Присвячую своїй родині —
Неллі Корнієнко
й Оксані Панюк

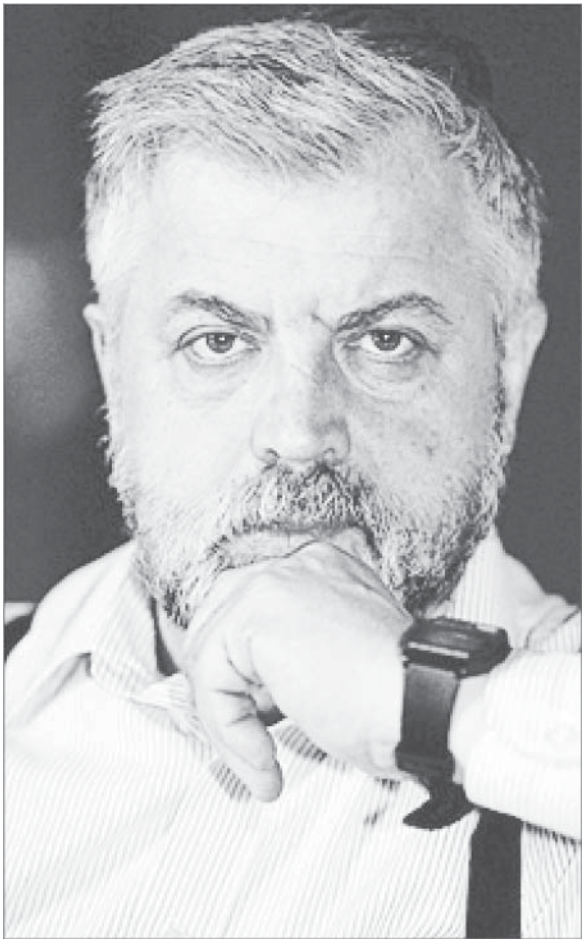

Лесь ТАНЮК

ТВОРИ

ЩОДЕННИКИ
без купюр

в 60-ти томах

XXX том

Довідковий

Київ
«Альтерпрес»
2014

ББК 84.44
Т18

Танюк Л. С.

Т18 ТВОРИ. Щоденники без купюр. В 60-и томах. Том 30. (довідковий).— К. : «Альтерпрес», 2014. — 528 с.

ISBN 966-542-189-1 (серія)
ISBN 978-966-542-562-5 (т. XXX)

XXX том «Щоденників без купюр» Леся Танюка – довідковий, в якому подано іменний покажчик за 21-30 т.т.

Оскільки том присвячено 75-річчю з дня народження автора, його відкриває стаття А. Крима «Життя без купюр».

Крім того, ми подаємо тут три переклади автора з французької мови: новелу Е. Золя «Свято у Коквілі», п'єсу Ж. Сармана «Ма-Муре» і літературознавчу працю Ж.-Л. Кюртіса «Питання літератури. 1972»

ББК 84.44

ISBN 966-542-189-1 (серія)
ISBN 978-966-542-562-5 (Т. XXX)

© Танюк Л. С., 2014
© «Альтерпрес», 2014

Жизнь без купюр

Известный украинский политик, общественный деятель, режиссер, писатель и сценарист Лесь Танюк отметил 75-летие

40 лет назад я вот так же сидел за письменным столом и с азартом неискушенного провинциала сочинял очерк о моем кумире. В молодости не обращаешь внимания ни на громоздкие декорации реальности, ни на зловещие тени, живущие в этих декорациях. Все было ясно, как божий день: некий, «смотрящий» за столичными театрами, написал зубодробительную статью о трех, по его мнению, никудышных режиссерах Москвы — Любимове, Эфросе, Танюке. Статья сего театрального «пахана» называлась многозначительно «И все оказались в овраге», от нее исходил неприятный душок последующих оргвыводов, для Танюка катастрофических, ибо на нем, как на рабе с галеры, уже горело клеймо «политически неблагонадежен».

Анатолий КРЫМ

МИХАИЛ ЦАРЕВ НАЗВАЛ ЕГО В ЧИСЛЕ ТРЕХ ЛУЧШИХ РЕЖИССЕРОВ СОЮЗА

Мой очерк «Карнавал» со скрипом, но вышел в журнале «Юность», этом убежище либеральной интеллигенции тех лет, и был посвящен блистательному спектаклю «Мсье де Пурсоньяк», который накануне поставил на сцене Московского театра имени Станиславского Лесь Танюк.

Сегодня я тоже пытаюсь написать нечто восторженное, но ничего «юбилейного» на ум не приходит. Под такие даты принято перечислить вехи жизненного пути твоего героя, взятые им высоты, одержанные победы и полученные награды. Но перед глазами стоит ироническая улыбка Леся Степановича, всю жизнь презиравшего эту мишуру, и эпитеты приходится выбирать осторожно. Хотя его биография, как сюжет детективного романа, герой которого, по мнению здравомыслящего читателя, из трех вариантов наихудший. Судите сами.

С упрямством, присущим молодости, он, ученик Марьяна Крушельницкого, молодой и подающий надежды режиссер, пытается протащить на украинскую сцену пьесу никому не известного Кулиша «Маклена Граса», создает и возглавляет в Киеве Клуб творческой молодежи (откуда «есть пошли» украинские шестидесятники), где собираются странные молодые люди и говорят о чем угодно, только не о развитии социализма в Советской Украине. Затем едет с Аллой Горской (впоследствии зверски убитой – одно из самых громких преступлений брежневского режима!) во Львов, чтобы поставить «Вот так погиб Гуска»

того же подзабытого автора. Спектакль, конечно, запрещают (он попадает в разгромный список «абстракционизма и формализма», обнаруженных в Украине после кремлевской встречи Хрущева с интеллигенцией).

Будь Танюк похитрее, он бы для начала поставил Корнейчука, на худой конец – опус его менее талантливых подражателей, но Лесь почему-то упрямо пытается возродить в Украине театр Курбаса, о котором старались не вспоминать даже пугливые соратники создателя театра «Березиль». Как следствие – украдена и уничтожена его монография о театре, зарезаны в издательствах три сборника поэзии, закрыты шесть его спектаклей – и сам он выдавлен в Москву с «волчьим билетом». К счастью, в столице СССР даже чисто географически было больше простора, а следовательно, и количества свободы на один квадратный километр.

Режиссерский дебют Танюка в Москве был ошеломляющим. О постановке «Сказки Пушкина» в Центральном детском театре не говорил и не писал разве что ленивый. Спектакль объездил полмира – США. Канада, ГДР, Бельгия, Болгария: невыездным был при этом только Лесь Танюк – его режиссер и автор инсценировки. Перечитываю пожелтевшие рецензии – и мне кажется, что даже столпы московской сцены не без зависти поглядывали тогда на 28-летнего украинца, который был выдвинут за свой дебют на Государственную премию СССР. Сам Михаил Царев с наивысшей трибуны назвал его в числе трех лучших режиссеров Союза новой генерации – спорили только о том, какой же театр ему вручат во владение.

Под конец «оттепели» украинских изгоев в пику высокопоставленным украинским жлобам театральная Москва любила и даже баловала своим вниманием. До тех пор, пока эти изгои вели себя тихо и не заикались о желании нелепой «самостийности». Многие смирились с пра-

вилами игры, притерлись к системе, стараясь ее не раздражать, и сегодня мартирологи российского истеблишмента блистают украинскими фамилиями. Это ведь путь для нормальных людей, он понятен, удобен, в нем все расписано по параграфам до последней буковки, включая почетное место на Новодевичьем кладбище.

Неадекватный Лесь Танюк уклонился от объятий советской власти и за несколько дней до запланированных торжеств с высокой премией взял да и подписал письмо с протестом против ввода войск в Чехословакию, перед тем – протест против суда над Синявским и Даниэлем и еще одно письмо – в защиту Буковского и Гинзбурга. Разумеется, советское правительство протестов Танюка не испугалось, уволило его из театра – с запретом занимать когда-либо режиссерскую должность.

РАССОРИТЬ ИХ МОЖНО — КУПИТЬ НЕЛЬЗЯ

Танки вошли в Прагу, прекрасная перспектива рассеялась, как утренний туман, а сам подписант привлек внимание уже теперь московских «искусствоведов» в штатском, которые с ужасом обнаружили, что в его квартире постоянно останавливаются подозрительные люди, спешащие с передачами в мордовские лагеря, а еще обнажились его общения с диссидентами всех мастей, переписка с людьми, находящимися под колпаком, нелицеприятные высказывания по поводу текущего момента, произнесенные не на кухне, а достаточно громким голосом. Разве дадут такому человеку свой театр?! Не дадут. И не дали. И думаю, правильно сделали, потому что в противном случае Танюк мог бы и не приехать через неделю после взрыва в Чернобыле в Украину.

Дело было не только в политике и в растерянности украинской власти, потерявшей на этот раз бдительность. Помогли его возвращению в родные пенаты писатели во главе с Олесем Гончаром. Впрочем, и им не удалось затем отстоять Танюка от ярости украинских коммунистов – уж больно остры были и его спектакли, и вызывающе-открытые «Киевские театральные вечера», вернувшие Украину к золотым временам Клуба творческой молодежи...

Конечно, Танюк был рожден для театра, и люди, верящие в переселение душ, имели право предположить, что судьба смилостивилась над распятой украинской культурой и вернула к жизни другого Леся, о котором помнили немногие из уцелевших в сталинской мясорубке. Танюк успел много сделать для восстановления доброго имени Леся Курбаса и его собрата – гениального украинского драматурга Миколы Кулиша.

Смею предположить, что театр для Танюка был не местом режиссерского самовыражения, а единственной легальной трибуной, с которой можно прорваться к людям, и зрительный зал был театром военных действий, на котором удобно сокрушать гнилые стены советской крепости. Любого другого бурные овации после закрытия занавеса могли убаюкать, заставить бронзоветь, но для Танюка важны были не овации зрителя, а попытка понять, что будет делать этот зритель после спектакля – пойдет спать или, зараженный вирусом вольнодумства, начнет в силу своих возможностей расшатывать стены тюрьмы, которую ему ярко и образно показал режиссер?

Когда стал распадаться карточный домик «республик свободных», Танюк, как я уже сказал, мигом оказался в Киеве, где, ринувшись на театральную сцену, заросшую чертополохом и полынью, попытался сказать то, что наболело, что было необходимо в данную минуту. Общество

требовало митинга и публицистики – «Диктатура совести» по Шатрову и Танюку пережила в Киеве за год 123 аншлага! Каждый раз это был новый диспут о нашем сегодня и нашем вчера, нелицеприятный и яростный. С шатровским пафосом украинская компартия еще кое-как мирилась – автор все-таки московский, со связями, а вокруг – горбачевская перестройка, надо лавировать.

Но когда Танюк перешел черту и взялся за «Вечный бунт» и «Мину Мазайло» Миколы Кулиша, боявшийся собственной тени министр культуры Украины Юрий Олененко (тот самый, которого когда-то Лесь Танюк вывел в Харькове «из грязи в князи» – из массовки в актеры) истерически запретил обе премьеры, поступив подобно тете Моте из той же комедии, которая не скрывала, что ей «гораздо приятнее быть изнасилованной, чем украинизированной», – сентенция, вот уже два десятилетия висящая под куполом украинского парламента, бьющегося в конвульсиях «языковых законов»! Но... Из песни, которая и есть жизнь каждого, слова не выбросишь.

К счастью, в какой-то момент Танюк понял, что театр безнадежно отстал от жизни, не поспевает за стремительной ломкой, да и не было пьес с яростной концентрацией обрушившихся проблем. Оставалось оружие прямого действия – политика. И он уходит – из безработных (снова уволенный без права ставить спектакли!) – в народные депутаты. Далее – 18 лет в парламенте, 15 из которых – в должности председателя Комитета Верховной Рады по вопросам культуры и духовности. Уходит в Народный Рух Украины. Создает и возглавляет общество защиты репрессированных «Мемориал» имени Василя Стуса, руководит Театральным Союзом.

Сегодня мы уже забыли первые составы украинского парламента, но те, кто внимательно следил за мучительными процессами построения независимого государства

Украина, положа руку на сердце скажут, что именно в первом составе, не развращенном «баблом» за «правильное» голосование, в составе, где вступали в бой с оппонентами на принципах идеологических, вокруг Вячеслава Чорновила собралась группа по-настоящему мыслящей интеллигенции, люди духа, которых невозможно было ни сломить, ни перекупить. Рассорить между собой – да, такова уж наша страна, где каждый мнит себя гетманом, но купить их было нельзя.

«ПРИШЛИ ИНЫЕ ВРЕМЕНА — ВЗОШЛИ ИНЫЕ ИМЕНА»

В той группе Танюк стал правой рукой Чорновила и, смею думать, ее стержнем. Напомню – когда после Игоря Юхновского Танюк возглавил оппозиционную Народную Раду, она приняла в три раза больше нужных и важных для новой Украины проектов и законов, чем все последующие сессии.

Мне возразят – куда это все делось и почему пришли к власти если не «папередники», то олигархи и кланы? Может, никому так не больно за это, как им, первопроходцам, – шестидесятникам и их последователям, клавшим головы за украинскую национальную идею.

Да, «пришли иные времена – взошли иные имена», как писал Евгений Евтушенко, и нынче перед нашими глазами политики играют не шекспировскую драму, а лениво разыгрывают фарс, над которым и смеяться грешно. Но в политике результат не приходит через день или даже через девять месяцев. Идея украинской вольности вынашивалась очень долго, однако то, что наш корабль с не всегда трезвой командой упрямо движется в свою гавань, отрицать сложно. Так что оценивать усилия Танюка-

политика и таких, как он, еще рано, хотя, если вспомнить Рух, «Мемориал», публицистику последних лет, строительство Центра Леся Курбаса (авторский проект Нелли Корниенко – жены Леся Степановича), полное издание пьес Кулиша, десятитомник Вячеслава Чорновила, где Танюк – председатель редакционной коллегии, багаж получится солидный. Это кроме преподавания в театральном институте и руководства Национальным союзом театральных деятелей – в прошлом году его избрали председателем Союза в шестой раз.

У Танюка были великолепные – чтобы не сказать больше! – спектакли, Украина о них почти ничего не знает. Все меньше и меньше людей, которым посчастливилось увидеть театральные шедевры недалекого прошлого. То же можно сказать и о политиках, труды которых зачастую проясняются спустя много лет, когда и политиков начинают подзабывать. Но Лесь Степанович напрямую причастен к новейшей истории нашего государства.

Помню, лет 10 назад мои коллеги иронично шептались, что Танюк «опять начал чудить». Чудачеством было заявление Леся Степановича, что он готовит для публикации 60 (!) томов своих дневников (1956-2000). Какие дневники, да еще в 60-ти томах?! Злопыхатели злорадно смаковали новость: «Тоже мне Достоевский вкупе с Толстым! Да у самого Шевченко тех дневников едва ли на томик наберется!».

Еще в годы учебы в Москве я почти каждую неделю приходил в уютную квартиру Танюков, где хозяйка кормила голодного студента борщом, а хозяин терпеливо учил азам драматургии. Но наступал вечер, Танюк уединялся на кухне и что-то писал. Долго, часто далеко за полночь. Грешным делом, я думал, он сочиняет стихи или переводит Аполлинера, Тагора, Сервантеса (позже все это вышло, даже сборник стихов в издательстве «Молодь» род-

ная партия проворонила!). Но чтобы Муза с таким постоянством каждый вечер залетала в окно дома?

Все объяснялось просто. Удивительно дисциплинированный трудоголик, каким я знаю Леся Степановича, каждый прожитый день конспектировал в дневниках. События, встречи, письма, полученные и отправленные, статьи, рецензии и пр. – все фиксировалось с педантичной точностью, без излишних эмоций и, я бы сказал, с философским пониманием исторических процессов. Андрей Сахаров, Василь Стус, Солженицын, Вячеслав Чорновил, Василь Симоненко, Драгоманов, Донцов и Шевелев, Суровцева и Леонид Плющ, письма Шелесту о Быковне и об убитой Алле Горской, Смоличу и Стельмаху – об арестах 1972 года, Бажану – о Курбасе. Переписка с Иваном Светличным, с Панасом Заливахой о Юнге, более сотни писем Йосипа Гирняка и Богдана Бойчука из Нью-Йорка, убийственные памфлеты Валентина Мороза и Андрея Амальрика, признания героев и ренегатов...

Раскрыв первые тома замечательной летописи, я понял, что это не просто дневники человека, который на протяжении полувека дотошно фиксировал происходящее, – передо мной лежал учебник истории, энциклопедия огромной приготовительной работы сотен людей, задумавших изменить строй огромной империи.

Современная история Украины представлялась мне кораблем, на котором нет парусов, мотор украден, в трюме засела армия «тормозов», а на капитанском мостике банкует команда наемников, стараясь держаться в фарватере головного флагмана. Но, вчитываясь в строки дневников (уже вышло 30 томов), начинаешь с радостью узнавать, что не пала на украинские поля «манна небесная», что рядом с тобой жили люди, которые, по точному определению автора, знали, что «ветра не будет, надо грести руками», и ты почти физически ощущаешь, какой же титанической была их работа.

60 ТОМОВ ПРАВДЫ

Мой старший внук, готовясь к тестированию, как-то в сердцах спросил, есть ли у меня «нормальный учебник» по истории Украины. Я искренне пожалел это молодое неокрепшее поколение, которое вступает в жизнь, как слепые котята. Ведь каждый год им в школе выдают новый учебник, в который возбужденная профессура с «неоконченным высшим» вносит бесконечные правки, то вымарывая павликов морозовых, то возвращая на свои места «руководящую и направляющую».

Еще недавно я с горечью размышлял о будущих поколениях манкуртов. Что они будут знать о нашей новейшей истории? Узнают ли, что те самые «партайгеноссе», которые на Пасху перед телевизионными камерами расшибают себе лбы в Михайловском соборе, который они не так давно взрывали как «рассадник опиума для народа».

Где неофиты прочтут о лицемерии партийных бонз, если масс-медиа предоставляют свои полосы этим живучим мастодонтам, которые, забыв, как они до посинения душили свободу, сегодня благостно вспоминают, какими тайными либералами были на самом деле, как в тиши партийных кабинетов, отправляя в лагеря диссидентов, тихо мечтали о «незалежной вид москалив Украине»?

История – мина замедленного действия. Человек, не знающий ее, способен в любой момент подорваться либо, избрав ложную тропинку, уйдет в такой дремучий лес, в котором лешие и ведьмы будут долго его хороводить. Поэтому, перелистывая «Дневники без купюр» Леся Танюка, я спокоен за своих внуков. На их книжной полке будут стоять 60 томов правды, они будут знать историю своей страны и людей, которые делали эту историю, не думая ни о славе, ни о почестях. Запомнят возвращенные авто-

ром имена, узнают жестокую истину о том, что за свободу других эти люди платили личной свободой, а порой и жизнью. Научатся различать исторические подделки Минобразования от драгоценных фактов, отделять зерна от плевел, добро от зла и, надеюсь, поймут, что трусость, как говорил герой булгаковского романа, есть наихудший из человеческих пороков.

Конечно, тираж «Дневников» Леся Степановича в 500 экземпляров, которые он издает за свой счет и передает в основном библиотекам, ничтожен для Украины. Остается утешиться ироничным афоризмом прусского короля Фридриха о том, что «большие тиражи – для больших дураков, а маленькие – по числу мыслящих голов на планете».

В конце концов, «Слово о полку Игореве» дошло до нас в единственном рукописном экземпляре, а тут тираж в полтыщи! Будем надеяться, что до читателя дойдет многогранная история о времени, для многих утерянном, которое нельзя переделать или заново пережить. Можно только дать прочесть детям, дабы учились на ошибках и победах прародителей.

В нашем неустойчивом сообществе, где все размыто, а слова давно утратили первоначальное значение, необходим стержень, который не даст отклониться от главного. Не надо озираться вокруг в поисках этого стержня – он должен быть в человеке от рождения. По крайней мере, одного человека с таким стержнем я знаю.

Существует еще одна особенность в этих дневниках. Они действительно не для широкой публики – это не «популяшки» и не «чтиво». Помимо фактологии и оригинальных «картин жизни», тут доминируют серьезные и тревожные раздумья о жизни, раздумья философа – именно так! – о людях, истории, культуре, цивилизации. Я не мог оторваться от глав, посвященных Юнгу и Фрейду, Чаадаеву и Герцену, Сартру и Макиавелли, Швейцеру и Таго-

ру, Шевченко и Бердяеву, Рериху и Оруэллу, Плеханову и Бакунину, не говоря уже о страницах, отведенных феноменам Маркса, Ленина, Бухарина, Сталина, Троцкого, Мао, о многотысячном «Словаре репрессированных», о подборках «Поэты о театре» и, наконец, о переводах с девяти языков самого Танюка: проза, стихи, пьесы, эссеистика... Это выработка собственного взгляда на Человека и на Историю – нередко применительно к украинским реалиям, – но не замкнутого на них... Изумительное знание украинской (и мировой!) истории – следствие не только огромнейшей эрудиции и уникальной памяти, но и врожденной любознательности, которая с каждым новознанием не только не утолялась, но и постоянно требовала новой подпитки...

В этом смысле Лесь Танюк для меня воистину возрожденческий феномен – Homo Universum. Безусловно, его роль и в истории шестидесятничества, и в театре, и в культуре сегодня недооценена. Когда я сказал об этом Лесю Танюку, он привычно отшутился: «Таков наш удел. Мы, режиссеры, на первый план выдвигаем Актера, а сами предпочитаем быть в тени. За кулисами».

Несомненно, прав Леонид Череватенко, считающий, что фигура Леся Танюка позначительнее тех, чьи имена привычно считаются сегодня в Украине культовыми: дневники многое выводят из тени и восстанавливают правду истории. При этом важно, что мы имеем дело не с мемуарами, которые пишутся задним числом и обычно корректируются применительно к сегодняшнему знанию, а с документированным материалом конкретного времени, в чем давно убедились не только любознательные читатели, но и архивисты с историками.

«Дневники без купюр» выводят режиссера (в самом широком – государственном разумении этого слова!) Леся Танюка из тени. Из-за кулис. На авансцену жизни. И

являют нам наше неизжитое прошлое – без купюр – так, как его прожил герой нашего романа.

Предвидя и скептические реплики в свой адрес по поводу такой оценки роли Леся Танюка в современной истории, хочу, чтобы каждый задал себе один вопрос. Точнее, прошел тест. Скажем, перед вами два листка бумаги, на которых надо поставить свой автограф. На одном – обещание блестящей карьеры, славы, богатства, успеха, а на втором – требование остановить очередное преступление власть имущих. Подпись надо поставить только на одном листке. Вы какую бумагу подпишете? Только честно.

Олексій ЗАРЕЦЬКИЙ
Алла ГОРСЬКА і початки Клубу Творчої Молоді «Сучасник»

(Розділ з біографічного нарису про Аллу Горську)

Уявімо собі Київ кінця 1950-х – початку 60-х років очима людей старшого та середнього поколінь, але вже з 2010-х років. Після смерті Сталіна 1953 і XX з'їзду 56 року моноліт страху дав тріщини. Життя пожвавилося, дихалося вільніше, хоча, головним чином, у великих містах. У Києві розширювалася сфера виробництва та науки. Створювалися робочі місця, робилися кар'єри. За аналогією московських Черьомушек будувалися житлові масиви, що дало можливість багатьом родинам отримати окремі квартири. Багатохто розумів, що значна частина київських виробництв і наукових установ, наприклад, знамениті київські інститути електрозварювання, кібернетики та й багато-які інші виконують стратегічне замовлення Кремля на розвиток військово-оборонної науки та промисловості. Втім, хто балакав про це, ризикував потрапити на картотеку в КДБ. Але діє соціокультурний механізм, який вибірково зберігає у суспільній памяті хороше. Отже і запамятались 6 листопада 1960 року - відкрит-

тя перших п'яти станцій метро, київська футбольна команда Динамо стала чемпіоном СРСР 17 жовтня 1961 року тощо.

Але не можна забувати, що у другій половині 1950-х інтенсифікувалися процеси русифікації, державна антицерковна політика активізувалася, включно з тиском на офіційну церкву – Московського патріархату. Нова псевдоліберальна норма про вибір батьками мови навчання також прискорювала процес русифікації.

Символ розвитку тодішніх науки і техніки побутовий телевізор, який був і показником достатку найуспішніших родин, був і найпотужнішим засобом зросійщення. Адже московських програм було більше і вони були якісніші. Можливо, телевізор і наніс невідновних втрат українськості села. Та й свіжий вітер перемін йшов з столиці Союзу і ще раз підкреслював нашу провінційність.

В радянському оптимізмі кінця 1950-х – початку 60-х була відсутність рефлексії, критичного мислення, фанатизм. Варто почитати газети того часу, написані суконною дерев'яною мовою, і зануритись у густу липку атмосферу радянщини.

Критично налаштована публіцистика доби незалежності поміщає шістдесятників у площину цього позитивного шару спогадів, ототожнюючи їх з цією добою. І це принципова помилка, адже шістдесятники були налаштовані опозиційно до тої системи і різною мірою і в у різних площинах висловлювали це. Інший аспект такий – на тлі моторошного суспільного переживання голодоморів, масових страт, депортацій, воєн з'являються якісь веселі і суспільному сприйнятті успішні люди – аспіранти, поети, яких друкують, вони знімають фільми, родини Івана, Леоніди Світличних та Алли Горської – Віктора Зарецького мають свої квартири у Києві, Іван Драч навчається на вищих сценарних курсах у Москві. Леся Танюка запрошують до Москви у найвідоміші театри тощо.

Розуміння того, що шістдесятники жили, працювали і діяли в дуже складних суспільно-політичних, та й життєвих і побутових умовах, немає. Та й ті ж Світличні, Горська, Танюк йшли по лезу ножа. Що й з усією очевидністю підтвердилося пізніше. Можливо, лише в контексті того часу можна зрозуміти громадянську мужність та наукову актуальність літературознавчо-критичних праць соратників Алли Горської Івана Світличного, Євгена Сверстюка, Івана Дзюби, які не дуже голосно, але іронічно і дошкульно критично оцінювали методологію соціалістичного реалізму. Поезії Василя Симоненка несли якийсь особливий «новітній» шевченківський дух. Популярність Симоненка та Івана Драча виходила далеко за межі усталеного і викликала роздратування в офіціозних колах.

Соціокультурний механізм, який зберігає спогади про хороше, вибірково витискає на периферію пам'ять про погане. Навіть про те, що тоді було зрозуміло на поверховому рівні і обговорювалося мало не всіма, не говорячи про середовище Алли Горської, – донощицтво, робота в колгоспах з метою перевиховання, низька якість товарів і послуг всіх типів – харчів, одягу, взуття, побутової електроніки. Розквітла економіка дефіциту, так зване діставання і черги стали сформованим суспільним явищем. Це був час надзвичайного поширення пияцтва.

Провісником початку відлиги стала, як відомо, смерть Сталіна 5 березня 1953 року. Це була точка зламу, коли історичний час зупинився. Значна частина мешканців величезної країни була в стані шоку, істерії, нервового виснаження. Сталін залишив спадщину, яка вимагала термінового перегляду і вирішення: справа лікарів, політичний конфлікт з Югославією, переповнені табори. Алла Горська вже з рік була заміжня і закінчувала Художній інститут – починалося її доросле творче та особисте життя.

Лідером тоталітарної держави став Хрущов, який часто асоціюється з відлигою і шістдесятництвом. Хрущовська реабілітація і повернення мільйонів людей з таборів та заслання з відстані років видається самоочевидною, але це була подія глобального характеру – революція. Ламався механізм таємниці та страху. Втім, хрущовщина була поворотом від Сталіна до Леніна, явищем, що відбувалося в межах тоталітаризму. Відлига була спробою зняти напругу та сконсолідувати державу. Метод Хрущова – це побиття сталінщини її ж засобами. Була ілюзія звільнення від Сталіна, якого викинули з Мавзолею. Хрущов відкрив брами таборів, але закрив Мінюст; у травні–червні 1961 року було видано два Укази: за крадіжку в особливо великих розмірах і за порушення правил про валютні операції – розстріл. Це нагадувало закон від 7 серпня 1932 року, коли за підібраний на полі колосок також можна було отримати смертну кару, адже гроші слідчі рахували за революційною совістю. Доповідь на ХХ з'їзді була напівправдою, яка заганяла хворобу всередину. Крім двох вищезгаданих заходів, які видавалися надзвичайними, дивовижними, всі інші заходи Хрущова в громадській свідомості 60-х сприймалися як половинчасті. Від нього сподівалися рішучих кроків, але Хрущов не спромігся на них у своїй реформаторській діяльності.

Сталін – втілення безособовості, а Хрущов мав щось людське, що перебувало за межами політики. У сталінській ієрархії збереглася подоба людини, індивідуальності. Стиль Сталіна – помпезність державного, нищення людей та їх принципова сірість. Стиль Хрущова – антисталінщина: ХХ з'їзд і розпуск таборів, відчуття себе вільною людиною, курс на «дедалі більше задоволення дедалі зростаючих потреб людей». «Хрущоби» – малі і тісні помешкання, але вперше багато людей почали жити в окремих квартирах. Можна вважати характеристичним, що один з центрів

українського шістдесятництва – помешкання подружжя Світличних – типова «хрущоба».

Коли Хрущов дозрів до історичного Хрущова, то почав втрачати сам себе і пішов з політичної арени банкрутом. Здійснена утопія в один момент перетворюється на антиутопію – суцільну руйнацію.

Ідея побудови комунізму через 20 років та обіцянка наздогнати й перегнати США спочатку за валовим виробництвом, а потім на душу населення – максимум абсурдності, епідемія самообману навіть порівняно з ленінською «світовою революцією»». Абсурдом є й те, що ці ідеї мали економічну інтерпретацію, яку дав, зокрема, академік С.Г. Струмилін. Але громадська свідомість і не сприймала ці ідеї з позицій здорового глузду, а в річищі міфопоетичних традицій. І. Драч, тонко відчуваючи ці настрої, у своєму першому збірнику «Соняшник» пише про саму Програму як про самодостатню цілісність, а не про те, що в ній йдеться. Напряму Алла Горська не стикалися з репресивною хвилею сталінщини – ніхто з родичів чи близьких знайомих в таборах не був, кар'єрі батька Алли Олександра Горського нова ситуація лише сприяла.

За Хрущова партійну номенклатуру було виведено з-під прямого контролю органів держбезпеки, перестали застосовувати фізичні тортури. Було затверджено зміни до методів боротьби з дисидентами та національно-визвольними рухами, яка за його наступників набула масових та довершених форм. Але з цим Аллі Горській ще доведеться стикнутись. Вона, принаймні з початку 1960-х мало цікавилася, а то й не цікавилася символьними для тогочасної доби явищами у радянському вимірі. Для офіційного київського художнього середовища це могли бути художні виставки чи театральні прем'єри у Москві, діяльність і феномен знаменитого міністра культури – Катерини Фурцевої, чи навіть

нонконформістськими постатями Володимира Висоцького чи Булата Окуджави, театром на Таганці. Так само не цікавилась такими подіями, що їх обговорювала вся країна – політ Гагаріна, зняття Хрущова тощо. По телевізору дивилась хіба фігурне катання.

Важливою подією було створення в Москві нової вулиці Новий Арбат, яку проклали через район старої забудови. У масштабах Радянського Союзу це було нове архітектурне рішення. Як художників Аллу Горську цікавило мозаїчне оформлення кількох будов, зокрема відомого кінотеатру «Октябрь». Життям московського начальства не цікавилася, обговорювалася хіба так звана спроба косигінської економічної реформи 1965 року (за ім'ям голови Ради міністрів Олексія Косигіна).

Особливе місце, втім, займало кіно. Вона безумовно дивилась знамениті фільмі, які й обговорювались у її середовищі – «Летять журавлі» М. Калатозова, «Іваново дитинство» А. Тарковського, «Застава Ілліча» М. Хуцієва, «Девять днів одного року» М. Ромма, «Ласкаво просимо або стороннім вхід заборонено» Е. Климова. Ми називаємо радянські фільми, адже йдеться про проростання меж радянщини, вихід Алли Горської з контексту радянської російської культури.

В умовах обмежень інтерес могли викликати і менш яскраві фільми вже у другій половині 1960-х – такі як «Три тополі на Плющисі» з Тетяною Дороніною та Олегом Єфремовим в головних ролях або «Чоловік і жінка» Клода Лелюша, «Великий приз» з Івом Монтаном у головній ролі. Фільм «Скандал у Клошмерлі» згадували багато років потому. Такий фільм як «Фантомас» був справжньою подією для цілого Радянського Союзу. Хоча й по війні були яскраві так звані трофейні фільми.

Така характерна подробиця. Влітку 1966 року у Донецьку вся бригада художників-монументалістів – Г. Синиця, Алла Горська, В. Зарецький, Г. Марченко після роботи дивились «Ніхто не хотів помирати» литовського режисера Жалакявічуса. Потім довго вертались і обговорювали цей фільм.

І, можливо, більше цікавило відкриття явища Заходу – і найяскравіше запам'яталися саме найперші події – кінця 1950-х років. Чого варто те, що виступ естрадного співака виступ Іва Монтана у січні 1957 року у Києві мав надзвичайний резонанс, про який згадували десятиріччями по тому. Вони цікавили Аллу Горську не самі по собі – а сам факт того, що у залізній завісі з'явилися шпарини – їй було притаманне інтуїтивне напівусвідомлене політичне мислення. Поїздка Хрущова 1959 року до США стала сенсацією, і на те були підстави – це була перша поїздка радянського лідера взагалі до великої країни. У Алли вдома була книга Олексія Аджубея про це. Таких радянських політичних книжок у неї майже не було. Хоча треба застерегти, що Віктор Зарецький робив ілюстрації до дитячих журналів та книжок, то йому був потрібен типаж – зокрема і той самий Хрущов. І він також робив вирізки з газет та журналів.

Але дуже важливою для Горської обставиною було те, що без обмежень можна було передплачувати видання, як тоді казали, соціалістичних країн та республік Прибалтики. Мовами Алла не володіла, окрім французької на радянському шкільному рівні. Але в них було більш ніж достатньо інформації на рівні репродукцій.

Втім, кінець п'ятдесятих – початок 1960-х не був ейфоричним. Було відчуття жорстокості та безглуздості системи.

Назвемо хоча б такі знаки зла. 1956-57 – жахливі враження від угорських подій. В передчутті очікування нових перемог у космосі 13 березня 1961 року сталася жахлива аварія на Куренівці, яка забрала сотні людських життів. І це ті події, що їх не можна було приховати. Трагедію на Куренівці – зокрема, від киян.

Обговорювалися у своєму середовищі проблемні або й напівзаборонені теми, такі як відносна невдача освоєння цілини і пов'язані з цим пилові бурі, закупки зерна у Канаді та США 1961 року, село без паспортів тощо. Ці тихі опозиційні настрої поступово трансформувалися для Алли Горської в проукраїнські.

Батьки Алли Горської були скептики, опортуністи, конформісти, собі на умі, і жодним чином не були опозиціонерами. Але їм було притаманне глибоке, тихе, інтуїтивне неприйняття терористичного репресивного сталінізму. У Києві Алла Горська самопливом не потрапила у номенклатурне середовище, хоча товариство у неї було різне. А от товариство в художній школі та інституті – Володимир Бондаренко, Ірина Бонкіна, Галина Зубченко, Галина Севрук, Людмила Семикіна, Віктор Зарецький – хоча й були людьми різними, формували українське середовище і вживемо такого слова були налаштовані передопизиційно. У Алли Горської була серйозна психологічна проблема – її знайомі тою чи іншою мірою вважали свої родини постраждалими, а Горських – успішними.

Середовищу КТМ було притаманне ідеалістичне романтичне передчуття змін, очікування нового. Зразу, з буквально з першої зустрічі зійшлася з Танюком, Світличним, Симоненком, Сверстюком, та й з львів'янами. Будь-яка виставка, прем'єра, вечір могли стати подією. І йдеться не лише про знамениті вечори Клубу творчої молоді, мандри хору «Жайворонок» чи автобусні поїздки по старовинних

замках чи соборах з Григорієм Логвином. Такою подією міг стати напівзакритий службовий перегляд «Сну» режисера Денисенка з Іваном Миколайчуком у головній ролі молодого Тараса Шевченка на студії ім. Довженка. Чи перегляд навіть не фільму, а любительських кадрів – кінофрагментів у Будинку архітектора, що тоді було дивиною.

Назвати Горську безстрашною дещо наївно. Але вона була не залякана, добре знала тодішнє життя і впевнено почувалася в ньому. Її організаційний хист, привабливість для людей були якось природно прикриті необразливою фамільярністю та щирою веселістю. Вона швидко встановлювала контакт з самими різними людьми (у діапазоні від Посла Бразилії до Данила Шумука, який повертався з таборів і якому М. Горинь сказав, що лише Стус та Горська його зрозуміють). Алла Горська підтримувала зв'язки з львів'янами, причому вони встановилися за кілька років на початку 1960-х. Коли львівський драмтеатр імені М. Заньковецької приїздив на гастролі до Києва, то Алла Горська вже була знайома з акторами – з ними працювала 1963 року над постановкою «Отак загинув Гуска» за Миколою Кулішем.

Став реальністю такий феномен як західна українська діаспора. Алла Горська листувалася з художником з Н'ю-Йорку Любославом Гуцалюком та поеткою Вірою Вовк з Ріо-де-Жанейро (Червона тінь..., 102-105).

Виникло щось невловиме, ніби з повітря, що можна назвати пошуком українського чи якоюсь прихованою модою. Для Алли перелом відбувся від зими 1961-62. Одним з найбільш сильних у широкому сенсі носіїв цих настроїв був Іван Світличний – шукав і збирав всі книжки українською мовою – тоді було поширене слово україніка. І буквально все, у найширшому діапазоні від раритетів до сучасних видань «Радянського письменника» чи «Наукової думки».

З'явилось також гостре переживання провінційності. Осмислення і теми української провінційності почали становити цілий шар свідомості, хоча й об'єктом порівняння були Москва, Прибалтика (яку сприймали узагальнено, хоча й це три різних країни), а також, меншою мірою Грузія чи Ленінград. Причому у Алли Горської це переживання було не просто сильним, але й об'єктивним – вона могла порівняти стан речей в українській культурі зі світом ленінградського кіно, хоча б на рівні стилю життя.

Але українськість була і небезпечною. Це особливо яскраво можна побачити крізь призму персоналій. Про Симона Петлюру чи Нестора Махна достовірно нічого не було відомо – лише усна традиція, сформована за сталінської доби. Причому Петлюра існував ніби у темній пустоті – сама згадка про нього інтуїтивно сприймалась як небезпечна. А у формуванні образу Махна велике значення відіграв фільм, де відома пісня «Любо, братцы, любо...» .

І паралельно виникла тема престижності та унікальності українського. Імовірно, що одним з творців цього дискурсу і був Світличний. З'явився перелік українських пріоритетів. Так, випадок того, що фільм Довженка «Земля» визнано одним з 12 кращих у світовому кіно достовірна – адже це було рішення журі на Всесвітній виставці у Брюсселі наприкінці 1950-х. Багато-які теми носили напівлегендарний характер, наприклад, про рішення якоїсь міжнародної інституції про мелодійність української мови. Оскільки залізна завіса зберігалися, то інформація про закордонних українців вся мала легендарний характер незалежно від достовірності – про потужний політичний вплив українців Канади у цій країні, про найвидатнішого канадійського хокеїста-професіонала 1950-х Стена (Станіслава) Микиту, який винайшов клюшку «банан» тощо.

Те, що Карпатський регіон є частиною України, носило тоді елемент новизни, несподіванки. Аллу Горську, так само, як і питомо урбаністичного Зарецького тягнуло до села. За збігом обставин це було ще патріархальне Київське Полісся.

Втім, для Алли Горської новим, відкриттям могло бути буквально все, що стосувалося України. Існування окремішнього українського антропологічного – мала книгу Хв. Вовка.

Інші підходи до кордонів України, аніж кордони УРСР, хоча б за мапами з книги Аркаса, яку вона мала. Та й загалом такі книги як Дмитра Бантиш-Каменського, Миколи Аркаса, Миколи Костомарова, Михайла Грушевського. Ці старі напівзаборонені книги поволі рухалися по мережі самвидаву, яка тоді і формувалася. А бібліотеку мистецьких книг і часописів Алла Горська збирала.

З'явились нові історичні дослідження – «Коли і як виник Київ» М. Брайчевського, популярна талановита і яскрава книга В. Голобуцького – «Гомін, гомін по діброві». Вони давали відмінну картину від шкільного підручника. Подією були й історичні романи Семена Скляренка «Святослав», «Володимир»; «Данило Галицький» Антона Хижняка. Це були романи українською мовою про українських князів. І те, що у літературному сенсі це були доволі схематичні традиційні історичні романи, на що Алла Горська звертала увагу, не мало значення.

Те саме можна сказати і про драматургію – лише за тих умов п'єса «Не називаючи прізвищ» Василя Минка була подією. Якби не вище заступництво, то заборонили б.

Повернення Б. Антоненка-Давидовича, Г. Кочура після багаторічних поневірянь у тюрмах, таборах, на засланні були подією великого емоційного заряду. Вони були одними з близько 20 письменників, які повернулися з таборів; і чи не єдиними, кого не зламали і не позбавили життєвих сил.

Та й взагалі про цю моторошну добу і не лише про репресії щодо начальства, про що головним чином йшлося в секретній доповіді Хрущова, а й абсурдну масовість репресій, голодомор, депортації. В середовищі КТМ велися постійні обговорення культу особи Сталіна. Лакувальний, сфальшований термін «культ особи» було введено в оббіг Микитою Хрущовим, і він усталився. А те, що Антоненко-Давидович міг яскраво розповісти, майже не маючи внутрішнього цензора, про визвольні змагання, літературне життя 1920-30-их років, Гулаг, було подібне до блискавки. І в цьому одна з причин того, чому і як Алла Горська стала запеклою націоналісткою та непримиренною антирадянщицею.

Серед впливових та відомих людей старшого покоління, близьких до КТМ, можна назвати також скульптора і музейника Івана Макаровича Гончара, художника та мистецтвознавця Сергія Григоровича Колоса, дочку уенерівського міністра Івана Стешенка акторку Ірину Стешенко з майже повністю винищеної родини Старицьких-Черняхівських. Ці люди не займали якогось визначного місця в офіційній ієрархії, але чимало більш вагомих в офіційному середовищі людей були близькі середовищу Клубу – історик мистецтва та архітектури Григорій Никонович Логвин, мистецтвознавець Іван Іванович Врона, художник Степан Андрійович Кириченко, поет, академік, директор Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Максим Тадейович Рильський, поет, академік, головний редактор УРЕ Микола Платонович Бажан та інші.

У Алли Горської було усвідомлення того, що деякі видатні митці пережили цю добу, займаючи конформістську позицію на керівних посадах, і зберегли творчий потенціал і тою чи тою мірою патріотичну проукраїнську позицію, знаходячись на високих щаблях влади і в 1960- ті. На очах Алли Горської був приклад її батька, хочу його стосунок до

української культури був відносним. І це стосувалося в першу чергу М. Рильського, П. Тичини, В. Касіяна, Ю. Смолича, М. Крушельницького, М. Бажана.

Алла Горська звертала увагу, що багато-що в українському просторі з'явилось вперше і на глибоке переконання в середовищі КТМ світового рівня. Це поезія Івана Драча, Миколи Вінграновського, Віталія Коротича. Фільм «Тіні забутих предків» С. Параджанова. Подією був «Король Лір» на гастролях львівського театру ім. Заньковецької в середині 1960-х. Зокрема, Танюк спостеріг, що п'єсу У. Шекспіра «Король Лір» до того жодного разу в Україні не ставили, і до 1917 року так само.

Великий вплив на російськомовну Аллу Горську та й на Людмилу Семикіну, Галину Севрук було плановане, систематичне вивчення української мови. Часто з викладачем – Надією Світличною. Адже вони формувались в умовах лише однієї радянської культури – і це було відкриття нового світу. Можна сказати, що багато-де вживалась українська мова і в багатьох сферах діяльності чи установах. Але сигналом якоїсь ненормальності, неадекватності було вживання української мови в середовищах чи установах, де вже усталилась російська, чи, точніше, – вважалось, що тут прийнято спілкуватись російською. Наприклад, з покупцями чи відвідувачами у мережі київської торгівлі, громадського обслуговування, харчування. Алла Горська завжди говорила українською і час від часу стикалась з настороженою реакцією і іноді з образами – чула у відповідь – «Что-что? Не понятно». Так само і самостійне вивчення української мови могло було знаком чогось ворожого.

Велике враження справляв музей Івана Макаровича Гончара, адже традиційна українська побутова культура представлялась у спрощеному, редукованому вигляді – у стилізованих костюмах ансамблів пісня та танцю, деяких

постановках Опери чи Театру ім. І. Франка. Не було ще навіть скансена у Пирогові.

Осібно треба сказати про велике значення відроджуваних обрядів і, в першу чергу, йдеться про колядки у Києві. Однією з основ були етнографічні розробки приятеля Алли Горської Володимира Миновича Нероденка – керівника непрофесійного гурту «Веснянка» Київського університету. Паралельно з етнографічним вивченням йшла організаційна робота – гурт колядників зростав, виділилося кілька груп. Найбільш імовірно, що за задумом Світличного та Горської почали укладати список впливових людей, до яких треба йти колядувати, у тому числі сановитих письменників.

Пишучи про Аллу Горську у Київському художньому інституті, нашим основним джерелом були спогади ректора і вчителя Алли Горської Сергія Григор'єва, то у випадку КТМ основним джерелом є «Щоденники» засновника і першого президента Клубу Леся Танюка. Танюк поступив 1958 року до Театрального інституту і на постійно замешкав у Києві. Він відразу потрапив в культурницьке середовище. Спробуємо показати спресованість тих подій. Першими знайомими були викладачі інституту, зокрема М.М. Крушельницький. І ланцюжки швидко почали зростати – енергійний студент швидко входив у київські кола.

У листопаді 1958 викладачка Людмила Семенівна Миляєва познайомила Л. Танюка з Григорієм Никоновичем Логвином.

І у першій же розмові з Танюком Г.Н. Логвин назвав Григорія Порфировича Кочура. Більше того, Логвин порадив Танюку повчитися у таких людей. Щоб відчути насиченість тих подій відзначимо, що Л. Танюк у цій розмові вперше почув про Г.П. Кочура, а з київських перекладачів міг назвати лише Ірину Стешенко, бо читав «Комедію помилок» Мольєра у її перекладі. За записом від 16 листопада 1958 року Л. Танюк вперше був у І. Стешенко вдома, де і познайо-

мився з нею та її чоловіком – Олександром Трохимовичем Романенком. За записом 15 листопада Лесь Танюк пише, що, гортаючи вересневу підбірку «Літературної України», натрапив на статтю Івана Світличного. Це була перша його публікація, яку він бачив, але Л. Танюк чув про нього, а так само про Івана Дзюбу та Віктора Іванисенка. Ці критики були на слуху, про них знало все гуманітарне середовище. Це, на нашу думку, початки формування середовища КТМ. Алла Горська мешкала в Києві з 1944 року, але її середовище було майже цілком мистецьким. І коло її знайомих з 1960-61 років почало розширюватися так само стрімко.

Настав момент, коли раннє шістдесятництво досягло критичної точки і оформилось організаційно – виник Клуб Творчої Молоді «Сучасник» – один з найяскравіших виявів українського суспільно-культурницького та й політичного життя. Перші організаційні паростки Клубу можна датувати кінцем 1959 року. На збори Клубу в Театральному інституті, які можна вважати чи не першими, зазирнув ректор Ткаченко, і Танюк сказав – комсомольський актив – і той пішов задоволений. Не можна не відзначити, що нонконформізм молодих митців міг мати не спонтанний мистецький характер, а часто кар'єрний у кращому значенні цього слова. Адже для того, аби претендувати на актуальність, яскраві здобутки, ім'я в мистецтві, треба було робити щось нове. А нове часто відрізнялося від канонів соціалістичного реалізму, і митець непомітно для себе переходив в ідеологічну площину. Також художники свідомо рівнялися на західне мистецтво, де постійно виникали нові напрями – абстракціонізм, кубізм, експресіонізм, сюрреалізм, менш відомі фовізм, ташизм тощо. А хтось – на Михайла Бойчука чи традиційне народне мистецтво. Це стосувалося й Алли Горської. Те саме можна сказати і про представників інших мистецьких напрямів чи літератури. У середовищі КТМ точи-

лися постійні навколотеоретичні дискусії про форму-зміст, образ-символ тощо. З точки зори марксистської філософії та естетики вони напевно були еретичними. Та й катеемівці підсвідомо негативно ставилися до того, чого їх вчили в інститутах та університетах з так званих суспільних дисциплін. Твори Алли Горської на сільську тематику на самому початку мали елемент пошуку нової теми, але швидко переросли в пошуки національного у широкому сенсі. І її вже не приймали на виставки.

КТМ вже якийсь час діяв, коли до нього приєдналася Алла Горська з групою художників. Л. Танюк так пише про це – «Якось одного чудового дня сиділи ми у великій залі інституту, осіб п'ятдесят-шістдесят, аж раптом відчиняються двері й заходить великий гурт екстравагантних молодих людей: художники! Привела їх Алла Горська. Висока, коси хвилями, білий светр, сині брюки спортивного крою. Дуже голосна, життєрадісна, – вмить усе переінакшила, і за кілька хвилин ми вже говорили про необхідність розвивати мистецтво української театральної афіші, про повернення до джерел і традицій, про необхідність рівнятися на самих себе, на Бойчука і Курбаса, бути гідними наших поетів, які вже тоді звучали... Власне, з цього приходу й почався справжній Клуб Творчої Молоді».

Клуб пройшов декілька етапів. Так, Клуб 1959 року не зовсім те, що клуб 1962 у час знаменитих вечорів. А Клуб 1963-65 вже під сильним пресом партійних та кадебістських теж щось інше. Хоча зважаючи на ущільненість, спресованість часу на пікові 1961-63 роки прийшлося багато подій, змін, сформувалися нові мотивації, настрої.

Як можна узагальнено охарактеризувати соціальний статус та психологічний портрет члена Клубу? Загалом ці молоді люди приїхали до Києва вчитись і, головним чином були з села, киянином був, наприклад, Віталій Коротич, та,

певною мірою Лесь Танюк. Алла Горська та Віктор Зарецький приїхали з евакуації, і їх часто сприймали як з Росії, але як на прізвища – то з польським корінням. У цілому це були успішні люди – вступали до аспірантури, до творчих спілок, їхні твори друкувались, картини виставлялись тощо. Хоча це був нетривалий період відносного благополуччя. Їх можна вважати людьми, вихованими в радянській системі, вони знали і виконували правила гри. Алла Горська знала цю київську постсталінську бюрократію досить добре.

Коло Клубу не було вузьким, воно і не було цілком мистецько-гуманітарним. Хоча всі секції Клубу відповідали мистецьким напрямам – художня, театральна, музична тощо. Алла Горська була у приятельських стосунках з фізиком Віктором Малинком, технарем Грицем Міняйлом, лікарями Любомиром Пирогом, Ерастом Біняшевським, постать якого вартує окремої розмови. Після підписання «Листа-протесту 139» у 1968 році Алла Горська зблизилася з фізиком Іриною Заславською. В. Малинко згадує, що за його сприяння Алла Горська та її соратники-гуманітарії відвідали Інститут фізики та Інститут напівпровідників Академії наук України. Клуб влаштовував вечори і в цих інститутах напівофіційно, бо про нього вже було відомо, як і деякі прізвища вже були на слуху (Малинко, 1993).

Не можемо не торкнутись дискусії – чи було створено Клуб зверху чи знизу, бо вона присутня у багатьох спогадах, історичних розвідках. Для Алли Горської було очевидним, що потрібен баланс – Клуб має бути легалізований, але комсомол чи Спілка художників мають самим мінімальним чином втручатись у його роботу. Хоч якась легалізація була потрібна всім громадським об'єднанням – при палаці культури, вищому навчальному закладі, ЖЕКу тощо. І був певний діапазон стосунків Клуб – начальство, бо його могли підтримувати, просто терпіти чи й закривати. Катеемівці самі потроху шукали дах і їх так чи інакше легалізували. За

існуючої тоді системи організатори Клубу розуміли необхідність та й доцільність офіційного визнання – у цьому випадку можна було уникнути звинувачень у чомусь підпільному, а також за сприятливих обставин мати приміщення, офіційно проводити такі заходи як вечори, виставки тощо. Було прийнято статут, план роботи, який могли погоджуватися в комсомольських та спілчанських інстанціях, велися протоколи засідань. Документація, звітність могли вестись у різному обсязі. Але вони намагалися тримати ці документи недопрацьованими, напівоформленими – і за вимогою могли сказати – от є, ми і працюємо, скоро завершимо. Причому це не була якась чітко сформульована та затверджена тактика. Й одним з розробників такої лінії поведінки була Алла Горська, яка добре розумілася на комсомольському та спілчанському діловодстві та методах. Клуб мав емблему, яку вона і розробила, – сонце-соняшник. Одне з джерел цього символу – балада Івана Драча. Цю емблему зображували на афішах, запрошеннях. Алла Горська виготовила також дерев'яну печатку з сонцем-соняшником, сантиметрів 10 в діаметрі. Пізніше цю печатку Алла Горська заховала чи комусь передала на зберігання, адже розуміла, що її можуть кваліфікувати серйозно, попри цілком мистецький і трохи гумористичний вигляд, як таку, що виготовлена без офіційного дозволу.

Те, що Клуб діяв і під дахом Жовтневого палацу, а його директора Авдюшка сприймають нині як нульове тло, дещо само собою зрозуміле. Нагадаймо, що Жовтневий палац (підпорядкований профспілкам) почав роботу з 1957 – там були гуртки художньої самодіяльності, різні аматорські об'єднання тощо. Тобто КТМ був частково легалізований вже Жовтневим палацом. Це була звична практика – існувало багато музичних колективів при заводах, різні гуртки при жеках тощо. Жовтневий палац у той чи інший офіційний спосіб надав КТМ знамениту кімнату 13.

Так, коротко, але точно написала про Клуб Надія Світлична.

«Клуб творчої молоді – то був формально дозволений клуб, навіть мав шефа з обкому комсомолу. Створився він самодіяльно. У складі його ініціаторів була молодь, яка не конфронтувала з комсомолом. Навпаки, співпрацювала. Наглядачем над клубом була Тамара Главак. Пізніше вона була одним з секретарів ЦК комсомолу...»

Той чи інший тиск на Клуб з боку партійних та кадебістських структур почався принаймні від перших значних акцій – багатолюдних вечорів українською мовою, які були відомі мало не цілому Києву. Алла Горська брала участь у формуванні стратегії Клубу у цілому, обговореннях тактики виживання Клубу. Зокрема заміна президента Клубу Танюка на чоловіка Алли Горської Віктора Зарецького була тактичним маневром відступу. Зарецький мав репутацію більш поміркованого та близького до влади. Хоча це й не призвело до якихось змін у роботі чи тертям між Танюком та Зарецьким. Політична тактика була така – Клуб критикують – отже, треба замінити радикального Танюка на поміркованого Зарецького. Віктор Зарецький мав чисту анкету – родичі не репресовані, батьки службовці. А також був учасником війни, вступив у партію ще на фронті, був репінським та сталінським стипендіатом, учасником всесоюзних виставок, нагороджений дипломом Виставки на Всесвітньому фестивалі (1957) та Грамотою ЦК ЛКСМУ (1960). Можливо, нашим сучасникам важко відчути ті настрої – наскільки це тоді було принципово важливим.

Танюк на початок 1960-х – безпартійний студент старшокурсник, батька його матері репресовано, родину було депортовано до Німеччини. Принагідно відзначимо, що шістдесятників можна поділити на два покоління – тих, хто воював у другу війну, тобто народжений щонайпізніше у 1927 році і молодших. Тих, хто воював з 1923-26 років на-

родженн, залишилося живими менше 10 відсотків. Тобто таких за віком, як Зарецький, було просто дуже мало.

Були й подібні клуби в інших містах. Паралельно з КТМом виник хор «Жайворонок», у Львові, можливо за аналогією до Києва, створили клуб «Пролісок». Був клуб й у Дніпропетровську. Товариство молодих письменників, яке гуртувалася навколо газети «Літературна Україна», часописів «Вітчизна» чи «Дніпр» було подібним до КТМ «Сучасник».

Зіткнення з кадебістським політико-репресивним сурогатом наближалося. КТМ став вирізнятись і потрапив під ковпак після перших вечорів, розшуків Аллою Горською, Василем Симоненко та Лесем Танюком місць масових страт НКВС у Биківні. І у цьому не було нічого особливого – КДБ прискіпливо фіксував навіть нечисленні зібрання чи зацікавленість сталінськими репресіями до кінця 1980-х. Для Алли Горської ейфоричний підйом безпосередньо межував з негативними, прикрими подіями.

1962 рік – заборона вистави «Отак загинав Гуска» за п'єсою Миколи Куліша у Львівському драматичному театрі ім. М. Заньковецької на етапі, коли виготовлялись костюми та йшли репетиції.

1963 – заборона вистави «Правда і кривда» за п'єсою Михайла Стельмаха в Одесі. Режисер обох вистав – Лесь Танюк. 13 грудня – смерть Василя Симоненка.

1964 – побиття вітража в Червоному корпусі Київського університету і виключення Алли Горської зі Спілки художників.

1965 – арешти серпня-вересня і фактичне припинення діяльності КТМ «Сучасник».

Алла Горська зберегла своє місце у середовищі КТМ, настрої, плани майже повністю. Але інтенсивність цієї діяльності дещо впала. Та й більшу частину часу займала робота на мозаїках та розписах за межами Києва.

Київ, березень 2013

Еміль ЗОЛЯ

СВЯТО У КОКВІЛІ

Ніколи ми ще не мали такого сльозливого літа. Ось уже цілий рік, як дощ не вщухає. По суворій зимі весну затопили дощові потоки; так ми дожили до липня, не бачучи сонця. Зрозуміло, до якої міри ця кепська погода суперечить спразі сільського життя, яка зазвичай охоплює Париж з перших чисел травня. Проте сила звички помалу – малу бере гору над усім іншим, люди пакують валізи й від'їжджають, попри негоду;

Я з усіма іншими залишаю Париж і розповім вам оригінальну історію, почуту мною у Ґранвілі. Вона мені дуже сподобалась, і я хочу, щоб вона сподобалась і вам. Шкода тільки, що переказує вам її не Рабле.

Е.З.

I

Коквіль – невеличке село за два льє від Ґрандпорту, розташоване в скелястому межигір'ї.

Чудовий піщаний берег розстилається біля халуп, і самі вони наче приліплені до скелі, на півгорі, подібно до черепашок, залишених припливом.

Якщо піднятися на пагорби Ґрандпорту, беручи весь час лівіше, на заході можна виразно побачити жовту скатертину затоки – немов потічок золотого пилу, вивержений роззявленою пащею скелі.

Далекозора людина розрізнить навіть хати, що іржавим своїм кольором плямують каміння, і їхні дими, блакитний слід яких сягає самого гребня величезного схилу, що загороджує небо.

Коквіль – жахлива дірка, якій жодного разу не пощастило довести число своїх мешканців до двохсот.

Село лежить біля порогу ущелини, що відкривається на море. А вглиб країни дорога йде такими різкими заворотами й крутосхилами, що екіпажем тут не проїдеш. Це унеможливлює будь-які зв'язки ; Коквіль відокремлений до такої міри, що здається, – сусідні села звідси за кілька сотень льє.

З Ґрандпортом мешканці спілкуються лише морем. Вони майже всі рибалки, живуть з океану й щодня возять човнами рибу до Ґрандпорту. Авторитетна посередницька фірма Дюфе скуповує їхній вилов оптом. Дядечко Дюфе помер кілька років тому, і його справу продовжує вдова Дюфе. Вона просто винайняла прикажчика, пана Мушеля, високого молодого блондина, який має їздити на берег і вести перемови з рибалками. Цей мсьє Мушель – єдиний зв'язок між Коквілем і цивілізованим світом.

Коквіль вартий історика.

У давні часи село заснувала родина Мае, що осіла й розрослася біля підніжжя скелі. Ці Мае спочатку, мабуть, процвітали, одружуючись між собою, і впродовж століть тут були тільки Мае.

Згодом, уже за Людовика XIII, сюди з'являється якийсь Флош. Ніхто не знає, звідки він прибув і хто він.

Флош узяв за жінку одну з Мае, – і тут почалися дива. Флоші в свою чергу почали процвітати й закінчили тим, що, розмножившись, поглинули Мае, число яких, навпаки, зменшилось, а їхні статки переходили в руки прибульців. Мабуть, Флоші принесли з собою нову кров і здоровіші органи, а ще темперамент, здатний легше пристосуватися до цього суворого юрмища постійних вітрів і відкритого моря.

Як там не є, сьогодні Флоші – господарі Коквіля.

Звісно, така зміна, кількісна й майнова, не обійшлась без потрясінь.

Мае й Флоші ставляться одні до одних вороже. Між ними пролягла прірва вікової ненависті.

Незважаючи на свій занепад, Мае не втратили пихи завойовників. Вони – засновники, предки. Вони з презирством говорять про першого Флоша, цього жебрака й волоцюгу,якому вони дали притулок лише з милості. Вони й досі шкодують за тим, що віддали йому одну з своїх дочок.

Якщо їх послухати, то породжені цим Флошем нащадки – вийнятково розпусники й злодії, по ночах вони стругають дітей, а вдень полюють за спадщиною. Нема таких образ, якими б Мае не честили потужне плем'я Флошів. Їх охоплював гіркий сказ занепалих, змалілих кількісно дворян, які бачать, як зростає буржуазія, що оволоділа і рентою, і замками.

А Флоші, природно, нахабно торжествували. Вони скористалися зі свого становища і скалозубили на рахунок древньої раси Мае, яких присягали вигнати з села, якщо ті не схилять перед ними голови. Для них Мае були тільки шпана, що пухне з голоду, якій краще латати своє шмаття, ніж у нього драпіруватися.

В такий спосіб Коквіль перетворився на здобич двох розлючених партій; враження було таке, що сто тридцять жителів вирішили зжерти п'ятдесят інших лише тому, що на їхньому боці сила.

У боротьбі двох царств не буває іншої історії.

Серед сварок найвагоміших для Коквіля останніх років, розповідають про ворожнечу двох братів, Фуасса і Тюпена, і про скандальні бійки в родині Рудого.

Варто сказати, що свого часу кожен мешканець села одержав якесь прозвище. Тепер вони стали справжніми прізвищами. Інакше важко було б розібратися в постійних схрещеннях Флошів і Мае.

Дід Рудого безумовно був вогненним блондином.

Походження прозвищ Фуасса і Тюпена невідомі, позаяк дали їх їм давно, і вони вже втратили свій розумний сенс.

У старої Французи, баби з підмоченою репутацією, – вона досі живе, попри свої вісімдесят, – від одного з Мае народився син Фуасс. Коли ж вона овдовіла і вийшла вдруге за Флоша, у неї народився Тюпен. Звідси й ненависть двох братів, яку ще й постійно підігрівало питання про спадщину.

Що ж до Рудого, причина бесконечних бійок у нього така: Рудий звинувачував свою жінку Марію в тому, що вона наставляє йому роги з одним Флошем, із здоровилом Бризмоттом, брюнетом; Рудий двічі кидався на Рудого з ножем, погрожуючи розпанахати йому черево.

Рудий – маленький і нервовий – був просто скажений.

Але не лють Рудого і не суперечки Тюпена й Фуасса збуджували нині пристрасті у Коквілі.

Загальне хвилювання спричинилося іншим; двадцятирічний шкет Дельфін з роду Мае, ризикнув покохати красуню Марго, доньку Хвоста – місцевого мера й найзаможнішого з Флошів.

Хвіст був персона неабияка. Кликуху він одержав від батька, який у добу Людовика-Филипа мав звичку підв'язувати ззаду волосся косичкою, з упертістю старого дотримуючись моди своєї молодості.

Так от, у Коквілі було тільки два великих човни, й один з них, «Зефір», більший, і зовсім ще новий, стійкий на морі, належав Хвостові. Інший великий човен – «Кит» – гнила чатова посудина – належав Рудому, матросами якого були Дельфін та Фуасс, між тим як Хвіст виходив у море з Тюпеном і Бризмоттом.

Обидва матроси Хвоста постійно брали на ґлум «Кита».

– Стара дерев’яна калоша! – кепкували вони.

– Одного чудового дня вона піде на дно наче купа лайна!

Коли Хвіст дізнався, що цей паскудник Дельфін, юнга з «Кита», дозволяє собі упадати за його донькою, він заліпив Марго два гучних ляпаси, поки що як попередження про те, що вона ніколи не стане дружиною Мае.

Оскаженіла Марго відразу ж заволала, що вона сама дасть пару ляпасів Дельфінові, якщо він тільки насмілиться тертися біля її спідниць.

Марго було прикро, що їй дісталося через хлопця, якому вона жодного разу не глянула, й в обличчя.

Марго мала шістнадцять, але вона була міцної статури і вродлива як справжня пані. Село вважало її за дівчину, яка вельми презирливо й суворо ставилась до своїх залицяльників.

Тепер, коли ви дізналися про цю історію, – про два ляпаси, про нахабство Дельфіна й гнів Марго, – вам стануть зрозумілими безконечні коквільські пересуди.

А проте дехто натякав, що в глибині душі Марго відтак не була така вже й сердита, побачивши, як довкола неї крутиться Дельфін.

Цей Дельфін був невисокий на зріст, білявий, із золотавою від морської смаги шкірою, з гривою кучерявого волосся, яке лізло йому на очі й спадало на шию. Попри свою тендітну статуру він був дужий і міг набити пику людині втричі товщій за себе.

Базікали, що він часом зникав і підночовував у Ґрандпорті.

Дівчата називали його перевертнем, бо він веде розгульний спосіб життя, – невиразна формула, що натякала на всілякі невідомі насолоди.

Марго, говорячи про Дельфіна, завжди надто розпалювалась. А він собі посміхався, дивлячись на неї своїми вузькими сяючими очима, анітрохи не зважаючи на її

зверхність і запал. Він то проходив перед її дверима,то прослизав уздовж кущів біля її хати й її цілогодинно виглядав, – з терпінням і хитрістю кота, що підстерігає синицю.

І коли вона раптом помічала його біля своїх спідниць, часом так близько, що вгадувала його присутність по теплоті подиху, – він не намагався втекти. Вираз його обличчя ставав сповненим печалі й ніжності, і вона ніяковіла, тамуючи подих, і згадувала про свій гнів, коли він був уже далеко. Якби такої миті її спостеріг батько, він, без сумніву, знову дав би її ляпаса. Це не могло тривати безконечно.

Та марно вона божилася, що Дельфін одержить від неї одного чудового дня пару обіцяних ляпасів, – коли він був тут, їй ніяк не вдавалося спіймати мить, щоб вліпити їх йому. Тому почали теревенити, що не варто їй було стільки говорити про ці ляпаси, бо зрештою, рахунок їм вона веде хіба для себе самої.

А проте ніхто однак не висловлював думки, що вона колись стане дружиною Дельфіна. Її нерішучість вважали поблажливістю кокетливої дівчини. Одруження ж з одного Мае, молодого нахаби, у якого не знайшлося б і півтузіня сорочок, щоб внести свою пайку в господарство, – таке одруження видалося б усім просто жахливим.

Злі язики натякали, що Марго могла б чудово зійтися з Дельфіном, але заміж за нього не вийшла б стовідсотково.

Заможна дівчина має право втішатися як душа забажає: але вона дівчина тямуща і дурниць не накоїть.

В решті решт увесь Коквіль зацікавився цією авантюрою, чекаючи, як повернеться справа: одержить Дельфін свої два ляпаси? Чи Марго здасться і в якійсь ущелині дозволить парубкові розцілувати себе в обидві щоки? Цікаво було б поглянути.

Одні були за ляпаси, інші за поцілунки. Коквіль вирував.

Лише двоє на все село – священик і сторож, що наглядав за городами, – не схилялись ні на бік Мае, ні на бік Флошів.

Сторож – ніхто не пам'ятав його імені, а прозвали його Імператором, – мабуть, тому, що він був на військовій службі за Карла X, – це був високий на зріст сухий чолов'яга, йому по суті, не доводилося серйозно охороняти громадське майно, бо скелі були голі, а ланди безлюдні.

Якийсь супрефект, його покровитель, створив для нього цю синекуру, і він, ніким не потривожений, спокійно проживав тут свою маленьку заробітну платню.

Що ж до абата Радиге, то він був священик невисокого розуму, з тих, кого єпархія намагається позбавитись, замурувавши їх у якусь жахливу діру.

Він жив життям чесного селянина, скопуючи свій вузенький садок, відвойований у скелі, смалив люльку й стежив за тим, як росте його салат.

Він любив солодке, і то був його єдиний недолік, від якого він намагався на всі лади позбавиться, бо часто з'їдав макрелі й випивав сидру більше, ніж міг вмістити.

Водночас абат Радиге був батьком для своїх парафіян, і вони, щоб зробити йому приємне, часом ходили до нього слухати мессу.

Священикові й сторожу довго вдавалось зберігати нейтралітет, та зрештою і їм довелося втрутитися у справу. Імператор став на бік Мае, – абат почав підтримувати Флошів. Через що взаємини ще дужче ускладнилися.

Імператор жив, нічого не роблячи з ранку до вечора, і лише рахував човни, що виходили з Ґрандпорту. Ця робота його втомила, і він вирішив покласти на себе функції сільської поліції.

Партизаном Мае Імператор зробився, керований потайним інстинктом громадської безпеки, і, вийшовши на цю стезю, почав ставати на бік Фуасса проти Тюпена, на-

магаючись схопити на місці злочину з Бризмоттом жінку Рудого, й особливо старанно заплющував очі на Дельфіна, коли той прослизав на двір до Марго.

Та найгірше було те, що його дії призводили до ще більших негараздів між ним і Хвостом – мером та його природнім начальником.

Поважаючи дисципліну, Імператор вислуховував Хвостові докори, але потім починав діяти на власний розсуд, і це похитнуло громадську владу у Коквілі. Кожного, хто проходив повз хижку під написом «мерія», відразу приголомшували оглушливі суперечки.

З іншого боку діяв абат Радиге, ставши часткою переможних Флошів, якого вони буквально завалили чудовою макреллю. Абат глухо підтримував спротив жінки Рудого й погрожував Марго пекельним вогнем, якщо вона дозволить Дельфінові торкнути її бодай пальцем.

Назагал анархія була цілковита: армія повстала проти державної влади, релігія стала посібником розваг буржуазії, а народ числом сто вісімдесят патріотів почав живцем сам себе поїдати в цій дірці, перед лицем неосяжного моря й безмежного неба.

Коквіль був збаламучений до краю. Лише один Дельфін зберіг свій сміх закоханого парубка, якому залежало тільки на одному – аби зробити своєю Марго, – до всього іншого йому було зась.

Він ловив дівчину, як ловлять зайця в пастку. Зовні він здавався не од світу сього, але насправді був дуже розсудливий: мав намір обвінчатися у священика – тоді насолода триватиме довіку.

Одного вечора Марго, нарешті, здійняла на нього руку на стежці, де він на неї чатував. Але так і вклякла, дуже зарум'янившись – бо, не чекаючи, коли його вдарять, Дельфін схопив цю погрожуючу йому ручку й почав шалено її цілувати.

Помітивши, що вона вся тремтить, він прошепотів:

– Я кохаю тебе! Візьми мене, хочеш?

– Ніколи! – вигукнула вона, обурена.

Він знизав плечима. А потім – спокійно й ніжно:

– Не кажи так ...Нам буде дуже добре разом. Побачиш, як добре.

II

Погода тієї неділі була жахлива: налетіла одна з тих раптових вересневих гроз, коли скажені бурі зриваються з ланцюгів на скелястому узбережжі Ґрандпорту.

Під вечір у Коквілі помітили понівечену бурею посудину, яку несло вітром. Але вже почало сутеніти, отож про надання допомоги годі було й думати.

Ще напередодні «Зефіра» і «Кита» відвели до невеличкої природної бухти, розташованої ліворуч від пляжу, між двома гранітними обмілинами.

Ні Хвіст, ні Рудий не ризикували вийти в море. Найгірше, звичайно було те, що тоді ж, у суботу, представник удови Дюфе – мсьє Мушель – ризикнув з'явитися до них власною персоною; він умовив їх обох зробити серйозне зусилля й навіть пообіцяв кожному з них премію; бо якщо вони пропустять приплив, скаржитиметься ринок.

Отже, в неділю ввечері, вкладаючись спати під шквал бурі з дощем, весь Коквіль був не в гуморі й бурчав:

– Вічна історія. Вони замовляють рибу тоді, коли море її ховає.

Село варнякало й про посудину, яку ніс повз них ураган, і яка вже, очевидно, упокоїлася на дні морському.

Наступного дня в понеділок небо так і не проясніло. Вітер був уже не такий шквальний, але море продовжувало здіймати хвилі, ревло й не могло вгамуватися. Потім вітер

зовсім упав, але хвилі й не думали припиняти своєї лютої хитавиці.

Попри все це, пополудні обидва човни вийшли в море. На четверту годину «Зефір» повернувся, нічого не спіймавши.

Між тим, коли матроси Тюпен і Бризмотт заводили човна в маленьку бухту, збентежений Хвіст з берега грозив океанові кулаком:

– А тут ще й клятий Мушель, який, бачете, чекає!...

Марго в супроводі половини Коквіля теж була тут і дивилася на останні мертві хвилі, цілком поділяючи батькову лють на море й небо.

Хтось запитав:

– А де ж «Кит»?

– Там за мисом, – сказав Хвіст. – Буде великим везінням, якщо цей обдрипаний скелет повернеться нині цілим.

Він аж надимався од пихи й на повен голос заявив, – для Мае добре – ризикувати в такий спосіб власною шкурою; коли за душею ні копійки, можна й здохнути. Сам же він вважає за краще зламати слово, дане мсьє Мушелеві.

Марго тимчасом вивчала скелястий мис, за яким стояв «Кит».

– Батьку, – спитала вона нарешті, – Хіба вони що–небудь спіймали ?

– Вони? – вигукнув Хвіст. – Абсолютно нічого!

Побачивши усмішечку Імператора, він умить вгамувався й додав тихіше:

– Не знаю, чи спіймали вони хоч що – не будь. Вони ж ніколи не можуть нічого впіймати!

– Але сьогодні вони все таки, може, щось і впіймали, – мовив Імператор, не приховуючи роздратування – мабуть, так і є.

Розлючений Хвіст уже ладен був перечити, але знову стримався; до нього підійшов абат Радиге.

Абат з церковного даху щойно вгледів «Кита». Він, вочевидь, закидає сіті на велику рибу.

Після цієї новини Коквіль наче перемкнуло. Група, що зійшлася на березі, складалася з Мае й Флошів. Одні бажали човнові повернутися з надзвичайним виловом, інші сподівалися, що човен повернеться ні з чим.

Марго стояла, випроставшись і не зводячи очей з моря.

– Ось вони, – сказала вона.

Справді, якась чорна плямка вигулькнула із-за мису. Вона, наче корок, танцювала на воді, і всі за нею стежили.

Лише Імператор не бачив навіть чорної плями. Треба бути природженим коквільцем, щоб на такій відстані розпізнати «Кита» і тих, хто в ньому.

– Зачекайте! – продовжила Марго. Вона була найдалекозоріша з-поміж усіх на березі: – Фуасс і Рудий веслують. Малий стоїть на носі.

Малий – це був Дельфін. Їй не хотілося називати його на ім'я.

З тієї миті всі почали стежить за човном, намагаючись пояснити химерність його руху. Священик мав рацію; човен ніби розкидав сіті для риби, що бігла попереду нього.

Це здалося всім незвичайним.

Імператор доводив, що в них, мабуть, зірвало сітку.

Хвіст кричав, що це халтурники, і вони лише розважаються. Не на тюленів ж вони полють, насправді !

Флошам ці викрутаси видались кумедними. А Мае, зовсім знічені, заявили, що Рудий все таки сміливець; він ризикує собою, тоді як інші, варто лише дмухнути вітерцеві, віддають перевагу суходолові.

Абатові Радиге довелося втрутитися знову, бо в повітрі пролунали ляпаси.

– Та, що з ними, нарешті ? – раптом скрикнула Марго.

Тепер вони знову зникли.

Обопільні погрози миттю вщухли. Всі почали обшукувати очима обрій. «Кит» знову заховався за мисом. Цього разу Хвіст затривожився. Він не міг пояснити собі такі маневри – його бісила сама думка про те, що Рудий і справді ловить рибу.

Ніхто не залишав берега, хоч уже й не було видно нічого цікавого. Всі чекали тут упродовж двох годин у сподіванні човна. Він раз-у-раз з'являвся, щоб знову й знову щезнути. Скінчилося тим, що човен зовсім зник.

Обурений Хвіст, потай бажаючий човнові найгіршого, оголосив, що той, мабуть, пішов на дно. Оскільки поруч були жінка Рудого й Бризмотт, він насмішливо глянув на них і поплескав по плечу Тюпена, ніби бажаючи втішити того в смерті його брата Фуасса.

Але Хвостові стало не до сміху, коли він побачив, як його донька Марго, бліда й нібивипростовувашися, втупила зір у далину. Може, це через Дельфіна?

– Чого ти туди вп'ялась? – пробурчав він. – Забирайся додому ... Бережись, Марго...

Вона не поворушилася. Потім – зненацька :

– А! Он вони !

Пролунали здивовані вигуки ; Марго – а в неї були добрі очі – присягалася, що не бачить більше на човні ні душі. Ні Рудого ні Фуасса, – нікого.

«Кит», наче всіма залишений, біг під вітром, постійно повертаючись іншим боком, і ліниво гойдався на хвилях.

На щастя, здійнявся бриз зі сходу, який штовхав човна до берега, але такими химерними викрутами, від яких той мотався в усі боки.

Після чого Коквіль висипав на берег. Одні кликали інших. По домівках не лишилося жодного дівчиська, щоб доглянути за супом.

Сталась якась катастрофа, щось незрозуміле й дивовижне, від чого тьмянів розум.

Марія, жінка Рудого, хвилинку подумавши, вирішила, що їй уже час залитися слізьми. Тюпену ж вдалося лише вдати, що він дуже переживає.

Всі Мае впали у велику печаль, тоді як Флоші намагалися зберегти почуття власної гідності.

Марго сіла – так, ніби в неї були переламані ноги.

– Ти ніби знову почала витріщуватися ? – вигукнув Хвіст, коли вона знову впала йому в око.

– Я втомилася, – просто відповіла вона.

І Марго повернулась обличчям до моря, прикриваючи руками щоки й приховуючи очі кінчиками пальців, крізь які пильно дивилася на човен, який ще лінивіше, з добродушним виглядом продовжував гойдатися на хвилях, ніби добре випив.

Між тим припущення сипалися наче з мішка.

– Чи не випали вони втрійку у воду?

– Тільки як же це – всі троє разом ?

Це здавалось смішним.

Хоч як Хвіст запевняв, що «Кит» пенькнув, наче протухле яйце, човен продовжував триматися на воді. Всі тільки знизували плечима.

Потім, ніби ці троє у човні уже справді загинули, Хвіст згадав, що він мер, і заговорив про формальності.

– Ой пробі ! – вигукнув Імператор. – Хіба так по-дурному гинуть? Якби вони впали у воду, маленький Дельфін уже давно був би тут.

Коквільці змушені були погодитися, що, справді Дельфін плаває наче оселедець.

Але тоді ... Куди могли подітися ці троє людей?

Пролунали вигуки :

– А я тобі кажу, що це так !

– А я кажу – ні !

– Надто по-дурному !

– Сам ти дурень !

Дійшло до обмінів штурханами.

Абатові Радиге довелося закликати до примирення, а Імператор почав розштовхувати юрбу, щоб встановити порядок.

Між тим човен продовжував поволі танцювати перед очима натовпу: він крутився, ніби знущаючись з людей. Його ніс приплив, примушуючи вітати землю довгими й розміреними присіданнями. Човен справді був ніби охоплений шалом.

Марго, затискаючи щоки долонями, продовжувала дивитися.

З бухти назустріч «Китові» хтось вийшов на човнику.

Це був Бризмотт. Він, мабуть, палав нетерплячкою першим подати точну новину дружині Рудого.

Увесь Коквіль миттю зосередив увагу на людині.

– Ну як ? Бачиш що – небудь?

«Кит» наближався до Бризмотта усе з тим же виглядом гуляки.

Нарешті, всі побачили, що Бризмотт підвівся й зазирнув у човен. Йому вдалося його зупинити. Всі затамували подих.

Раптом Бризмотт вибухнув реготом.

Оце так сюрприз! Чого ж це він так розвеселився?

– Та ну ж! Що там? – люто загукали йому.

Бризмотт не відповідав, і лише дужче реготав, жестами показуючи, що всі зараз і самі все побачать. Після того, підв'язавши «Кита» до човника, повів його на буксирі.

Видовище, цілком несподіване, приголомшило Коквіль.

Троє людей – Рудий, Дельфін і Фуасс, – роззявивши роти, лежали, простягнувшись на спині, на дні човна. Вони хропіли на всі заставки і були п'яні як ніч.

Між ними лежало невеличке барильце з вибитим дном. Мабуть, воно було повне, коли його виловили в

морі, і вони вирішили з нього покуштувати. Але, мабуть, це було незвичайно смачно. Вони випили все, і лише біля літра вилилося на дно човна, змішавшись там з морською водою.

– Ото свиня ! – люто вигукнула жінка Рудого, вмить припинивши рюмсати.

– Нічого сказати, добрий у них улов! – кинув Хвіст, намагаючись підкреслити велику огиду.

– Ну, – відповів Імператор. – Кожен ловить, що може. Вони принаймні виловили барильце. Інші й цього не спіймали.

Мер замовк, украй сприкрений.

Коквіль гудів. Все тепер було зрозуміло. Коли човен п'яний, він танцює як людина. А в нього й справді було повне черево горілки.

– Ото сучий син ! Ну й утнув жартик! Він виплітав кренделі в океані наче п'яниця, який не впізнає власного дому.

Коквіль і сердився і реготав. Мае вважали подію смішною, Флоші – огидною.

«Кита» оточили. Кожен витягав шию й витріщав очі, поспішаючи побачити, як сплять ці троє гульвіс, виставивши на люди свої п'яні пики й анітрохи не дбаючи про схилену над ними юрму.

До лайки й посміху п'яним було байдуже. Рудий не чув своєї жінки, яка звинувачувала його в тому, що це він усе випив. Фуасс не відчував похмурих штовхань попід ребра, якими нагороджував його брат Тюпен.

Що ж до Дельфіна, то він завше гарний, коли вип'є, зі своєю білявою гривою й рожевим, сповненим втіхи обличчям.

Марго підвелася й мовчки ти суворо почала розглядати «Малого»…

Хтось гукнув :

– Треба покласти їх у постіль !

Але тієї миті Дельфін розплющив очі. Він обвів натовп поглядом, сповненим захвату.

На нього зусібіч посипались запитання, і їхній шквал його трохи приголомшив, тим більше, що він був п'яний, як чип.

– Як було ? – пробелькотів він… Маленьке барильце… Риби нема… От ми й узяли барильце…

Далі того він не йшов, лише додаючи до кожної фрази:

– Це було дуже смачно.

– Та що ж там було, в тому барильці ? – допитували його осатаніло.

– Ет, я не знаю. Це було дуже смачно.

Тієї хвилини Коквіль буквально згорав від бажання знати. Всі, голосно сопучи, пхали носа до човна.

За одностайним рішенням – відгонило горілкою, але якою – ніхто не знав.

Імператор, який нахвалявся, що пив усе, що тільки здатна випити людина, сказав, що він зараз подивиться, і статечно зачерпнув жменю рідини, що плавала на дні човна.

Натовп умить замовк. Всі чекали.

Але Імператор відсьорбнув ковток і похитав головою, ніби не до кінця розібравшись. Ковтнув ще раз, потім ще, і на його обличчі з'явився вираз ніякової тривоги й подиву.

Він змушений був визнати:

– Я ... не знаю. Справді смішно! Якби не було морської води, я б, звичайно, зрозумів … Слово честі, це дуже смішно!...

Всі перезирнулися. Усіх вразило те, в чому Імператор не ризикнув признатися навіть самому собі.

Коквільці з повагою поглядали на маленьке порожне барильце.

– Це було дуже смачно, – ще раз повторив Дельфін, ніби знущаючися з усіх.

Потім , показуючи широким жестом на море, додав:

– Якщо вам теж хочеться, там є ще… Я бачив… Маленькі барильця. Маленькі барильця. Маленькі барильця…

Він наче заколисував себе, повторюючи ці слова співуче, а сам беззахисно дивився на Марго, яку щойно помітив.

Спалахнувши, вона махнула рукою, ніби готуючись дати йому ляпаса.

Та він і очей не заплющив, з виразом ніжності чекаючи удару.

Абат Радиге, заінтригований невідомим йому напоєм, теж вмочив пальця на дно човна й обсмоктав його.

Подібно до Імператора, він теж лише похитав головою: «Ні, Ні ! – він уяви не має, що це таке. Це дуже дивно!»

Усі зійшлися на одному: оте барильце, безумовно, з тієї самої посудини, що подавала знаки біди у неділю ввечері.

Англійські судна часто перевозили у такому вигляді в Ґрандпорт вантаж вин і горілок.

День почав помалу-мало блякнути, і народ поступово розійшовся.

Залишився тільки Хвіст, щоб востаннє послухати Дельфіна, який майже виспівував, коли його клали на ноші:

– Маленькі барильця... Маленькі барильця... Маленькі барильця... Якщо хочете, там є ще.

II

За ніч погода цілком змінилась. Коли наступного дня Коквіль прокинувся, сонце вже яскраво сяяло, а море лежало без жодної зморшки ніби величезний шмат зеленого єдвабу.

Стояла осіння спека.

Першим у селі прокинувся Хвіст, досі ще під впливом нічних картин.

Вигляд він мав похмурий. Він заявив, що треба, конче треба вдовольнити мсьє Мушеля, й негайно разом з Тюпеном і Бризмоттом вийшов у море, пообіцявши Марго полічити їй ребра, якщо вона поведеться не як слід.

Коли «Зефір» залишав бухту, «Кит» ще незграбно погойдувався на своїй стоянці, і рибалки трохи глузували з нього, вигукуючи :

– Ну, а нині, приміром, жартуєш? ... Дівчинко, гаси свічку!... Ці панове ще дрихнуть.

Коли «Зефір» вийшов у відкрите море, Хвіст одразу закинув сіть і вирішив оглянути свої верші. Вони були схожі на звичайні, тільки довші – в них ловили переважно лангуст і султанок.

Та хоч море й було спокійним, Хвіст марно оглядав одну вершу по другій – всі вони стояли порожні. Лише на дні останньої, наче на посміх, він знайшов невеличку макрель, яку роздратовано пожбурив у море.

То був якийсь рок; другий тиждень риба оминала Коквіль, та ще й саме тоді, коли Мушель її замовив!

Через годину Хвіст витяг сіть, але там лежав лише пучечок водоростей. Хвіст стиснув кулаки й вибухнув прокльонами.

Океан між тим був напрочуд спокійний, лінивий і сонний, він скидався під синім небом на покров з полірованого срібла. І це найдужче дратувало Хвоста.

«Зефір» ішов ніжно й м’яко, без найменшого похитування. Хвіст ще раз закинув сіть і вирішив повернутися. Можна приїхати глянути на неї пополудні. І він розійшовся осатанілою промовою на адресу Бога й усіх святих.

А в цей час Рудий, Фуасс і Дельфін продовжували спати. Підняти їх вдалося лише до сніданку.

Вони нічого не пам'ятали й лише були переконані, що пригостилися чимось надзвичайним і нікому не відомим.

Пополудні всі троє сиділи біля бухти. Тепер, коли вони знову прийшли до тями, Імператор зробив спробу як слід їх розпитати.

– Може, це схоже на горілку з доданою до неї лакрицею? Чи може, це підсолений і перепалений ром?

Вони відповідали то так, то сяк.

З їхніх відповідей Імператор запідозрив, що це була вишнівка, але заприсягтися, що це так, він би не зважився.

Цього дня у Рудого і його команди надто боліли ребра, щоб піти знову на риболовлю. До того ж вони знали, що Хвіст на світанку марно виходив у море, і тому домовитись відкласти огляд верш на завтра.

Усі троє сиділи на великих каменях, стежачи за наростанням припливу. Спини в них боліли. Смак в роті у них був недобрий. До того ж вони куняли.

Раптом Дельфін прийшов до тями. Він скочив на камінь і втупивши очі в далечінь, вигукнув:

– Глянь-но, хозяїне! Отам!

– Що там? – спитав Рудий, позіхаючи.

– Барильце.

Рудий і Фуасс прожогом зірвалися з місць і почали пристрасно обшукувати поглядом обрій.

– Де, хлопчику? Де барильце? – повторив украй схвильований хазяїн.

– Там!... ліворуч!...он та чорна п'ятка.

Проте інші нічого не бачили.

Нарешті, в Рудого вирвалося:

– Клянусь Богом!

Він теж помітив барильце, – кругле, наче ілюмінатор у світлій воді, під косим променем вечірнього сонця.

І вів метнувся до «Кита», супроводжуваний Дельфіном і Фуассом, які бігли так, що почали бити себе пятами по сідницям, і каміння сипалося їм з під ніг.

«Кит» вийшов з бухти, коли новина про ще одне барильце в морі рознеслася по Коквілю. Діти й жінки бігли навперейми до моря, вигукуючи:

– Барильце! Барильце!

– Ви його бачите? Його несе течією до Грандпорту.

– Ондо! Лівіше! Барильце! Та швидше ж!

І коквільці сторчголов летіли зі своєї скелі; дітлахи котилися колесом, а жінки обома руками. Як і напередодні, скоро все село опинилось на березі.

Марго прибігла лише на мить й прожогом кинулася додому, – попередити батька, який сперечався з Імператором з приводу якогось протоколу.

Нарешті вийшов і Хвіст. Він був блідий і казав сторожеві:

– Дайте мені спокій! Це Рудий підіслав вас до мене на посміх. Ну то він нічого не одержить, побачите.

Помітивши «Кита», що відійшов метрів на триста від берега й вигрібав у напрямі до чорної п'ятки, що колихалася на хвилях, Хвіст розлютився ще дужче. Він штовхнув Тюпена й Бризмотта на «Зефір» і теж вийшов з бухти, весь час повторюючи:

– Ні, вони його не одержать! Швидше я вріжу дуба!

Після чого перед коквільцями постало захоплююче видовище затятого змагання між «Зефіром» і «Китом».

«Кит» помітивши, що другий човен полишає бухту, збагнув небезпеку і почав що є сили втікати. Він одірвався од «Зефіра» метрів на чотириста. Проте шанси лишалися однаковими, позаяк «Зефір» був легший і швидкісніший.

Емоції на березі хутко досягли апогею. Мае і Флоші інстинктивно утворили дві групи, які темпераментно стежили за всіма перипетіями боротьби, і стояли кожна за свій човен.

Спершу перевага була на боці «Кита».

Та хоч «Зефір» на всій потузі рвонув уперед, всі побачили, що він потрохи його наздоганяє.

«Кит» зробив останнє зусилля, і йому на кілька хвилин вдалося відновити попередню дистанцію. Але далі вона знову скоротилася, – «Зефір» наздоганяв «Кита» з надзвичайною швидкістю.

З тієї миті всім стало очевидно, що обидва човни повинні зустрітися саме поблизу барильця. Перемога залежатиме від обставин – від найменшої помилки.

– «Кит»! «Кит»! – волали Мае.

Але вони враз замовкли.

Позаяк «Кит» уже майже торкався барильця, «Зефір» спритним маневром пройшов у нього під носом й відкинув барильце ліворуч, а там уже Хвіст метнув у барило гарпун.

– «Зефір»! «Зефір»! – ревіли Флоші.

Імператор кинув щось про віроломство. Обмінялися лайками.

Марго плескала в долоні.

А абат Радиге, який зійшов на берег із своїм требником, зробив глибоке зауваження, яке вмить утихомирило й засмутило натовп.

– Може, вони, як і ті, теж усе самі вип'ють, – сумовито промимрав він.

У морі між «Зефіром» і «Китом» зав'язалася жорстока гризня. Рудий обізвав Хвоста злодієм, а той заявив опонентові, що він ні на що не годен. Вони навіть схопилися були за весла, наміряючись одне одного бити; ще трохи – і сутичка загрожувала перетворитися на справжній морській бій.

Втім, ворогуючі лише помахали кулаками й призначили рандеву на землі: обіцяючи, тільки-но зійдуться, випустити один одному тельбухи.

– Холера! – бурхотів Рудий.

– А барильце, між іншим, більше од учорашнього!... І жовте... Мабуть, щось надзвичайне...

І тоном цілковитої безнадії добавив:

– Ходімо подивимося верші. Може, там є лангусти.

І «Кит» важко рушив ліворуч, до мису.

На «Зефірі» Хвіст намагався стримати Тюпена й Бризмотта, які лізли до барильця, й сердився.

Гарпун пробив у барильці дірку, й звідти витікала цівка чорної рідини. Обидва матроси взяли її з кінчика пальця на смак й знайшли його божественним.

– Чудово, можна вихилити по скляночці, не так, як дехто.

Та Хвіст не дозволив. Він заткнув барильце й заявив, що перший, хто здумає з нього смоктати, матиме справу з ним, Хвостом. На землі – побачимо!

– В такому разі, – похмуро спитав Тюпен. – Нащо виймати верші?

– Так... там ... зараз... Еге ж, це тепер не горить, – погодився Хвіст.

Він починав і сам ласо поглядати на барильце. Хвіст відчув, що він розм'якнув, і йому теж кортіло негайно повертати назад, аби швидше поласувати знахідкою. Про рибу нудно було думати...

– Гм! – сказав він, помовчавши... – Мабуть, вертаймося, вже пізно... Приберемо завтра.

Він неприховано почав ухилятися від риболовлі.

І раптом, праворуч від себе, Хвіст помітив ще одне барильце. Воно було зовсім маленьке, трималося сторчком і весь час вертілося дзигою.

Для сітей і верш це було останнім ударом.

«Зефір» з величезним ентузіазмом заповзявся виловлювати це нове барильце.

Аналогічна історія спіткала водночас і «Кита».

Рудий встиг уже оглянути п'ять вершів, і всі вони були порожні.

Раптом Дельфін, який постійно був насторожі, гукнув, що він щось бачить, та це «щось» не виглядало барилом – було задовге.

– Це колода, – сказав Фуасс.

Рудий, котрий уже витяг до половини з води шосту вершу, не став тягнути її далі й випустив з рук.

– А все-таки поглянь! – мовив він.

По мірі їхнього наближення плаваючий предмет здавався їм то балкою, то скринею, то деревиною.

Та вони радісно скрикнули і це справді було барильце ! Тільки барильце дуже кумедне і ніколи раніше не бачене.

Його можна було сприйняти за трубу, збуту посередині й закорковану з обох боків шаром ...

– О, яке воно кумедне! – вигукнув Рудий у захваті. – Я дуже хочу, щоб з нього спробував Імператор. Додому, діти!

Усі в трьох домовились, що не доторкнуться до барильця, і «Кит» повернувся до Коквіля саме тоді, коли «Зефір», зі свого боку, ставав на якір у маленькій бухті.

Жоден з цікавих не пішов з берега. Натовп переможними вигуками вітав несподіваний трофей з трьох барилець. Пацанва підкидали вгору кашкетки, а жінки помчали за склянками.

Негайно вирішили спробувати напій на місці.

Подібні морські знахідки мають належати всьому селу. Суперечок з цього приводу не було. Хіба що всі поділився на дві групи. Мае оточили Рудого,а Флоші не відходили від Хвоста.

– Імператор! Перша склянка ваша! – гукнув Рудий. – Ану, скажіть нам, що це?

Вино було чорного золотисто-жовтого кольору.

Чатовий сторож підніс склянку, подивився, понюхав і нарешті зважившись, перехилив.

– Це з Голландії, – мовив він по добрячій паузі, і не дав більше жодного висновку.

Мае випили напій з величезним пієтетом. Рідина була трохи загуста; крім того, всіх трохи бентежив запах квітів. І хоч жінки вважали, що це дуже смачно, – чоловіки були б не проти, якби вино було не таке солодке.

Але, по суті, напій виявився міцним, і вже з третьої, четвертої склянки давався взнаки; що більше його пили, то більше він подобався. Чоловіки розвеселилися. Жінки виглядали не менш кумедно.

Імператор же, попри свою недавню сварку з мером, пішов поштовхатися межи Флоші.

У найбільшому барилі вино було густо-червоного кольору, тоді як з маленького барильця наливали рідину чисту, як вода з гір, – навіть язика обпікало.

Жодному з Флошів не був відомий ні білий, ні червоний напій. І це було неприємно. Неприємно жирувати, не знаючи, що п'єш.

– А-ну, Імператоре! Спробуйте цього! – сказав, нарешті Хвіст, роблячи перший крок.

Імператор, який лише й чекав запросин, знову виступив у ролі дегустатора.

Про червоне він сказав:

– Сюди поклали апельсин.

А про біле заявив:

– А тут знати капустку...

Усім довелось задовольнитися цими відповідями, Імператор кивав головою дуже рішуче, з виглядом людини, щасливої від того, що змогла усіх вдовольнити.

Тільки абат Радиге остаточно не здався. Він хотів знати конкретні назви вин.

Якщо вірити йому, ці назви вертілися в нього на кінчику язика. А щоб розібратися «остаточно», абат жлуктив склянку за склянкою, весь час повторюючи :

– Почекайте, почекайте... Я знаю, що це таке. Зараз я вам назву його марку.

Між тим помалу-малу і в групі Мае, і в групі Флошів всі прийшли в стан доброго гумору.

Найголосніше реготали Флоші : вони змішували вина, і це збільшувало їхнє збудження. Але ті й інші продовжували триматися окремо. Вони не пропонували один одному спробувати із своїх барилець, і лише обмінювалися дружніми поглядами, ніяк не висловлюючи вголос бажання кожного з них випити із сусіднього барильця, в якому вино неодмінно має бути смачнішим.

Брати-вороги, Тюпен і Фаусс, цілий вечір просиділи поруч, жодного разу не погрозивши одне одному кулаками.

Багато хто помітив також, що Рудий і його жінка пили з однієї склянки.

Що ж до Марго, – вона пила лікер на боці Флошів. Склянку свою вона наповнювала по вінця, отож вино стікало їй по пальцях, які вона постійно облизувала. Робила вона це так ревно, що, нітрохи не бажаючи перечити батькові, який заборонив їй пити, – захмеліла, як збирачка винограду.

Не можна сказати, що це їй анітрохи не пасувало. Навпаки – вона порожевіла, її очі стали схожими на два вогники.

Сонце сідало, і вечір був по-весняному м’який.

Коквільці, покінчивши з барильцями, вже й не згадували про обід. Їм було добре на березі.

Надійшла глибока ніч.

Марго, сидячи осторонь, раптом відчула в себе на плечі чиєсь дихання.

То був Дельфін. Дуже веселий, він наче вовк, підкрався до неї ззаду рачки.

Щоб не збудити батька, вона стримала готовий вирватися крик : Хвіст неодмінно дав би Дельфінові доброго копняка.

– Забирайся, дурню! – мовила Марго напівсердито, напівусміхаючися. – Тебе спіймають.

Наступного дня коли коквільці прокинулись, сонце стояло високо в небі.

Стало ще тихіше. Море дрімало під ясним небом. Погода розніжувала, було так приємно нічого не робити.

Була середа. До сніданку Коквіль відпочивав од учорашнього бенкетування. Потім всі зійшли на берег подивитися.

Цієї середи було забуто все: риболовля, вдова Дюфе, мсьє Мушель.

Хвіст і Рудий навіть і не згадували про свої верші.

На третю годину помітили кілька барил. Чотири з них танцювало прямо навпроти села.

«Кит» і «Зефір» метнулися за ними в погоню. Але позаяк барилець вистачало на обох, суперечок між партіями не було. Кожен одержав свою пайку.

О шостій Рудий і Хвіст повернулися, обшукавши всю затоку. Кожен мав по три барильця.

І бенкет відновився. Тільки для зручності знесли вниз столи і навіть притарабанили лави. Влаштували дві кав'ярні просто неба, на зразок тих, які були в Ґрандпорті.

Мае розташувалися з лівого боку, Флоші – з правого. Їх ще розділяла лінія на піску.

Однак того вечора Імператор переходив від однієї групи до іншої і переносив повні склянки, даючи всім покуштувати від усіх шести барилець.

На дев'яту народ розвеселився більше, ніж напередодні.

А наступного дня коквільці ніяк не могли згадати, як і коли вони поклалися спати.

У четвер «Зефір» і «Кит» виловили тільки чотири барильця, по два на кожного. Але барильця були чималенькі.

У п'ятницю улов був чудовий, перевершивши всі сподівання ; три бочки спіймав Рудий, чотири – Хвіст, – разом сім.

І для коквільців настав золотий вік.

Ніхто тепер нічого не робив. Щоб вивітрився учорашній хміль, рибалки спали до полудня. Потім вони йшли на берег і прогулювалися там, чекаючи від моря здобичі.

Єдиним їхнім клопотом було вгадувати, яке вино принесе їм приплив.

Годинами вони просиджували на березі, з очима, втупленими у море, й радісно скрикували при появі чогонебудь плавучого.

Жінки й діти широким жестом показували з висоти скель на найменшу цятку водоростів, закручених хвилею.

«Кит» і «Зефір» ладні були вийти в море першої – ліпшої хвилини.

Нарешті вони виходили, оглядали затоку й виловлювали барильце, як ловлять тунця, не звертаючи уваги на макрель, що вже вгамувалася і грала на сонці, і на ліниву камбалу, що дрімала майже на поверхні води.

Коквільці стежили за ловами, качаючись на піску від реготу.

А ввечері здобич розпивали.

Кількість барил не вичерпувалося, і не надавало коквільцям снаги. Коли кінчалися одні – з'являлися інші.

Мабуть, судно, що потерпіло аварію, мало в себе на борту чималий вантаж.

Коквільці стали веселими й егоїстичними. Вони недобре жартували з приводу затонулого корабля, що це був справжній винний погреб, якого вистачило б, аби напоїти всю рибу в океані.

Жодного разу не трапились однакові барильця. Вони були всіх форм, розмірів і в кожному був новий напій.

Навіть Імператор впав велику задуму; він, який спробував усе, тепер себе не впізнавав.

А Хвіст напрямки заявив, що ніколи не бачив подібного вантажу.

Абат Радиге висловив припущення, що це замовлення якогось дикунського вождя, який забажав обзавестися власним винним погребом.

Та коквільці, приспані невідомим хмелем, і не намагалися уже більше розуміти.

Дами віддавали перевагу кремам; крем де мокко, крем де какао, крем де мант, крем де ваніль.

Жінка Рудого одного вечора випила стільки Анізетту, що захворіла.

Марго й інші дівчата більше налягали на Кюраси, Бенедиктин, Траппістин і Шартрез.

Стосовно ж лікеру, настоюють на пахучій акації, – його залишали малим дітям.

Звісно, чоловіки більше тішилися коли їм вдавалося виловити коньяк, ром або джин, – одне слово, щось міцніше.

Траплялися й сюрпризи. Одне барильце з китайською мастикою «Ракі» буквально приголомшив коквільців. Було враження, що вони натрапили на бочку, наповнену живицею. І все одно мастику випили теж – не пропадати ж добру! Проте згадували її довго.

Арак з Батавії, шведська горілка з кмином, румунська « Туйка Калугареска», сербська слив'янка теж перевернули уявлення про те, чим можна випити.

На глибині душі всі по суті, почували душевну слабкість до Кюммеля й Кірша – лікерам прозорим як вода, але вбивчої міцності.

Господи Боже мій! Хто тільки міг вигадати стільки смачних речей.

Досі в Коквілі знали лише горілку, та й то не всі.

А тепер фантазії у всіх розігралися, і коквільці дійшли до істинного благоговіння перед невичерпною множиною хмільних напоїв.

О-о! Щовечора похмелятися чимось новим, не знаючи навіть його назви!...

Це було щось на зразок казки про фею, якийсь водограй, що фонтанував найнезвичайнішими напоями, – алкоголем усіх різновидів, насичених усіма існуючими ароматами квітів і фруктової садовини.

Отже, в п'ятницю ввечері на березі було сім барилець. Погода була тепла. Вони так і залишилися тут стояти.

За цілий вересень ще не випадало такої чудової погоди.

Бенкетували з понеділка. І це було підставою вірити, що бенкет триватиме вічно, якщо тільки доля не припинить їм доставку бочок. Тому що саме в цьому абат Радиге вбачав Божий перст.

Усі справи було занедбано. Пощо бігати, якщо найбільше задоволення – спати?

Всі перетворилися на справжніх буржуа, що п'ють дорогі лікери; до того ж за них не треба було платити в кав'ярні.

Заклавши руки в кишені, коквільці насолоджувалися сонцем, чекаючи своїх вечірніх королівських дарів моря.

Коквільцці тепер уже не тверезіли. Вони поступово розсмакували всі радощі Кюммеля, вишневої горілки й наливки. За сім днів пізнали і лють джину, і ніжність Кюрасао, і веселість коньяку.

Коквіль, невинний як новонароджене маля, й ні про що інше не дбаючи, довірливо пив усе, що йому посилав Бог.

Саме в п'ятницю Мае й Флоші нарешті побраталися.

Того вечора було страх як весело. Вже напередодні відстань між обома групами скоротилася, а найдужче захмелілі затоптали лінію на піску, яка їх розділяла. Лишилося зробити останній крок.

Тоді як на боці Флошів опорожнювалися чотири барильця, Мае докінчував свої три, саме з трьома лікерами, кольорів французького прапора; синій, білий і червоний.

Перший наповнював Флошів заздрістю, бо синій лікер здавався їм поза порівнянням.

Хвіст, який став добряком – відтоді, як перестав тверезіти, перший підійшов зі склянкою в руці. Він розумів, що – як посадова особа, – має зробити перший крок.

– Ану, Рудий! – пробелькотів він, – може, почаркуємося?

– Давай, – відповів Рудий, якого від розніженості аж хитало.

І вони впали в обійми один одному.

Після цього всі просльозилися – таким великим було загальне хвилювання. Мае і Флоші, які впродовж трьох століть нищили один одного, тепер обіймалися.

Абат Радиге , вкрай зворушений, знову заговорив про перст Божий.

Усі цокнулися трьома лікерами – синім, білим і червоним.

Синій лікер був нічого не вартий, білий – так собі, зате червоний перевершив усі сподівання!

Потім барильця Флошів закоркували, і всі пішли танцювати.

Музики не було. Хлопці, як кому здумалося плескали в долоні й свистіли, від чого дівчата шаленіли.

Свято було на висоті.

Усі сім барилець вишикували у ряд. Кожен міг вибирати на власний смак і ті, що добре випили, вкладалися спати поруч на піску і деякий час спали. Прокинувшись, починали все знову. Інші ж усе ширше розгортали бал і, нарешті, захопили весь пляж.

До півночі розважалися просто неба. Тихо плескалося море. Безмежним спокоєм сяяли в глибокому небі зорі.

То була якась дитяча ясність, радість, що охопила плем'я дикунів, захмілілих від свого першого барильця горілки.

Тим не менше коквільці ще йшли додому спати. Коли пити вже було нічого, Флоші й Мае, підтримуючи і несучи один одного на собі, якось нарешті добиралися до своїх ліжок.

У суботу свято тривало майже до другої ранку.

Цього дня виловили шість бочок, дві з них – величезні.

Фуасс і Тюпен мало не побились. Тюпен, якого од випитого розверзло, кричав, що хоче покінчити з братом.

Це однаково обурило і Мае, і Флошів; який сенс сваритися, коли все село обіймається?

Братів примусили випити мирову. Та вигляд у них був похмурий, отож Імператор вирішив собі постежити за братами.

У родині Рудого теж не все йшло як слід. Випивши Анізетту, Марія почала подавати Бризмоттові знаки приязні; на які Рудий дивитися спокійно, звісно ж, не міг; тим більш, що розніжившись од горілки, він теж хотів бути коханим.

Марно сповнений благих намірів абат Радиге проповідував прощення образ. Всі були переконані, – от-от станеться щось неприємне..

– Ха! – сказав Хвіст. – Все буде гаразд. Якщо завтра улов буде добрий, ви самі побачите. – Ваше здоров'я!

Між тим і сам Хвіст був не без гріха. Він досі продовжував підстерігати Дельфіна й нагороджував його штурханом щоразу, коли помічав, що той наближається до Марго.

Імператор сердився нема ніякогісінького сенсу заважати двом молодим людям посміятися.

Проте Хвіст не вгавав і божився, що радше вб'є дочку, ніж віддасть її заміж за Малого. Та й сама Марго не захоче.

– Я не помиляюсь? – кричав він. – Ти надто горда. Ти ніколи не вийдеш заміж за цю сволоту.

– Ніколи, батьку, – ствердно кивала головою Марго.

IV

В суботу Марго випила багато солодкого лікеру. Досі ніхто не мав жодного поняття про такі солодощі. Марго пила без жодної перестороги й незабаром опинилась біля самого барильця.

Вона почувалася щасливою, як у раю, і сміялась.

Вона дивилася на зорі, і їй здавалося, що вони сповнені музики , яка награє до танцю.

Цієї миті Дельфін прослизнув у тінь від барильця.

– Скажи, Марго, ти хочеш?

Вона продовжувала усміхатися. Потім відповіла:

– Це батько не хоче.

– О! Це нічого не значить, – наполягав Малий. – Знаєш, старі ніколи не хочуть. Аби хотіла ти!

Він розгороїжився й поцілував її в шию.

Вона випросталася, і мурашки побігли їй по плечах.

– Облиш, лоскотно.

Але в неї вже не було й гадки про те, щоб дати йому ляпаса. Та зараз вона й не змогла б, рука в неї раптом обм'якла.

Крім того, ці короткі поцілунки в шию були їй приємні. Вона у захваті завмирала від них, як од вина.

Скінчилося тим, що вона повернула голову і, наче кішка, витягла підборіддя.

– Ану! – лепетала вона. – Отам, за вухом... У мене там просто свербить! Ай, як приємно!

Обидвоє цілком забули про Хвоста. На щастя, Імператор був на чатах. Він показав на них абатові Радиге, кажучи:

– Погляньте, кюре!... Може, краще їм одружити?

– Марго від нього лише й виграє, – сентенційно прорік священик.

І він поклав собі завтра ж уладнати цю справу, маючи намір самому переговорити з Хвостом.

А Хвіст тимчасом так упився, що Імператор і священик мусили відтарабанити його додому.

Дорогою вони обидвоє намагалися переконати його стосовно дочки. Але, крім лайки, нічого від нього не добилися.

А позаду Дельфін вів Марго в ясну ніч.

Другого дня на четверту годину «Зефір» і «Кит» виловили вже сім барил. О шостій «Зефір» спіймав ще два барильця. Отож разом виходило дев'ять.

І ось тоді коквільці як слід відсвяткували неділю.

Вони пили вже сьомий день.

Свято було неперевершене. Такого свята ніхто не бачив і ніколи не побачить.

Заговоріть про нього в Нижній Нормандії, і вам скажуть у відповідь, сміючись:

– А! Так! Свято в Коквілі!

V

Між тим ще у вівторок мсьє Мушель дуже дивувався, не бачучи в Грандпорті ні Хвоста, ні Рудого.

– Що можуть, чорт забирай робити ці ледацюги? Море спокійне, риба ловиться добре. – Може, вони за один раз хочуть привезти весь улов камбали й лангуст?

І він терпляче почав чекати середи.

У середу мсьє Мушель уже почав виходити з себе.

Слід сказати, що вдова Дюфе була пані не з м'якосердечних. У розмові вона зразу ж переходила на різкі тони.

Хоча мсьє Мушель був вродливим хлопцем, білявим і високим на зріст, він перед нею тремтів, – тим паче, що мріяв взяти її колись за дружину. Він завжди догоджав їй, сподіваючись, коли стане господарем, поквитатися з нею – назавжди заспокоїти її добрячим ляпасом.

Отож, нарешті, в середу вдова Дюфе дала волю своїм емоціям. Вона волала , що в неї нема товару і що пропущено приплив.

Вона звинувачувала мсьє Мушеля в тому, що він волочиться за дівками з берега – замість того, щоб забезпечити її мерланом і макреллю, які мають тепер ловитися щедро.

Сприкрений мсьє Мушель послався на те, що здивований ситуацією, коли коквільці не дотримали слова, яке дали.

Вдова Дюфе на мить затихла, збентежена.

– Про що ці коквільці думають? Ніколи ще вони собі такого не дозволяли!

Але відразу ж заявила, що їй байдуже до коквільців, що це справа Мушеля – все передбачити, і якщо він дозволить рибакам брати його на клини, вона вживе своїх заходів.

Дуже стривожений, мсьє Мушель подумки послав під три чорти і Хвоста, і Рудого.

– Але, може, завтра вони таки з'являться.

Наступного дня – то був четвер, – не з'явився ні один, ні другий.

Знічений мсьє Мушель здерся під вечір на скелю біля Ґрандпорта, звідки здалека виднівся Коквіль разом з жовтим піском морського берега.

Мсьє Мушель дивився довго.

Село, осяяне сонцем мало спокійний вигляд. Легкі димки виходили з коминів, – вочевидь, варили юшку.

Мсьє Мушель переконався, що Коквіль нікуди не подівся, і все на своєму місці, і жоден уламок скелі його не розчавив, – але він усе менше розумів, у чому справа.

Вже лаштуючись спускатися вниз, він помітив у заточці щось на кшталт двох чорних цяток. Вочевидь, це були «Зефір» і «Кит». Після того він пішов заспокоїти вдову Дюфе, – все гаразд, коквільці ловлять рибу.

Минула ніч. Надійшла п'ятниця. Але коквільців усе не було й не було.

Мсьє Мушель більше десяти разів залізав на свою скелю. Він втрачав голову. Вдова Дюфе велася з ним жахливо, і він уже не знав, що їй відповідати.

Між тим Коквіль продовжував стояти на тому ж місці, вигріваючись на сонці, як лінива ящірка. Тільки димів над хатами мсьє Мушель тепер уже не бачив. Село наче вимерло.

– Позвидихали вони там усі в своїй дірці, чи що?

Правда, на березі щось ворушилося. Але може, це лише водорості, розгойдані морем?

В суботу також ніде не було ні душі.

Вдова Дюфе більше не волала, у неї були вирячені очі й білі губи.

Мсьє Мушель дві години провів на скелі. В ньому зростала цікавість. Він відчував особисту потребу дати собі звіт стосовно причин дивовижної нерухомості села.

Ці дрімотні хатки, що благочестиво ніжилися під сонцем, починали його дратувати.

Нарешті він дійшов чіткого рішення; на світанку в понеділок він поїде в Коквіль, щоб бути там уже на дев'яту ранку.

Відвідати Коквіль мсьє Мушель намітив відтак не для прогулянки, отож віддав перевагу не морю, а суходолу. Це дасть йому змогу потрапити в село зненацька, коли там на нього не чекають.

Екіпаж довіз мсьє Мушеля до Робін'є. Там він залишив його під тентом, не бажаючи ризикувати візком у вузькій ущелині.

Далі мсьє Мушель відчайдушно попрямував у бік Коквіля, хоч йому треба було пройти не менше семи кілометрів найважчими шляхами, стежками.

Дорога була чудова своєю дикою красою. Вона безперервно в'юнилась між двома величезними скелястими схилами і була такою вузькою, що троє людей в один ряд по ній не пройшли б.

Далі стежка бігла над проваллями, й ущелина відкрилася зненацька, цілком несподівано, і в проміжку між скелями видно було море й безоглядний синій обрій.

Та мсьє Мушелеві було не до замилування чудовими пейзажами, і він лише смачно лаявся, коли камінці вислизали в нього з-під ніг.

У всьому був винен чортів Коквіль. І мсьє Мушель поклав собі дати добрячої нагінки цим ледацюгам.

Тимчасом він уже підходив до села, і зненацька, завернувши за останню скелю, побачив два десятки його хатинок, що висіли збоку стрімчака.

Пробило дев'яту.

Можна було подумати, що надворі червень – так пекло, і таким синім було небо. Погода стояла чудова. Прозоре повітря, обвіяне морською прохолодою, залишалося сонячним пилом.

Мсьє Мушель ступив на єдину вулицю села.

Він тут часто бував і тому, минаючи дім Рудого, вирішив зайти туди.

Хата була порожня.

Він негайно ж зазирнув до Фуасса, до Тюпена, до Бризмотта.

Ніде не було ні душі. Усі двері порозчинені – і в кімнатах нікого.

– Що це могло б означати?

Легкий холодок поповз йому по спині.

Тоді мсьє Мушель згадав про владу. Вже звісно, Імператор все йому пояснить.

Але й Імператорова хата була так само порожня як інші. Навіть сторож невідомо де!

Тепер це спорожніле, німе село наводило на мсьє Мушеля жах.

Він побіг до моря.

Там на нього чекав новий сюрприз. Все господарство перебувало в жахливому безладі. Ліжок не прибирали днів зо три. Посуд порозкидано, стільці валяються на підлозі, – усе здавалося, свідчило про якесь побоїще.

Приголомшений, підозрюючи катастрофу, мсьє Мушель вирішив іти до кінця і попрямував до церкви.

Священика, точнісінько як і мера, ніде не було.

Не лише влада, але й сама церква зникла! Полишений всіма Коквіль спав, і не чути в ньому було ані найменшого дихання, жодної собаки, жодного кота.

Навіть домашнє птаство, – і те кудись розбрелося. Нікого й нічого. Мовчання. Свинцевий сон під високим синім небом.

– Чорт забирай! Не дивно, що коквільці не привозять свого улову. Коквіль переселився в інше місце. Коквіль вимер. Треба попередити поліцію.

Таємнича ця катастрофа навернула мсьє Мушеля до екзальтації. А коли він вирішив зійти на берег, то не зміг стриматися від зойку: на піску лежали всі мешканці села! У мсьє Мушеля мимоволі зблисла думка про загальне побиття.

Його очутило раптове хропіння когось поблизу.

Тієї недільної ночі коквільці так пізно скінчили своє бенкетування, що вже не були в змозі піти додому спати. І вони покотом поснули на піску, де хто впав, біля дев'яти барил, вицтублених до краплі.

Еге ж, тут хропів увесь Коквіль, – я про дітей, жінок, старих і чоловіків. Лежали всі – хто на животі; хто на спині; хто скорчившись у формі рушничного гачка.

Яке ліжко – такий і сон. Хміль порозкидав гуляк абиде, ніби це а був ? жменька листя, гнаного вітром.

Чоловіки лежали так, що голова була нижче од п'ят, а жінки світили сідницями.

Він дихав істинним благодушям – цей дортуар на свіжому повітрі. Добрі люди розляглися по-родинному, не соромлячись; де є сором, там нема задоволення.

На небі сяяв молодик, і коквільці, занурившись у темряву, просто вирішили, що кожен задмухав свою свічку.

Та ось зайнявся день. Сонце вже палало, і його промені спадали на сплячих, але в них навіть повіки не здригнулись. Вони спали міцно, із задоволеними обличчями і милою невинністю п'яниць.

Кури з самого ранку спустилися на берег поклювати барильця, і тепер, так само п'яні валялися на піску.

Тут було навіть п'ятеро котів і три собаки , котрі теж пригостилися п'яних солодощів й лежали, як усі.

Кілька секунд мсьє Мушель переступав через сплячих, намагаючись нікого не розбудити.

Тепер він зрозумів. У Ґрандпорті теж були такі барильця із затонулої після аварії англійської шхуни.

Гнів мсьє Мушеля враз вивітрився.

Яке зворушливе й повчальне видовище; примирений Коквіль, Флоші й Мае лежать разом!

З останньою склянкою обійнялися навіть найлютіші вороги. Тюпен і Фуасс хропіли, тримаючи один одного за руку, як два брати, що в майбутньому вже нездатні сваритися за спадщину.

Набагато приємнішу картину являла родина Рудих. Марія спала між Рудим і Бризмоттом, ніби кажучи цим, що відтепер усі троє житимуть щасливо.

Та особливо зворушливу сцену демонструвала ще одна група. Це були Дельфін і Марго в обіймах одне одного.

Вони солодко спали щока до щоки, і губи їхні ще були відкриті для поцілунку. Біля їхніх ніг, оберігаючи їх, упоперек лежав Імператор.

А над ними хропів Хвіст із виглядом батька, який вдало прилаштував дочку.

А далі – абат Радиге, що розлігся тут поміж іншими, теж розкинув руки, наче благословляв їх.

Марго й уві сні досі витягала свою рожеву мордочку, наче закохана кішка, якій подобається, коли її чухають під підборіддям.

Свято завершилося весіллям. А згодом і сам мсьє Мушель оженився на вдові Дюфе й гамселив її нещадно. Якщо ж ви заговорите про цей випадок у Нижній Нормандії; вам у відповідь, сміючись, скажуть:

– А!...Це свято в Коквілі!

Переклав з французької
Лесь Танюк

ЖАН-ЛУЇ КЮРТІС

Коментар з 2014 року:

Свого часу Олег Іванович Микитенко замовив мені перекласти для «Всесвіту» літературознавчий есей Жан-Луї Кюртіса 1972-го року – саме після виходу цієї роботи відомого французького письменника нагородили тоді «Гран-прі» Французької Академії за творчі успіхи в цілому. Оригінал було дістати не просто, до Радянського Союзу він не потрапив (ні тоді, ні потім) – мабуть, з причини незаангажованості автора звичною (дозволеною) радянською стилістикою, але врешті решт французькі друзі мені його нелегально передали. Знайомство з роботою Кюртіса було нелегким – виклад надто специфічний, апеляція до імен, чиїх текстів майже ніхто в Союзі не знав, історія письменства, далека від хрестоматійності, – але дуже для мене корисним. Там уперше йшлося про ще заборонений у нас тоді структуралізм, там було подано – в лапідарній і дотепній формі – низку найкрутіших проблем тогочасної французької літератури; головна ж суперечка – якою бути художній прозі й культурі в цілому, – елітарною чи «загальнодоступною», – рикошетом зачіпала й нашу прозу (поезію, те-

атр, музику й кіно) зокрема, українську. Найбільше приваблював сам автор – інтонацією, амбівалентністю роздумів, ненав'язливістю постановки проблем і такою ж ненав'язливістю висновків. Я розумів, що «Всесвітові», який далеко випереджав тоді в літературній політиці московську «Иностранную литературу», монографія Кюртіса була б дуже доречною – і без жодних на те угод, поклавшись на джентльменське слово Олега Микитенка, переклав цю сповнену тривоги за майбутнє літератури («у постмарксистському й постфрейдистському світі», як формулював автор) книгу.

Жан-Луї Кюртіс -– справжнє ім'я Луї Лаффіт (1917-1995) – автор у Франції дуже популярний, член Французької Академії, його перу належить понад 30 романів і повістей. Серед них – «Молоді люди» (Les jeunes Hommes, 1946) – розповідь про становлення й формування повоєнної молоді у французькій провінції; «Нетрі ночі» (Le forets de la nuit, 1947) – за цей роман йому було присуджено Гонкурівську премію; повість «Зігфрід» (Siegfried, 1946); роман «Парад» (La parad, 1960, у російському перекладі – «Парадный этаж»); «Молодята» – ліричну повість про молоде подружжя (Jeune coupl, 1967) – зіткнення істинного кохання з меркантильністю; і багато іншого, зокрема, збірку напівнаукової фантастики «Святий з неоновим німбом» (Un saint au neon, 1956), в якій песимістично пророчить явлення людини-робота, продукту високотехнократичної цивілізації, яка вже сьогодні фактично ставить виробництво й добробут над етичними й культурними цінностями; це дуже наближається до знайомого радянського «буття визначає свідомість» або старих кремлівських пропагандистських гасел про верховенство «базису» над «надбудовою».

Українському читачеві слід було б познайомитись з його книжками про французьких письменників – Андре Жіда, Жан-Поль Сартра, Франсуа Моріака й Анрі де Монтерлана – це нам украй необхідно для нашого повернення в Европу, для більшої розкутості нашого, зокрема, літературознавчого, мислення. Позаяк процеси, які відбуваються сьогодні в молодому українському літературному середовищі, дуже кореспондуються з тим, що пережила літературна Европа після Парижа 1968 року, коли на вулицях французької столиці так само

яскраво палали машини, а студенти споруджували барикади. Тоді ці багаття привели до відставки президента Шарля де Голля. Який, як відомо, був однією з найвидатніших постатей французької політики і багато зробив для своєї рідної Франції. Чого не скажеш про іншого президента з його наругою над Україною й відверто фашистськими методами розправи підвладних йому садистів-«беркутівців» над українською беззбройною молоддю, над старими й немічними людьми, над жінками й дітьми, над пораненими, лікарям й журналістами.

Цей мій переклад, попри всі схвальні відгуки й рецензії, у «Всесвіті» не був надрукований. Як мені переказали – у зв'язку з забороною на моє прізвище – тоді, як відомо, існували відповідні закриті «чорні» списки.

Пригадую, після тієї відмови я передав примірник перекладу своєму приятелеві Юркові Покальчуку, який спеціалізувався як науковець на закордонній літературі. Через місяць мені зателефонував його шеф академік Дмитро Затонський, який подякував мені за цю роботу й пообіцяв допомогти з друком – можливо, не в журналі, а – окремою брошурою.

Однак ще за місяць по тому Юрко, приїхавши до Москви й налаштований дуже песимістично, розповів нам, що в самого Затонського справи сьогодні складні, друзі радять йому перебратися на якийсь час з оскаженілої України до Москви – і Затонський попросив його спитати в мене, чи не міг би я тепер перекласти Кюртіса російською – для якоїсь збірки, яку готують у Москві, чи для «Иностранной литературы»? Я на цю ідею не пристав – і переклад залишився порохнявіти в архіві.

Сьогодні я віддаю роздуми Жан-Луї Кюртіса читачеві. Слово честі, мені було цікаво їх перечитувати – зараз, у 2014 році.. Не скажу, щоб це було щось грандіозне й невиліковно геніальне. Але існують тексти, які виходять ***за межі свого часу****.*

P.S. Хто після їх прочитання так не вважатиме – нехай поставиться до цього як до корисного нам уроку французької літератури.

ПИТАННЯ ЛІТЕРАТУРИ

Вступ

Ось уже п'ятдесят з гаком років літературу та її розвиток постійно продовжують оскаржувати. Шукають підстав для розносу. Найрадикальніша з усіх зачіпок та, яка намагається удати, що літератури більше немає або що вона вже ні на що не здатна. Дехто з авторів виступав у пресі лише з метою продемонструвати неможливість писання. Вони дуже схожі на тих новітніх атеїстів, які живуть лише для того, щоб кричати Богові: «Тебе нема! Ти не існуєш!» Господь же побоюється виводити їх з омани. Всім відомо: хоч би як він ставився до своїх хулителів, він їх не ненавидить. Література так само слабує на жалість до своїх руйнівників. Можна лише дивуватися з того, як хулителі слова досі не збагнули, що в їхньому розпорядженні є ідеальний і відносно легкий спосіб жити в злагоді із своїми ідеалами – елементарно замовкнути . Проте ці атеїсти ще й непогані стилісти, і не гребують шармом промовистої фрази. Отож мусимо себе поздоровити: література від цього завжди тільки вигравала. І якщо вона одного чудового дня загине, то не від ненависті письменників, а від байдужості публіки.

Коли мені запропонували взяти участь у розмові про літературу, я спочатку відмовився: не мав певності у власній компетенції. Бо й справді більшість робіт про літературу сьогодні пишуть науковці (її сутність, мета, засоби, функції) – філософи, психоаналітики, соціологи, лінгвісти. Я не науковець. Тоді мені пояснили, що від мене й не чекають теоретичного есею, швидше – саме мого суб'єктивного свідоцтва. Це так само, якби у столяра-червонодеревця спитали, що він думає про дерево як матеріал для меблів, як він опанував ремесло червонодеревця, і чи сподівається він, що його професія матиме майбутнє. На такі

питання навіть червонодеревець здатний відповісти. Можливо, його відповіді не матимуть надто великої ваги для технократів, які будують житла, але вони можуть виявитися корисними для тих людей, які користуються столами й диванами. На порозі цієї невеличкої книжечки хочу уточнити її призначення: я адресую її не фахівцям, не клеркам від літератури, а тим, хто її читає. Тобто пишу й звертаюсь не до клерків, а до звичайних читачів.

Перше питання, котре спадає мені на думку, – те, котре задавали мені неодноразово і котре задають всім: чому ви пишете? Питання відносно нове, хоч воно й зустрічалося у численних анкетах. Але воно завжди мене трохи деморалізує. Передовсім своєю двозначністю. Воно може означати: що примушує вас писати? А може означати й інше: яка мета вашого писання? Що примушує вас вірити у свою письменницьку обдарованість? З якого боку за нього не візьмешся, воно колюче, агресивне і навіть трохи нахабне. І справді, я схильний повірити, що, приміром, надрукована книжка не потребує виправдання, воно – у ній самій. Праця – ось вона, дві, три або й чотири сотні сторінок, які потребували певних зусиль і певних жертв вільного часу, відмови від вечорів з приятелями та ін. Вона забрала в мене не кілька місяців, а кілька років життя. Якщо мені не відмовлять у деякій професійній чесності, – а з якого б дива мені мали б отак зразу відмовити? – то слід визнати, що я писав цю роботу з усією своєю компетентністю, щиро, гаряче й з задоволенням, вкладаючи в неї весь свій хист. Там багато мене самого, там моє життя, мій досвід, конкретні знання як з галузі літератури, так із інших ділянок. Не без остраху думаю я про шлях цієї книжки до читача. Працюючи над нею, я мав надію, що вона буде потрібною людям і свідчитиме на мою користь. Я сподівавсь і на те, що вона стане корисною, тим, хто зробить мені честь і прочитає її. Коротше кажучи, ця нежива річ, ця книга пов'язана зі мною кревними узами. Мені здавалось, що її необхідність виходить з неї самої, без мого втручання. Але ні, я помилився. «**Чому ви пишете?**» Це запитання вмить повертає мене до дійсності, до тверезого розуміння речей. Це дитя моєї праці й мого серця, і

нема жодного резону в тому, щоб тут було саме воно, а не щось інше. «**Чому ви пишете?»** Питання Великого Інквізитора. Я відчуваю, що зблід. Де приладдя для катувань, де паля, де кляп? Що зі мною? До якого осиного гнізда я потрапив? Невже, в решті решт, я не міг бути звичайним чиновником газової компанії, митником, нотарем та ін.? Я будь-що хотів писати, хотів опублікувати написане – так, ніби від цього залежав добробут мого довкілля, добробут людства. А людство не потребувало моєї писанини. Людство продовжувало б функціонувати так само добре чи так само погано і без моїх книг. Отже, що ж передовсім навертало мене до творчості?

Які потаєні механізми мого розуму примушували мене сідати до столу й псувати сторінку за сторінкою, день-у-день? Невинна манія? Легкий невроз? Або, може, – будьмо відверті, будьмо чесні, – нездатність до іншої праці, невміння заробляти шматок хліба інакше, ніж за допомогою цього прибуткового ремесла? Чи може, ви собі сказали: «Є автори, що заробляють чималі гроші – бестселерами, наприклад?». Великий Інквізитор посміхається, це людина відома, він ладен усе зрозуміти, він має індульгенцію на людські слабості. Ну що ж, маленьке зусилля: ви мусите знати, що саме спричинює вашу працю; дивлячись на вас, не можна визначити, на кого ви схожі, не можна пізнати чинників вашої літературної діяльності, це очевидно. Якщо це невроз, не звертайте на нього уваги,- ми живемо у XX столітті, є психіатри, люди вживають транквілізатори, може, ви стоїте на обліку у Соціальній службі, і ми спробуємо вас вилікувати? Але **чому ви пишете**?

Питання майже на засипку. Є бажання відповісти будь-що, аби тільки не правду, якщо ти її знаєш або якщо на ній так уперто наполягають. Тому що правда завела б нас задалеко. Або тому, що вона не здається нам корисною, правда ніби заплямована перестарілим романтизмом, отож вона якась дивакувата. Тоді, щоб відкараскатись від того, хто питає, і від самого питання, верзеш у відповідь казна-що – яка, мовляв, різниця?

Треба зрозуміти і вибачити інтерв'юерам, хоч би тим, які допитуються, чому ви пишете, – адже, слава тобі, Господи, деякі з них не питають вас, чому ви пишете,чи, наприклад, як і для кого, чи проти кого ви пишете, що було б набагато простіше пояснити, і, як мені здасться, навіть значно цікавіше. Отже, пробачмо тим інтерв'юерам, які заганяють себе на слизьке, задаючи це сакраментальне питання. Три-чотири рази на тиждень вони зустрічаються з суб'єктом, єдиною заслугою якого є те, що він надрукував книжку – пречудове заняття! Щоб задати питання посутні, індивідуальні, питання, які стосуються виключно цього автора, а не індиферентно будь-якого іншого, треба було б (можливо!) почати (звичайно, це лише моє припущення!!!) з читання його книжки. Прочитайте її від палітурки до палітурки, уважно, з любов'ю. Отут інтерв'юер піднімає обидві руки вгору. Що ви кажете? Будь ласка, без оцих самовпевнених вимог! Інтерв'ювати – будь ласка! Але читати – о ні, дайте мені спокій! Можна швиденько пробігти «по діагоналі» – там сторінку,там параграф. Можна її ковтнути, а можна понюхати. Але **читати**! Ненависть до читання – риса, яку ми нерідко спостерігаємо у багатьох інтерв'юерів. А також у деяких критиків . Часто, коли вас розпитують, то здається, що вони не мають зеленого поняття про те, про що йдеться у вашій книзі, і навіть, – будьмо справедливі, – не мають жодного бажання це дізнатися. Вони розраховують на вас, хочуть, щоб ви їм усе коротко переповіли. Видавці люблять, коли наприкінці книги йде її короткий виклад, – це допомагає їм більш-менш ознайомити читачів з предметом розмови. А деякі терміни, як от: «романтична хроніка», «фреска доби», «у ряду…», далі йде ряд – Бальзак, Бенжамен Констант, Селін, і «перегляд» кохання буржуазного суспільства, мови) раптом народжують у величезній ментальній пустелі інтерв'юера кілька корисних орієнтирів. Все інше – вже справа красномовності журналістів, звичайна рутина. Бо ж існує правило, ніде не записане, але дуже, дуже відоме, щось на зразок basic literary investigation, яке допомагає орієнтуватись навіть в іншій країні. Візьмімо, наприклад, першого-ліпшого пересічного

романіста. Коротенький переказ змісту, що прикрашає останню сторінку книжки, миттєво дозволить добре натренованому інтерв'юерові зорієнтуватись у жанрі цієї роботи. Залишається лише розкрити відповідне правило у відповідному параграфі і звернутися до нього. Після чого романістові пришпилюють ярлик реалістичний, сюрреалістичний, бальзаківський, ліричний, марксистський, екзистенціалістський, лінгвістичний, екзотичний і т. ін., який йому найбільше, на перший погляд, підходить, – і далі все котиться без зупинок. А публіка, читаючи такі інтерв'ю, приходить до висновку, що письменники люди в принципі не дуже серйозні, коли можна так примітивно говорити про їхню професію. Такі критики постійно ходять одними і тими ж стежками, використовуючи одні і ті ж заяложені кліше. У глибині душі їх, благеньких, трохи жаль. Часто саме в цій нашій жалісливості до них вся проблема.. Та часом письменники всі разом потрапляють у наперед розставлені тенета інтерв'юерів і не можуть з них виборсатись. Вони бачили, добре бачили, що цей блідий змучений чоловічок приїхав на інтерв'ю страшенно виснажений, мало не падав з ніг від утоми, але палав жагою допитати ще одного автора, ще одного! **«Натанаелю, коли ми спалимо всі книжки?!**

І ось, співчуваючи нещасному, намагаючись бути скромним і боячись його стіснити, письменник похапцем банально відповідає на його банальні запитання. Коли реципієнт уже більше не витримує цього пекельного допиту, коли він уже на межі депресії чи зриву, – все, що автор може віддати своєму катові – це **«Чому ви пишете?»** А вже після цього автор може відпочити, помріяти про майбутній уїк-енд, про свої любовні пригоди, ввічливо стримати позіхання, – автор говоритиме п'ять хвилин. Чиста вигода.

Заперечення літератури чи література заперечення?

Найрадикальнішою відповіддю на це питання є звичайна й цілковита відмова від літератури. Якщо око твоє скандалізує тебе, вирви його. Якщо сам акт писання пророчить тобі загибель, закинь подалі перо й папір. Звичайно, таку відповідь почуєш не часто, тих, хто так учинив, майже не знають, бо саме вони й замовкли, – святі не прокламують своєї святості, дізнаючись про неї, до речі, останніми. Ми не знаємо, що ховається за мовчанням Рембо: може, справді святість, а може, лише природне згасання ранкового сонця, яке було виключно генієм юності; а може, це була просто хвилина жаху перед тим, що діялося навколо, перед усією гидотою, що труїла йому життя (сказав же Рембо 1873 року, коли вийшла його збірка «Перебування у пеклі», одному з приятелів, який натякнув на процес у Брюсселі: «Не чіпай цієї купи гною. Від неї великий сморід»). Рембо не пояснив нам, чому він замовк, чому навіки відмовився від поезії та від її високого стилю, райського чи пекельного; він замовк, і, як усі вважають, непомітно зник з обрію. За виїмком релігійних мотивів чи раптової безплідності не часто траплялося, щоб письменник чи поет так нагло зійшов з бігової доріжки перед самим фінішем. Зате часткові відмови стали майже правилом; більшість видатних митців самоутверджувалися виключно через заперечення. Коли художні форми застигають і обертаються на склероз, коли ліниве мавпування бере гору над фантазією, завжди раптом виникає щось нове, молоде, свіже – воно повстає і бере до рук владу. Саме в такий спосіб позначена віхами революцій історія літератури: Плеяда, Старі й Модерністи, романтизм…

Протягом століть схема була однакова. Її легко перенести на казковий терен. Література – чарівна принцеса, вражена схильністю до сплячки. І щойно їй випадає нагода заснути, вона залюбки це робить. Цей невеличкий ґандж не бентежить її ста-

рих коханців: коли вона спить, вони живуть собі, як у бога за пазухою. Постарівши й втративши чоловічу силу, вони проте не відмовились од своїх прерогатив офіційних коханців. Бо коли красуня спить, вони – господарі палацу. Це позолочена пенсія, безтурботне життя. Але раптом – що там? Хто там лементує? Хто ломиться у двері? Принц, юний і прекрасний, як день, вривається до зали. Він будить сплячу красуню, жагуче цілує її і похапцем робить їй дитину. Після чого копняками під зади виганяє перезрілу старизну. У палаці свято. Запалюють люстри, кличуть музик, запрошують народ. Всі цілуються і починають чекати на радісну подію. Подія трапляється, і не раз, не двічі, а підряд разів з тридцять. Не минає й дев'яти місяців, як принцеса народжує цілу купу чудових червонощоких дітлахів. Вона ніби бере реванш за те, що так довго стримувалась. Насамперед вона помолодшала. Отакі перманентні вагітності їй дуже на користь. А принц між тим якнайкомфортніше влаштовується собі в королівському палаці. Це палкий коханець. Він видає кілька законів, м'якших за попередні, випускає прокламації: «Захист і уславлення французької мови, «Слово про Старих і Модерністів», «Парадокс про актора», «Расін і Шекспір», передмова до «Кромвеля»... Палац заново декорують. У країні відкриваються школи. Все йде як належить. Але якось увечері, коли принц заходить до красуні, вона дарує йому чарівну усмішку: «Любий мій, я стомилась, мені треба добре виспатись. Спочиньте, любий, і ви. І від завтра чекатимете, доки я знову прокинусь».

Отак живе література, і прекрасне буйство кожної нової генерації вливає у неї потоки свіжої крові. А між двома нападами шалу – відпочинок. Нове експлуатується на всі боки, перестаючи бути новим – і все знову поринає у дрімоту імітації та конформізму. Ніщо фундаментально не змінюється. Завжди йдеться про реформу мови, про надання їй більшої еластичності шляхом запозичення із стародавніх греків чи у новітніх перодряпів; або ж, навпаки, хочуть раз і назавше покінчити з реверансами на адресу класичних моделей, що їх ми надто довго дотримувалися; або ж, навпаки, вимагають на сцені змішання

жанрів, щоб театр був ліричний – і героїчний. А щоб показати академіям дулю, чіпляють на словник червоного революційного капелюшка, фрігійський ковпак. Для проформи розстрілюють кілька старих правил. Ці реформи й екзекуції справляють на ту мить великий ефект, ошелешені консерватори ховають обличчя, не розуміючи, що головне – вціліло й лишилося незмінним; головне ж полягає у тому, щоб любити принцесу й робити їй гарних дітей. На противагу єзуїтам, які закривають очі на мораль, аби тільки не чіпали їхніх догматів, літературні повстанці охоче топчуть у бруд літературні догми, яким взагалі ніколи не надавали великого значення, але непримиренні до моралі, – я хочу сказати, непримиренні до любові, яку вони несуть у своє мистецтво, до тієї довіри, яку вони мають до нього; їм конче необхідно вірити у щось на кшталт глибинної доброти, притаманної творчому актові. Вони принесли у палац переляк, переполохали кількох стариганів, зґвалтували красуню. Але, влаштувавшись там, вони поводяться вже як справжнє панство. Вони одружуються з літературою, вона перетворюється на їхню законну дружину, вони не мають наміру ні розлучатися з нею, ні навіть зраджувати її.. Ось як в останній чверті XX століття зазнає змін старий сценарій. Ми бачили принців, які, перебувши ніч з принцесою, спрямовували на неї довгий допитливий погляд, ніби силкуючись згадати, що треба біля них цій незнайомці. Бачили, як, спершись на лікоть, вони питали оксамитним голосом, повним щиросердої галантності: «Пардон, мадам, але хто ви така?» А дехто навіть, зриваючись з ліжка, лементував: «О небо? Я одружився з відьмою!» Інші спантеличено кусали губи: «Я одружився з ідіоткою!»

Ситуація доволі химерна. Розгляньмо її ближче.

Спочатку перший симптом: термін «література» набуває додаткового значення, якого він раніше не мав. Латиною litteratura – красне письменство. За доби Ренесансу це був ансамбль знань. У XVIII столітті – це зібрання літературних творів поезія, філософські праці, утопії. І лише потім цей термін починає означати **працю** письменника. Наприкінці XIX століття

виникає вже й зневажливий зміст: «літературою» починають іменувати все неприродне, перемудрене, сфальшоване, все, що суперечить істинному, щирому поривові серця, справжньому натхненню. «Все інше – література», – твердить Верлен. Тут йдеться про щось значно більше за звичайну різницю між якістю й посередністю, між річчю талановитою і нездалою; різницю визначено тут освяченою думкою за усталеними критеріями. Діагностик іде далі: він вбачає зло у самісінькому серці писемності. Треба контактувати, треба спілкуватися, але самі комунікації – річ підозріла. Через Рембо та сюрреалістів, крізь тисячі різних сентенцій ледь-ледь продирається ідея: поет і письменник могли б існувати лише по мірі того, як вони звільнялися б від звичних критеріїв, якими оцінюють поезію, письменництво. Чи можна судити про Рембо за нормами старої літературної критики? Чи можна підходити до нього лише як до **одного з усіх**?

Коли Верлен каже «Все інше – література», ми чудово розуміємо, що «літературою» він називає риторику, набір старих, давно упоряджених правил «просодичного кодексу», який дозволяв «робити вірші», вирівнюючи їх під олександрійський чи восьмистопний рядок, не включаючи в цей процес себе самого, своєї сутності. Інакше кажучи, він закликає до глибинної поезії, протиставляючи її поезії поверховій, до поезії натхнення й почуття, протиставляючи її поезії суто формального плану; але пропонуючи поетичне мистецтво, він все одно тим самим диктує певні правила – віддавати перевагу віршеві з парною чи непарною римою, відмовитись чи не відмовитись від надто дзвінкої рими, підбирати слова, наближені до їхнього прямого змісту, уникати претензій на дотепність і красномовність. До літератури він ставиться недовірливо лише тому, що вона несе на собі заряд інертності, незграбності, тенденцію до повторів та імітації, які породжують академізми. Він ставиться до неї недовірливо, а проте не відкидає її. Недовіра лише спричинюється до самозвинувачення, сприяючи саморадикалізації, до анафеми сюрреалізму. Наприкінці століття Ніцше вигукне: «Fiat vita,

pereat veritas»[1]. Замініть veritas на verbum[2], і ми одержимо зародження антиінтелектуалізму й антиестетизму, які, здається, відтоді надихають багатьох літераторів. Автор вкладає у свій вірш живу гарячу душу, і це надає його поезії чарівності. Власне, він сам надає своїй поезії чарівності, і міг би нею похвалитися: все інше – базгранина, безплатні мовні маніпуляції, позбавлені життя варіації на заяложені теми, все інше – література.

«Сезон у пеклі» – заперечення і будь-якої поезії, і самого красного письменства. «Я мав усі таланти,» – каже Рембо. – «Ми можемо корчити найнеможливіші гримаси»; але «справжнє життя не тут», і «я матиму можливість пізнати істину душею й тілом». Кілька пристрасних фраз – і все сказано. Влітку 1873 року несподіваний блиск нової поезії похитнув колишню віру у можливості традиційного вірша, в його закони. Це перше заперечення літератури, зареєстроване історією писемності. Вона плодить широку літературу відмови.

За сорок років по тому сюрреалісти чітко сформулюють деякі зі своїх заперечень. Для них література стане лише одним із засобів методичного дослідження, метою якого буде не естетичне смакування, а торжество незвіданих глибин розуму. Цей тотальний чинник зразу приводить у рух усі інтелектуальні акти, всі мистецтва, включаючи сюди й самих дослідників : поряд з думкою і навіть поряд з самим процесом писання стає дія. «Сюрреалістичний акт, навіть найпростіший – це револьвер у руці».

Тепер ти вже не поет, не художник і не письменник – ти або сюрреаліст, або ніхто. «Аби лише ви спромоглися на поезію» (Андре Бретон, перший «Маніфест») Спромогтись на поезію – означало передовсім жити нею, проживати життя в поезії. Мовою логіки найціннішого в людині не виявити. Треба навчитись прислухатися до підсвідомого. Й автоматичне записування цих імпульсів буде швидким наслідком такого пізнання, пізнання,

---

[1] Хай живе життя, хай згине істина! (лат.)

[2] Слово (лат.)

яке може призвести до божевілля. Воно починається з думки, підхопленої на льоту і поданої без літературної обробки, без організації хаотичних елементів. Чи потребує вона подальшої транскрипції? Для такої думки досить і того, що її було висловлено. Деснос, що мав у цих вправах чималий успіх, провадив із своїми друзями «винятково цікаві бесіди, зміст яких відразу вивітрювався. Десносові легше було творити, ніж фіксувати створене. Він імпровізував виступав без попередньої підготовки і не робив нічого, щоб закріпити сторінки, які розмітає вітер його життя».

Маємо зразок красного письменства, раптом позбавленого рангу привілейованого медіума і зведеного виключно до факультативної ролі: ним можна користуватися, а можна цього й не робити. Деснос цим не користується, стаючи від цього гіршим поетом, бо головне для нього – жити поезією, а не фіксувати її на папері[3]. Таким чином, ми знову повертаємося до стародавнього образу поета як посередника між окультними силами й людьми, як до людини, натхненної священною пристрастю; бачимо оракула, чиї безладні вокабули треба перекладати на зрозумілу мову; проте джерело цієї незнаної мови є вже тепер не поза людиною, не в сюрнатуральному – тепер воно у самій людині, у глибинах її душі. «Сюрреалістичний голос, що вражав Куми, Додону та Дельфи – це той же голос, який диктує мені мої найменш гнівливі слова» (Андре Бретон). Деякі тексти Антонена Арто, а саме виголошені ним публічно, були поспіль вигуками натхненного оракула. Під цим кутом зору Антонен Арто як людина е архаїчна постать, або ж виникає на тлі раціоналізму XX століття як модифікація архаїчної постаті. Й Арто як поет зразково втілює перевагу живих цінностей над цінностями мистецькими, коли, наприклад, стверджує: «Там, де інші пропонують мистецькі твори, я претендую лише на демонстрацію власного розуму», або: «Якщо існує ще щось жахливе й справді мерзенне, то це ***художньо застигнути на певних формах*** замість

---

[3] Звичайно, Деснос теж записував свої вірші.

того, щоб піти на тортури самоспалення й залишити знаки своїх багать» (курсив мій – Ж-Л. К.).

Отже, для Бретона та сюрреалістів усе, що у літературі виходить з раціональної думки, все, що є пристосуванням до вже знайомого, описаного раніше, раптом стає враженим беззмістовністю. Бретон згоден урятувати від небуття невеличке число авторів, яких він вітає як попередників авангарду: це Юнг, Раабе, По, Жаррі. Інші існують теж, але – частково, в антологіях: Шатобріана помістили туди за екзотику, Віктор Гюго цікавий, «коли не меле дурниць». Деякі вправи засуджено оптом наприклад, роман.

Перший «Маніфест» зводить рахунки з цим щупальцевим й аморфним жанром, який стоїть на підвалинах простої і чистої інформації.

Достоєвський наздоганяє Пруста у безодні незначності. Непроникливий, наче татуньо Юбю, Бретон викидає кілька дюжин геніїв на смітник[4]. Величезні полотна літературних «надбань» знищуються одним ударом. Як ми побачимо далі, недовіра до роману – річ не нова для 1924 року. Вона почалася ще у 1880-х роках. Після іконоборчої роз'ятреності Бретона престиж роману щодалі падатиме. (Що нітрохи не заважатиме його популярності серед читачів, котра весь нас зростатиме, і не без зв'язку з моральною самозаспокоєністю тих, хто зробив писання романів своїм фахом. Бо література – щось на зразок піраміди, вершину якої складає невеличке число тих, хто її визначає, оновлює та увічнює. А по мірі того, як опускаєшся нижче, перейшовши послідовні шари фахівців, досягаєш величезної маси ремісників, відомих і нікому не відомих, що, по суті, мають до літератури як до мистецтва дуже мале відношення. Цілком очевидно, що у вологому інтелектуальному присмерку цих субструктур не ставлять на обговорення тих проблем, про які тут йдеться).

---

4 Звичайно, Бретон писав передмови до романів і навіть сам виступив автором одного («Надя, жінка, що стала книгою»).

Антиінтелектуалізм можна зустріти сьогодні на всіх рівнях літератури. Між іншим, він несе відповідальність за поширену серед широкої маси ідею, яка набула протягом 1945-1950 років майже догматичної чинності, – відповідно до цієї ідеї письменництво є ніщо, якщо істинність написаного не можна підкріпити позалітературним досвідом. Між 1945 і 1950 роками з'ясовується, наприклад, що письменникові конче потрібна чітка біографія володіння різними професіями, вільність у поводженні з насильством, авантюрна пригода, іноді навіть з правопорушенням; над головою злочинця світиться неодмінний німб привабливості. Звісно, ця курйозна міфологія збуджує цілком зрозумілий смак до роману з напруженою дією та відчуженням, або з правдивою документацією; вона засвідчує також перевагу життєвих цінностей над цінностями літературними. Всюди мова йде про дискваліфікацію літератури: людина з бібліотеки, озброєна культурою, знаннями та здатністю до фантазії – ніщо у порівнянні з партизаном-підпільником, авантюристом, керівником мафії, арештантом, вигнанцем, каторжанином, що прийшли в літературу випадково, з невинним виглядом.

Паралельно з цією тенденцією, яку я назву «віталістською» (не надаючи цьому слову значення наукового чи філософського), ось уже років сто, як не більше, констатують цілком протилежну тенденцію, згідно з якою писемність може бути врятована лише містикою; обидві тенденції несуть у собі відмову, часткове або тотальне заперечення, але заперечення літератури у загальному розумінні цього слова.

Вернімося на сто років назад, у палац, де живе принцеса, розбуджена молодим бунтівником. Тоді як спокусник типу Рембо гукає: «Я одружився з відьмою!», звабник маллармейського кшталту занудно констатує: «Я взяв за жінку ідіотку». Бо ж саме до Малларме можна віднести цю ультралітературну тенденцію; однак містика писемності мала вже свого великого жерця – Флобера.

Коли Флобер писав «Мадам Боварі» (п’ять років роботи, і якої!), він смертельно страждав і мучився. Чому? Тому що цей

роман про дрібну провінціальну буржуазію змушував його жити в постійному інтелектуальному контакті з сірістю, посередністю. Він набагато краще почувався у крамничці продавця барочних картин із «Спокуси святого Антонія», серед античних снів і химер. Він волів би написати книжку без сюжету, вартість якої була б лише в блискучому стилі. Але – книжка без сюжету? Чи можлива взагалі така антреприза? один з приятелів порадив йому перекласти у роман звичаїв епізод з нормандської хроніки. Флобер взявся за це. І от він борсається у болоті життя, межи пуголовками й мокрицями. Він повинен описати й примусити заговорити людей йому байдужих, бридких, всіх отих задастих «людей від землі», аптекарів, «власників»... Флобер не витримує. Він задихається. Для захисту від потворства й глупоти сучасного життя у нього є лише один спосіб: втекти у байдужість. І передовсім – позбавитись емоцій та симпатій. Лише об'єктивний холодний погляд. Зробити стерпною оту романтичну матерію, де контакт неминуче викликає сердечний щем, можна лише змінивши її – через алхімію вірша. Тоді вульгарне слово перетвориться на щире золото. Флобер пише «Мадам Боварі» майже з маніакального обережністю: відбір слів, ритмів, кожна фраза має бути мистецтвом, взаємоцінністю. Краса письма рятує Флобера від вульгарних занижень, від бруду, що є, очевидно, неодмінною властивістю жанру роману. Література стає аскезою, справою високої духовності, а письменник перетворюється на служителя культу. Звичайно, він соціально некорисний, але ця його некорисність є сама по собі могутньою протидією активному затруєнню життя.

Доктрина мистецтва для мистецтва народилась від «Саламбо» Флобера до «Іродіади» Малларме; шлях намічено. «Іродіада» – витончене «Саламбо», але вже ніби відбите у холодному дзеркалі, де воно милується своєю стерильною красою.

Не випадково доктринер мистецтва для мистецтва з'явивсь у добу перших соціальних революцій. Всі без винятку елітарні культи були неодмінно пов'язані з тим страхом, який викликає темна маса, криклива людська юрба. Презирство, що його Фло-

бер відчуває до обивателя, у кінцевому рахунку не викликає й любові до «народу». Термін «обивателі» (Баррес пізніше скаже: «варвари») визначатиме колективну істоту, яка активізується щодалі швидше й бурхливіше, істоту, яка ніби розчиняє у собі соціальні класи, явище, яке може стати глобально небезпечним. Ця знеособлена колективна істота несе у собі руйнацію іманентності, де всі цінності ризикують впасти і бути знищеними. Проти цього є лише один рятунок: утворення певного абсолюту, або, принаймні, чогось для всіх святого. Такий абсолют у наш час більше не може бути Богом, і на цю роль запрошують Красу. Оскільки священне не може більше мати релігійного характеру, воно буде тепер явищем мистецтва.

1862 року, коли було опубліковано «Мадам Боварі», Малларме, якому минуло тоді 20 років, друкує статтю під назвою «Художня єресь: мистецтво для всіх». Рідкісний збіг обставин – обидва вони один одного не знають. Зустріч майже таки знаменна. Ця стаття – справжній літературний маніфест: Малларме обстоює думку про те, що митець має нехтувати публічним схваленням, – у час, коли так вульгаризуються знання, конче треба негайно стати на захист поезії, зробивши її недоступною загальній масі. Малларме, найм'якіший, найделікатніший, найскромніший з людей, прокламує цю елітарну доктрину у найрадикальніших виразах. Публіку характеризують тут украй зневажливо: «гримаса невігласа», «ці бовдури, що вдерлися сюди незаконно: тримаючи, наче вхідний квиток, сторінку абетки, по якій вони абияк навчились читати», «філістери», «вульгаризація», «юрба»... Процитую з цього дивовижного тексту дві-три фрази, позбавлені будь-яких вивертів: «Людина може бути демократом, митець роздвоюється і має лишатися аристократом»; «Епоха серйозна: народ береться до науки, і важливі ідеї швидко тиражуються. І якщо вже вам так потрібна популяризація, хай це буде популяризація добра, а не популяризація мистецтва, і дай Бог, щоб ваші зусилля не породили таких гротескових явищ, що були б смішними, якби не були сумними, – таких явищ, як робітничий поет. (Це Малларме під-

креслив). Хай юрба читає моральні сентенції, але ради всього святого, не віддавайте їй на поталу поезії».

Отже, для Малларме, як і для Флобера, однією з найбільших прикростей доби було залучення «юрби» до читання. Усе більше й більше людей починає ходити до школи, всі вчаться читати; народ одержує освіту. Ситуація серйозна: якщо ці «сторонні» мають доступ до мистецтва, мистецтво перебуває на грані руйнації та смерті. Доведеться вигадувати «чисту мову, священні формули, марне намагання збагнути які засліплює профана». Тут ми зустрічаємо твердження, яке в найрішучіший спосіб доводить ідентичність мистецтва й релігії, – на тій лише підставі, що обидва вони присвятили себе уславленню таїнств, куди мають доступ тільки обрані, і що обох їх захищає герметичність та ієрогліфічність мови. Флобер, який кричав на всі лади про свою відразу до обивателя, втікає від людей і зачиняється у Круассеті, щоб писати там, далеко від світу: він хоче поринути в себе самого й загубитись як людина, а це означає для нього можливість порятунку як митця, – він вбачає той рятунок у витонченості культу краси. Проте навіть задихаючись серед формальної викінченості, він все одно не вдається до зашифрованої мови. Малларме ж вірить у нагальну потребу саме такої шифрованої мови – бо як інакше захистити чистоту поезії від навколишнього бруду; вдатися до засекреченої мови – означає повірити, що мова має свої таємниці, і що ці таємниці, можливо, і є таємницями всесвіту. Отже, флоберівська містика краси (стиль – то є все!) переходить у містику вірша: все вирішує сам процес творення, процес віршування. Малларме все життя маритиме книгою, яка могла б стати Книгою, і зробила б зайвими усі інші книжки, підвівши під ними риску. Він доручає Верленові роботу над «**Книгою**, переконаний в тому, що вона – єдина». Відтоді основною метою герметичної мови стає не захист поезії від вульгарних проникнень, – ця ідея відходить на задній план чи й просто розмивається. Поезія перетворюється для Малларме на словесну алхімію, призначення якої – збудити Ідею, і, можливо, як любив висловлюватися поет, пізнати через неї головну таємницю життя.

Така постановка проблеми, вважав Валері, вела до «розриву з більшістю звичайних смертних». Однак самого Валері це досить суттєве обмеження аж ніяк не бентежить, він бачить у ньому лише незрозумілу екзальтацію. Читаючи ще юнаком «Іродіаду» чи «Післяполудень фавна», він радів тому, що ці поеми можуть зрозуміти й відчути на повну силу лише «посвячені» у таємниці мистецтва, і що від «варварів та безбожників» їх захищає передовсім складність їхнього прочитання. Знову бачимо тут старе поняття еліти, якій дозволено усолоджувати свій слух поезією. Валері переконаний, що «каторжна праця у літературі (а це для поета єдина можливість робити справжню поезію) реалізується через заперечення. Саме кількість і категоричність заперечень та відмов від усього забороненого собі самим собою визначав істинність художнього твору. І неважно, якщо цей винятковий аскетизм завершується запереченням всього менш аскетичного. Валері чітко пояснює: «Саме заперечення основного напрямку знецінювало у художній літературі усі менш значні твори і всі менш значні задуми, ***майже все***» (курсив Валері).

Якщо заради одного сонета Малларме без будь-якого жалю можна було заперечити **майже все**, стає зрозумілим зневажливе ставлення Валері до більшості творів великої літератури, перш за все до тих, що витримали випробування часом, до всіх витворів поетичних і непоетичних, чиї внутрішні мотиви не були такими суперменськими, як це у творах, котрим зобов'язаний своїм народженням шедевр Малларме. Це справді так, бо у зв'язку з цим майже вся попередня література розвалюється. Валері наздоганяє Бретона в осуді жанру роману, в основному в осудженні вимислу: перший «Маніфест» сюрреалізму нагадує, що «Поль Валері навіть пропонував останнім часом укласти таку собі антологію, куди увійшли б курйози якнайбільшого числа романів од часу їхнього виникнення; він вірив, що це була б дуже цікава антологія». Бретон додає, що «така ідея робить честь Полю Валері». Дві основні антагоністичні течії, які ось уже понад сто років перетинають нашу літературу, течія «віталістська», – що йде від Рембо, і течія «орієнтації на форму», що йде від Мал-

ларме, об'єднуються у радикальному запереченні всього, народженого не ними, себто, об'єднуються у відмові від величезних володінь, де пустили паростки і вже розквітли чимало шедеврів всесвітньої літератури.

Вище я вже зазначав, що хулителями й аскетами від літератури бувають, як правило, великі письменники. Мусимо завдячувати і віталістській течії і течії формальній появою найпоетичніших і на найталановитіших творів минулої літературної доби. Парадокс у тому, що такі конче необхідні для французького літературного пейзажу автори як Малларме і Бретон урядили заборони, прописали проскрипції, серйозне ставлення до яких підтверджували суворі приклади їхніх творів і їхні інтелектуальні авторитети, – заборони й проскрипції, що лягли важким тягарем на всю подальшу літературну продукцію. Ще й сьогодні у тій чи інші формі ці віталістські чи формалістичні заперечення, протилежні, але націлені на одну мету, продовжують тиснути на свідомість письменника. Поширені в інтелектуальній атмосфері доби ідеї та оригінальні доктрини зробились загальновживаними, стали предметом моди, перетворились на суворі критерії, склеротичні штампи, що, усолоджуючи природні лінощі нашого розуму, мають тенденцію замінити собою незалежну думку.

Є й такі, для кого література реалізується виключно шляхом абсолютного самозречення. Є й такі, для кого література реалізується у вигляді деякого мудрування, і не обов'язково, щоб написаний автором твір був зрозумілий навіть йому самому. Для одних література є прямою безпосередньою дією, що вершиться у світі чи над світом. Для інших це діяльність чистого розуму, що залежить лише від власного права на засудження, система споконвічна й автономна. Іноді вона – просто добровільний обов'язок. Іноді – просто форма. Письменники сором'язливо розташовуються між цими двома полюсами; позаяк же сьогодні автономія мистецтва – мало не страмовище, позаяк ніхто, жоден поет, жоден письменник не зважиться проголошувати сьогодні лише те, що сто років тому спокійно стверджував Малларме, який був певен, що тільки так можна захистити поезію

від навали міщан (можна уявити собі сьогодні ліберальний лівий журнал, навіть лівацький, котрий надрукував би тексти Малларме, що їх я наводив вище?), і цей розподіл, це розшарування між двома полюсами не відбувається легко й вільно, – його супроводжує незручність, іноді навіть несумлінність, а часом не обходиться і без звичайного лицемірства. А критика якось там уже плентається ззаду, непевна у своєму демарші, ніколи не знаючи, мусить вона похвалити даний твір за глибину й вимогливість, чи вилаяти його за некомунікабельність і незрозумілість; не сміючи, якщо це річ дійсно глибока, заперечити її іменем революції, бо вона може бути згодом виправдана іменем мистецтва; і навпаки, якщо це річ публіцистична, громадянська, заперечити її іменем мистецтва, бо вона може бути згодом реабілітована іменем революції.

Словом, невизначене відчуття провини значно погіршує сучасний літературний клімат. Треба мати чисте серце і керуватися його поривами. Закличмо письменника саме до цього.

Письменника звинувачують

Він людина сумлінна і вмить починає протестувати. Ще не знаючи, у чому саме його зможуть звинуватити, він, який боїться так чи інакше порушити параграфи, може, навіть, не завжди йому й відомі, він уже наперед шукає собі алібі. І справді, з давніх-давен письменник, припускаючи, що у нього є певна місія, не дуже переконаний у законності своєї місії на землі. Ніхто не доручав йому писати. Він чудово розуміє, що як у капіталістичному, так і в соціалістичному суспільстві його праця не є справою першої необхідності; можна уявити собі людство без книжок – і нічого, воно б не вимерло. Крім того, як засіб літературного спілкування, книга існує лише якихось п’ятсот років, а література – чотири тисячі років. Людський рід існує мільйони років. І ніщо не вказує на те, що він не міг би так довго існувати без допомоги письменника. Отже, цілком природньо, що час

від часу перед нами постає питання про сенс, функції та корисність для людства цієї цікавої професії, професії, котра може бути обов'язковою – і не є такою.

Традиційно література класифікується як сфера діяльності розуму – разом з філософією, наукою та мистецтвом. Водночас вона є і продуктом, і рушієм культури – в тому розумінні, як це слово вживають етнологи, а також як його розуміють тепер Мальро й міжнародні конгреси культури. Діяльність розуму, культура мусила б виявлятися поза будь-якою світською упередженістю, поза будь-якими утилітарними настановами: письменник – клерк. Цю тезу висунув за десять років по Першій світовій війні Жюльєн Бенда; він знав багатьох французьких авторів, від Печуї до Барреса й Морра, доведених націоналістичним сказом до втрати незалежності думок і будь-якої точності висловлювань. Але якщо клерк нездатен думати незалежно – хто тоді повинен це робити? Хто говоритиме людям правду? Бенда вважає, що клерк має позбутись усіх своїх вісцеральних (внутрішніх – Л.Т.) пристрастей, які часто виступають рушійною силою творчості, перераховуючи їх: любов родинна, родова, патріотична, класовий фанатизм. Він мусить промовляти від імені розуму. Проте не з причини індиферентного ставлення до світових подій. Навпаки, його обов’язок – цікавитися ними. Його право й обов’язок – втручатися всюди, де зневажено людські права: так Вольтер виступив на захист Жана Каласа, так Золя виступив на захист Дрейфуса.

Бенда як людина лівої орієнтації обвинувачував націоналістичних призвідників війни, ідолопоклонників батьківщини. Озброєний здоровим глуздом і вихований на класичних засадах, він повставав проти романтизму, проти всіх доктрин, що на всі заставки вихваляли емоційне, плотське, діонісійське – в ім’я знищення раціонального; особливо ж цілив він у вакхічний діонісізм германського походження, звідки пішли всі релігійні заколоти, расові заворушення, культ насилля й війни.

«Зрадництво клерків» – дуже суперечливий для того часу твір, його заслуга у чіткій постановці фундаментальної пробле-

ми сучасної культури: взаємини літератури й політики, і, головне, взаємини Розуму й Історії. Цю проблему з усією драматичною гостротою ставили також сюрреалісти.

У часи, коли Бенда надрукував «Зрадництво клерків» (1927), у глибині сюрреалізму виникають ферменти бродіння. Пригадаймо собі, що перший «Маніфест» дискваліфікував логічну мову, заперечив реалізм і такі його субпродукти, як роман, повернув красному письменству його традиційну ролю привілейованого медіума і подав сюрреалізм як мистецтво магіки й звільнення, «наближене до всього підсвідомого». Поезію не вважали тепер за літературний жанр, за вміння будувати просодію, – вона стала **практикою**, що дозволяла трансформувати і тих, хто її розвиває, і тих, хто її сприймає, що дозволяла впливати на життя й змінювати його. Бретон чекав від сюрреалізму тотальної революції, після якої звільнена людина зможе, нарешті, сама на повну силу реалізовувати всі свої бажання.

Цю революцію розглядають як духовну антрепризу: проте сюрреалісти чудово розуміли, що не може бути справжньої свободи там, де все підпорядковане виключно економічним потребам. Усе, що вони заперечували й хотіли знищити, належало до буржуазної ідеології, – але як змінити буржуазну психологію, якщо незмінною лишається стара політична й соціальна система, продуктом і водночас обвинувачем якої вони є? Отут зародки – на самому початку руху – його наближення до ідей революції 1917 року, що саме перемогла тоді в Росії. Бретон почуває це з такою силою, що 1925 року приходить до комуністичної групи «Кларте» («Світло»). У своїй редакційній статті цей журнал поспішає привітати сюрреалізм як «перший струмінь повітря, що виник ще 1919 року у Франції у середовищі молодої революційної інтелігенції, близької до комунізму». Це вивішування прапорів було, звичайно, передчасним. На вимогу П'єра Навілля, який поставив сюрреалістів перед суворою альтернативою (або «цупко триматися негативістської позиції анархічного кшталту», або «рішуче й категорично включитися в єдину революційну ді-

яльність – марксистську») Бретон відповідає звичною контратакою: він підтверджує свою відданість генеральним принципам комунізму, але заперечує претензії комуністичної партії на монополізацію революційної волі. Те, що партія захищає інтереси робітничого класу – дуже добре; але для Бретона та його однодумців це може бути лише мінімальною програмою. Революція у тому вигляді, як вони її розуміють, виходить далеко за межі цих утилітарних цілей. Бретон категорично вимагає автономії для сюрреалістичного руху і виступає за збереження його свободи, свободи продовження пошуків, у які партія не повинна втручатися. Він заперечує «будь-який зовнішній» контроль, навіть марксистський».

Бретон скаржиться, що партія його не розуміє. Наприклад, йому сказали: «Якщо ви марксист, ви не можете бути сюрреалістом». У нього опускаються руки. Він зітхає: «Як же мені не хвилюватися з приводу такого жахливого ідеологічного рівня партії, колись так блискуче керованої двома найсвітлішими головами XIX століття! «Бажаючи показати себе з кращого боку, він запропонував партії свої послуги. І як його використали? «Мені запропонували зробити огляд італійської ситуації у «газовому» партосередку, підкресливши при цьому, що я мушу спиратися виключно на статистичні дані (виробництво сталі та ін.) і, **головне, ніякої ідеології**. Звісно, я відмовився».

Епізод, що й казати, комічний. Ми бачимо Бретона, блідого від люті, який силкується збагнути щось у виробництві сталі в Італії, продертися крізь тупі колонки цифр... Але нерозуміння й в іншому! Яка могла бути єдність між суворими прагматиками, істинними комуністами – і цими юнаками з неприборканою фантазією? Марно Бретон з унадливістю Мага чи Папи намагався поставитись до цього серйозно; але сюрреалістична епопея, хоч би що там казали, – епопея **паризька**, епопея весела й шалена, здійснювана веселою компанією. Жарти в кав'ярні, веселі сварки, фарси й розіграші, – все це купається у чарівній безвідповідальності інтелектуальної богеми, але богеми шикової, якою дедалі більше починають цікавитись дами великого

світу й продавці картин... Вони такі далекі від будь-якої дисципліни, від марксистського самозречення!

Партія ставиться до цих нікому не потрібних підбурювачів з підозрою і близька до того, щоб визнати їхню діяльність (автоматичне записування імпульсів, параноїчний метод) за єретичну. Сюрреалісти визнають, що соціальне питання існує, і хотіли б іти у ногу з комуністичними борцями, але в жодному разі не ставати виключно на службу партії. У «Другому маніфесті» (1929) Бретон пояснить, що «проблема соціальної дії ніщо інше, як один з проявів проблеми набагато важливішої, яку хоче вирішити сюрреалізм і яка полягає в шуканні **найрізноманітніших форм людського самовияву**. Хто каже про вияв – має передовсім на увазі мову. Отже, нема нічого дивного у тому, що сюрреалізм присвятив себе виключно проблемі мови. 1929 року його спитали, як зробити художню й літературну діяльність відбитком важливих течій, що визначають економічну й соціальну еволюцію суспільства, і Бретон нагадує нам, що він відповів тоді так: «Перед художньою та літературною діяльністю, як і перед кожним іншим інтелектуальним феноменом, стоїть нині одна проблема – проблема суверенної думки». І цитує Енгельса, щоб заручитися авторитетом, якого марксисти незугарні заперечити. Чудовий зразок софістики, виверт вищого ґатунку. Він висвітлює проблему, яка вже давно (з часів революцій 1830, 1848 років та Комуни) невідступно переслідує літературу, але ще ніколи не була сформульована у таких живих виразах, яка остаточно не оформилась у свідомості письменників: повинні вони чи не повинні служити своєю літературною працею справі звільнення народів? Повинні чи не повинні надавати своїй роботі точного політичного смислу? Якщо так, то чи не зіб'є це літературу на манівці, чи не відійде вона від своєї головної мети? І чи не потраплять тоді письменники у противному разі під вердикт безплідності, нікчемності, або й гірше – несумлінності та слабкодухості? Коротко цю дилему можна сформулювати так: література, яка більше не є виключно літературою, – залишається літературою чи ні? І – література, яка є тільки літературою і

нічим більше – чи має вона сьогодні взагалі якийсь сенс? Після Енгельса Бретон висуває принцип суверенної думки. Мова, як і думка, теж водночас і суверенна, і залежна. Де та суперечність, та амбівалентність, згідно з якою письменники мусять жити, за яку мусять нести відповідальність!

Раніше у літератури не було іншої мети, крім насолоди й пошуків основних людських істин. Протягом XIX століття автономія та законність літератури усе більше й більше (може, не завжди очевидно) заперечувалися. І після Рембо вибухає криза: літературу починають обвинувачувати зусебіч. Що ж сталося? А сталась Історія, трансформація суспільства, активізація процесу тиску економіки та політики на людську індивідуальність. Історія, подібно до страхітливого Жакжернода, все дужче витісняє літературу. У XX столітті цей процес лише прискорюється. Уже перед війною 1914-1918 рр. такий реакційний суб'єкт як де Норпуа вважає, що доба більше не належить «тим, хто грає на флейті»: «У наш час існують набагато важливіші речі, ніж милозвучно розставляти слова». Якщо навіть де Норпуа приходить до висновку, що час «занепадницького мандаринізму» та слонових веж минув, то можна собі уявити людей, які значно краще за нього розумілися на неминучості людського прогресу – у них напевне є більше підстав вважати так... (Попереджаю всіх схильних розуміти мене буквально, що цей пасаж стосується де Норпуа; звісно, я пожартував).

Саме у 20-і роки після різкого перегляду позицій, здійсненого сюрреалістами, письменник починає почувати себе потенційним винуватцем. Це доба народження літературної халтури. А проте 20-і роки – ще період розквіту, роки свободи, а не обмежень і примусу. Кричать, що мир триватиме довго; все миттю засяяло; нові відчуття (джаз, спорт, швидкість), нові мистецтва нове малярство, нова мораль. Жінки й чоловіки йдуть до емансипації. Література радісно індивідуальна, піднесено-етична, позбавлена мук сумління. Це доба позолочених блискучих книг, як правило, невеличких за розміром, – нема часу, треба поспішати, шок у легкості, жвавості, у швид-

кій грації. Молодість стає абсолютною цінністю, триває пошук шкільних геніїв, на зразок Рембо, і їх знаходять: Радіге. І раптом усе летить шкереберть, у безодню Уолл-Стріту, фінансової кризи й зростання нацизму. 20-і роки були не весною людства, а скорше швидким, коротким літом. Сан-Мартіне, тимчасовою скороминучою передишкою.

Європу лихоманить, Європа хвора. Надходить присмерк. Молодь 1920 року, тепер уже значно подорослішала, продовжує свої ігри, наче нічого не сталося; та легкого серця у всьому цьому вже нема. Постає цілком нова генерація, котра дивиться на старших од себе на десять років як на людей безвідповідальних і безнадійно відсталих. Місце – борцям, що виходять на двобій ! Вони їдуть в Іспанію битися з фашизмом. Інтелектуали мобілізуються у боротьбі проти фашизму. Саме інтелектуали, нова порода,що народилась наприкінці XIX століття. У них своя індивідуальна мова, яку доводиться вивчати іншим. То що, хіба вони не хворі?.. Всі інтелектуали – потенційні письменники, та було б краще, якби всі письменники були інтелектуалами чи, принаймні, могли б на це претендувати. Вражені цими нахабними вискочками, письменники допитуються у самих себе, що ж з ними сталося. Досі література могла дозволити собі розкіш бути лінивою, вередливою, легковажною, могла розважатися і навіть бути часом пустотливою. Канікули скінчились, сонячні ванни посаду, Хуане ле Пен! Інтелектуали не сплять, вони непримиренні, озброєні автоматом діалектики. Мюнхен. 1940. Ніч.

1945-й не схожий на 1918-й. Це не фарандола. Очищення у художній літературі віддає пронизливим холодом. Літературний пейзаж раптом завойовують панцерні дивізії німецької марки (Хайдеггер), хоча й на службі у союзників. Вони наближаються – і всі здаються у полон; безладна, панічна втеча. Башта одного танка відчиняється, і ми бачимо, як звідти виглядає шеф-генерал Сартр. Мить – і він відкриває Модернізм.

Такий справний коханець жодного разу ще не будив Принцеси Літератури. Вона не йме віри своїм очам. Всі попередники поводилися з нею не дуже чемно, Рембо з піною на вустах

бив її, лаяв, тягав за волосся; справді жахливий тип. Малларме не приховував від неї, що вона здавалась йому вульгарною і дурною. Андре Бретон гіпнотизував її, а потім примушував розмовляти уві сні. А цей – миттю вбрав її в уніформу макі і поставив на пост біля бійниці з автоматом-рушницею. «Війна! – сказав він, – Ми мобілізовані!». Принцеса підкоряється. Цей тип їй подобається, він такий натхненний, такий упевнений в собі, так гарно говорить, його не можна спинити! Принцеса одягає маленького берета, підтягує поясок. Погляд у дзеркало. А взагалі нічого! Несподівано, але – до лиця!

Протягом 40-50-х років екзистенціалізм захоплює всі позиції, кожен визначає себе ставленням до нього. Публіка, поспіхом прийнявши цей термін, має вельми розпливчасте уявлення про його зміст. Не тому, що Сартр не подбав про тиражування своїх ідей – серед літературних фахівців («Ситуації»), серед профанів («Екзистенціалізм – це гуманізм») і, нарешті, серед буржуазії, яка ходить до театру. Поступово розрізнені теми у загальній свідомості консолідуються, в суспільний обіг входять химерні вирази: «Пекло – це інші», «Нас засуджено на незалежність», «Існування передує сутності...» Усю сартрівську систему виведено з феноменологічного аналізу свідомості, яку розглядають як постійну втечу від буття, як «небуття у собі». Свобода не є вже сьогодні тим, чим вона була у класичних ідеалістичних системах, розумним вибором з-поміж двох протилежностей, тріумфом над пасивністю; ні, як у Бергсона, динамізмом внутрішньої витримки; вона є першою умовою всякого свідомого буття. Рішення діяти виникає з небуття, де мотиви спонуки розсіяно з того моменту, як їх почали відчувати. Свобода – це постійна потреба вибору, безконечне рішення серед усесвітньої невизначеності, без попереднього доказу невинності.

Сартр дратував не тим, що ревізував відомі ідеї, а тим, що **унеможливлював** моральний комфорт. Французи легко змінюють свої ідеї, – коли їм доводять, що ті вийшли з моди. Вони також ніколи не проти змін – або не проти того, що видається за зміни. Вилаяти буржуазію та буржуазні інституції – улюблене

для француза проводження часу, тим більше, що воно не веде до жодних наслідків. Сартр висміював у своїх п'єсах буржуазне суспільство, і буржуазна публіка аплодувала йому так само, як аплодували 1784 року паризькі аристократи «Весіллю Фігаро». Якщо Сартр був порушником спокою, якщо заважав танцювати на паркеті, як це зробили свого часу Вольтер і Дідро, то не тому, що він побивав гострими стрілами традиційних ідеологів масового биття; а тому, що скеровував свою критику у найдошкульніше місце, у місце, котре завжди найдужче захищали, – у свідомість! – вказуючи на несумлінність там, де ніхто не міг про це й подумати. Він викривав філософські, політичні й художні доктрини, що, приховуючись за личинами чесності, а, може, й з добрими намірами, однак перетворили, по суті, на гарантів усталеного на землі порядку, себто на **гарантів несправедливості**. Через те філософи політики й митці терпляче миряться з тим, коли їх заперечують в ім'я істини, і миттю шаленіють, коли роблять спробу заперечити їх в ім'я моралі. Справді, істина у філософії, політиці й мистецтві – річ відносна, її завжди можна поставити під сумнів, підправити, змінити в ній деякі нюанси; як відомо, у суперечках народжується істина, – якщо ж істина запізниться з народженням, суперечка може собі тривати далі, і жоден з опонентів нічого на тому не втратить. Мораль, на відміну від істини – абсолют; вона нікого не жалує, тут нікому нема пощади. Тут можна помилятися, але – не залишаючи по собі слави лихої людини. Бо якщо вже вас переконають, що ви лиха людина, тоді рушиться все – і ваші дії, і ваші наміри,і ви самі. Так вчинив Сартр із письменниками. Він не казав: «Флобер і брати Гонкури не мають чіткого уявлення про те, що таке реалізм». Або: «Їхня теорія художньої літератури – примітивна». Він сказав: «Я вважаю Флобера та Гонкурів відповідальними за репресії, які почалися після Комуни, бо вони не написали жодного рядка, щоб їх припинити». Він не говорив: «Відкриття, зроблені сюрреалістами у площині їхньої автоматичної писемності, сьогодні геть вивітрились». Він сказав: «Поруч з буржуа, який його читає, письменник вірить у

свою гідність; але поруч з робітниками, які його не читають, він страждає комплексом неповноцінності, і саме цей комплекс веде сюрреалістів до **гидування літературою**, тією самою, якою вони живуть» (курсив мій – Ж-Л. К.) І так у всьому. Він показував, що ідеалістичні філософи, література й мистецтво для мистецтва є співідеологами (добровільними чи ні) панівних верств суспільства, що вони «накрутили письменника (так, щоб він про це не підозрював), націлили його на діяльність вищого ґатунку, побоюючись, що він піде на службу революційним силам». Звичайно, ці звинувачення всіх дуже занепокоїли. На Сартра образились. Філософи почали його заперечувати, рядячи Сартові займатися літературою; літератори ж, навпаки, заперечили, радячи йому залишити літературу і перейти у філософи. Маневруючи, він вправно робив і те, і друге.

Письменник хотів ні за що не нести відповідальності: позиція абсолютного відпочинку. Сартр довів йому, що він не може бути таким, що, як усі інші люди, він теж «потрапив у сферу відповідальності, і хоч би що він робив, своєю діяльністю письменник до кінця скомпрометований». За прикладом класиків письменник хотів вірити у вічні істини, у нехибність людської натури. Сартр пояснює, що людська натура – абстрактний концепт, існують лише істини певних ситуацій, себто істини актуальні. Отже, треба писати лише для своїх сучасників, треба «якнайповніше охоплювати свою добу» («Що таке література?») Він став обвинувачем усіх письменницьких спроб втекти від життя й адвокатом ангажованості літератора. Твори існують лише постільки, поскільки вони мають вплив – а вплив не може не бути зв'язаним із своїм часом і суспільством.

Захист як система; дошкульне місце всіх систем у тому, що їх не можна захищати до безконечності. Принцип може бути справедливий, навіть бездоганний – але тоталітарне застосування принципу завершується нічим. Перманетною небезпекою системи стає софізм.

Ось у який спосіб, ось з яких позицій войовничої літератури Сартр визначив естетику роману, естетику, яка видалась потім

нестерпною. Заперечуючи зв'язок романіста зі своїми героями, що є зв'язком Бога зі своїми творіннями, він хотів би, щоб персонажі не створювали враження залежності від свого творця, бо тоді вони ризикують втратити «свободу». Дефініція свободи абстрактної істоти остаточно не була сформульована; могло йтися лише про **видимість** свободи, про художній натяк не неї. Читач мав побачити героя протягом певного часу, у певній тривалості – а не як раз і назавжди зафіксовану суть. До того ж він мусив побачити його в сьогоднішньому, а не в минулому. Звідціля – ціла серія ретельних і копітких технічних і стилістичних засобів, які допомагали б реалізувати те, що Сартр поіменував «чистим реалізмом суб'єктивності».

Цей реалізм вимагав якомога пильніше маскувати наявність чи втручання повістяра, використовуючи при цьому тисячі вивертів та викрутасів. Сартр хотів, щоб відтворені події мали такий вигляд, ніби вони існують самі по собі, як речі; але водночас ці речі мали бути ще й знаками, б література реалізується лише через систему знаків. Як же подолати цю суперечність? Уважне перечитування власних романів викликало у Сартра почуття зради, таємної, але постійної зради принципів, за з якими ці романи було написано. Інакше кажучи, система була непридатною, і Сартр визнав це через п'ятнадцять років, в інтерв'ю, де натякав на свої теорії, викладені у роботі «Що таке література?» Він говорив: «Гадаю, що буду сьогодні гнучкіший, якщо визнаю, що основна якість роману полягає передовсім у тому, щоб він зацікавлював і хвилював, і менше чіплятимусь до методів. Бо я прийшов до висновку, що всі методи – трюкацтво»[5].

Мова завжди йде про те часткове або тотальне заперечення літератури, котре я зробив через спробу розглянути на прикладі перших історичних маніфестацій, з якими приблизно в один час виступили Малларме та Рембо. У них завжди йдеться про необхідність постійного, крок за кроком, заперечення ра-

---

5 Той, кого цікавлять подробиці цієї дискусії, може звернутися до однієї з моїх робіт «Вища школа».

ціонального пошуку, вірогідності впровадження того чи іншого аспекту літератури – ім'ям високої поетичної гідності. Малларме хоче бачити поезію недосяжною для широких кіл; найвищим обов'язком поезії він вважає її герметизацію. Бретон залюбки підмінив би сюрреалістичну ірраціональність логічною вбогістю реалізму. Сартр охоче віддає поезію у розпорядження її внутрішньої малозначності, вимагаючи, щоб роман відмовився від того, що є суттю роману, себто від присутності в ньому самого автора. Але, здається, література не дає себе так легко заперечити. Коли гадають, що покінчили з умовністю, то це насправді означає, що одну умовність замінили на іншу. Чому ж тоді з самого початку не домовитись про правила гри? Ми добре знаємо, що літературна писемність – це перш за все мова, мова, яка єдина має здатність досягати того чи іншого ефекту. Ми також знаємо, що мова – двоїста, вона одночасно і знак, і предмет, і намір якомога глибше заховати або й зовсім знищити один з чинників її фундаментальної двозначності ні до чого не призведе. Як я вже зазначив вище, література у своєму виникненні, розквіті і безумовній свободі є радісне бажання примусити існувати щось таке, чого досі не було, примусити це «щось» втілитись у слові, яке є носієм ряду значень і водночас співзвуччям, ритмом, відчуттям, образом, що несе дорогоцінну субстанцію у собі самому. І вся складність визначення літератури й надання їй певних функцій лише в тому, що література є мистецтво гібридне: не чиста насолода, як, скажімо, музика і пластичні мистецтва, і не до кінця активність, наступальність, як політична роль чи театральна дія. Щоб виникло явище літератури, треба, щоб ці дві якості злилися воєдино. Критика, яка заднім числом розтинає твори, підкреслює той розрив, про який твір при своєму народженні й не підозрює. Можна сказати, що літературний твір, хоч би який він був, відсилає читача за поясненнями лише до самого себе.

Роман, що до нього Сартр застосовує свою теорію наступальної літератури, є величезним незавершеним монументом, з чудовими фрагментами, які суперечать принципам будови

самого монумента. Це саме ті фрагменти, які своєю рясністю, пристрасністю, потужною іронією примушують лопнути корсет формальних заборон і стилістичних заперечень: великий письменник бавиться в мовні ігри. Але основна концепція книги, її свавільна архітектура, надто видиме бажання поєднати напоказ несполучні елементи – все це щомиті компрометує насолоду писати.

Здавалося б, літературний екзистенціалізм не дав значних творів, за виїмком створених самими ініціаторами цього руху; але його вплив на літераторів був глибокий і тривалий. Сьогодні майже неможливо ігнорувати будь-яку серйозну літературну концепцію і не погоджуватися з думкою, що письменник повністю відповідає за написане ним, що йому доведеться відповідати за позиції, на яких він стоїть. Віднині літературної недоторканості нема – на відміну від недоторканості дипломатичної. Це і благо, і ризик. Благо – бо письменницька відповідальність підвищує гідність літератури. Ризик – бо якщо правда, що письменник мусить відповідати за свою програму, то було б несправедливо й марно виводити якість його твору з природи його вірування; а саме це ми нерідко тепер бачимо. Автор і громадянин, як і всі інші, має однакові права, підкоряється одним і тим же законам, але якщо він людина відома і має своїх читачів, то може користуватися певним впливом. Якщо він скеровує цей свій вплив на негативні цілі, скажімо, на руйнівні акції, погроми, вбивства, расову дискримінацію, то, цілком природно, має нести за це відповідальність – Карний кодекс має статті, що карають за такі злочини. Автори, винні в цьому, будуть піддані передбаченим санкціям або віддані під суд нарівні з будь-якими іншими громадянами і з усіма наслідками, які з цього випливають. Та правопорушення громадське – це одне, а художнє порушення – зовсім інше. Встановити між ними необхідну кореляцію – все одно, що визначити виняткову роль мови як провідника ідей, як носія знаків. Отже, ми бачимо, що мова, якою користується література, двозначна: вона одночасно носій значень і автономних речей, і література виявляється лише в єдності цих двох суперечливих термінів.

Отже, ті, хто вважає, що якість твору визначається виключно своїми значеннями (у тому числі й політичним, яким користується автор) – це люди, які не вірять у літературу. Було б трохи незручно наполягати на таких очевидних речах – якби ж то їх щодня не заперечували. Ніхто з розумних людей не має більше наміру дискваліфіковувати Бальзака як письменника за те, що Бальзак задумав свої твори для захисту «трону й вівтаря», Стендаля – за те, що він захоплювався Наполеоном, Флобера – за те, що він не любив народу, або Віктора Гюго – за те, що він був франкмасоном. Але в такий спосіб намагаються ще подеколи закривати сучасних авторів. Візьмімо, наприклад, Селіна. Крайні ліві щосили намагаються проголосити його видатним письменником, незважаючи на його огидний і придуркуватий антисемітизм. Крайні праві хотіли б виправдати його за все, включно до антисемітизму, – добре ще, що вони не видають його за мученика! Обидві сторони брешуть однаково. Преса, так звана громадська думка, систематично замовчує авторів, які не пристали на публічно усталену думку. Один щотижневик, – навіть доволі ліберальний, відмовився друкувати статтю свого хронікера під назвою «Записні книжки» Монтерлана, бо стаття була доброзичлива. Будь вона недоброзичлива, її миттю тиснули б на цих шпальтах. А вся причина в тому, що Монтерлан більше не був у моді, та ще й виявився політично неблагонадійний. Він трохи скомпрометував себе за часів окупації, віддаючи надто багато часу варіаціям на теми безконечного повернення фашистського знаку. То були варіації швидше поета, ніж політичного мислителя, але цієї маленької інтелектуальної плямки крови йому досі не пробачили. Крім того, вважалося, що він презирливо ставиться до сучасності. Він одверто визнавав щось на зразок нігілізму. А також «реакційні» стигмати. Врешті-решт опалу з нього зняли, і про Монтерлана замовкли.

Я вважаю це лицемірством, і лицемірством дуже низького сорту; лицемірство, тартюфізм перейшли з площини моралі у площину політики; похмуре сектантство – одна з найжахливі-

ших виразок нашої доби. Якщо вже літературна войовничість дійшла до замовчування антисемітизму Селіна – іменем мистецтва, чи з приводу лінгвістичної геніальності Селіна, – іменем гуманізму, – то хай береже нас бог від такої войовничості, її симпатії та її злоба не підносяться вище за звичайні політичні інтриги.

Письменник хоче почуватися чесним, щоб, увійшовши у світ і в свою добу, йому не довелось говорити неправду. Це невдячна й важка позиція, але це єдино можлива позиція. Сартр каже, що «клерки», які посилаються на ідеальні цінності, на правду, на доброту, завжди – на боці експлуататорів. Він має рацію; але, якщо, наприклад, клерк од філософії чи від літератури вибрав би у 1950 році позицію мовчання з приводу сталінського режиму, бо йому за будь-яку ціну треба було захищати комунізм – з якого ж боку барикад він перебував би? З боку пригнічених? В ім'я чого його слід судити? Якщо не ім'ям правди, – правди, не вписаної у платонічне небо ідей, але вкарбованої у наш розум і у наші гинучі серця?

Екзистенціалізм з''атакували зусебіч: з боку філософського, політичного, літературного. Йому закидали його надто технічну мову, звинувачували у бажанні «тотального» блокування думки, заперечували його поняття системи, його нетерпимість, а понад усе – його суворість. Коли Сартр пропонував письменникам як сюжети для роздумів, чи просто як літературні теми, проблеми: «Як переобладнати країну? Як розвиватимуться далі міжнародні відносини? Які соціальні реформи на нас чекають? Переможуть сили реакції чи ні? Чи буде революція, а якщо буде, то яка?» (надруковано у журналі «Новий час»), неважко собі уявити ці зойки. У 1958 році вже сам Арагон у «Французьких листах» пропонував звільнення літератури. Всім хотілося дихати. Мистецтво для мистецтва виникло спершу боязко, а потім усе певніше й певніше. Щиро кажучи, ніхто ніколи не переставав вірити в автономію мистецтва й літератури. Деякі автори, пригнічені банальністю доби, втекли в ідеальний храм, подалі від натовпу й суспільного божевілля. Вони відмовились

бути скомпрометованими дією, до якої їх кликало здеградоване життя. Отож розгляньмо кут зору катарів.[6]

Під кутом зору катарів

Ми їх уже знаємо. Ми їх уже зустрічали – сто років тому – біля Малларме. Потім вони миготіли поміж символістами. Збереглися вони й донині. Вони не приховують свого неприйняття роману. Як мусульмани не вживають свинини, бо свиня для них тварина не чиста, так і катари; з усього обширу буденної літератури вони вибрали – як неґацію – роман, категорично відмовляючись взагалі читати (і писати!) романи, бо це для них жанр забруднений, не чистий.

Затримаймось трохи на них.

Коли 1926 року Бретон і Валері засуджували роман, – а вони це робили – то робили це вже від імені і во ім'я гідності мистецтва. Процес не новий. У 1891 році (я використовую тут переважно витримки з капітальної праці М. Мішеля Раймонда «Криза роману»[7]) у своїй розвідці про літературну еволюцію Жозеф Хюре робить остаточний висновок про згасання й майбутню загибель жанру. Тоді ж Жюль Ренар зазначає у своєму «Журналі»: «З формою роману покінчено» і – «Велика людина майбутнього – це людина, яка не матиме снаги написати двісті сторінок, людина, якій доведеться щохвилини відкладати своє перо, скрикуючи: «Ну й чортівня, Господи Боже мій!». І знову з Жюля Ренара «Я читаю роман за романом, я задихаюсь і захлинаюсь, я ситий по горло, мені осточортіли всі ці банальності з їхніми безконечними повторами й пережовуванням одного й того ж, з їхніми умовностями, з їхньою методикою псевдосистематики – подумати тільки, є змога робити щось зовсім

---

6 Катари — єретики Середньовіччя, поширені на півдні Франції.

7 «Криза роману на другий день після натуралізму 20-х років» — Мішель Раймонд, видавництво «Жозе-Корті», (1966).

інше!» Золя так само передрікає остаточний занепад роману, його вичерпання, кажучи, що роман замінять «звичайні етюди без особливих перипетій і карколомних розв'язок, бо найменший за розміром правдивий людський документ хапає за душу набагато глибше за всі вигадані конструкції». (Через 80 років по тому Трумен Капоте виконає цю волю Золя, написавши майже документальний роман «З холодним серцем»).

Все в тому ж 1891 році Люсьєн Мюхфельд заявить: «Я майже не вірю, що роман чи повість є формою, яку можна було б без спротиву нав'язати сьогодні митцеві» (І попри все це її було нав'язано суспільству через деякий час – Прустом і Джойсом). Ремі де Гурмон і багато інших авторів самовиражаються у такий же спосіб. Вони марять літературою, яку було б призначено тільки для еліти.

Після війни 1914-1918рр. прогнозні шанси на тривалість життя роману стали значно песимістичними. Для більшості оглядачів було незаперечно, що роман агонує. «Роман у небезпеці?» – перелякано запитує Рене Бойлесве. На що Андре Терів відповідає морзянкою-сигналом SOS: «Роман гине!!!» У т.д. і т.п.

Звичайно ж, роман тлумачили як «нечистий» жанр (Моріс Бланшо дуже прискіпливо проаналізував що фундаментальну «нечистоту» жанру, – бо там, мовляв, вигадане видають за справжнє, реальне, а передбачене заздалегідь – за непередбачене (спонтанне); і не менш вірогідним є те, що на певних рівнях, де романістику популяризують і практикують, роман може з'явитися знов – але вже як застарілий, склеротичний, «академічний» жанр. Науковий прогрес сприяв одряхлінню, сказати б, елементарного психологізму (психоложества), під чиїм впливом ще перебувають – з причини лінивства розуму чи вбогості творчої думки – чимало романістів. Порівняно з прийняттям психоаналізу і марксистської соціології приблизні оцінки роману можуть здатися не вартими уваги. Про це сказав недавно Жан-Поль Сартр у своєму інтерв'ю для «New Left Review» («Нове ліве ревю»): «З моменту появи психоаналізу й марксизму натуральний всесвіт роману перестав існувати – він може

ще тліти лише як певний тип роману спонтанного, наївного». Справді, розрив між наукою – з одного боку, і літературою вигадки – з іншого, – існує вже давно і лише постійно зростає; та аналогічний розрив існує так само й між наукою і тією частиною діяльності людського розуму, яка безпосередньо не залежить від наукового вишколу. Для кола марксистів чи психоаналітиків, соціологів, лінгвістів усе, що перебуває поза їхнім колом, все незінтерпретоване мовою кола, має стосовно специфіки марксистських, фрейдистських, соціологічних чи лінгвістичних дисциплін оцінку «наївного». Для колегії фізиків-атомників все, що перебуває поза їхнім колом і не вживає їхньої колегіальної мови, так само позначено «наївністю» – порівняно з проблематикою фізики атомного ядра.

Якщо Сартр хоче сказати, що після Маркса і Фрейда романіст уже не в змозі заглибитись у звичні раніше для нього сфери (опис суспільства, психологія певних груп), які були колись для роману першорядними і ще в XIX столітті вважалися його привілейованими чинниками, – а тепер лише «наївні» романісти, звертаючись до «наївної» публіки, ще сяк-так здатні тягнути на собі літературного воза, – то це і справедливо, і водночас несправедливо.

Справедливо, бо інтелектуальні досягнення марксизму й фрейдизму, всотані, але засвоєні публікою, що складається не з фахівців, а з масовиків-вульгаризаторів, **абияк**, можливо, тільки ускладнили зближення цієї публіки з багатовимірністю й умовністю роману; безпосередню віру було втрачено, як каже Наталі Сарро у своїй праці «Ера підозри». Ерудована публіка, читаючи посередній роман, безумовно, не сприймає його як літературну норму, вважаючи, що все це надто наївно, спрощено – порівняно з тією навіть не вичерпаною інформацією, яку вона вже має про психоаналіз і марксизм.

Але, з іншого боку, – якщо мова суспільства змінилась, змінилась і мова літератури – вона адаптувалась відповідно до нових жорстких вимог культури в цілому. Ніхто більше не пише в манері Бальзака чи Бенжаміна Константа – не тому, що така

спроба виявилася б неможливою; за потреби, зробивши певні зусилля, цього можна було б домогтись, – а просто тому, що це стало б акцією надуманою, штучною. Природній і вроджений потяг до писання вимагає свіжого й органічного моделювання відповідно до конкретної людської вдачі. Романісти, хоч самі й не певні щодо еволюції свого мистецтва або не дуже охочі до таких пошуків і рефлексій, все одно замкнуті на сучасну культуру, і живуть вони сьогодні, а не в 1830 році. Якщо автори романів і звертаються до літературних архетипів, то саме до вчорашніх, а не до тих, які мають за собою сто чи сто п'ятдесят років давності.

Романісти, навіть якщо вони не читали праць Маркса чи Фрейда, не могли не вважати на марксизм чи фрейдизм чи на їхні літературні похідні, бо ними була насичена вся атмосфера доби. Немає сьогодні й не буде романістів «бальзаківських», зате як реванш у більшості сьогоднішніх романів можна легко знайти вплив Пруста, Джойса, Фолкнера чи Хемінгуея, Мальро або сюрреалізму, або ще французьких письменників покоління між двома війнами, – тобто всієї постфрейдистської і постмарксистської літератури.

Отже, присмак умовності й академізму, що його ерудований читач може відчувати під час читання сили-силеної сучасних романів, виникає не тому, що їхня форма не еволюціонувала від часів Бальзака (вона дуже змінилась!) – вони слабкі з причини жахливої посередності їхніх авторів. Міт про бальзаківського романіста, який міг би відродитись у наші дні подібно до того, як деякі доісторичні породи дерев відродились у лісах Анголи, залишається лише мітом, – реального втілення ця версія не має.

Найсвідоміші із справжніх романістів віддають належне жорстокому суперництву (висловлюватися франко-англійською – спортивне змагання з врученням переможцеві перехідного призу), яке накладає на них вульгаризація марксистських чи фрейдистських методів і мов. Вони намагаються уникнути ускладнень іноді шляхом відбору деяких традиційних і загаль-

новживаних очевидностей, іноді – ускладненням способу застосування оповідних принципів. Отож, Наталі Сарро, наприклад, вважає, що відтепер не так цікаво змальовувати «характери» (адже «характери» – це тільки умовна схема), як аналізувати в цілому індиференційовану анонімну психіку, її суспільну глибину; ще може йтися про психологічний практикум, узалежнений від концепції: все, чого ми досягаємо, схоже на те, що ми заздалегідь підсвідомо сприймаємо як життя, – себто таке життя, яким його висвітлив психоаналіз. Ця концепція надає блиску творення у ментальному присмерку душі, можливість знайти там безконечні відтінки душевних порухів, які вражають нас імовірністю істинного, – а в мистецтві найвищою цінністю є лише ймовірність, видимість. Такого роду досліди викликають, зі свого боку, непідробну близькість і взаємопорозуміння, завдяки чому можна відчути свою спорідненість з авторами, майже з нашими сучасниками (Комптон-Бернетт, якому віддала шану Наталі Сарро), або з найближчими нашими попередниками (Вірджинія Вульф), або класиками (Джейн Остін). Твори Наталі Сарро існують як романи сьогоднішнього дня, і вони є справді цілковитою протилежністю «наївним» романам.

Проаналізуймо глибше це поняття «наївність» – те, до чого, мовляв, прийде роман майбутнього. Те, що нинішню літературу широким фронтом обігнала наука, – очевидно. Стверджувати, що література може бути тепер лише «наївною» – з причини цього обгону – чи не буде це нав'язуванням літературі суто **пізнавальної** функції, яка, правду кажучи, їй невластива і яку вона на себе ніколи не покладала? Справді, шкільні підручники переконують нас, що одна з функцій літератури – досліджувати «людське серце» й розшифровувати його секрети, бо саме неухильне служіння цій шляхетній ідеї спричинило славу класиків. Багато письменників охоче вважають себе привілейованими дослідниками людської душі, покликаними зробити свій особистий внесок у глобальну суму непізнаного, яке людина осягала б власною працею, сама по собі. Чи не в цьому їхня наївність? Ця концепція, започаткована ще в XVII ст., є концепцією утилі-

тарною, тобто концепцією міщанської, буржуазної літератури. До XVII ст. література не мала певного призначення; це була незалежна діяльність, некерована, часом навіть анархічна. З постанням потужних і централізованих Держав все мало стати систематизованим, включно з письменниками, всьому належало знайти відповідне місце. Влада ніяк не могла зрозуміти, що їй робити з цими кумедними створіннями, які не виробляють абсолютно нічого, а якщо й виробляють, то хіба непотріб, – те, що нікому не приносить користі. Отож владники вирішили – нехай література послужить, принаймні, поширенню знань і впливові на людські серця. Подібно до вчених письменники віддавали у такий спосіб свою невеличку контрибуцію народному надбанню, яке безконечно збагачує культуру. Ця концепція виникла за Людовика XIV, саме тоді, коли читання перестало бути привілеєм феодалів і придворців і почало ширитись на горожан, буржуа й ремісничі цехи. Важко повірити в те, що трубадури XII ст. чи автори романів Круглого Столу жодним чином не дбали про поширення знань, про збагачення всенародного культурного добра і що вони плювали на це черешневими кісточками[8].

Буржуазна, дидактична, утилітарна, накопичувальна концепція літератури є багато пізнішою; вона породить той прототип, з якого так глузує Пруст: світський романіст, який угвинтивши монокль у надбрівну дугу, прогулюється по салонах з виглядом поліцейського шпика й нахабно заявляє: «Я за вами стежу!»

Я нітрохи не вірю в те, що поетом, новелістом, романістом чи драматургом стають з метою збагатити народне надбання,

---

[8] Звичайно, не можна забути «Роман про троянду», що в другій своїй частині є вже енциклопедична праця, мета якої – донести до широкої публіки знання доби. Так само не забуваймо «Де natura rerum» («Про природу речей» Лукреція – Л.Т.), «Праці і дні « (Гесіода – Л.Т.) і, нарешті, широкий огляд церковної літератури. Але я кажу тут про чисто літературні жанри, такі як роман, в якому дидактичні завдання не настільки очевидні, як наприклад, у поезії любовній. Це починало XVII ст., і багато хто певен, що сучасний роман так само має виконувати передовсім просвітницьку роботу.

як і в те, що автори сподіваються здобути бодай невеличкі проблиски нового знання про людину, знання, які збільшать градус творення і допоможуть здійснювати наш людський обов'язок. Поетом, новелістом романістом стають тому, що цей знайдений ними засіб дозволяє їм легше дихати, краще почуватися серед людей і дає більше відчуття свободи бути самим собою; або тому, що хочуть надати своїм невідчепним думкам певної форми й навчитись керувати ними або принаймні навчитись володіти собою.

Звичайно, трапляється, що невідчепні думки й сни поетів чи прозаїків раптом відкривають їм перспективи, про які вони й не мріяли, знання цілком нових аспектів людської реальності, суспільства в цілому. Письменники й поети нерідко є володарями інтуїції, глибин якої до них не пізнав ніхто.

Художня інтуїція відкриває іноді людям фундаментальні закони раніше, ніж не спроможні зробить вчені, які потім лише одягають ці закони у формули, систематизуючи нововідкрите (чи не випередили в такий спосіб де Сад і Лотреамон психоаналіз?). Письменники часто мають правдиве й точне знання, непомильний погляд на те, що їх оточує, і це відбувається здебільша випадково, серед багатьох обставин і компонентів, які так само формують субстанцію їхнього творчого процесу; цього вони досягають іноді через медитацію або через фанатичну віру у своє письменницьке (пророче) покликання, у свій людський обов'язок покласти власний камінь у суспільний храм пізнання. Насмілюсь зауважити, що «пізнання», яке ми черпаємо з романів – приємний і безумовно коштовний епіфеномен, щось надане авторові зверх літературного жанру, і найперша, найвища функція цього дару, мабуть, зовсім не в тому, щоб **пояснювати** й навіть **повчати.**

Отже, романіст, гнаний турботою про істинність і правдивість зображеного, не конче має долучатися до науки як такої – його істина лежить на зовсім іншому шляху. Коли Пруст каже, що його честолюбство – і його радість – в тому, щоб відкривати фундаментальні закони кохання, людської пам'яті і

безпам'ятства життя соціуму в цілому, він марить про тих, хто міг би, як і він, досягнути найвищих мистецьких вершин, хто мав би таку ж витримку й терпіння, якими наділений він, Пруст, таку ж, як у нього, проникливість, такий же допитливий погляд на речі, плюс глибокий мистецький дар, – а не про тих, кого творить психоаналітик в ім'я терапії чи марксист в ім'я революції. Коли Золя розповідає натуральну й соціальну історію однієї родини під час другої Імперії, він дуже добре знає, що ця історія не могла б замінити історії цієї ж родини, написаної законами наук гуртом, – хай би це був навіть гурт, колектив, до якого увійшли психологи, лікарі, психіатри, соціологи й історики другої Імперії.

Наприкінці XVII ст. було відкрито циркуляцію крові, універсальні закони гравітації й руху сонячної системи. Жодному з письменників тієї доби не спало на думку, що література надалі згубно потерпатиме від природності (наївності) – якщо не враховуватиме цих нових відкриттів про людину й усесвіт. Література розглядає і досліджує те, що не є предметом розгляду й дослідження науки. Їхні сфери, як і їхні мови й методи – різні, навіть якщо часом здається, що вони подеколи перетинаються чи навзаєм спонтанно висвітлюються.

Те, що Сартр називає «наївністю» романістів, чи не є воно саме тим компонентом, який обумовлює силу роману, його впливовість і художній рівень, – тобто те, що дає йому змогу конкурувати з науковцями в їхніх наукових сферах, бо свою стежку він проходить навпомацки, як сліпий, який не зором, а інтуїцією завчасно помічає перед собою перешкоду й оминає її, – завдячуючи виключно персональному маршрутові, про який ніхто не знає, бо невідомо, звідки що береться і куди ця стежка виведе сліпого. Але тут украй важливо, що читач іноді у найдивовижніший спосіб знаходить у цьому маршруті забуті сліди своїх власних кроків…

Кожний великий романіст є істота амбівалентна, бо чуттєвий резонанс на предметний світ і безпечний політ уяви ідуть у нього в душі поруч з можливістю дистанціювання, з одночасним

упорядкуванням літературної матерії. Немов актори, що на кону піднесено-збудженні – і водночас урівноважені, захоплені власною грою, але не втрачають самоконтролю, письменники заклопотані найперше тим, як їм спіймати в капкан читача, про якого вони ніколи не забувають. Внаслідок цієї амбівалентності, цієї роздвоєності, або радше цього страхітного й водночас сакрального **двоєдинства** народжується новий тип невгамовного творця, таємниці творчості якого ніби вислизають з-під пальців; але той, хто ні на кого не схожий, часто менш загрозливий, ніж посередність, яка в процесі містифікації творення стає дуже войовничою. Тоді як митець з яскраво вираженою індивідуальністю стає в процесі творчості цілком іншою людиною, здатною не лише палким серцем, а й холодним розумом досліджувати те, що в реальному побутовому житті може бути його слабкістю, його особистою мукою чи втіхою. Сказано у Генрі Джеймса: «Романіст – це той, хто ніколи ні про що не забуває, якому ніщо не байдуже». І коли хтось просторікує про «наївність» Діккенса чи Достоєвського, нехай запитає сам себе, з яких злочинів і шахрайств, з якого глибокого роздуму, з яких найскладніших драматичних хитросплетінь складається все створене ними, і в який геніальний спосіб ці інженери психології перетворюють усе це на мистецькі шедеври, вибудовуючи найпотаємніші механізми людських взаємин – крок за кроком, деталь за деталлю – уповні демонструючи нам уселюдську машину всесвіту.

Якщо найважливіша функція роману не в тому, щоб «пояснювати» і «давати звіти» про Людину і Світ (хоч це саме те, що роблять, поміж багатьом іншим, видатні романісти), може видатись марним застосування тієї чи іншої конкретної розповідної форми – це завжди приводить до відмови, до виключення інших компонентів і не дозволяє націлити роман на «складність сучасного світу», щоб повносило «охопити реальність», хоч би найближчу до нас. «Реальне», якщо припустити, що ми цілком розуміємо значення цього слова і який обшир воно собою покриває, не є звичайно чимось таким, що можна охопити технічними засобами, хоч би які розмаїті вони були. Це було б надто

примітивно. Усі відомі на сьогодні технічні засоби доступні будь-якому авторові, навіть малообдарованому, чим і пояснюється те, що існуюча нині величезна література імітації і масового виробництва не породжує оригінальних творів і є, по суті, літературою мертвонародженою, про яку постійно стоїть питання – для чого видавці взяли на себе труд її друкувати, адже її безнародність і несправжність хоч-не-хоч впадає в око. Гадаю, роман – більше ніж будь-що інше (психологічні або соціологічний шкіц, документальне свідчення, модель розвитку чи відтворення життя) – це механічне призначення для заманювання читача у пастку; але створення такої машини – абсолютно унікальна, індивідуальна операція, для якої не існує рецептів. Отак, мабуть колись визначали внутрішній монолог – який саме засіб щоразу обрати для «звіту» про внутрішнє життя, про підсвідомість. Мені, навпаки, завжди здавалося, що це апогей неприродності й самодурства стосовно всього.

Я можу, звичайно, як усі люди, викладати – сторінку за сторінкою – свій внутрішній монолог, але я завжди користувався цим методом дуже стримано, бо це неприродність задля неприродності. Тому я віддаю перевагу менш нав'язливим методам. Це не заважає мені з великою цікавістю читати деякі інші внутрішні монологи, приміром, у Джойса, бо їх створено з яскравою художньою майстерністю, з величезною щедрістю таланту, бо там ми маємо сферу незвичного перетину драматизму й поезії. Але тільки-но подумаєш про те, що вони можуть також служити більш-менш напоумливим «звітом» про підсвідоме, розумієш, що в Джойса про це не може бути й мови.

Що важливо у підсумку? Важливо, що це саме Джойс, а не метод. Важливо, що Джойс затягує мене в пастку своєї блискучої машини, сконструйованої ним особисто – машини, придатної лише для нього – і ні для кого іншого.

Валері вважав, що література є вербальні екзерсиси. Він мав рацію. Він хотів виключити з літератури все, що є дублем, очевидністю або інформацією. Це було його право. Цей катаризм, цей пошук стерильної чистоти літератури часто при-

зводить до створення розрідженого словесного простору, в якому література втрачає свою комунікабельність і зрештою взагалі припиняє своє існування. І на місці зниклої літератури виникає вже дещо зовсім інше: лінгвістична форма, безвідносна до чогось конкретного, без можливості будь-де її застосувати – абстракція, яка промовляє лише для себе самої. Ми констатуємо той факт, що значна частина сучасної художньої літератури рухається саме в цей бік: у бік спроб творити поза будь-яким екзистенціальним відношенням до будь-чого змістовного – творити вербальний чин або знаряддя мови, герметично замкнуті на самих себе – потяг до автономної, непроникливої системи буття. Ця тенденція виявляється передовсім у відразі до вигадки, точніше – до романістики, у серії вправ, які мають на меті в першу чергу усунути з літератури психологію й історію, точніше – «життєву інтригу», факт як такий.

Словник аналогій, «магічні» прикметники піддаються тоді недовірі – вони допомагають антропоморфізму оточити німбом непроникливості простодушність речей. Гуманіста сприймають як містифікатора; справді, він вкриває світ заспокійливими знаками – замість того, щоб чесно змальовувати буття у всій його непривабливій тьмяності. З усіх цих декларативних задумів, з усіляких естетик зречення, відмови, й аскези помалу-малу проявляється значення літератури як Чистої Форми. Письменникові нічого сказати, він має лише один спосіб виразу, він викликає **щось** із небуття, есенція книги – це саме її текст і спосіб маніпулювання мовою – та й по всьому.

Клод Моріак іменує «алітературою» ту літературу, з якої вилучено образи; і може, не випадково, – коли говорять про «алітературу», більше просторікують пропотенції літературних форм, які були б запрограмовані ординатором і більше не вимагали б участі письменника, оскільки програму вже підготовлено законом інженерів (програмістів) письменності. Така перспектива привела б у захват Валері: необмежене експериментування в галузі літератури, чинене гігантським і невтомним розумом, здатним використати й теоретично вичерпати всі можливі літе-

ратурні комбінації. А Малларме – чи не передбачив він у цій перспективі можливості створення Книги, яка заступила б собою увесь книжковий ринок?

У чеканні з'яви з великою помпою армії ординаторів ми бачимо, що значна кількість письменників уже сьогодні розглядають літературу не як роздуми про писемність у цілому, а передовсім про методи й засоби творчості; так, наприклад, роман для них – лише пошук романної форми, намір вибудувати себе як роман; поезія – тільки пошук поезії, ритуальний розмовник; театр – тільки пошук театральної дії. Все відбувається так, ніби література раптом відвернулась від соціуму, щоб замкнутись на самій собі і живитись власною субстанцією; і це самоїдство, це самопожирання авангардні критики визначили як проміжну стадію, приречену на поразку, як вступ у зрілий вік, як розквіт тривалої еволюції, внаслідок чого після довгого плутаного «наївного» блукання шляхами інтерпретації світу література, нарешті здобуде собі автономію.

Як було видно з цієї роботи, мова йде про дуже давню тенденцію, яка почала виявлятися з другої половини XIX ст. але може от-от відновитись наприкінці нашого століття. Аналіз причин цього, безумовно, ввійшов би до змісту моєї наступної книги. Тут я можу лише коротко вказати на деякі збіги, на деякі паралелі, на деякі кореляції між цією концепцією літератури і феноменом соціального чи культурного поступу, який характеризує нашу добу.

Ми знаємо, що наші західні соціуми все менше й менше керуються політичними міркуваннями, все більше й більше вдаються до механізмів, приведених в діло і живлених, як це показав Гольдбрайт – з давніх-давен і до сьогодні – за рахунок власної енергетики. Ці механізми перетворення мають на меті встановити порядок радше не морального кшталту, як у доіндустріальних суспільств, а тепер уже чітко економічного, заснованого на балансі вироблення і споживання товарної продукції. Лише деякі окремі фахівці здатні опанувати ці механізми й ними

кермувати. Людина з вулиці, пересічний громадянин не має над ними жодної влади.

Усі суспільства є тепер настільки потужними монстрами, що можна сподіватися керувати ними лише виходячи з надзвичайно високотехнологічних рівнів. На цих рівнях старожитні ідеологічні антагонізми мають тенденцію стиратися, самоанулюватися чи розчинятися. Існують уже загальновизначені й неминучі концепти. Капіталістичні держави соціалізуються. Соціалістичні держави запозичають у капіталізму його способи товарного виробництва і систему підвищення продуктивності праці. Як на Сході, так і на Заході головна мета тут і там – планофікація економіки. Але як усе в житті, всі аспекти соціальної реальності пов'язані численними співвідношеннями; планофінація економіки не може відбуватись незалежно від усього іншого; упорядкована економіка можлива лише в упорядкованому суспільстві. Технократичне управління процесом виробництва, щоб воно було ефективним, повинно поширюватися на всі аспекти й галузі. Безлике й анонімне, воно владарює над такими ж безликими й анонімними концептами, наприклад, над статисткою. Воно не рахується з індивідуальними особливостями виробника й споживача, у цієї системи до них «ідеосинкрезія»; навіть більше – воно вважає за свій обов'язок ці індивідуальні особливості стерти, знищити, анулювати.

У технократичних суспільствах культурна політика в принципі мала б так само залежати від системи управління. Справді, трохи смішно констатувати – але проти факту не підеш, – що в країнах Заходу, зокрема у Франції, допомога культурі, скажімо, у вигляді державних субсидій, вільно надається художньому авангарду, націленому на рух від революції формалістичної до власне революції як такої. І в тому є певний сенс. Бо якщо їхні витвори, які держава субсидіює, несуть у собі революційну ідею, то **форма виразу** цієї ідеї робить її малокомунікабельною – з елементарної причини її недоступності. Адже якщо кажуть – два плюс два дорівнює чотири, це розуміють усі. А

якщо кажуть – два плюс два дорівнює чотири, вдаючись при цьому до Евклідової геометрії, цього ніхто не розуміє, крім самих математиків. Приблизно таке ж відбувається з деякими авангардистськими шедеврами. Марно вони намагаються бути руйнівними, їхній естетизм кінця століття робить їхні твори герметичними, через що – невпливовими, недійовими, - не на них слід розраховувати, щоб пролетарська публіка змогла повірити у справедливість своїх соціальних вимог. У будинках культури пролетарська публіка сміється на мольєрівських комедіях, ввічливо аплодує Брехтові (хоч він дуже зрозумілий); і – порожні зали там, де ставлять п'єси, які «піддають недовірі» театр як мистецтво, навіть якщо їхні автори ставлять собі за мету висловити в такий спосіб недовіру буржуазному суспільству. Держава спокійно допомагає цим п'єсам, і можна назвати деяких авторів, які стоять на позиціях антиголлізму, п'єси яких ніколи б не побачили сцени, якби голлістське Міністерство культури не надало їм субсидій, щоб їх було поставлено на сцені. Цей ввічливий фарс триває вже двадцять років, усі про це знають; і пролетарська публіка продовжує бойкотувати пропагандистські будинки культури – за виключенням того, коли ті беруться виконувати «місію, яку на них покладено» – а вона полягає в тому, щоб активно залучати маси до театру, пропонуючи або найвидатніші твори, доступні і зрозумілі цій масі, тобто французьку класику або кращий закордонний репертуар – від Шекспіра до Уескера – і ставлячи ці п'єси на театрі таким чином, щоб вони були **дохідливі до широкого глядача.**

Мистецтво і література, які хочуть бути свідченням або відблиском світу, або протестом проти світу, можуть стати ним лише в тому випадку, якщо вони роблять ставку на комунікабельність. Якщо вони не беруть цього до уваги, їхні творіння – «глас вопіющого в пустелі», який не справляє жодного ефекту на функціонування політичної і соціальної системи. Вони знешкоджені, – а тому адресовані виключно офіційним меценатам. Західні держави охоче захищають авангардистські пошуки, не боячись, що вони можуть стати для них небезпечними.

Я не хочу сказати, що артисти й письменники заклопотані передовсім проблемою автономії свого мистецтва або що вони опосередковано є підтримкою технократичної влади; говорити ж про свідому підтримку – взагалі абсурд. Я не хочу сказати, що існує якийсь особливий взаємозв'язок між урядовою концепцією культури, заснованою на технократичному анонімному адмініструванні – і художніми ідеями, заснованими на домінанті форми над змістом, інструментарію – над власне наповненням твору.

Такий же взаємозв'язок існує між ідеями художніми й літературними – з одного боку, і методами аналізу, який глобально іменують терміном «структуралізм», – з іншого. У лінгвістиці, антропософії, етнології, соціології, нарешті, в психології структуральний аналіз є початком найпростіших і найскладніших зв'язків, які підтримують мову, культурні й соціальні феномени. Встановлено, що ці співвідношення, ці родові форми, ці «структури» є постійно діючими факторами, і що вони щоразу ідентично знаходять одне одного, переходячи з однієї площини до іншої, з однієї дисципліни – до іншої, варіативної. Таким чином, у нееволюціонуючих суспільствах (або в таких, де еволюції давно зупинились), соціальні взаємини, – такі, як екзогамія, обмін подарунками, ігри тощо – все це тримається на концепційних схемах, які можна було б символізувати певними математичними формулами. Психоаналіз пробуджує в підсвідомості невідоме, непізнане – по той бік еволюційних напруг, породжених одвічним Едиповим комплексом, постійно творить нові примарні структури, які можуть бути прив'язані до структур мови і ширше – до міжособового спілкування.

Структуральний аналіз, застосований до літературних текстів, перезаряджає видиму очевидність значень, що їх більш чи менш свідомо програмує автор. Структурний аналіз виводить на кін інші головні конфігурації, які оздоблюють текст безліччю блискіток і коштовностей;ці конфігурації психоаналітичного кшталту здатні в свою чергу переінакшити визначальні лінгвістичні знаки. На цій стежині специфіка літератури

зникає, вивітрюється. Структуралізм здається пробудженим до відкриття констант і перманентностей, які в елементарній організації мов і такій же елемнтарній організації суспільств намалювали б чи, принаймні, дали б начерк стабільної натури, подібної до всесвіту сутності. Ось чому можна було б сказати (тут я вживаю формулу М. Жан-Марі Озіаса, який її заперечує), що «безсвідомий статут структури робить її схожою на банальну схему технократа». Іноді структуралізмові закидали, що він є ідеологією технократичних суспільств (як провідна концепція людини була колись ідеологією суспільств доіндустріальних). Це звинувачення не ґрунтується на незаперечних доказах; принаймні до моєї компетенції не входить (як і до моїх намірів) його заперечувати. Однак можна простежити, що травнева революція 1968 року була, серед усього іншого, також насильницьким поверненням до емотивного життя, до афектації – одночасно з вторгненням історизму і радикалістським запереченням упорядкованої технократії. Цього не слід недооцінювати,це в прихованому вигляді саме те, чого домагався Сартр разом з екзистенціалістами, яких на кілька років було відкинуто на маргінеси поступу; тепер ці ідеї знову вийшли на перший план, одержавши друге дихання.

Авторитет структуралізму рішуче впливає на значну частину сучасної літератури. Як про це вже було сказано на сторінках даної праці, література, яка виходить виключно з неґації, замикаючись на самій собі, ризикує втратити комунікабельність. Вона народжується майже як небажана необхідність, часто проти волі самих авторів – як література інтелектуальна, вироблена одними клерками для інших. Тут кульмінує елітаризм, який у зашифрованому вигляді ми бачили в доктрині Флобера і якому юний Малларме надав – у своїй статті «Художні єресі; мистецтво для всіх» – такого рішучого виразу, такого тиску, які й сьогодні є шокуючими для наших демократичних натур. Справді, дохідливість, зрозумілість, публічна комунікабельність творів – явище завжди прогресивне, воно захоплює все ширші й ширші кола. Дуже часто широка публіка має до них доступ лише по багатьох

роках після їхньої появи. Водночас герметизм багатьох творів дуже розчаровує широкого читача, позбавляє його надій на те, що ці твори взагалі коли-небудь стануть йому доступними, навіть у далекому майбутньому. Між тим існує певний оптичний віраж, який створює складність виключно для власного задоволення певних авторів. Їхні твори ставали складнішими в силу того, що сам предмет їхнього розгляду постійно ускладнювався. Тоді вважалось, що такі ускладнення - тимчасові. Сьогодні, здається мені, деякі автори нарочито вишукують складність там, де вона не є обов'язковою, складність заради складності; іншими словами, вони не ризикують бути зрозумілими й загальнодоступними,бояться закидів у поверховості, а так названа авангардна критика спритно біжить попереду прогресу, вихваляючи тих, хто робить коктейль із загальнолюдських цінностей і войовничого герметизму. Саме в такий спосіб продовжується постійна омана художньої літератури, відзначена ще Жаном Польханом.

Публіка, яка вибирає собі читання на свій смак і задля власного задоволення, а не для того, щоб бути у курсі справ, як це робить буржуазія, виявляється відрізаною від широкого літературного простору і допитується у себе самої – для кого ж пишуть ці автори? Справді, таке питання можна собі задати. Здається, цей сектор письменництва, до якого широкий читач не має доступу, міг би бути замкнутою системою самоспоживання: твори прочитанні і прокоментовані тими же мандаринами від літератури, які її й творили.

Але нам у цій половині XX ст. й особливо після травня 1968 року, не дуже треба визнавати себе мандаринами (хоч би це й тішило самолюбство – кому не хочеться пожити, як вони!); еліти нашої доби не мають ні неприхованої щирості Флобера, який буквально кричить про свою нелюбов до народу, ні простодушності Малларме, який вимагав оберігати поезію від вульгарних контактів. Вони вдаються до потужної казуїстики, відповідно до якої поставити літературу під сумнів означало б поставити під сумнів проблему існування всього людства, і неодмінно приве-

ло б літературу у зловорожий табір революційної діалектики. Або ж прикидаються, доводячи, що нерозуміння публіки є насправді відбитком каламутної душі буржуазії, – на сьогодні це стало софізмом, бо істинно правляча буржуазія, націлена на подолання інтелектуалізму, який видається їй неминучим наслідком світського статусу, протегує авангард у всіх галузях – а широка публіка (тобто дрібний буржуа і пролетаріат) сподівається на зрозумілість книжок, які вона купує.

Одна з найдивовижніших рис, хоч і не дуже пристойних, але притаманних багатьом нинішнім французьким інтелектуалам, – це їхня квазі-неприязнь до середнього класу. Та чимале число їх – ще більше противники соціального нівелювання; з іншого боку, вони – найімпозантніша еліта країни. Вони намагаються спритно підмінити у власних очах цю антипатію на ворожість **нібито до буржуазії**, афішуючи цей антагонізм як принципову боротьбу проти людей великої кишені, з якими вони, однак, воліють і вміють домовлятись, особливо з тими, які мають тенденцію увійти до правлячого кола, до провідної ланки високої технократії.

Насправді ж цей правлячий клас створює і свою публіку. Залишається написати «Історію несумлінності в літературі й мистецтві XX ст.»

Безумовно, пошуки нових форм мають продовжуватись, треба, щоб мистецтво й літературу постійно широко обговорювали й критикували – це одна з головних передумов будь-якої творчості. Але поряд з літературою, яка промовляє лише до самої себе і є приреченою на самообслуговування, треба на рівних визнати літературу, звернену до ширшого загалу читачів (не ігноруючи, звісно, й інтелектуалів). Успіх у широкої публіки не може бути знаком заниженої якості твору; якби це було так, нам довелося б разом з Валері й Бретоном повністю переглянути всю європейську літературу – за виїмком десятка поетів-академіків; слід було б зберегти Сева й метафізичних поетів XVII ст., і Гонгору, знищивши при цьому всіх інших, включно з Бодлером. Це був би апогей елітаризму й того,

що звуть «погордою» митця. Але, мабуть, поезія й інші жанри писемності не конче мають бути погордливими, особливо в такий категоричний спосіб. Поряд з поезією, що виблискує коштовними діамантами, має бути поезія, яка дає тепло подібно камінові, до якого ми простягаємо руки, щоб зігрітись. Поряд з романом-рефлексією, адресованим не стільки читачеві, скільки своєму колезі-критику, має бути на рівних роман, який для нашої розрізненої спільноти намагається зробити те, що робить арабський казкар на майдані для вуличної публіки. Може, надійде час, коли письменники й літературні критики зречуться своєї інтелектуальної безпринципності, яка силує їх грати одночасно на всіх фронтах – як на елітарному, так і на широкому фаховому. Якщо ми вирішили писати книги – пишімо їх, не створюючи собі алібі. Щиро граймо в літературу, яка перше ніж стати такою чи іншою (активно войовничою, протестною – чи, скажімо, продуктом лінгвістичної кібернетики), **має бути грою, святом і карнавалом**, в якому бере участь **вся нація.**.

Отож – оцінюймо письменників за їх творами, а не за їхніми войовничими маніфестами, не за їхніми естетичними проклама-ціями, доктринами й теоріями. Після травня 1968 року мусить бути заборонено все, що має стосунок до нищення.

Будьмо ж без сорому досліджувати цей район галактики Гутенберга, чиє світло ще не згасло.

Між двома галактиками

Звичайно, література – така, якою ми її знаємо, книжки – такі, якими ми їх сприймаємо, не можуть лишатись у попередньому вигляді безконечно.

Тисячі ознак показують на це і дають підстави так вважати. Я не пророк, не футоролог, і не можу дозволити собі робити прогнози; але той факт, що навколишні речі та явища вже за нашого життя дуже змінились, ні в кого не викликає сьогод-

ні заперечень; ми більше не бачимо й не сприймаємо так, як бачили й сприймали тридцять років тому, ми більше не читаємо так, як читали колись. Миттєва інформація і безперервне бомбардування образами, якому нас піддали, певним чином модифікували нашу здатність сприймати життя. У XV ст. живий лічильник, яким є людський мозок, одержував відносно прості програми, що заповнювали обмежений інтелектуальний та географічний простори. Ці два простори значно розширились; перший з них вміщає тепер весь об'єм знань; другий – весь обшир всесвіту. Ми одержали можливість пізнати, що діється всередині молекули, ми маємо змогу побачити, що відбувається на поверхні Місяця, коли по ньому ходять люди. Ми знаємо все про аграрну політику в сільських районах, ми в курсі (щоправда, трохи менше) політичних баталій між Москвою, Пекіном і Вашингтоном. Завдяки засобам масової комунікації нам популярно роз'яснюють таємниці науки. Ми до кінця не розуміємо, що таке теорія відносності, квантова теорія, антиматерія, але радіо й телебачення, вдаючись по допомогу до фахівців, приділяють цим темам багато уваги, висвітлюючи все найпотаємніше, може, навіть вичерпуючи їх. Межі нашого пізнання розширюються не лише за рахунок читання, а все більше й більше через сприйняття **візуальних** образів. Отже, як доводить Маклюен, ми перебуваємо в стані еміграції; ми залишаємо цивілізацію письменності, щоб увійти в іншу цивілізацію; кінець XX ст. позначився тим, що це час, коли почалася і триває міграція, переміщення. Ось чому література зараз не дуже добре знає, де сьогодні її місце і як вона має пробиватися у світ, в якому її одвічні можливості помалу зникають. Ось чому для неї є такою важливою спроба збагнути себе в новому контексті, позаяк вона бачить себе відтиснутою візуальними образами, спроба покластись на себе і запитати саму себе, запитати той інструментарій, який її творить, а саме – **національну мову**. Але незручно сидіти за робочим столом на двох стільцях ніби між двома галактиками. Це не позиція для чесної людини.

Романісти, наприклад, допитуються, чому роман продовжує жити, тоді як кіно демонструє багато ефективніші способи дати ті ж емоції і таке ж задоволення, яке публіка одержувала колись від читання ману – навіщо описувати дім, помешкання чи персонажа, якщо екран показує це нам в об'ємі і фарбах? Для чого описувати події? Фільм подає їх стисліше, чіткіше, у конденсованому вигляді, глибше захоплюючи ними глядача. Для чого намагатись проникнути у свідомість через слово, якщо один погляд, один жест, одна інтонація в кіно, які ми бачимо якісь там дві-три секунди, кажуть нам більше, ніж усі словесні виверження на двадцяти сторінках? Так само й з поезією: сьогоднішня молодь знаходить її не лише в книгах, а й у фільмах великих майстрів кінематографії. А коли молодь хоче одержати пояснення з приводу дії тих чи інших політичних механізмів, вона шукає відповіді знову таки ж у кіно; фільм «Справа Маттеї» вартий памфлету.

Останній з числа спокусників, які періодично з'являються, щоб розбуркати Принцесу Літературу – це принц американо-германо-латино-слов'янин, що має сам-один сто імен: Гріффіт – Мурнау – Ланг – Чаплін – Ейзенштейн – Мінеллі етцетера. Але це ще не означає, що цього разу Принцеса оживе від такого різкого поштовху і знову поверне собі свій чудовий колір обличчя. У респектабельному віці розміром у чотири тисячі років нема вже тієї молодої сили; її слід трохи поберегти.

За Маклюеном, втрачена спільність повинна от-от відновитись; наші маленькі майбутні онуки житимуть, як їхні предки, в селі, але це буде село планетарне – всесвіт.

Як розвиватимуться й існуватимуть мистецтва в такому селі? Яким чином розвиватиметься й існуватиме те, що з'явиться на зміну писемності, літературі галактики Гутенберга? Ми цього не знаємо, не маємо про це жодного уявлення, але кіно, саме кіно дає нам уявлення про те, що чекає нас у майбутньому: єдність, народне єднання. Дуже гарні фільми (візьмімо як класичний приклад фільми Чапліна) справді адресовані всім людям, вони відразу доходять до глядача у всіх кут-

ках земної кулі, на всіх рівнях суспільства; вони – місце зустрічі, місце єднання – через них всі люди пізнають один одного. Яка книга може сьогодні на таке претендувати? Звичайно, у великих авторів – достатньо широке коло читачів всюди, де панує писемність Бальзака, Толстого, Діккенса читають у всіх країнах, усі соціальні класи й прошарки; так само Шекспіра можуть ставити всюди. Але книга сучасна, навіть якщо її поширення виходить за національні межі, адресована лише якомусь конкретному колу читачів, – тобто не всьому суспільству, не всім. Література не може більше конкурувати, – принаймні, на цій землі, – з формами візуальними або поетичними, якщо їх зняти на кіноплівку.

Так, література – операція цілком іншого ряду, ніж видиме (зорове) сприйняття картини. Вона мобілізує цілком інші рецептори, апелює до цілком інших каналів задоволення естетичної потреби. Прочитана поема є поема, яку ми можемо самі собі переказати, яку ми завжди знаходимо в самих собі, і резонанс від якої ще довго нас скоряє. Читання багате безконечним перечитуванням, кожне з яких відкриває нам все нові й нові перспективи, нову красоту. Візуальний же і слуховий образи залишаються рівними самим собі; хоч вони і є застиглими, але мають здатність модифікуватись у нашому сприйнятті і часом навіть набувати іншого змісту.

Отже, мова вербальна – і мова видимого сприйняття – завжди різні й не можуть підмінити одна одну. Якщо видимий образ адресовано передовсім окові й вухові, і через них уже він потрапляє на скрижалі розуму, який надає процесові сприйняття здатності мислення, то писемність адресовано насамперед до розуму – лише потім народжується візуальний і звуковий образ сприйнятого. Шляхи підходу різні, і те, чого ми досягаємо в той чи інший спосіб, теж не тотожне. Ми вигодовані книгами і саме вони залишаються в нас найдовше. Що буде корисніше поступові – наше піклування про майбутнє літератури – чи перспектива замирення з тим, як житимуть наші маленькі онуки, яких годуватимуть телевізійними пігулками? Може, так і буде, але на сьогодні ми продовжуємо використовувати столи й ліж-

ка. Чи створять вони своє кіно, чи стануть вони необмеженими творцями сприйнять і образів? Це теж можливо, але сьогодні ми продовжуємо читати книги. Майстри-червонодеревці і письменники мають у запасі кілька днів. Набагато менше відома подальша доля книг, ніж доля столів і ліжок. Можливо, вони служать передусім стимулом для того, щоб зробити щасливими – тих, хто їх створює і тих, хто їх справді читає, навіть коли їх задумано в смутку й тривозі, коли їх наповнено неспокоєм їхніх авторів, коли ці книги омиті їхніми сльозами, навіть якщо вони написані на галерах і в тюрмах, у ланцюгах і під батогом, – книги завжди залишаються дітьми свободи і щастя, і це завжди те, що вони несуть у собі – звичайно, **якщо це гарні книги**.

Література – не смакування непристойностей і не просторікування про те, чим і як підштовхнути дію або як зав'язати інтригу, література ніколи не мала ні чітко визначеного статусу, ні точного призначення; але треба вірити в те, що вона нам необхідна і діє нам на благо – тому подібно до перехожих на площах арабських поселень ми зупиняємось, складаємо наше знаряддя і зброю і слухаємо голос муедзина, який, правду кажучи, не вчить нас ані молитися, ані чесно заробляти собі свій хліб насущний, ані звитяжно ставати до бою; але на запитання, які ми йому, може, ніколи не задамо, він дає нам свою таємничу і життєдайну відповідь.

Вересень-жовтень 1972 р.

ПОКАЖЧИК

А

Абакумов Борис (1936-1969) радіорежисер, редактор XXV — 100, 119, 330

Абакумов Віктор[1] (1908-1954) начальник управління особливих відділів НКВД, **розстріляний** XXII — 546, 637; XXVIII — 448

Абалкін Микола (1906-1986) театральний критик XXV — 592; XXIX — 241

Абашидзе Іраклій (1909-1992) письменник XXVI — 511; XXIX — 394

Абашідзе Васо (1854-1926) актор XXI — 297

Абдумомунов Токтоболот (1922-1990) драматург XXIII — 231

Абілов, XXIX — 547

Абрамов Олександр (1900-1985) театрознавець XXVII — 261

Аввакум (1620-1682) протопіп, письменник XXVIII — 318

Аваліані Ной (1922-2010) хореограф, балетмейстер XXII — 314; XXV — 441; XXVII — 539; XXIX — 279

Августин Блаженний Аврелій (354-430) єпископ XXVI — 19; XXVII — 529, 560; XXVIII — 119

Авдієва Ірина (1904-1984) актриса театру Курбаса, художник XXI — 556, 561; XXII — 124, 478, 480, 506, 651; XXIII — 124-130, 253, 341, 242, 246, 254; XXIV — 45, 106, 107, 110, 114, 115, 149; XXV — 247, 257, 367, 532; XXVI — 32, 73, 76, 139, 142, 419

Аверінцев Сергій (1937-2004) філософ, академік XXIV — 390, 391, 442, 446-451; XXV — 580, 581 XXVI — 393

Аверченко Аркадій (1881-1925) письменник XXV — 473; XXVIII — 311, 447

Авдієнко Михайло (1892-1937) політичний діяч, **розстріляний** XXI — 253

Авдюшко Олександр (1908-996) директор Жовтневого палацу XXI — 556, 571; XXIX — 103; XXX — 35

Авенаріус Ріхард (1843-1896) філософ XXV — 270

Аверечкін Борис (1938 р.н.) **дисидент, репресований** XXIV — 324

[1] Ставши міністром МВС, брав особисту участь у катуваннях і стратах. Арештований за доносом Рюміна, був у тюрмі жорстоко катований колишніми підлеглими і страчений.

Аврелій Марк (121-180) римський імператор XXI — 194

Автомонов Павло (1922-1988) письменник XXVI — 157-160

Авторханов Абдурахман (1908-1997) історик-радянолог XXIV — 158, 336; XXVII — 514, 647

Агаєв Акпер Мамед Огли (1915-?) мовознавець, русифікатор XXVI — 519

Агмелян Рафік (1903-1937) доктор економіки, зав агітпропом Закавказького крайкому партії, **розстріляний** XXVIII — 136

Агамірзян Рубен (1922-1991) режисер XXIII — 191, 193, 225, 233; XXIX — 192, 193

Аганбегян Абел (1932 р.н.) економіст, академік АН СРСР XXIII — 182

Агатов (*Петров*) Олександр (1921-1986) поет, **репресований** XXV — 302

Агафангел (*Саввін*) (1938 р.н.) релігійний діяч, ортодокс XXIX — 682

Агранов Яків (*Шевелев-Шмаєв Янкель*) (1893-1938) чекіст, **розстріляний** XXIII — 294, 295

Аграновський Абрам (1896-1951) журналіст XXII — 335-338

Адамов Артюр (1908-1970) драматург XXV — 56

Адамович Алесь (1927-1994) письменник, **дисидент** XXIV — 30, 238

Адашев (*Платонов*) Олександр (1871-1934) актор МХТ, педагог XXIII — 148

Аджемян Вартан (1905-1977) режисер XXVIII — 639, 645

Аджубей Олексій, журналіст зять М. Хрущова XXX — 24

Адлер Альфред (1870-1937) психолог XXVII — 605

Адлер Гвідо (1855-1941) історик музики XXVII — 561

Адорно Теодор (1903-1969) філософ, композитор, соціолог XXIII — 398

Азаров Микола (1947 р.н.) політичний діяч XXIX — 679, 686

Азимов Айзек (1920-1992) письменник XXVII — 213; XXVIII — 265

Азнавур Шарль (1924 р.н.) шансоньє, композитор XXIV — 53, 54

Азов Марк (1925-2011) письменник XXVI — 151

Аїтова Марі (*Marie Aitoff*) княжна, емігрантка XXII — 389; XXIV — 18; XXVI — 37, 38; XXIX — 420, 421

Айзенштадт (*Ніколаєв*) Валерій (1926-1999) театрознавець XXVII — 26-29, 52, 174; XXVIII — 419; XXIX — 666

Айзеншток Ярема (*Ієремія*) (1900-1980) літературознавець XXIII — 82, 88-91; XXVII — 222; XXVIII — 416; XXVIII — 193; XXIX — 198, 354

Айрікян Паруйр (1939 р.н.) **дисидент, репресований** XXV — 360

Айтматов Чінгіз (1928-2008) письменник XXIV — 238

Айхенвальд Юлій (1872-1928) критик, поет, перекладач, **дисидент** XXII — 430; XXIX — 17-22

Айхенвальд Юрій (1928-1993) син О. Айхенвальда, поет-перекладач**, репресований** XXI — 191

Акимов Микола (1901-1968) режисер, художник XXI — 228; XXII — 553; XXIV — 393; XXVIII — 260; XXIX — 189

Акоста Уріель (1585-1640) філософ XXIX — 106

Аксаков Іван (1823-1886) письменник XXI — 402; XXIII — 346, 392

Аксаков Костянтин (1817-1860) письменник-словянофіл XXVIII — 584

Аксаков Сергій (1791-1859) письменник XXIII — 346

Аксамитний Анатолій (1884-1931) гідротехнік, будівничий Біломоро-Балтійського каналу, **репресований, покінчив життя самогубством** XXVIII — 295

Аксьонов Іван (1884-1935) поет, перекладач XXVIII — 143

Аксьонов Василь (1932-2009) письменник XXIII — 15

Аксельрод Павло (1850-1928) меншовик XXII — 559

Аксер Ервін (1917-2012) режисер XXV — 249

Акчокраклі Осман (1879-1938) письменник, **розстріляний** XXII — 236

Аландер Ігор (1903-1935) режисер, **репресований, покінчив життя самогубством** на Соловках (Тулома) XXV — 437

Албагаца Елізабет (1942 р.н.) венесуельська актриса, режисер XXIII — 172

Алегрова Ірина (1952 р.н.) співачка XXI — 619

Алейников Николай (1898-1937) поет XXIX — 538-540

Александр II Романов (1818-1881) цар XXI — 580, 583, 584, 586, 588

Александров Георгій (1908-1961) філософ XXV — 131

Александров (*Мормоненко*) **Григорій** (1903-1983) кінорежисер XXVI — 295

Александрова Віра (1855-1933) громадський діяч дочка Д. Мордовцева XXIX — 210

Александрова Тетяна, актриса ЦДТ XXI — 170

Алексеєв Георгій (1834-1914) предводитель дворянства в Катеринославі XXI — 517

Алексеєв Михайло[2] (1896-1981) літературознавець, академік АН СРСР, дядько Л. Танюка XXIII — 88; XXIV — 16; XXV — 341; XXVI — 18, 39, 352, 390, 423; XXVII — 222; XXVIII — 133; XXIX — 208, 354

Алексеєв (*Лівшиц*) Олексій (1887-1985) артист естради, режисер, конферансьє, **репресований** XXV — 437

Алексеєва Людмила (1927 р.н.) **дисидентка** XXII — 430; XXIV — 229; XXV — 360, 361; XXVI — 117

Алексеєва-Месхієва Варвара (1898-1973) актриса XXIV — 222

Алексис Поль (1847-1901) письменник XXIX — 752

Алексідзе Дмитро (1910-1984) режисер XXI — 128; XXII — 296; XXIII — 63; XXV — 233; XXVI — 24; XXVII — 123, 494

Алексін (*Гоберман*) Анатолій (1924 р.н.) XXV — 503; XXVIII — 515

Алієв Гейдар (1923-2003) партійний діяч XXII — 22

Алієв Гідір, **покінчив самогубством** у Ташкенті в роки терору XXII — 22

Аллілуєва Світлана (*Лана Пітерс*) (1926-2011) дочка І. Сталіна і Н. Аллілуєвої, мемуаристка, політемігрантка XXI — 13; XXIII — 261; XXV — 109; XXVIII — 43; XXIX — 536

Алмазов Борис (1827-1876) поет, критик XXVI — 61

---

[2] Друг дитинства Максима Рильського («І друг мій Миша Алексеев Мені Марлинського читав»), він входив у число найцікавіших людей революційного і пореволюційного Києва. Вони приятелювали — М. Рильський, Ярема Айзеншток, художник Д. Шмарінов і моя мама, тоді ще зовсім молоденька Наталка. Михайло Павлович свого часу читав лекції з історії літератури (С. Білокінь знайшов десь у газетах повідомлення, що кошти від цих лекцій ішли у фонд Добровольчої Армії). Згодом М. Алексеев писав цікаві дослідження про українські думи. Щоб уникнути арешту, після погрому інтелігенції виїхав з Києва далеко в російську глибинку. По війні жив у Ленінграді, був директором Пушкінського дому й дуже ревно ставився до України, вважаючи її провідників та офіціозну інтелігенцію колабораціоністами «під знаком Корнійчука». Змінив ставлення до України лише після того, як я привіз йому поезії Ліни Костенко, Івана Драча, Миколи Вінграновського. Прочитавши мою поему «Анкета», порадив заховати її якнайглибше: «Может быть, вы когда-нибудь это и опубликуете, — но уже в моем возрасте». Так воно і вийшло. Михайло Павлович активно сприяв дисидентському рухові, звертався до закордонних авторів з пропозиціями підписати листи на захист дисидентів та ін.

Алов (*Ліпскер*) Олександр (1923-1983) кінорежисер XXI — 132; XXVI — 10, 319; XXVIII — 280

Алтунян Генріх[3] (1933-2005) правозахисник, **дисидент,** політв'язень XXIII — 180-183; XXIV — 157, 357, 358, 360, 382-387; XXV — 73, 260, 301, 54; XXVI — 430; XXVIII — 150, 209; XXIX — 273

Аль Д. (*Даніїл Альшиц*) (1919 р.н.) **репресований**, драматург XXI — 123

Альберті Рафаель (1902-1999) поет XXI — 178

Альєнде Сальвадор (1908-1973) президент Чилі, **вбитий** XXVI — 358

Альошин Павло (1881-1961) архітектор XXI — 301

Альтенберг Петер (*Єнглендер Ріхард*) (1859-1919) письменник XXIV — 262; XXIX — 471

Амальрик Андрій[4] (1938-1980)

[3] Народився в Тбілісі, у вірменській родині. Майор, радіотехнік, викладач військової академії.
Був членом КПУ, але після усунення Хрущова у 1964 році відхилився від партійної лінії. Після цього почалось його зближення з українськими дисидентськими колами, з генералом Григоренком та Петром Якіром. У 1968 році звільнений зі служби та виключений з КПУ за зв'язок з дисидентами та поширення листа академіка Сахарова.
У 1969 році заарештований і засуджений до трьох років таборів у Красноярському краї.
У 1973 р. повернувся до Харкова, але не припинив активної дисидентської діяльності. Поширював самвидав. У 1980 р. його знову заарештовано і засуджено до 7-річного позбавлення волі і 5-річного заслання. Покарання відбував у Пермській області. За активну участь у боротьбі політв'язнів проти міцевої адміністрації був додатково покараний трьома роками Чистопольської тюрми. З 1989 року став активістом харківського відділення Народного руху України. З 1990 до 1994 р. був народним депутатом України. Засновник Харківського «Меморіалу» ім. В. Стуса, автор книг «Прозрение» (з передмовою Л. Танюка), «Цена свободы. Воспоминания диссидента».

[4] Був виключений з історичного факультету МГУ за курсову роботу, в якій відстоював «норманську теорію».
Колекціонував художників-авангардистів, писав п'єси в дусі «театру абсурду».
У 1965 році заарештований і засуджений до 2-х з половиною років заслання до Сибіру за «тунеядство». Після звільнення працював в АПН. Публікувався за кордоном. З Павлом Литвиновим написав збірку «Процесс четырех» про суд над Гінзбургом, Галансковим, Добровольським і Лашковою. В 1968 році передав збірку іноземним кореспондентам, через що був звільнений з роботи.
У 1969 р. написав книгу-ессе «Просуществует ли Советский Союз до 1984 года?». Публікував свої роботи на Заході і в Самвидаві, що й спричинило наступне ув'язнення. Був засуджений до 3-х років. Відбував покарання у Новосибірській і Магаданській областях. У день закінчення терміну проти Амальрика було порушено нову справу, з тим же звинуваченням, і він був знову засуджений на три роки. Після чотирьох місяців голодування вирок було змінено на три роки заслання до Магадану. Повернувся до Москви у 1975 р.
У 1976 р. Амальрик виїхав з СРСР. На еміграції написав книгу «Записки диссидента». У 1980 р. загинув в автокатастрофі в Іспанії.

історик, **дисидент, репресований, загинув в автокатастрофі** XXIV — 229; XXV — 539; XXVI — 154, 253, 423, 444, 646-676; XXVII — 31-33, 259, 260, 525; XXVIII — 91; XXX— 13

Амальрик Леонід (1905-1997) режисер-мультиплікатор XXVI — 98

Амменде Евальд (1892-1936 генсек Євр. Комітету Конгресу Національностей, автор книги про Голодомор (1935 р.) XXVIII — 372, 397, 404

Амосов Микола (1913-2002) хірург XXI — 574, 614; XXIV — 98, 242, 325; XXV — 232

Ампер Андре Марі (1775-1836) фізик, математик XXVIII — 139

Амфітеатров Олександр (1862-1938) письменник XXIV — 222; XXIX — 144

Анастасьєв Аркадій (1914-1980) театрознавець XXII — 314; XXIV — 34, 35, 67, 92, 138, 139; XXV — 436; XXVI — 156, 157, 169, 340; XXIX — 330

Ангеліна Паша (1912-1959) трактористка XXIX — 80

Андерсен-Нексе Мартін (1869-1954) письменник XXIV — 343

Андерсен Ганс Христіан (1805-1875) письменник XXI — 422

Андерсон Джеймс К. (1930-2011) журналіст XXI — 315, 354, 355, 357

Анджапарідзе Веріко (1900-1987) актриса XXII — 651; XXIII — 226; XXIV — 14, 45, 93, 150, 188; XXV — 367, 369, 370, 375, 383; XXVI — 336; XXVII — 22

Андрєєв Леонід (1871-1919) письменник XXVII — 24

Андрій (*Юрійович*) князь Галицький (брат Лева (Юрійовича) (?-1323) **загинув** XXIII — 339

Андрієвська Валерія (1938 р.н.) психолінгвіст, дружина Євгена Сверстюка XXV — 179; XXVI — 8

Андієвська Емма[5] (1931 р.н.) поетеса і художниця XXII — 448-458, 550-552, 621; XXIX — 141, 580

[5] Народилася в сім'ї відомого вченого-хіміка в Донецьку. Отримала виховання в зросійщеній сім'ї, але коли родина переїхала до Києва, починає розмірковувати про принижений стан української культури, вивчає українську мову. Після трагічної загибелі батька (вченого було вбито «своїми», щоб його знаннями не скористались окупанти) сім'я Андієвських у 1943 році емігрує до Західної Європи. Закінчила університет у Німеччині, займалася журналістикою, живописом, поезією й прозою. Е. Андієвська є топ-художником Німеччини, автор романів і поетичних збірок. Громадянка Америки, живе в Мюнхені, почувається справжньою українкою. Найвідоміша поетеса української діаспори.

Андреєв Володимир (1930 р.н.) актор XXIX — 84, 592

Андреєв Юрій (1930-2009) журналіст XXV — 570-577

Андреєва Л., редактор (Київ) XXVIII — 488, 609

Андрєєв Андрій (1895-1971) партійний діяч, секретар ЦК КПРС XXII — 394, 395, 547, 568, 580, 578, 634

Андрєєв Леонід (1871-1919) письменник XXVIII — 222, 223, 552, 663

Андрієвський Панас (1878-1955) юрист, **репресований** XXII — 336-338

Андріянова-Гордієнко Надія (1921-1998) перекладач XXIX — 355

Андріяшик Роман (1933-2000) письменник XXI — 622; XXII — 403, 408; XXIII — 533; XXIV — 105; XXV — 38; XXVII — 479; XXVIII — 107, 413; XXIX — 520, 593

Андроніков Іраклій (1908-1990) літературознавець XXVI — 149, 150

Андропов Юрій (1914-1984) партійний діяч XXII — 61, 293, 563; XXIII — 182; XXV — 475, 544, 556; XXVI — 341; XXVII — 542, 661; XXVIII — 256, 257; XXIX — 248, 249

Андросов Михайло (1916-1998) актор ЦДТ XXI — 170; XXV — 73, 322, 417, 418, 441 XXVII —10

Андрухович Юрій (1960 р.н.) письменник XXI — 623, 625

Андрушкевич Борис, брат М. Андрушкевича XXII — 314

Андрушкевич Валентина (1926-1970) педагог ЦДТ XXI — 17, 146, 183, 194, 399; XXII — 68, 136, 140, 229, 296, 297, 389; XXIII — 150, 153, 154, 208, 210, 233; XXIV — 392; XXV — 67, 80, 87, 99, 119, 292, 293, 330; XXVI — 160, 161; XXVIII — 446

Андрушкевич Лариса (1941-1972) лікар XXV — 9; XXVI — 160, 16

Андрушкевич Михайло (1906-?) авіатор, чоловік В. Андрушкевич XXI — 146, 397; XXII — 471; XXIII — 46, 153; XXIV — 467; XXV — 99, 339

Андрушків Осип (1906-1984) математик, США XXVIII — 47

Андрушків Роман, член «Пласту» з 1947 р. XXVIII — 47

Андрущенко Іван (1840-1864) член «Землі і Волі» XXII — 77

Анисько Володимир (1938-2005) актор XXV — 508; XXVI — 394; XXVII — 140, 141, 216, 261, 272, 365-367, 445, 447, 456, 480, 674; XXVIII — 97, 99, 444

Анікст Михайло (1938 р.н.) художник театру XXIII — 184

Анікст Олександр (1910-1988) літературознавець, історик театру XXII — 315; XXIV — 34, 67; XXV — 353, 517; XXVIII — 143, 144, 449; XXIX — 330, 433

Анісімова-Вульф Ірина (1906-1972) режисер, актриса XXV — 33; XXIX — 335

Анічкін Леонід (1937 р.н.) кіносценарист XXI — 556

Анна Ярославна (між 1024 і 1032 - бл.1075) дочка Ярослава Мудрого, королева Франції XXI — 605; XXIII — 221; XXV — 176, 284-286, 335

Анненков Павло (1813-1887) літературний критик XXI — 312, 566

Анненков Юрій (1889-1974) художник XXII — 244; XXIII — 290; XXIV — 227, 228; XXVI — 98

Антипов Фелікс (1942 р.н.) актор XXIII — 184

Антків Богдан (1915-1998) актор, диригент XXVI — 390; XXVII — 120, 492

Антокольська Наталія (1921 р.н.) художниця, дочка П.Антокольського XXIV — 432

Антокольський Павло (1896-1978) поет XXIV — 69, 432, 433; XXV — 146-168; XXVIII — 285, 286; XXIX — 330

Антомонов Юрій (1929-1999) інженер-електрик, кібернетик XXIV — 328, 337, 338

Антоненко-Давидович (*Давидов*) Борис[6] (літе-

[6] Антоненко-Давидович одночасно є псевдонімом і прізвищем його прадідів - реєстрових козаків Антоненків. Вчився на історико-філологічному факультеті Київського університету, але через матеріальні нестатки та безперервну зміну влад офіційно так і не здобув вищої освіти, і йому довелося опановувати науку самотужки «в бібліотеках та з великої книги життя». На початку 20-х років очолював Охтирську наросвіту й одночасно був в загоні ЧОНу проти Махна та інших повстанських ватаг. 1921 р. виходить з КП(б)У і вступає до УКП. В 1923 р виходить з УКП і зосереджується на літературній діяльності. Був редактором журналу «Глобус», друкує на його сторінках твори О. Влизька, Ю. Яновського, М. Вороного. Власні твори друкує з 1923 року. У 1934 р. після вбивства Кірова у Сталіна з'явився привід розправитись з «ідейно ущербними». Заарештований у 1935 р. у Казахстані і відправлений до Києва. На допитах тримався мужньо. Його відома відповідь слідчому: «Я не знаю, які у Вас є засоби впливу на в'язнів під слідством. Та навіть коли б, припустимо, якимись невідомими способами вам пощастило зламати мене і я виказав би Вам на себе й на інших оцю фантасмагорію, і коли б ви не тільки дарували мені моє «мерзенне», як ви кажете, життя, а навіть випустили на волю, то я повісився б на першому ж сучку. Тому що таким людям як я, можна жити з переламаним хребтом, але з переламаним моральним хребтом я жити не зміг би. На це ви зважте». Антоненка-Давидовича було засуджено до страти, потім вирок замінено на 10 років концтаборів. Він пройшов всі кола ГУЛАГу, а після того був відправлений на довічне заслання до Красноярського краю.

У 1957 році повернувся до Києва і до літературного процесу. Вирушає у мандри Україною. Письменника знову починають звинувачувати у неблагонадійності. До самої смерті його

ратурні псевдоніми Богдан Вірний і Б. Антонович) (1899-1984) письменник, **репресований** XXI — 70, 556, 557, 562, 563; XXII — 563; XXIII — 102, 248, 264; XXIV — 102, 414, 474; XXV — 359, 437, 562, 564, 597; XXVI — 8, 80, 88, 200, 296, 396, 447, 449, 450, 453-455, 505; XXVII — 256, 647; XXVIII — 50, 54, 558; XXIX — 221, 345, 454, 528, 529; XXX — 28, 29

Антоненко-Давидович Ярина (1947 р.н.) видавець, дочка Б. Антоненка-Давидовича XXVI — 8

Антонич Богдан-Ігор (1909-1937) поет XXI — 408, 412, 498; XXII — 95; XXIV — 132; XXVI — 89, 177, 197, 322; XXVIII — 527

Антонів (*Чорновіл*) Олена (1937-1986) **дисидентка**, дружина В. Чорновола, **загинула** XXI — 561; XXII — 106, 108, 110, 114, 115; XXV — 361; XXVI — 344, 454; XXVIII — 520

Антоній Печерський (983-1073) єпископ, засновник Києво-Печерської лаври XXIV — 308

цькували та замовчували. Він жив на мізерну пенсію. В цей час в багатьох країнах його твори видавалися і широко відзначалися ювілеї письменника. Шістдесятники вважають його своїм наставником.

Антоніоні Мікеланджело (1912-2007) кінорежисер XXIV — 160

Антонов Олег (1906-1984) авіаконструктор XXI — 44, 620; XXV — 23; XXIX — 594

Антонов Сергій (1915-1995) письменник XXV — 500

Антонова Наталія (1934 р.н.) актриса XXVII — 389

Антонович-Будько Данило (1889-1975) актор школи Курбаса, XXI — 535; XXII — 290; XXIII — 127; XXVI — 163, 419, 682, 683; XXVII — 183, 578; XXVIII — 471; XXIX — 63, 341

Антонович Володимир (1830-1908) історик, археолог XXII — 78; XXIX — 553

Антонович Дмитро (1877-1945) громадський діяч, театрознавець XXI — 203, 241, 242, 534; XXIV — 217

Антонов-Овсієнко Володимир (1884-1939) нарком юстиції, **розстріляний** XXI — 154; XXVIII — 212; XXIX — 196, 424, 567

Антуан Андре (1858-1943) театральний діяч XXIII — 71; XXV 65, 79, 82, 83, 96, 169, 172, 179, 184, 270, 279, 487, 497, 658; XXVI — 209; XXIX — 215, 572

Ануй Жан (1910-1987) драматург XXI — 187, 216, 218-226,

471; XXIII — 531; XXIV — 207; XXV — 613; XXVI — 128, 147, 222, 315; XXVII — 128, 365; XXVIII — 83; XXIX — 149

Анфілов Віктор (1919-2002) історик війни XXVIII — 268-270

Анчаров Михайло (1923-1990) драматург XXVIII — 260

Апанович Олена (1919-2000) історик XXIX — 533

Аполлінер Гійом (1880-1918) поет XXI — 76, 129, 134, 146, 157, 287, 327, 426-428, 488, 494, 524, 614; XXII — 95, 145-162, 167, 320, 411, 481, 504; XXIII — 106, 114, 131, 133, 153, 156, 226, 227; XXIV — 18, 31, 61, 62, 72, 109, 144, 154, 254, 435; XXV — 55, 57-64, 104, 167, 169, 179, 235, 351, 384-386; XXVI — 18, 89, 315; XXVII — 272, 472; XXVIII — 192, 203, 204, 615; XXIX — 153, 181, 427; XXX — 12

Аппіа Адольф (1862-1928) художник XXV — 279; XXIX — 615

Апухтін Олексій (1840-1893) поет XXI — 447

Арагон Луї (1887-1982) поет, XXI — 569; XXII — 44; XXIII — 137, 149; XXV — 503; XXVI — 397; XXVII — 476; XXIX — 330, 422; XXX — 112

Аранкур (*Аронкур*) Едмон (1856-1941) драматург XXVII — 395

Арбеніна Діана (1974 р.н.) співачка XXIX — 671

Арбузов Олексій (1908-1986) драматург XXI — 114, 192, XXII — 70, 314; XXIII — 544; XXIV — 58, 285, 285, 402, 433; XXV — 436, 511; XXVI — 414; XXVIII — 413; XXIX — 174, 411

Арго (*Гольденберг*) Абрам (1897-1968) письменник XXVII — 479, 483

Ардаматський Василій (1911-1989) письменник XXVI — 635

Ардов Віктор (1900-1976) письменник XXIX — 281-283

Аретіно П'єтро (1492-1556) письменник XXII — 156

Аржанов Петро (1901-1978) актор XXI — 193

Аріосто Лудовіко (1474-1533) поет XXIV — 221

Арістотель (384-322 р. до н.е.) XXII — 58, 292; XXIII — 259; XXIV — 376; XXVII — 608; XXVIII — 137; XXIX — 245, 551, 692

Арістофан (бл.450-385 до н.е.) давньогрецький поет, «батько комедії» XXVIII — 130

Аркадьєв (*Кудерко*) Аркадій (1907-1993) актор XXI — 471, 529

Аркас Микола (1852-1909) композитор, діяч культури XXVIII — 62; XXX — 28

Аркушенко Володимир 1925-1977) актор XXI — 414, 470; XXIV — 159; XXIX — 409, 412

Арманд Інесса (1874-1920) громадська діячка XXVII — 215

Армстронг Луї (1901-1971) джазист XXVII — 647

Армстронг Ніл (1930 р.н.) астронавт США, перша людина на Місяці XXIII — 549; XXV — 53; XXVI — 360

Армфельд Яльмар (*Віктор*)[7] (1897-?) актор оперети, **репресований** XXV — 437

[7] Працював актором у театрі ББК на Соловках під керівництвом О. Алексеєва, який, як відомо, відіграв недобру роль у соловецькій епопеї Леся Курбаса, написавши на нього донос, після чого Курбаса зняли з керівництва театром. Алексеєв (відомий злим жартом: «На чем сижу – за то сижу») й Армфельд – високий ставний блондин з чудовим голосом, фін за національністю, аристократичного походження – були в таборі нерозлий вода, з усіма належними сценами клятв і ревнощів. Для ревнощів була й підстава – маємо епізод майже для щемливих фільмів Вісконті.

Армфельда посадили в 1933 році як колишнього білого офіцера, коли Ленінград «у плановому порядку» звільняли «от лиц дворянського происхождения и прочей буржуазии». Арештували прямо на сцені оперетти – в костюмі чергового графа – у смокінгу, циліндрі й білих рукавичках. Цей арешт поверг у шок славетного Юрія Михайловича Юр'єва, вшанованого всіма нагородами й званнями – кращого радянського Чацького, Арбеніна, Едіпа й Несчастливцева, трагіка й неперевершеного актора на амплуа «перших любовників», одного із засновників БДТ й керівника Александринки. Авторитет його в Ленінграді був такий великий, що влада, соромливо заплющивши очі на «радянські принципи», дала йому дозвіл їздити на побачення з Армфельдом у табір, і кожен такий приїзд «самого Юрьєва» до театру ББК ставав подією. Постарівши, Юрьєв звертається листом до Сталіна, де просить вождя звільнити Армфельда, – пояснюючи адресатові, що «только он один может скрасить сегодня мое одиночество». І – о примхи долі! — Армфельда звільнили, і він жив у Юр'єва, який переписав потім на нього свої статки, бібліотеку й квартиру…

12 січня 1945 року Юр'єв востаннє виходить на сцену – в ролі Отелло. Знесиленого, його віз додому Армфельд – вдома розігралась драматична сцена, під час якої Юр'єв мало не задушив свого коханого. Виявляється, серед квітів, подарованих йому після вистави, був і букет від Олексія Алексеєва, на той час уже звільненого й відомого як найкращий конферансьє радянської естради – із двозначним приписом… (Алексеєв–Лівшиц помер 1985 року, не доживши двох років до свого столітнього ювілею і випустивши перед тим книгу спогадів про своє життя у мистецтві – звісно, оминувши в ній усі політичні й сексуальні рифи…)

У січні 1948 року Юр'єв вмирає – і радянський порядок бере своє: Армфельда знову арештовують і знову запроторюють у табори досиджувати недосиджене.. Правда, він встигає передати перед арештом бібліотеку Юр'єва у Дім ветеранів сцени, але коштовна колекція актора й квартира під галас «ленінградської справи» відходять сталінському істеблішмент…

Помер наш герой бомжем у Сухумі, звільнений вже після смерті Сталіна – без будь-якої пенсії, без помешкання, без роботи, без засобів до існування; сухумські актори розповідали – з квитком у кишені на ленінградський поїзд, куди лаштувався з'їздити й поклонитись могилі Юр'єва на Тихвинському цвинтарі Александро-Невської Лаври…

Отака сентиментальна – не зовсім порадянському традиційна для персонажів театру нетрадиційної орієнтації – й невесела новела…(Л.Т.)

Арнаутов Олександр (1907-1937) композитор, **розстріляний** XXV — 342

Арндт, директор Віденської акторської школи, керівник Бургтеатру XXVII — 441

Арнольді Едгар (1898-1972) художник-мультиплікатор XXII — 406

Арнольді Лев (1822-1860) автор спогадів про М. Гоголя XXIII — 379

Арнштам Лео (1905-1979) сценарист, кінорежисер XXVI — 281

Арон Жан Поль (1925-1988) актор, режисер XXVI — 254

Арутюнян Байкен (1926 р.н.) історик театру XXIV — 33, 45, 67

Артем (*Артем'єв*) **Олександр** (1842-1914) актор МХТ XXIII — 148

Арто Антонен (*Антуан Марі Жозеф*) (1896-1948) режисер XXIII — 530; XXV — 613, 619; XXVIII — 581; XXX — 90

Артузов (*Фраучі*) **Артур** (1891-1937) видний діяч ВЧК, **розстріляний** XXV — 650; XXVIII — 357

Артюхина Олександра (1889-1969) партійна і профспілкова діячка XXII — 395

Арутюнянц Анатолій (1921-1999) графік-карикатурист XXVIII — 426

Арутюнянц Петрос, революціонер XXIX — 197

Архимович Лідія (1916-1990) музикознавець XXVII — 463

Архипенко Олександр (1887-1964) скульптор XXVII — 515; XXVIII — 169, 170; XXIX — 181

Архімед (287-212 до н.е.) математик XXV — 443; XXVIII — 116, 137

Арцибашев Михайло (1878-1927) письменник XXV — 263; XXVIII — 311

Архипенко Олександр (1887-1964) скульптор XXI — 614, 619; XXII — 147, 153, 156, 158

Архипова Ніна (1921 р.н.) актриса XXII — 200

Асанова Зампіра (1941 р.н.) лікар, учасниця кримськотатарського визвольного руху XXIV — 349-351

Асеєв (*Штальбаум*) **Микола** (1889-1963) поет XXIV — 343

Аскоченський Віктор (1813-1879) письменник XXI — 585

Асмус Валентин (1894-1975) філософ XXV — 432

Астапенка Змітрок (*Дмитро*) (1910-1934) поет, загинув на фронті XXIV — 31

Астангов (*Ружніков*) Михайло (1900-1965) актор XXVI — 243

Астауров Борис (1904-1974) біолог, академік XXVI — 254

Астаф'єв Віктор (1924-2001) письменник XXVII — 286-290

Астон Вільям Френсіс (1877-1995) фізик-конструктор XXVIII — 141

Астров Валентин[8] (1898-1993) історик, письменник, редактор, учень Бухаріна, **репресований**, потім — сексот КГБ XXII — 581; XXVII — 372

Атакшиєв Агасалім Ібрагим Огли[9] (1903-1970) генерал-майор НКВД XXVII — 16

Атаманюк, уповноважений по церкві XXVIII — 163, 164, 166, 169, 190

Атарбеков Георгій[10] (1892-1925) чекіст, загинув в авіакатастрофі XXV — 41

Аттіла (?-453) вождь гуннів XXV — 465; XXIX — 529

Ауербах Еріх (1892-1957) філолог, історик романських літератур XXV — 632

Ауссем Володимир (1879-1936) державний та військовий діяч, покінчив життя самогубством XXVIII — 356

Афанасьєв Данило (1902-1990) біолог-геоботанік XXIV — 422

---

8 Фактично допоміг чекістам «викрити» «Блок Бухаріна». Через що й вижив, доживши до реабілітації Бухаріна.

9 Арештований 1955 року, засуджений на 25 років таборів, звільнений 1969 року.

10 «Залізний Геворк», іменем якого потім називали вулиці, був одним з найвідоміших садистів у ЧК. Прикладів його звірств достатньо у книзі Мельгунова про червоний терор. В Росії (1918). Так, у П'ятигорську він з невеличким загоном порубали шашками 106 заложників – їх вивезли на цвинтар – і там калічили; спершу обтинали руки, а потім, стікаючим кров'ю, рубали голови у 3-5 прийомів. Атарбеков робив це власноруч і з задоволенням, повчаючи колег «майстерності». Кількох полонених генералів він власноруч зарізав кинджалом. В Астрахані 1919 року Атабекян очолив розстріл 1500 страйкуючих робітників, відібравши для вбивства «наиболее представительных, в возрасте от 25 віці до 42, отбирайте самых красивых и сильных – а бабы пусть смотрят!». Його боялися й самі чекісти – йому нічого не вартувало «для острастки» пристрелити Когось із тих, у кого тремтіла рука.

Загинув Атарбеков у загадковій катастрофі «Юнкерса» 22 березня 1925 року, на 33 році життя. Разом з ним у цій катастрофі загинули А.Ф.Мясников (Мясникян) — секретар Закавказького крайкому партії та головний чекіст Закавказзя С.Г. Могилевський. Зрозумівши, що літак падає на землю, вони вистрибнули з нього в надії уникнути загибелі,але, звичайно , розбились.

1925 рік став взагалі роком загадкових смертей і загибелі багатьох більшовиків першого політичного ешелону – є підстави вважати це наслідком розчистки дороги Сталіну до влади — у боротьбі з Троцьким. Головою комісії з перевірки причин катастрофи літака був Л.П. Берія – комісія визнала причиною технічну несправність.(Л.Т.)

Афіногенов Олександр (1904-1941) драматург, загинув XXVII — 279

Ахвледіані Єлена (1901-1975) художник театру XXV — 533

Ахеджакова Лія (1938 р.н.) актриса XXVII — 213; XXVIII — 265; XXVIII — 204

Ахмадуліна Белла (1937-2010) поетеса XXV — 33; XXIX — 330

Ахматов Лев (1899-1937) лівий есер, після убивства Кірова перейшов до НКВД, прокурор України, **розстріляний** XXI — 356, 357; XXVIII — 26

Ахматова (*Горенко*) Анна (1889-1966) поетеса XXII — 95; XXIII — 262; XXIV — 42; XXV — 287, 501; XXVI — 138, 355; XXVII — 94; XXIX — 81, 130, 244, 250, 450, 460

Ахмет III (1703-1730 при владі) турецький султан XXI — 525

Ахметелі (*Ахметелашвілі*) Сандро (*Олександр*) (1886-1937) режисер, **розстріляний** XXI — 7, 412; XXIV — 113, 149, 150, 183; XXV — 140, 353; XXVI — 30, 164, 366, 376; XXVII — 7, 171; XXVIII — 225

Ахундов Рухулла (1897-1938) партійний діяч, вчений, **розстріляний** XXII — 587

Ахшарумов Дмитро (1864-1938) скрипаль, музичний діяч, **розстріляний** XXV — 342

Ашкаренко Григорій (1856-1922) актор, антрепренер XXII — 87

Ашкеназі Мойсей (1898-1968) театральний художник, архітектор XXII — 298

Б

Б'єрнсон Б'єрнстерне (1832-1910) письменник XXI — 198; XXVI — 381; XXVIII — 311, 395; XXIX — 55

Баал-Шем-Той, мандрівний філософ XVIII ст. XXII — 204

Баб'як Василь XXVIII — 163, 164, 195

Баб Юліус (1880-1955) театрознавець XXI — 542, 548; XXIX — 469, 472

Бабаєвський Семен (1909-2000) письменник XXVIII — 228

Бабанова Марія (1900-1983) актриса XXIII — 545; XXIV — 58, 431; XXVIII — 265, 660; XXIX — 219, 220, 238

Бабаханян С., історик XXIX — 197

Бабель Ісаак (1894-1940) письменник, **розстріляний** XXI —

13, 29; XXIV — 438; XXV — 439, 613; XXIX — 134

Бабенко Георгій (*Юрій*) (1909-1977) актор XXII — 124

Бабицький Костянтин (1929-1993) лінгвіст, **дисидент, репресований** XXII — 229, 431; XXIII — 91, 93, 310, 318, 319; XXIV — 36, 37, 348

Бабишкін Олег (1918-1991) літературознавець XXII — 222; XXVIII — 615

Бабіївна Ганна (1897-1979) актриса школи Л. Курбаса, **репресована** XXI — 203; XXII — 124; XXIII — 241; XXVI — 162; XXIX — 63

Бабій Ярослав (1942 р.н.) режисер XXVI — 401, 402

Бабійчук Ростислав (1911-2013) міністр культури XXI — 414; XXIV — 394; XXV — 33, 260, 559, 566; XXVI — 298; XXVIII — 556, 557; XXIX — 187

Бабкін[11], самарський купець — 418

Бабле Дені (1930-1992) історик театру, автор книги про Гордона Крега XXII — 321; XXV — 634; XXIX — 614

Бабочкін Борис (1904-1975) актор XXIX — 84

Бабятинський Валерій (1942 р.н.) актор XXIV — 229

Багалій Дмитро (1857-1932) історик, педагог, громадський діяч XXII — 78

Багатурянц Вардануш (*Лаура*), героїня громадянської війни XXIX — 201

Багіров Мір Джаффар (1895-1956) голова ЧК Азербайджану, «азербайджанський Сталін», нарком НКВД, **розстріляний** XXII — 546, 634; XXVII — 16

Баглюк Григорій (1904-1938) письменник, **розстріляний** XXIV — 134

Багрицький (*Дзюбін*) Едуард (1895-1934), поет XXI — 604; XXVI — 262

Багряний Іван (1906-1963) письменник, **репресований** XXIII — 600; XXV — 18, 19

Бадзьо Юрій (1936 р.н.) **дисидент, репресований** (КТМ) XXVIII — 458

Бадін Микола (1950 р.н.) актор XXVIII — 599; XXIX — 373

Бадрідзе Лалі (1940 р.н.) театрознавець XXIX — 311

Баєв Гомер (1938 р.н.) активіст кримсько-татарського руху XXIV — 352, 353

---

[11] Із спогадів про А.П. Чехова, який цитував цю фразу, ніби вичитану ним у газеті. Батьки міста поставили на Дворянській площі пам'ятник цареві, а Бабкін заповідав весь свій спадок на пам'ятник Гегелеві (Л.Т.)

Баєва Тетяна[12] (1947 р.н.) студентка XXII — 229

Бажан (*Лауер*) Ніна (1911-2006) дружина М. Бажана XXII — 315; XXVI — 203

Бажан Микола (1904-1983) поет, академік, член ВАПЛІТЕ XXI — 23, 24, 159, 228, 404, 561, 568, 573; XXII — 9-11, 201-213, 218, 315, 389, 475, 513, 516; XXIII — 88, 223; XXIV — 17, 68-70, 205, 242, 256, 329, 330, 351, 404; XXV — 9, 140, 171-173, 227, 327, 328, 371, 562-564, 597, 662, 663; XXVI — 60, 151, 203, 209, 239, 240, 267, 337, 340, 400-402, 410, 438, 444, 673, 675; XXVIII — 109, 294, 413, 539, 563; XXIX — 119, 175, 203, 308, 324, 355, 394, 431, 432, 452, 454, 468, 523; XXX — 13, 29

Бажанова Зоя (1902-1968) актриса, скульптор, дружина П. Антокольського XXIV — 432, 433

Баженов Микола (1857-1923) психіатр XXIII — 383

Базарова, актриса театру Кропивницького, дружина актора Михайловського, який взяв собі псевдонім «Базаров» після успіху роману Тургенєва «Батьки і діти», **спився**, через що дружина отруїлась XXVIII — 306

Базилевич Анатолій (1926-2005) художник, книжковий графік XXVIII — 116

Базилевський Володимир (1937 р.н.) поет XXI — 107, 109, 281, 322, 323, 325, 367

Байбакова Кіра (1927-2004) актриса, дружина А. Аркадьєва XXI — 471

Байда-Ніщинський Петро (1832-1896) перекладач XXI — 443

Байджієв Мар (1935 р.н.) драматург XXII — 555; XXIII — 66; XXIV — 392

Байє Альберт (1880-1961) соціолог, професор Сорбони XXVII — 450

Байрон Джордж Георг (1788-1824) поет XXI — 413, 623; XXII — 147; XXIII — 563; XXV — 621; XXVI — 416; XXVII — 58; XXVIII — 203, 520, 653, 685

Бак Перл (1892-1973) письменниця, лауреат Нобелівської премії XXIII — 562

Бак Тим (1891-1973) голова ЦК Комуністичної партії Канади XXI — 161

Бакаєв Іван (1887-1936) партійний і державний діяч, ув'язнений у справі про вбив-

[12] 21-річна студентка, вийшла в серпні 1968 року на Красну Площу в Москві в числі «вісімки» на знак протесту проти окупації Праги, але друзі умовили її «не світитись» після погрому й арештів.

ство Кірова 1935 р., **розстріляний** у справі Каменева-Зінов'єва XXII — 614, 615

Баканідзе Отар (1929 р.н.) доктор філології XXI — 298

Бакланов Григорій (1923-2009) письменник XXV — 500

Бакст (*Розенберг*) Лев (1866-1924) художник XXVIII — 146

Бакунін Михайло (1814-1876) мислитель, революціонер, анархіст XXI — 580; XXIII — 391, 563; XXV — 421; XXVII — 587, 588, 590, 591, 614; XXIX — 286-296, 471; XXX — 16

Балабан Борис (1906-1959) актор, режисер театру Л. Курбаса XXI — 203, 538; XXII — 124, 305, 308; XXIII — 59; XXV — 438, 490; XXVI — 419; XXVII — 7, 100, 103, 578, 694, 695; XXVIII — 129

Балабан (*Владимирська*) Слава (?-1987) донька Б. Балабана і Є. Стрєлкової XXV — 438

Балабуха Федір (1926-1990) актор XXVI — 38

Балагурак Іван (1922-2001) різьбяр XXII — 115

Балашов Микола (1919-2006) академік, філолог, перекладач XXII — 158

Балицька Людмила (1894-1937) дружина В. Балицького, **розстріляна** XXII — 385

Балицький Всеволод (1882-1937) чекіст, **розстріляний** XXII — 222, 385, 386, 422, 423; XXIII — 12; XXVI — 23, 24; XXVIII — 336

Балієв Никита (1877-1936) актор МХТ, театральний діяч XXIII — 148

Баллод Петро (1839-1918) латиський мислитель, створив першу в Росії підпільну типографію, **репресований** XXI — 588, 589

Балтер Алла (1939-2000) актриса XXVIII — 115, 134, 392; XXIX — 672

Балтер Борис (1919-1974) письменник XXI — 425; XXII — 294

Балтрушайтіте Біруте-Масіонене (1940-1996) письменниця, перекладач XXII — 436

Бальзак Оноре де (1799-1850) письменник XXI — 601; XXII — 601; XXIV — 370; XXVI — 416; XXVII — 139; XXVIII — 311, 615, 668; XXX — 83, 111, 115, 116, 134

Бандера Степан (1909-1959) провідник ОУН, **вбитий** агентом КДБ XXI — 502; XXIII — 293; XXV — 299; XXVII — 343, 358-364; XXVIII — 360; XXIX — 672, 706

Бандрівський Генадій (1929 р.н.) партійний діяч XXI — 604

Бандрович Зенон (1916-1986) канонік, **репресований** XXVI — 393

Бандура Олександр (1918-2005) перекладач, видавець XXVI — 147, 148; XXVII — 352; XXIX — 175, 203

Баніоніс Донатас (1924 р.н.) актор XXV — 556

Бантиш-Каменський Дмитро (1788-1850) історик, письменник XXVII — 41; XXX — 28

Бар Герман (1863-1934) письменник XXIV — 263, 274; XXIX — 472

Барабан Леонід (1929 р.н.) театрознавець XXIII — 268, 269; XXV — 490

Барабаш Юрій (1931 р.н.) літературознавець XXII — 315, 398; XXVI — 339; XXIX — 452, 481

Баран Степан (1879-1953) адвокат, політичний діяч XXII — 370

Баранов Платон (1827-1884) директор Сенатського архіву XXVIII — 583

Барановський Роман (?-1935) провокатор XXVIII — 403

Барандій Марія (1945 р.н.) поетеса XXI — 107, 108, 281, 282, 325, 367, 368, 481; XXV — 434

Баранов Сергій (1906-1988) письменник XXV — 499

Барба Еудженіо (1936 р.н.) режисер, актор XXV — 634

Баранович Юрій (1940 р.н.) театрознавець XXIII — 113

Баратинський Євгеній (1800-1844) поет XXVIII — 548

Барбарич Андрій (1903-1979) ботанік–систематик XXIV — 422

Барбюс Анрі (1873-1935) письменник XXIV — 562, 563, 580; XXV — 436; XXVI — 241; XXVII — 80

Барвінок Ганна (*Олександра Білозерська-Куліш*) (1828-1911) письменниця XXIX — 475

Бардо Бриджіт (1934 р.н.) кіноактриса XXVIII — 614

Барзен Жак Мартен (1907-2012) історик культури, критик, автор книги «Терени демократії» XXIII — 582, 583, 599

Барка Василь (1908-2003) поет XXIII — 600; XXV — 442; XXVIII — 440, 441

Баррі Джеймс Метью (1860-1937) письменник XXI — 55, 375; XXII — 407; XXIV — 301, 439

Барро Жан-Луї (1910-1994) актор, режисер XXIII — 136; XXV — 86, 614; XXVI — 243; XXIX — 11, 346

Баррес Моріс (1862-1923) письменник XXX — 94, 99

Барсегян Олександр (1929-2011) режисер XXVI — 234, 298; XXIX — 194, 200

Барт Карл (1886-1968) богослов, теолог XXVII — 562

Барто Агнія (1906-1981) поетеса XXV — 264, 500; XXVI — 69; XXVII — 678

Баруздін Сергій (1926-1991) письменник, головний редактор журналу «Дружба народов» XXII — 408, 409; XXIII — 230; XXVI — 336

Бархін Сергій (1938 р.н.) театральний художник XXIII — 184

Барцицький Адам-Йоган (?-1843) піаніст, композитор XXV — 95

Басенко Костянтин (1923-1973) письменник XXII — 22

Басилашвілі Олег (1934 р.н.) актор XXIX — 79

Баскаков Микола (1905-1995) тюрколог XXVII — 55

Басс Іван (1907-1984) літературознавець XXVI — 100, 192

Бассін Филип (1905-1992) нейрофізіолог XXV — 119; XXVI — 56

Басов Осип (1892-1934) актор XXI — 527; XXIX — 151

Батицький Павло (1910-1984) маршал СРСР XXIV — 467

Батов Павло (1897-1985) генерал армії XXVI — 121

Батурина Н.В., матір В.П. Голубєва, **розстріляна** Берією XXII — 634

Батуріна Надія (1928 р.н.) актриса XXIX — 85, 462

Батюк Віктор (1939-1996) дипломат, перекладач, **загинув** в автокатастрофі XXV — 434

Батюшков Костянтин (1787-1855) поет XXVII — 40; XXVII — 204

Бауер Отто (1882-1938) ідеолог «австромарксизму» XXII — 326

Бауман Микола (1873-1905) більшовик XXII — 395, 562, 569

Бах Йоган Себастіан (1685-1750) композитор XXII — 407; XXIII — 546; XXIV — 252, 253; XXV — 651; XXVI — 309

Бахматюк (***Бахмінський, Бахміцький***) **Олександр** (1820-1882) народний майстер художньої кераміки XXVII — 579; XXVIII — 170

Баховен Йоган Якоб (1815-1887) етнограф, юрист XXVII — 560, 561, 568

Бахтерев Ігор (1908-1996) поет XXIX — 450, 536

Бахтін Михайло (1895-1975) філософ, літературознавець**, репресований** XXIII — 88, 530; XXVI — 11, 362; XXIX — 531, 544

Бахтіяров Олег (1947 р.н.) правозахисник, **репресований** XXV — 301; XXVI — 115

Бачеліс Тетяна (1918-1999) театрознавець XXIX — 161

Бачинський Георгій (1936 р.н.) геолог, палеонтолог (КТМ), **дисидент** XXIV — 156

Баш (*Башмак*) Яків (1908-1986) письменник XXI — 529

Бган Ольга (1936-1978) кіноактриса, **покінчила життя самогубством** XXVI — 211, 294, 295, 301; XXVII — 141, 216, 226, 389, 390, 677

Беатріче Портінарі (1265-1290) кохана Данте XXVIII — 345, 637; XXIX — 340, 616

Бегате Арман, журналіст («Ліберальної Фландрії» Бельгія) XXVIII — 365

Бегічева Ганна (1899-1984) актриса і режисер театру Л. Курбаса, потім – журналістка XXI — 190; XXII — 385, 422, 423; XXIII — 77; XXIV — 135, 441; XXVI — 162; XXVIII — 463, 578; XXIX — 478

Бегма Василь (1906-1965) державний діяч XXVI — 159

Бедрило Спепан (1932 р.н.) агроном, **репресований** XXVIII — 255

Безгін Ігор (1936 р.н.) діяч театру, академік НАМУ XXI — 306; XXII — 315; XXIII — 155; XXIV — 32, 60, 82, 86, 91, 96, 108, 279, 406, 445

Безименський Олександр (1898-1973) поет XXII — 489

Безніско Євген (1937 р.н.) художник XXI — 353, 561; XXII — 114; XXIII — 236; XXIV — 74, 154, 253

Бейліс Володимир (1938 р.н.) режисер XXI — 578; XXIV — 170; XXV — 48

Безродний Яків (1938 р.н.) театральний діяч XXVII — 33; XXIX — 153, 154

Безруков Євген, другий секретар МК ВЛКСМ в Тюмені XXII — 572

Бей-Орловський Федір (1899-1938) член ЦК КПЗУ, **розстріляний** XXII — 172

Бек Олександр (1903-1972) письменник XXIII — 232

Бекаурі Володимир (1882-1938) інженер-винахідник, **розстріляний** XXVIII — 276

Бекк Джуліян[13] (1925-1985) актор, режисер XXIII — 158-160, 164; XXV — 625; XXVII — 225

Бекк Маліна Джудіт (1926 р.н.) актриса, режисер XXIII — 158-160, 164

---

[13] Про нього пишуть як про одну з жертв кіномістики. Він пішов з життя під час зйомок «Полтергейст-2», де грав Демона.

Беккет Семюел (1906-1989) драматург XXIII — 529, 532; XXV — 56, 233, 252, 631; XXIV — 169; XXVI — 307; XXVII — 37; XXIX — 20

Бекон Роджер (1214-1292) філософ XXVI — 457; XXVIII — 137

Белль Генріх (1917-1985) письменник, громадський діяч XXVI — 397; XXVII — 476

Беляєв Володимир (1907-1990) письменник XXIV — 105

Беліловський, голова київського відділення Спілки працівників мистецтва XXIX — 607

Белінський Віссаріон (1811-1848) публіцист XXI — 311, 312, 556, 559, 560, 578, 619; XXIII — 346, 348-351, 391-394; XXV — 640; XXVIII — 606, 672; XXIX — 8, 15, 436, 567, 671

Белоусов Іван (1863-1930) поет, перекладач XXV — 265, 266

Белоусов Михайло (1905-1960) актор XXIX — 258, 259

Белль Генріх (1917-1985) письменник, громадський діяч XXV — 613; XXVIII — 605-607

Бем-Баверк Ейген (1851-1914) економіст XXII — 326

Беме Яків (1575-1624) теософ, містик XXVII — 529, 560

Бен (*Бендюженко*) Степан (1900-1937) поет, **розстріляний** XXVII — 353; XXVIII — 23

Бенда Жюльєн (1867-1956) філософ XXX — 99, 100

Бенде Лука[14] (1903-1961) літера-

[14] Пусть один из современников утверждал, что Лукаш Бенде «ня ведае беларускае мовы», это не помешало критику не только пережить сомневающегося в его лингвистических способностях литератора, но и написать не одну тысячу строк по-белорусски... против белорусской литературы. Сегодня мы намного более свободны, чем те, кто в свое время дискутировал с Бенде. Просто вспомним, как это было.

Первое. Поводом для пересудов было уже его происхождение. Даже легенда подобралась: мол, не случайно «bende» по-латышски палач! А родом «палач» из деревни Щекоцк, что ныне в Ивановском районе Брестской области. В 1933 году в анкете он запишется украинцем. Но сам Лука Афанасьевич не был до конца уверен в этом, в 1949 году замечая: «Фактически же отец и я, так же как и мать, – белорусы-полешуки». Далеко ходить, чтобы выяснить, откуда взялись на Полесье люди с «латышской» фамилией, не надо. В книге «Памяць» по Ивановскому району находим в деревне Дружиловичи двоих человек, называвшихся Бенда, а в Щекоцке – сразу шесть. Да и фамилии с подобным звучанием в наших краях не единичны: Кс„нда (из соседнего со Щекоцком Мотоля), Каренда, Бонда, Кенда, Скрунда и т.д.

Второе. На литературной тематике Бенде стал оттачивать перо с 1927 года. «Стройный, подтянутый, как и полагается военному, он достаточно регулярно ходил на разные писательские заседания и собрания, сначала молча, внимательно слушал, что говорили уже известные по своим произведениям авторы и совсем молодые начинающие, потом отчаянно и сам заговорил», – характеризует критика литературовед Борис Саченко. Звезда Бенде светила, понемногу угасая, вплоть до середины 30-х. Книги критики, составление хре-

стоматий по белорусской литературе (их штудировали 5-7-классники с 1930-го по 1936/37 учебный год), отзывы на животрепещущие темы писательской жизни и творчества – десятки названий, сотни тысяч строк, увы, лишь изредка блистающих оригинальностью... Его слова были насколько горячи (а как больно отзывались!), настолько, увы, пусты... Его примитивный слог сегодня способен лишь рассмешить нас, далеких от классовой борьбы того времени, когда побеждал не ум, а лозунг. Бенде был хорошо подкован в теории, но, по замечанию Михася Лынькова, сохранившемуся в одной из его докладных записок в ЦК, не отличался эрудицией, а его общая культура оценивалась еще ниже. Он не был знаком с классической литературой. Чувствуя свою монополию на положении «генерального критика», неохотно признавал свои ошибки. Брошенный в 1929 году, в самом начале решающего боя с «нацдемократизмом», на литературные баррикады, Бенде стал не нужен после 1933-го: мавр сделал свое дело. Но пока затребован, лозунговый в письме, активный в действиях Бенде сменяет должность за должностью, и чем дальше, тем выше: ответственный редактор журналов «Комуністычнае выхаваньне» (прежде «Асьвета») и «Напагатове» (для красноармейцев), сотрудник Института языка и литературы Белорусской Академии наук, отнюдь не рядовой работник Белгосиздата, политредактор Главлита БССР; входит в различные комиссии: по реформе белорусского правописания, по изданию произведений классиков марксизма-ленинизма, по изъятию классово враждебной литературы.

Третье. Последняя должность не была пустой формальностью. После войны в редакции журнала «Полымя» Лука Афанасьевич как-то пожаловался, что его обворовывают как ученого. На вопрос, кто же это так поступает, Бенде ответил: «Да почти все, кто занимается белорусской литературой. И заметьте – даже ссылок не делают». Добавив: «Кстати, большинства тех материалов и документов, на которые я ссылаюсь, нигде нет, только у меня...» После войны Бенде опубликовал ранее неизвестные стихотворения Винцента Дунина-Марцинкевича. Добавил и кое-что от себя – рассуждения, замечания. Но, как впоследствии оказалось, гонорар публикатор получил не за свою, а за чужую работу. Поиски первоисточника не заставили долго ждать результата: устами критика говорил академик Иван Замотин... И вряд ли были совсем уж беспочвенны послевоенные рассказы «честных и бесчестных болтунов», как отзывался Лука Афанасьевич о сотрудниках АН БССР и музея Янки Купалы, которые «распространяли по Минску и завезли в Ленинград клевету, что Бендэ якобы выкрал из госархивов документы и какие-то рукописи Янки Купалы и Якуба Коласа и торгует ими».

Четвертое. В Минске гроза литераторов был на особом положении. Сначала обитал на Карла Маркса, 30, затем – по Советской, 35, квартира № 10. Справочник того времени подсказывает, что здание это принадлежало НКВД. Дело в том, что в годы революции Бенде служил кавалеристом в Красной Армии на Урале и в Сибири, в 1922 году переведен на работу в Белоруссию, где летом 1923 года принимал участие «в ликвидации бандитизма» на Борисовщине (был ранен). Связь с людьми в погонах он не потеряет и позже. На этом основании Бенде, как известно, винили в участии в «рейдах» НКВД по квартирам репрессированных писателей, что весьма сомнительно. А то, что в блокадном Ленинграде Бенде работал в архивном управлении НКВД, так это вряд ли повод для осуждения. Ему просто везло. Но еще в 30-е годы на него начинали вешать всех собак. В 1938 году Михась Лыньков, глава сообщества литераторов Белоруссии, впоследствии имевший дружескую переписку с Бенде, сообщает в Ленинград об исключении

оного из рядов Союза писателей БССР. Бенде обвиняют в троцкизме, о его работах отзываются как о «полных грубого вульгаризаторства». Лыньков не сдерживается: «Кличка «бендовская дубина» стала среди белорусских писателей синонимом всего отрицательного, всего худшего». Но Лука Афанасьевич уже давно не пишет на литературные темы!.. «Всеобщий мир и благоденствие», о котором так мечтали писатели, когда «идеже несть ни Бэнды, ни Главлита, но всяческое лобызание и ликование», не настали. Зато выражение «бендовская дубина» станет кличкой для многих критиков последующих лет... Ему, «всесильному», с самого начала доставалось от «своїх». К примеру, однажды, после пропетых дифирамбов в адрес Андрея Александровича, молодого поэта, призванного в начале 30-х затмить собою «националистического бога» Купалу, Бенде упрекнули: «Есть попытки и в нашей литературной критике к канонизации, тут и т. Бенде руку приложил». Да, Луку Афанасьевича лишь журили. Ведь, кроме него и А.Кучера, не было еще в БССР «настояних», верных указаниям из ЦК критиков. «Когда я писал в 1930-1932 годах о Янке Купале, то, естественно, не мог не учитывать тех указаний, которые исходили от ЦК КП(б)Б», – поведает о тайнах своей «кухни» Бенде в 1949 году Тимофею Горбунову. Лука Афанасьевич не кривил душой, искренне верил в праведность своего дела. В послевоенном откровении говорил: «Каждому из оставшихся в живых и вернувшемуся писателю я могу открыто и прямо смотреть в глаза: моя совесть чиста...» Но иногда хвастался: мол, поработал я старательно – объекты моей критики были «изъяты» НКВД! «И впредь буду выступать против тех взглядов, которые, по моему убеждению, противоречат нашей коммунистической идеологии».

Пятое. «Имел толькі на від за грубасьць тону», – честно признавался Бенде в «единственном» грехе в 1933 году. Не от грубости ли этой был так нелюбим многими? Бил не в бровь, а в глаз, слишком страстно резал правду-матку. Однако всемогущим он выглядит лишь в полулегендарных преданиях. Об этом свидетельствует история, приключившаяся в самом начале 1933 года... Во время голодомора на Украине в БССР шла кампания заготовок продовольствия. И вот тогда уже известного литературного критика посылают в Житковичский район – отнюдь не оттачивать перо. Правда, недолго пробыл там «писатель». Ослушался, самовольно уехал в Минск, ссылаясь на болезнь. Легкая простуда, температура 37,2. «Понятно, – пишет в жалобе в ЦК Н.Ленцнер, руководивший заготовками (между прочим, в свое время редактор газеты «Рабочий», предтечи «СБ»), – что никаких оснований выехать из района Бендэ не было, тем более без разрешения уполномоченного ЦК. На наш вызов явиться в Агитмасс Бендэ ответил запиской, что он не может явиться по болезни. Истинные мотивы, понятно, тут иные». Жалоба на «дезертира» датирована 5 января, и в тот же день партколлегия Центральной контрольной комиссии КП(б)Б выносит приговор, который звучит почти как фраза «карать нельзя помиловать». Без знаков препинания. За проступок «заслуго›вае выключэньня з парті». Однако: «Прымаючы пад увагу шчырае прызнаньне ім сва„й памылкі, заяву, што с„ньня-ж выяжджае ра„н па нарыхто›кам, – у партыі заставіць»! Подписавший сей приговор тов. Аверин, прежде чем сдать его в набор машинистке, кропотливо выводил формулировки на черновиках, зачеркивал, переписывал. Бенде еще мог понадобиться. Поэтому «за грубое парушэньне партыйнай дысцыпліны» решили ограничиться малым: «абвясьціць яму суровую вымову з папярэдж...» Но из партии Бенде все же исключили – в январе 1937-го, в Ленинграде. Его фамилия два года значилась в списках Главлита с квалификацией «враг народа». Только благодаря помощи, пришедшей из Минска

турознавець XXIV — 23, 26, 27

Бендова Антоніна (1942 р.н.) актриса XXIV — 163

Бенеш Едвард (1884-1948) другий президент Чехословаччини XXIV — 341

Беннінгсен Олександр (1913-1988) сходознавець, радянолог (Париж) XXVI — 254

Бенуа Олександр (1870-1960) художник XXII — 462; XXVIII — 616

Бенцаль Микола (1891-1938) актор, режисер XXI — 408, 413; XXVII — 105; XXIX — 632, 633

Беранже П'єр Жан (1780-1857) поет XXI — 36, 310; XXIII — 527; XXVI — 144; XXVIII — 515

Берг Альбан (1885-1883) письменник XXIV — 473; XXIX — 642

Бергман Інгмар (1918-2007) режисер XXV — 101; XXVI — 50-56; XXVII — 140

Бергсон Анрі (1859-1941) філософ XXVII — 450, 550; XXX — 105

Бергельсон Давид (1884-1952) письменник, **розстріляний** XXII — 277; XXVIII — 447

Бердник Олесь (1927-2003) письменник, **дисидент, репресований** XXI — 556; XXIX — 303, 304, 348

Бердслей Обрі (1872-1898) графік, поет XXIX — 162

Бердяєв Микола (1874-1948) філософ XXI — 393-395, 473-477; XXII — 399, 532; XXIII — 387; XXIV — 18, 461; XXV — 28; XXVI — 19, 51; XXVII — 528-538, 541, 544-551, 554-556, 564, 559-570, 690-693, 701-703, 708-711; XXVIII — 10-14, 33-41, 58, 64, 65, 85-87, 90-96, 117, 118-127, 133, 144-146, 150-155, 157, 185-189, 206-209, 230, 416, 458, 467, 513; XXIX — 182, 185, 463, 623; XXX — 16

от секретаря ЦК партии Т. Горбунова, он снова попал в фавор. Но и после войны, обвиненный в... космополитизме и буржуазном национализме (!), Бенде был выброшен из АН БССР, где с 1947 года недолго числился сотрудником Института литературы. В 1949 году он уже жаловался, что, не имея возможности печататься, не может поддерживать семью из семи человек. В это время он оценивал свое состояние как «буквально катастрофическое». Достаточно поучительный финал.

Членство в партии, которой Лука Афанасьевич верно служил с 1922 года, вступив в ряды РКП(б) еще в Челябинске, ему восстановят в 1957-м, за несколько лет до смерти... Это был, бесспорно, удивительный человек. Загадочные строки о Бенде оставил Янка Мавр. 16 ноября 1942 г., будучи в эвакуации в Алма-Ате, он писал: «На горизонте снова появился Бэндэ. Доброволец с начала войны. Начальник особого отряда, который состоял из людей «не ниже старшего лейтенанта». Из 75 человек отряда 74 погибло, а спасся (чудом) один начальник. Мимоходом он написал большую книгу о Коласе. Все необыкновенно в этом необыкновеннейшем человеке». (Віктор Корбут «Бенде. Исполнитель и жертва»)

Береговий Георгій (1921-1995) космонавт XXIV — 102, 453

Бережанський Василь, політичний діяч, магістр, загинув XXVII — 364

Бережков Валентин (1916-1998) дипломат, перекладач Сталіна XXVIII — 270

Бережна Лариса (1949 р.н.) актриса XXVIII — 218, 434, 444, 585, 599; XXIX — 279

Бережний Ю.Ю., працівник львівського УКДБ XXV — 68

Березанський Юрій (1925 р.н.) математик, **дисидент** XXII — 23; XXIV — 156

Березін Юхим (*Штепсель*) (1919-2004) артист естради XXI — 534, 561; XXVI — 127; XXVIII — 426

Березовський Максим (1745-1777) композитор XXV — 341

Береславський Микола (1924-2006) учитель, **дисидент, репресований,** спроба самоспалення XXIV — 104; XXV — 457

Берзер Анна (1917-1994) критик з «Нового мира» XXII — 550

Бержерак Сірано де (1619-1655) драматург, поет XXI — 330, 338; XXIII — 124

Берізко Георгій (1905-1982) письменник XXV — 503

Берія Лаврентій (1899-1953) політичний діяч, **розстріляний** XXI — 34, 397, 611; XXII — 36, 38, 119, 309, 410, 546, 567, 590, 605, 633-636; XXIII — 37, 262, 546, 556; XXIV — 25, 118, 384, 464, 467; XXV — 18, 346, 375, 439, 449; XXVI — 66, 212, 218, 285, 345, 448, 450, 467, 483, 489, 628; XXVII — 478; XXVIII — 45, 49, 136, 155, 294, 336, 375, 376, 494

Берія Серго (1924-2000) інженер-конструктор, син Л. Берії XXIV — 464, 466; XXVI — 66

Берковський Наум (1901-1972) літературознавець XXIX — 141, 143

Берлінгуер Енріко (1922-1984) генсек КП Італії XXV — 12

Берман Фелікс (1932-2001) режисер XXV — 250

Бернар Сара (1844-1923) актриса XXV — 497; XXVII — 395, 442, 487

Бернес (*Нейман*) **Марк** (1911-1969) артист кіно, співак XXV — 108

Бернацька Рима (1923-1997) театрознавець XXI — 419, 440; XXIII — 268-270, 272; XXV — 497; XXVII — 281

Бернс Роберт (1759-1796) поет XXVIII — 596, 621

Бернуллі Йоганн (1667-1748) математик XXVIII — 138

Бернхем Джеймс (1905-1987) соціолог XXVII — 133, 134

Бернштейн Едуард (1850-1932) лінгвіст XXII — 429

Бернштейн Інна (1919-1992) критик XXV — 118

Берон (псевдонім — ***Калиновська***) **Діна** (1934-2008) письменниця XXIII — 152; XXIV — 94

Берсенев Володимир, робітник, **репресований** XXVIII — 532

Берсенєв (***Павлищев***) **Іван** (1889-1951) актор XXI — 537

Берсон Бернгад (1888-1963) драматург XXI — 549

Берут Болеслав (1892-1956) президент Польщі, **репресований** XXVII — 386

Берченко Євгенія (1884/89-1937) мистецтвознавець, **репресована** XXVIII — 295

Берьозкін Віктор (1934-2010) мистецтвознавець XXIX — 88, 189

Бестужев Олександр (1797-1837) письменник, декабрист XXVIII — 688

Бетховен Людвиг Ван (1770-1827) композитор XXI — 22, 307, 560; XXII — 164, 282, 555; XXIII — 210; XXIV — 398, 415; XXV — 200, 334, 355, 356, 361, 365; 97, 129, 140, 204, 214, 239, 321, 435; XXVII — 94, 207, 227, 243, 244, 282; XXVIII — 145, 312, 694; XXIX — 264

Бехер Йоганнес (1891-1958) письменник XXI — 63; XXVII — 80; XXIX — 471, 472

Бехтерев Володимир (1857-1927) психіатр, лікар Сталіна, **отруєний** XXIV — 314; XXVI — 12

Бецькой Іван (1704-1795) президент Академії мистецтв XXVII — 479

Бєдний Дем'ян (***Юхим Придворов***) (1883-1945) байкар XXI — 197; XXVI — 181

Бєлий (***Бугайов Борис***) **Андрій** (1880-1934) поет XXV — 207; XXVII — 10; XXVIII — 147, 539

Бєлінський Віссаріон (1811-1848) критик XXVI — 175, 262

Бєлкін Анатолій (1936 р.н.) театрознавець XXVII — 25

Бжезинський Збігнев (1928 р.н.) політичний діяч XXVIII — 415

Биков Василь (1924-2003) письменник XXIII — 188, 531; XXIV — 48; XXV — 276; XXVI — 122, 511; XXIX — 522, 593

Биков Леонід (1928-1979) актор, **загинув в автокатастрофі** XXVI — 677

Биков Ролан (1929-1998) кіноактор XXI — 26, 130, 131, 146; XXII — 399, 550; XXV — 566, 567; XXVI — 168, 227; XXVII — 275, 325; XXIX — 88, 203, 204

Бикова Римма (1926-2008) актриса XXV — 292; XXVIII — 131

Биковець Михайло (1924-1976) режисер XXVI — 298

Бистрицька Еліна (1928 р.н.) актриса XXVIII — 647-650

Бистров Борис (1945 р.н.) актор XXI — 193; XXIX — 84

Біанкі Віталій (1894-1959) письменник XXV — 269

Бієн Брендан (1923-1964) драматург XXIV — 430

Бійєду Франсуа (1927-1991) драматург XXV — 613

Бійї Андре (1882-1971) письменник XXII — 149, 152, 153, 157-159

Біла Криниця Федір (1854-?) поет XXV — 40

Біланюк Олекса-Мирон (1926-2009) фізик, президент УВАН XXVII — 249; XXVIII — 47

Білаш Олександр (1931-2003) композитор XXI — 72; XXIX — 254

Біленький-Березанський Антон (1897-1938) лідер КПЗУ, **розстріляний** XXVIII — 295

Білецька Лідія (1923-1998) театрознавець XXVII — 230

Білецький Андрій (1911-1995) античник, мовознавець XXIII — 252; XXIX — 356

Білецький Леонід (1882-1955) літературознавець XXII — 363

Білецький Олександр (1884-1961) літературознавець, академік, XXI — 494, 571; XXII — 12; XXIII — 196, 252; XXVI — 673; XXVII — 667; XXVIII — 527; XXIX — 211

Білецький Платон (1922-1998) художник, мистецтвознавець XXVI — 177

Білик (*Рудченко*) Іван (1845-1905) етнограф, письменник XXIX — 529

Білогородська Ірина (1938 р.н.) дружина Вадима Делоне XXIV — 353; XXVI — 154

Білогуров Микола, голова комітету з преси УРСР XXVIII — 107

Білодід Іван (1906-1981) мовознавець, академік XXII — 12; XXIII — 88; XXIV — 96, 131, 133, 422; XXIX — 547, 551, 563

Білокінь Сергій (1948 р.н.) науковець XXI — 304, 308, 334, 363, 491, 492, 561; XXII — 315, 321, 322, 459, 618; XXIII — 244, 250, 259; XXIV — 79-81, 109, 151, 152, 155, 278, 406; XXV — 239, 240, 277, 278, 365, 376, 427; XXVI — 84, 91, 95, 144,

147, 149, 237, 239, 317, 352, 354, 438; XXVII — 54, 116, 275, 437-439, 457, 506, 507; XXVIII — 466, 601-604; XXIX — 216, 218, 245, 246, 273-279, 348, 660-662

Білокур Катерина (1900-1961) художник XXI — 563; XXVII — 346

Білоус Дмитро (1920-2004) поет XXIX — 201

Біль-Білоцерківський Володимир (1885-1970) драматург XXVII — 28

Біляк Василь (1917-2014) ортодокс, один з ініціаторів окупації Чехословаччини 1968 р. XXII — 228, 340; XXIII — 78; XXIV — 344, 345

Біняшевський Ераст (1928-1996) лікар, фольклорист, КТМ XXI — 556, 557; XXVI — 172; XXX — 34

Біруля Ірина (1944 р.н.) художник театру XXIX — 186-188

Бірюков (*Бірюк*) Михайло (1903-1966) письменник XXIV — 458

Бісмарк Отто (1815-1898) князь, політик, «залізний канцлер» XXVII — 655; XXVIII — 587

Блавацька Олена (1831-1891) теософ, містик XXIII — 533

Блавацький (*Трач*) Володимир (1900-1953) актор, режисер XXI — 408, 410, 413; XXV — 251; XXVII — 706; XXIX — 341, 342

Блакитний (*Елланський*) Василь (*Еллан*) (1894-1925) поет XXI — 429; XXII — 211, 424; XXIII — 279; XXIV — 17, 49, 256, 370, 372; XXV — 187, 269, 596, 663; XXVI — 366; XXVII — 78, 81, 98; XXVIII — 156

Блакитний-Степовик (*Пестушко*) Кость (1898-1921) отаман, загинув XXIII — 539; XXVII — 697

Бланк Борис (1938 р.н.) художник театру і кіно XXII — 67, 68, 314, 602; XXIII — 249; XXIV — 127; XXV — 24, 27, 31, 422, 567; XXVII — 115; XXIX — 81, 103

Бланк (*Ленін*) Олександр (*Ізраїль*) (1801-1870) дід В. Леніна, лікар, лікував Т. Шевченка XXVI — 126

Бланкі Луї Огюст (1805-1881) комуніст-утопіст XXVIII — 587, 588, 590, 591

Бланшо Моріс (1907-2003) письменник XXX —114

Блейбтрой Хедвіга (1868-1958) актриса XXVII — 441

Блейк Вільям (1757-1827) поет, художник, містик XXVII — 20; XXIX — 615

Близнак Тетяна, студентка зі США XXVII — 684; XXIX — 36

Блок Володимир (1918-?) театрознавець XXV — 509-515

Блок Любов (1881-1939) дружина О. Блока XXVIII — 290

Блок Олександр (1880-1921) поет XXI — 568; XXII — 12; XXIII — 544, 545; XXIV — 402; XXV — 9, 207, 430, 448; XXVI — 128, 370; XXVII — 78, 231, 655; XXVIII — 31, 94, 132, 146, 203, 286-294, 326, 539, 655, 673, 674; XXIX — 111, 460

Блонський Ян (1930-2009) критик, історик літератури XXV — 615-634

Блохин (*Бойко*) Юрій (1909-2002) літературознавець XXIV — 208

Блохин Микола (1912-1993) хірург, академік XXIX — 142

Блуа Леон (1846-1914) письменник, містик XXVIII — 40

Блюм Володимир (псевдонім — ***Садко***) (1877-1940) мистецтвознавець XXI — 575-577

Блюм Леон (1872-1950) політичний діяч, соціаліст XXIII — 294

Блюмкін Яків (1898-1929) есер, терорист, чекіст, **розстріляний** XXIII — 295, 294, 533

Блюхер Василь (1890-1938) маршал, **розстріляний** XXII — 631, 633, 637; XXVIII — 334; XXIX — 424

Бобильов Іван (1925 р.н.) режисер XXVI — 129, 211, 214, 220-222, 225, 226, 299, 301, 402; XXVII — 255, 445, 465, 508, 527, 611, 657, 669, 673-677, 680, 688; XXVIII — 116, 137, 414, 444; XXIX — 38, 86, 103, 331, 204, 235, 238, 243, 266, 483

Боборикін Петро (1836-1921) письменник XXVIII — 668

Бобошко Юрій (1925-1988) театрознавець XXIII — 265; XXV — 488, 493, 494; XXVII — 49; XXIX — 141, 365

Бобрищев-Пушкін Олександр (1875-1937) юрист, **розстріляний** XXVIII — 291

Бовуар де Симона (1908-1986) письменниця XXIII — 398

Богатиренко, професор, аграрник, **репресований** у справі СВУ XXII — 377

Богатирьов Костянтин (1925-1976) поет, перекладач, **вбитий** XXIX — 330

Богацький Павло (1883-1962) журналіст, політичний діяч, похований в Австрії XXVIII — 545

Богачевська (*Хом'як*) Марта (1938 р.н.) історик, США XXVII — 249; XXVIII — 47

Богачук Олександр (1934-1994) поет XXI — 561; XXIV — 170

Богданович Максим (1891-1917) письменник XXIV — 140

Богдашевський Юрій (1938-2013) театрознавець, редактор журналу «Український театр» XXIII — 241; XXV — 590; XXVII — 119, 491, 492

Боголюбов Микола (1911-2004) математик, академік XXVII — 203, 531

Богомазов Олександр, художник (1880-1930) XXI — 44

Богомолець Олександр (1881-1946) патофізіолог, академік XXIX — 511

Богораз-Брухман Лариса (1929-2004) лінгвіст, правозахисниця, **дисидентка, репресована** XXI — 27; XXII — 20, 214, 228, 431; XXIII — 91, 93, 298-310, 313, 553, 555, 556; XXIV — 37, 319, 323, 330, 333, 348, 383; XXVI — 355; XXIX — 133

Богун Іван (?-1664) полковник козацького війська XXIII — 583; XXVI — 266; XXVII — 294

Богунський Антон (1899-1919) військовик, **розстріляний** за наказом Троцького XXVIII — 337

Богуславський (1948 р.н.) студент, **репресований** XXII — 433

Богуцький Анджей (1904-1978) актор XXI — 336

Богуш Параска, народна цілителька, лікувала Лесю Українку XXVII — 351

Боде Олександр[15] (*Олександр Генріх де Боде*) (1865-1939) вчитель з Рибінська XXVI — 125

Бодик Лазар (1903-1976) кінорежисер XXVIII — 614

Бодлер Шарль (1821-1867) поет, критик XXI — 405; XXIV — 414; XXVI — 356; XXVIII — 203, 636; XXIX — 23, 24; XXX — 130

Боднарчук Віктор (1932р.н.) кібернетик, **дисидент** XXII — 219; XXIV — 155, 324, 328, 349, 353; XXV — 518

Бодянський Осип (1808-1877) філолог, історик XXIII — 399, 340; XXIX — 553

Боєчко, капітан УКГБ XXIX — 74, 221-230, 297, 299, 376, 377, 383-386, 491

Божек Юлій (1915-1994) актор XXV — 51; XXVII — 67-70

Боженко Василь (1871-1919) командир доби громадянської війни XXI — 525, 526

Божко Сава (1901-1947) поет, **репресований** XXVII — 87

Бойко Іван (1908-1070) письменник, бібліограф XXIV — 170

Бойль Роберт (1627-1691) фізик, хімік XXVIII — 138

Бойлесве Рене (1867-1926) критик XXX — 114

---

[15] Автор пісні «Священная война», яку потім привласнив собі В. Лебедєв-Кумач

Бойчук Богдан (1927 р.н.) поет, США XXIII — 158-180; XXV — 116, 250-253, 289, 434, 435, 542, 557, 558, 594, 595, 598, 599; XXVI — 76, 307, 314, 315, 340; XXVII — 224, 225, 273, 274, 298-318, 552, 553, 684; XXIX — 36, 141

Бойчук Михайло (1882-1939) художник, **розстріляний** XXVI — 364; XXVII — 317; XXVIII — 463-466, 469, 489; XXX — 32, 33

Бойчук Тимофій (1898-1922) художник XXVIII — 463

Бокань Юрій (1945 р.н.) працівник ЦК комсомолу, потім — доктор філософських наук XXI — 24

Боккаччо Джованні (1313-1357) письменник XXII —147; XXIII — 115; XXIV — 221; XXVI — 416; XXVIII — 310

Бокшай Йосип (*батько*) (1891-1975) художник XXII — 517

Болобан (*Серговський*) **Леонід** (1893-1979) актор, драматург XXI — 135, 136; XXII — 74, 310, 478, 651; XXIII — 64, 66-68, 81, 93, 94, 125, 207, 221, 222; XXV — 175-177, 283-286, 334-337, 589-592; XXVI — 31, 32, 418; XXVII — 689, 690; XXVIII — 534; XXIX — 34, 56

Болт Роберт (1924-1995) драматург XXIII — 115; XXIV — 429; XXIX — 149

Больцман Людвіг Едуард (1844-1906) фізик XXIII — 140

Большаков Іван[16] (1902-1980) з 1946 року — міністр кінематографії СРСР XXV — 424-427

Бомарше П'єр Огюстен Карон де (1732-1799) драматург XXIII — 546; XXIV — 374; XXVIII —491; XXIX — 14, 26

Бонавія Дайвід, кореспондент лондонської «Тайм» у Москві XXIX — 580

Бондарєв Б., генерал, голова Житомирської Спілки офіцерів XXIX — 708

Бондарев Юрій (1924 р.н.) письменник XXIII — 263

Бондаренко Володимир (1953 р.н.) художник XXX — 25

Бондаренко Євген (1905-1977) актор XXI — 203; XXII — 290; XXV — 590; XXIX — 241

Бондаренко (*Литвин*) **Римма** (1937 р.н.) режисер XXI — 441, 444-447, 491, 561; XXII — 166, 312, 418, 436, 506; XXIII — 105, 106, 114, 118, 155, 156, 227, 241, 246, 250; XXIV — 95, 108, 111, 278, 406, 445;

---

16 Олександр Довженко вважав його своїм ворогом, називаючи їх у парі («двоє людей, що загубили моє життя — Гітлер і Большаков») (Л.Т.)

XXV — 240, 248, 328, 329, 333, 364, 531; XXIX — 482, 490

Бондарчук Іван (1944 р.н.) громадський діяч XXIX — 708

Бондарчук Сергій (1920-1994) кінорежисер XXI — 130-132, 203; XXIX — 635, 637, 650, 708

Бондарчук Степан (1886-1970) режисер Молодого театру XXII — 118, 123-125, 459; XXIII — 97, 127; XXV — 178; XXVI — 31, 142, 418; XXVII — 158, 183, 279; XXIX — 56, 57, 635, 637, 650

Бонді Сергій (1891-1983) літературознавець XXVI — 17; XXVIII — 287

Бонді Юрій (1889-1926) режисер художник XXVIII — 291

Бонкіна (*Левитська*) Ірина (1927-2012) художник XXX — 25

Бонкур Поль (1873-1972) один з лідерів французьких соціалістів XXI — 40

Боннер Єлена (1923-2011) правозахисниця, дружина А. Сахарова, **репресована** XXVI — 427, 468; XXVIII — 470, 605-607; XXIX — 66, 432

Боноскі Филип (1916 р.н.) публіцист XXVI — 397; XXVII — 476

Бонч-Бруєвич Володимир (1873-1955) партійний діяч XXIV — 304

Бонч-Томашевський Михайло (1887-1939) режисер, журналіст XXV — 568

Бор Нільс Хенрік Давід (1885-1962) датський фізик, один з засновників сучасної фізики, лауреат Нобелівської премії XXVIII — 116, 141, 158

Борджіа Олександр VI (1431-1503) папа XXVI — 293

Борджіа Чезаре (1475-1507) політичний діяч XXV — 463

Бордонос Федір (1807-1877) священик, батько дружини Л. Глібова XXII — 77

Борзунов Олексій (1943 р.н.) актор XXIV — 58

Борисенко Євген (1950-1970) син М. Борисенка, застрелений офіцером міліції XXVII — 357

Борисенко Микола (1918-1980) секретар ЦК КПУ XXVII — 357

Борисов Володимир (1945-1970) робітник, **репресований,** повісився в Бутирці XXVIII — 150

Борисовець Валентин (1910-1979) сценограф, художник XXIX — 145

Борисоглебський Віктор (1913-1964) генерал-лейтенант юстиції, голова Військової колегії Верховного суду СРСР XXIII — 228

Борисьонок Борис (1934 р.н.) актор Мінського ТЮГ XXIV — 163

Боровий Василь (1923 р.н.) письменник, **репресований** XXVII — 350; XXVIII — 42, 133, 184, 185, 331, 461

Боровик Генріх (1929 р.н.) журналіст XXVII — 346

Боровський Давид (1934-2006) театральний художник XXI — 169, 191, 193, 561; XXII — 225, 295, 296; XXIII — 62; XXIV — 254; XXV — 488, 490, 508, 509; XXVI — 154, 235; XXVII — 251, 259, 468, 495, 516; XXVIII — 133, 184, 185, 331, 461; XXIX — 102, 103, 144, 153-157, 171

Бородай Василь (1917-2001) скульптор XXII — 23; XXIV — 155

Бородін Олександр (1833-1887) композитор XXIX — 525

Бородін Олексій (1941 р.н.) режисер XXIII — 239

Бородулін Ригор (1935 р.н.) поет XXVII — 275

Бортко Володимир (1946 р.н.) режисер XXVII — 119, 492

Бортник Януарій (1897-1938) режисер театру Курбаса, **розстріляний** XXI — 203; XXII — 299, 301; XXIII — 24; XXIX — 57, 391, 602

Бортніков Геннадій (1939-207) актор XXV — 638; XXVI — 11; XXIX — 595-597

Борхерт Вольфганг (1921-1947) драматург XXIX — 11

Борщак (*Баршак*) Ілько (1892-1959) історик, літературознавець, **репресований** XXVI — 305

Борщагівський Олександр (1913-2006) письменник XXVIII — 415; XXIX — 523

Борян Гурген (1915-1971) письменник XXV — 493

Босенко Ганна (1915-2006) актриса, дружина Б. Тягна XXIV — 159; XXIX — 415

Ботвин Олександр (1918-1998) партійний діяч, секретар київського МК КПУ XXI — 166; XXV — 12

Боткін Сергій (1832-1889) терапевт XXVIII — 447

Боттічеллі Сандро (1445-1510) живописець XXV — 586

Бочкарьов Василь (1942 р.н.) актор XXI — 193; XXIX — 7, 107, 266, 279, 373

Бочковський Ольгерд (1885-1939) соціолог XXIII —291

Бош Євгенія (1879-1925) партійний діяч XXVIII — 354

Бош-Коцюбинська Ольга (1897-1973) репресована, дружина Ю. Коцюбинського XXVIII — 358

Бошно Валентина (*Заболотна*) (1940 р.н.) театрознавець XXVII — 491

Бояджієв Георгій (1909-1974) театрознавець XXI — 48, 101; XXIV — 92, 126, 390; XXV — 434; XXVI — 17, 28, 39-42, 221, 226; XXVIII — 449; XXIX — 86, 206, 207, 499

Боярська Євдокія (1861-1900) актриса, співачка (меццо-сопрано) XXI — 294, 298

Бортник Януарій (1897-1938) режисер театру Л. Курбаса, **розстріляний** XXII — 299, 301

Бравн Майкен, автор книги про дисидентську Україну XXVIII — 49; XXIX — 587

Брагінський Еміль (1921-1998) драматург XXVI — 257, 299

Бразінскаси[17] **– Пранас** (1927-2002) і **Альгірдас** (1955 р.н.) його сини, терористи XXVI — 437

Брайан Джонс (1947 р.н.) рок-музикант і поет XXV — 50

Брайчевський Михайло[18] (1924-2001) історик, **дисидент** XXI — 228, 316; XXII — 23; XXIV — 155, 306-313; XXV — 260; XXIX — 200, 529; XXX — 28

Брам Отто (1856-1912) режисер XXIX — 614

Брандес Георг (1842-1927) літературознавець XXVIII — 318, 324

Брандлер Генріх (1881-1967) німецький марксист, виключений з партії XXII — 484

Брандо Марлон (1924-2004) актор XXVIII — 512

Брандорф А.М., композитор XXV — 93

Брассер П'ер (1905-1972) кіноактор XXV — 86

Братко-Кутинський Олексій (1926-1993) психолог, філософ XXVI — 625

Братунь Ростислав (1927-1995) поет, драматург XXI — 77, 84-98, 332; XXIV — 74; XXV — 538; XXVIII — 106, 186; XXIX — 355, 356, 644

Братусь Василь (1916-2008) хірург, міністр охорони здоров'я XXI — 33

Браун Єва (*Анна Паула*) (1912-1945) дружина Гітлера XXIV — 236

Брегман Сарра (1919-2000) актриса XXVI — 22; XXVIII — 416; XXIX — 143

---

[17] В лютому 2002 року Альгірдаса засудили за вбивство батька. Садист батько скерував на нього револьвер, і син вдарив його гантелею.

[18] Видатний вчений — історик, археолог, доктор історичних наук, професор. Автор більш як 500 наукових праць. Крім цього, він був поетом, прозаїком, художником. У 1968 р. підписав листа 139 українців до Брежнєва на захист засуджених молодих інтелектуалів України і Москви. Був переслідуваний, неодноразово втрачав роботу.

Брегман Соломон (1895-1953) **репресований,** помер у тюрмі XXVIII — 446, 447

Бредбері Рей Дуглас (1920-2012) письменник XXIV — 170; XXV — 47; XXIX — 458

Бредун Едуард (1934-1984) актор XXVII — 226

Брежнєв Леонід (1906-1982) XXI — 26, 137, 292, 315, 360, 618, 619; XXII — 18-22, 67, 217, 433, 516; XXIII — 16, 237; XXIV — 102, 318, 319, 339, 388, 390, 435, 452; XXV — 20, 23, 25, 31, 32, 346, 457, 475, 551, 560, 586; XXVI — 68, 127, 130, 148, 212, 292, 425, 431; XXVII — 143, 133, 252, 254, 339, 369-378, 479, 524, 505, 508; XXVIII — 8, 448, 593; XXIX — 48, 101, 248, 438, 480, 481, 527, 582, 683, 700

Брежнєва Галина (1929-1998) дочка Л. Брежнєва, закінчила життя в божевільні XXVII — 321, 322

Брейгель Пітер (1530-1569) художник XXIII — 57

Брем Альфред Едмонд (1829-1884) зоолог, мандрівник XXVII — 48;

Бретон Анрі (1896-1966) письменник, основоположник сюрреалізму XXI — 6; XXIII — 532; XXIV — 435; XXV — 167; XXVII — 316; XXX — 89-91, 97, 100-102

Брехт Бертольт (1898-1956) драматург XXI — 10, 80, 155, 189, 353, 470; XXII — 147, 311, 404, 413, 466, 550, 619; XXIII — 76, 86, 136, 146, 159, 222, 226; XXIV — 303, 455, 457; XXV — 84, 175, 307, 449, 569, 624, 625; XXVI — 55, 315, 501; XXVII — 26, 28, 166, 171, 173, 440, 442-445, 519; XXVIII — 67-85, 102-104, 183, 204, 254, 423; XXIX — 101, 103, 156, 231, 281, 470, 545, 572; XXIX — 126

Бриж Теодозія (*Фаня*) (1929-1999) скульптор XXI — 111, 353, 561; XXII — 114, 602; XXIII — 236; XXVI — 390

Брик (*Каган*) Лілія (1891-1978) літератор, актриса XXV — 109; XXVI — 209; XXIX — 273

Брилинська Надія (1941 р.н.) вчителька XXVI — 259; XXVII — 22, 23

Брилинський Юрій (1942 р.н.) актор XXI — 83, 313, 470; XXVI — 259, 333, 390; XXVII — 23, 140; XXIX — 409

Бриліантов Лев (1924 р.н.) актор XXIX — 182

Бріннер Юл (1920-1985) актор XXI — 132

Бріттен Бенджамін (1913-1976) композитор XXII — 465

Броверман Яків[19] (1908-?) діяч НКВД XXVII — 16

[19] Секретар СМЕРШу, поплічник Берії, арештований 1951 р. у справі Абакумова. Звільнений 1976 року, **не реабілітований.**

Брод Макс (1884-1968) письменник XXI — 548; XXIX — 472-474

Бродський Йосип (1940-1996) поет, **дисидент, репресований,** лауреат Нобелівської премії XXIII — 262; XXIV — 7, 10-13; XXV — 235, 372; XXVII — 477

Бродський Лев (1852-1923) цукрозаводчик, мільйонер XXVIII — 553

Брокгауз Фрідріх-Арнольд (1772-1823) видавець XXIV — 75; XXV — 444; XXVIII — 610

Бронте Шарлотта (1816-1855) письменниця XXII — 177

Бронштейн Матвій (1906-1938) фізик, чоловік Лідії Чуковської, **розстріляний** XXV — 264

Брошкевич Єжі (1922-1993) письменник XXV — 514, 537

Бруно Джордано (1548-1600) філософ, поет XXV — 507; XXVI — 247; XXVIII — 90

Брук Пітер (1925 р.н.) режисер XXIII — 15, 50, 158, 159; XXV — 279, 496, 497; XXVII — 224, 225, 273, 274, 553, 684, 705; XXIX — 45

Брумберг Абрагам, (1926-2008) політолог, редактор журналу «Проблем оф комюнізм» XXVIII — 4; XXIX — 585-587

Бруннов Филип (1797-1875) барон XXI — 583, 585, 586, 589

Бруснігіна Валентина (1921-1975) актриса ЦДТ XXII — 405

Брут Марк Юній (85-45 до н.е.) сенатор, убивця Цезаря XXI — 584, 589

Брюллов Павло (1840-1914) художник, архітектор XXIV — 68

Брюлов Карл (1799-1852) художник XXVII — 579

Брюс Яків (1670-1735) астролог, чорнокнижник XXVII — 41

Брюсов Валерій (1873-1924) поет XXVIII — 69; XXIX — 198, 615

Буало-Депрео Ніколо (1636-1711) поет, критик XXIII — 388; XXIX — 14

Буассі Луї де (1694-1758) драматург XXVII — 41

Буачідзе Кіта (1914-2000) драматург XXV — 370

Буальє сен Жорж де (1876-1947) драматург XXI — 223

Бубенін Віталій (1939 р.н.) прикордонник, учасник бою на острові Даманському, генерал-майор у відставці XXIV — 177, 178

Бубеннов Микола (1909-1983) письменник XXIII — 540; XXIV — 360; XXVIII — 228

Бубнов Андрій (1894-1938) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 395, 637; XXIX — 424

Бугова Лія (1900-1981) актриса XXI — 530

Будда (бл. 560-480 до н.е.) XXVI — 293

Будка Никита (1877-1949) церковний діяч УГКЦ, **репресований** XXVIII — 362

Будрецький Лєх, театральнй діяч, автор музичної вистави «Сьогодні я не можу до тебе прийти» XXI — 336

Будьонний Семен (1883-1973) маршал XXI — 14; XXII — 530; XXIV — 453, 462; XXV — 340; XXVIII — 268, 269; XXIX — 702

Буєвський Борис (1935 р.н.) композитор XXIX — 355

Бузескул Владислав (1858-1931) історик XXII — 566

Бузина Олесь (1969 р.н.) журналіст XXI — 617

Буковський Володимир (1942 р.н.) **дисидент** XXII — 45, 214; XXIII — 315; XXV — 534; XXVI — 154; XXVIII — 532; XXIX — 66-72, 171, 435; XXX — 8

Булава Віктор (1938 р.н.) лікар XXIX — 313, 314

Булавін Кіндрат (1660-1708) донський козак XXVIII — 158, 159; XXIX — 435

Булатов Дмитрій (1881-1941) більшовик, **розстріляний** XXII — 396

Булатова Лідія (1919 р.н.) лінгвіст, **дисидентка** XXIV — 36

Булгаков Валентин (1886-1966) секретар Л. Толстого, **репресований**, висланий за кордон 1923 р. XXIX — 451

Булгаков Михайло (1891-1940) письменник XXI — 334, 425, 614; XXIII — 72, 557; XXIV — 367; XXV — 195, 264; XXVII — 142, 515; XXVIII — 64, 130-133, 204, 219, 246, 484, 579; XXIX — 33, 82, 144, 593

Булганін Микола (1895-1975) партійний діяч XXII — 546, 565, 596; XXV — 110; XXVIII — 448

Булгарін Фаддей (*Ян Тадеуш*) (1789-1859) письменник XXI — 585

Бунін Іван (1870-1953) письменник, лауреат Нобелівської премії XXI — 614; XXVI — 9, 256; XXVII — 497; XXVIII — 132, 146, 147, 229

Бунюель Луїс (1900-1983) кінорежисер XXVI — 51

Бурачек Микола (1871-1942) театральний художник XXVI — 72

Бургарт Вольфрам (1935 р.н.) поет, редактор «Сучасності» XXV — 434

Бургардт Освальд (псевдо — ***Юрій Клен***) (1891-1947) поет, перекладач XXVII — 667; XXVIII — 20, 22

Бурджалян Аркадій (1880-1946) актор, режисер XXVIII — 639

Буревій (*Сопляков*) Кость (1888-1934) письменник, **розстріляний** XXII — 308; XXVIII — 28, 437

Бурий Станіслав-Едвард (1910-2000) критик, перекладач XXII — 115; XXVI — 162; XXVII — 218-222; XXIX — 231, 232, 248

Буріан Власта (1891-1962) режисерник XXVIII — 431

Бурков Георгій (1933-1990) актор XXI — 193 XXV — 50, 51, 237, 273, 291, 292, 357, 435, 439, 508, 516, 541; XXVI — 75, 90, 210, 211-214, 222, 223, 226, 294, 299, 303; XXVII — 226, 227, 256, 367, 390, 448, 677, 678, 681; XXVIII — 131, 132, 136, 218, 219, 434, 444, 461, 466, 469, 531, 540, 565; XXIX — 7, 82, 83, 102, 107, 108, 128, 132, 143, 374, 406, 408, 525, 545, 611

Бурлюк Володимир (1886-1917) художник XXIV — 441

Бурлюк Давид (1882-1967) поет XXI — 614; XXIV — 468

Бурмистренко Світлана (1936 р.н.) актриса, мистецтвознавець XXIII — 264-273; XXV — 497

Бурмистрова О., актриса XXIX — 401

Бурячок Іван (1877-1936) художник театру XXVI — 72

Бутенко Едуард (1938-2007) режисер XXVI — 128, 231-237, 259, 263, 308-310, 331-333, 358, 390, 401, 402, 411-413; XXVII — 56, 114, 134, 138-140, 261, 285, 526, 674; XXVIII — 42, 539, 360, 604, 610, 611; XXIX — 173, 218

Бутковський Іван (1910-1967) майор УПА, провідний член УВО XXVII — 513

Бутлеров Олександр (1828-1886) хімік XXIX — 525

Бутович Микола (1895-1961) письменник, помер у США XXIII — 289

Бухарін Микола (1888-1938) політичний діяч, **розстріляний** XXI — 501; XXII — 240, 243, 244, 325-328, 394, 395, 397, 400-403, 482-494, 516, 520-527, 530, 537, 539, 542, 544, 545, 550, 565, 568, 572, 575, 579, 581-584, 606, 607, 610, 611, 629, 630, 633, 636-647; XXIII — 12; XXIV – 304, 314, 323, 335, 336; XXVI — 293; XXVII — 19, 716; XXVIII — 332, 617; XXIX — 424, 578; XXX — 16

Бухтіяров Л., старший радник юстиції, заступник прокурора Одеської області XXIX — 73

Буцко Юрій (1938 р.н.) композитор XXIX — 79

Буцький Анатолій (1892-1965) композитор XXVI — 363; XXVII — 421; XXVIII — 184; XXIX — 636

Буценко Панас (1889-1965) секретар ВЦИКу, **репресований** XXVIII — 359

Бучинська Галина (КТМ) XXII — 171

Бучко Іван (1891-1974) церковний діяч, меценат XXVIII — 362

Бучма Амвросій (1891-1957) актор, режисер XXI — 131, 189, 200, 203, 206, 408, 527, 529, 532, 535, 565; XXII — 123-125, 132, 300, 303, 304, 585, 651; XXIII — 17, 18, 25, 69, 145, 260, 281, 288, 545; XXIV — 113, 185, 205, 210, 431; XXV — 438, 496, 662; XXVI — 71, 245, 433; XXVII — 7, 105, 158, 182, 196, 229, 331, 489, 491, 694, 697; XXVIII — 362; XXIX — 56, 59, 61-65, 370, 389-391, 632, 633, 642

Бушин Володимир[20] (1924 р.н.) письменник XXII — 502

Буше Франсуа (1703-1770) художник XXIII — 57

Бушуєва Світлана (1936-1998) театрознавець XXVIII — 423

Бюхнер Георг (1813-1837) письменник XXVI — 377; XXIX — 342, 642

Бюцов Володимир, композитор, піаніст XXIV — 174, 291

В

В'єле-Гріффен Франсіс (1864-1937) поет XXII — 199

Вавілов Микола (1887-1943) академік, генетик, **репресований,** рік в камері смертників, помер у тюремній лікарні XXVI — 399; XXVII — 509; XXVIII — 295, 334, 336

Вавілов Сергій (1981-1951) фізик XXVIII — 142

Вавілов Юрій (1928 р.н.) доктор фізико-математичних наук, син М. Вавілова XXVI — 399

Вавілова Ірина, актриса, з початку 1990-х живе у Франції XXI — 341; XXVIII — 646, 647; XXIX — 467

Вагаршян Вагарш (1894-1959) актор XXVIII — 642

Вагін Євгеній (1938-2009) **дисидент, репресований,** з 1976 р. жив у Римі XXIV — 324

[20] В своем произведении-воспоминании «Антон Бунин. Памфлет. Тринадцать пунктов анамнеза садиста» бывший сотрудник личного аппарата Л.И. Брежнева Александр Байгушев, сталкивавшийся с Буниным в АПН, писал: «Он наглядно представлял из себя тот тип, который называют «из грязи в князи». Говорил он на диком «канцелярите» – какой-то странной помеси канцелярских сексотских доносов с блатным шпанским жаргоном. Необразован был дремуче, хотя хвастался, что тоже, как у меня, два гуманитарных диплома. Постоянно хамил тем, кто казался ему неровней, и, напротив, фальшиво лизал зад функционерам Союза писателей. И при этом – он не вылезал с посольских и правительственных банкетов, ходил в черном английском костюме, полуфраке с белоснежной манишкой и с бабочкой–галстуком – смуглый красавец, как Остап Бендер со смоляными гладко-причесанными волосами»

Вагінов Костянтин (1899-1934) поет XXIX — 450

Вагнер Ріхард (1813-1883) композитор XXV — 651; XXVI — 416; XXVII — 569; XXVIII — 312, 680, 691, 693; XXIX — 388

Вагріна Валентина (1906-1987) актриса, **репресована** XXVII — 418

Вазов Іван (1850-1921) драматург XXVI — 247

Вайгель Гелена (1900-1971) актриса XXVII — 440-445

Вайда Анджей (1926 р.н.) кінорежисер XXI — 423

Вайзенборн Гюнтер (1902-1969) письменник XXI — 120

Вайл (*Вейл*) Симона (1909-1943) філософ XXIII — 171

Вайль Борис (1939-2010) правозахисник, **репресований** XXVI — 426

Вайнери, брати, **Аркадій** (1931-2005) **і Георгій** (1938 р.н.) письменники XXIV — 127

Вайс (*Вейс*) Петер (1916-1982) письменник, художник — 20, 614

Вакуленко Клавдій, критик XXVII — 487

Валері Поль (1871-1945) поет XXIII — 615; XXIX — 11; XXX — 96, 113, 122, 123, 130

Валлентштайн Альбрехт фон (1583-1634) полководець XXIII — 583

Валуєв Петро (1815-1890) граф, державний діяч, міністр внутрішніх справ Росії XXI — 444, 580, 588

Валуєв Юрій, журналіст XXI — 421-424

Валюх-Яценко (1907-1996) псевдонім чекіста Павла Судоплатова, вбивці Коновальця XXI — 361

Вальден Герварт (*Георг Левін*) (1878-1941) письменник-комуніст, **репресований,** помер в тюрмі у Саратові XXIX — 73

Вальдхайм Курт (1918-2007) Генсек ООН XXIX — 192

Вальєхо Сесар (1892-1938) поет XXI — 177-181

Вальо Марія (1925-2011) бібліограф, літературознавець XXI — 77, 83, 468-472, 473; XXII — 413

Вальцель Оскар (1896-1944) історик і літературознавець XXIX — 471

Вампілов Олександр (1937-1972) письменник, **загинув** XXIX — 329, 407, 520, 545, 591-593

Ван Гог Вінсент (1853-1890) художник XXII — 164, 496, 497;

Ванг-Пінг (*Коіссі Хамазо*) (?-1937) студент, **розстріляний** XXII — 309

Ванченко-Писанський (*Писанецький*) Костянтин

(1863-1928) актор, режисер, драматург XXI — 294

Ванькович Борис, прокурор Перовського району Москви з 1974 по 1982 р. XXIX — 67

Варга Євгеній (1879-1964) економіст XXII — 396, 524, 538; XXV — 540

Варга Міхай, критик XXIX — 40

Варгафтик Єлена, дисидентка, перекладач, з 1978 року — в еміграції XXVII — 440-445

Варда Євген (1942-1992) перекладач XXVII — 522

Варейкіс Йосиф (1894-1939) більшовик, **розстріляний** XXII — 396

Варламов Костянтин (1848-1915) актор XXIII — 17, 281; XXVII — 381; XXIII — 661; XXIX — 16

Варлей Наталія (1947 р.н.) актриса XXVIII — 444; XXIX — 545

Варлен Ежен (1839-1879) герой комуни XXVIII — 444

Варпаховський Леонід (1908-1976) режисер, **репресований** XXII — 295; XXIII — 29; XXVI — 90; XXIX — 85, 86, 102, 103. 251, 318

Вартанов Анрі (1931 р.н.) мистецтвознавець XXII — 318

Вартанян Василь (1910-1995) художник театру XXIX — 416

Васадзе Акакій (1899-1978) актор XXIV — 186

Василевська Ванда (1905-1964) письменниця, політична діячка, дружина О. Корнійчука XXI — 535, 538; XXVIII — 579

Василевський Лев (псевдо — *Тарасов*) (1904-1979) полковник НКВД-КГБ XXVII — 327

Василенко Андрій (1891-1963) землероб, академік XXIV — 422

Василів Антоніна, актриса XXIX — 633

Васильєв Аркадій[21] (1907-1972) письменник XXIV — 320; XXVIII — 605

Васильєв Борис (1924-2013) письменник XXVIII — 184, 357, 444

Васильєв Валерій, актор і режисер Молодого Театру Курбаса, починав у ГПУ XXII — 118; XXIII — 124

Васильєв Леонід (1892-1966) психолог, професор XXIV — 325

Васильєв Матвій (1863-1961) композитор XXV — 95

[21] Починав, як працівник ОГПУ. Після виступу громадським звинувачем на процесі Синявського і Даніеля впав у громадську неславу. Вмер після невдало проведеної операції. За словами його доньки, письменниці Дарії Донцової, його просто «зарізали» у «Кремлівці».

Васильєв Олександр (1911-1990) театральний художник XXV — 636; XXVI — 11, 21, 22, 348, 350; XXIX — 599

Васильєв Сергій (1911-1975) письменник XXV — 503

Васильєва Лариса (1935 р.н.) поетеса XXI — 498

Васильєва Людмила, соціолог XXIX — 495, 496

Васильєви, брати (творчий псевдонім режисерів-однофамільців **Георгія** (1899-1946), **Сергія** (1900-1959) автори фільму «Чапаєв» XXIV — 462

Васильківський Сергій (1854-1917) художник XXVI — 72; XXVII — 707; XXVIII — 466

Василько (*Миляєв*) **Василь** (1893-1972) актор, режисер XXI — 203, 430, 550, 559, 566, 574; XXII — 118, 123-125, 133, 299, 650; XXIII — 14, 74, 75, 99, 125-127, 270, 288; XXIV — 80, 109, 191, 201, 204, 210, 211, 279, 394, 406; XXV — 107, 178, 179, 180, 559; XXVI — 10, 29, 31-33, 379, 405, 420, 421, 433-435, 683; XXVII — 7, 15, 25, 26, 148, 169, 182, 185, 204; XXVIII — 489, 556, 570; XXIX — 56, 57, 63, 184, 185, 245, 270, 341, 391, 576, 632, 633, 635, 637, 644, 650

Василько Микола (1868-1924) барон, дипломат УНР XXII — 349

Васильченко (*Панасенко*) **Степан** (1878-1932) письменник XXIV — 261; XXV — 207; XXVII — 182; XXVIII — 547

Васильченко Федір (1904-?) з комітету по кінематографії XXVI — 272

Васілєв, режисер Молодого Театру Л. Курбаса XXIX — 632

Васневська Христина, дружина Ф. Вовка XXII — 78

Ватенберг Ілля (1887-1952) редактор, **розстріляний** XXVIII — 446, 448

Ватенберг-Островська Чайка (1901-1951) дружина І. Ватенберга, **розстріляна** XXVIII — 447

Ватуля Олексій (1891-1955) актор XXI — 527; XXVIII — 535; XXIX — 632, 633

Ватутін Микола (1901-1944) військовий діяч XXI — 538

Ватченко Олексій (1914-1984) партійний діяч XXI — 119, 140, 166, 283, 492, 493; XXII — 22, 61; XXV — 32, 442, 518, 560, 561; XXVI — 212; XXVII — 73, 478

Вахнянин Анатолій (1841-1908) композитор XXVIII — 312

Вахтангов Євгеній (1883-1922) режисер XXI — 203, 286, 329,

408, 412, 527; XXII — 462, 466; XXIII — 25, 72, 545; XXIV — 303, 431, 433; XXV — 24, 71, 270, 271, 306, 533, 635-639, 652; 30, 141, 150, 164, 165, 226, 375; XXVII — 7-10, 28, 166, 171, 187, 413, 414; XXVIII — 185, 224, 225, 571; XXIX — 12, 17, 150-152, 499

Вацулик Людвиг (1926 р.н.) письменник XXII — 114; XXIV — 344

Ващенко (*Резунова*) Людмила (1938 р.н.) мистецтвознавець XXII — 316

Ващук Микола, слухач Львівської ВПШ, провокатор XXIII — 249

Введенський Олександр (1904-1941) поет, **репресований** XXIX — 450, 530, 542

Введенський Петро (1937-1993) син О. Введенського XXIX — 450, 530, 531

Веберн Антон (1883-1945) композитор XXIV — 473

Вега де Лопе (1562-1635) драматург XXIV — 172, 290; XXV — 491; XXVIII — 203

Веласкес Дієго (1599-1660) художник XXVIII — 643

Велинський Василь (1842-1874) музикант, театральний діяч XXII — 77

Величко Віктор (1864-1923) архітектор XXVII — 54

Величко Григорій (1863-1935) географ, член НТШ XXVII — 54

Величко Наталія (1941 р.н.) актриса XXVI — 233; XXVII — 53; XXIX — 545, 661

Величко Самійло (нар. бл. 1670 – помер після 1728) козацький літописець XXV — 414; XXVII — 54; XXVIII — 16, 551

Величковський Василь-Всеволод (1903-1973) підпільний єпископ УГКЦ, **репресований**, розстріл замінили на висилку у Воркуту XXIV — 156

Велль Луї (1926 р.н.) драматург XXV — 321

Вельєгорська (*Вієльгорська*) Анна (1823-1861) графиня, адептка М. Гоголя XXIII — 391

Венгреновська Галина (1923 р.н) критик, перекладач XXIII — 245, 251

Венгринович Тирс (1924-2002) художник XXI — 353

Вепринцев Борис (1928 р.н.) біолог, сексот КГБ, **репресований**, доносив на в'язнів в тюрмі й таборі XXVII — 525, 526

Вербицький Микола (1843-1909) поет XXII — 413

Вервес Григорій (1920-2001) літературознавець XXII — 477

Верга Джованні (1840-1922) письменник XXI — 184

Вергілій Марон Публій (70-19 р. до н.е.) поет XXII — 162; XXVIII — 16, 20, 32,33, 551

Верді Джузеппе (1813-1901) композитор XXIV — 176; XXVI — 416; XXVIII — 312

Вересаєв (*Смідович*) Вікентій (1867-1945) письменник XXIX — 665

Верещагін Федір (1910-1996) режисер XXI — 533; XXVII — 120, 492

Верещак Ярослав (1938 р.н.) драматург XXIII — 113; XXV — 334

Веригіна Валентина (1882-1974) актриса XXVIII — 287, 288, 291, 326

Верих Ян (1905-1980) актор, режисер, драматург XXVIII — 431

Веркор (*Жан-Марсель Броллер*) (1902-1991) письменник XXIII — 573

Верлен Поль (1844-1896) поет XXI — 403; XXII — 147, 164, 477, 478; XXV — 9-11, 221; XXVII — 699, 700; XXVIII — 290, 619; XXX — 88

Верн Жюль (1828-1905) письменник XXII — 615; XXV — 14; XXVIII — 533

Вернадський Володимир (1863-1945) філософ, учений XXII — 532; XXIX — 179

Вернан Жан-П'єр (1914-2007) історик, антрополог XXVI — 254

Вернейль Луї (1893-1952) драматург XXV — 436

Вернер Маркус (1944 р.н.) письменник XXV — 502

Верниківська Юлія (?-1990) перекладач XXII — 408

Веронезе Паоло (1528-1588) художник XXI — 18

Верстовський Олексій (1799-1862) композитор XXVII — 42

Вертинський Анатоль (1930 р.н.) поет XXVII — 275

Верт Олександр (1901 р.н.) XXVIII — 591, 592, 597

Верфель Франц (1890-1945) XXIII — 562, 563; XXIX — 471, 474

Верхацький Михайло (1904-1973) режисер школи Леся Курбаса, педагог XXI — 203, 352, 441, 490; XXII — 305, 308, 312, 478, 480, 505, 651; XXIII — 97, 101, 103, 283; XXIV — 189, 279; XXV — 367, 377, 665; XXVI — 32, 33, 243, 419, 422, 441; XXVII — 26, 65, 104, 169, 174, 190, 191; XXVIII — 73, 74, 118, 437, 559, 570; XXIX — 57, 63, 339, 340, 645

Верхацький Сергій (1907-1998) актор XXII — 290

Верховинець (*Костів*) Василь (1880-1938) етнограф, актор, композитор, **розстріляний** XXV — 343

Верхратський В.М., генсек оргкомітету з'їзду геронтологів XXIX — 518

Верченко Юрій (1930-1994) секретар Спілки письменників СРСР XXI — 121, 134, 446; XXIV — 28 XXV — 500

Веселий Артем (1899-1939) прозаїк, **розстріляний** XXIV — 260

Веселка (*Рябокобиленко*) Світлана (1917-2008) театральний критик XXI — 183-187

Веселовська Ніна (1932 р.н.) актриса XXV — 292; XXVI — 213, 294, 301; XXVIII — 131, 133, 444, 567; XXIX — 49, 272

Весник Євген (1923-2009) актор XXI — 327, 339, 341, 424; XXVI — 168; XXVIII — 644, 645; XXIX — 467, 573-575

Веспуччі Амеріго да (1454-1512) мандрівник XXIII — 568, 594

Ветрова Тетяна, критик XXIX — 242

Вечерський Василь (1927-2003) художник, КТМ XXI — 353, 563; XXVI — 23-25; XXVII — 578

Вигодський Давид (1893-1943) перекладач, поет, **репресований** XXIII — 532

Виготський Лев (1896-1934) психолог XXIII — 48, 532; XXIV — 86; XXV — 491; 393; XXVII — 403-418; XXIX — 128

Винниченко Володимир (1880-1951) письменник, драматург політичний діяч XXI — 23, 154, 232-280, 501-504, 612; XXII — 651; XXIII — 69-71, 76, 125, 206, 206, 276, 583, 598; XXIV — 81, 460; XXV — 68, 105, 201, 206, 218, 233, 234, 250, 278, 341, 594; XXVI — 22, 339, 364, 487; XXVII — 24, 51, 176, 182, 187, 223, 231, 449-455, 667; XXVIII — 22, 40, 311, 472-481; XXIX — 119, 120, 149, 460, 476, 485, 670, 672

Виноградов Володимир (1882-1964) лікар, академік XXI — 35, 42

Висоцька Станіслава (1878-1941) актриса XXVI — 363, 367; XXVII — 262

Висоцький Володимир (1938-1980) бард, актор Театру на Таганці XXI — 75, 171, 175, 229, 230; XXII — 496, 563, 570-572; XXIV — 53, 329; XXV — 109; XXVI — 16; XXVII — 260, 275, 276; XXVIII — 117, 254, 516; XXIX — 89, 153-157, 171, 220, 238; XXX — 23

Висоцький Герасим, товариш Гоголя по Ніжинській гімназії, помер на початку 70-х років XIX ст. XXIII — 381

Виспянський Станіслав (1869-1907) драматург XXII —

13; XXIII — 160; XXV — 615, 616, 621; XXVI — 416; XXVIII — 311; XXIX — 615

Витвицький Ігор, XXII — 58, 59, 315, 387, 388

Вишенський Іван (1545-1620) письменник XXIII — 578, 583

Вишинський Андрій (1883-1954) юрист XXII — 538, 565, 596, 610, 612, 616, 636, 638, 640-646, 624, 648; XXIV — 464; XXVIII — 55

Вишневецький Дмитро (*Байда*) (1517-1563) князь, волинський магнат, засновник фортеці на Хортиці XXIII — 583; XXVII — 294, 619

Вишневська Галина (1926-2012) співачка XXVI — 154; XXVII — 477

Вишневська Інна (1925 р.н.) театральний критик XXII — 316, 471; XXIII — 8; XXIX — 12, 496, 593

Вишневський Всеволод (1900-1951) драматург XXII — 71; XXIV — 172, 175, 290, 292, 397; XXVI — 134; XXVIII — 75, 676; XXIX — 130, 250, 251

Вишневський (*Вишневецький*) Олександр (1861-1943) актор МХТ XXIII — 148

Вишня Остап (*Павло Губенко*) (1889-1956) письменник-гуморист, **репресований** XXI — 36, 195, 228, 411, 563; XXII — 109, 173, 180, 223, 233, 652; XXIV — 101, 158, 369, 370, 372; XXV — 38; XXVI — 31, 138, 192, 197, 240, 241, 560; XXVII — 79, 81, 83, 84, 92, 93, 95, 160; XXVIII — 16, 130, 436, 437, 534-536; XXIX — 681

Віан Борис (1920-1959) письменник, драматург, музикант XXIII — 529

Вівекананда Свамі, індійський мислитель (1863-1902) XXII — 399

Вігандт Якоб, засновник естонського театру маріонеток XVII ст. XXIX — 215

Вігореллі Джагкарло (1913-2005) письменник XXVIII — 246, 249

Війон Франсуа (1431 — після 1463) поет XXII — 150; XXIX — 98

Вікландт Ольга (1911-1995) актриса XXIX — 85

Вікторова Галина (1913-1985) дружина О. Введенського XXIX — 530

Віктюк Роман (1936 р.н.) режисер XXI — 470

Вілар Жан (1912-1971) актор, режисер XXI — 117; XXIII — 136; XXIX — 11

Віленський-Сибіряков (1888-1943) професійний революці-

онер, **репресований** XXII — 338

Віллемс Поль (1912-1998) письменник XXV — 614

Вільгельм II Гогенцоллерн (1859-1941) кайзер XXII — 145, 151

Вільгельм Оранський (*Нассау*) **Мовчазний** (1533-1584) перший штатгальтер Голландії XXIII — 583

Вільде Ірина (*Дарина Макагон Полотнюк*) (1907-1982) письменниця XXI — 470; XXV — 36, 39; XXVI — 130, 322; XXVIII — 185, 186, 579; XXIX — 356

Вількіна Наталія (1945-1991) актриса, дружина І. Охлупіна XXIX — 219

Вільнер Володимир (1885-1952) режисер XXI — 551

Вільсон Томас Вудро (1869-1959) американський президент XXI — 327, 361

Вільфганс Антон (1887-1936) поет XXI — 549

Вільховий Петро (1900-1975) письменник XXVII — 349

Вільямс Микола (1926-2006) математик, **репресований** XXII — 429

Вінграновський Микола (1936-2004) поет, кінорежисер, КТМ XXI — 110, 119, 173, 174, 177, 399, 564, 571, 573; XXII — 112, 169, 398, 409, 417, 541; XXIV — 7, 97, 105, 132, 154, 253; XXV — 113, 247; XXVI — 89, 182, 191, 231; XXVII — 129, 130, 316, 379, 472, 680; XXVIII — 90, 375, 413, 525-527, 529; XXIX — 315, 350, 593, 617, 659; XXX — 30

Вінер Норберт (1894-1964) кібернетик XXII — 42

Вінницька Люцина (1928-2013) актриса XXI — 423

Вінницький Леонід (1937 р.н.) лікар, доктор медичних наук, професор XXII — 278; XXV — 80

Вінтерштейн Едуард фон (1871-1961) актор XXIV — 86

Вінчі Леонардо да (1452-1519) XXI — 622; XXV — 586

Віньковецький Яків (1938-1984) філософ, геолог, художник, **покінчив життя самогубством** XXIV — 9

Вірина Олександра (?-1926) актриса XXI — 294, 295

Вірський Павло (1905-1975) балетмейстер XXIII — 282; XXV — 53; XXVI — 230; XXIX — 346

Вірун Степан (1932 р.н.) **репресований** у «справі юристів» XXI — 564; XXVI — 513

Вісконті Лукіно (1906-1976) режисер, сценарист XXVIII — 502

Вітас (*Віталій Грачов*) (1981 р.н.) співак XXI — 619

Вітелло Еразм (1720-1770) з Вроцлава, оптик, математик XXVIII — 137

Вітка (*Крисько*) Василь (1911 р.н.) письменник XXII — 319, 320, 616; XXIII — 98, 186, 187

Віткаци (*Віткевич*) Станіслав Ігнаци[22] (1885-1939) письменник, філософ XXV — 233

Віткевич Микола (1918-1998) хімік, **репресований** XXIII — 228

Віторган Еміль (1939 р.н.) актор XXVIII — 115, 134, 392; XXIX — 545, 672, 674

Вітрак Роже (1899-1952) письменник XXIII — 530

Вітрук Володимир (1929-1984) інженер, колекціонер і дослідник екслібрісу XXIV — 74

Вітошинський Ярослав (1919-2001) громадський діяч XXI — 406; XXVI — 224; XXIX — 191, 218

Віхірєва Клавдія (1919-1969) дружина А.Д. Сахарова XXV — 53

Владикін Григорій (1905-1983) заступник міністра культури XXI — 113; XXIV — 89-91, 121, 126, 152, 229; XXVI — 168, 443

Владимиров Юрій (1909-1931) поет, загинув XXIX — 537

Владимирська Жанна, актриса, емігрувала до США XXI — 216-226

Владимирська (*Балабан*) Слава (?-1987) художник, дочка Б. Балабана XXVI — 162

Владимов (*Волосевич*) Георгій (1931-2003) письменник, **дисидент** XXII — 44

Владислав IV Ваза (1595-1648) король Речі Посполитої (з 1632 р.) обраний російським царем (1610 р.) XXIII — 342

Владі (*Полякова-Байдарова*) Марина (1938 р.н.) кіноактриса XXII — 496

Власенко В., декан історико-філологічного факультету (Дніпропетровськ) XXV — 592

Власов Андрій (1901-1946) генерал, керівник РОА, страчений XXI — 33; XXIX — 484, 485

Власюк Дмитро (1902-1994) театральний художник, ректор інституту XXI — 203, 575; XXIII — 113; XXV — 532; XXVI — 32, 163, 419; XXVII — 25, 278, 279; XXIX — 63, 665

Влизько Костянтин, брат О. Влизька XXII — 286

Влизько Олекса (1908-1934) поет**, розстріляний** XXII — 278-288; XXVI — 519; XXVII — 80, 81; XXVIII — 28

---

22 Надзвичайно емоційний, покінчив із собою на Волині — після звістки про напад СРСР на Польщу за домовленістю з Гітлером.(Л.Т.)

Влодзимирський Лев (1905-1953) слідчий-садист, **розстріляний** XXIV — 467

Вовгура (*Гниненко*) Григорій (?-1921) **розстріляний** XXIII — 539

Вовк (*Селянська*) Віра (1926 р.н.) поетеса, перекладач XXI — 32; XXII — 475, 476; XXIII — 284; XXV — 49, 54-56, 65, 66, 117, 118, 240, 245, 365, 385, 593, 603; XXVI — 76; XXVII — 515; XXIX — 141, 338, 343, 348-357; XXX — 26

Вовк Федір (1847-1918) етнограф, антрополог XXII — 78; XXIII — 539; XXIV — 445

Вовсі Аркадій (1900-1971) актор XXI — 35

Вовченко Іван (1905-1976) воєначальник XXVI — 159

Вовчок Марія (*Марія Віллінська*) (1833-1907) письменниця XXVIII — 308, 310

Водяний Тома (*Хома*) (1886-1970) товариш Л. Курбаса за молодих літ XXII — 459, 602; XXIII — 275; XXIV — 45; XXVI — 30, 415, 416, 418, 454; XXVIII — 284, 297-325, 437

Водяной Михайло (1924-1987) актор оперети XXII — 650; XXVIII — 260

Вознесенський Андрій (1933-2010) поет XXI — 45, 117; XXIV — 434; XXVI — 367; XXVIII — 184; XXIX — 243

Возняк Михайло (1881-1954) літературознавець, історик театру, академік XXVIII — 62, 371

Войнаровський Андрій (1680-1740) племінник і довірена особа Івана Мазепи XXVI — 307

Войнич Етель Ліліан (1864-1960) письменниця XXIX — 325

Войнович Володимир (1932 р.н.) письменник, **дисидент** XXI — 193; XXII — 65, 430; XXIII — 16; XXV — 500, 513; XXIX — 330

Войцехівський Юрій (1883-1937) член ЦК КПУ, боротьбист, **розстріляний** XXVII — 80

Волицька Ірина (1955 р.н.) театрознавець, дочка А. Пашко і В. Чорновола XXVI — 684; XXVII — 54; XXIX — 545

Волков Борис (1900-1970) художник театру XXI — 341; XXIX — 281

Волков Владислав (1935-1971) космонавт, загинув XXVII — 571

Волков Леонід (1893-1976) актор, режисер XXI — 576

Волков Микола (1894-1965) театральний критик XXVIII — 287, 673

Волконська Катерина (1890-1938) княгиня, **розстріляна** XXII — 181

Волконський Андрій (1933 р.н.) композитор, клавесиніст, керівник ансамблю «Мадригал» XXVIII — 184

Воллейко Чеслав (1916-1987) актор XXI — 336

Волобуєв Михайло (1903-1972) економіст, розвідник, **репресований** XXIV — 414, 415

Воловик Григорій (1902-1967) режисер XXII — 124; XXIX — 57

Володимир Великий (958-1015) князь Київський XXIII — 338, 589; XXV — 29; XXVI — 278; XXVIII — 382, 383; XXIX — 689, 690, 697

Володимир Мономах (1053-1125) князь Київський XXI — 303; XXV — 243

Володимир Святославович, Хреститель (960-1015) князь XXIV — 308, 310-313

Володський Олександр (1875-1932) актор, драматург XXIII — 195

Володін Олександр (1919-2001) драматург XXII — 315; XXIV — 459; XXV — 48; XXIX — 175-188, 206, 236

Волошин Іван (1908-1993) театрознавець XXI — 138, 417, 447, 573; XXIII — 63; XXIV — 94-96, 242; XXV — 260, 491, 492, 498; XXVII — 229, 478, 491

Волошин (*Кирієнко-Волошин*) Максиміліан (1877-1932) поет XXII — 95; XXIV — 76; XXV — 354, 355, 357-359

Вольський (*Зейтель*) Артур (1924-2002) діяч театру, поет, згодом — один з лідерів Народного фронту Білорусі XXIII — 186, 187, 190; XXIV — 20, 22-24, 30, 46, 50, 90, 253, 442; XXV — 658; XXVI — 93, 129, 140, 230

Вольський Віталій (1901-1988) батько А. Вольського, дитячий письменник XXIV — 46, 285

Вольта Алессандро (1745-1825) фізик XXVIII — 139

Вольтер Франсуа Марі Аруе (1694-1778) письменник, філософ XXI — 21, 102; XXII — 399; XXIII — 118, 152; XXVII — 501; XXVIII — 615; XXIX — 26, 49, 98; XXX — 99, 106

Волчек Галина (1933 р.н.) режисер, актриса XXV — 33; XXVI — 69; XXVII — 260

Волчек Яків (1912-1988) кінодраматург XXV — 512

Вольф Фрідріх (1888-1953) драматург XXIII — 23; XXV — 196, 202, 232; XXVII — 96, 98, 379, 480, 717; XXVIII — 398; XXIX — 470

Вольфсон Анатолій, театрознавець XXIX — 86

Вондрак Вацлав (1859-1925) філолог XXVIII — 323

Воробйов Володимир (1876-1937) професор, який бальзамував Леніна, загинув за нез'ясованих обставин XXV — 662

Воробйов Микола (1941 р.н.) поет XXI — 119; XXII — 219, 541; XXIV — 132; XXV — 118; XXVI — 89; XXVII — 129, 130; XXVIII — 108; XXIX — 348, 350, 617

Воробйова Сусанна (1928 р.н.) XXIV — 42

Воровський Вацлав (1871-1923) партійний діяч, **вбитий** XXIX — 140

Воронель Нінель (1932 р.н.) драматург XXVI — 423; XXIX — 414

Воронель Олександр (1931 р.н.) фізик, **дисидент, репресований** XXIX — 414

Вороний Марко (1904-1937) поет, син Миколи Вороного, **розстріляний** XXVIII — 28, 29, 538

Вороний Микола (1871-1938) поет, батько Марка Вороного, **розстріляний** XXII — 95; XXIII — 196; XXVII — 200, 563; XXVIII — 539, 544, 545, 547, 548

Воронка Роман (1940 р.н.) громадський діяч, математик XXVIII — 47

Воронков Костянтин (1911-1984) заступник міністра культури СРСР, письменник XXII — 225; XXIII — 231, 232; XXV — 297, 500

Воронов Іван (1915-2004) актор ЦДТ XXI — 56; XXII — 390; XXV — 321, 322

Воронович-Кочур Ірина (1907-1985) педагог, **репресована**, дружина Гр. Кочура XXVII — 352

Воронцов Михайло (1900-1986) військово-морський аташе СРСР в Берліні XXVIII — 269

Воронько Платон (1913-1988) поет XXIII — 89; XXIX — 175, 203

Ворошилов Климент (1881-1969) маршал XXI — 619; XXII — 328, 394, 522, 530, 537, 541, 568, 606, 607, 611, 614, 624, 635; XXIV — 462; XXV — 41, 42, 110, 338-340, 342, 343; XXVIII — 268, 269, 337, 448; XXIX — 338, 608

Ворошилова Катерина (*Горбман Голда*) (1887-1959) дружина К. Ворошилова XXV — 339

Вортінгтон Пітер (1927 р.н.) журналіст XXVIII — 51, 52, 53

Восканян (*Восканов*) **Гаспар** (1886-1937) комкор, **розстріляний** XXIX — 197

Восканян Н., дослідник вірменських першодруків XXIX — 200

Вражливий (*Штанько*) Василь (1903-1937) письменник, **розстріляний** XXII — 474; XXVII — 79; XXIX — 361

Врангель Петро (1878-1928) барон XXII — 367

Врона Іван (1887-1970) мистецтвознавець, професор, ректор Київського художнього інституту, **репресований** XXIII — 287; XXX —

Вронський (*Надірадзе*) Вахтанг (1905-1988) балетмейстер XXIV — 427

Вронський Юліан, слідчий XXV — 503

Всеслав I (1030-1101) князь київський XXIV — 26

Вульф Вірджинія (1882-1941) письменник XXX —117

Вульф Віталій (1930-2011) театрознавець XXVIII — 415

Вучетич Євгеній (1908-1974) скульптор XXVI — 216, 217

Вяземський Петро (1792-1878) князь, поет XXIII — 325; XXVII — 40

Г

Габай Ілля (1935-1973) поет, правозахисник, **покінчив життя самогубством** XXI — 28, 29, 102; XXII— 21; XXIV — 229, 236, 329, 383; XXV — 301; XXVIII — 416; XXIX — 733, 738

Габовда Михайло (1919-1946) актор, січовик, **розстріляний** XXII — 524

Гавриленко Алла (1934 р.н.) артистка балету XXII — 124

Гаврилов Дмитро (1938 р.н.) актор XXVIII — 128, 413, 444

Гаврилов Федір (1874-1919) перекладач XXV — 266

Гагарін Юрій (1934-1968) перший космонавт XXI — 139, 152, 153; XXIX — 517

Гаген-Торн Ніна (1900-1986) етнограф, історик, **репресована** XXVII — 487, 488, 512

Газенклевер Вальтер (1890-1940) драматург, **покінчив життя самогубством** XXI — 546, 551; XXVI — 375, 378; XXIX — 471-473

Гаєвський Вадим (1928 р.н.) критик XXIV — 393

Гаєк Іржі (1913-1993) міністр закордонних справ під час Празької весни XXIII — 30-43; XXV — 20

Гай Олександр (1914-2000) актор XXI — 471; XXIII — 59; XXVII — 489, 491

Гайвас Ярослав (1912-2004) діяч ОУН XXVII — 363

Гайдаєнко Іван (1914-1994) письменник XXVII — 322

Гайдамака (*Вертепов*) Дмитро (1864-1936) антрепренер XXVIII — 533

Гайденко Піама (1934 р.н.) філософ, дружина Ю. Давидова XXII — 318, 430; XXVIII — 415

Гайдн Франц Йозеф (1732-1809) композитор XXVII — 46; XXVIII — 312

Гайдар (*Голіков*) Аркадій (1904-1941) письменник XXIII — 542; XXVI — 154, 155, 409

Гайне (*Гейне*) Генріх (1797-1856) поет XXVI — 58; XXVII — 58, 141, 207, 441, 445; XXVIII — 115, 116, 127, 133, 149, 185, 206, 223, 311, 468, 483, 609; XXIX — 88, 104, 160, 523

Гайтана Ессамі (1979 р.н.) співачка XXIX — 675

Гайчук Євген (1943 р.н.) актор XXIX — 237, 239

Гаккебуш Валерій (1912-1984) мистецтвознавець XXIII — 14, 243, 246, 253, 527; XXIV — 61, 106, 107, 200, 201, 279, 406; XXV — 198, 269; XXVI — 327; XXVII — 120, 493; XXIX — 457

Гаккебуш Любов (1888-1947) актриса XXI — 203, 206; XXII — 124, 132; XXIII — 125-127, 255; XXIV — 137, 138, 210; XXVII — 182, 183; XXIX — 56, 633, 648

Галаган Григорій (1819-1888) український діяч, меценат, засновник колегії Павла Галагана XXIV — 210, 257

Галаган Микола (1882-1955) журналіст, дипломат, **репресований** XXIX — 422

Галаган Ольга (1885-?) дружина М. Галагана XXIX — 422

Галайчук Богдан-Тадей (1911-1974) політолог, правник XXI — 357

Галан (*Геник*) Ганна (1913-1937) дружина Я. Галана, **розстріляна** XXII — 95

Галан Ярослав (1902-1949) письменник і публіцист, **убитий** XXI — 42; XXIV — 370, 380; XXVIII — 130; XXIX — 201

Галансков Юрій (1939-1972) поет, **репресований,** помер у таборі XXI — 27, 159, 574; XXII — 112, 214; XXIII — 553, 554, 556; XXIV — 36, 157, 319, 321, 322, 324, 334, 395; XXV — 115, 458, 476; XXVI — 650; XXVII — 254; XXVIII — 232-234

Галансков Тимофій (1913-1985) батько Юрія Галанскова, робітник XXVIII — 232, 233

Галанскова Катерина (1910-1983) мати Юрія Галанскова XXVIII — 232-234

Галич (*Гінзбург*) Олександр (1918-1977) поет, актор, режисер, **дисидент, загинув** XXIII — 29, 44; XXIV — 53, 329, 433;

XXV — 430, 432, 509; XXVI — 144, 228, 444; XXVII — 117; XXVIII — 604-607; XXIX — 66, 273, 433

Галіат-Валаєв Рустем (1900-1977) письменник, **репресований** XXI — 572

Галілей Галілео (1564-1642) філософ XXI — 329; XXVI — 199, 431; XXVIII — 74, 116, 117, 137

Галкін П.А., з групи Рютіна, **репресований** XXII — 581

Галушко Тетяна (1939-1988) поетеса XXI — 498, 499; XXII — 289; XXIII — 85, 258; XXIV — 7, 8, 10; XXV — 372; XXVII — 677

Гальбе Макс (1865-1964) драматург XXVI — 318; XXVII — 24, 105; XXVIII — 311, 320, 322

Гальвані Луїджі (1737-1798) фізик XXVIII — 139

Гальдер Франц (1884-1972) генерал-полковник, начальник штабу XXVIII — 271

Гальський Клим, слідчий КГБ XXVI — 518; XXVIII — 584

Гама Васко да (1469-1524) мореплавець XXVIII — 283

Гамарник Ян (1894-1937) партійний діяч, **покінчив життя самогубством** XXII — 633, 637

Гамбарашвілі Нестор (1871-1966) студент КДУ XXIX — 210

Гамзатов Расул (1923-2003) поет XXII — 430; XXV — 108

Гамсахурдіа Костянтин Романович (?-1968) **репресований** XXI — 228; XXIII — 293, 295; XXV — 105; XXVI — 23, 38, 142, 143

Гамсун Кнут (1859-1952) письменник XXI — 19; XXIII — 224; XXIV — 261-263, 274, 275; XXVIII — 311, 685

Ган (*Каган*) Яків (1900-1968) театральний критик XXVI — 243; XXIX — 394

Ган О. (*Петренко Павло*) (1903-1982) літературознавець, **репресований** XXII — 471

Ганді Індіра (1917-1984) прем'єр-міністр Індії, **вбита** XXII — 400

Ганді Махатма (1869-1948) філософ, державний діяч, застрелений внаслідок антидержавної змови XXV — 142; XXVII — 137, 557

Ганебник (*Ганенбек*) Єфрем (1908-1941) економіст, **розстріляний** XXVIII — 296

Ганецька Ганна (1917-1976) письменниця, **репресована** XXIV — 118

Ганецька (*Фірстенберг*) Гіза (1889-1937) дружина Я. Ганецького, **розстріляна** XXVIII — 296

Ганецький Станіслав (1913-1938) син Я. Ганецького, **розстріляний** XXVIII — 298

Ганецький Яків (1879-1931) більшовик, **розстріляний** XXVIII — 298

Ганін Євген (1935 р.н.) флейтист, КТМ, з 1991 р. за кордоном XXI — 556, 566

Ганська Евеліна (1801-1882) дружина Бальзака XXI — 601

Ганкевич Микола (1900-1931) політичний діяч XXVI — 38

Ганцов Всеволод (1892-1979) мовознавець, **репресований** XXII — 383; XXVIII — 28

Ганшин Віктор (1903-1959) актор XXIV — 399

Гапон Георгій (1870-1906) священик, агент охранки, **страчений** XXVII — 578; XXIX — 61

Гапочка Павло, полковий комісар XXVI — 273

Гарібальді Джузеппе (1807-1882) народний герой Італії XXIX — 296

Гарін Ераст (1902-1980) актор XXI — 111; XXV — 494

Гароді Роже де (1913-2012) письменник XXV — 323-327; XXVI — 334

Гаррік Дейвід (1717-1779) актор, режисер, драматург XXI — 413; XXVI — 423

Гарсія Лорка Федеріко (1898-1936) поет, **розстріляний** XXI — 178, 402, 403; XXII — 95; XXV — 71, 80, 117, 570; XXIX — 340, 348, 354

Гартман Микола (1882-1950) філософ XXVII — 536, 561

Гартний Тишка (*Цішка*) (*Жилунович Дмитро*) (1887-1937) письменник, академік, закатований у Могилевській психлікарні XXIV — 23, 29

Гаршин Всеволод (1855-1888) письменник XXVIII — 668

Гаско Мечислав (*Ефраїмович Майор*) (1907-1996) поет, **репресований** XXV — 40; XXVII — 82

Гастело Микола (1907-1941) льотчик XXIV — 468

Гауптман Герхард (1862-1946) драматург XXIII — 125; XXVI — 155; XXVII — 24; XXVIII — 311; XXIX — 470, 485

Гаусс Карл Фрідріх (1777-1855) математик XXVIII — 139

Гаусфатер Петро (?-1966) учитель польської мови, створив у Львові аматорський польський театр XXI — 184, 185

Гачев Георгій (1929-2008) філософ XXIV — 441, 442

Гашек Ярослав (1883-1923) письменник XXIII — 576; XXVII — 82

Гашинський Аркадій (1920-1991) актор XXI — 419

Гая Гай (*Гайк Бжишкян*) (1887-1937) «залізний комдив», **розстріляний** XXIX — 197

Гварадзе Ніко (1883-?) актор XXI — 298

Гвоздев Олександр (1887-1939) театрознавець XXIX — 471, 613

Гдешинський Михайло, священик, завербований КГБ XXII — 176

Геббельс Пауль Йозеф (1897-1945) XXI — 577; XXIX — 332

Гебдовська Наталя (1910-2004) актриса, поетеса XXI — 565

Гебус-Баранецька Стефанія (1905-1985) художниця XXIV — 74, 75; XXVIII — 164, 166

Гевара Ернесто Че (1928-1967) революціонер, вбитий XXI — 330, 393; XXIII — 7

Гевеші Шандор (1873-1939) режисер XXIII — 138, 139

Геврик Софія, дружина Т. Геврика, працює в українському музеї Нью-Йорку XXIII — 96, 99, 102; XXV — 251, 279, 542; XXVI — 262, 313; XXVII — 108, 207, 552; XXVIII — 442; XXIX — 306

Геврик Титус (1936 р.н.) мистецтвознавець XXIII — 96, 99, 102, 222, 226; XXIV — 124, 227, 254, 255, 293, 294; XXV — 56, 57, 278, 279, 543; XXVI — 96, 97, 262, 263, 307, 313, 340; XXVII — 108, 109, 206, 207, 552, 553; XXVIII — 439-442; XXVIII — 209; XXIX — 89, 92, 103, 141, 274, 277, 306, 340, 343, 629

Геврич Ярослав (1937 р.н.) студент, арештований 1965 р. XXII — 433; XXVI — 464

Гегель Георг (1770-1831) філософ XXI — 22; XXII — 646; XXIII — 583; XXIV — 219; XXV — 84, 418; XXVI — 306; XXVII — 529, 620

Гегечкорі Ніно (1905-1991) дружина Л. Берії XXIV — 464

Гедимін (1275-1341) Великий князь Литовський XXIII — 332

Гедройц Єжи (1906-2000) публіцист, історик XXII — 115; XXIX — 232

Гейгер Ганс (1882-1945) фізик XXVI — 99

Гей-Люссак Луї (1778-1850) хімік XXVIII — 139

Гейне Генріх (1797-1856) поет XXI — 400; XXII — 528; XXIII — 527; XXIV — 31; XXV — 507

Геккер Анатолій (1888-1938) герой громадянської війни, командувач 8 армії, **розстріляний** XXI — 473

Гельдерлін Іоган Христіан Фрідріх (1770-1843) поет, філософ XXVIII — 203

Гельмгольц Герман (1821-1897) фізик, філософ XXVIII — 140

Геляс Ярослав (1916-1992) актор, режисер школи М. Крушельницького XXIII — 221; XXV — 286, 591; XXVI — 243; XXVII — 707; XXVIII — 280, 282

Гель Іван (1937-2011) **дисидент, репресований** XXVI — 166-171, 200, 407, 454, 480, 481; XXII — 496; XXIV — 158; XXIX — 44, 379

Гельдерод Мішель де (1889-1962) драматург XXV — 614

Гембицький Сергій (1880-1943) геолог, **репресований,** загинув в Унті XXIX — 414

Гендлер Юрій (1936-2011) юрист, **дисидент, репресований** XXIV — 353

Генералич Іван (1914-1992) художник XXII — 437

Генрі Ернст (*Ростовський Семен,* насправді — *Хентов Леонід*) (1900-1990) працівник Комінтерну, журналіст, **дисидент,** XXII — 37; XXIII — 110, 182; XXV — 458

Генрі Джеймс (1843-1916) письменник XXX — 121

Генрі Джозеф (1797-1878) фізик XXVIII — 140

Генріх I (1008-1060) король Франції, одружений з Анною Ярославівною XXIII — 201

Генріх II Валуа (1519-1559) король Франції XXIV — 220

Генріх Латвійський (1187-1259) літописець XXIX — 215

Герасименко Марина (1941-2003) актриса XXI — 447; XXVII — 231

Герасимов Сергій (1906-1985) кінорежисер XXVII — 54

Герасимчук Лідія (1922-1958) балерина, мати Леся Герасимчука XXIII — 107

Гердер Йоган Готфрід (1744-1803) поет XXVII — 442

Гердт (*Герт*) **Валеска** (1892-1978) актриса XXIV — 434

Гердт Єлизавета (1891-1975) солістка балету XXIV — 434

Гердт Зіновій (*Залман Храпінович*) (1916-1996) актор XXIV — 433

Гердт Павло (1844-1917) соліст балету XXIV — 434

Герек Едвард (1913-2001) перший секретар ЦК ПОРП, виключений з партії 1981 року XXVI — 426

Герета Ігор (1938-2002) мистецтвознавець, археолог, поет, **репресований** XXII — 601, 602

Геріке Отто (1602-1686) електростатик XXVIII — 137

Герінг Герман (1893-1946) один з керівників фашистської Німеччини, покінчив життя самогубством XXV — 463

Герінг Райнгардт (1887-1936) драматург XXI — 549

Гермайзе Йосип (1892-1958) історик, громадський діяч, **репресований** у справі СВУ XXII — 383; XXVIII — 29, 551

Герман Анна (1959 р.н.) журналістка XXIX — 680

Герман Михайло (1933 р.н.) письменник XXIX — 524

Геродот (бл. 490-480 – 425 до н.е.) історик XXVIII — 451

Герхардт Ейслер (1897-1968) журналіст, ортодокс, діяч Комінтерну XXII — 484

Герц Генріх (1857-1894) фізик XXVIII — 141; XXVIII — 517, 657

Герцен Олександр (1812-1870) письменник XXI — 579, 581-600; XXII — 272; XXIII — 350, 351, 391; XXIV — 322; XXV — 491; XXVII — 419; XXIX — 292, 296, 471, 567; XXX — 15

Гершкович Олександр (1924-1992) перекладач XXVI — 301, 316, 319, 327; XXVII — 58-62; XXVIII — 280, 281; XXIX — 33

Гесіод (кінець VIII - поч. IX ст. до н. е.) XXX —118

Гесс Рудольф Вернер Ріхард (1894-1987) заступник Гітлера по партії, помер у в'язниці XXVII — 498; XXVIII — 267, 268, 272; XXIX — 424

Гессе Герман (1877-1962) письменник XXV — 27

Гете Йоган Вольфганг (1749-1832) XXI — 401, 414, 430, 558, 578; XXII — 535, 618; XXIII — 147, 546, 548; XXIV — 41, 97, 183, 215, 216, 368, 415, 436; XXV — 27, 233; XXVI — 322; XXVII — 717; XXVIII — 23, 125, 184, 203, 491, 682; XXIX — 13, 569

Гетьман Володимир (1921 р.н.) письменник XXVII — 323

Гжицький Володимир (1895-1973) письменник, **репресований** XXIV — 193; XXV— 378-383; XXVII — 87; XXVIII — 186

Гирей Махмет (*Махмуд*) (середина XVI ст.) кримський хан XXI — 523

Гізо Франсуа (1787-1874) історик, політичний діяч XXVII — 39

Гілберт Вільям (1540-1603) фізик XXVIII — 137

Гілгуд Джон Артур (1904-2000) актор-режисер XXVIII — 513

Гілевич Ніл (1931 р.н.) поет, літературознавець XXVII — 275

Гільфердінг Петер, актор, діяч естонського театру другої половини XVII ст. XXIX — 215

Гіляровський Михайло (1934 р.н.) режисер XXI — 406, 470; XXIV — 445; XXV — 365, 498; XXVI — 171

Гімеш Міклош (?-1958) журналіст, **розстріляний** разом з Імре Надем XXII — 215

Гіммлер Генріх (1900-1945) рейхсфюрер СС, покінчив життя самогубством XXII — 36; XXV — 42, 43, 463; XXVI — 158

Гінзбург Євгенія (1904-1977) письменниця, матір В. Аксьонова, **репресована** XXVIII — 212, 228, 335; XXIX —593

Гінзбург Людмила (1907-1981) економіст, матір А. Гінзбурга XXIII — 546, 555, 556; XXV — 115, 276

Гінзбург Олександр (1936-2002) **дисидент, репресований**, XXI — 27, 159; XXII — 18, 20, 45, 57, 112, 430; XXIII — 261, 262, 553-556; XXIV — 157, 319, 321, 322, 324, 334, 335, 384; XXV — 115, 458; XXVI — 650; XXIX — 133; XXX — 8

Гіппіус Зінаїда (1869-1945) письменниця XXIII — 533; XXV — 428

Гіренко Адольф (1936 р.н.) партійний діяч XXVI — 69

Гірняк Йосип (1895-1989) актор «Березоля», учень і однодумець Курбаса, **репресований,** емігрував до США XXI — 193, 203, 212, 304, 308, 332-335, 410, 440, 488, 489, 564, 574; XXII — 132, 300, 311, 418, 504, 535, 585, 620; XXIII — 8, 10, 11, 13, 25, 26, 47, 49-59, 61, 68-77, 96, 97, 99-105, 120, 157, 208, 254, 274-289, 545; XXIV — 102, 107, 109, 113, 117, 129, 149-151, 182-218, 254, 280, 381, 406, 431, 446; XXV — 203, 247, 251, 252, 260, 289, 328, 331, 355, 371, 438, 494, 542, 539-595, 660-665; XXVI — 71, 72, 81, 163, 250, 339, 380, 433, 434, 684; XXVII — 9, 49-51, 102, 103, 113, 118, 223, 279, 296, 297, 316, 328-331, 382, 458-460, 554, 572, 577, 696-698, 706-708; XXVIII — 110-113, 225, 436-439, 506-508, 532; XXIX — 64, 184, 276, 336, 338-351, 368-370, 389-391, 629-649, 670; XXX — 13

Гіршман Леонард (1839-1921) лікар-офтальмолог XXVI — 682

Гітлер (*Шікльгрубер*) Адольф (1889-1945) покінчив життя самогубством XXI — 360, 361, 467, 536; XXII — 36-38, 104, 272, 275, 404, 406, 410, 532, 615, 616, 622; XXIII — 110, 273, 533, 541, 542, 546, 547, 582, 595; XXIV — 88, 221, 236, 342-344; XXV — 17, 217, 236, 346, 427, 428, 430, 443, 459, 462-467, 507; XXVI — 17, 156, 265, 266, 273, 292, 486, 489; XXVII — 142, 324, 361, 364, 557, 663; XXVIII — 45, 270-273, 276, 278, 279, 282; XXIX — 22, 87, 421, 424, 425, 484, 507, 703

Главак Тамара (1938 р.н.) громадський діяч XXI — 24, 128, 440, 489, 566; XXII — 216, 316; XXIII — 251; XXIV — 81; XXV — 352; XXVI — 69, 294, 311; XXVII — 114, 280; XXVIII — 528, 529, 582; XXX — 36

Глаголін (*Гусєв*) Борис (1879-1948) режисер XXI — 133, 194, 175, 176; XXVII — 180, 183; XXVIII — 534, 535, 536; XXIX — 621

Глаголін Борис (1926 р.н.) актор, режисер Театру на Таганці XXI — 176; XXVII — 257; XXVIII — 359

Глаголь (*Голоушев*) Сергій (1855-1920) художник, критик XXIX — 23

Гладилін Анатолій (1935 р.н.) письменник XXV — 332

Гладков Геннадій (1935 р.н.) композитор XXVIII — 258; XXIX — 683

Гладков Олександр (1912-1976) драматург, **репресований** XXVIII — 654-695

Гладков Федір (1883-1958) письменник XXVIII — 228

Глазирін Олексій (1922-1971) актор; XXV — 292; XXVIII — 131, 513

Глазовий Павло (1922-2004) поет-байкар XXIV — 65

Глазунов Ілля (1930 р.н.) художник XXVII — 659, 661

Глазунов Олександр (1865-1936) композитор, диригент XXII — 462

Гласко Марек[23] (1934-1969) польський письменник, **покінчив життя самогубством** XXII — 481

Гласс Віктор (1904-1937) кінооператор, **репресований** XXII — 83

Глебка Петрусь (1905-1969) поет XXII — 650

Глебов Петро (1915-2000) актор XXI — 135

Глебов-Авілов Микола (1887-1942) більшовик з 1904 року, **розстріляний** XXII — 363

Глезер Ернст (1902-1963) письменник XXII — 114

Глезос Маноліс (1922 р.н.) політичний діяч, **репресований** XXII — 405

---

[23] «Через кінематографічну зовнішність його називали «польським Джеймсом Діном». Через схильність до адюльтерів, скандалів і до спиртного його називали «польським Єсеніним». Через лаконічний і «приземлений» стиль його оповідань і повістей, який завжди залишав глибокі підтексти, його називали «польським Гемінґвеєм». Згодом рання і, як подейкують, самогубча смерть у 35-річному віці перетворить вічного вигнанця і бунтівника Марека Гласка (1934–1969) на справжню легенду польської літератури. Письменник прийняв надто велику дозу снодійного й алкоголю». (А. Бондар)

Глинка Михайло (1804-1857) композитор XXII — 468; XXV — 526, 528; XXVI — 416; XXVII — 644; XXVIII — 312; XXIX — 525

Глиноєцький Георгій, актор XXIX — 174

Глібов Леонід (1827-1893) поет, байкар XXII — 77; XXIV — 240

Глібова (*Бордонос*) Параска (1835-1867) дружина Л. Глібова XXII — 77

Глієр Рейнгольд (1875-1956) композитор XXVII — 155; XXIX — 649

Глоба Лазар (?-1793) військовий писар на Запоріжжі XXV — 526

Глоцер Володимир (1931-2009) літературознавець XXIX — 132-135, 450, 531, 540

Глузман Семен (1946 р.н.) психіатр, правозахисник, **репресований** XXIX — 91, 314, 431-433, 505

Глух Федір (1912-1984) прокурор УРСР XXVI — 345, 453, 463; XXVIII — 55, 56

Глухий Володимир (1938-1988) актор XXI — 82, 284, 313, 351, 406, 416, 470; XXIV — 91, 159; XXV — 51, 334; XXVI — 406, 409; XXVII — 57, 489; XXVIII — 185; XXIX — 401, 409, 411, 412, 593

Глушков Віктор (1920-1982) кібернетик, академік XXI — 614; XXII — 217; XXIV — 327, 349

Гляссер Марія (1890-1951) працювала в секретаріаті Раднаркому XXII — 588

Гнатюк Володимир (1871-1926) етнограф, академік XXVII — 34

Гнатюк Дмитро (1925 р.н.) співак XXVII — 697, 707, 708; XXVIII — 113

Гнедин Євгеній (1898-1983) син А. Парвуса, дипломат, **репресований** XXVIII — 274, 275

Гнедич Петро (1855-1925) письменник, історик мистецтва XXIX — 158

Гнедич Тетяна (1907-197) перекладач, **репресована** XXV — 592

Гнесін Михайло (1883-1957) композитор, мистецтвознавець XXVIII — 289

Гнидюк Микола (1918-1976) заступник голови Львівського облвиконкому XXIX — 222

Гніздовський Яків (1915-1985) художник XXII — 550; XXVII — 108, 109, 515; XXVIII — 143

Гнот Володимир (1923 р.н.) **репресований** XXI — 414, 415

Го Мо-жо (1892-1978) політичний діяч, історик XXIII — 223

Гоген Поль (1848-1903) художник XXIII — 257; XXVIII — 555

Гоглідзе Сергій (1901-1953) чекіст, один з організаторів ма-

сових репресій, **розстріляний** XXIV — 467

Гогоберідзе (*Гогоберідзе-Лундберг*) **Єлена** (1897-1978) перекладач XXIII — 77; XXV — 361, 375, 601

Гоголь (*Косяровська*) **Марія** (1791-1868) матір М. Гоголя XXIII — 378, 381, 382

Гоголь Микола (1809-1852) письменник XXI — 19, 64, 135, 311, 478, 526, 590, 607, 610, 614, 618, 621; XXII — 79, 110, 619; XXIII — 19, 62, 116, 224, 321-399; XXIV — 236, 237, 367, 457; XXV — 174, 387, 436, 494, 635; XXVI — 63, 130, 373, 416, 580; XXVII — 152, 205, 348, 419, 528, 537, 613; XXVIII — 182, 308, 312, 491-501, 513, 543, 595, 615, 657, 659, 671, 673, 686; XXIX — 253, 391, 421, 439, 529, 544, 565, 665, 671

Гогусь Богдан, рокований на розстріл, замінений 15-ма роками ув'язнення XXI — 317, 415

Годе (*Кончаловська*) **Вівіан,** сходознавець, перекладач, дружина Андрона Кончаловського XXV — 535, 537

Годунов Борис (1551-1605) цар XXVI — 370; XXVIII — 670, 684, 688, 691; XXIX — 97, 101, 147, 647

Гозенпуд Абрам (1908-2004) літературо- і музикознавець, перекладач XXIII — 581; XXIX — 258

Гозенпуд Анна (1917-2004) театрознавець XXII — 318

Гойя Франсіско Хосе де (1746-1828) художник XXVIII — 643

Гокунь Клим (1945 р.н.) актор, згодом — директор естрадно-циркового училища XXIX — 174

Голдсміт Олівер (1730-1774) драматург XXIV — 433

Голейзовський Касьян (1892-1970) балетмейстер XXVI — 365

Големба Олександр (1922-1979) перекладач XXVII — 465; XXVIII — 600

Голіков Вадим (1932-2004) режисер XXIX — 189

Голіков Филип (1900-1980) маршал XXVIII — 267, 269, 270, 274

Голл Іван (*Ланг Ісаак*) (1891-1950) поет, драматург XXIX — 471

Голлер (*Шмеєрович*) **Борис** (1931 р.н.) драматург XXI — 497; XXII — 13, 15, 72

Голль Шарль де (1890-1970) президент Франції XXI — 318, 330; XXII — 558; XXIII — 7; XXVIII — 342, 343; XXX — 79

Голобородько Василь (1945 р.н.) поет XXI — 111, 119, 121, 426; XXII — 111, 199, 219, 223, 224, 617; XXIII — 259; XXIV —

132; XVV — 118; XXVI — 88, 89; XXVIII — 108; XXIX — 33, 34, 350

Голобородько Олександр (1938 р.н.) актор XXIX — 85, 462, 464, 467

Голобуцький Володимир (1903-1993) історик українського козацтва XXX — 28

Голованов Ярослав (1932-2003) журналіст XXI — 227; XXVI — 224, 225

Головата Лідія, актриса, дружина Є. Гайчука XXIX — 239

Головатюк Борис (1936-1970) режисер школи Крушельницького, **покінчив життя самогубством** XXI — 564; XXIV — 394; XXVI — 23, 228

Головатюк Євген (1938 р.) режисер XXIX — 190, 242

Головін Євген, учитель (Луцьк) **репресований** XXVI — 45

Головін Олександр (1863-1930) театральний художник XXVIII — 678

Голод Харитина, (США) XXIX — 629

Голоскевич Григорій (1884-1935) мовознавець, **репресований**, **покінчив самогубством** в засланні у Тобольську XXII — 358; XXVIII — 22, 26

Голота Володимир (1939-1996) режисер, театрознавець XXVII — 67-72

Голсуорсі Джон (1867-1933) письменник XXIII — 562, 563

Голуб Юрка (1947 р.н.) поет XXVII — 275

Голубев Олександр (1925-2004) актор XXVIII — 292

Голубенко Микола (1898-1937) комбриг у 45-й дивізії, **розстріляний** XXIX — 610, 611

Голубенцев Микола (1900-1978) майстер художнього слова XXV — 432

Голубєв В.П. (1913-1940) лейтенант держбезпеки, один з авторів викривального листа до ЦК стосовно Берії, **розстріляний** XXII — 634

Голубинський Дмитро (1880-1958) актор XXI — 529, 535,

Голубович Всеволод (1885-1939) політичний і державний діяч, **репресований,** помер в таборі XXI — 252; XXV — 341

Голувко Тадеуш (1889-1931) політик, **убитий** XXVIII — 403

Гольдельман Соломон (1885-1974) політичний діяч XXIII — 294

Гольдоні Карло (1707-1793) драматург XXIII — 49, 50, 546; XXIV — 220, 222; XXVI — 98; XXVII — 707; XXVIII — 109, 671

Гольц Ігор (1946 р.н.) лейтенант медслужби, **репресований** у Луцьку XXVI — 437

Гольштейн, з інституту економіки XXVIII — 448

Гомер (між XII і VII ст. до н.е.) давньогрецький поет XXIII — 165, 167, 394; XXVII — 434; XXVIII — 16; XXIX — 341

Гомоляка Вадим (1914-1980) композитор XXIX — 254

Гомулка Владислав (1905-1982) політичний діяч XXI — 227; XXIII — 78, 260; XXVI — 425; XXVII — 383, 387, 388

Гонгора Луіс де (1561- 1627) поет XXX — 130

Гондурак Петро (1868-1928) різьбяр XXVII — 34

Гонкури, ***брати-письменники,*** **Жюль** (1830-1870**)** та **Едмон** (1822-1896) XXIII — 530; XXV — 180; XXX — 106

Гоннекер (*Хоннекер*) **Еріх** (1912-1994) політичний діяч XXVI — 431

Гонта Іван, один з вождів Коліївщини,**страчений** (?-1768) XXI — 106, 197, 439; XXII — 204; XXIV — 366; XXVI — 360, 361; XXVII — 29; XXVIII — 174, 534; XXIX — 635

Гончар Валентина (1925 р.н.) дружина Олеся Гончара XXI — 492, 493

Гончар Віктор (1923-1999) редактор видавництва «Мистецтво» XXI — 11; XXII — 434; XXIII — 67, 204, 225; XXIV — 61, 97, 116, 404, 442; XXV — 172; XXVI — 247; XXIX — 499-502, 576, 577

Гончар Іван Макарович (1912-1993) скульптор, етнограф, громадський діяч XXI — 310; XXIV — 156; XXV — 12; XXVI — 178, 320; XXVIII — 195, 527; XXIX — 355, 533; XXX — 29, 30

Гончар Олесь (1918-1995) письменник XXI — 16, 22-24, 59, 60, 67-75, 119-121, 130, 138, 139, 155-159,166, 283, 316, 326, 420, 446, 492, 493, 559, 561, 573; XXII — 9, 11, 12, 22, 61, 218, 398, 409, 506-516, 563; XXIII — 107; XXIV — 74, 97, 104, 365, 367; XXV — 32, 53, 301, 442; XXVI — 112, 130, 308, 323-327, 410; XXVII — 252, 339, 379, 401, 467, 472, 478, 484-490, 512; XXVIII — 105, 106, 108, 109, 164, 166, 172, 338, 416, 425, 580; XXIX — 119, 432, 438, 442, 452, 454, 455, 468, 522, 593, 594, 662; XXX —9

Гончаров Андрій (1918-2001) режисер XXV — 509-515, 537, 538; XXVI — 53, 221; XXVII — 516; XXIX — 84, 177, 243, 455

Гончаров Іван (1812-1891) письменник XXVI — 627

Гончарова Наталія (1812-1863) дружина О. Пушкіна XXIII — 323

Гончарук Захар (1921-1991) поет XXIII — 93; XXVII — 281

Горацій Флакк Квінт (65-8 до н.е.) поет XXII — 162; XXIV — 39; XXVIII — 16, 20, 28, 551

Горбаневська Наталя (1936-2013) поет, перекладач, правозахисник, **репресована** XXII — 229, 431-433; XXIII — 91; XXIV — 348, 349, 356, 357; XXVI — 12, 138, 354, 351, 355; XXVIII — 532; XXIX — 133, 187

Горбатов Борис (1908-1954) драматург XXIII — 260; XXV — 512

Горбатов Олександр (1891-1973) генерал, **репресований** XXII — 633; XXIII — 112; XXV — 18

Горбатов Олександр (1915-1995) актор XXV — 292

Горбач Анна-Галя (1924-2011) письменниця XXIV — 315

Горбачов Дмитро (1937 р.н.) мистецтвознавець XXI — 44; XXVII — 296; XXVIII — 466; XXIX — 366

Горбенко Анатолій (1923-1995) театрознавець XXV — 259

Горбенко Олександр (1938-2010) режисер XXIII — 112; XXV — 261; XXIX — 258

Горбик Вячеслав (1936 р.н.) історик XXVIII — 603

Горбовий Володимир (1899-1984) діяч УВО та ОУН, адвокат, в'язень польської, німецької та радянської тюрем XXVIII — 52

Горбунов Георгій ***(старший)*** (1896-1967) інженер-електрифікатор XXVI — 37

Горбунов Юрій (1939 р.н.) син Горбунової Наталії XXIX — 333, 664

Горбунова Катерина (1908-2008) літературознавець XXV — 491

Горбунова (*Алексеєва*) Наталя (1898-1998) художник театру і кіно XXI — 304, 447; XXII — 16, 17, 62, 318, 381, 407; XXIII — 49, 80, 85, 91, 263; XXIV — 15, 256, 389, 433; XXVI — 36, 37, 352, 359, 391; XXVII — 578, 690; XXVIII — 466, 484; XXIX — 208, 237, 395, 396

Гордеєв Сергій (1958 р.н.) театрознавець XXVI — 678; XXIX — 663, 670

Гординський Святослав (1906-1993) художник, поет, мистецтвознавець XXV — 195, 197, 200, 203, 232, 457; XXVIII — 555

Гордієнко Кость (1899-1988) письменник XXVII — 479; XXVIII — 106

Гордін Яків (1853-1909) драматург XXIII — 128; XXIV — 9

Горелов Володимир (див. **Давидов**) (1849-1925) актор XXVII — 392

Горецький Максим (1893-1938) письменник, громадський діяч, **розстріляний** XXIV — 28

Горецький Петро (1888-1972) лексикограф XXVIII — 551

Горинь Богдан (1936 р.н.) мистецтвознавець, **дисидент, репресований** (КТМ) XXII — 496, 535; XXIV — 158; XXV — 256; XXVI — 429, 516; XXIX — 355

Горинь Михайло (1930-2013) правозахисник, **дисидент, репресований** XXII — 535; XXV — 255, 256; XXVI — 429, 513, 516; XXVIII — 257; XXX — 26

Горинь (*Мацелюх*) Ольга (1930 р.н.) педагог, дружина М. Гориня, правозахисниця XXVI — 445, 454, 456

Горлов Олександр, приятель О. Солженіцина XXVIII — 256, 257

Горобець Іван (1939 р.н.) кінорежисер XXV — 107

Горобець Юрій (1932 р.н.) актор XXIII — 152

Городецький Єфим, історик, доктор наук XXVIII — 51

Городницький Олександр (1933 р.н.) поет, бард, геофізик XXIV — 10

Городовенко Нестор (1885-1964) диригент XXVIII — 20

Горська Алла (1929-1970) художниця (КТМ), **дисидентка, вбита за загадкових обставин** XXI — 18, 117, 130, 155, 166, 333, 335, 556, 557, 561, 564, 566; XXII — 18, 23, 59, 61, 106-108, 110, 215, 217, 219, 601; XXIII — 191; XXIV — 21, 27, 74, 102, 123, 151, 155, 158, 317, 339, 406; XXV — 260, 386; XXVI — 7, 47, 75, 80, 81, 166, 171, 200, 231, 261, 291, 320, 329, 331-333, 393, 405-411, 431, 438, 439, 454, 476-482; XXVII — 14, 54, 74-76, 285, 326, 671; XXVIII — 55, 101, 255, 461, 463, 523, 525, 543, 558, 563; XXIX — 49, 129, 154, 158, 180, 181, 194, 254, 256, 277, 324, 403, 510, 609, 663; XXX — 6, 18-37

Горський Олександр (1898-1983) кінодіяч, батько А. Горської XXIII — 141, 149; XXIV — 115, 117; XXV — 100, 118, 592; XXVI — 4084 XXX — 22

Горцева Лариса (1942 р.н) актриса XXIV — 163

Горчаков Геній (1927 р.н.) письменник XXVIII — 338-341, 416-419

Горчаков Микола (1898-1958) театральний діяч XXV — 509, 510

Горький Максим (*Олексій Пешков*) (1868-1936) письменник XXI — 14, 197, 424, 470, 471, 621; XXII — 70, 267, 637, 313, 468, 489, 513, 586, 605, 607, 616, 631, 641, 642; XXIII — 291,

540; XXIV — 169, 359, 437, 457, 465; XXV — 14, 42, 47, 257, 263, 339; XXVI — 9, 42, 175, 178, 313, 627; XXVII — 80-83, 152, 233, 279; XXVIII — 24, 222, 223, 232,312, 440, 593, 660, 675, 676; XXIX — 88, 310, 322, 393, 424,460, 516, 673, 683, 709

Горюнов (*Бендель*) Анатолій (1902-1956) актор XXI — 527

Горянський Павло (1878-1935) друг Л. Українки XXIX — 210

Госпринський Ісмаїл-Бай (1851-1914) письменник, громадський діяч XXII — 23

Готвальд Клемент (1896-1953) політичний діяч Чехословаччини, сталініст XXI — 148

Готфрід А., театральний діяч XXVII — 391-399

Готфрід Лев (1904-1938) більшовик, **розстріляний** XXII — 547

Готьян Федір (1904-1958) музикант, драматург XXVI — 42

Гофман Ернст Теодор Амадей (1776-1882) письменник XXIII — 533; XXV— 367

Гофман Єжі (1932 р.н.) кінорежисер XXI — 424, 430

Гофман Макс (1869-1927) генерал XXIV — 87

Гофштейн Давид (1885-?) письменник XXVIII — 446-448

Гоцці Карло (1720-1806) поет, драматург XXVIII — 671

Гошовський Адріан (1898-1967) журналіст, політичний діяч XXVI — 488

Грабар Мстислав (1925-2006) математик, син І. Грабара XXII — 430

Грабовський Ігор (1934-1992) кінорежисер XXI — 555

Грабовський Володимир (1928 р.н.) історик, академік XXVIII — 163

Грабовський Леонід (1935 р.н.) композитор, емігрував до США XXI — 139; XXIII — 191; XXIV — 473; XXV — 12, 118, 373; XXIX — 255, 350, 355

Грабовський Павло (1864-1902) поет, **репресований** XXVI — 196; XXVIII — 310

Грабчак Андрій (1910-1973) партизан, розвідник XXVI — 158

Градова Катерина (1946 р.н.) актриса XXIV — 437; XXV — 643, 644

Градовський О. Д., XXIX — 550, 551

Грамматіка Емма (1875-1965) актриса XXVII — 449

Грамші Антоніо (1891-1937) революціонер, філософ, **репресований** з 1926 по 1937р. XXII — 243; XXV — 421

Гранат Кас'ян (1888-1977) письменник XXV — 585; XXIX — 209

Гранін (*Герман*) Даниїл (1919 р.н.) письменник XXV — 500

Грановський Олексій (*Аврахам Азар*) режисер (1890-1937) XXI — 412

Грасс Гюнтер (1927 р.н.) письменник, скульптор, художник XXV — 504

Гращенкова Ірина (1940 р.н.) кінознавець XXII — 318

Гребенецький Олександр (1874-1937) педагог, **розстріляний** XXII — 329, 36

Гребінка Євген (1812-1848) поет, байкар, громадський діяч XXVI — 390; XXIX — 482

Гретпін, торгпред СРСР в Берліні 1933 XXVIII — 365

Гречаний, художник XXIX — 636

Гречко Андрій (1903-1976) державний діяч, маршал СРСР XXIII — 180-183

Гречуха Михайло (1902-1976) державний діяч XXVI — 266

Грибачов Микола (1910-1992) поет XXIII — 89; XXVII — 16; XXVIII — 607

Грибоєдов Олександр (1795-1829) драматург, розтерзаний фанатичним натовпом у перській амбасаді XXI — 438; XXIII — 189, 393; XXV — 174, 372; XXVI — 129; XXVII — 40, 424; XXVIII — 184, 539, 672; XXIX — 44

Григоренко (*Єгорова*) **Зінаїда** (1909-1994) журналістка, дружина П. Григоренка, **репресована** XXIII — 542, XXIV — 357; XXIX — 70

Григоренко Петро (1907-1987) генерал, **дисидент, репресований** XXII — 32, 38, 116, 398, 430; XXIII — 180, 183, 553; XXIV — 158, 229, 289, 332-334, 358, 383, 387; XXV — 16, 19, 21, 22, 129, 135, 301, 360, 468-473, 474-487, 544-556; XXVI — 12, 169, 203, 254; XXVII — 252, 254, 419, 525, 532, 689; XXVIII — 211, 532; XXIX — 272, 431

Григоріїв Никифор (псевдонім — *Нані*) (1883-1953) громадський і політичний діяч, міністр освіти УНР XXI — 260

Григорієв (*Григор'єв*) **Микола** (*Матвій, Ничипір*) (1885-1919) отаман XXIII — 290; XXV —300

Григорій Неокесарійський (бл. 213-270) богослов, єпископ XXVIII — 530

Григор'єв Сергій (1910-1988) художник XXX — 31

Григорьєва Галина (1917-1969) актриса XXI — 193

Григорян Вартан (1929 р.н.) історик XXIX — 200

Григорянц Ерванд (1930-1982) поет, товариш В. Симоненка XXI — 562

Григорянц Ніна (1918-2003) музичний редактор XXVI — 9, 26, 87, 129, 204

Гримм Олександр (1941 р.н.) художник-постановник на ЦТ XXV — 322

Гриневичева (*Гриневич*) Катря (1875-1945) письменниця XXI — 502

Гринишак Олекса (1895-?) січовий стрілець, діяч театру XXIX — 389, 393, 632, 633

Гринько Григорій (1890-1938) нарком освіти, голова Держплану, **розстріляний** XXII — 629; XXIV — 49; XXVI — 317; XXIX — 636

Гринько Олександр (1919 р.н.) актор, **репресований** XXVI — 390; XXVII — 57, 228, 489; XXIX — 401, 404, 410, 411, 461

Грипич Володимир (1923-2005) режисер школи М. Крушельницького XXV — 261; XXIX — 459

Грипич Олексій (1891-1983) режисер XXVIII — 287, 288

Грицай Василь (1856-1910) актор, співак, режисер XXI — 294, 295

Грицай Геннадій (1936-1990) філолог XXV — 183; XXVI — 60; XXVIII — 428, 515

Грицак Омелян, журналіст XXVIII — 47

Гриценко Анатолій (1957 р.н.) політичний діяч XXI — 607

Гриценко Лілія (1917-1989) актриса XXVIII — 539

Гриценко Микола (1912-1979) актор XXV — 533

Грицина Богдан (1935-1962) **дисидент, розстріляний** XXI — 414, 415

Гриців Роман, США XXIX — 340

Гришин Віктор (1914-1992) партійний діяч XXII — 405; XXIX — 249

Гришина Єлена (1932 р.н.) театральний критик XXI — 192

Гришко Володимир (1960 р.н.) співак XXI — 619

Гріг Едвард (1843-1907) композитор XXII — 470

Грільпарцер Франц (1791-1872) драматург XXIII — 75; XXIV — 217; XXVII — 24, 153

Гріммельсгаузен Ганс Якоб (1622-1646) письменник XXI — 405

Грін Грем (*Грехем*) (1904-1991) письменник XXII — 44; XXV — 50

Грін Роберт (1560-1592) драматург XXIV — 41

Грінберг Захарій (1889-1949) громадський діяч, історик, закатований у тюрмі XXVIII — 448

Грінберг Йосип (1900-1980) літературний критик XXVI — 336; XXIX — 253

Грінвуд Джеймс (1833-1929) письменник XXV — 264
Грінчак Василь (1928-1987) поет XXIX — 228
Грінченко Борис (1863-1910) письменник XXI — 428; XXII — 424, 535; XXIV — 244, 420, 421; XXV — 187; XXVI — 197, 416, 486; XXVII — 327, 658; XXVIII — 23, 310, 574, 630
Грінштейн Олексій (1881-1959) академік, **репресований** XXI — 35
Гріс Хуан (1887-1927) іспанський художник XXII — 153
Гріффіт Девід (1875-1948) кінорежисер XXX — 133
Гровс Пітер, журналіст XXVII — 340
Гродницький Петро (1918-2001) балетмейстер XXVIII — 258
Громико Андрій (1909-1989) дипломат XXII — 546; XXIII — 563; XXIX — 429
Громов Віктор (1899-1975) режисер, актор, популяризатор творчості М. Чехова XXVII — 9, 10; XXVIII — 489
Гросс Фрідріх (1898-1937) колгоспник, **розстріляний** XXVIII — 117
Гроссе Олег (1932-1991) художник XXV — 640
Гроссман Василь (1905-1964) письменник XXI — 70
Гроссман-Рощин Іуда (1883-1934) критик XXVIII — 615
Грудина Дмитро (1898-?) театрознавець, **репресований** 1937 року XXIII — 287, 289; XXV — 662; XXVII — 281, 459; XXVIII — 533, 534
Грушевський Михайло (1866-1934) політичний діяч, історик, літературознавець, мистецтвознавець, письменник, **репресований** XXI — 154, 244, 246, 248, 252, 254, 612; XXII — 535, 536; XXIII — 291; XXIV — 17, 381, 462; XXV — 206, 250, 277; XXVI — 71, 138, 305, 339, 486, 487, 580; XXVII — 51, 223, 384; XXVIII — 44, 348, 349; XXIX — 460, 551-553, 579, 662, 670; XXX — 28
Грушецький Іван (1904-1982) партійний діяч XXV — 562, 563
Губа Володимир (1938 р.н.) композитор XXI — 139; XXIII — 191; XXIX — 255
Губайдуліна Софія (1930 р.н.) композитор XXI — 140; XXIX — 255
Губанов Леонід (1928-2004) актор XXVI — 204, 327; XXVIII — 57, 58
Губаренко Віталій (1934-2000) композитор XXVII — 488
Губенко Кость (1909-1982) брат Остапа Вишні, актор XXIX — 191

Губенко Микола (1941 р.н.) актор Театру на Таганці XXI — 136, 230

Губенко Яків (1933 р.н) режисер, емігрував до США XXII — 316

Гувер Джон Едгар (1895-1972) директор ФБР XXVIII — 352

Гук Лідія (1938-2011) лікар, **дисидентка** XXIX — 46, 660, 661

Гук Роберт (1635-1703) фізик XXVIII — 138

Гулак Микола (1821-1899) науковець, громадський діяч XXIX — 199

Гулак-Артемовський Петро (1790-1865) письменник XXIII — 324

Гулак-Артемовський Семен (1813-1873) актор, композитор XXI — 294, 299; XXVII — 46

Гулакян Армен (1899-1960) театральний діяч XXV — 649

Гулевич Тетяна (1924-2003) актриса XXVI — 21

Гулик-Гнатенко Стефанія, філолог, **дисидентка, репресована** XXVI — 344, 452, 454, 460, 461; XXVIII — 520; XXIX — 225, 375, 385

Гумбольдт Вільгельм фон (1767-1835) філолог, філософ XXV — 507

Гумілевський Лев (1890-1976) письменник XXIX — 524

Гумільов Микола (1886-1921) поет, **розстріляний** XXIV — 428 XXV — 9; XXVIII — 132, 147, 203

Гундербунг, директор естонського театру XVII ст. XXIX — 215

Гундоров Олександр (1895-1973) генерал, голова Слов'янського комітету СРСР XXII — 713, 742

Гунія Валеріан (1862-1938) актор, режисер XXI — 297

Гуно Шарль (1818-1893) композитор XXII — 555

Гунчак Тарас (1932 р.н.) історик, США XXVII — 249; XXVIII — 47

Гуня Дмитро (XVII ст.) один з козацьких провідників XXVII — 294

Гурджієв Георгій (1877-1949) психолог, філософ, містик XXIII — 533

Гуревич Любов (1866-1940) письменниця XXVII — 416

Гуржій Іван (1915-1971) історик XXVIII — 603

Гурмон Ремі де (1858-1915) письменник XXX — 114

Гурний Роман, репресований в 60-х роках XXI — 414, 415

Гурський, професор-лісовод, звинувачений у справі СВУ XXII — 378

Гурський Костянтин (1922-1985) функціонер мінкультури XXI — 307, 312; XXV — 260

Гурченко Людмила (1935-2011) актриса XXVI — 295

Гус Іван (*Ян*) (1371-1415) проповідник, мислитель, чеський національний герой XXI — 480; XXII — 226; XXIII — 53, 74, 262, 557; XXIV — 209; XXVI — 364, 365; XXVII — 182, 188; XXIX — 476

Гусак Густав (1913-1991) політичний діяч, **репресований,** брежневець XXII — 228; XXIII — 239; XXIV — 388; XXVI — 148

Гусев Віктор (1909-1944) письменник XXVII — 226

Гусева Ніна (1946-2003) редактор XXVII — 261

Гусаров Володимир[24] (1925-1996) актор, **дисидент, репресований** XXVIII — 511

Гуссерль Едмунд (1859-1938) філософ XXVII — 533; XXIX — 474

Гусяк Дарія (1924 р.н.) героїня УПА, **репресована** XXII — 95, 228

Гутер Йоганес (1881-1967) кінорежисер XXVII — 449

Гуттенберг Іоанн (1397? 1400-1468) ювелір, винахідник XXII — 413; XXX — 131, 133

Гуцало Євген (1937-1995) письменник XXI — 16, 70, 573; XXIV — 274, 315, 365, 395; XXVII — 262; XXVIII — 107, 109, 166, 413

Гуцалюк Любослав (1923-2003) художник XXVIII — 439; XXIX — 103; XXX — 26

Гуцков Карл (1811-1878) драматург XXI — 469; XXIX — 105

Гюго Віктор (1802-1885) XXII — 491; XXIV — 414; XXV — 542; XXVI — 151, 370; XXVII — 24; XXVIII — 147, 456, 691; XXIX — 6, 390; XXX — 111

Гюйгенс Христіан (1629-1695) фізик XXVIII — 138

Ґ

Ґанаґо Борис (1928 р.н.) режисер, дитячий письменник, потім — православний педагог XXII — 319, 320, 616, 617; XXIII — 185-193; XXIV — 20, 46, 90, 148, 152, 153, 165, 250-252, 285; XXV — 254; XXVI — 94, 101, 128, 129, 140, 141

Ґерман Михайло (1933 р.н.) художник, письменник XXIX — 528

Ґижа Іван, лікар, журналіст, видавець XXVIII — 391

Ґротовський Єжі (1933-1999) режисер XXIII — 158-180; XXV — 252, 434, 557, 615, 635; XXVI — 314; XXVII — 225, 273, 274, 316; XXIX — 206

[24] Автор книги «Мой папа убил Михоелса» (Л.Т.)

Д

Д'Аннуціо Габрієле (1863-1938) письменник XXVIII — 311

Д'Арк Жанна (1412-1431) Орлеанська діва XXIV — 401; XXV — 507; XXVII — 56, 125, 126, 129; XXVIII — 90, 534, 535, 667

Д'Арлевіль Жан Франсуа Коллен (1755-1806) драматург, академік XXVII — 41

Д'Артаньян (*Шарль Ож'є де Бац*) (1611-1673) граф Д'Артаньян XXI — 626

Д'Увіль Жерар, письменниця XXIX — 98

Д'юк Чарльз Мосс (1935 р.н.) астронавт XXIX — 271

Давид Жак-Луї (1748-1825) XXIX — 524, 525

Давиденко Георгій (1944 р.н.) робітник, **репресований** XXVIII — 531

Давидов Володимир (*Горелов Іван*) (1784-1839) актор XXIX — 16, 282

Давидов (*Горелов*) **Володимир** (1849-1925) актор XXVII — 381; XXVIII — 661

Давидов Юрій (1929-2007) філософ XXII — 318, 430; XXVIII — 417

Давидова Ірина (1921-2002) критик XXVII — 120, 493

Давтян Яків (1888-1938) дипломат, чекіст, **розстріляний** XXIX — 488, 489

Дагер Луї (1787-1851) один з винахідників фотографії XXIV — 466

Дадамян Геннадій (1938 р.н.) соціолог мистецтва XXII — 318; 51, 495, 496, 507, 511

Даденков Юрій (1911-1994) міністр освіти УРСР XXVI — 107, 108; XXIX — 629

Дайреджієва Нінель (1926 р.н.) редактор XXI — 130, 181; XXII — 325; XXIII — 153, 226; XXIV — 71, 121; XXIX — 168

Даладьє Едуард (1884-1970) політичний діяч XXVIII — 398

Далі Сальвадор (1904-1989) художник XXVIII — 192

Далібар Томас Франсуа (1703-1799) фізик XXVIII — 138

Даліз Дюпюі Рене (1879-1907) товариш Аполлінера XXII — 148, 156, 157

Далін (*Левін*) **Давид** (1889-1962) історик, політичний діяч, емігрант з 1921 р. XXVIII — 592

Даль Володимир (1801-1872) письменник XXIX — 695

Даль Олег (1941-1981) актор XXV — 516

Дальсер Іда Ірена (1880-1937) коханка і перша дружина Муссоліні XXV — 462

Дальський (*Нестеренко Василь*) **Володимир** (1912-1998) актор театру ім. І. Франка XXI — 530; XXIX — 214, 336

Дамадіан Чік (1919 р.н.) румунський графік XXIV — 276

Данилевський Григорій (1829-1890) письменник XXIII — 322, 339, 385

Данило Галицький (1201-1264) король XXVI — 488; XXIX — 696

Даніель Юлій (1925-1988) письменник, перекладач, **репресований** XXI — 16, 101, 121, 329, 358; XXII — 45, 47, 391; XXIII — 553; XXIV — 30, 121, 320, 334, 395; XXV — 24, 137, 235, 275, 346, 448, 485, 539; XXVI — 59, 164, 165, 351, 353, 395; XXVIII — 237, 239-241, 243, 247, 249, 333, 505, 568, 597, 598, 605, 695; XXIX — 111, 314, 317, 329, 330; XXX — 8

Данте Аліг'єрі (1265-1321) XXI — 54, 64, 98, 567; XXII — 147; XXIV — 364, 398; XXV — 509; XXVIII — 33, 207, 637; XXIX — 341, 355

Дантес Жорж (1812-1895) авантюрист XXIV — 240; XXIX — 204

Дантон Жорж Жак (1759-1794) революціонер, **страчений** XXII — 397, 492, 493; XXV — 59

Данченко Володимир (1914-1967) актор XXI — 469

Данченко Олександр (1926-1993) графік XXI — 327, 342-349, 564; XXIV — 140, 143

Данченко Сергій (1937-2001) режисер XXI — 77, 78, 99, 100, 469-471; XXV — 498; XXVI — 259, 308-310, 390; XXVII — 57, 114, 119, 492; XXIX — 315, 401, 404, 409, 412, 459

Данько М. (псевдонім *Миколи Троцького*) (1883-1971) журналіст, родом з Луцька XXVIII — 366-368, 377-379, 409-412

Данькевич Кость (1903-1984) композитор XXIX — 394

Дар'ялов А., автор інсценівки XXIX — 508-510

Дарвін Чарльз Роберт (1809-1882) природознавець XXIV — 78; XXVI — 382; XXVIII — 141

Даріо Рубен (1867-1916) поет XXI — 177; XXII — 562

Даценко Борис (1924-?) театрознавець XXV— 490

Даценко Ольга (*Леся*) (1903-1993) актриса «Березоля», **репресована** XXIII — 294; XXV — 247

Дацків Михайло (1893-1939) директор «Березоля», **розстріляний** XXIX — 605

Дашевська Галина (1941 р.н.) актриса XXIV — 392

Дашичев Вячеслав (1925 р.г.) генштаб, історик XXVIII — 272-274

Дашкевич Ярослав (1926-2010) історик, **дисидент, репресований** XXVII — 613; XXVIII — 270

Дворжецький Вацлав (1910-1993) актор, **репресований** XXV — 432, 436-440; XXVI — 20

Дворжак Антонін (1841-1904) композитор XXII — 428, 470; XXVI — 416; XXVIII — 312

Дворко Генріх (1931-2012) хімік, **дисидент** XXII — 23, 217 XXIV — 155; XXVII — 346; XXIX — 537

Дгоді Деніш, США XXIX — 274

Де Філіппо Едуардо (*Пассареллі*) (1900-1984) актор, режисер, драматург XXIII — 124

Дебарі Жак (1914-2011) актор XXIII — 60

Деборін (*Іоффе*) **Абрам** (1881-1963) філософ, академік, критикований за «школу Деборіна» XXVIII — 294

Деборін Григорій (1907-1987) історик, його син XXVIII — 266-268, 270, 272, 273, 278, 279

Дебюссі Клод (1862-19180) композитор XXI — 196

Деві Хамфрі (1778-1829) фізик XXVIII — 139

Девіс Анжела (1944 р.н.) чл. ЦК КП США, **репресована** XXVI — 465; XXVIII — 504; XXIX — 163, 675

Деденьов Михайло (1720-1786) генерал-поручник XXVII — 291

Дей Олексій (1921-1986) літературознавець XXIX — 256

Дейч-Малкіна Євгенія (1919 р.н.) літературознавець, дружина О. Дейча XXI — 284, 492; XXII — 69; XXIII — 116, 117; XXIV — 47, 51, 71, 75, 96, 364, 365, 408; XXV — 363, 374, 440

Дейч Олександр (1893-1972) літературознавець, театрознавець, перекладач, письменник XXI — 18, 19, 30, 131, 183, 284, 492; XXII — 18, 61, 69, 110, 318, 325, 399, 409, 517, 618; XXIII — 75, 89, 117, 153, 203, 224, 236; XXIV — 47, 51, 71, 75, 81, 96, 222, 226, 363-365, 390, 393, 451, 467; XXV — 32, 66, 98, 181, 235, 270, 299, 330, 334, 353, 341, 355, 363, 374, 432, 440, 441, 543, 584-586, 594, 600, 601; XXVI — 8, 25, 50, 84, 140, 142, 151-154, 160, 162, 204, 205, 294, 303, 305, 320-322, 329, 336, 340, 354,

360-383, 391, 395, 402, 424, 442; XXVII — 52, 104, 130, 141, 174, 190, 191, 201, 261, 272, 273, 277, 349, 467, 484, 559, 611; XXVIII — 88, 89, 116, 127, 185, 206, 207, 223, 229, 284, 325 327, 468, 483, 609; XXIX — 8, 11-17, 168, 169, 178, 206, 209-212, 237, 238, 252, 253, 257-281, 324, 354, 404, 456, 459, 527, 629

Деканозов (*Деканозішвілі*) **Володимир** (1898-1953) чекіст, **розстріляний** XXIV — 467; XXVIII — 270

Декарт Рене (1596-1650) філософ XXI — 227; XXVI — 635; XXVIII — 580, 581, 582; XXIX — 225

Делакруа Ежен (1798-1863) художник XXVII — 665

Делеклюз Шарль (189-1971) герой Комуни XXVIII — 617

Деліб Лео (1836-1891) композитор XXII — 467

Делон Ален (1935 р.н.) актор XXIX — 247

Делоне Вадим (1947-1983) поет, **дисидент, репресований** XXII — 229, 431, 432; XXIII — 91, 93, 307, 309, 313-316; XXIV — 37, 348; XXVI — 355; XXVIII — 57, 58, 255

Дельмар Віна (*Альвіна Кротер*) (1903-1990) письменниця XXV — 86

Дельсарт Франсуа (1811-1871) співак, педагог XXV — 619

Демарчик Єва (1941 р.н.) співачка XXVI — 145, 395

Деметрос I, цар, правив Грузією з 1125 по 1154 рр. XXI — 293

Демидов Олександр (1944-1990) театральний критик XXVIII — 281

Демидова Алла (1936 р.н.) актриса Театру на Таганці XXIII — 184; XXVI — 295; XXVIII — 155; XXIX — 171

Демічев Петро (1918-2010) політичний діяч XXIX — 248, 249

Демосфен (384-322 до н.е.) оратор XXII — 284

Демуцька Валентина, дружина оператора Д. Демуцького XXII — 316; XXIX — 429, 433, 577

Демуцький Данило (1893-1954) кінооператор XXVI — 434, 435; XXIX — 245, 276, 433, 497, 577

Демченко Микола (1896-1937) нарком радгоспів СРСР, **розстріляний** XXII — 371, 372; XXVIII — 45

Демчук Петро (1900-1937) філософ, **розстріляний** XXVIII — 294, 352

Демчук Теофіл (1896-1992) актор XXVI — 30, 244, 417; XXIX — 66, 142, 632

Денисенко Володимир (1930-1984) кінорежисер, **репресо-**

ваний XXI — 561; XXVI — 245; XXX — 26

Денисов Едисон (1929-1996) композитор XXVII — 257

Денікін Антон (1872-1947) військовий діяч XXII — 22, 351, 367, 530; XXIII — 290, 291

Дербіна Людмила[25] (1938 р.н.) поетеса XXVII — 77, 78

Дергачова Галина (?-2011) актриса, режисер телебачення XXVI — 677, 681

Дерем Трістан (1889-1941) поет XXII — 199

Дерен Андре (1880-1954) художник XXII — 152, 155

Державін Гаврило (1743-1816) поет XXV — 264

Деркач Георгій (1846-1900) актор, антрепренер XXII — 82, 84; XXV — 95

Деснос Робер (1900-1945) поет, загинув у концтаборі XXV — 570

Дефо Даніель (1660-1731) письменник XXI — 126; XXV — 264

Дехтярьова Зінаїда (1927-2004) актриса XXI — 471

Дешерієв Юнус (1918-2005) філолог XXIX — 560

Джанелідзе Дмитро (1906-2004) театрознавець XXI — 293

Джамбул Джабаєв (1846-1945) поет-акин XXII — 538

[25] Коханка поета Миколи Рубцова, засуджена у звинуваченні в його вбивстві.

Джемільов Мустафа (1943 р.н.) дисидент, політик, **репресований** XXIV — 229; XXV — 301, 360

Дживелегов Олексій (1875-1952) мистецтвознавець XXVI — 28, 40; XXVII — 64

Джигарханян Армен (1935 р.н.) кіноактор XXII — 318; XXV — 564, 565

Джилас Мілован (1911-1955) народний Герой Югославії, потім — **дисидент, репресований** XXII — 104, 105, 252-263; XXVII — 133, 134

Джогадиш Чандра Боше (1858-1937) фізик, біолог, енциклопедист XXVIII — 698

Джойс Джеймс Огастин (1882-1941) письменник XXII — 187

Джонс Брайан (1942-1969) засновник і гітарист групи «Роллінг Стоун» XXIV — 432, 440

Джонс Гарет[26] (1905-1935) журналіст, колишній радник Ллойда-Джорджа XXVIII — 404

Джонсон Бен (*Бенджамін*) (1573-1637) драматург XXIV — 39-42, 56, 57; XXVII — 20

Джонсон Самюель (1709-1784) лексикограф, поет XXIII — 142, 143

[26] Відомий тим, що надрукував в Англії жорстоку правду про Голодомор в Україні, за що й був підданий обструкції (Л.Т.)

Джотто ді Бондоне (1267-1337) художник XXVII — 239

Джоуль Демс Прескотт (1818-1894) фізик XXVIII — 140

Дзаваттіні Чезаре (1902-1989) кінорежисер XXVIII — 76

Дзеверін Ігор (1929-2001) літературознавець, академік XXV — 181

Дзержинський Фелікс (1877-1926) більшовик, чекіст XXII — 588; XXIV — 251, 252, 466; XXVI — 627; XXVIII — 617; XXIX — 623

Дзюба Іван (1931 р.н.) літературознавець XXI — 24, 32, 37, 72, 120, 290, 494, 496, 566, 578; XXII — 60, 63-65, 112, 220, 233-236, 399, 471, 535; XXIII — 7, 46, 95, 108, 247, 554; XXIV — 49, 101, 105, 121, 122, 129, 131, 153, 154, 157, 253, 350, 351, 386, 387, 408; XXV — 38, 81, 113, 114, 117, 299, 300, 444-446, 562; XXVI — 88, 89, 100, 167, 181, 183, 184, 187-199, 209, 287, 323, 341, 396, 429, 447, 450, 453, 455, 463, 464, 516; XXVII — 267, 269, 296, 335, 336, 431-433, 485, 506, 518, 655; XXVIII — 50, 55, 64, 108, 150, 186,205, 211, 462, 516, 525; XXIX — 43, 49, 91, 170, 175, 193, 194, 203, 221, 248, 272, 315, 336, 349, 379, 383, 203, 345, 348, 351, 400, 432, 442, 503, 505, 528, 546-571, 581, 583, 585, 592, 593, 625; XXX — 20, 32

Дзюбинська Ольга (1922-2010.) театрознавець XXIV — 393; XXIX — 107, 108, 374

Дибенко Павло (1889-1938) військовий діяч, **розстріляний** XXIV — 88, 304; XXIX — 196, 201, 567

Дивнич Юрій (псевдонім ***Юрія Лавріненка***) (1905-1987) XXIII — 596

Дикий Олексій (1889-1955) актор, режисер XXI — 48, 576; XXII — 14; XXVI — 134; XXVII — 10; XXVIII — 224, 225

Дикова Марія (1879-1974) актриса О. Дикого XXVIII — 534

Диктоніус Ельмер (1896-1961) поет XXIV — 435

Димитров Георгій (1882-1949) лідер Болгарії, **репресований** XXVII — 386

Димов Осип (1878-1959) письменник XXVII — 393

Димшиц Галина (1908-1991) літературознавець XXII — 319

Димшиц Марк (1927 р.н.) льотчик, **дисидент, репресований** XXVI — 437; XXVII — 143

Динов Юрій (1949-1982) актор XXVII — 119, 491

Диптан Ольга (1912-1998) ланкова XXVI — 320

Диченко Ігор (1946 р.н.) мистецтвознавець, колекціонер XXIII — 246; XXIX — 275

Дібольд Г., агроном, обвинувачений у справі СВУ XXII — 374-377

Дідик Галина (1912-1979) зв'язкова Р. Шухевича, **репресована** XXII — 95, 170, 181

Дідик Микола (?-?) покінчив 25-річним життя **самоспаленням** у Москві перед будинком КГБ XXVII — 343

Дідицький Богдан (*Феодосій*) (1827-1909) журналіст, історик, видавець XXVIII — 308

Дідро Дені (1713-1784) філософ XXIII — 378, 546; XXV — 51; XXVI — 208; XXVII — 227, 407-409, 418, 499; XXVIII — 284, 557; XXIX — 98

Дідусенко Андрій (1886-1938) керівник інституту економіки, звинувачений у справі СВУ, **розстріляний** XXII — 375

Дідух Михайло, директор школи в Космачі, секретар партбюро XXVIII — 63

Діккенс Чарлз (1812-1870) письменник XXI — 405; XXVI — 416; XXVIII — 311

Дін Джеймс (1931-1955) актор XXVIII — 512

Діно Едуард (1886-1938) колгоспник, **розстріляний** XXVIII — 117

Діоген Лаертський, пізньоантичний історик філософії XXVII — 245

Діоген Сінопський (бл. 400-325 до н.е.) філософ з бочки XXII — 400, 622

Діонісій I Старший (432-367 до н.е.) тиран Сиракуз з 406 р. XXI — 586

Дісней Волт (1901-1966) режисер-мультиплікатор XXII — 106, 406; XXVI — 98

Дітріх Адольф (1877-1957) швейцарський робітник, художник-примітивіст XXII — 437

Дітріх Марлен (1901-1992) кіноактриса XXIX — 452

Діценшмідт Антон Франц (1893-1955) драматург XXI — 549

Діфенбейкер Джон (1895-1979) сенатор США XXV — 170, 251

Діхтяренко Кузьма (1900-?) режисер школи Л. Курбаса, **репресований** 1937 року XXVIII — 129

Дмитерко Любомир (1911-1985) письменник XXI — 70, 536, 559; XXII — 408; XXIV — 17, 166, 330, 408, 418; XXV — 44, 81, 113, 114, 444; XXVI — 226; XXVII — 485; XXIX — 175, 203

Дмитревський Володимир (1908-1978) письменник XXVIII — 616

Дмитревський Іван (1734-1821) актор XXIX — 16

Дмитрієв Ігор (1927-2008) актор XXIX — 192

Дмитрієв Юрій (1911-2006) театрознавець XXV — 258, 353; XXVII — 52, 190, 201; XXIX — 189

Дмитрієнко Марія (1935 р.н.) історик XXIX — 198

Дмитрій Донской (1350-1389) московський князь XXIX — 425

Дмитрова Людмила (1890-1986) мистецтвознавець XXVII — 451

Дмитрук Варвара (1872-1964) товаришка Лесі Українки XXIX — 210

Дніпровський (*Шевченко*) Іван (1895-1934) письменник XXIV — 376, 454; XXV — 269; XXVII — 83, 86, 92, 95

Добош Ярослав (1947-?) студент, член СУМу XXIX — 46, 128, 195, 248, 336, 397-400, 430, 504, 506

Добровольська Олімпія (1892-1990) актриса, дружина Й. Гірняка XXII — 124; XXIII — 50, 56, 69, 74, 76, 96, 99, 100, 105, 254, 282, 283, 285, 286; XXIV — 117, 182, 190, 199, 201, 207, 208, 218, 280; XXV — 664; XXVII — 196, 297, 459, 460, 697, 705, 707; XXVIII — 111, 438, 439; XXIX — 338-346, 348, 351, 365, 366, 390, 629-649

Добровольський Анатолій (1910-1988) архітектор XXI — 301, 302

Добровольський Аркадій (1911-1969) кіносценарист, **репресований** XXV — 53

Добровольський Віктор (1906-1984) актор XXI — 537; XXVII — 328; XXVIII — 113; XXIX — 366

Добровольський Георгій (1828-1971) космонавт, **загинув** XXVII — 571

Добровольський Олексій[27] (1938 р.н.) громадський діяч, **дисидент, репресований** (табори і каральна психіатрія) XXI — 27; XXII — 20; XXIII — 315; XXIV — 319, 321, 322

[27] Тут доречно розповісти його подальшу історію. Сьогодні (2010 р.) Добровольський Олексій Олександрович (Доброслав) XIII — Волхв Товариства охорони природи «Стріли Ярила», ідеолог неоязичницького націонал-соціалізму.
У березні 2002 р. отримав вирок у справі про розпалювання міжнаціональної ворожнечі, засуджений до 2 років умовно. Автор чисельних статей і брошур у т.ч. «Природные корни Русского Национального Социализма» і програмового для неоязичників тексту «Стрелы Ярилы».

Добролюбов Микола (1836-1861) критик XXI — 559, 560, 578; XXV — 525

Добротворський Петро (1939 р.н.) журналіст XXVII — 43

Добужинський Мстислав (1875-1957) художник XXII — 462

Довбищенко Галина (1938-1999) театрознавець XXV — 664; XXVI — 163

Довбуш Олекса (1700-1745) опришок XXIV — 154; XXVIII — 157, 160, 161, 163, 193, 201

Довга Марина (1939-2006) редактор (КТМ) XXIV — 278

Довгань Борис (1928 р.н.) скульптор (КТМ), **дисидент** XXIV — 155; XXV — 352

Довженко Олександр (1894-1956) кінорежисер XXI — 72, 131, 173, 190, 302, 404, 412, 434, 554, 564, 568, 606; XXII — 168, 169, 619; XXIV — 142, 229, 370, 372, 373, 408, 396, 440; XXV — 335-337, 424-427, 489, 526, 528, 590, 595, 602; XXVI — 10, 131, 134, 240, 261, 264, 275, 376, 435, 477; XXVII — 100, 232, 254, 704, 705; XXVIII — 9, 161, 185, 337, 375, 462, 463, 615, 616; XXIX — 231, 280, 355, 567, 593, 601; XXX — 26

Довлатов Сергій (1941-1990) письменник XXIV — 10, 11

Довчак, репресований у 60-і роки XXI — 415

Дога Василь (1886-?) професор ВУАН, засуджений у справі СВУ, після 1931 загинув на засланні XXII — 363

Догадов Олександр (1888-1937) партійний діяч, **репресований** XXII — 395

Доде Альфонс (1840-1897) письменник XXIV — 445; XXVIII — 311, 580

Докутович Галина (1921-1943) льотчиця XXV — 254

Доленго (*Клоков*) Михайло (1896-1981) письменник, ботанік XXII — 199; XXIV — 422

Должанов Петро (1906-1986) актор XXII — 277, 565

Долина (*Попиков*) Павло (1888-1955) актор, режисер театру Л. Курбаса XXI — 203; XXII — 123-125, 308; XXIII — 125-127; XXIV — 210, 211; XXVI — 31; XXIX — 56, 57, 632, 633, 635

Долінін Олександр (1895-1929) актор школи Л. Курбаса XXVII — 577

Дольд-Михайлик Юрій (1903-1966) письменник XXVI — 158

Доманицький Василь (1877-1910) історик, літературознавець XXVI — 85

Домашенко М., з режисерської лабораторії Л. Курбаса XXII — 124

Домінчен Климентій (1907-1993) композитор XXIX — 255

Дон Амінадо (*Шполянський Амінодав*) (1888-1957) поет, гуморист і сатирик XXVIII — 132

Донато (*Піссуїті Донато Американович*) (1885-1964) клоун, артист цирку XXVI — 363

Донець Михайло (1883-1941) співак (бас), **розстріляний** XXVII — 76

Дондурей Данило (1948 р.н.) кінодіяч XXII — 319

Доннер Йорн (1933 р.н.) письменник, продюсер XXVI — 55, 56

Донськой Марк (1901-1981) кінорежисер XXIX — 576

Донцов Дмитро (1883-1973) журналіст, ідеолог українського націоналізму XXI — 47, 241, 242, 410, 612, 614; XXII — 353; XXIII — 558-600; XXIV — 122; XXV — 385; XXVII — 117, 611, 613, 643; XXIX — 101, 119, 662; XXX — 13

Допкюнас Вадим (1940 р.н.) режисер XXIV — 286

Доріченко Олесь (1936 р.н.) поет, перекладач, художник XXVI — 228, 230

Дорн Михайло (1926 р.н.) адміністратор, **репресований** XXVII — 670, 682, 683; XXVIII — 134; XXIX — 259, 311, 484

Доронін Віталій (1909-1976) актор XXIV — 58

Дороніна Тетяна (1933 р.н.) актриса XXVI — 295; XXX — 23

Дорош Єфім (1908-1972) письменник XXI — 139

Дорошевич Влас (1865-1922) письменник, фейлетоніст XXIII — 144; XXIX — 12, 496, 614

Дорошенко Петро (1627-1698) гетьман України XXVII — 629, 633, 645

Дорошина Ніна (1934 р.н.) актриса XXVI — 295

Дорошенко Дмитро (1882-1951) історик, публіцист XXII — 358; XXVIII — 546

Дорошенко Олександр, син Петра Дорошенка XXIII — 323

Дорошенко Петро[28] (1627-1698) гетьман України XXI — 426; XXII — 361, 364; XXIII — 323

Дорошко Петро (1910-2001) поет XXII — 199

Досвітній (*Скрипаль-Міщенко*) **Олесь** (1891-1934) письменник, **розстріляний** XXII — 223; XXIV — 101; XXV — 379, 380, 662; XXVII — 76, 81, 83, 92-95

[28] З невідомих причин випав з «Енциклопедії сучасної України». Там, у т. 8 (Київ., 2008 на ст. 342 є три Петра Дорошенки – отоларинголог, фізіолог і розстріляний чекістами краєзнавець. А гетьмана Петра Дорошенка – нема. Авжеж, це треба виправити в якомусь із додатків (Л.Т.)

Досенко Микола (1921-2006) актор XXI — 533

Достоєвський Федір (1821-1881) письменник, **репресований** XXI — 559, 623; XXII — 468; XXIII — 103, 528, 581, 590; XXIV — 18, 55, 127, 274, 457; XXV — 237, 271, 346, 508, 516, 634, 637; XXVI — 11, 17, 315, 349; XXVII — 348, 535, 542, 550, 560, 570, 606; XXVIII — 130 204, 253, 311, 318, 583, 584, 614, 673; XXIX — 21, 109, 110, 238, 440, 591, 596, 696; XXX — 12, 91

Доценко Борис[29], фізик XXVII — 334

Доценко Надія (1913-1994) актриса XXI — 185; XXIV — 159; XXV — 87

Доценко Ростислав (1931-2012) перекладач, літературознавець, **репресований** XXVII — 318; XXVIII — 144

Драбата Валентина[30] (1908-1983) викладачка фізики, **дисидентка, загинула** XXVI — 454, 459, 460

Драбкіна Єлизавета (1901-1974) письменниця**, репресована** XXIV — 118

Драгоманов Михайло (1841-1895) письменник, фольклорист, історик, філософ, громадський діяч XXI — 154, 196, 442; XXIII — 297, 586; XXIV — 231; XXVII — 152, 522, 623, 625; XXIX — 125, 209; XXX — 13

Драгоманов Олександр, психіатр, брат О. Пчілки XXVII — 352

Драгоманова Єлизавета (1821-1895) мати М. Драгоманова, бабуся Л. Українки XXVII — 352

Драгоманова Людмила (1842-1918) дружина М. Драгоманова XXVII — 612

Драгомиров Михайло (1830-1905) генерал XXI — 517; XXII — 535

Драй-Хмара (*Ашер*) Оксана (1925 р.н.) донька М. Драй-Хмари XXIV — 202, 207

Драй-Хмара Михайло (1889-1939) поет, перекладач, літературознавець, **репресований,** помер на Колимі, імовірно **розстріляний** XXII — 109; XXIV — 16, 123, 257; XXV — 56; XXVII — 655, 667; XXVIII — 22, 28, 29, 33, 548, 550; XXIX — 24

Драйзер Теодор (1871-1945) письменник XXI — 215; XXIII — 562; XXIV — 343

Драк Аркадій (*Бума*) (1925-2002) мистецтвознавець XXV — 488, 489

---

[29] Доктор фізико-математичних наук. В 1966 році залишився в Канаді. Меннонiт (Л.Т.)

[30] «Випадково» випала з балкону в Києві.

Дракула Влад III (1431-1476) князь Валахії XXVII — 661

Драч Іван (1936 р.н.) поет XXI — 33, 45, 72, 97, 108, 110, 119, 283, 446, 561, 571, 596, 597, 596, 602; XXII — 23, 58, 60, 111, 112, 169, 217, 288, 398, 409, 418, 436, 541; XXIII — 7, 63, 95, 227, 281; XXIV — 7, 96, 101, 105, 123, 132, 156, 315, 316; XXV — 362, 518, 538, 570; XXVI — 18, 89, 119, 147, 183, 231, 253, 287, 305, 332, 354, 320, 395, 410, 438; XXVII — 66, 104, 129, 130, 140, 143, 207, 275, 323, 368, 369, 472, 484, 503, 514, 680; XXVIII — 88-90, 205, 275, 413, 461, 525, 527, 529, 544; XXIX — 35, 81, 91, 154, 209, 259, 315, 348, 352, 355, 442, 594, 600, 659, 679, 680; XXX — 19, 22, 35

Драч Марія (1946 р.н.) дружина І. Драча XXIII — 227

Дрейден Симон (1905-1991) театрознавець, **репресований** XXI — 192; XXII — 319; XXVII — 104, 174, 191, 195, 201

Дрейсіг Іван (1798-1888) актор XXI — 293

Дрейфус Альфред (1859-1935) капітан французького генштабу XXII — 148; XXX — 99

Дремлюга Володимир (1940 р.н.) робітник, **дисидент, репресований,** емігрував 1974 р. XXII — 229, 431, 432; XXIII — 93, 306, 316-318; XXIV — 37, 348; XXVI — 355, 616

Дрізен (*Остен-Дрізен*) Микола (1868-1935) барон, театрознавець XXIII — 21

Дроб'язко Євген (1898-1980) перекладач, син А. Дроб'язка XXII — 218; XXIV —365; XXIX — 355

Дробинський Борис (1904-1937) режисер школи Л. Курбаса, **розстріляний** XXVII — 103, 572; XXIX — 648

Дрозд Володимир (1939-2003) письменник XXI — 30, 31, 70; XXII — 409; XXIV — 274, 365, 395; XXV — 82, 104, 422, 423, 538; XXVI — 226; XXVII — 9; XXVIII — 107, 109, 110, 580

Дрофенко Сергій (1933-1970) поет XXV — 332

Друце Іон (1928 р.н.) драматург XXIX — 86, 214, 457

Дубасов Герман (1927-2008) театрознавець XXII — 288, 315, 316, 325; XXIV — 393; XXVII — 273; XXIX — 169

Дубенко Юрій (1938 р.н.) актор XXVII — 231

Дубинський-Мухадзе Ілля (1911-1986) письменник XXVIII — 616; XXIX — 526, 527

Дубінін Владлен (1931 р.н.) скульптор XXVII — 293, 295

Дубнова Євгенія (1928 р.н.) театрознавець XXII — 319

Дубовий Іван (1896-1938) командарм 2-го рангу, **розстріляний** XXVIII — 337

Дубовик Леонтій (*Лесь*) (1902-1952) актор, режисер XXI — 203; XXVIII — 129, 506; XXIX — 57, 640, 642

Дубовик Михайло (1900-1941) письменник, **розстріляний** XXIV — 473, 474

Дубовка Володимир (1900-1976) поет, **репресований** XXIV — 29, 30

Дубровський Віктор (1928-2003) зав. літ. частиною театру ім. В. Маяковського XXII — 318, 318

Дубровський Сергій (1900-1970) історик, **репресований** XXII — 604

Дубчек Олександр (1921-1992) політичний діяч, **загинув в автокатастрофі** XXI — 40, 227, 331; XXII — 108, 170, 227, 296, 340, 399, 404, 408, 550, 648; XXIII — 42-45, 78, 110, 111, 220, 239, 302-304; XXIV — 103, 318, 319, 345, 388; XXV — 20

Дудар (*Дайлідович*) **Алесь** (1904-1937) поет, **розстріляний** XXIV — 29

Дударев Дмитро (1890-1960) актор XXV — 488

Дудишкін Степан (1820-1866) журналіст XXVII — 43

Дудін Володимир (1909-1982) режисер XXI — 129; XXIII — 67

Дудінцев Володимир (1918-1998) письменник XXII — 273

Дузе Елеонора (1858-1924) актриса XXI — 413; XXIII — 144; XXVII — 442; XXVIII — 667

Думбадзе Нодар (1928-1924) письменник XXIII — 82

Думенко Борис (1888-1920) комбриг, **розстріляний** XXIX — 608

Дунаєв Олександр (1920-1985) режисер XXI — 113

Дунаєвський Ісаак (1900-1955) композитор XXII — 411

Дункан Айседора (1877-1927) балерина XXII — 462; XXV — 497

Дупак Микола (1921 р.н.) актор, директор Театру на Таганці XXI — 16, 77, 117, 133, 137

Дурдуківський Володимир (1874-1938) педагог, літературознавець, **розстріляний** XXII — 329, 362-365, 381, 383

Дурилін Сергій (1877-1954) літературознавець XXIV — 232

Дуров Сергій (1815-1869) письменник XXVII — 39

Дурова Наталія (1934-2007) актриса цирку XXVIII — 632, 633

Дюамель Жорж (1684-1966) письменник XXII — 158

Дюбійар Ролан (1923-2011) сценарист, актор XXIII — 529

Дювальє Франсуа (1907-1971) диктатор, президент Гаїті XXV — 60, 461

Дювель Гудрун, мистецтвознавець, перекладач з НДР XXII — 411

Дюкло Жак (1896-1975) партійний діяч, запеклий сталініст XXIII — 294

Дюллен Шарль (1885-1949) режисер XXIX — 11

Дюма Олександр ***(батько)*** (1802-1870) письменник XXIV — 285; XXV — 174; XXVI — 33; XXVIII — 311

Дюра (*Донадьє*) Маргаріт (1914-1996) письменниця, актриса, сценаристка XXIII — 529; XXIV — 124

Дюранті Волтер[31] (1884-1957) журналіст XXVIII — 376, 394

Дюрер Альбрехт (1471-1528) художник XXI — 18

Дюркгейм Еміль (1858-1917) соціолог XXVII — 538, 561, 567

Дюрренматт Фрідріх (1921-1990) письменник XXI — 212; XXII — 466; XXIII — 233; XXIV — 98, 170, 445, 459; XXV — 47, 48, 101, 436, 513, 614; XXVII — 468, 469; XXIX — 348

Дюфі Рауль (1877-1953) художник XXII — 154

Дюшен Ігор (1917 р.н.) фахівець з французької літератури XXIV — 430

Дягілев Сергій (1872-1929) театральний діяч XXIX — 153

Дятлів Петро (1883-1937) перекладач, редактор, **розстріляний** XXVIII — 348; XXIX — 210

Дяченко Дмитро (1887-1942) архітектор, **репресований** XXI — 302

Дячков Леонід (1939-1995) актор XXIX — 189, 238

Е

Еберт Фрідріх (1871-1925) соціал-демократ XXII — 484

Еванс (*Руз-Еванс*) Джеймс, театрознавець XXVII — 109

Еврипід (бл. 480-406 до н.е.) XXI — 219, 220; XXIV — 227, 228, 377

[31] «Лжец по вдохновению», послідовно заперечував Голодомор 1932-33 рр. 1931 року одержав Пулітцерівську премію за панегірики Сталінській п'ятирічці індустріалізації СРСР. В наш час піднімалося питання про позбавлення його посмертно цієї премії як журналіста, що заплямував колаборацією із радянським фашизмом. Але премію з нього так і не зняли (Л.Т.)

Егадзе Едгар (1938-2008) режисер XXI — 23, 304, 441, 445; XXII — 200; XXV – 119, 345

Едліс Юліу (1929 р.н.) драматург XXI — 193; XXII — 200; XXIII — 103, 137; XXIV — 238, 392; XXV — 236, 512; XXVI — 52, 53, 221; XXVII — 289, 516, 539; XXVIII — 134, 265, 266, 451, 538; XXIX — 86

Едшмід Казимир (1890-1966) письменник XXIII — 559

Езоп, байкар (VI ст. до н.е.) XXI — 231; XXIV — 240; XXVIII — 251

Ейдельман Натан (1930-1989) письменник XXV — 116; XXIX — 204

Ейдеман Роберт (1895-1937) комкор, **розстріляний** XXII — 629

Ейзенштейн Сергій (1898-1948) режисер XXI — 200; XXII — 158, 406, 604; XXIV — 103, 229, 440; XXV — 494; XXVI — 131, 134; XXVII — 172, 183; XXVIII — 484; XXIX — 111, 123, 130

Ейнштейн (*Айнштайн*) **Альберт** (1879-1955) фізик-теоретик XXI — 85; XXII — 473; XXIV — 330; XXV — 232, 548; XXVI — 520; XXVII — 137, 527, 657; XXVIII — 116, 117, 137, 141, 158; XXIX — 38, 183, 311, 565

Ейсмонт Микола (1891-1935) загинув в автокатастрофі XXII — 581

Ейснер Олексій (1905-1984) поет, перекладач, **репресований** XXVII — 327

Ейтінгтон Наум (див. Котов)

Ейхе Роберт (1890-1940) воєначальник, історик, **розстріляний** XXII — 631, 632; XXIV — 467; XXVIII — 618

Ейхман Карл (1906-1962) нацист, страчений XXII — 36

Екгоф Конрад (1720-1778) актор, театральний діяч XXIII — 547

Екзюпері Антуан де Сент (1900-1944) письменник, **загинув** XXVII — 582, 673

Екстер Олександра (1882-1949) художниця XXI — 614

Елез Йово (1925 р.н.) філософ XXVIII — 512

Елена (*Флавія Юлія Єлена Августа*) (250-330) матір імператора Костянтина Великого XXIV — 312

Еленшлегер Адам Готлоб (1779-1850) драматург XXIV — 83

Еліава Тамара (1933 р.н.) театральний художник XXVI — 220

Еліаде Мірча (1907-1986) письменник, філософ XXVI — 393

Еліас П'єр Жакез (1914-1995) письменник XXVI — 588-615

Еліот Томас Стернз (1888-1965) поет, критик XXIII — 171; XXV —634; XXVII — 316, 317

Еллан-Блакитний (*Елланський*) Василь (1894-1925) поет XXI — 281, 321; XXIII — 89, 90

Елтон Джон (1947 р.н.) композитор, рок-співак XXVII — 347

Ельсберг (*Шапіpштейн*) Яків (1901-1976) літературознавець, лауреат Сталінської премії, стукач XXVI — 352

Елюар (*Грендель*) Поль (1895-1952) поет XXIII — 103; XXV — 38; XXIX — 422

Емануель П'єр (1916-1984) поет, критик XXV — 504

Ембер-Дро Жюль (1991-1971) швейцарський комуніст XXII — 242

Емпедокл (484-424 до н.е.) філософ XXVI — 383

Енвер-Паша (1881-1920) лідер младотурків XXII — 22

Енгельгард Катерина, XXVIII — 583

Енгельгард Павло (1798-1849) дворянин, офіцер, поміщик Т. Шевченка XXVI — 428

Ендгельгардт Володимир (1894-1984) біохімік, академік XXVI — 254

Енгельс Фрідріх (1820-1895) XXI — 352, 353, 474; XXII — 52, 54, 221, 259, 483, 566; XXIV — 19, 47, 50, 219, 361; XXV — 181, 445; XXVI — 126, 194, 278; XXVII — 333; XXVIII — 537, 587, 588, 589; XXIX — 694; XXX — 102, 103

Енштейн Ш., відповідальний секретар ЄАК XXVIII — 446

Епік Григорій (1901-1937) письменник, **розстріляний** XXII — 222; XXV — 380 XXVI — 192; XXVII — 89

Епов Микола (1931 р.н.) художник театру XXVIII — 611

Еразм Роттердамський (1466-1536) XXVII — 217

Ератосфен Киренський (276-194 до н.е.) математик, географ XXII — 321

Ербан Войтех, агент КГБ в соцдем. партії Чехословаччини XXIII — 239

Ербуа (*д'Ербуа*) Жан-Марі Колло (1749-1796) актор, політичний діяч, **репресований** XXII — 493

Ердман Борис (1899-1960) театральний художник XXI — 117, 228-231, 317

Ердман Микола (1902-1970) драматург, **репресований** XXVII — 522

Ередіа Хозе (1803-1839) поет XXVII — 665; XXVIII — 555

Еренбург Ілля (1891-1967) письменник XXI — 305; XXII — 37, 186, 244; XXIII — 15, 182; XXIV — 438; XXVI — 338; XXVII — 488; XXVIII — 416, 445, 459, 591-598; XXIX — 330

Еренштейн Альберт (1886-1950) письменник XXIX — 471

Ерзя (*Нефедов*) Степан (1876-1959) скульптор XXVI — 261

Еріксон Джон (1926 р.н.) історик XXVIII — 270

Ерін Борис (1921-2008) режисер XXVIII — 331

Еркень Іштван (1912-1979) драматург XXVI — 299, 302

Ернесакс Густав (1908-1993) композитор XXII — 464

Ернст Федір (1891-1942) історик, мистецтвознавець XXIX — 217

Ерріо Едуар (1872-1957) письменник, державний діяч XXIV — 415; XXVIII — 379, 380, 396

Ескін Олександр (1901-1985) театральний діяч XXII — 296

Есслін Мартін (1918-2002) критик XXIII — 528; XXV — 542

Естред Ганс Христіан (1777-1851) фізик XXVIII — 139

Есхіл (бл. 525-456 до н.е.) трагік XXII — 410; XXIII — 533

Етінгер Яків (1887-1951) лікар, з якого почали «справу лікарів», закатований у Лефортово XXI — 35, 42

Еткінд Юхим (1918-1999) літературознавець, **дисидент** XXVII — 222, 249, 254; XXIX — 281

Етуш Володимир (1922 р.н.) актор XXV — 533

Ефрон Ілля (1847-1917) книговидавець XXV — 444; XXVIII — 610

Ефрос Абрам (1888-1954) перекладач, мистецтвознавець XXIV — 364

Ефрос Анатолій (1925-1987) режисер XXI — 16, 42, 100, 134, 182, 284, 301; XXII — 295, 393; XXIII — 29, 117; XXIV — 92, 140; XXV — 136, 250, 291, 293, 345, 498, 540; XXVI — 150, 215-217, 220, 221, 353; XXVII — 119, 274, 492, 711; XXVIII — 118, 224, 225, 426; XXIX — 128, 143, 250, 3364 XXX — 5

Ешпай Андрій (1925 р.н.) композитор XXIV — 161

Є

Євдокимов Єфім (1891-1940) партійний діяч (НКВД), **розстріляний** XXII — 614

Євпатій (*Коловрат* або *Шалений*) (1200-1238) єпископ XXVIII — 175

Євреїнов Микола (1879-1953) теоретик театру, драматург, режисер XXII — 120; XXV — 568; XXVI — 98; XXVII — 10, 274; XXVIII — 146, 676; XXIX — 22, 665

Євсеєв (*Иоффе*) **Борис,** театральний критик XXVIII — 96-100

Євстигнеєв Євгеній (1926-1992) актор XXV — 67

Євтиф'єв Леонід (1938 р.н.) актор XXIV — 392

Євтушенко Євгеній (1933 р.н.) поет XXI — 353; XXII — 226, 227, 294, 430; XXIII — 8; XXIV — 434; XXVIII — 184, 246, 466, 469; XXIX — 100, 141

Євшан (*Федюшка*) **Микола** (1889-1919) критик XXIV — 141

Єгоров Борис (1937-1994) космонавт XXVI — 228

Єгоров Петро[32] (1899-1966) терапевт («справа лікарів») XXI — 35, 516

Єгорова Жанна (1940 р.н.) актриса XXI — 555

Єгоров Олександр (1883-1938) маршал, **розстріляний** XXII — 530, 631, 633, 637; XXIX — 425

Єдличко Аліна (1821-1894) композитор XXV — 95

Єжов Валентин (1921-2004) кінодраматург XXV — 537

Єжов Микола (1895-1940) чекіст, **розстріляний** XXI — 14; XXII — 36, 38, 385, 396, 422, 423, 573, 590, 605, 623-635, 646; XXIV — 72, 118; XXV — 346, 449; XXVI — 24, 489, 507; XXVIII — 155, 450, 494; XXIX — 319

Єлева Костянтин (1897-1950) художник XXI — 44

Єлисеєва Антоніна (1917-1984) актриса ЦДТ XXII — 390

Єльченко Юрій (1929 р.н.) міністр культури УРСР XXVIII — 582; XXIX — 307

Єнгібаров Леонід (1935-1972) артист цирку, клоун-мім XXIV — 53; XXV — 534; XXIX — 611, 612

Єнджеєвич Єжі (1902-1975) письменник XXI — 67; XXVIII — 112

Єнкуватов Олександр (1837-?) юрист XXII — 78

Єнсен Альфред (1859-1921) шведський славіст, дійсний член НТШ XXVI — 307

[32] Був репресований у «справі лікарів» разом з дружиною Єгоровою Євгенією (померла 1994 р.).

Єпішев Олексій (1908-1985) генерал армії, заступник Берії XXVIII — 279

Єпішин Геннадій (1928 р.н.) художник XXIV — 437; XXV — 640, 642

Єремян Сурен (1908-1993) історик XXIX — 200

Єрмак (*Герман*) Тимофійович (1532/1534-1542/1585) російський конкістадор, завойовник Сибіру, **загинув** XXIII — 341; XXV — 29

Єрмолинська (*Луговська*) Тетяна (1908-1994) художник, дружина С. Єрмолинського XXVIII — 413, 485

Єрмолинський Сергій (1900-1984) письменник XXVII — 515, 516, 539, 671; XXVIII — 115, 131, 132, 185, 218, 413, 445, 468, 484, 538-541, 559, 565-569, 579, 599, 695; XXIX — 7, 8, 32, 39, 81, 82, 87, 101, 102, 104, 107, 128, 132, 143-145, 171, 280, 309-311, 371-374, 500

Єрмолова Марія (1853-1928) актриса XXIV — 222, 359; XXV — 510, 511, 513; XXVII — 381; XXVIII — 669, 694; XXIX — 22, 412

Єршов Іван (1867-1943) співак (тенор) XXVIII — 691

Єрьомін В., літературознавець XXIX — 519

Єрьомін Дмитрій (1904-1993) письменник, ретроград XXV — 482

Єсенін Сергій (1895-1925) поет, за офіційною версією, **покінчив життя самогубством** XXI — 192, 305; XXIII — 574; XXIV — 23; XXV — 614; XXVIII — 184, 185, 203, 414, 655, 658, 672; XXIX — 81, 111, 694

Єсенін-Вольпін Олександр (1924 р.н.) син поета С. Єсеніна, математик, **дисидент, репресований** XXIII — 549-553; XXVI — 154, 387, 426, 469-476; XXVIII — 435, 516, 518

Єсипенко Роман (1936 р.н.) театрознавець XXI — 45, 48; XXIII — 268, 269, 271

Єфремов Олег (1927-2000), актор, режисер XXI — 134, 156, 301, 302; XXII — 14, 399, 410, 550, 617, 394; XXIII — 29; XXIV — 91, 390; XXV — 32-34, 291, 293, 357, 516; XXVI — 69, 157, 290, 291, 294, 302, 316, 319, 320, 400; XXVII — 274, 275; XXVIII — 224, 225, 426, 566, 567, 569; XXIX — 8, 39, 43, 47, 105, 128, 177, 204, 332, 406, 483; XXX — 23

Єфремов Олександр (1904-1951) нарком XXII — 546

Єфремов Петро (1883-?) брат Сергія Єфремова, літературознавець, **репресований** XXII — 383

Єфремов Сергій (1876-1939), літературознавець, академік, **репресований** XXI — 502; XXII — 14, 329, 332, 342, 343, 345, 348, 352-368, 381, 382, 399, 405, 406; XXIII — 73, 111, 291; XXV — 74-76, 205, 207-209, 218, 219, 221, 223, 225; XXVI — 318; XXVIII — 20, 22, 26, 27, 166, 347, 405, 406; XXIX — 578

Ж

Жаботинський Володимир (1880-1940) громадський діяч, письменник XXV — 263

Жадан Сергій (1974 р.н.) письменник XXI — 622, 623

Жадушкіна Галина (1948 р.н.) актриса XXVIII — 260, 430

Жакоб Макс (1876-1944) поет XXII — 147, 158

Жалакявіус Вітаутас (1930-1996) режисер XXX — 24

Жаріков Микола (1931 р.н.) архітектор, академік XXVII — 295

Жаркова Надія (1857-1929) актриса, співачка XXII — 84

Жарковський Михайло (1919-2007) актор, театральний діяч XXV — 100; XXVI — 211, 220-222, 226, 299, 301, 389, 398; XXVII — 322, 400, 445, 456, 466, 508, 681; XXVIII — 117, 443-445, 460, 564, 565, 566, 570; XXIX — 102, 169, 266, 279, 311, 312, 484, 499, 545, 622, 623

Жаров Михайло (1900-1981) актор XXI — 341; XXIII — 218, 233, 234; XXIV — 229, 399; XXV —137, 292

Жаров Олександр (1904-1984) поет XXIV — 364

Жарр Морис (1924-2009) композитор XXVII — 208; XXVIII — 262

Жаррі Альфред (1873-1907) драматург XXII — 147, 152, 159; XXIII — 529; XXV — 235; XXIX — 26, 181, 530

Жасмен Жак (1798-1864) поет, писав провансальським діалектом XXIII — 339, 340

Жванецький Михайло (1934 р.н.) письменник XXI — 619

Жгенті Тенгіз (1887-1937) більшовик, **покінчив життя самогубством** XXVIII — 136

Жданов Андрій (1896-1948) партійний діяч XXII — 38, 580, 596, 614, 615, 623, 628; XXIV — 359; XXVII — 325; XXVIII — 45, 272; XXIX — 250

Жевченко Юрій (1885-1938) архієпископ УАПЦ, **розстріляний** XXII — 180

Жейсмар Ален, лідер французьких студентів, професор Сорбони XXVIII — 342

Желтков, майор, уповноважений ГПУ XXVIII — 360

Желябов Андрій (1851-1881) народник, **страчений** XXI — 610

Жем'є Фірмен (1869-1933) режисер XXI — 223, 224; XXIII — 321

Жемчужина Поліна (*Карповська Перл*) (1897-1970) дружина В. Молотова, **репресована** XXV — 109, 110

Жемчужніков Олексій (1821-1908) поет, сатирик XXVII — 711

Жене Жан (1910-1986) драматург XXIII — 529; XXV — 614, 630, 631, 635; XXIX — 26

Жеромський Стефан (1864-1925) письменник XXVIII — 311

Жженов Георгій (1915-2005) актор, **репресований** XXVI — 206

Живаго Олександр (1860-1940) хірург XXVIII — 581, 600

Живков Тодор (1911-1998) політичний діяч XXI — 227

Живлюк Юрій (1936 р.н.) доктор наук, громадський діяч, **дисидент** XXI — 138; XXII — 24, 61, 297, 533; XXIV — 229, 387; XXV — 115, 353, 419, 458; XXVI — 98, 99, 201, 202; XXVII — 261, 369, 379, 446, 457; XXVIII — 212, 470; XXIX — 432

Животова Аїда, член літстудії при КТМ XXI — 556

Животова Надія (1918-2003) актриса XXV — 516; XXVIII — 333, 567; XXIX — 311, 373

Жиленко Ірина (1941-2013) поетеса, КТМ XXI — 109, 119, 573; XXII — 541; XXIV — 7; XXV — 81, 82, 104; XXVI — 89; XXVII — 9

Жилка Володимир (1900-1933) поет, **репресований** XXIV — 31

Жилко Віктор (1941 р.н.) художник театру, режисер XXIX — 173

Жиркевич Олександр (1857-1927) поет, юрист XXI — 518

Жирмунський Віктор (1891-1971) філолог, академік, **репресований** XXIV — 263, 264, 274

Житецький Ігнат (1866-1929) історик, літературознавець XXII — 78; XXIX — 439

Житник Володимир (1938-2010) поет, перекладач XXI — 404

Житнікова Тетяна, педагог, дружина Л. Плюща, **дисидентка** XXIX — 430

Жід Андре (1869-1951) письменник XXII — 102, 104, 267-272; XXIII — 394; XXIV — 229; XXV — 614; XXVII — 498; XXX — 78

Жіроду Жан (1882-1944) драматург XXIII — 76, 531; XXV — 233; XXVII — 128, 318; XXVIII — 615

Жовтіс Олександр (1923-1999) письменник XXVII — 117
Жоліо-Кюрі Ірен (1897-1956) фізик, загинула під час дослідів над полонієм; XXVIII — 142
Жоліо-Кюрі Фредерік (1900-1958) фізик XXV — 420; XXVIII — 142
Жолкевський Станіслав (1547-1620) канцлер Польщі XXIII — 342
Жолоб Світлана (1947 р.н.) поетеса XXVII — 275
Жорес Жан (1859-1914) політичний діяч XXII — 183; XXIV — 306; XXV — 416
Жоржа Віктор, оглядач «Гардіан» (Лондон) XXVII — 341
Жоффруа Жюльєн Луї (1743-1814) критик XXIX — 97
Жук Андрій (1880-1968) політичний діяч XXI — 563; XXII — 353
Жук Михайло (1883-1964) художник, поет XXI — 44, 241, 242; XXVIII — 489
Жуков Георгій (1908-1974) маршал XXI — 562, 563; XXIII — 273; XXV — 18, 19; XXVI — 271, 330; XXVII — 289; XXVIII — 270, 446, 448, 592; XXIX — 159, 522, 704
Жукова Лідія (1905-1985) театральний критик XXVIII — 260
Жукова-Киртбая Тетяна (1939 р.н.) актриса XXVII — 258
Жуковський Аркадій (1922 р.н.) науковець, культуролог, почесний голова НТШ у Європі XXIII — 297
Жуковський Василь (1783-1852) поет XXI — 153, 396; XXII — 136; XXIII — 386; XXVII — 40; XXVIII — 206; XXIX — 411
Жуковський Леонід (1932 р.н.) письменник XXV — 100, 235, 236
Жулавський Єжі (1874-1915) драматург XXIII — 69, 71; XXVII — 24, 153
Жулинський Микола (1940 р.н.) літературознавець, академік XXIX — 679
Жур Петро (1914-2002) шевченкознавець XXIX — 168, 190, 207, 208, 212
Журавльов Денис (1977 р.н.) історик XXIX — 680, 687, 688
Журавльова О., актриса XXIX — 402
Журахович Семен (1907-1997) письменник XXVI — 268
Жураховський Данило (?-1867) антрепренер XXV — 95
Жуховицький Леонід (1932 р.н.) письменник XXIV — 436; XXIX — 407

З

Забара Натан (1908-1975) письменник, **репресований** XXIV — 330

Забашта Любов (1918-1990) поетеса XXII — 199; XXIV — 351

Забаштанський Володимир (1940 р.н.) поет XXIX — 355

Забіла Наталя (1903-1985) поетеса XXI — 352

Забой Аліса (1946 р.н.) скульптор (КТМ) XXIV — 156; XXV — 518; XXVI — 408

Заболоцький Микола (1894-1977) режисер XXV — 40; XXIX — 450, 531

Завадський Євгеній (1926-2006) режисер, син Ю. Завадського XXIII — 189; XXIV — 94; XXVI — 22; XXIX — 192

Завадський Юрій (1894-1977) режисер XXI — 112, 120, 129, 146, 155, 156, 284-288, 300, 313, 381, 505; XXII — 13, 15, 312, 317, 320, 398, 435, 552-556; XXIII — 58, 66, 68, 124, 135, 137, 154, 188, 189, 218, 236; XXIV — 56, 89, 91, 94, 95, 111-113, 130, 131, 303, 390, 392, 393, 433; XXV — 32, 71-73, 140, 290, 353, 357, 564, 565, 635-639, 651-656; XXVI — 11, 12, 21, 22, 28, 39-42, 128, 157, 168, 221, 226, 241, 243, 307, 349, 402, 402, 443, 444; XXVII — 7-9, 52, 104, 107, 174, 191; XXVIII — 225, 515, 566, 567; XXIX — 151, 177, 191, 335, 593, 595, 596

Завгородній Геннадій (1937 р.) письменник, **дисидент** XXV — 521

Завгородній Олесь (1940 р.н.) поет, **дисидент** XXI — 107, 110, 281, 320, 321, 363, 365; XXV — 521, 563, 570

Загаров (*Фессінг*) Олександр (1877-1941) актор, режисер XXIII — 125; XXIV — 210; XXVII — 105, 183

Загоруйко Анна (1902-1975) дружина В.А. Загоруйка XXII — 167; XXIV — 229; XXVI — 49; XXVII — 68

Загоруйко Василь (1901-1975) історик XXII — 167; XXIII — 259-263; XXIV — 229; XXV — 85; XXVI — 49, 50, 259, 260; XXVII — 67, 68

Загоруйко Володимир (1932 р.н.) режисер школи М. Крушельницького XXI — 146, 193, 216, 447, 555, 557, 561; XXII — 13, 67, 100, 136, 313, 388, 435, 487, 533; XXIII — 29, 60, 67, 78, 80, 83, 87, 150, 208, 210, 220, 226, 259; XXIV — 33, 38, 47, 52, 56, 67, 72, 75, 242, 417, 452; XXV — 51, 86, 102,

170, 176, 250, 328, 377, 567; XXVI — 26, 83, 233, 245, 414; XXVII — 68, 113, 261, 464, 480, 555, 680; XXVIII — 149, 155, 224, 508, 601; XXIX — 42, 191, 263, 304, 507, 545, 611

Загоруйко (*Болденкова*) Галя (1956 р.н.) XXII — 167

Загоруйко Емілія (1930 р.н.) редактор БСЕ XXIII — 67, 150, 208, 220; XXIV — 34, 38, 47, 52, 227, 417; XXV — 258; XXVI — 215; XXIX — 42, 390, 507

Загоруйко Кирило (1967 р.н.) XXII — 72; XXIII — 150, 208, 220; XXIV — 34, 38, 47, 417; XXV — 102; XXVIII — 154

Загорулько Олексій (1897-1935) професор Промакадемії, **розстріляний** XXVIII — 296

Загребельний Павло (1924-2009) письменник XXI — 67, 306, 312, 446, 447, 494, 571; XXIV — 166, 458; XXV — 44; XXVI — 410; XXVII — 485, 512; XXVIII — 107; XXIX — 175, 203

Загул Дмитро (1890-1934) поет, **розстріляний** XXVIII — 23, 428

Задеснянський Р. (*Бжецький Роман*) (1894-1982) історик, публіцист XXVII — 611, 613, 647, 649, 651

Задніпровський Михайло (1924-1980) актор XXI — 341, 527

Задорожний Георгій (1920-1996) доктор юридичних наук XXVI — 466, 467

Зайончківська Софія (1923-2004) театрознавець XXIII — 269

Зайцев Євген, заступник міністра культури СРСР XXIII — 225; XXIV — 226

Зайцев Павло (1886-1965) літературознавець, громадський діяч XXI — 311, 363, 564, 566; XXVIII — 20, 22, 555, 615

Зайчиков Василь (1888-1947) актор XXVIII — 660

Заклунна Валерія (1942 р.н.) актриса XXIX — 85

Закруткін Віталій (1908-1984) письменник XXV — 500

Залеський Віктор (1901-1963) театрознавець XXI — 328

Заливаха Дарина (1941 р.н.) дружина О. Заливахи XXIX — 179, 181

Заливаха Панас (1925-2007) художник, **дисидент, репресований** XXII — 62, 110, 221, 536; XXIII — 236; XXIV — 154, 317, 365; XXVI — 197-199, 211, 261, 262, 287, 291, 292, 329, 340, 393, 394, 398, 408, 445, 454, 516, 517; XXVII — 316, 318, 606; XXVIII — 156, 464, 543; XXIX — 147, 179-183, 277

Заливаха Ярослав (1971 р.н.) архітектор, син О. Заливахи XXIX — 179, 181

Заливін Валентин (1923-1969) актор XXIII — 67; XXV — 515, 516

Заливчий Андрій (1892-1918) поет, загинув під час повстання XXI — 106

Залізняк Максим (1740-1768) один з ватажків Коліївщини, ув'язнений, загинув на каторзі XXI — 197; XXIV — 154; XXVII — 294; XXIX — 652

Залозецький Володимир (1884-1965) сенатор, віце-президент Буковини XXVIII — 403

Замичковський Іван (1868-1931) актор XXII — 124

Замойська (*Пельтьє*) Елен (1924-2012) славістка XXVI — 254

Замора Федір (1887-1937) громадський діяч, педагог, **розстріляний** XXVIII — 324

Замошкін Юрій (1927-1993) соціолог XXVIII — 415

Замятін Євгеній (1884-1937) письменник XXVII — 252; XXVIII — 230

Заньковецька (*Адасовська*) Марія (1860-1934) актриса XXI — 195, 295, 299, 406, 413, 437, 438, 468, 528, 561, 613; XXII — 84, 88, 90, 184, 425; XXIII — 25, 145, 277; XXIV — 233, 427; XXVI — 308, 309, 313, 316, 403, 414, 417; XXVII — 35, 56, 119, 150, 196, 234, 492; XXVIII — 24, 611, 621; XXIX — 186, 188, 307, 401, 408-412, 414, 475, 500; XXX — 37

Запорожець Олександр (1905-1981) актор школи Л. Курбаса, потім — психолог, академік АПН XXVI — 162

Заремба Володимир (1941-2010) письменник XXIV — 157; XXV — 526, 563

Заремба Сергій (1947-2003) історик XXVIII — 603

Зарецький Віктор (1925-1990) художник, КТМ XXI — 155, 333, 335, 490, 565; XXII — 23, 61, 218, 563; XXIII — 236; XXIV — 151, 152, 155, 317, 406, 408; XXV — 386; XXVI — 7, 47, 291, 332, 406, 408, 411; XXVII — 14, 75, 116, 346, 578; XXVIII — 102, 464, 524; XXIX — 180, 315, 652; XXX — 19, 24, 33, 36

Зарецький Іван (1901-1970) батько Віктора Зарецького, **вбитий** XXVI — 75, 407, 431; XXVII — 75

Зарецький Олесь (1954 р.н.) філософ, науковець, син А. Горської і В. Зарецького XXVI — 332, 408, 411; XXVII —

346; XXVIII — 524; XXIX — 18; XXX — 18-37

Зарицька Катерина (1914-1986) зв'язкова УПА, **репресована** XXII — 95, 170; XXV — 457; XXVIII — 255

Зарицький Соломон (1889-1975) художник кіно XXVIII — 616

Зарницька Єфросинія (*Згуріді*) **Зінаїда** (1867-1936) актриса XXI — 297, 298; XXV — 96

Зарудний Микола (1921-1991) письменник, драматург XXI — 50, 167, 189, 215, 307, 312, 529; XXIV — 92, 166, 394, 458; XXV — 44, 490; XXVI — 222, 410; XXVII — 485, 487; XXVIII — 426; XXIX — 258, 499

Зарян А., актор XXIX — 420

Засенко Петро (1936 р.н.) поет XXI — 107, 110; XXII — 95, 322

Заславська Ірина (1928-1976) художник, математик, фізик, **дисидентка** XXII — 219; XXIV — 155; XXX — 34

Заславський Давид[33] (1880-1965) журналіст-ортодокс XXII — 352-355

Заставенко Гурій (1902-?) полковник, історик XXVIII — 270

Засулич Віра (1849-1919) народниця XXII — 559; XXIX — 525

Затворницький Гліб (1902-1942) режисер, заступник керівника «Березоля», режисер-викладач, **розстріляний** XXII — 123, 125, 307; XXIX — 57

Затиркевич-Карпинська (*Ковтуненко*) **Ганна** (1855-1921) актриса XXI — 526; XXII — 88; XXVIII — 24

Затонський Володимир (1888-1938) партійний діяч, **розстріляний** XXVI — 317, 376; XXVII — 80, 647; XXVIII — 9; XXIX — 636, 637

Затонський Дмитро (1922-2009) літературознавець, академік, син В. Затонського XXIV — 330, 403; XXV — 172; XXVII — 470; XXIX — 270; XXX — 79

Захава Борис (1896-1976) режисер, актор XXVII — 413; XXIX — 151

Захаріадіс Нікос (1903-1973) генсек компартії Греції, **репресований,** позбавлений Сталіним імені і прізвища, повісився у Сургуті XXVII — 418, 419

Захаров Адреян (1761-1811) архітектор XXV — 526

Захаров (*Ширінкін*) **Марк** (1933 р.н.) режисер XXI — 35, 284, 425; XXII — 18; XXV — 447,

[33] Д. Заславський «у 29-му цькував Осипа Мандельштама». 25 років по тому знищував Б. Пастернака. В проміжку за чверть століття закопав стількох, що хай уже Господь порахує!..» (Г. Снєгірьов «Набої для розстрілу...»).

537, 564, 565, 645, 646, 649; XXVI — 73, 151, 165, 220, 227; XXVIII — 224, 258, 259; XXIX — 661

Захарова Анна, наглядачка у концтаборі XXIX — 160, 161

Захарченко Василь (1936 р.н.) письменник XXII — 388

Заходер Борис (1918-2000) поет, перекладач XXI — 56, 101

Збанацький Юрій (1913-1994) письменник XXIII — 89; XXIV — 89; XXV — 260; XXVI — 308; XXIX — 175, 203

Зборовець Іполит (1939 р.н.) доктор мистецтвознавства XXIX — 669

Зверєва Наталія, театральний педагог, дочка режисера Олексія Попова XXIV — 437; XXV — 357, 640

Зелений (*Терпило Данило*) (1886-1919) отаман, громадський діяч XXVIII — 337

Зеленський Ісаак (1890-1938) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 629

Зелінський Орест (1923-1976) громадський діяч, філолог (Прага) XXII — 230

Зельверович Олександр (1877-1955) актор, режисер XXI — 422

Зельдович Яків (1914-1987) фізик XXVII — 66

Зельман Григорій, репресований XXI — 415

Зельман Олекса, репресований XXI — 415

Земляк (*Вацик*) **Василь** (1923-1977) письменник XXI — 601, 604; XXV — 236; XXVII — 66, 143, 347

Землячка (*Залкінд*) **Розалія** (1876-1947) ортодоксальна більшовичка XXII — 482; XXIV — 134

Земська Любов, бронебійниця, **загинула** під Харковом 1943 р. XXVI — 268

Зенкевич Євгенія (1919 р.н.) дочка репресованого П. Зенкевича XXI — 100, 328, 329; XXIX — 169

Зенкевич Павло (1886-1942) перекладач, театральний діяч, **репресований** XXI — 328; XXIV — 397; XXVII — 76; XXVIII —506

Зеров Дмитро (1895-1971) ботанік, академік, брат М. Зерова XXIV — 422; XXVIII — 15; XXIX — 100, 589, 590

Зеров Кость (1860-1940) вчитель, батько М. Зерова XXVIII — 15, 28

Зеров Кость (1899-1979) гідробіолог, брат М. Зерова XXVIII — 15

Зеров Котик (1924-1934) син М. Зерова XXVIII — 227

Зеров Микола (1890-1937) поет-неокласик, перекладач, **розстріляний** XXII — 199, 223; XXIV — 16, 257, 381; XXV — 7-9, 25, 592; XXVI — 59, 486, 568, 585, 673; XXVII — 514, 611, 665; XXVIII — 15-33, 133, 226, 227, 338, 539, 544, 550-555, 558; XXIX — 100, 175, 179, 211, 578, 589

Зеров Михайло (псевдонім *М. Орест*) (1901-1961) поет, перекладач, брат М. Зерова XXVIII — 15, 16

Зеров Юрій (*Георгій*), військовий інженер, брат М. Зерова XXVIII — 15

Зінгерман Борис (1927-2000) театрознавець XXII — 647; XXIII — 8; XXIX — 45, 46

Зінін Микола (1812-1880) хімік XXIX — 525

Зінкевич Осип (1925 р.н.) видавець XXI — 610; XXII — 127

Зінов'єв (*Радомисльський*) **Григорій** (1883-1936) партійний діяч, **розстріляний** XXI — 264, 397, 575; XXII — 239, 327, 395, 397, 401, 490, 493, 494, 525, 530, 559, 568, 572-575, 588, 590, 606, 607, 612-616, 640; XXIV — 335; XXV — 41, 423; XXVI — 126, 293; XXVII — 689; XXVIII — 445; XXIX — 424, 578

Зінов'єв Олександр (1922-2006) соціолог, філософ, **дисидент** XXVIII — 440

Зінчук Станіслав (1939-2010) поет XXV — 179, 180

Зісман Марко (1909-1985) перекладач XXII — 409

Златогоров Василь (1873-1931) мікробіолог, академік, **репресований**, загинув після допиту XXVIII — 483

Злотников Натан (1934-2006) поет XXV — 332

Змойро Едуард (1925-1984) художник театру, режисер XXI — 55; XXIV — 297; XXV — 422, 441

Знатоков Юрій (1926-1998) композитор XXVII — 481; XXIX — 254

Зноско-Боровська Марія (1882-1946) актриса XXVIII — 326

Зноско-Боровський Євгеній (1884-1954) театральний критик XXVIII — 287

Золотарьов Сергій (1920-1980) актор театру «Ромен» XXIV — 236

Золотухін Борис (1930 р.н.) адвокат, правозахисник XXII — 430

Золотухін Валерій (1941-2013) актор Театру на Таганці XXI — 117; XXIX — 103

Золя Еміль (1840-1902) письменник XXII — 133; XXIII — 530; XXIV — 231; XXV — 180; XXVII — 456; XXVIII — 311, 679; XXX — 38-79, 99, 114, 120,

Зон Борис (1898-1966) режисер XXVI — 17

Зорге Ріхард (1895-1944) розвідник, **розстріляний** XXIII — 23; XXVIII — 271

Зорін Валеріан (1902-1986) дипломат XXII — 546

Зорін (*Зальиман*) Леонід (1924 р.н.) драматург XXV — 565; XXVI — 165; XXVII — 275, 365; XXIX — 7, 88, 203, 330, 593

Зорка Самійло, козацький літописець XVII ст., секретар Б. Хмельницького XXV — 414

Зоркая Нея (1925-2006) кінознавець XXIX — 330

Зотов Рафаїл (1795-1871) письменник XXI — 585

Зощенко Михайло (1895-1958) письменник XXV — 13; XXVIII — 25, 607; XXIX — 130, 244, 250, 251

Зуб Валентин (1914-1980) драматург XXIV — 251

Зубков Юрій (1914-1982) театрознавець XXII — 14, 70, 71, 65, 66; XXIV — 168; XXV — 46; XXVII — 393; XXIX — 273

Зубовський, режисер, директор театру XXVIII — 359, 613; XXIX — 174

Зубченко Галина (1929-2000) художник (КТМ) XXIV — 129; XXX — 25

Зудерман Герман (1857-1928) драматург XXIII — 277

Зускін Веніамін (1899-1952) актор, **розстріляний** XXV — 439; XXVIII — 446-448

Зюков Борис, літературознавець XXVII — 460, 696

Зютан (*Зюй Тан*) (1907-1916) імператор в'єтнамської династії Нгуєн XXV — 145

І

Ібсен Генрік (1828-1906) письменник XXI — 405; XXIII — 277; XXV — 180; XXVI — 416; XXVII — 118, 207, 450, 470, 653; XXVIII — 261, 311, 539, 670; XXIX — 10

Івайський, адвокат, захисник В. Буковського XXIX — 69

Івакін Юрій (1917-1983) письменник XXI — 561; XXII — 217; XXVI — 85

Іван III (1440-1505) цар XXVII — 663

Іван IV Грозний (1530-1584) московський цар XXI — 477; XXII — 604, 605; XXIII — 339-343; XXIV — 76; XXV — 504, 525; XXVII — 663; XXIX — 130, 158

Іван Калита (1440-1505) московський князь XXIII — 338, 341

Іваненко Віктор (1928 р.н.) інженер, керівник хору в інституті кібернетики, професор XXIV — 329

Іванисенко Віктор (1927-1997) письменник, критик XXI — 120, 138, 159; XXII — 514; XXV — 170; XXVI — 170; XXIX — 503; XXX — 32

Іваницька Анастасія (1905-1984) тітка Л. Танюка XXVI — 44; XXVIII — 213; XXIX — 519

Іваницький Володимир, двоюрідний брат Л. Танюка XXIX — 237

Іваницький Сергій (1900-1979) чоловік А. Іваницької XXVIII — 213, 393, 412, 561; XXIX — 519

Іваниця Григорій (1892-1938) філолог, **репресований,** помер на засланні XXII — 363

Іваничук Роман (1929 р.н.) письменник XXI — 484; XXII — 409; XXIII — 153; XXIV —142, 144-148, 350; XXV — 38, 167, 168, 261, 262; XXVI — 11, 119, 337; XXVIII — 107, 186, 580; XXIX — 356

Іванишин Володимир (1939-1985) літературний критик, загинув XXV — 35-40, 86, 372-375; XXVI — 102-104, 116, 119

Іванов Андрій (1888-1927) більшовик XXI — 526; XXVII — 119

Іванов Валерій (1943 р.н.) актор, письменник XXVII — 495

Іванов Віталій (1941 р.н.) режисер XXIV — 170; XXV — 48

Іванов Володимир (1893-1938) більшовик, нарком, **розстріляний** XXII — 629, 645, 647

Іванов Всеволод (1892-1963) письменник XXVII — 24, 196; XXVIII — 25

Іванов Вячеслав (1866-1949) поет-символіст XXIX — 615

Іванов Георгій (1894-1958) поет XXVII — 458; XXIX — 246

Іванов Георгій (1919-1994) актор, керівник телебачення, театральний діяч XXVI — 121-125, 127, 210, 211, 213; XXVIII — 146; XXIX — 84, 500

Іванов Ігор (1934 р.н.) художник театру XXIX — 189

Іванов Олександр (1806-1858) художник XXIII — 397, 399

Іванов Святослав (1918-1984) кінодіяч XXIV — 60, 115, 144; XXV — 603

Іванова Галина (1928-2008) актриса XXIII — 192; XXIV —19, 28; XXVI — 83, 129, 141, 169, 233; XXVII — 207-214; XXVIII — 261-265; XXIX — 507

Іванова Марина, театрознавець, директор Музею МХАТ XXIII — 153; XXIX — 86

Іванов-Вано Іван (1900-1987) кінорежисер, художник XXVI — 98

Іванов-Муромський Кирило (1923-1995) нейробіонік XXIV — 324, 325, 327

Іванов-Разумник (1878-1946) літературознавець, соціолог XXIII — 557

Івашкевич Ярослав (1894-1980) письменник XXVI — 367; XXVII — 261, 262

Івашутич Олександр (1900-1970) актор школи Л. Курбаса XXIX — 57

Іващенко Віра, учителька, дружина Д. Іващенка XXVI — 510

Іващенко Дмитро (1918-2004) учитель, **репресований** XXVI — 510

Івицький Ростислав (1908-1974) актор школи Л. Курбаса XXVI — 232

Івницький Михайло (1926-1996) театральний художник XXVIII — 260

Іволга М.В., лейтенант львівського УКДБ XXV — 68

Іволгін Г., критик XXVII — 571, 572

Івченко Валерій (1939 р.н.) актор XXI — 77, 98, 114, 215, 216, 305, 306, 313; XXII — 67; XXIII — 189; XXIV — 91; XXV — 51, 516; XXVI — 92, 402, 442; XXIX — 83, 97, 241, 593

Івченко Михайло (1890-1939) письменник, засуджений у справі ВСУ XXVIII — 26

Ігітян Генріх (1932-2009) мистецтвознавець XXI — 26

Ігнатій де Лойола (1491-1556) засновник Ордену Єзуїтів XXIII — 582

Ігнатович (*Балинський*) Гнат (1898-1978) актор, режисер школи Л. Курбаса XXI — 137, 203, 204; XXII — 123-125, 231, 232, 299, 308, 478, 505, 506, 651; XXIII — 10, 55, 106, 112, 116, 124-130, 154, 155, 240-242; XXIV — 111, 135-137, 279; XXV — 367; XXVI — 31, 32, 378, 379, 418; XXVII — 11-14, 52, 62, 104, 175, 185, 190, 193, 194, 437; XXVIII — 437; XXIX — 57, 60, 63

Ігнатьєв Семен (1904-1983) міністр держбезпеки XXII — 614; XXVIII — 448

Ігнатовський Всеволод (1881-1931) історик, перший президент АН Білорусі, **репресований, покінчив життя самогубством** XXIV — 29

Ігнащенко Анатолій (1930-2011) архітектор XXV — 74

Ігор, князь Київський (?-945) XXII — 321; XXIV — 310; XXV — 337

Ізвицька Ізольда (1932-1971) актриса XXVII — 226

Ізерлі Клод Роберт[34], полковник ВПС США, льотчик, який скинув атомну бомбу на Хіросіму; закінчив життя у божевільні XXVI — 248-253

Ізяслав Мстиславович (1096-1154) князь, внук Мономаха XXI — 293

Ікрамов Акмаль (1898-1938) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 629; XXVIII — 618

Іларіон (?-1055) церковний письменник, київський митрополит, автор «Слова о законі й благодаті» XXIII — 578; XXIV — 308-313

Іллєнко Михайло (1947 р.н.) кінорежисер, брат Ю. Іллєнка XXVII — 66

Іллєнко Юрій (1936-2010) кінорежисер XXI — 561; XXIV — 60; XXVI — 10, 305; XXVII — 66; XXVIII — 208

Іллічевський Анатолій (1913-1992) перекладач XXI — 571

Ілляшенко-Панкратова Лідія (1894-1984) актриса XXV — 474; XXVIII — 284, 286-294, 325-327

Ільїн Віктор (1904-1990) секретар СП СРСР, генерал-майор, **репресований** XXV — 264; XXVII — 524

Ільїн Віктор (1947 р.н.) лейтенант, вчинив замах на Брежнєва в 1969 році XXIV — 453

Ільїн Іван (1883-1954) філософ XXIX — 160

Ільїнський Ігор (1901-1987) актор XXI — 111; XXIV — 158; XXV — 494; XXVI — 348-350; XXVIII — 660, 675, 682, 686; XXIX — 281-283, 412

Ільїчов Леонід (1906-1990) партійний діяч XXVIII — 593, 594; XXIX — 397

Ільєнков Евальд (1924-1979) філософ, **покінчив життя самогубством** XXIV —390, 446-449; XXII — 167

Ільницький Микола (1934 р.н.) письменник XXVII — 114; XXVIII — 107

Ільф (*Файнзільберг*) Ілля (1897-1937) письменник XXIX — 280

Ільченко Єлисей, батько письменника О. Ільченка, **репресований** XXVII — 379, 380; XXVIII — 135,136

Ільченко Олександр (1909-1994) письменник XXI — 50, 71, 343, 559, 561, 563; XXIII — 324, 325; XXIV — 143; XXVII — 379, 380; XXVIII — 412

Імерман Карл Лібрехт (1796-1840) драматург, театральний

[34] За іншими даними, бомбу скинув Полл Тіббетс, який дожив до 92 років без жодних мук сумління (Л.Т.)

діяч XXIII — 256; XXVII — 332, 333; XXVIII — 127

Інкіжінов Валерій (1895-1973) актор, режисер XXIII — 326; XXVII — 162, 183, 571, 572; XXIX — 171

Інгулов (*Рейзер*) Сергій (1893-1938) один з керівників преси, **розстріляний** XXII — 549, 566, 567

Інніцер Теодор (1875-1955) австрійський церковний діяч XXVIII — 371, 395

Іоанн Ступницький (1816-1890) ієрей, археолог, нумізмат XXVIII — 159

Іонеско (*Йонеско*) Ежен (1912-1994) драматург XXIII — 528, 529, 530, 532, 533; XXIV — 124, 169, 435; XXV — 56, 233, 542, 614 XXVI — 307; XXVII — 317

Іорданська Марія (1881-1966) перша дружина О. Купріна XXVI — 223

Іоффе Абрам (1880-1960) фізик XXVIII — 141

Іоффе Адольф (1883-1927) більшовик, дипломат, **покінчив життя самогубством** XXIV — 335; XXVIII — 356

Іпатьєв Володимир (1867-1952) генерал-лейтенант, хімік, академік XXIX — 426

Ірд Каарел (1909-1986) режисер XXII — 459-471; XXIX — 8, 123, 215

Ірій (*Авраменко*) Андрій (1893-1944) актор театру Курбаса, **розстріляний** XXII — 124

Ірод Великий, цар Юдеї, за Флавієм, помер за кілька місяців після народження Христа XXIX — 544

Ірчан Мирослав (*Андрій Баб'юк*) (1897-1937) письменник, **розстріляний** XXIII — 15; XXIV — 260, 370, 380, 454; XXVI — 560; XXVIII — 29, 180, 355

Ісаєв Костянтин (1907-1977) сценарист XXV — 509

Ісаєвич Ярослав (1936 р.н.) історик культури XXIX — 200

Ісаїв Всеволод (1933 р.н.) соціолог, член НТШ та УВАН XXVII — 249

Іскандер Фазіль (1929 р.н.) письменник XXIV — 438; XXVIII — 204

Ісократ (436-338 до н.е.) ритор XXIX — 245

Іфланд Август (1759-1814) актор, режисер XXIX — 13

Ішантураєва Сара (1911-1998) актриса XXIX — 86

Іщук Арсен (1908-1982) письменник, **репресований** XXIX — 209

Ї

Їжакевич Г., онука художника, «експерт» по дисидентах XXVI — 447

Й

Йоаким (1690-?) патріарх XXI — 442

Йовков (*Стефанов*) Йордан (1880-1937) письменник XXVI — 247

Йогансен Майк (1895-1937) письменник, **розстріляний** XXI — 12, 70; XXII — 135; XXIV — 366, 370-372, 381; XXV — 662; XXVII — 87, 88; XXVIII — 436, 437, 539; XXIX — 653

Йодл Мирослав, соціолог XXII — 114

Йозепп Раам (?-1790) XXIX — 215

Йокаї Мор (1825-1904) письменник XXVIII — 311

Йолтуховський (*Скоропис-Йолтуховський*) Олександр (1880-1950) політичний діяч, об'єкт критики Леніна XXII — 353

Йонеско Ежен (1912-1994) драматург XXIX — 21, 149

Йорданов Недялко (1941 р.н.) поет, драматург XXI — 113; XXII — 393; XXIII — 8, 188; XXIV — 94

Йосипенко Микола (1912-1983) театрознавець XXI — 138, 417, 420, 440, 447; XXII — 73, 80, 85, 218; XXIII — 14, 63, 64, 69, 151, 202, 208, 227, 264-273; XXV — 98, 302,305, 314-316, 489, 497, 569, 593; XXVI — 147-149; XXVII — 179, 202, 281, 458, 478; XXVIII — 556

Йоффе Зінаїда (1901-?) перекладач, **репресована** XXI — 75

К

К'єркегор Серен (1813-1855) філософ, богослов XXI — 85; XXVI — 51; XXVII — 560, 561, 569; XXVIII — 145

Кавабата Ясунарі (1899-1972) письменник XXVII — 205

Кавалерідзе Іван (1887-1978) скульптор-монументаліст і кінорежисер XXI — 59, 310; XXIV — 166; XXV — 44; XXVI — 243; XXIX — 575, 576

Кавалерович Єжи (1922-2007) кінорежисер XXI — 423

Кавендіш Генрі (1731-1810) фізик, хімік XXVIII — 139

Каверін Федір (1897-1957) режисер XXIX — 105

Каганова Любов (1927-2011) актриса XXVII — 489; XXIX — 401, 404, 463, 465, 466

Каганович Лазар (1893-1991) партійний діяч XXI — 42; XXII — 223, 394, 396, 402, 484, 521, 522, 525, 537, 539, 544, 547, 560, 562, 565-567, 580, 606, 607, 611, 614, 615, 624, 635; XXIV — 101, 414, 415; XXV — 40, 110, 232, 340; XXVI — 586; XXVIII — 44, 45, 336, 446, 494, 596; XXIX — 570, 582

Каганович Михайло, нарком, покінчив життя самогубством XXVIII — 45

Каганович Роза[35] (1895-?) XXVIII — 446, 447

Кадар Янош (1912-1989) політичний діяч XXII — 69; XXIII — 260

Каддафі Муамар (1940-2011) голова Лівійської Джамахерії, вбитий XXV —141

Кадиєв Ролан (1937-1990) учасник національного руху кримських татар XXIV — 349-351

Кадирова Лариса (1943 р.н.) актриса XXI — 313; XXV — 88; XXVII — 57, 488, 489; XXIX — 401, 404, 408, 412, 452, 463

Кадірлі (*Ісрафілбеков Мовсум*) (?-1937) більшовик, **розстріляний** у Сандармосі XXII — 587

Кадочніков Павло (1915-1988) кінактор XXV — 541

Каетанович Діонізій (1878-1954) філософ, етик, священик, **репресований**, **загинув в Абезі** XXV — 268

Казаков Юрій (1927-1982) письменник XXII — 641

Казанова Джованні Джакомо (1725-1798) авантюрист, письменник XXI — 626; XXVIII — 345

Казанський Борис (1889-1962) професор, автор книги про М. Євреїнова XXI — 396

Казанцев Олексій (1945-2007) актор, драматург XXII — 200; XXIII — 118

Казимиров Олексій (?-бл. 1980) театрознавець XXIII — 271

Казнадій Іван (1925-2006) режисер школи М. Крушельницького XXVI — 243, 246

Кайдалова (*Олідор*) Ольга (1913-1987) театрознавець XXIV — 139

Кайду Епп (1915-1976) актриса, режисер, дружина К. Ірда XXVIII — 280, 281; XXIX — 216

Кайзер Георг (1878-1945) драматург XXI — 201, 203, 204, 549; XXII — 123, 126, 136, 302; XXIII — 22, 54; XXVI — 374,

---

[35] Її іменували третьою дружиною Сталіна. Одні називали її сестрою Кагановича, інші – своячкою. Але не вдалося встановити чи існувала така особа взагалі, і чи вона – не виплід легенд або анекдотів про Сталіна.

378; XXVII — 157, 198, 420-422; XXVIII — 77; XXIX — 106

Кайнц Йозеф (1858-1910) актор XXIV — 217

Каладзе Карло (1904-1988) поет XXVII — 507

Каланта Ромас (1954-1972) **покінчив життя самоспаленням,** протестуючи проти тоталітарного режиму XXIX — 413

Калантар Левон (1891-1959) режисер XXVIII — 642

Калас Жак[36]**,** протестант XXX — 99

Калатозов Михайло (1903-1973) режисер XXX — 23

Калачевська Любов (1919-1995) актриса XXI — 471

Каллаш Леонід (1915 р.н.) секретар ЛКСМУ, потім (1967-1973)– начальник 5-го Управління УКГБ («Боротьба з ідеологічною диверсією») XXI — 166

Калашников Юрій (1908-1988) мистецтвознавець XXVII — 50, 51, 168, 173-175, 185, 190-193

Калб Марвін (1930 р.н.) тележурналіст XXVII — 345

Калин Володимир (1896-1923) актор, один з основоположників «Молодого театру» XXIII — 125-127; XXIX — 632, 633

Калита Іван (?-1340) князь Московський XXV — 539

Калинець Ігор (1939 р.н.) поет, **репресований** XXI — 353; XXII — 111, 541; XXIV — 157; XXV — 353; XXVI — 258, 337, 344, 445, 456-458; XXVII — 129, 223, 431-433; XXVIII — 170, 440, 441, 520; XXIX — 87, 229, 300, 313, 593, 599

Калинець (*Стасів*) Ірина (1940-2012) письменник, філолог, **дисидентка, репресована** XXVI — 119, 344, 445, 454-458; XXIX — 46, 222, 229, 300, 384, 379, 593

Калиновська Валентина (1938 р.н.) артистка балету XXVII — 488

Калігула (12-41) римський імператор XXI — 610

Калідаса (IV-V ст.) поет і драматург, писав на санскриті XXVII — 46

Калік Михайло (1927 р.н.) кінорежисер XXVII — 115, 116

Калінін Михайло (1875-1946) «всеросійський староста» XXII — 394, 395, 546, 565; XXIV — 406; XXVIII — 270

Каліостро Алесандро (*Джузепе Бальзамо*) (1743-1795) граф, авантюрист, помер в тюрмі XXI — 301, 305

[36] Колесований 1762 р. за нібито вбивство власного сина. Вольтер був його захисником, зрештою домігся, що суд посмертно визнав його невинним

Каллістратова Софія (1907-1989) правозахисниця, адвокат, **репресована** XXIII — 91, 309, 602; XXVI — 354

Калмет Лео (1900-?) режисер XXIX — 216

Калнишевський Петро (1690-1803) останній кошовий Запоріжжя, **репресований** в'язень Соловків XXI — 111, 367, 480; XXVI — 23; XXVII — 291; XXVIII — 219-222, 335, 612

Кальвін Жан (1509-1564) богослов, реформатор церкви XXVI — 197

Кальдерон де ля Барка Педро (1600-1681) драматург XXIII — 169; XXV — 629

Кальтенбруннер Ернст (1903-1946) нацист, **страчений** XXIX — 623

Кальченко Галина (1926-1975) скульптор XXV — 73

Кальченко Маргарита, дочка О. Кальченко XXIX — 237

Кальченко Олександра, співачка, педагог з вокалу XXIX — 237

Калюга Лукаш (1909-1937) письменник, **розстріляний** XXIV — 31

Каляєв Іван (1877-1905) поет, есер, страчений XXVII — 577

Каляник (*Каляников*) Іван (1911-1937) поет, **розстріляний** XXVI — 560; XXVII — 79, 85, 86, 91-95

Камегулов Анатолій (1900-1937) літературознавець, **розстріляний** XXII — 489

Каменев Лев (1883-1936) партійний діяч, **розстріляний** XXI — 264, 575; XXII — 395, 616, 640; XXIV — 304, 335; XXV — 41, 423; XXVI — 126, 293; XXVII — 689; XXVIII — 445; XXIX — 424

Каменський Данило (1830-1880) видавець XXII — 78

Камінська Діна (1919-2006) адвокат, правозахисниця XXII — 214; XXIII — 91, 298, 309; XXIX — 69

Камінський Григорій (1895-1938) нарком, **розстріляний** XXII — 634, 635

Камм Генрі, журналіст з «Нью-Йорк Таймс» XXVII — 345

Камо (*Тер-Петросян*) Симон (1882-1922) революціонер XXII — 528, 529

Кампанелла Томмазо (1568-1639) філософ, **репресований** (27 років у в'язниці) XXI — 111, 480; XXIII — 237; XXV — 270; XXVI — 457

Камю Альбер (1913-1960) письменник XXI — 610, 621; XXVII — 500; XXIX — 108-112

Кан Шен (1898-1975) партійний діяч, «китайський Берія», стра-

чений з учасниками «Банди чотирьох» XXVIII — 432

Канарська Марія (1884-?) із Старого Скалата XXVIII — 66

Кандиба Іван (1930-2002) юрист, **дисидент, репресований** XXI — 564; XXIII — 158; XXV — 255, 256; XXVI — 467

Каніцький Іренеуш, режисер XXI — 300, 336, 337

Канішевський Григорій (1912-1991) актор XXI — 448

Каннер Григорій (1892-1938) один з найбрудніших помічників Сталіна, **розстріляний** XXV — 42

Кант Еммануїл (1724-1804) філософ XXIII — 237; XXV — 507; XXVII — 190, 499, 529, 533, 538; XXVIII — 144; XXIX — 110

Кантінфлас Маріо (1911-1933) актор XXVIII — 431

Канцедікас Олександр (1941 р.н.) мистецтвознавець XXII — 437-448

Капек Антонін (1922-1990) партійний діяч XXII — 340

Капельгородська (*Мефодієва*) Ніна (1914-1976) вчителька XXIX — 259-261, 396

Капельгородська Нонна (1932-2005) кінознавець XXIX — 259-261

Капіца Петро (1894-1984) фізик, академік XXVI — 254; XXVIII — 141; XXIX — 494, 495

Капіца Сергій (1928-2012) фізик, син П. Капіци XXIX — 495

Капішовський Василь (1914-?) діяч з Пряшівщини XXI — 149

Капоте Трумен (1924-1984) письменник XXX — 114

Каплан Юрій (1937-2009) поет, вбитий XXVIII — 230, 232

Капланян-Енгібарян Рачія[37] (1923-1988) режисер XXVIII — 635-654; XXIX — 398, 415-420, 459, 467, 502, 503, 576

Капланян Тетяна (*Татевік*) (1952 р.н.) актриса, дочка Р. Капланян XXIX — 418

Каплер Олексій (1904-1979) кінорежисер XXIV — 222; XXV — 110; XXIX — 276, 653, 662

Капто Олександр (1933 р.н.) комсомольський діяч XXVI — 69

Капур Радж (1924-1988) кіноактор XXI — 312

Карабиць Іван (1945-2002) композитор XXI — 139

Карабутенко Іван (1921-1999) критик, перекладач XXI — 446; XXII — 648; XXVI — 8; XXIX — 324

Караванська (*Строката*) Ніна (1926-1998) **дисидентка, репресована** XXIX — 314

[37] Його батько — Георгій Єнгібаров, батько Леоніда Єнгібарова.

Караванський Святослав (1920 р.н.) філолог, **дисидент, репресований** XXI — 159, 160, 361; XXII — 115, 174-179, 219, 220, 233; XXVI — 100-102; XXVII — 234, 259, 336-338; XXIX — 129, 302, 400, 583, 629

Караджич Вук (1787-1864) лінгвіст, письменник XXIII — 539

Каракаш П., журналіст XXV — 521, 522, 563

Карамзін Микола (1766-1826) письменник, історик, критик, **репресований** XXI — 396; XXIII — 338-343, 359; XXV — 94

Карапиш Борислав (1929 р.н.) письменник XXIV — 157; XXV — 520

Каратигін Василь (1802-1853) актор XXVIII — 492, 497

Караффа-Корбут Софія (1924-1996) художник XXIV — 75; XXVII — 295

Карваш Петер (1920-1999) письменник XXVIII — 442

Каргальський (*Слинько*) Сергій (1889-1938) актор, режисер школи Л. Курбаса, **розстріляний** XXII — 124; XXIV — 211; XXIX — 635, 637

Карелін (*Кац*) Лазар (1920-2005) письменник XXV — 362, 503

Карельських Євгеній (1946 р.н.) актор XXV — 564, 647

Карий Василь, XXIV — 68, 70, 418-424

Карім (*Карімов*) Мустай (1919-2005) поет, драматург XXVI — 310

Карл Великий (742-814) король франків і лангобардів, імператор Заходу XXIX — 264

Карл VII (1403-1461) Король Франції XXIV — 220; XXVIII — 535, 536

Карл XII (1697-1718) король Швеції XXII — 542; XXVI — 307, 314; XXVIII — 530

Карлейль Томас (1795-1881) філософ, публіцист, історик XXII — 6; XXIII — 7; XXVIII — 93

Кармалюк (*Кармелюк*) Устим (1787-1835) український народний герой, **репресований, вбитий** XXII — 123; XXIV — 366; XXV — 207; XXVI — 62, 627

Карманський Петро (1878-1956) поет, **репресований** XXIII — 564

Карно Саді (1796-1832) фізик, помер від холери XXVIII — 140

Кароль Тіна (*Ліберман Тетяна*) (1985 р.н.) співачка XXIX — 674

Карпенко Валентин, робітник, політв'язень 60-х років XXI — 59; XXIV — 131

Карпенко Наталя, актриса Молодого театру Л. Курбаса XXII — 124

Карпенко Сергій (1895-1959) актор XXIX — 648

Карпенко-Карий (*Тобілевич*) Іван (1845-1907) драматург XXI — 195, 290, 413, 437, 469, 530; XXIII — 269; XXV — 91, 11, 96, 97; XXVI — 245, 320; XXVII — 150, 162, 199, 227-230, 492; XXVIII — 130, 312, 314, 439; XXIX — 391, 393, 603, 641

Карпов Володимир (1912-1977) письменник XXIV — 48

Карпова Валентина (1915-?) головний редактор видавництва «Советский списатель» XXIV — 418, 451

Карпюк Олексій (1920-1992) письменник XXV — 276

Карташова Ірина (1922 р.н.) актриса XXV — 639

Карузо Енріко (1873-1921) співак XXVI — 229

Касаткін Леонід (1926 р.н.) філолог, лінгвіст XXIV — 36

Касаткіна Людмила (1925-2012) актриса XXV — 540, 541, 566

Касіян Василь (1896-1976) художник XXI — 44; XXII — 222; XXVII — 107; XXX — 30

Каск Карін, доктор мистецтвознавства XXIX — 37, 50, 215

Каспришин Антон, репресований в 60-і роки XXI — 415

Кассій Гай Лонгин (85-42 до н.е.) полководець, убивця Цезаря XXI — 584, 589

Кассіль Лев (1905-1970) письменник XXV — 503

Кастро Рус Фідель (1926 р.н.) XXI — 331; XXIII — 95; XXIX — 507

Катаєв Валентин (1897-1986) письменник XXVI — 338; XXVIII — 133, 231

Катерина II (1729-1796) імператриця XXIV — 48, 240; XXV — 525; XXVII — 291, 292; XXVIII — 454; XXIX — 435, 567, 657

Катон Марк *(молодший)* (95-46 до н.е.) республіканець, противник Цезаря, політик, **покінчив життя самогубством** XXVIII — 304

Катона Йожеф (1791-1830) драматург XXIV — 222; XXVII — 59

Катрушенко Іван (1925 р.н.) графік XXIV — 74

Катулл Гай Валерій (84-54 до н.е.) поет XXVII — 88; XXVIII — 20, 551

Каульбарс Володимир фон[38] (?-1945) барон, закатований в НКВД XXIX — 484, 485

[38] Історики не виключають, що він був завербований ГПУ (Я. Берзін) ще 1925 року.

Каутський Карл (1854-1938) теоретик соціал-демократії XXII — 327; XXVI — 64

Кауфман Михайло (1897-1980) кінооператор XXIX — 433

Кафка Франц (1883-1924) письменник XXI — 71; XXII — 187; XXIII — 65, 67, 532; XXIV — 127, 330, 365, 390; XXVI — 55; XXIX — 473

Качалов (*Шверубович*) Василій (1875-1948) актор XXI — 230, 231; XXIII — 148; XXVII — 367; XXVIII — 533; XXIX — 613, 616

Качмар-Савка Марія (1939 р.н.) художник XXVI — 344, 454; XXVIII — 520

Кащук Наталя (1937 р.н.) письменниця XXI — 335

Каюмов Малік (1910-2010) кінооператор XXIX — 578

Каюров Юрій (1927 р.н.) актор XXIX — 84

Квазімодо Сальваторе (1901-1968) поет, лауреат Нобелівської премії XXV — 104, 410

Квантен Еміль фон (1827-1903) поет XXIX — 295

Кваррі Нік (1924-1996) письменник XXIX — 508-510

Кваснецька Маргарита (1925-2008) критик XXV — 635-639, 651-656

Квачевський Лев (1939 р.н.) **дисидент, репресований** XXVII — 326

Квеллет Фернан (1930 р.н.) соціолог (Квебек) XXVII — 334, 335

Квірінг Еммануїл (1888-1937) доктор економічних наук, **розстріляний** XXVIII — 483

Квітка Климентій (1880-1953) етнограф, чоловік Л. Українки XXVI — 320; XXVII — 37; XXVIII — 308, 538; XXIX — 208, 210

Квітка-Основ'яненко Григорій (1778-1843) письменник XXI — 36, 293, 294; XXIII — 270; XXIV — 232; XXV — 229; XXVII — 12; XXIX — 235

Квітко Лейб (1890-1952) поет, **розстріляний** XXVII — 78; XXVIII — 415, 445, 447

Квітковський Денис (1909-1979) історик, адвокат, публіцист XXI — 315, 354-358

Кедрін-Рудницький Іван (1906-1995) журналіст XXII — 370

Кедров Михайло (1878-1941) більшовик, **розстріляний** XXII — 634; XXIV — 466; XXVIII — 513; XXIX — 16

Кедров Михайло (1894-1972) актор і режисер XXVIII — 512

Кедровський Володимир, священик, арештований 1924 р. XXVIII — 411

Келдиш Георгій (*Юрій*) (1907-1995) музикознавець XXIX — 398

Келдиш Мстислав (1911-1978) математик, президент АН СРСР XXVI — 253

Келін Миколай[39] (1896-1970) донський козак, лікар, громадський діяч XXV — 317-320; XXVI — 78

Келіна Ольга, з Чехії, дружина М. Келіна XXVI — 76-78

Келлі Уолтер (1913-1973) аніматор XXVII — 345

Кемп Вільям (1560-1603) клоун трупи Шекспіра XXIV — 40

Кендзьор Соломія (1968 р.н.) дочка Я. Кендзьора XXII — 386

Кендзьор Ярослав (1941 р.н.) журналіст, **дисидент,** громадський діяч XXII — 179, 386; XXIV — 157; XXV — 67-69; XXVI — 344; XXVIII — 520

Кенігсфест Микола (1873-1937) юрист, дід автора, **розстріляний** XXI — 114; XXIV — 15, 256; XXV — 85; XXVI — 36, 142

Кеннеді Джон Фіцджеральд (1917-1963) 35-й президент США, **вбитий** XXI — 125; XXV — 504-613; XXVI — 130

Кеннеді Роберт (1925-1968) міністр юстиції США, **вбитий** XXI — 395, 396, 416

Кент Рокуелл (1882-1971) художник XXVIII — 469

Кеосаян Едмонд (1936-1994) кінорежисер XXV — 651

Керенський Олександр (1881-1970) громадський і політичний діяч XXIX — 421

Керженцев (*Лебедєв Платон*) (1881-1940) театрознавець, **репресований** XXII — 567

Керр (*Кемпнер*) **Альфред** (1867-1948) критик XXIX — 470

Керр Френсіс *Уолтер* (1913-1996) критик XXIII — 177

Керрі Джес, начальник поліції Далласа XXV — 604-610

[39] Донський козак і чеський лікар, поет, громадський діяч і видатний медик, Миколай Келін прожив майже апокрифічне життя, переживши і громадянську війну, і ленінсько-сталінський терор, і гітлерівщину, і окупацію Чехословаччини радянськими танками. На початку «празької весни» його прийняв у Ватикані Папа, подякувавши Келінові за порятунок католицьких священиків, яких той лікував у тюрмі. Ми з Неллею готували приїзд – його й дружини – на Україну, а потім на Дон. Цьому не судилося статись.

Радянсько-фашистської кровопролитної окупації Чехії, яка стала йому другою батьківщиною, Келін не зміг пережити. І після п'ятого інфаркту помер на порозі власного дому у Желеві 9 січня 1970 року. Похований у родинній могилі крипти Успенського храму в Празі на православному Ольшанському цвинтарі. (Л.Т.)

Кесар Юлій, див. Цезар Юлій XXI — 586

Кессель Жозеф (1898-1979) письменник XXIII — 294

Кестлер Артур (1905-1983) письменник, **репресований** XXII — 102, 103, 105, 245-251, 641; XXIX — 593

Кешоков Алім (1914-2001) письменник XXV — 500

Кибальчич Микола (1853-1881) народник, винахідник, страчений XXI — 620

Килина (*Уоррен*) Патриція (1936 р.н.) поетеса XXV — 118; XXIX — 141, 349

Кипріян Мирон (1930 р.н.) театральний художник XXI — 80, 470; XXVII — 57; XXIX — 401, 404, 412

Кир'ян Надія (1946 р.н.) поетеса XXI — 108; XXII — 541; XXIV — 131; XXV — 376; XXVII — 437, 506

Кириленко Андрій (1906-1990) партійний діяч XXIX — 397

Кириленко Іван (1903-1938) поет, **розстріляний** XXVI — 569; XXV — 663; XXVIII — 24

Кирило (біля 827-869) просвітитель XXVIII — 382

Кирило Турівський (1130-1182) єпископ, мислитель XXIII — 566

Кирилюк Євген (1902-1989) літературознавець XXVI — 391, 402, 404; XXVII — 14, 15, 104, 174, 191, 202, 484; XXIX — 173

Кириченко Григорій (1939 р.н.) поет XXVII — 503

Кириченко Ілля (1889-1955) лексикограф XXIV — 422

Кириченко Олексій (1908-1975) партійний діяч XXVII — 384; XXVIII — 45

Кириченко Степан (1911-1988) художник XXX — 29

Кисельов Володимир (1922-1995) письменник XXI — 44

Кисельов Йосип (1905-1980) критик XXIV — 165-171, 227, 228, 418, 451-460; XXV — 32, 43-49, 70, 79, 90, 202, 273, 277; XXVI — 157, 158, 160; XXIX — 394

Кисельов Леонід (1946-1968) поет XXVIII — 634, 635

Кисилевич Петро Павл., нач. від. мистецтв XXVIII — 532

Кисіль (*Агеєва*) Олена, дружина О. Кисіля XXIII — 197-205, 259; XXIV — 47, 71, 99

Кисіль (*Киселев*) Олександр (1889-1937/1942) театрознавець, **розстріляний** XXII — 318; XXIII — 78, 204, 193-206, 243; XXV — 238, 278; XXVII — 24, 451, 452

Кисунько Василь (1940-2010) мистецтвознавець XXIV — 121

Кисьов Здравко (1937 р.н.) поет XXI — 24, 52

Китаєв Март (1925 р.н.) театральний художник XXIX — 189

Киценко Микола (1922-1982) краєзнавець, засновник музею на Хортиці XXVII — 290-295

Ківалов Сергій (1954 р.н.) політик, юрист XXIX — 683

Ківі Алексіс (1834-1872) письменник XXII — 468

Кід Томас (1558-1594) драматург XXIV — 41, 42

Кіквідзе Васо (1895-1919) воєначальник, відзначився, крім перемог, грабунками й погромами XXII — 284

Кім Юлій (1936 р.н.) бард, письменник XXI — 28, 29; XXII — 21; XXIII — 601; XXV — 109; XXVIII — 204

Кін[40], історик XXII — 524

Кін Віктор (1903-1938) письменник, **розстріляний** XXV — 511

Кінг Мартин Лютер (1929-1968) пастор, застрелений XXI — 38, 54; XXVII — 523; XXIX — 675

Кінгісепп Віктор (1888-1922) революціонер, **розстріляний** XXIV — 436; XXIX — 37

Кіндрат В., репресований у 60-і роки XXI — 414

Кіне Едгар (1803-1875) політичний діяч, історик XXII — 491

Кіо Ігор (1944 р.н.) артист цирку XXVII — 322

Кіплінг Редьярд (1865-1936) поет XXIII — 580; XXV — 264; XXVII — 93; XXVIII — 616

Кіпхардт Хейнар (1922-1982) драматург XXV — 615

Кіракосян Лейла (1941 р.н.) актриса XXIX — 417

Кіріна Рима (1921 р.н.) актриса XXVI — 682

Кіров (*Костриков*) Сергій (1886-1934) державний і політичний діяч, **застрелений** XXI — 35; XXII — 394, 399, 543, 560, 561, 594, 599, 601, 605-616, 624, 637, 642, 643; XXIV — 383; XXV — 540; XXVI — 66; XXVII — 402; XXVIII — 28, 240, 531,618; XXIX — 43, 129, 149

Кірхов Густав Роберт (1827-1887) фізик XXVIII — 140

Кіршон Володимир (1902-1938) драматург, **розстріляний** XXII — 70

Кісін Віктор (1933-1997) режисер XXI — 304, 306, 312, 444-446; XXIII — 231, 254; XXIV —

---

40 Можливо треба — Кім Георгій (1924-1989) історик. Спеціалізувався на національних проблемах. А, може, в тексті йде мова про історика Кіна Д. Я., одного із співавторів підручника з історії ВКП(б).

60, 96; XXV — 119, 367; XXVII — 121, 122, 494; XXVIII — 118

Кісь Ярослав (1918-1986) філософ, історик, антрополог, **репресований** XXIX — 200, 201

Кітс Джон (1795-1821) поет XXII — 477, 478; XXVIII — 618

Кічура Мелетій (1881-1939) поет, **репресований** XXVIII — 428

Клагес Людвиг (1872-1956) психолог XXVII — 550, 559

Клаузевіц Карл фон (1780-1831) генерал, історик, теоретик XXII — 28

Клеє Пауль (1879-1940) художник XXI — 614; XXII — 153

Клейменов Іван (1898-1938) ракетник, **розстріляний** XXVII — 323

Клемансо Жорж (1841-1929) прем'єр-міністр Франції XXII — 624; XXIII — 578

Клен Юрій (*Освальд Бургардт*) (1891-1947) поет-неокласик, перекладач XXI — 571; XXIII — 567, 600; XXVII — 667; XXVIII — 550

Клерон (1723-1803) актриса XXVII — 407

Клим (*Клименко*) **Володимир** (1952 р.н.) режисер XXVI — 308

Клим Григорій (1887-1942) вчитель, **репресований, загинув у тюрмі** XXIX — 537

Клименко В., слідчий УКГБ XXIX — 221, 383, 386, 492

Климов Елем (1933 р.н.) режисер XXX — 23

Климпуш Василь (1891-1995) підприємець, брат Д. Климпуша, **репресований** XXII — 517

Климпуш Дмитро (1897-1959) комендант Карпатської Січі, **репресований** XXII — 517

Климпуш Іван (1893-1963) **репресований** XXII — 517

Климчак Богдан (1937 р.н.) **репресований** XXI — 415

Климчак Павло, репресований у 60-і роки XXI — 415

Клодель Поль (1868-1955) драматург XXIII — 531; XXIV — 440; XXV — 56; XXVI — 364; XXIX — 20

Клодт Петро (1805-1867) скульптор XXII — 433; XXIII — 30

Клоков Михайло (1896-1981) ботанік XXIV — 422

Клушин Олександр, кібернетик, КТМ XXI — 556; XXIV — 130; XXVI — 47, 172; XXIX — 510

Ключевський Василь (1841-1911) історик XXI — 394; XXVI — 487; XXIX — 553, 696

Клявко Геннадій (1932 р.н.) поет XXVII — 275

Клячкін Євген (1934-1994) поет, бард XXII — 572

Кміт Леонід (1908-1982) актор XXIV — 463

Кміт Юрій (1872-1946) письменник, етнограф, священик XXVI — 399

Кнебель Марія (1898-1985) режисер XXI — 101, 170, 492, 578; XXIII — 209; XXIV — 112, 437; XXV — 33, 356, 357, 515, 516, 537, 640, 642; XXVI — 443; XXVII — 10, 208; XXVIII — 118, 512; XXIX — 215, 216, 219, 220

Книга Олександр (1959 р.н.) театральний діяч XXI — 610

Кніппер-Чехова Ольга (1868-1959) актриса МХТ XXIII — 148; XXVII — 208; XXIX — 616

Кнорин (*Кноріньш*) **Вільгельм** (1890-1938) партійний діяч, історик, **розстріляний** XXII — 524

Кнунянц Людвиг (1877-1951) інженер, політичний діяч XXIX — 199, 200

Князева Лідія (1925-1987) актриса МТЮГу XXVII — 213; XXVIII — 265

Кобзон Йосиф (1937 р.н.) співак XXI — 619; XXVIII — 126

Кобзон (*Дрізіна*) **Нінель** (1950 р.н.) дружина Й. Кобзона XXVII — 260

Кобилянська Ольга (1863-1942) письменниця XXI — 111; XXV — 38, 217, 498; XXVII — 279; XXVIII — 310; XXIX — 466

Кобилянський Володимир (1895-1919) поет, перекладач XXV — 11

Кобржицький Владислав (1939-2005) актор XXI — 562, 564

Кобулов Богдан (1904-1953) один з керівників НКВД, **розстріляний** XXIV — 467

Коваленко, професор-аграрій, ішов по справі СВУ XXII — 378

Коваленко Борис (1903-1937) критик, **розстріляний** XXVII — 247

Коваленко В., актор XXIX — 401

Коваленко Леонід (1913-1983) літературознавець XXII — 23; XXIV — 155; XXV — 260; XXVI — 147, 148, 392; XXVII — 44, 281

Коваленко Юрій (*Георгій*) (1940 р.н.) театрознавець XXVII — 488; XXIX — 85

Ковалів Левко (1890-1937) боротьбист, **розстріляний** XXIV — 49, 50

Ковалів Леонард, син Л. Ковалiва, **розстріляний** у 20-річному віці XXIV — 50

Ковалів Марко, син Л. Ковалiва, **розстріляний** у 20-річному віці XXIV — 50

Ковалів Степан (1848-1920) письменник XXVIII — 310

Коваль Антін (псевдонім *В. Лісового*) (1937-2012) філософ, **дисидент, репресований** XXIX — 587

Коваль В., актор з Чернівців XXIX — 462

Коваль Іван (1930-1962) **розстріляний** XXI — 414, 415

Коваль Омелян (1920 р.н.) політичний діяч, **репресований** XXIX — 506

Ковальов Олександр (1915-1991) скульптор XXV — 11

Ковальова Іветта, помічник режисера на ЦТ XXV — 321

Ковальова Клавдія (?-1919) дружина Л. Коваліва, **розстріляна** денікінцями XXIV — 49

Ковальчук Г., етнограф XXIX — 198

Ковжун Павло (1896-1939) графік, **розстріляний** XXIV — 74

Ковінька Олександр (1900-1985) письменник, **репресований** XXII — 280

Коган Борис (1896-1967) професор, терапевт, ішов по «справі лікарів» XXI — 35

Коган Ілля (1921 р.н.) директор театру XXIV — 91, 92

Коган Марк (1922 р.н.) адвокат, захисник дисидентів, **репресований** XXVI — 447, 451, 463

Коган Михайло (1893-1951) професор, терапевт, ішов по «справі лікарів», брат Б. Когана XXI — 35

Коген Герман (1842-1918) філософ XXVII — 561

Кодай Золтан (1882-1967) композитор XXII — 470

Кодимчук Олекса, актор XXIX — 41

Кожевников Вадим (1909-1984) письменник XXIII — 540; XXIV — 360; XXVI — 158; XXVII — 503

Коженьовський Йосип (*Юзеф*) (1797-1863) драматург XXVII — 34

Кожухова Галина (1931-2009) критик XXI — 123-127

Кожушко Міхал, працівник польської амбасади у Москві XXII — 411, 414; XXVI — 162, 164; XXIX — 142

Козак Богдан (1940 р.н.) актор XXI — 83, 313, 470; XXIII — 252; XXVI — 171, 257, 259, 333, 390; XXIX — 191, 348, 411

Козак Степан (*Вербицький Степан*) (1937 р.н.) літературознавець XXIX — 173

Козаков Михаїл (1934-2011) актор XXV — 509

Козаченко Василь (1913-1995) письменник XXI — 167, 559;

XXII — 178; XXV — 382, 543; XXVI — 208, 341, 354; XXVII — 467, 507, 572; XXVIII — 100, 107-110; XXIX — 175, 203, 432, 529, 593, 634

Козаченко Григорій (1900-1970) актор школи Курбаса XXI — 575

Козачківський Даміан (1896-1967) актор «Березоля» і театру ім. Заньковецької XXI — 13, 203; XXII — 110, 184; XXIV — 158; XXV — 488, 496, 532; XXVI — 419; XXIX — 342, 411

Козер Льюіс (1913-2003) соціолог XXII — 43

Козицький Пилип (1893-1960) композитор XXII — 305; XXVI — 379

Козін Вадим (1903-1994) співак, **репресований** XXV — 437

Козінцев Григорій (1905-1973) режисер XXVII — 55; XXIX — 176

Козлов Іван (1779-1840) поет, перекладач XXI — 18

Козлов Ігор (1918-1994) актор XXV — 292; XXVI — 301; XXVII — 527; XXVIII — 131, 137, 444, 539; XXIX — 408

Козлов Фрол (1908-1965) партійний діяч XXII — 546; XXIX — 397

Козловський Іван (1900-1993) співак (тенор) XXI — 183, 190, 191; XXII — 517, 602; XXVI — 241; XXIX — 143, 255, 318, 319, 324, 432, 451-455, 468, 480

Козловський Олександр (1892-1940) актор, режисер, композитор, учень Є. Вахтангова XXIX — 152

Козоріс Михайло (1882-1937) письменник, **розстріляний** XXVIII — 428

Козьмін Борис (1883-1958) історик, літературознавець XXI — 580

Коклен Бенуа Констан (1841-1909) актор і теоретик театру XXI — 413

Коковкін Сергій (1938 р.н.) актор XXIX — 190

Кокто Жан (1889-1963) письменник XXII — 156; XXIII — 531, 532; XXIV — 414; XXVIII — 615; XXIX — 153

Колаковський Лешек (1927-2009) філософ, **дисидент** XXII — 105

Коларов Василь (1877-1950) ортодоксальний письменник комуніст, Болгарія XXII — 241, 242, 527

Колас (*Міцкевич*) Якуб (1882-1956) XXIV — 23, 26; XXVI — 62; XXVII — 352

Колеватов Анатолій[41] (1920-1997) актор, театральний і цирковий діяч, **репресований** XXII — 236; XXV — 273

Колесаєв Валентин (1903-1966) режисер ЦДТ XXI — 43

Колесник Петро (1905-1987) літературознавець, **репресований** XXIV — 262

Колесник Тамара, актриса XXIX — 402

Колесник Тетяна, актриса XXIV — 161-164, 253

Колесников, професор-лісовод, **репресований** у справі СВУ XXII — 378

Колесниченко-Братунь Наталія (1955 р.н.) письменниця XXIX — 355

Колесса Олександр (1867-1945) літературознавець, один із засновників УВУ, помер у Празі XXVIII — 311, 324, 391

Коліньї-Шатійон де (*Лу*), кохана Аполінера XXII — 160

Колісниченко Анатолій (1943 р.н.) письменник XXVIII — 107

Колісниченко Вадим (1958 р.н.) політичний діяч XXI — 617, 619; XXIX — 683, 686, 708

Колісниченко Трохим (1876-1941) актор, режисер XXIII — 195

Коллінс Майкл (1930 р.н.) астронавт США XXIII — 549

Колодуб Левко (1930 р.н.) композитор XXIX — 255, 257

Коломієць Володимир (1935 р.н.) поет XXI — 129, 573; XXII — 225; XXVIII — 629

Коломієць Олекса (1919-1994) драматург XXI — 50, 189, 446, 447, 529, 571; XXIV — 89, 92, 166, 168, 394, 428, 458; XXV — 44, 46; XXVI — 171; XXVII — 120, 484, 512, 492; XXVIII — 425-427, 461, 462; XXIX — 145, 442, 499, 592

Коломієць Ростислав (1942 р.н.) театрознавець XXV — 104

Коломієць Тамара (1935 р.н.) поетеса XXII — 199

Колонтай Гуго (1750-1812) діяч польського відродження XXII — 404

Колонтай Олександра (1872-1952) державний діяч XXII — 237; XXIV — 463; XXVIII — 436

---

[41] Така ж жертва тоталітарного режиму, як і дисиденти. Випускник Щукінського училища (1942) він став одним з кращих директорів театральної Москви (Ленком, Малий театр), а потім підняв з руїн Союздержцирк. Але через «розборки» між Брежнєвим і Андроповим 1982 р. його арештували. Два роки слідства нічого не довели, проте Колеватова посадили на 13 років. Дружина – народна артистка СРСР Лариса Пашкова – не дочекалась його звільнення і 14 лютого 1987 року покінчила самогубством.

Колос Сергій (1888-1969) мистецтвознавець XXIX — 276; XXX — 29

Колосов Сергій (1921-2012) кінорежисер XXV — 566

Колтон Джон (1889-1946) митець XXVI — 441

Колумб Христофор (1451-1506) мореплавець XXIII — 568, 594; XXV — 64, 614; XXVIII — 643

Кольцов (*Фрідлянд*) Михайло (1898-1940) піаніст, **розстріляний** XXIV — 304, 306; XXV — 109; XXVI — 382

Кольдер Драгомир, політичний діяч Чехословаччини, колаборант XXII — 340

Кольчик Микола, слідчий з спецвідділу УКГБ XXVI — 99

Коляска Іван, історик (1915-1997) публіцист (Канада) XXI — 354, 355; XXII — 177; XXV — 181; XXIX — 629

Кольцов Олексій (1809-1842) поет XXI — 311, 536

Комаров Богдан (1882-1975) біолог, бібліограф, син М. Комарова XXIX — 210

Комаров Михайло (1844-1913) бібліограф, фольклорист XXIX — 210

Комарецька Любов (1897-1987) актриса XXII — 124, 398

Комісаржевський Федір (1882-1954) режисер XXV — 456

Коміссаржевська Віра (1864-1910) актриса XXII — 435; XXIII — 29, 68, 82, 152, 186; XXVII — 381, 392; XXVIII — 286, 665, 678, 689; XXIX — 188, 243, 263, 264, 412

Коміссаржевський Віктор (1912-1981) режисер XXII — 120

Компанієць Микола, нарком освіти УРСР XXV — 426; XXVI — 274, 274; XXVIII — 375

Комптон-Бюрнетт Джеймс (1840-1901) гомеопат XXX — 117

Комратов Володимир (1934 р.н.) актор XXI — 193

Кон Ігор (1928-2011) соціолог, філософ XXII — 44

Кон-Бендит Даніель (1945 р.н.) лідер французьких студентів XXVIII — 342

Конан-Дойль Артур (1859-1930) письменник XXIX — 573

Конвіцький Тадеуш[42] (1926 р.н.) письменник, кінорежисер XXI — 422

Кондратюк Ігор (1962 р.н.) телеведучий XXI — 605

---

[42] «Польський національнй скарб», «совість свого покоління і криве дзеркало, яке його відбиває» (з газет, Л.Т.).

Кондрашов Тихін, режисер XXIII — 149

Кондрюков Василь, політв'язень, робітник, покарання відбував з 1968 по 1972 р. XXI — 59; XXIV — 131

Кондуфор Юрій (1922-1997) історик, заввідділом ЦК КПУ XXI — 57, 157; XXV — 31; XXVI — 410

Конев Іван (1897-1973) маршал XXVIII — 592

Коні Анатолій (1844-1927) юрист XXV — 263

Конквест Роберт (1917 р.н.) XXVII — 323, 324

Коноваленко З., актриса XXIX — 402

Коновалець Євген (1891-1938) голова Проводу ОУН, підступно вбитий в Роттердамі (Голландія) агентом НКВД П. Судоплатовим XXI — 253, 361; XXIII — 293; XXIV — 464; XXIX — 119-121

Кононенко, працівник Укрсельбанку, **репресований** у справі СВУ XXII — 375

Кононенко Митрофан (1900-1965) актор школи Л. Курбаса XXI — 203; XXVII — 103, 578

Конрад Микола (1891-1970) академік, сходознавець, **репресований** XXII — 322, 459; XXIV — 81; XXIX — 217, 275

Констант де Ребек Бенжамен Анрі (1767-1836) письменник XXX — 83, 115

Константинов Борис (1910-1969) академік, фізик XXII — 524

Константинов Петро (1899-1973) актор XXIV — 58

Константинов Федір (1901-1991) філософ, академік XXIV — 385

Константинова Алла (*Алефтина*) (1936 р.н.) актриса XXVII — 140, 216, 261, 272, 448, 456, 471

Конт Огюст (1798-1857) філософ XXVII — 538, 567

Конухес Олена-Рахіль, дружина В. Поліщука XXII — 473

Конфорті Йосиф (1930-1987) театрознавець XXIV — 415, 416; XXV — 80; XXVI — 141, 306, 315, 356, 358Р; XXVII — 683, 687, 688; XXIX — 32

Концевич Євген (1935-2010) письменник XXI — 140

Кончаловська Наталія (1903-1988) письменниця XXV — 534, 535

Кончаловський Андрон (1937 р.н.) кінорежисер XXV — 535, 536; XXVI — 67, 206; XXVII — 116

Конюхова Єлена, зав. відділом критики у видавни-

цтві «Советский писатель» XXIV — 418, 451

Коонен Аліса (1889-1974) актриса Камерного театру XXI — 329; XXIII — 148; XXIV — 396-402, 431; XXVII — 487; XXIX — 187, 616

Копелев Лев (1912-1997) письменник, філолог, правозахисник, **дисидент, репресований** XXI — 34, 38, 331; XXII — 430, 550; XXIII — 262, 273, 274; XXIV — 87, 121-123, 359; XXV — 236, 288, 374, 444, 474, 501, 601; XXVI — 144, 406, 427; XXVIII — 14, 295, 416, 448, 567, 585, 609, 616; XXIX — 432, 498

Копелян Юхим (1912-1975) артист XXI — 126

Копержинська Нонна (1920-1999) актриса XXI — 341

Копержинський Кость (1894-1953) літературознавець, етнограф XXIII — 196

Коперник Микола (1473-1543) астроном XXV — 537

Копиленко Олександр (1900-1958) письменник XXII — 281, 282; XXIV — 260; XXVII — 81

Копиця Давид (1906-1965) літературознавець XXVIII — 375; XXIX — 335

Копнін Павло (1922-1971) філософ XXIX — 486, 494

Коптілов Віктор (1930 р.н.) літературознавець, перекладач XXVIII — 15, 207

Корбет-Ешбі Маргарет, президентка Міжнародного Жіночого Союзу XXVIII — 402, 403

Кордас Казімеж (1925-1988) письменник, **репресований** XXV — 615

Кордун Віктор (1946-2005) поет XXI — 119; XXII — 219, 541; XXVI — 89; XXVII — 129, 130; XXIX — 610-617, 623

Кордюм Арнольд (*Андрій*) (1890-1969) кінорежисер XXVIII — 614

Коренєв Володимир (1940 р.н.) актор XXV — 509; XXVI — 294; XXVII — 140, 216, 261

Корж Віктор (1938 р.н.) поет XXII — 199; XXV — 521

Коржавін (*Мандель*) **Наум** (1925 р.н.) XXI — 564; XXVI — 47, 48, 337; XXVIII — 334; XXIX — 176

Корецький Юрій (1911-1941) перекладач, загинув на фронті XXIII — 139

Корічонер Франц (1891-1941) політичний діяч XXVIII — 357

Корк Август (1887-1937) воєначальник, **розстріляний** XXII — 629

Коркмасов Джелал (1877-1937) журналіст, дипломат, **розстріляний** XXVIII — 294

Коркотян К., дослідник вірменських стародруків XXIX — 200

Коркошко Світлана (1943 р.н.) актриса XXIX — 524

Корн Вільмос та Ільзе, дитячі письменники XXI — 352

Корнієнко Антоніна (1914-2003) XXI — 317; XXIII — 78; XXIV — 87; XXV — 383; XXVIII — 114, 392; XXIX — 658

Корнієнко Георгій (1926-2006) дипломат XXV — 111; XXVI — 157, 211, 213, 298; XVII — 369, 446, 447; XXIX — 452, 658, 660

Корнієнко Іван (1910-1975) ректор театрального інституту XXIII — 63; XXVI — 402

Корнієнко (*Кальницька*) Тетяна (1941 р.н.) XXII — 200, 217

Корнієнко Килина (1892-1969) дружина Марка Корнієнка XXIX — 658

Корнієнко Марія (1913-2003) інженер XXII — 200; XXIX — 659

Корнієнко Марко (1888-1963) агроном, селекціонер XXV — 451; XXIX — 658

Корнієнко Микола (1915-1982) інженер XXI — 316, 349, 350; XXII — 200, 216, 217; XXIII — 106, 107, 156; XXV — 246, 450, 451; XXVII — 447; XXIX — 656, 659, 660

Корнієнко Неллі Миколаївна (1939 р.н.) театрознавець академік НАМУ XXI — 7-11, 16, 22, 29, 30, 32, 33, 37, 54, 99, 102-104, 112-114, 128-130, 134, 137, 147, 181, 182, 187, 188, 190, 191, 194-216, 282, 283, 300, 303-305, 310, 316, 317, 327, 333, 335, 349, 351, 362, 410, 412, 417, 418, 425, 498, 505,440, 441, 444, 489-491, 495, 496, 617; XXII — 8, 13-25, 23, 61, 67, 70-75, 100, 101, 105, 106, 110, 112, 165-167, 170-173, 183-198, 215, 216, 231, 232, 289, 290, 298, 310-314, 317-322, 325, 386, 389, 410, 414-422, 429, 435, 459, 471, 472, 478-481, 495, 504, 518, 519, 534, 536, 550, 556-559, 563, 584, 594, 602, 618, 647, 650; XXIII — 8, 12-14, 27, 45, 52, 62-67, 78, 81, 87, 94, 104-106, 112-120, 124-138. 140, 143-158, 201, 203-210, 215-222, 225-227, 250-255, 258-261, 274, 287; XXIV — 8, 14, 15, 20, 22, 31-39, 34-47, 50-52, 59-62, 65-67, 71-87, 91, 93, 96-100, 103, 106-117, 128-132, 138-143, 149-151, 191, 224-227, 242, 252, 276-280, 315, 388, 404, 406, 408, 416, 427, 429, 434, 435, 441-445, 451, 461, 466; XXV — 11, 13, 32, 49, 50, 65-67, 74, 79, 80, 82, 83,

85, 86, 89, 98-102, 111, 112, 118, 119, 139, 140, 171-173, 175-177, 180, 241-252, 254, 277, 280, 282, 283, 435, 440, 451; XXVI — 7, 20, 23, 49, 50, 72-74, 76-78, 79, 84, 85, 91, 92, 95-97, 102, 129, 139, 141, 142, 144-146, 148, 149-151, 156, 160, 163, 164, 166, 167, 170, 171, 204, 209, 213, 220, 223, 224, 234-246, 257-261, 294-304, 306, 311-317, 339, 340, 347, 356, 359, 394-396, 402-407, 409, 410, 415-422, 438-443, 673, 675, 684; XXVII — 7-9, 11-16, 22-30, 44, 49-56, 63, 68, 72, 102, 104, 107, 110-113, 116-124, 138-140, 145-214, 224, 225, 227-231, 259, 261, 269, 270, 273, 276, 281, 286-289, 382, 401, 428-431, 434-439, 447, 457, 460-465, 486, 489-495, 506-510, 527, 528,539, 553, 554, 558, 559, 671-679, 684, 686, 687, 697, 708; XXVIII — 64, 65, 67, 100, 102-104, 114, 118, 126, 178, 212, 230, 254, 255, 261-265, 284, 335, 338-341, 392, 393, 413, 416-422, 427, 435, 439, 441, 442, 465, 466, 470, 471, 489, 503, 516, 523, 524, 558, 560, 561, 566, 570, 578, 601-604, 635-654; XXIX — 8, 32-34, 37, 40, 42, 44, 46, 47, 51, 85, 86, 101, 104, 140, 161, 169, 179, 183, 181, 191, 193, 195-202, 214-218, 232, 236, 237, 242, 245-247, 252, 263, 274-276, 281, 283, 305, 308-314, 326-329, 333, 347, 359, 360, 370, 390, 391, 396, 398, 405, 415-420, 429, 452, 433, 454, 459, 467, 469, 479, 487-491, 495-497, 499-503, 508-510, 532-535, 545, 572, 576-578, 592, 611-617, 623-628, 657, 659, 663, 664, 670; XXX — 12

Корнієнко Олександр (1922-1942) син Марка Корнієнко, загинув 1942 р. під Сталінградом XXIX — 658

Корнієнко Олександр (1942 р.н.) син П. Корнієнка XXII — 217; XXIII — 56, 88, 89, 117, 124, 230; XXVI — 122, 165, 241, 242, 298, 353, 354; XXVII — 230, 458, 467, 486, 508, 655, 658

Корнієнко Павло (1912-1993) працівник Кабміну XXII — 200, 217; XXV — 103, 111, 450; XXIX — 658

Корнієць Леонід (1901-1969) державний діяч XXVIII — 596

Корнійчук (*Захаренко*) Марина (1921 р.н.) дружина О. Корнійчука XXV — 136; XXIX — 336

Корнійчук Олександр (1905-1972) драматург XXI — 23, 50, 71, 189, 338-342, 414, 529, 534-538, 556, 559, 571; XXII — 13-15, 70, 295, 502, 550; XXIV — 17, 166, 168, 229, 252, 329, 444, 458; XXV — 44, 46, 101, 113,

116, 136-139, 259, 260, 271, 275, 490, 492, 493, 498, 532, 533, 561, 590; XXVIII — 64, 228, 375, 425, 462, 532, 537, 560; XXIX — 142, 149, 335-337, 390, 393, 442, 443, 454, 499; XXX — 7

Корнфельд Пауль (1889-1942) драматург XXI — 546, 547; XXIX — 470-472

Коробка Микола (1872-1920) історик XXVII — 39, 42, 43

Корогодський Роман (1933-2005) критик (КТМ), **дисидент** XXII — 61, 294; XXVII — 506; XXVIII — 516; XXIX — 91, 92

Короленко Володимир (1853-1921) письменник XXI — 307; XXV — 263, 521; XXIX — 41, 439, 524, 665

Корольков Геннадій (1941-2007) актор XXV — 537

Корольов Сергій (1907-1966) конструктор ракетної техніки XXI — 614, 620; XXVII — 323; XXVIII — 334; XXIX — 393, 439, 517

Корольчук Олександр (1883-1925) актор XXIX — 475, 632

Коростельов Олександр (1887-1938) партійний діяч, **розстріляний** XXIX — 394

Коротич Андрій (1959-1971) син поета, **загинув** XXVIII — 226

Коротич Віталій (1936 р.н.) письменник XXI — 119, 446, 477-484; XXII — 112, 288, 517; XXIII — 63; XXIV — 60, 150, 276, 315, 408; XXVI — 147, 247; XXVII — 275, 484; XXVIII — 226, 525, 526, 571, 624, 625, 627; XXIX — 81, 315, 348, 680; XXX — 30

Коротич Зинаїда (1935 р.н.) дружина В. Коротича XXVIII — 226

Короткевич Володимир (1930-1984) поет, драматург XXVII — 275

Коротюков Олексій (1932-1990) актор, письменник, емігрував до США XXI — 182, 306, 307, 309, 444, 445; XXII — 312; XXIV — 14, 73, 83, 88, 89, 91, 96, 98, 108, 114. 169, 277, 404, 407, 416, 436, 427-429, 459; XXV — 46, 67, 119, 248, 338, 369, 593; XXIX — 482

Коротюкова Ірина, дружина О. Коротюкова XXIX — 482

Корпанюки, Юрій (1892-1977), **Семен** (1894-197?), **Василь** (1922 р.н.) різьб'ярі XXVI — 258

Корсунська Берта (1913-1979) літературознавець XXIV — 63

Кортес Ернан (1485-1547) конкістадор XXVIII — 643

Корф Модест (1800-1872) історик, державний діяч XXI — 585

Коряк (*Аванті*) (*Блюмштейн*)Володимир (1889-1939) критик, опонент М. Хвильового, **розстріляний** XXII — 282, 283; XXIV — 261, 274; XXV — 209; XXVI — 374

Косаківна Ярослава (1908-?) актриса школи Курбаса XXI — 575

Косарева (*Нанейшвілі*) Марія (1903-1993) двічі **репресована** XXI — 397

Косарєв Олександр (1903-1939) комсомольський діяч, **розстріляний** XXI — 396-398; XXIV — 467; XXIX — 394

Косач-Борисова Ізідора (1888-1980) сестра Лесі Українки, **репресована** з 1937 по 1939 рр. XXIV — 182, 202, 207; XVII — 271, 328, 329; XXVIII — 438; XXIX — 210, 348, 360, 366-368

Косач-Кривинюк Ольга (1877-1945) сестра Л. Українки XXVII — 229, 271; XXIX — 209, 210

Косач Михайло (1869-1903) метеоролог, письменник, брат Лесі Українки XXVII — 351; XXIX — 210, 438

Косач Петро (1841-1909) громадський діяч, батько Л. Українки XXIV — 467; XXIX — 438

Косач Юрій (1909-1990) письменник XXIII — 559, 560, 562, 563, 566, 580, 584, 600, 596; XXVII — 296, 328, 329; XXIX — 366, 368

Косигін Олексій (1904-1980) державний діяч XXI — 26, 315, 360; XXII — 19; XXIV — 179, 318; XXV —109, 301; XXVI — 148; XXVII — 339; XXVIII — 257, 518, 593; XXIX — 248, 249; XXX — 23

Косинка (*Стрілець*) Григорій (1899-1934) письменник, **розстріляний** XXI — 563; XXII — 223; XXIV — 101, 258-274, 462; XXV — 218, 382; XXVI — 197, 366; XXVI — 87-91, 514; XXVIII — 28

Косів Михайло (1934 р.н.) критик, **дисидент** XXII — 114; XXIV — 74; XXVI — 325, 326; XXIX — 288, 299, 379

Косіор Йосип (1893-1937) нарком, **розстріляний** XXII — 406, 423, 614, 631, 634, 637; XXVIII — 618; XXIX — 196, 201, 579

Косіор Станіслав (1889-1939) партійний діяч, **покінчив самогубством у Лук'янівській в'язниці** XXI — 33; XXII — 394, 395; XXIV — 49; XXVIII — 44, 618; XXIX — 196, 201, 394

Космодем'янська Зоя (1923-1941) партизанка, **страчена фашистами** XXVIII — 334

Коссак Василь (1886-1932) режисер, актор, співак (тенор) XXVIII — 352, 355

Коссак Іван (1876-1927) сотник легіону УСС XXVIII — 348, 349

Костенко Анатоль (1980-1997) письменник, **репресований** XXIX — 209

Костенко Ліна (1930 р.н.) поетеса XXI — 120; XXII — 169, 217, 219, 233-236, 541; XXIII — 7, 252; XXIV — 74, 102, 105, 132, 315; XXV — 53, 113; XXVI — 18, 89, 119, 292, 354; XXVII — 129, 130, 277, 472, 503, 680; XXVIII — 632, 633; XXIX — 355, 356, 617

Костеріна Віра, дружина О. Костеріна XXIV — 289; XXV — 549

Костерін Олексій (1896-1968) громадський діяч, **дисидент, репресований** XXII — 116; XXIV — 333, 334, 383; XXV — 547, 549, 550, 555, 556; XXVIII — 446

Костецький (*Мерзляков*) Ігор (1913-1983) письменник, перекладач XXIII — 600; XXV — 233; XXVIII — 441; XXIX — 171

Костов Стефан (1879-1939) драматург XXI — 12; XXVI — 92, 247; XXIX — 500

Костомаров Віталій (1930 р.н.) мовознавець, академік, експерт-обвинувач Даніеля й Синявського XXII — 536

Костомаров Микола (1817-1885) історик, письменник XXI — 516, 583; XXIII — 292; XXVI — 197 ; XXVII — 623, 641, 651, 653; XXX — 28

Костровицька Анжеліка, матір Аполлінера XXII — 144, 148

Костровицький Адам, XXII — 148

Костровицький Михайло, XXII — 148

Костровицький Юзеф, XXII — 148

Костусев Олексій (1954 р.н.) мер Одеси XXIX — 679, 682, 686

Костюк Григорій (1902-2002) літературознавець, **репресований**, США XXV — 185, 196-203, 232; XXVIII — 507, 591

Костюк Юрій (1910-1995) театральний критик XXII — 69; XXIII — 200-202; XXVII — 50

Костянтин I Острозький (1460-1530) князь, меценат, просвітитель XXIII — 341

Костянтин Великий, імператор Візантії XXIV — 272-337

Косяровський Іван, почмейстер, дід М. Гоголя XXIII — 381

Котенко Микола (1937-1998) перекладач XXI — 171-175, 177

Котко (*Любченко*) Кость (1896-1937) письменник, **розстріляний** XXIV — 65

Котляревський Іван (1769-1838) письменник XXI — 36, 154, 293, 610, 621; XXII — 308; XXIII — 188, 243; XXIV — 97, 231, 232; XXV — 90-98, 174, 175, 140, 169; XXVI — 392; XXVII — 12, 120, 349, 350, 452, 492, 578; XXVIII — 226, 308, 310, 623; XXIX — 590, 591, 664

Котляров Борис (1911-1975) письменник XXVII — 93

Котов (*Наум Ейтінтон*) (1899-1981) генерал-майор НКВД XXIV — 464

Котов Василь (1895-1937) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 539, 583

Котов Олександр (1913-1981) гросмейстер XXVIII — 282

Котовський Григорій (1881-1925) військовий діяч, **застрелений** XXV — 41, 217, 220, 227, 339

Котолинов Іван (1905-1934) **розстріляний** у справі убивства Кірова XXII — 612

Коуан Едвард, журналіст (Канада) XXVII — 343

Кох Богдан (1925-1966) актор театру ім. М. Заньковецької, **репресований** XXI — 82; XXVII — 57; XXIX — 412

Кох Еріх (1896-1986) рейхкомісар України, нацист XXVI — 120

Кох Іван (1901-1979) майстер сценічного фехтування XXIV — 286

Коханенко Євген (1886-1955) актор XXII — 542; XXIX — 632, 633

Коханова, дружина Коханенка, сестра Рубчака XXIX — 633

Кохно Леонтій (1906-1978) кінооператор XXIX — 429

Коцебу Август Фрідріх (1761-1819) драматург XXVIII — 311; XXIX — 13, 215

Ociловський Йосафат (1876-1947) єпископ, закатований у Лук'янівській тюрмі в Києві XXVI — 394; XXVIII — 362

Коцко Адам (1882-1910) студентський діяч, загинув під час демонстрації XXVIII — 322, 323; XXIX — 119

Коцурова Ганна (1948 р.н.) поетеса XXIX — 381, 492, 493

Коцюбинська Михайлина (1931-2011) літературознавець XXI — 120, 157, 281, 333, 335, 389, 440, 448-467, 472, 489; XXII — 23, 171, 217, 219, 233-236, 424, 430; XXIV — 156, 279; XXV — 38, 260, 331, 364, 386; XXVI — 152, 166, 454; XXVII — 275, 284, 285, 683, 685; XXIX — 91, 142, 193, 194, 348, 355, 505, 528, 590

Коцюбинський Лель, син Юрія Коцюбинського XXVIII — 356

Коцюбинський Михайло (1864-1913) письменник XXI — 428; XXIII — 284; XXIV — 17, 261, 262, 303; XXV — 38, 91, 204, 219; XXVI — 267, 396; XXVIII — 19, 22, 310, 347, 467, 544, 547; XXIX — 505

Коцюбинський Юрій (1896-1937) політичний діяч, **розстріляний** XXVI — 197; XXVIII — 294, 347-359, 393; XXIX — 431, 567

Кочар Ерванд (1899-1979) художник, скульптор XXVIII — 642

Кочерга Іван (1881-1952) драматург XXI — 192, 362, 388, 428, 470, 529-532, 537; XXII — 8, 423-427, 472, 479; XXIV — 454, 455; XXV — 285; XXVI — 241; XXVII — 597; XXIX — 142, 393

Кочергін Едуард (1937 р.н.) театральний художник XXIX — 192

Кочетов Всеволод (1912-1973) письменник XXII — 70; XXV — 570-577; XXVI — 8, 9, 10, 87, 397; XXVII — 114, 475, 502; XXVIII — 213-218

Кочубієвський Борис (1936 р.н.) **дисидент, репресований** XXIV — 156

Кочур Григорій (1908-1994) перекладач, **репресований** XXI — 22, 71, 109, 304, 333, 334, 404, 489, 491, 597; XXII — 69, 70, 109, 217, 294, 398, 477, 478, 563; XXIII — 63, 66, 134, 139, 207, 208, 226, 530; XXIV — 60, 76, 157, 277, 278, 363-365, 390, 474; XXV — 49, 65, 79, 179, 248, 260, 331, 350, 362, 365, 410, 440, 564, 584, 592-596, 599, 603; XXVI — 8, 9, 47, 139, 146, 152, 392; XXVII — 256, 275, 316, 347, 350-353, 368, 433; XXVIII — 90,102, 116, 144, 224, 483, 558, 570, 609, 625; XXIX — 92, 171, 232, 270, 350, 354, 355, 454, 523, 528, 625; XXX — 31

Кошевський (*Скляр*) Кость (1895-1945) актор, режисер XXVIII — 534, 535; XXIX — 632, 633

Кошелівець (*Ярешко*) Іван (1907-1999) письменник XXVII — 496-509

Кошиць Олександр (1875-1944) композитор, диригент XXIV — 367

Кошовий Олег (1926-1943) молодогвардієць, **страчений фашистами** XXVI — 180; XXVIII — 335

Коялович Михайло (1828-1891) історик, публіцист, видавець XXIII — 382

Кравець Володимир (1935 р.н.) художник театру XXIX — 241

Кравцев Іван (1918-1966) філософ, пропагандист з відділу пропаганди й агітації ЦК КПУ XXVI — 519; XXIX — 547

Кравців Богдан (1904-1975) письменник XXIII — 600; XXIV — 316; XXVIII — 167, 168

Кравченко Віктор (1905-1966) один з перших радянських «невозвращенцев», + (див. процес над Кравченком у Парижі 1949 р.), автор книги «Я обрав свободу» (Франція) XXI — 38; XXVIII — 592

Кравченко Євген (1938 р.н.) актор XXI — 555, 562

Кравченко Уляна (*Юлія Шнайдер*) (1860-1947) письменник XXI — 111

Кравчук Анатолій (1934-2011) актор XXI — 471

Кравчук Леонід (1934 р.н.) Президент України XXI — 607, 621; XXIX — 679

Кравчук Михайло (1892-1942) математик, академік АН УРСР, **репресований, загинув** у Магаданському таборі XXV — 232; XXVIII — 23

Кравчук Петро (1911-1997) громадський діяч в Канаді, публіцист XXI — 283; XXVI — 208; XXVII — 347

Краєвська Валентина, втікачка з Одеси XXVIII — 395

Кракалія Роман, письменник XXIX — 687

Крамаренко Андрій (1897-1976) актор XXII — 121

Крамер Стенлі (1913-2001) кінорежисер XXIV — 170; XXV — 47

Крамов Олександр (1885-1951) актор, режисер XXVII — 491; XXIX — 664

Красицька Фатіма, дружина О. Влизька XXII — 287

Красицький Ігнатій (1735-1801) письменник XXVIII — 311

Красицький Фотій (1873-1944) художник, педагог XXVI — 72

Красін Віктор (1929 р.н.) економіст, правозахисник, **репресований** XXIV — 319, 321, 322, 323, 330, 332; XXIX — 192

Красін Леонід (1870-1926) більшовик XXIV — 119

Краснопевцев Лев (1930 р.н.) історик, **дисидент, репресований** XXIV — 324

Крахмальникова Зоя (1929-2008) публіцист, правозахисник, **дисидентка, репресована** XXVIII — 295

Крашевський Юзеф (1812-1887) письменник XXVIII — 311

Крег Гордон Едвард (1872-1966) художник, режисер XXI — 7-11, 112, 196, 199, 388, 491; XXII — 12, 68, 94, 120, 154, 170, 312, 314, 319-321, 325, 418, 434,

435, 471, 476, 480, 505, 518, 618; XXIII — 26, 27, 53, 62, 67, 85, 131, 132, 135-148, 155, 204, 205, 223, 227, 245, 251; XXIV — 61, 97, 109, 111, 116, 140, 150, 211-216, 254, 403, 427, 443; XXV — 172, 180, 279, 307, 566, 568, 658; XXVI — 340; XXVII — 152, 171; XXVIII — 87, 146, 423, 483, 580, 665, 682, 683; XXIX — 161, 162, 263, 484, 498-502, 572, 576, 610-617

Крейг Роджер де, заступник Даласького шерифа XXV — 606

Крекотень Володимир (1929-1995) літературознавець XXI — 31

Кренкшо Едвард, журналіст XXVIII — 43

Крепс Ерна, актриса XXI — 495, 496, 498; XXII — 13, 317, 318; XXIII — 121-124, 152

Крестинський Микола (1883-1938) більшовик, **розстріляний** XXII — 401, 629, 646; XXVIII — 355

Кречет Василь (1886-1939) актор, письменник XXIX — 633

Кречетова Римма (1930 р.н.) театрознавець XXV — 555, 645-648

Кривицька Леся (1899-1983) актриса XXIV — 159; XXV — 89; XXVI — 331; XXIX — 42

Кривоніс Максим (?-1648) козацький полковник XXVII — 294

Кривоніс Надія, дослідниця вірменської колонії у Львові XXIX — 200

Крига Іван (1886-1967) актор, режисер, художник театру XXVIII — 80

Крижанівський Богдан (1894-1955) композитор XXIX — 632, 633

Крижанівський (*Кржижанівський*) Сигізмунд (1887-1950) письменник XXVIII — 143, 144, 489

Крижанівський Степан (1911-2002) письменник XXII — 217

Крижанівський Федір[43] (?-1938) **розстріляний** XXII — 559

Кржижановський Гліб (1872-1959) партійний діяч XXVI — 625, 637, 638

Крижицький Георгій (1895-1975) режисер, театрознавець XXVI — 363; XXVII — 380

Крилач Сава (*Сідлецький Людвиг*), письменник XXVIII — 362

---

43 Член Української Трудової партій, член Центральної Ради, діяч кооперативного руху. Суджений на процесі СВУ, одержав три роки. 1933 року повертається до Києва XVI — 1938 року його знову «вираховують» XVI — і розстрілюють.

Криленко (1885-1938) нарком юстиції СРСР, **розстріляний** XXIX — 424, 567

Крилов Іван (1769-1844) байкар XXIII — 331; XXIV — 240, 343; XXV — 243

Крилова-Єлінова Людмила (1930-1987) археолог, одіозна співробітниця історичного музею в Дніпропетровську, яка викрала голову Івана Сірка з його могили XXVI — 113; XXV — 524, 525

Крим Анатолій (1946 р.н.) прозаїк, драматург XXVIII — 443; XXIX — 93, 238

Кримець Костянтин (1939-2008) диригент XXI — 556; XXII — 200; XXIII — 16; XXIV — 239, 438

Кримова Наталя (1930-2003) театральний критик XXI — 88, 100, 117, 130, 134, 192, 420; XXIII — 14; XXIV – 45, 92; XXV — 33, 98, 136, 370, 498, 639-644; XXVII — 516; XXVIII — 566; XXIX — 8-10, 161

Кримський Агатангел (1871-1942) письменник, академік, **репресований** XXII — 236, 309, 405; XXIII — 141; XXVI — 112, 166, 320; XXVII — 37, 54; XXIX — 197, 459, 460

Криницька Лідія (1898-1966) актриса школи Курбаса XXI — 575; XXVII — 103

Крип'якевич Іван (1886-1967) історик, академік XXIV — 75; XXIX — 195

Криса Олег (1942 р.н.) скрипаль XXVII — 697; XXIX — 191

Крисенков Микола, який підірвав себе 28 червня 1967 р. біля Мавзолею в Москві XXVII — 345

Кричевський Василь Григорович (1873-1952) архітектор, маляр, мистецтвознавець XXI — 301, 563; XXIV — 74; XXV — 238; XXVI — 72; XXVIII — 464

Кричевський Олександр (1896-1956) лікар, дерматолог, кузен Іллі Еренбурга, близький друг В. Чистякової XXV — 269

Кричевський Федір (1879-1947) художник XXI — 44, 563; XXVI — 82

Крігель Франтішек (1908-1979) політичний діяч XXII — 111, 228, 230, 340; XXIII — 78

Крісті Агата (1891-1976) письменниця XXVIII — 107

Крісті Григорій (1908-1972) театрознавець XXVII — 192

Крітенко Юрій (1938-1997) актор XXI — 313, 425, 426, 555; XXIII — 10; XXV — 51

Кромвель Олівер (1599-1658) лорд-протектор Британії, отруєний XXVII — 20

Кромвель Томас (1485-1540) лорд, правитель Англії XXII — 264; XXIV — 220; XXV — 271

Кроммелінк Фернан (1886-1970) драматург XXVII — 101, 103, 161, 180, 198, 694

Крон (*Крейн*) Олександр (1909-1983) драматург XXVI — 90; XXIX — 105, 106

Кропивницький Марко (1840-1910) драматург, театральний діяч XXI — 195, 294-298, 413, 437, 438, 567; XXII — 79-84, 87-92, 133, 284; XXIII — 194, 195, 197, 198, 267; XXIV — 98, 231, 233, 235; XXV — 93, 95, 276, 493; XXVI — 242, 259; XXVIII — 306, 314, 533, 621; XXIX — 393, 604, 615, 641

Кропоткін Петро (1842-1921) князь, революціонер, анархіст XXV — 421

Кроче Бенедетто (1866-1952) філософ XXVII — 498; XXIX — 614

Кругликов Семен (1851-1910) музичний критик XXVII — 392, 393

Круглов (*Яковлев*) Сергій[44] (1907-1977) нарком МВС XXII — 546

Кругляк Аркадій (1913-2000) актор XXVI — 299; XXVII — 140, 672, 681

Крузе Франсуа (1922-2010) історик, професор Сорбони XXVI — 254

Крузенштерн Іван (*Адам Йоганн фон*) (1770-1846) мореплавець, адмірал XXIX — 565

Крупеник Марія (?-1937) історик, дружина П. Любченка, **застрелена** XXVI — 23

Крупник Семен (*Соломон*) (1928 р.н.) соліст оперети XXVIII — 262

Крупська Надія (1869-1939) XXII — 531; XXIV — 332, 335, 336; XXV — 153, 203; XXVI — 225

Кручковський Леон (1900-1962) письменник, драматург XXI — 78

Крушельницька Володимира (1903-1937) лікар, дочка А. Крушельницького, **розстріляна** XXVIII — 31

Крушельницька Соломія (1872-1952) співачка (сопрано) XXV — 67, 568; XXVI — 229-231, 423; XXVIII — 629, 630; XXIX — 439

Крушельницький Антін (1878-1937) письменник, **розстріляний** XXII — 414; XXIII — 298, 562-564; XXVIII — 29, 225, 348; XXIX — 392

---

44 Один з найжахливіших адептів сталінського терору. Виключений з партії 1930 р., спився, потрапив під поїзд і загинув

Крушельницький Мар'ян (1897-1963) актор і режисер XXI — 33, 79, 113, 129, 154, 155, 188-191, 203, 212, 431, 432, 533-539, 559, 561, 564, 565, 568, 572-574, 579; XXII — 8, 109, 277, 283, 284, 295, 314, 426, 435, 471-473, 480, 518, 541, 585, 652; XXIII — 9, 12, 13, 17, 25, 45, 46, 59, 60, 76, 102, 116, 118, 124, 154, 204, 205, 223, 261, 280, 544, 545; XXIV — 14, 17, 47, 51, 61, 83, 86, 95, 102, 113, 121, 159, 185, 210, 242, 254, 402, 431; XXV — 57, 103, 108, 172, 237, 274, 285, 330, 331, 381, 443, 438, 488, 489, 493, 517, 560, 569, 594-596, 658; XXVI — 36, 52, 65, 76, 81, 161, 166, 205, 243, 403, 404, 407, 420, 423, 681, 682; XXVII — 7, 9, 25, 54, 103-107, 119, 169, 196, 203, 218-222, 230, 277, 279, 285,382, 394, 485, 491, 531, 554, 555, 572, 577; XXVIII — 127, 134, 135, 336, 392, 436, 533, 570, 578, 583, 612, 615; XXIX — 10, 40, 57, 63, 65, 86, 154, 156, 182, 184, 190, 218, 263, 270, 271, 281, 307, 285, 286, 335, 342, 359, 390-394, 406, 412, 453, 455, 484, 500, 632, 633, 639, 642; XXX — 6, 30, 31

Крюба Анжела (1940 р.н.) дружина Е. Крюби XXII — 311, 320, 388; XXIII — 101, 105, 132, 134, 157, 240, 246, 254, 255, 284; XXIV — 406; XXV — 337; XXVI — 298

Крюба Еміль (1935 р.н.) літературознавець, професор Сорбони XXI — 155, 308, 332-334, 436, 491; XXII — 311, 320, 388; XXIII — 105, 118, 131-135, 153, 157, 226, 255; XXIV — 109, 227, 406; XXV — 101, 118, 119, 241, 244, 247, 337; XXVI — 18, 208, 298; XXIX — 348, 350, 360

Крюков Володимир (1897-1959) генерал-лейтенант, чоловік Русланової, **репресований** XXVI — 384

Крюков В.Н., токар, **репресований** XXVII — 326

Крюков Юрій (1950-2010) актор XXVIII — 413, 599; XXIX — 107, 373

Крючков Козьма (1890-1919) донський козак, шашкою і списом убив 11 німців, за що **першим** одержав Георгіївського хреста XXV — 217

Кубяк Микола (1881-1937) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 395

Кугель Олександр (*Homo Novus*) (1864-1928) критик XXII — 297; XXIV — 62; XXVII — 381; XXVIII — 291; XXIX — 243

Кугультінов Давид (1922-2006) поет, **репресований** XXIV — 30

Кудін Вячеслав (1925 р.н.) науковець XXI — 156, 182, 188, 189, 417, 420, 421; XXIII — 265; XXVIII — 87

Кудін Ігор (1937-1992) мистецтвознавець XXVIII — 198, 202

Кудірка Сімас (1929 р.н.) моряк, **репресований** XXVI — 444

Кудлик Роман (1941 р.н.) поет XXIX — 356, 412

Кудрик Борис (1897-1952) музикант XXVII — 707

Кудрицький (*Береза-Кудрицький*) Павло (1896-1926) режисер школи Л. Курбаса, **загинув** XXII — 124, 299, 301, 305, 308; XXIII — 130, 280; XXVI — 441; XXVIII — 506

Куза Василь (1902-1941) актор, **загинув** XXI — 527

Кузенков Володимир (1940 р.н.) режисер XXIX — 86, 177, 311, 331-334, 407, 408, 483, 484, 545

Кузик Гнат, репресований XXI — 415

Кузмін Михайло (1875-1936) поет XXVIII — 147

Кузнецов Анатолій (1929-1979) письменник, автор роману «Бабин Яр», **загинув в еміграції в автокатастрофі** XXIV — 156; XXV — 81, 181; XXVI — 67; XXIX — 354

Кузнецов Андрій (1918-1978) письменник XXIV — 285, 287

Кузнецов Василій (1901-1990) дипломат XXIII — 34, 35

Кузнецов Едуард (1935 р.н.) письменник, **репресований,** живе в Ізраїлі XXVII — 143

Кузнецов Микола (1904-1974) адмірал, **репресований** XXV — 18; XXVIII — 269

Кузнецов Микола (1922-1988) міністр культури РСФСР XXVIII — 490

Кузнецова (*Градова*) Ольга (1934 р.н.) театрознавець XXVI — 171, 224, 259, 263, 306, 316; XXVII — 53, 261; XXIX — 144, 218, 496

Кузякіна Наталя (1928-1994) критик XXI — 99, 130,182, 333-335, 362, 388, 389, 428-433, 418, 426, 561; XXII — 8, 17, 18, 423-427, 479, 501; XXIII — 62, 226; XXIV — 368-381, 392, 393, 455; XXV — 13, 171, 173, 233, 328, 355, 437; XXVI — 10, 403; XXVII — 25, 52, 104, 148, 170, 175-184, 188-190, 201, 204, 708, 716, 717; XXVIII — 76, 425, 470, 471, 489; XXIX — 141-143. 168, 239, 281, 392, 452, 502

Кузьминський Збігнев (1921-2005) режисер XXI — 423

Кузьмічов Борис (1900-1937) начштабу Київської авіабригади, **розстріляний** XXIX — 608

Куйбишев Валеріан (1888-1935) партійний діяч XXII — 394, 395, 485, 571, 600, 605, 607, 616, 637, 642; XXVIII — 616-618; XXIX — 526

Кук Василь (1913-2007) командувач УПА, **репресований** XXII — 60

Кукін Юрій (1932 р.н.) бард XXII — 572

Кукольник Нестор (1809-1868) драматург XXVIII — 672

Кукрицька Лариса, актриса, США XXV — 252

Кулик Іван (1897-1937) поет, сценарист, **розстріляний** XXV — 662, 663; XXVII — 459; XXVIII — 355

Кулінич Іван (1924-2002) історик XXIX — 199, 200

Куліш (*Невель*) Антоніна (*Кулішиха*) (1892-1978) дружина М. Куліша XXI — 228; XXVII — 618-668; XXVIII — 507; XXIX — 204

Куліш Василій (1919-2011) військовий історик XXVIII — 273

Куліш Володимир (1917 р.н.) письменник, син М. Куліша XXVII — 620, 626, 628, 632, 646, 648, 650, 654, 656, 658; XXVIII — 507

Куліш Микола (1892-1937) драматург, **розстріляний** XXI — 22, 60, 70, 78-80, 99, 100, 111, 121, 136, 154, 168, 181, 182, 193, 200, 211, 226-229, 318, 362, 389, 419, 433, 446, 529, 563, 567, 568, 572, 577, 612; XXII — 8, 17, 110, 112, 166, 183-198, 231, 301, 311, 311, 314, 319, 321, 325, 400, 427, 435, 472, 479, 501, 518; XXIII — 9, 22, 47, 48, 91, 104, 112, 153, 184, 207, 221, 236, 237, 260-262, 275, 285-287, 289; XXIV — 14, 17, 33, 62-65, 69, 71, 121, 123, 129, 158, 159, 188, 193, 198, 206, 254, 257, 366, 370, 373-381, 392, 393, 396-402, 428, 429, 454-457, 460, 462; XXV — 4, 25, 30, 32, 70, 71, 136, 171-175, 181, 185-204, 218, 230-234, 238, 260, 261, 269-275, 291, 311, 351, 352, 361, 366, 371, 380, 381, 423, 435, 436, 442, 489, 521, 541, 542, 558, 593, 604, 615, 661, 662; XXVI — 10, 22, 23, 59, 70, 75, 76, 97, 129, 138, 140, 197, 205, 210, 211, 218, 220, 239, 241, 246, 262, 336, 339, 353, 374, 376, 404, 406, 409, 420, 422, 478, 587, 684; XXVII — 8, 11, 25-29, 33, 69-72, 79, 81, 83, 84, 86, 87, 91-99, 107, 130, 163-167, 170, 172, 180-183, 190, 195, 198, 206, 235-249, 277, 330, 331, 382, 400, 401, 459, 478, 508, 509, 514, 582, 610, 618-668, 682, 712-717; XXVIII — 24, 29, 32, 76, 77, 12, 130, 132, 133, 135, 226, 331, 336, 392, 413, 423, 427, 428, 435, 437, 464, 506-508,

520, 538, 558, 561, 569, 572-577, 612; XXIX — 47, 62, 64, 90, 93, 142, 143, 168, 169, 205, 231, 248, 257, 281, 307, 316, 336, 358, 370, 390, 392, 393, 442, 450, 452, 460, 482, 499, 502, 545, 589, 592, 609, 610, 634, 636, 339, 641, 657, 662; XXVX — 9, 10, 12, 37

Куліш Ольга (1916 р.н.) дочка М. Куліша XXVII — 620, 626, 628, 632, 636, 640, 642, 648, 652, 654, 656, 660, 662; XXVIII — 507

Куліш Пантелеймон (1819-1897) письменник, перекладач, фольклорист, історик XXI — 312, 443; XXIII — 387; XXIV — 157; XXV — 68, 69, 174; XXVII — 653; XXVIII — 22, 23, 310; XXIX — 345, 478, 551-553

Кулон Шарль Огюстен (1736-1806) механік XXVIII — 139

Кульчинський Микола (1947 р.н.) журналіст, **репресований** XXVI — 100, 105, 109, 206, 207, 304

Кульчицька Олена (1877-1967) художниця XXIII — 252

Куманченко Поліна (1910-1992) актриса XXI — 45, 48, 341; XXVII — 119, 492

Кумпан Єлена (1938 р.н.) поетеса XXIV — 10, 11

Кун (*Коган*) Бела (1886-1939) більшовик, **розстріляний** XXIX — 394

Кунаєв Дінмухамед (1912-1993) генсек ЦК КП Казахстану XXIX — 249

Куниця Іван (1918-1992) директор театру, начальник Управління театрів Міністерства культури України XXIII — 63, 115, 116, 149

Кунісакі Тейдо (?-1937) комуніст, страчений XXII — 309

Кунцевич Йосафат (1580-1623) архієпископ, **підступно вбитий** XXVIII — 160, 174

Купала (*Луцевич*) Янка (1882-1942) поет, **загинув за нез'ясованихобставин**XXIV— 23-26, 52, 141; XXVII — 352

Купер Фенімор Джеймс (1789-1851) письменник XXI — 607; XXVIII — 311, 533

Куперник Лев (1845-1905) адвокат, публіцист, батько перекладача Т. Щепкіної-Куперник XXIV — 180

Купрін Олександр (1870-1938) письменник XXV — 263; XXVIII — 552

Купріна Єлизавета Моріцовна (1882-1942) друга дружина О. Купріна XXVI — 223

Купріна Ксенія (1908-1981) актриса, письменниця, дочка О. Купріна XXVI — 223

Купріянова Маргарита (1924 р.н.) актриса XXVII — 213; XXVIII — 265

Купча Валеріу (1929-1989) режисер XXVIII — 282

Купчинський Роман (1894-1976) письменник, музикант XXV — 198

Курбас Лесь (*Олександр-Зенон*) (1887-1937) режисер, **розстріляний** XXI — 121, 11, 128, 134, 136, 147, 154, 155, 181, 189, 191-215, 229, 299, 327, 363, 387, 406-414, 416-419, 430, 439, 469, 472, 496, 502, 505, 527, 536, 538, 550, 557, 563, 565, 567-569, 572-577, 579, 610, 612, 613; XXII— 8, 12, 13, 17, 69, 73-75, 110, 112, 116-135, 147, 164, 204, 207, 208, 218, 223, 231, 284, 285, 288-290, 298-312, 324, 381, 386, 389, 413, 425, 435, 472, 473, 477-480, 584, 585, 620, 647-652; XXIII — 8-11, 15, 21-25, 47, 49, 50, 53-58, 63, 68-77, 80, 91, 94, 99,100, 102, 104, 113, 118, 124-130, 136, 137, 146, 151, 154, 195, 196, 208, 209, 221, 236-238, 241-246, 253, 256, 260-262, 275-289, 544; XXIV — 14, 21, 23, 33, 45, 65, 80, 81, 93, 96, 100, 106, 109-115, 123, 129, 136-138, 140, 149, 150, 158, 159, 173, 174, 185-218, 255, 257, 276, 279, 290, 292, 303, 306, 381, 394, 396, 388, 402, 414, 416, 429, 431, 444, 458, 462, 472; XXV — 13, 24, 25, 27, 31, 69, 72, 98, 106, 107, 140, 171, 172, 174-181, 187, 229, 234, 247, 251, 260, 272, 273, 275, 278, 302-317, 332, 349, 353-355, 361, 366-370, 377, 381-383, 435-438, 457, 490, 491, 496, 526, 528, 530, 542, 558, 559, 586, 591, 600, 603, 660-665; XXVI — 7, 10, 28, 29-35, 59, 81, 82, 86, 91, 131, 132, 141, 142, 146, 148-150, 152, 154, 161-165, 203, 205, 209, 218, 221, 226, 230, 239-246, 260, 262, 294, 318, 329, 336, 348, 353, 354, 360-383, 400-405, 410, 415-422, 433, 434, 440, 441, 587, 681-684; XXVII — 7-15, 19, 20, 22, 24-30, 49-53, 63-65, 76, 81, 95-104, 107, 109-114, 119, 120, 142, 145-206, 218-222, 257, 261, 262, 270, 274, 279, 330, 382, 399, 418, 420, 421, 430, 459, 465, 478, 485, 486, 489, 491, 507-510, 514, 530, 539, 554, 558, 582, 678, 679, 682, 686, 687, 694-696, 705-707, 717; XXVIII — 20, 24, 29-32, 64-66, 68-70, 72, 111, 113, 115, 118, 129, 130, 133, 135, 185, 224-227, 231, 284, 297-325, 336, 392, 393, 413, 415, 423, 428, 435-438, 460, 463, 464, 466, 469, 489, 506, 512, 532, 533, 535, 539, 558, 559, 561-563, 570, 578, 580, 583, 604, 612-614; XXIX — 11, 32, 40, 41, 48, 55-66, 83, 93, 119, 123, 142, 152, 168, 179, 181-185, 232, 233, 245, 254, 257, 272, 275, 276, 281, 283, 316, 337, 339, 341, 348,

349, 359, 364, 365, 369, 370, 390-393, 429, 452, 460, 474-477, 482, 489, 496, 544, 545, 578, 592, 601-607, 617-622, 629-651, 662, 670; XXX — 7, 9, 12, 13, 33

Курбас Пилип (1836-1914) парох, дід Л. Курбаса XXVIII — 304

Курбас Роман (1883-1944) адвокат, доктор права XXVI — 415; XXVIII — 304, 307, 312

Курилич Михайло (1921-1984) художник XXIV — 74

Курилко-Рюмін Михайло (1923-2012) театральний художник XXII — 295

Курило Василь (1921-2005) політв'язень, **репресований** XXV — 341

Курило Кіндрат, репресований у 60-і роки XXI — 415

Курильчук Микола (1926-2004) письменник XXVII — 428-431

Курмагамбетов Махмед, філософ, **репресований** XXVI — 485, 486

Курочка-Армашевський Іван (1896-1971) художник театру (США) XXI — 203, 304, 440, 490, 566; XXII — 62; XXIII — 49, 89; XXVI — 36, 37; XXVIII — 464, 466

Курченко Надія (1950-1970) стюардеса, **загинула** XXVI — 437

Курочкін Василій (1831-1876) поет, журналіст XXI — 36, 310

Курц Рудольф (1884-1960) критик XXI — 544, 545

Курчевський Леонід (1890-1937) винахідник в галузі зброї, **розстріляний** XXVIII — 276

Кутаков Вячеслав (1926 р.н.) актор XXIX — 545

Кутузов Михайло (1745-1813) полководець XXIV — 467; XXVI — 267; XXIX — 425

Кутюр'є Поль Вайан (1892-1937) письменник XXIX — 422

Куусінен Отто (1881-1964) партійний діяч XXII — 240, 243

Кухаренко Яків (1799-1862) письменник, генерал, козацький отаман XXI — 293

Кучера Богуслав, один з лідерів Празької весни, міністр юстиції XXIII — 31

Кучерівська Ольга (1941 р.н.) актриса XXI — 555

Кучма Леонід (1938 р.н.) Президент України XXI — 605

Кучугура Кучеренко Іван[45]

[45] Один з найталановитіших кобзарів України, знався з Г. Хоткевичем, М. Лисенком, О. Сластіоном., виховав багато учнів. 1919 року йому було присвоєно звання Народного артиста УНР, 1925-го — разом з Лесем Курбасом і Марією Заньковецькою — звання Народного артиста Республіки. Радянська влада видавала його за жертву німецьких репресій. Мов-

(1878-1937) сліпий кобзар, **розстріляний** XXV — 343

Кучум Шейбалід (?-1599) сибірський хан XXIII — 342

Кушкова-Шевченко Лідія (*Людмила*) (1939 р.н.) актриса XXI — 313, 555; XXIV — 91; XXIX — 593

Кушнір Василь (1897-1979) отець-доктор, голова СКВУ XXI — 355, 357

Кушнір Володимир, редактор «Українік Рундау» XXVIII — 348

Кушнір Наталія, художник XXVII — 578

Кюрі П'єр (1859-1906) фізик, загинув під колесами кінного екіпажу XXVIII — 141

Кюртіс Жан-Луі (1917-1955) письменник XXX — 77-135

Кюстін Адольф де (1790-1857) маркіз, мандрівник, автор книги «Россия в 1839 году» XXIII — 394; XXVII — 252

Л

Лабінський Микола (1936 р.н.) театрознавець XXIII — 113, 149, 221, 241, 242, 246, 253; XXIV — 109, 279; XXV — 178, 180, 367, 532, 559, 604; XXVI — 163, 421, 422, 684; XXVII — 204, 465; XXIX — 40, 41, 184, 245, 287, 364, 489

Лабіш Ежен (1815-1888) комедіограф XXIII — 116

Лабунька Мирослав (1927-2003) історик, церковний діяч, публіцист XXVII — 249; XXVIII — 47

Лаваль П'єр (1883-1945) прем'єр-міністр Франції XXV — 462

Лаврентьєв Віктор (1914-1986) драматург XXIV — 170, 459; XXV — 47, 98; XXVII — 673

Лавреньов Борис (1891-1959) драматург XXIV — 260; XXVII — 226

Лавріненко (псевдонім — *Дивнич*) **Юрій** (1905-1987) літературознавець, публіцист XXII — 9, 11

Лавров Кирило (1925-2007) актор XXI — 124, 127; XXV — 537; XXVI — 144; XXIX — 517

Лавров (*Миртов*) **Петро** (1823-1900) філософ, народник XXVIII — 616

ляв, арештований 1939 року (?). він був розстріляний німцями у 1942 році. Насправді сліпця-бандуриста було страчено в Харкові 24 листопада 1937 року за рішенням «трійки» за так названу участь у контрреволюційній організації. Похований він у братській могилі на Польському цвинтарі. (Л.Т.)

Лавров Павло (1903-1973) історик XXVIII — 602

Лавров Юрій (1905-1980) актор, батько К. Лаврова XXIX — 258

Лаврова (*Андріканіс*) Тетяна (1938-2007) актриса XXVI — 295

Лагерлеф Сельма (1858-1940) письменниця XXVIII — 311

Лагодівський М. (псевдонім ***Михайла Добрянського***), журналіста, історика, засновника СНУМ (1905-2005) XXIII — 560, 561, 568

Ладиніна Марина (1908-2003) кіноактриса XXIX — 286

Лазарев Євген (1937 р. н.) актор, з 2000 в США XXV — 564, 647; XXVI — 53

Лазаренко Євген (1912-1979) ректор, геолог-мінералог, академік XXIX — 589

Лазарєв Олександр (1938-2011) актор XXI — 192, 193; XXIV — 437; XXV — 514, 537, 643; XXVI — 53; XXVII — 290, 516

Лазоренко, актор Молодого Театру Л. Курбаса XXII — 123

Лазоришак Олександр (Олексій-?) (1892-1945) директор «Березоля» XXII — 305; XXIII — 126; XXIX — 607

Лайдонер Йохан (1884-1953) державний діяч Естонії, **репресований** XXIV — 343

Лакоба-Григорій Микола (1922-1941) **розстріляний,** інша дата — 28 липня 1937 р. XXII — 309

Лакоба Нестор (1893-1936) державний діяч з Абхазії, **отруєний** Берією XXI — 35; XXII — 309; XXIV — 464, 466

Лакоба Рауф (1922-1937) син Н. Лакоби, школяр, **розстріляний** XXII — 309; XXIV — 464

Лакоба Тенгіз (1923-1941) школяр, син розстріляного Василя Лакоби, одного з перших більшовиків Абхазії, **розстріляний** XXII — 309

Лакота Григорій (1883-1950) єпископ, **репресований, загинув в Абезі** XXVIII — 362

Лакснесс Халлдор (1902-1998) письменник XXIV — 170; XXV— 47

Ламартін Альфонс де (1790-1869) письменник XXII — 161, 491

Ланг Фріц (1890-1976) кінорежисер XXX — 133

Лангемак Георгій (1898-1938) ракетчик, **розстріляний** XXVII — 323; XXVIII — 276

Ландау Лев (1908-1968) фізик, лауреат Нобілевської премії XXVIII — 142; XXIX — 9

Ландграф Станіслав (1939-2006) актор XXIX — 192

Лановий Василь (1934 р.н.) актор XXI — 14
Лао Ше (*Шу-Ше-Юй*) (1899-1966) письменник, **репресований** XXVIII — 430
Лапицький (*Михайлов*) Йосип (1876-1944) диригент XXVI — 35
Лапін Володимир (1945-2005) поет, правозахисник XXIII — 542; XXVI — 154
Лапін Сергій (1912-1990) голова ЦТ XXVI — 213
Лапіцький Анджей (1948 р.н.) актор XXI — 423
Лаплас П'єр Симон (1749-1527) астроном XXVIII — 139
Лаппа Тетяна (1892-1982) перша дружина М. Булгакова XXVIII — 444
Лаптєв Іван (1900-1979) економіст XXII — 524
Ларіонова Алла (1931-2000) актриса театру і кіно — 295
Ларошфуко Франсуа (1613-1680) мораліст XXII — 162
Латинін Леонід (1938 р.н.) поет XXV — 236
Латишев Георгій (1901-1977) генерал-майор XXVI — 49
Лаузе Макс фон (1879-1960) фізик, лауреат Нобелівської премії, загинув в автокатастрофі XXVIII — 141
Лаукнер Рольф (1887-1954) поет, драматург XXIX — 472
Лаура де Нов (1308-1348) кохана Петрарки XXVIII — 345
Лафонтен Жан (1621-1695) байкар XXIV — 240
Лаціс Анні (1892-1979) актриса, режисер, **репресована** XXI — 192
Лачинов Володимир (1865-1929) перекладач, актор, критик X XIII — 85
Лашкова Віра (1945 р.н.) машиністка, **репресована** у «справі чотирьох» XXI — 27; XXII — 20; XXIV — 319, 321, 322, 324, 334
Лащик Євген (1937-1995) філософ, США XXVIII — 47
Ле Бон (1841-1931) психолог, соціолог XXIII — 589
Ле (*Мойся*) Іван (1895-1978) письменник XXI — 158, 559; XXII — 223, 541; XXIV — 101; XXIX — 175, 203
Ле Корбюзьє (*Жаннере*) Шарль Едуар (1887-1965) архітектор XXVI — 97
Лебеденко Ф. (псевдонім, нерозшифрований), XXI — 138
Лебедєв Віктор (1932-2001) актор XXIV — 163, 288
Лебедєв Євген (1917-1997) актор XXI — 127; XXIII — 61; XXV — 537; XXVIII — 281, 426
Лебедєв Олександр (1928 р.н.) літературознавець XXVII — 144

Лебедєв Петро (1866-1912) фізик-теоретик XXVIII — 141

Лебедєв-Кумач Василь (1898-1949) композитор XXVI — 125

Лебедь Дмитро[46] (1893-1937) партійний діяч, **розстріляний** XXVIII — 296

Лебідь Ананій (1898-1937) літературознавець, **розстріляний** XXVIII — 28, 29

Лебідь Дмитро (1863-1937) заступник голови Раднаркому СРСР, **розстріляний** XXVIII — 483

Лебідь Максим (1899-?) літератор, **репресований, загинув** у таборі XXV — 269; XXVII — 79-83

Лебідь Микола (1909-1998) діяч ОУН XXVII — 363

Лебон Гюстав (1841-1931) психолог, соціолог XXII — 491, 492

Лев Диякон, візантійський історик (бл. 930 р.-?) XXIII — 315

Лев Юрійович, князь Луцький і Галицький, **вбитий** в 1321 р. в битві на р. Ірпінь XXIII — 332, 333, 339

Левада (*Косяк*) Олександр (1909-1998) драматург XXI — 469, 559, 571; XXIV — 166-170, 458; XXV — 44, 46, 48; XXVI — 410; XXVII — 467, 484, 512; XXVIII — 425, 526; XXIX — 499

Левенець Станіслав (1940 р.н.) театрознавець XXIV — 157; XXV — 520

Левенталь Валерій (1938 р.н.) художник театру XXIII — 62; XXIX — 79

Левицька Віра (1916-2004) актриса XXIX — 633

Левицький Борис (1915-1984) політичний діяч, журналіст XXIX — 587

Левицький Дмитро (1877-1942) дипломат, громадський діяч, **репресований,** помер на засланні XXVIII — 350

Левицький Леопольд, художник (1907-1973) XXI — 353

Левицький Михайло (1891-1933) дипломат, покінчив життя самогубством XXVIII — 348, 356

Левицький Орест (1848-1922) історик, письменник XXII — 78

Левідов Михайло (1891-1942) письменник, **розстріляний** XXIV — 315

Левік Вільгельм (1907-1982) перекладач XXVII — 141, 465; XXVIII — 127

Левін Дон Ісаак (1982-1981) журналіст XXII — 634

[46] Секретар ЦК КП(б) У Д. Лебедь виступив одним з засновників теорії «боротьби двох культур», згідно якої «передовая пролетарская российская культура» має перемогти «отсталую, связанную с крестьянством, украинскую». У 1937 р. заарештований, звинувачений в «українському націоналізмі» і розстріляний.

Левін Еміль (1938-1984) актор XXV — 290, 291, 322, 541

Левін Юхим (1935-1991) кінознавець XXIII — 94; XXV — 427; XXVII — 66

Левінсон Борис (*Бернгард*) (1919-2002) актор XXIV — 437; XXVIII — 539

Левітін Анатолій (псевдонім — **Краснов**) (1915-1991) релігійний філософ, **репресований** XXVIII — 296

Левітін Михайло (1945 р.н.) режисер XXV — 534

Левченко Микола (1979) політичний діяч XXI — 617; XXV — 499

Левченко Петро (1856-1917) художник XXVI — 72

Левчук Тимофій (1912-1998) кінорежисер XXVI — 410; XXVIII — 526; XXIX — 576

Легар Франц (1870-1948) композитор XXVIII — 312

Леду Клод Ніколя (1736-1806) архітектор, художник, гравер XXIX — 13, 16

Леже Фернан (1881-1955) художник XXII — 153; XXVIII — 593

Лейбніц Готфрід Вільгельм (1646-1716) філософ, вчений XXI — 227; XXVII — 334

Лелюш Клод (1937 р.н.) режисер XXX — 23

Леметр Фредерік (1880-1976) актор XXIII — 78; XXV — 86

Лемешев Сергій (1902-1977) співак (тенор) XXIX — 318, 319

Лемик (*Возняк*) **Любов** (1915-2008) дружина М. Лемика, **репресована** XXVI — 454

Лемке Лев (1931-1996) актор XXIX — 190

Лемке Михайло (1872-1923) історик XXI — 582, 589

Ленарт Йозеф (1923-2004) партійний діяч XXII — 340

Ленін (*Ульянов*) **Володимир** (1870-1924) XXI — 27, 44, 56, 71, 77, 97, 98, 102, 104,125, 135, 152, 154, 163, 192, 215, 352, 360, 361, 364, 395, 444, 471, 475, 491, 501, 529, 565, 570, 575, 603; XXII — 20, 22, 43, 64, 133, 221, 237, 238, 248, 253-256, 264-266, 294, 295, 298, 314, 326, 327, 357, 395, 397, 399, 401, 429, 483-524, 528-532, 550, 555, 559-561, 566-569, 572-589, 592, 596, 604, 608-614, 626, 635-639, 642, 644; XXIII — 40-42, 63, 90, 542, 557, 589; XXIV — 87, 88, 100, 121, 123, 173, 227, 228, 260, 270, 304, 335, 336, 351, 383, 385, 386, 449, 465; XXV — 21, 81, 120, 130, 131, 141, 144, 150, 153, 181, 189, 214, 271, 326, 338, 344, 346, 381, 421, 426, 428, 429, 435, 445, 449,

472, 473, 480, 481, 491, 493, 586; XXVI — 44, 109, 125-127, 133, 148, 194, 286, 292, 293, 300, 311, 354, 387-389, 468, 511, 516, 582, 628, 632, 637; XXVII — 93, 107, 108, 116, 143, 247, 386, 400-403, 445, 482, 487, 521, 523, 525, 620, 713; XXVIII — 50, 65, 184, 233, 234, 277, 294, 332, 355, 412, 449-46-, 482, 483, 513-515, 536, 586-571, 666, 673; XXIX — 162, 272, 285, 394, 397, 424, 428, 438, 451, 471, 507, 526, 527, 548-558, 566, 568, 569, 674, 681, 688, 698, 708; XXX — 16, 21

Леннон Джон (*Уїнстон*) (1940-1980) музикант, засновник і лідег гурту «Бітлз», **вбитий** XXIV — 404

Леннорт Еліас (1802-1884) лінгвіст, фольклорист XXVI — 182

Ленський Олександр (1847-1908) актор XXVIII — 657, 660, 664, 665, 669

Ленц Емілій (1804-1865) фізик XXVIII — 140

Леонардо да Вінчі (1452-1519) XXVI — 40, 281; XXVII — 88; XXVIII — 137; XXIX — 213

Леонідов (*Вольфензон*) **Леонід** (1873-1941) актор МХАТу XXIII — 148

Леонідов Юрій (1917-1989) актор XXVI — 204, 327

Леонкавалло Руджеро (1857-1919) композитор XXIX — 148

Леонов Демократ (1926-1969) полковник, загинув під час сутички на півострові Даманському XXIV — 179

Леонов Євгеній (1926-1994) актор XXIII — 61; XXV — 292, 514, 524, 526, 538; XXVIII — 131, 540, 585; XXIX — 412

Леонов Леонід (1898-1994) письменник XXII — 541, 542; XXIII — 209, 540; XXIV — 359; XXV — 493; XXVII — 28; XXIX — 336, 519

Леонтьєв Василій (1905-1999) економіст XXII — 524

Леонтович Володимир (1866-1933) письменник, громадський діяч XXI — 241, 247

Леонтович Микола (1877-1921) композитор XXI — 572; XXV — 73, 217, 344

Лепкий Богдан (1872-1941) письменник XXII — 536; XXIV —17; XXVII — 384, 611

Леплевський Ізраїль (1894-1938) діяч ВЧК-ГПУ-НКВД, **розстріляний** XXVI — 23

Лепсе Іван (1889-1929) партійний діяч XXII — 395

Лерберг ван Шарль (1861-1907) драматург XXIII — 125

Лермонтов Михайло (1814-1841) поет XXI — 311; XXIII —

391; XXV — 264; XXVI — 87; XXVIII — 184, 204, 673, 685

Лессінг Готхольд Ефраїм (1729-1781) драматург XXII — 312; XXIII — 546; XXV — 27; XXVIII — 311, 491; XXIX — 175

Лесюк Ярослав (1955 р.н.) громадський діяч, лікар-психіатр XXII — 106; XXVII — 54, 55; XXIX — 545

Лесючевський Микола (1908-1978) директор видавництва «Советский писатель», автор доносів на письменників у 30-і рр. XXVI — 352; XXIX — 531

Лец Єжі Станіслав (1909-1966) письменник XXI — 353; XXII — 413, 414; XXIII — 238; XXIX — 49, 80

Лешковська (*Ляшковська*) Олена (1864-1925) актриса XXIV — 222

Лешнітцер Франц (1905-1967) поет, перекладач, критик XXI — 401

Лєсков Микола (1831-1895) письменник XXI — 516, 518; XXIX — 82

Лжедмитрій I (*Григорій Отреп'єв*) (?-1606) XXIII — 339, 342

Лжедмитрій II Самозванець (*Тушинський вор*) (?-1610) XXIII — 343

Лизогуб Володимир (1918-1996) режисер XXI — 339; XXII — 296; XXVI — 401; XXVII — 487

Линьков Михась (1899-1975) письменник XXIV — 23, 25

Линьов Жозеф (1938 р.н.) скульптор (КТМ) XXI — 155, 565

Липа Юрій (1900-1944) громадський діяч, письменник, поет, **розстріляний** XXII — 22; XXIII — 559, 565, 579

Липинський Вячеслав (1882-1931) політичний діяч, історик XXI — 75; XXIII — 594; XXV — 250; XXVII — 540

Липківський Василь (1864-1938) митрополит Київський та всія України, ієрарх знищеної УАПЦ, **розстріляний** XXII — 330, 363

Липківський Лесь (*Олександр*) (1900-1985) син В. Липківського, актор театру Леся Курбаса XXII — 124; XXIII — 125, 126

Лисенко Василь, журналіст з «Вітчизни» (1921-1993) XXI — 102, 103, 113, 129, 188, 190, 468, 472; XXV — 90; XXVI — 346

Лисенко Галина (1883-1964) дочка М. Лисенка XXIX — 210

Лисенко Микола (1842-1912) композитор XXI — 189; XXII —

78, 79, 86, 89, 210, 305; XXIII — 126, 130, 241, 539; XXIV — 180, 182, 294, 407; XXV — 93, 585; XXVI — 144, 363; XXVII — 155, 707; XXVIII — 312, 489, 533; XXIX — 209, 296, 348, 438, 452

Лисенко Михайло (1906-1972) скульптор XXIX — 653

Лисенко О'Коннор Ольга (1850-1930) дружина М. Лисенка XXII — 78

Лисенко Трохим (1898-1976) «академік» XXVIII — 334

Лисенко Юрій (1910-1994) кінорежисер XXVI — 390

Лисняк Володимир (1927 р.н.) актор, режисер XXV — 116, 252

Лисогорський Ондра (*Ервін Гой*) поет XXIV — 364

Лисяк-Рудницький Іван (1919-1984) історик (Канада) XXVII — 249

Литвин Борис (1933-2007) актор XXI — 306, 441, 561; XXII — 414; XXIII — 241, 246, 250, 254, 255; XXIV — 111, 108; XXV — 248, 328

Литвиненко Валентин (1908-1979) художник XXI — 352

Литвиненко Катерина (1921-1997) актриса XXVII — 106

Литвиненко Таїсія (1935 р.н.) актриса XXI — 80, 83, 470; XXIX — 412, 413

Литвинець Михайло (1933-2007) поет, перекладач XXII — 562; XXIX — 129

Литвини, брати-кобзарі — **Микола** (1943 р.н.) і **Василь** (1941 р.н.) КТМ XXVIII — 102

Литвинов Максим (*Меєр-Генох Мойсейович Валлах*)[47] (1876-1951) міністр закордонних справ СРСР XXI — 35; XXII — 528; XXIII — 105

Литвинов Павло (1940 р.н.) правозахисник, онук наркома М. Литвинова XXI — 27; XXII — 20, 214, 229, 431, 432; XXIII — 63, 91, 93, 306, 311-314, 319, 553, 555, 556; XXIV — 37, 319, 322, 323, 331, 332, 348, 383, 384; XXV — 133; XXVI — 99, 355, 616

Литвинова (*Ясиновська*) **Флора** (1918 р.н.) фізіолог, правозахисниця, мати П. Литвинова XXVI — 223

Литвинович Надія (1907-1994) педагог ЦДТ XXII — 393

Литвинчук Анатолій (1935-1993) режисер XXV — 498

Литвицький Микола (1890-1939) правник, **убитий** XXII — 344

---

[47] Війна врятувала його від процесу, який готував проти нього Берія. Сталін готував його вбивство в автокатастрофі по дорозі на дачу. Але Литвинов помер 31.XII.1951 р. від інфаркту

Литовченко Іван (1921-1996) художник XXIV — 155
Лифар Серж (1905-1986) хореограф XXI — 614
Лихачов Дмитро (1906-1999) літературознавець, академік, **репресований** XXIV — 306, 307
Лихо Ніна, актриса XXI — 573; XXIV — 395; XXIX — 103
Лишак Агрипина (1933 р.н.) вчителька (КТМ), **дисидентка** XXII — 106, 108
Лібович Олександр (1935 р.н.) **дисидент, репресований** XXI — 564
Лібкнехт Вільгельм (1901-1975) син Карла Лібкнехта XXVIII — 355
Лібкнехт Карл (1871-1919) політичний діяч, **розстріляний** XXV — 521; XXVI — 35; XXVIII — 117, 355; XXIX — 471, 607
Лібман Захар (1911 р.н.) письменник, **репресований** XXIV — 330
Ліванов Борис (1904-1972) актор XXVII — 398; XXVIII — 688; XXIX — 400, 576
Ліванцев, автор погромної статті про С. Караванського XXIX — 129, 400
Лівицький Андрій (1879-1954) правник, президент УНР в екзилі XXI — 262, 503
Лівій Тит (59 до н.е. — 17 н.е.) історик XXIV — 219
Лівшиц Яків (1896-1937) заступник наркома, **розстріляний** XXV — 612, 662; XXVI — 352
Лівшиць (псевдонім ***Жаданов***) **Лев** (1920-1965) літературознавець, **репресований** XXVIII — 416, 612; XXIX — 530
Лігостов Віль (1930 р.н.) письменник XXI — 44
Лідер Данило (1917-2002) театральний художник, **репресований** XXVI — 235; XXVII — 21, 487, 493
Лідзані Карло (1922-2013) режисер XXVIII — 615
Ліксо Ірина (1920-2009) актриса XXI — 341
Лілі Джон (1553-1606) драматург XXIV — 41, 42
Ліліна Марія (1866-1943) актриса МХАТ, дружина К. С. Станіславського XXIII — 148
Ліль Леконт де (1818-1994) XVII — 665; XXVIII — 555, 672
Ліндгрен Астрід (1907-2002) письменниця XXIV — 124, 161, 164, 285
Ліндфорс, сестри: Софія (***Русова***) (1856-1940) і **Марія** (1844-1876) громадські діячки XXII — 78
Лінкольн Авраам (1809-1965) президент США XXI — 125; XXV — 613

Лінницька Любов (1866-1924) актриса XXIV — 233; XXVIII — 306; XXIX — 475

Лінь Бяо (1907-1971) маршал, соратник Мао, оголошений на XX з'їзді КПК ворогом народу, **загинув в автокатастрофі** XXVIII — 429

Ліпатов Віль (1927-1979) письменник XXIII — 206, 210, 212, 217, 233

Лісинян Лусік (1897-1917) революціонерка, **загинула** XXIX — 197

Лісняк Юрій (1929-1995) перекладач XXVIII — 144

Лісовенко Надія, редактор XXIV — 442

Лісовський Роберт (1893-1982) графік XXIII — 52; XXIX — 648

Ліст Ференц (1811-1886) композитор XXIII — 546; XXVIII — 312

Літичевський, голова місцевкому оперного театру ім. К. Лібкнехта XXIX — 607

Літуєва, завідувачка Станіславського краєзнавчого музею, знищила багато творів українського мистецтва XXVIII — 170, 171, 176, 177, 199

Ліфанов Борис (1913-1975) актор XXV — 516

Лішанський Юхим (1905-1982) режисер школи Л. Курбаса XXII — 299, 307; XXIX — 57

Ллойд Джордж (1863-1945) прем'єр-міністр Великобританії XXVIII — 348

Лобанов Андрій (1900-1959) режисер XXIII — 544, 545; XXIV — 402, 431; XXV — 495, 510; XXVIII — 224

Лобачевський Микола (1792-1856) математик XXIX — 525

Лобов Семен (1888-1937) нарком, **розстріляний** XXII — 395; XXVIII — 618

Лобода Андрій (1871-1931) професор, літературознавець, фольклорист XXVIII — 552

Логановський Мечислав (1895-1938) наркомат харчової промисловості, **розстріляний** IV XXII — 664

Логвин Григорій (1910-2001) мистецтвознавець, знавець українських старожитностей XXI — 131, 441; XXII — 323, 475; XXIV — 408; XXIX — 352; XXX —25, 31

Логвин Юрій (1939 р.н.) художник, письменник його син XXI — 353; XXII — 200

Логвиненко Віталій (1928-1990) письменник XXVII — 323

Логінов, слідчий у В. Стуса XXIX — 591

Лозинський Михайло (1886-1955) перекладач XXVII — 484

Лозовський (*Дридзо*) Соломон (1878-1952) більшовик, **розстріляний** XXVIII — 415, 445-448, 595, 617

Локк Джордж (*Джон*) (1632-1704) філософ XXIX — 678

Локтев Олексій (1939-2006) актор, **загинув в автокатастрофі** XXVIII — 260, 333; XXIX — 84

Ломброзо Чезаре (1835-1909) антрополог, психіатр XXIII — 379

Ломінадзе Вісаріон (1897-1935) **репресований, покінчив життя самогубством,** XXI — 397; XXII — 580

Ломницький Тадеуш (1927-1992) актор XXI — 423; XXVI — 63

Ломоносов Михайло (1711-1765) науковець XXI — 622; XXVI — 278, 459, 503; XXVIII — 138; XXIX — 567, 569

Лонге Фредерік (1904-1987) художник-пейзажист, правнук Маркса XXI — 194

Лонго Луїджі (1890-1980) політичний діяч XXIII — 95

Лонгфелло Генрі Водсворт (1807-1882) поет XXVIII — 32

Лондон Джек (1876-1916) письменник XXI — 351, 473, 488, 565; XXII — 52; XXIII — 27, 100, 134, 156, 251, 283; XXIV — 107, 114, 404; XXVIII — 616

Лопатинський Фауст (1899-1937) режисер школи Л. Курбаса, **розстріляний** XXI — 203, 204; XXII — 123-125, 132, 133, 299, 300, 308; XXIII — 10, 55, 75, 125, 127, 128, 130, 241, 246, 279, 288; XXV — 494; XXVI — 380; XXVII — 162, 422, 706; XXVIII — 533; XXIX — 57, 59, 63, 632, 633

Лопе де Вега Карпіо (1562-1635) драматург XXI — 402

Лопухов Олександр (1925-2009) художник XXIV — 155; XXVI — 410

Лорансен Марі (1885-1956) художниця XXII — 155, 156; XXVII — 272

Лордкіпанідзе Григорій (*Гіга*) (1927-2013) режисер XXIII — 82

Лоренц Конрад (1903-1989) зоолог XXVI — 42

Лосєв Олексій (1893-1983) філософ, **репресований** XXVI — 9

Лотреамон (1846-1870) поет XXX — 119

Лотман Юрій (1922-1993) літературознавець, семіотик XXVII — 465; XXIX — 83

Лотоцький Олександр (1870-1939) політичний діяч, науковець XXII — 364

Лоусон Генрі Арчібальд (1867-1922) письменник XXV — 69

Лубенцова Валентина (1923 р.н.) суддя XXIII — 91

Лубківський Роман (1941 р.н.) поет XXI — 484; XXIV — 225; XXVII — 275; XXIX — 356

Луговська Тетяна (1909-1994) художниця, дружина С. Єрмолинського XXIX — 143, 310

Луговськой Володимир (1901-1957) поет XXVII — 28; XXVIII — 531, 695

Лужський (*Калужський*) **Василь** (1869-1931) актор МХТ XXIII — 148

Луї Віктор (1928-1992) журналіст, **репресований,** потім — пов'язаний з КГБ XXIV — 341; XXVIII — 45

Луї XII (1462-1515) король Франції XXIV — 220

Луї XII Справедливий (1601-1643) король Франції й Наваррни XXIV — 220

Лук'яненко Левко (1928 р.н.) юрист, **дисидент,** політичний діяч, **репресований** XXI — 361, 562; XXII — 24; XXIII — 158, 249; XXV — 255, 256; XXVI — 187, 198, 429, 510, 513, 515

Лукавецький Мирон (1938-2012) режисер XXIV — 68, 70

Лукач Д'єрдь (1885-1971) критик, філософ-марксист XXIV — 359

Лукаш Микола (1919-1988) перекладач XXI — 146, 351, 399-405, 418, 426-428, 564; XXII — 475, 477, 478; XXIII — 13, 134, 540; XXIV — 76, 364, 388, 389; XXV — 9, 65, 117, 179, 299, 351, 361-364, 595; XXVII — 352, 699, 700; XXVIII — 90, 224, 619, 620; XXIX — 349, 355, 523, 528, 625

Лукич Василь (псевдонім *Володимира Левицького*) (1856-1938) нотар, письменник XXIV— 231

Лукіан (бл. 120-190) письменник-сатирик XXVIII — 318

Лукіанович Денис (1873-1965) письменник XXVIII — 310

Лукіяненко, останній директор «Березоля» XXIV — 150, 196

Луков Леонід (1909-1963) режисер XXV — 426

Лукрецій Тит Кар (99 р. до н.е - 65 р. до н.е.) XXX — 118

Лумумба Патрис-Емері (1925-1961) прем'єр-міністр Конго, **вбитий** в результаті заколоту XXVIII — 616

Луначарська Ірина (1918-1991) журналістка XXV—269; XXVII— 263; XXVIII — 416, 515; XXIX — 17, 253

Луначарський Анатолій (1875-1933) критик, драматург, партійний діяч XXI — 37, 388, 576; XXII — 608; XXIII — 291; XXIV — 296, 303, 374, 394;

XXV — 270-272, 305, 312, 491, 494; XXVI — 39, 185, 195, 196, 208, 375, 378, 382; XXVII — 331, 687; XXVIII — 281, 514; XXIX — 13, 370

Лунгін Семен (1920-1996) драматург, сценарист XXI — 228; XXII — 67, 391, 392; XXIII — 249; XXV — 432; XXVI — 143, 144, 203; XXVIII — 538; XXIX — 135, 330, 498

Лунгіна (*Лунгіна-Маркович*) Ліліанн (1920-1998) перекладач XXV — 432, 433; XXVI — 202

Лунц Даниїл (1912-1977) психіатр, садист на кшталт Менгеле XXII — 433; XXIII — 91; XXIV — 356; XXV — 534; XXVI — 13, 355, 356; XXIX — 431

Лупиніс Анатолій (1937-2000) поет, політв'язень, **репресований** XXVII — 686; XXIX — 66, 432, 506

Лупій Олесь (1938 р.н.) письменник XXI — 159, 167; XXII — 514

Луппол Іван (1896-1943) філософ, академік, **репресований**, сидів з Д. Вавіловим, помер у Потьмі (Мордовія) XXVIII — 294

Лур'є Борис, режисер з Луцька XXI — 448

Луспекаєв Павло (1927-1974) актор БДТ XXVI — 67, 68, 90, 206; XXIX — 123

Лутаєнко Володимир (1937 р.н.) кінознавець XXI — 51

Луценко Олександр (1911-2001) актор XXVII — 491

Луценко Юрій (1964 р.н.) політичний діяч XXI — 607; XXIX — 672

Луцький Юрій (1919-2001) літературознавець, син Остапа Луцького (США) XXV —213, 214; XXVII — 249, 335; XXVIII — 47

Луцький Юрій (1935 р.н.) працівник ЦК КПУ, театрознавець, XXIII — 270; XXV — 489, 493, 494, 496; XXVII — 50; XXVIII — 47

Луцьків Василь (1936 р.н.) зав. клубом, **репресований** XXI — 564

Лученко Юрій (1941 р.н.) актор XXV — 322; XXIX — 219

Лучицька Катерина (1889-1971) актриса XXVII — 53

Лучук Володимир (1934-1992) поет XXVII — 275

Львов-Анохін Борис (1926-2000) режисер XXI — 191, 216, 218, 222; XXV — 51, 80, 237, 291, 292; XXVI — 214, 220, 301, 328, 385; XXVII — 141, 274, 365, 466, 539; XXVIII — 133, 224, 470; XXIX — 152, 177, 267

Львович Майя (1933 р.н.) поетеса, перекладач XXVII — 275

Лю Шао-ци (189801969) політичний діяч XXVIII — 429

Любарський Кронид (1934-1996) астрофізик, **дисидент, репресований** XXIX — 44, 505

Любарти, литовські князі XIV ст. XXIX — 313

Любимов Юрій (1917 р.н.) засновник і режисер Театру на Таганці XXI — 16, 77, 113, 117, 121, 135, 137, 176, 319, 329, 425; XXII — 13, 14, 466, 496, 550; XXIII — 50, 117, 133, 184, 185, 192; XXV — 291; XXVI— 150, 206, 221, 223; XXVII — 257, 259, 274, 495, 496; XXVIII — 183-185, 224, 225, 331, 426, 521, 609; XXIX — 8, 85, 103, 153-157

Любченко Аркадій (1899-1945) письменник XXI — 612; XXV — 186, 198; XXVI — 522, 585; XXVII — 246; XXVIII — 437, 507, 572; XXX — 5

Любченко Панас (1897-1937) боротьбист, згодом — секретар ЦК КП (б)У **репресований,** за офіційною версією покінчив життя самогубством, імовірно – застрелений XXII — 335-338, 341, 345, 346, 348-350, 351, 357, 359, 360, 382, 385; XXVI — 23-25; XXVIII — 26, 48

Любчик Василь[48] (1913-1987) художник XXVIII — 169, 170, 172, 176, 190, 191, 198, 199, 201

Людкевич Станіслав (1879-1979) композитор XXVIII — 312

Людовік XIV (1648-1715) король Франції XXIX — 15, 98; XXX — 118

Людовік XVI (1754-1792) Бурбон, король Франції, страчений XXVI — 63; XXIX — 15, 98

Люксембург Роза (1871-1919) політична діячка, **вбита** XXVI — 20, 8; XXVIII — 482

Люсьяні Жорж, журналіст, історик XXVI — 254

Лютер Мартін (1483-1546) реформатор церкви XXVI — 197; XXVII — 217, 710; XXVIII — 38; XXIX — 499, 505

Лютославський Вітольд (1913-1994) композитор XXIV — 473

Лягущенко Геннадій (1923-2002) працівник міністерства культури України XXVIII — 42

Ляморисс Альбер (1922-1970) режисер, автор блискучого фільму «Червона куля», передчасно **загинув** XXI — 434

Ляндвер Іоганн (1826-1863) композитор XXV — 95

Лясковська Ірена (1925 р.н.) актриса XXI — 422

Лятишевський Іван (1879-1957) єпископ, **репресований** XXVIII — 362

[48] Засудили на 10 років за знищення художніх цінностей, але за півроку реабілітували й дали посаду викладача у Львівському художньому інституті. Далі продовжив антикультурну «партійну» лінію.

Лятошинський Борис (1894-1968) композитор XXIV — 473; XXV — 69

Ляуданська Єлизавета (1897-1940) актриса XXIX — 151

Ляукнер Рольф (1887-1954) драматург XXI — 548

Ляхницький Сергій (1924-1991) актор XXVI — 301; XXVIII — 444

Ляшко Олександр (1915-2002) партійний діяч УРСР, другий секретар ЦК КПУ XXVI — 288; XXVIII — 59, 90

М

Мавзон Аркадій (*Мовшензон Арон*) (1918-1977) драматург XXVI — 141

Магат Олена (1900-1976) актриса театру Л. Курбаса, кінознавець XXIII — 77, 280; XXV — 601; XXVI — 162

Магомет, XXVI — 293, 448

Магр Моріс, поет, прозаїк (1877-1941) XXII — 152

Мадач Імре (1823-1864) поет XXI — 170, 402; XXVIII — 281

Мажуга Юрій (1931 р.н.) актор XXIX — 85

Мазаріні Джуліо (1602-1661) кардинал XXIV — 220

Мазепа (*Мазепа-Коваль*) **Галина** (1910-1995) художник XXI — 154, 242, 253, 259, 260, 620

Мазепа Іван (1644-1709) гетьман України XXII — 532-537; XXIII — 290; XXIV — 367, 462; XXVI — 278; XXIX — 672, 693

Мазепа Ісаак (1884-1952) політичний діяч XXI — 242, 253, 259, 504; XXIII — 292; XXV — 300

Мазепа Наталія (1930 р.н.) доктор філології XXVII — 284, 285

Мазін Владлен (1930 р.н.) музикант XXVII — 674

Мазох Леопольд (*Захер-Мазох*) (1836-1895) письменник XXIV — 237

Мазуренко Семен (1879-після 1925) політичний діяч, дипломат УНР XXI — 256, 257

Мазурик Микола (1908-2008) різьб'яр XXI — 18

Мазурик Омелян (1937-2002) художник, помер у Парижі XXI — 18

Май-Маєвський Володимир (1867-1920) генерал-лейтенант Білої армії XXII — 372

Майборода Георгій (1913-1922) композитор XXIX — 256, 324, 594

Майборода Платон (1918-1989) композитор XXIX — 324, 594

Майков Аполлон (1821-1987) поет XXVIII — 584

Майков Б.А., історик літератури XXIII — 325-328, 392

Майрінк (*Мейрінк*) Густав (1868-1932) письменник XXIII — 532, 533

Майський (*Булгаков*) Михайло (1889-1960) письменник XXI — 612; XXVII — 246

Макайонок Андрій (1920-1982) драматург XXIX — 398, 415-420

Макаль Пятрусь (*Петро*) (1932-1996) поет XXIII — 186, 187, 191; XXIV — 46, 99, 142, 225, 227, 253, 440, 442; XXV — 372, 658; XXVI — 129, 140; XXVII — 275

Макаренко Андрій (1896-1968) письменник, актор театру Л. Курбаса, **репресований** XXVI — 34

Макаренко Антон (1888-1939) педагог XXII — 337; XXVII — 109

Макаров Анатолій (1939 р.н.) літературознавець XXVIII — 107

Макарова Антоніна (1868-1963) вчителька XXIV — 235

Макарова Людмила (1921 р.н.) актриса XXI — 127

Макартні Пол (1942 р.н.) рок-співак, композитор XXIX — 106

Макарчук Геннадій (1930-1999) режисер XXV — 365

Макдональд Джеймс Рамсей (1866-1937) лідер англійських лейбористів XXI — 40

Македонський Олександр, XXVIII — 282

Макеєв Микола (1920-1998) актор XXV — 332; XXIX — 88, 97, 146

Макіавеллі Ніколло (1469-1527) письменник, політичний діяч XXII — 402; XXIII — 115; XXIV — 72, 219-223; XXV — 437; XXVI — 363; XXIX — 15

Маккарті Юджин Джозеф (1916-2005) сенатор США XXI — 396

Макларен Норман (1914-1987) кінорежисер, аніматор XXII — 407

Маклін Фіцрой[49] (1911-1966) політик, дипломат XXII — 637, 640, 646

Маклюен Маршалл (1911-1980) філософ XXX — 132, 133

Маклярський Михайло (*Ісидор*) (1909-1878) кіносценарист XXVIII — 461, 462; XXIX — 517

Маковська Олександра (1837-1915) художник XXIV — 68

Маковський Володимир (1846-1920) художник XXVI — 72

[49] Якого в Шотландії вважають «справжнім Джеймсом Бондом».

Маковський Олександр (1862-1924) художник, син В. Є. Маковського XXIV — 68

Макс Леон, журналіст від «Юманіте»[50] XXI — 117

Максвелл Джемс Кларк (1831-1879) фізик XXVIII — 140

Максименко, секретар КЦ ЛКСМУ XXVIII — 107

Максименко Володимир (1912-1994) актор XXI — 82, 414; XXVII — 57; XXIX — 402, 412

Максимов-Диковський Веніамін (1900-1938) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 641

Максимов Володимир (1932-1995) письменник XXV — 234, 236, 500, 512, 538

Максимов Ігор (1934-2005) актор XXV — 51; XXIX — 234

Максимова Віра (1936 р.н.) театральний критик XXI — 192; XXVI — 414; XXIX — 144, 177, 496

Максимова Катерина (1939 р.н.) балерина XXIX — 86

Максимович Андрій (1865-1893) актор XXII — 88

Максимович Десанка (1898-1993) письменниця XXI — 32

Максимович Михайло (1804-1873) фольклорист, природознавець XXIII — 384, 387; XXVII — 41; XXIX — 553

Максимчук Святослав (1936 р.н.) актор XXI — 83, 470; XXIII — 252; XXIX — 261

Макух Василь (1927-1968) **дисидент, репресований, покінчив життя самоспаленням** XXIII — 44, 77, 94, 96; XXIV — 100, 104; XXVII — 341

Маланчук Валентин (1928-1984) партійний ідеолог XXVI — 486, 488; XXVII — 655; XXIX — 547

Маланюк Євген (1897-1968) поет, літературний критик XXI — 406, 414; XXV — 7, 10; XXVII — 23; XXVIII — 544; XXIX — 90

Малашенко Всеволод (1925-1996) інспектор Міністерства культури СРСР XXV — 353, 354; XXVIII — 425

Малащук Сава, з комсомольських діячів, свідок у справі СВУ XXII — 363

Малевич Казимир (1878-1935) художник XXIX — 450

Маленков Георгій (1901-1988) партійний діяч XXII — 38, 396, 565, 580, 596, 624; XXV — 110; XXVI — 271; XXVIII — 272, 446, 448

Малер Густав (1860-1911) композитор XXVIII — 502

Малетер Пал (1917-1958) угорський генерал, страчений XXII — 215

[50] Працював у Москві з 1958 по 1975 р. (Л.Т).

Малик Яків (1906-1980) дипломат XXII — 546

Малиновська Маргарита (1941-1983) критик, **покінчила життя самогубством** XXI — 59, 60, 70, 138, 159; XXII — 514; XXIX — 654

Малиновський Родіон (1898-1967) маршал XXVIII — 594

Малихін, поліцай, агент КГБ у таборі XXVI — 514; XXVII — 17

Малишко Андрій (1912-1970) поет XXI — 559; XXIV — 255, 351; XXVI — 511; XXV — 596, 597

Малицький Федір (1900-1988) письменник XXVIII — 428

Малишев Вячеслав (1902-1957) нарком XXII — 546

Малін Олексій (1912-1993) письменник XXVIII — 108

Маліна Джудіт[51] (1926 р.н.) актриса, театральна діячка XXV — 625; XXVII — 225

Малкіна-Дейч Євгенія (див. *Дейч-Малкіна*) (1919 р.н.) XXIV — 47, 51, 71, 75, 96; XXV — 363, 374, 440; XXVI — 7, 25, 50, 83, 213,218, 337, 339, 438; XXVII — 261, 273, 349, 611; XXVIII — 117; XXIX — 17, 168, 208, 211, 212, 237, 238, 253, 324

Малларме Стефан (1842-1898) поет XXII — 158; XXX — 92-97, 113, 124, 128, 129

Маловик Григорій (1940-1970) поет XXV — 521

Малхасянц Геннадій, балетмейстр XXV — 323

Мальков Михайло (1916-1993) юрист, прокурор Москви XXIII — 43

Мальковський Юрій (*Георгій*) (1912 р.н.) актор XXI — 193; XXV — 516

Мальована (*Малеванная*) **Лариса** (1939 р.н.) актриса XXIX — 185-188, 206, 220, 236, 238

Мальро Андре (1901-1976) письменник XXI — 14; XXX — 116

Мальцин Ієзекіль, інженер театральних будов XXVI — 134

Маляр Володимир (1941 р.н.) актор XXV — 51; XXIX — 593

Мамайсур Борис (1938-2003) поет XXI — 573; XXIV — 434; XXVII — 503; XXIX — 599

Мамардашвілі Мераб (1930-1990) філософ, психолог XXV — 116

Мамин-Сибіряк Дмитро (1852-1912) письменник XXI — 231; XXVI — 156

[51] Дочка раввина й актриси, вона вчилась майстерності актора у Піскатора. 1947 року разом з чоловіком, Беком Джуліаном, створили «Живий театр» (The Living Theatre), яким керували до 1985 року, року смерті Бека Джуліана. (Л.Т.)

Мамлін Геннадій (1925-2003) драматург XXIV — 285, 286; XXV — 254

Мамонтов Яків (1888-1940) драматург XXI — 529; XXIV — 454; XXVII — 183; XXVIII — 532

Манайло Федір (1910-1978) художник XXVIII — 205

Мандела Нельсон (1918-2013) політичний діяч, **репресований** XXIX — 675

Мандельштам Осип (1891-1938) поет, **репресований, загинув в таборі** XXI— 51; XXII — 496-499; XXIII — 8, 16-25; XXIV — 10, 30, 119; XXV — 25, 142-146, 355, 548; XXVII — 130, 167; XXVIII — 132, 134, 203, 246, 336, 416, 579; XXIX — 134, 460

Мандичевський Іван (1854-1925) громадський діяч XXIV — 262

Мандру Робер (1921-1984) історик, психолог XXVI — 254

Маневич Йосиф (1907-1976) критик XXVI — 278

Манжура Іван (1851-1893) письменник XXV — 526, 528

Манн Томас (1875-1955) письменник XXII — 68; XXIII — 562; XXV — 27; XXVIII — 502; XXIX — 471

Мансурова Цецилія (1897-1976) актриса XXIX — 151, 152

Мануїльський Дмитро (1883-1959) партійний діяч XXII — 240, 484

Мануйлович Софія (1892-1971) актриса театру Л. Курбаса, режисер, одна з основоположниць Молодого театру XXII — 124; XXV — 532; XXVI — 31; XXIX — 56

Мануляк Михайло (1940 р.н.) композитор, акордеоніст, джазист XXVI — 258; XXIX — 87, 133

Манько Леонід (1868-1922) актор, драматург XXI — 294, 298, 299

Маняк Володимир (1934-1992) письменник, **загинув в автокатастрофі** XXVIII — 107

Мао Цзе-дун (1893-1976) китайський партійний і державний діяч XXI — 98, 194, 291; XXII — 36, 40, 410, 622; XXIV — 177, 221, 465; XXV — 145, 167, 430, 443; XXVI — 250, 293, 410, 517, 519; XXVII — 142, 383; XXVIII — 277, 429, 430, 457; XXIX — 507; XXX — 16

Мар'ямов Олександр (*Езра*) (1909-1972) письменник, критик XXI — 117; XXV — 600, 601

Мар'яненко (*Петлішенко*) **Іван** (1878-1962) актор театру Л. Курбаса XXI — 203, 437-439, 535, 575; XXII — 124, 132, 652;

XXIII — 72; XXIV — 211; XXV — 495; XXVI — 34, 419, 420, 441, 683; XXVII — 106, 107, 196; XXIX — 198, 391, 635

Марамзін (*Кацнельсон*) Володимир (1934 р.н.) письменник, **репресований** XXIV — 10

Маран Рене (1887-1960) письменник з Мартініки XXV — 142, 143

Марат Жан Поль (1743-1793) революціонер, **вбитий** Шарлотою Корде XXII — 397; XXV — 614; XXVIII — 141; XXIX — 524

Маргаріт Дюрас (1914-1996) письменниця XXIII — 580

Марголін Самуїл (1893-1953) режисер XXIII — 292, 295

Марджанов (*Марджаніш-вілі*) Костянтин (*Коте*) (1872-1933) режисер XXI — 412; XXII — 585; XXIV — 172-175, 183-191, 289-292; XXV — 140; XXVI — 361, 366; XXVII — 171, 186; XXVIII — 225

Маре Жан, кіноактор (1913-1998) XXII — 171

Марецька Віра (1906-1978) актриса театру і кіно XXI — 101, 495; XXII — 15, 398; XXIII — 137, 210, 218; XXIV — 19, 433, 434, 436; XXV — 140, 357; XXVI — 42, 157, 168, 215, 219-221, 384, 444; XXVII — 107; XXVIII — 229, 426, 566; XXIX — 191, 601

Марецький Дмитро (1901-1937) брат В. Марецької, **розстріляний** в один день з Бухаріним XXII — 325

Маринич Григорій (1876-1961) актор XXII — 124

Маринич Олександр (1920-2008) міністр освіти УРСР XXVIII — 106

Марінеті Філіппо Томмазо (1876-1944) письменник, футурист XXII — 147, 153; XXVI — 175

Маркіш Перец (1895-1952) письменник, **розстріляний** XXII— 277

Маркевич Микола (1804-1860) історик, етнограф, письменник XXI — 518, 522; XXVI — 175, 391

Маркевич Опанас (1822-1867) композитор XXV — 95

Маркес Габріель Гарсіа (1928 р.н.) письменник XXIII — 554; XXIV — 127; XXVII — 672; XXIX — 220

Маркін Євген (1938-1979) письменник XXV — 499, 500

Маркіна Зиновія (1906-1993) кіносценарист XXVI — 278

Марков Георгій (1911-1991) письменник XXV — 297, 500

Марков Леонід (1927-1991) актор XXV — 938; XXVI — 11, 151; XXIX — 596, 597

Марков Павло (1897-1980) театрознавець XXI — 192, 485-487; XXIV — 175-177; XXV — 436; XXIX — 394, 471, 472

Маркович Петро (1934 р.н.) художник, скульптор (США) XXIV — 74

Маркович Яків (1776-1804) літописець XXV — 414

Маркс Адольф (1838-1904) видавець XXIII — 347

Маркс Карл (1818-1883) XXI — 163, 194, 352, 473, 474, 560, 567; XXII — 42, 64, 115, 221, 255, 272, 397, 483, 489, 510, 566; XXIII — 121, 563; XXIV — 220, 330, 362, 447; XXV — 181, 270, 421, 445, 482, 525; XXVI — 64, 126, 194, 212, 370; XXVII — 133, 134, 216, 333, 390, 469, 499, 505, 561, 567, 605, 620, 710; XXVIII — 69, 127, 331, 332, 343, 456, 536, 587, 588, 571, 616; XXIX — 295, 397, 548, 471, 677, 695; XXX — 115, 116

Маркс Л.Ф., дружина видавця «Ниви» Адольфа Маркса (1848-1904) XXVI — 369

Маркузе Герберт (1898-1979) соціолог, ідеолог антитоталітаризму XXI — 331

Маркусь (*Марко*) Василь[52] (1922-2005) академік, юрист, політолог XXVII — 249; XXVIII — 47

Маркусь Дарія (1935-2008) громадська діячка, померла в Чікаго XXVII — 249; XXVIII — 47

Марло Крістофер (1564-1593) драматург XXIV — 41, 42; XXVIII — 203

Маротті Феруччо, театрознавець XXIX — 614

Марру Анрі (1904-1977) історик XXVI — 254

Марсо Марсель (1923-2007) актор-мім XXVIII — 522

Мартерштейг Макс (1853-1926) актор, режисер XXIX — 473, 474

Мартиненко Олександр (1935-1991) інженер, КТМ, **дисидент, репресований** XXV — 363

Мартинов Леонід (1905-1980) поет, перекладач, **репресований** XXI — 405; XXIX — 371, 373

Мартинов Олександр (1816-1860) актор XXIX — 16

[52] Доктор наук. У 1970-х рр. активний діяч руху за патріаршество в УКЦ. Один з найвидатніших представників Закарпаття в українській діаспорі США. Викладав політичні науки в університеті Лойола (Чикаго). Громадський діяч і публіцист. Пересічному українцю він знайомий як член редколегії 11-томної "Енциклопедії Українознавства". Головний редактор 7-томної "Енциклопедії української діаспори.
У 1942 р. був ув'язнений гортіївцями у тюрмі Ковнер, 1944 р. брав участь у Мукачівському з'їзді возз'єднання, але вже 1945 р. мусив тікати на Захід, де стає відомим науковцем. Його поетична творчість була прологом до наукової.

Мартинович Йоля, аматорка польського театру у Львові XXI — 185

Мартіне Марсель (1887-1944) драматург, письменник XXII — 123, 124

Мартов Лев (*Юлій Цедербаум*) (1873-1923) меншовик XXII — 559

Марусик Павло (1918-2006) учитель, батько Тараса Марусика XXII — 109, 110

Марусик Петро (1947 р.н.) перекладач XXI — 177-181

Марцевич Едуард (1936 р.н.) актор XXI — 193; XXVI — 53; XXVIII — 643, 644, 647-651; XXIX — 467

Марченко Анатолій (1938-1986) **дисидент, репресований**, загинув у Володимирській тюрмі після протестного голодування XXI — 138; XXII — 214, 230, 378,430, 431; XXIII — 299, 553; XXIV — 229, 324, 349, 353; XXV — 135, 275; XXVI — 14; XXVII — 326; XXIX — 133

Марчинський Г., теоретик експресионізму XXIX — 472

Марчук Іван (1936 р.н.) художник XXIV — 154, 253, 254, 317; XXVI — 329; XXVII — 214, 357; XXIX — 181

Маршак Самуїл (1887-1964) поет XXI — 35; XXIII — 262; XXVII — 141, 212; XXVIII — 264; XXIX — 537

Масарик Томаш (1850-1937) президент Чехословаччини XXI — 283; XXVIII — 190, 191

Масенко Лариса (1942 р.н.) філолог, дочка Т. Масенка XXVII — 89

Масенко Терень (1903-1970) письменник XXVII — 78-99

Маслов Сергій (1880-1957) бібліограф, історик літератури, професор XXVIII — 547

Маслюченко (*Губенко*) **Варвара** (1902-1983) актриса, дружина О. Вишні XXI — 176, 228, 563, 575; XXII — 124; XXVIII — 534

Масоха Петро (1904-1991) актор школи Л. Курбаса XXV — 593; XXVII — 101-103, 572, 693, 707; XXVIII — 614; XXIX — 364

Масс Володимир (1896-1979) естрадний автор XXI — 230

Масютко Михайло (1918-2001) **дисидент, репресований** XXI — 160; XXII — 535; XXVI — 514, 515

Матвеєв Леонід, секретар МГК комсомолу, потім — секретар ЦК ВЛКСМ XXI — 25; XXV — 115

Матвеєва Новелла (1934 р.н.) поетеса, бард XXVIII — 265, 568

Матвієнко Ніна (1947 р.н.) співачка XXVI — 172-177, 435, 436; XXVIII — 524, 527

Матвійчук Едуард (1963 р.н.) губернатор Одещини XXIX — 682

Матвіяс Софрон ***(«Сянц»)*** (?-1924) фізик, директор гімназії в Перемишлі, **вбитий** студентом XXVIII — 299

Матейко Ян (1838-1893) художник XXII — 440; XXVII — 214, 215, 467

Матіасович Віктор, пруський композитор XXII — 411

Матіос Марія (1959 р.н.) письменниця XXIX — 686

Матісс Анрі (1869-1954) художник XXII — 147; XXIV — 224; XXVIII — 593

Матросов Олександр (1924-1943) рядовий XXV — 526, 528; XXVI — 26, 120; XXVIII — 334; XXIX — 522, 702

Маттінглі Томас (1936 р.н.) астронавт XXIX — 271

Матушкін Василь (1906-1988) письменник XXV — 499

Матчак Михайло[53] (1895-1958) військовий, політичний і культурний діяч, **репресований** XXVIII — 324

Мах Ернст (1838-1916) фізик XXV — 135

Мах Петро (1934-2011) поет XXVII — 124, 125

Махарадзе Филипп (1868-1941) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 589; XXIX — 551

Махлянкін Владлен (1933-2002) композитор XXV — 109**;** XXVI — 130, 212, 340, 352; XXVII — 141, 321-323, 347, 348, 456, 465, 539, 565, 711; XXVIII — 128, 284, 336, 523; XXIX — 26, 39, 500, 622

Махно (***Міхненко***) **Нестор** (1889-1934) отаман XXI — 255; XXII —345, 509; XXIII — 290; XXVIII — 337, 456; XXIX — 672, 674, 681; XXX — 27

Маца Іван (1893-1974) мистецтвознавець XXIX — 472

Мацієвич Костянтин (1873-1942) учений-антрополог, діяч УНР XXI — 241; XXII — 364

Мацкевич, агроном, звинувачений у справц СВУ XXII — 377

Мацкін Олександр (1906-1996) театрознавець, **репресований** XXIII — 77; XXVI — 153, 154.165, 340; XXV — 600, 601

Мачтет Григорій (1882-1901) письменник XXIX — 201

Машаду де Ассіз (1839-1908) письменник XXIX — 350

Машеров Петро (1918-1980) партійний діяч, **загинув в автокатастрофі** XXVI — 148

[53] Один з організаторів куреня УСС, соратник Є. Коновальця і А. Мельника, арештований у Відні, помер на засланні у Мордовії, перепохований у Львові на Личаківському цвинтарі.

Машинцев Віктор, літератор, директор видавництва XXII — 68, 170, 172

Мащенко Микола (1929-2013) кінорежисер XXVII — 140; XXVIII — 155

Маяк Йосип (1882-1975) актор XXVIII — 532

Маяковський Володимир (1893-1930) поет, **покінчив життя самогубством** XXI — 14, 22, 156, 193, 305, 329, 540, 543, 572; XXII — 66, 147; XXIII — 137, 542, 574; XXIV — 23, 31, 58, 72, 87, 125, 415; XXV — 109, 263, 356, 513, 518, 530, 537, 567, 581, 640, 649; XXVI — 52, 133, 137, 221, 233, 424; XXVII — 80, 427, 523; XXVIII — 75, 77, 132, 184, 203, 218, 242, 285, 413, 461, 515, 639, 657, 670, 675, 676, 681, 696; XXIX — 107, 111, 134, 144, 219, 426, 451

Мгебров Олександр (1884-1966) актор, режисер XXVIII — 285, 288, 289

Мдівані Буду (*Полікарп*) (1877-1937) партійний діяч, більшовик, **розстріляний** XXII — 587-590; XXIV — 464; XXVIII — 132

Мдівані Георгій (1905-1981) драматург XXI — 417, 420; XXIV — 188; XXIX — 85, 551

Медведенко Давид (1919-1989) драматург, **репресований** XXV — 436

Медведєв Вадим (1929-1988) актор XXI — 127

Медведєв Жорес (1925 р.н.) геронтолог, письменник, вчений, **дисидент, репресований** XXV — 300, 503; XXVI — 254; XXIX — 506, 507, 510-516

Медведєв Рой (1925 р.н.) публіцист, **дисидент** XXII — 38, 39; XXIII — 109, 110; XXV — 300, 503; XXVI — 98, 99, 254; XXVII — 369; XXVIII — 516, 517; XXIX — 511

Медведик Петро (1925-2006) історик мистецтва, краєзнавець XXII — 650; XXIX — 191

Медведчук Віктор (1954 р.н.) юрист, політичний діяч, ортодокс XXI — 616

Медвідь Любомир (1941 р.н.) художник XXII — 607; XXV — 118; XXIX — 350, 356

Меделка Павлина[54] (1893-1974) громадська діячка XXIV — 25

Меєрович Ілля (1906-2003) композитор XXIX — 451

---

54 «Так, есть версия, согласно которой в момент гибели с поэтом (Янка Купала, Л.Т.) видели женщину. Якобы это была та самая Павлина Меделка, первая исполнительница роли Павлинки, а заодно агент ГПУ».(Юрій Костузик)
Вона справді була завербована 1927 р., але потім її судили за участь у «Спілці Визволення Білорусі» (1930). Отже, тут не все так просто. Постать значна, її біографія потребує детального вивчення (Л.Т.)

Межелайтіс Едуардас (1919-1997) поет XXI — 318

Межирова Сусанна, (Київ) 318 XXVIII — 441, 442

Межлаук Іван (1891-1938) партійний діяч, **розстріляний** XXVIII — 618

Мезенцев Борис (1911-1970) архітектор XXVI — 134

Мезенцев Микола[55] (1827-1878) шеф жандармів, вбитий XXIX — 525

Мей Ланфань (1894-1961) актор XXVIII — 665

Мейєрхольд Всеволод (1874-1940) режисер, **розстріляний** XXI — 7, 8, 29, 40, 48, 111, 112, 190, 195, 197, 228, 286, 362, 408, 412, 414, 527, 530, 536, 568; XXII — 120, 141-144, 147, 154, 462; XXIII — 20, 25, 48, 72, 135, 146, 222, 237, 280, 545; XXIV — 112, 137, 216, 217, 307, 414, 431, 467; XXV — 24, 25, 178, 202, 293,294, 305, 306, 371, 438, 439, 474, 494, 496, 567, 586; XXVI — 10, 11, 30, 131, 134, 141, 150, 164, 165, 219, 366, 375, 376, 381; XXVII — 7, 28, 51, 101, 142, 154, 166, 171, 172, 196, 205, 261, 274, 420, 424, 509; XXVIII — 69, 75, 77, 84, 132, 146, 219, 224, 225, 286-294, 326, 336, 413, 512, 538, 539, 558, 571, 579, 580, 654-695, 673-694; XXIX — 86, 134, 219, 249, 263, 282, 496, 615, 637

Мейтус Юлій (1903-1997) композитор XXI — 214; XXVI — 243; XXVII — 165; XXIX — 62, 648

Меланхтон Филипп (1497-1560) теолог, сподвижник Лютера XXVII — 710

Мелентьєв Віталій (1916-1984) письменник XXIII — 230

Мелентьєв Юрій (1932-1997) міністр культури РСФСР у 1974-1990 рр. XXIII — 230; XXIV — 8

Мелех Микола, репресований у 60-х роках XXI — 415

Меліксет-Бек Леон (*Леван*) (1890-1963) історик XXIX — 200

Меллер Вадим (1884-1962) театральний художник XXI — 200; XXII — 136, 298, 299, 302, 303; XXIII — 75; XXIV — 138, 188, 189, 195, 198, 204, 205, 414; XXVI — 82; XXVII — 421, 571, 572; XXVIII — 466, 489; XXIX — 62, 63

Мельник Андрій (1890-1964) військовий і політичний діяч, генерал, після вбивства Є. Коновальця — Голова проводу ОУН XXVII — 363; XXIX — 119

Мельник-Антонович Катерина (1859-1942) археолог, історик, дружина В. Антоновича, **репресована,** померла в окупованому Києві XXII — 85

[55] Убитий в центрі Петербурга народовольцем С. Степняком-Кравчинським.

Мельников Леонід (1906-1981) секретар ЦК КПУ XXVIII — 45

Мельников (*Меламід*) з Інституту історії АН XXVIII — 272, 273

Мельничук-Лучко Леонтина (1927-2001) театрознавець XXIII — 256; XXIX — 194, 253

Менглет Георгій (1912-2001) актор XXI — 135; XXII — 200; XXVIII — 259

Менглет Майя (1935 р.н.) актриса, його дочка XXV — 292; XXVI — 294; XXVIII — 131, 444

Менделеєв Дмитро (1834-1907) хімік XXVII — 204

Менделеєва Любов, дружина О. Блока XXVIII — 539

Мендельсон Фелікс (1809-1847) композитор XXVIII — 312; XXIX — 574

Менжинський Вячеслав (1874-1934) партійний діяч, голова ОГПУ XXII — 605, 607, 606, 637, 641, 642

Менінг Генрі (1808-1892) кардинал XXIII — 143

Меннінг Карл (1874-1911) театральний діяч XXIX — 215

Менто Марія, актриса XXIX — 402

Меньковський Вячеслав, історик, **репресований** у справі СВУ XXII — 375

Меньшиков Олександр (1673-1729) сподвижник Петра I XXII — 622; XXVII — 370; XXVIII — 454

Мережковський Дмитро (1866-1941) письменник XXIII — 533; XXV — 428; XXVII — 445; XXVIII — 223

Мерецков Кирил (1897-1968) маршал XXII — 633; XXIV — 467

Мержинський Сергій (1870-1901) громадський діяч, друг Лесі Українки, помер у неї на руках XXVI — 305, 320, 332, 395; XXVIII — 88, 89; XXIX — 200

Мерзлікін Микола (1936-2006) режисер XXI — 35, 99, 100, 155, 303, 304, 306, 333, 335, 440, 441, 490, 499; XXII — 231, 506; XXIII — 66, 106, 227, 240, 246, 250; XXIV — 54, 60, 91, 95, 96, 102, 104, 108, 111, 114, 151, 278, 406; XXV — 248, 333, 384, 496, 497, 592, 603; XXVI — 233, 298, 311; XXVII — 228; XXVIII — 980, 118, 556-560, 563 570; XXIX — 261, 482, 490

Меріке Едвард (1804-1875) поет, прозаїк XXVIII — 458

Меріль Стюарт (1863-1915) поет XXII — 152

Меріме Проспер (1803-1870) письменник XXII — 123, 124, 301; XXIII — 17, 395, 580; XXV — 504; XXVII — 24, 483; XXVIII — 78, 79; XXIX — 26

Мерінг Франц (1846-1919) філософ, історик XXIX — 471

Меркулов Всеволод (1895-1953) генерал, заступник Л. Берії, **розстріляний** з ним XXII — 546; XXIV — 467

Мерсьє Луї (1740-1814) письменник XXIII — 578

Металліков Михайло (1896-1939) начальник Ліксануправління Кремля, **розстріляний** XXVIII — 294

Металлікова Броніслава (1910-1941) сестра М. Металлікова, дружина О. Поскрьобишева, сестра дружини Л. Троцького, **розстріляна** XXVIII — 294

Метерлінк Моріс (1862-1949) письменник XXIV — 473; XXVIII — 119, 663, 681; XXIX — 616

Мефодій (815-885) просвітитель XXVIII — 382

Мефодій Патарський (260-312) богослов XXVIII — 119

Мехліс Лев (1889-1953) помічник Сталіна, один з найактивніших ініціаторів терору XXI — 33; XXII — 396, 521-523, 538, 546; XXVIII — 227

Мехов Володимир, журналіст, автор книги «Червоний губернатор» XXIV — 285; XXV — 254

Мешик Павло (1910-1953) чекіст, **розстріляний** XXIV — 467, 474

Мешкіс Броніслав (1928-1985) режисер XXI — 128; XXV — 261; XXIX — 38, 47, 48, 240

Мешко Оксана (1905-1991) громадська діячка, **дисидентка, репресована** XXV — 139, 149, 260; XXVI — 172, 200, 288, 289, 429, 446, 454, 458, 459; XXVIII — 58, 59, 100, 101, 299, 210, 505, 515-517, 520-522; XXIX — 91, 315, 330, 430, 431, 505, 529, 591, 592, 661

Мещерська (*Пащенко*) Ганна (1876-1951) актриса XXII — 124; XXVII — 183

Мещеряк Микола[56] (1931-1996) перекладач XXII — 217; XXIII — 252; XXIV — 76; XXV — 362

Мєстєчкін Григорій (1929-2005) мистецтвознавець XXII — 564

Мжаванадзе Василь (1902-1988) генсек КП Грузії XXIX — 248, 249, 480

Микита Степ (1940 р.н.) хокеїст XXX — 27

---

56 Після вияву у нього плагіату (1960) його вивели зі «Всесвіту». Після цього він увійшов в історію скандальними доносами в ЦК КПУ та КГБ на Г. Кочура, М. Лукаша й інших перекладачів, яких систематично звинувачував у націоналізмі. Керівники спілки назвали його божевільним, але жодних заходів не вжили, і доноси тривали ще кілька років. (Л.Т.)

Микитенко Іван (1897-1937) драматург, **репресований,** покінчив життя самогубством XXI — 213, 328, 529, 569; XXII — 308, 546; XXIII — 287, 289; XXIV — 63, 193, 196, 204, 454, 457; XXV — 332, 496, 566, 662; XXVI — 33, 209, 242, 422, 569; XXVII — 11, 27, 76, 84, 164, 172, 198, 459, 647; XXVIII — 24, 473, 532, 537; XXIX — 61, 64, 636, 390, 391

Микитенко Олег (1928 р.н.) письменник, літературознавець, син І. Микитенка XXI — 7, 10, 12, 41, 308; XXII — 434, 618, 619; XXIII — 205; XXX — 77, 78

Микола I (1796-1855), цар XXI — 396, 397; XXIV — 48, 305; XXV — 264; XXVI — 436, 516; XXVII — 38, 249; XXVIII — 46, 541, 661; XXIX — 289-292

Микола II (1868-1918) цар XXII — 352; XXV — 502; XXVI — 664; XXVII — 574, 577, 612

Миколайчук (*Николайчук*) **Іван** (1941-1987) кіноактор XXI — 421; XXVI — 95; XXVII — 66; XXVIII — 175

Микулич Борис (1912-1954) письменник, **репресований** XXIV — 30

Милорадович Михайло (1771-1825) генерал, граф XXVII — 38

Милославський (*Фрідебург*) **Микола** (1811-1882) актор, антрепренер XXIX — 258

Миляєва Людмила (1925 р.н.) мистецтвознавець XXX — 31

Милянчикова Людмила (1936 р.н.) працівник апарату ВЛКСМ XXI — 25; XXV — 560

Минко Василь (1902-1989) драматург, театрознавець XXIII — 2694 XXI — 28

Минко Тамара (1940 р.н.) театрознавець XXI — 490

Миргород Теодора, актриса школи Курбаса, дружина І. Мар'яненка XXI — 575

Мирний (*Рудченко*) **Панас** (1849-1920) письменник XXI — 299; XXIV — 17, 232; XXVIII — 310

Миров-Бедух Петро (?-1909) антрепренер XXII — 82, 84

Миронов Андрій (1941-1987) актор XXVI — 228; XXVII — 367; XXIX — 79

Миронов Костянтин (1901-1980) актор XXI — 527; XXIX — 151

Миронов Микола (1913-1964) працівник ЦК КПСС, **загинув в автокатастрофі** XXV — 477

Миронова Ліза (1929-2010) художник XXVII — 578

Мисик Василь (1907-1983) поет, перекладач, **репресований**

XXI — 404; XXII — 477; XXVII — 81, 84, 91, 92, 95; XXVIII — 619, 621; XXIX — 345

Митников Анатолій (1941 р.н.) зав. літ. частиною театру Ю. Завадського XXII — 200

Митницький Едуард (1931 р.н.) режисер XXIII — 62; XXIX — 85

Митрович М., драматург XXIV — 285, 286, 288

Михайлик Михайло (1889-1937) юрист, головний обвинувач у «Справі СВУ», **розстріляний** XXII — 330,332, 333, 345, 348, 364

Михайличенко Гнат (1892-1919) письменник, **розстріляний** XXII — 126, 305; XXIV — 261; XXV — 210, 304; XXVII — 45

Михайло Чернігівський (***Михайло II Всеволодович***) (1179-1246) князь XXIX — 696

Михайлов Василій (1894-1937) політичний діяч, **розстріляний** XXII — 395, 546. 583

Михайлов Лев (1928-1980) режисер опери XXV — 28

Михайлов Микола (1906-1982) голова Комітету з питань друку XXVI — 227

Михайлов Михайло (1829-1865) поет, перекладач, **дисидент**-каторжанин, автор прокламації «К молодому поколенню» XXI — 580-583; XXVII — 141

Михайлов Павло (1908-1980) актор XXI — 530

Михайлюта Олег (***Фагот***) (1974 р.н.) лідер гурту ТНМК XXIX — 680

Михановський Володимир (1931 р.н.) XXI — 45

Мишуга Лука (1887-1955) історик, громадський діяч, помер у США XXVIII — 409; XXIX — 439

Міддлтон Томас (1570-1627) драматург XXIII — 118

Мізгайло Клара, актриса XXIV — 163

Мізері Світлана (1933 р.н.) актриса XXV — 564**,** 647; XXVI — 53; XXIX — 84

Мікава Микола (1910-1997) письменник XXVI — 336, 339, 359, 353, 437

Мікеланджело Буонаротті (1475-1564) скульптор XXI — 102; XXV — 388; XXVI — 40, 281

Мікешин Михайло (1845-1896) скульптор XXVI — 85

Мікнелас Тіна, зі США, від Т. Геврика XXIX — 105

Мікоян Анастас (1895-1978) голова Президії Верховної Ради СРСР XXII — 394, 635; XXIV — 12, 13, 466; XXV — 110, 340;

XXVI — 28, 212; XXVII — 73, 346, 689; XXIX — 397

Мілаєв Євгеній (1910-1983) артист цирку XXVII — 322

Мілев Гео (*Георгі Мілев Касабов*) (1895-1925) поет, режисер, публіцист, **розстріляний** XXIV — 415, 416; XXV — 85; XXVI — 315

Міллер Артур (1915-2005) драматург XXIII — 400-425; XXV — 249, 504, 511; XXVII — 116; XXVIII — 130

Міллікен Роберт Ендрус (1868-1953) фізик XXVIII — 141

Мілліоті Єлена (1937 р.н.) актриса XXV — 290, 322; XXVI — 290

Мілонадіс Костянтин (1926-2012) скульптор XXVIII — 47

Мілтон Джон (1608-1674) поет XXIII — 147; XXIX — 620

Мількович Павло, журналіст XXIX — 510-516

Мільтініс Юозас (1907-1994) режисер XXIX — 10, 11

Мільчаков Олександр (1903-1973) діяч комсомолу, **репресований** XXII — 580

Мілюков Павло (1859-1942) політичний діяч XXVIII — 583

Мілютенко Дмитро (1899-1966) актор школи Л. Курбаса XXI — 79, 565, 574; XXIII — 9; XXVII — 106; XXVIII — 436, 461; XXIX — 63, 184, 391, 634, 635

Мілютенко Ілля[57], актор, син Д. Мілютенка, **загинув** XXVII — 231

Мілютін Юрій (1903-1968) композитор XXIV — 444; XXV — 50, 51, 281, 282, 321

Міняйло Григорій (1945-2004) правозахисник, КТМ XXX —

Міндов(г) Ольшанський (*Ольгимунт*), поч. XIV ст., (бл. 1321 р.) князь Київський XXIII — 332

Мінеллі Вінсент (1903-1986) кінорежисер XXX — 133

Мінін Кузьма (кінець XVI ст. — 1616) керівник народного ополчення XXVII — 393

Міносян (*Черненко*) Наталія (1941-2005) актриса XXV — 88; XXIX — 401

Мінц (*Бренер*) Ісаак (1896-1990) історик, академік, КПЗУ XXII — 524

Мінько Олег (1938 р.н.) художник XXV — 118; XXVI — 445

---

[57] Загинув 17.06.1995 року у старій Ладозі під Ленінградом, де на території Успенського монастиря мала кімнату його донька. Ілля поїхав до неї лагодити замок – і по дорозі до зворотньої електрички на нього було здійснено напад – удар по голові ззаду – гаманець і годинник не взяли — отже, не пограбування. Помер по дорозі до місцевої лікарні. Слідство вбивць (убивцю) не знайшло (з розповіді його товариша Юлія Слупського — Л.Т.).

Мірбах Вільгельм (1871-1918) граф, дипломат, **вбитий** XXVIII — 513

Мірецька Рена (*Ірена Кадзьольська*) (1934 р.н.) актриса театру Гротовського XXIII — 169, 170

Мірингоф Михайло, ретроград, працівник Управління культури в Москві XXIX — 207, 310

Мірус Борис (1928 р.н.) актор, **репресований** XXVI — 390; XXVII — 57; XXIX — 410

Мірчук Петро (1913-1999) історик, політичний діяч XXIX — 110-114, 125, 127

Містраль Габріела (1889-1957) поетеса XXVII — 498

Мітін Марк (1901-1987) сталінський філософ, академік XXII — 522, 546, 627

Мітта Олександр (1933 р.н.) кінорежисер XXII — 550; XXV — 437, 567; XXVI — 227; XXVII — 325

Міттеран Франсуа (1916-1996) політичний діяч XXVI — 333-335

Міхаеліс Карін (1872-1950) письменниця XXVII — 442

Міхалков Нікіта (1945 р.н.) режисер XXV — 535, 536

Міхалков Сергій (1913-2009) поет XXV — 264, 503, 535; XXVI — 321, 351, 353; XXVII — 213; XXVIII — 246, 247, 249, 264

Міхель Варвара (?-1902) баронеса, дружина В. Антоновича XXII — 78

Міхновський Микола (1873-1924) адвокат, політичний діяч, **загинув** XXVII — 613, 643; XXVIII — 52; XXIX — 120, 123, 127

Міхоелс (*Вовсі*) **Соломон** (1890-1948) актор, режисер, **вбитий** НКВД XXI — 214; XXIII — 77, 540; XXIV — 113, 119, 360, 438; XXV — 72, 269, 110, 257, 269, 439; XXVI — 241, 243; XXVII — 118; XXVIII — 416, 445-447, 594

Міцкевич Адам (1798-1855) поет XXI — 184; XXII — 147, 477; XXIV — 18; XXV — 378, 381, 621; XXVI — 45, 195, 370, 416; XXVIII — 310; XXIX — 81

Мічурін Іван (1855-1935) біолог, селекціонер XXVIII — 185, 334

Мішакова Ольга (1906-1970) викривач «ворогів народу» в комсомолі, за що Сталін зробив її секретарем ЦК ВЛКСМ XXI — 397

Мішулін Спартак (1926-2005) актор XXVI — 67

Міщенко Дмитро (1921 р.н.) письменник XXVIII — 107

Міяковський Володимир (1888-1972) літературознавець, історик XXVI — 318

Мкртчян Левон (1933-2001) письменник XXII — 541; XXIX — 522

Млотковський Людвиг (1795-1855) антрепренер, співак (бас) XXV — 95

Мнацаканян Арамаіс (1911-1984) історик, **репресований** XXIX — 196

Мова Петров Денис (1860-1922) XXV — 95

Мовінкель Юхан Людвиг ***старший*** (1870-1943) президент Норвегії XXVIII — 395, 396, 400, 401, 402, 409, 410

Мовчан Єгор (1898-1968) кобзар XXVI — 392

Мовчан Павло (1939 р.н.) поет XXI — 171, 174, 175, 177; XXII — 541; XXIV — 132, 281-284, 390; XXV — 275, 363, 538, 543; XXVI — 25, 231; XXVIII — 461; XXIX — 207

Могила Петро (1596-1647) освітній і церковний діяч XXI — 292; XXIII — 578

Могилевський Соломон (1885-1925) чекіст, одна з перших жертв Сталіна, **загинув в аерокатастрофі** XXV — 41

Могильницький Іван (1777-1831) філолог, церковний діяч, помер від холери XXVIII — 159

Могилянський Михайло (1873-1942) письменник, літературознавець, **репресований** XXIV — 216; XXVII — 399

Модзалевський Вадим (1882-1920) історик-геральдист XXVIII — 20, 603; XXIX — 217

Модільяні Амадео (1884-1920) художник XXI — 614; XXII — 147, 153; XXVII — 272; XXVIII — 593

Моем Сомерсет (1874-1965) письменник XXVI — 441

Можаєв Борис (1923-1996) письменник XXV — 500

Мозлі Генріх (1887-1915) фізик, **загинув на фронті** XXVIII — 141

Мозолевський Борис (1936-1993) археолог XXVII — 683

Моіссі Сандро (1880-1935) актор XXIII — 145; XXVI — 365

Мокульський Стефан (1896-1960) театрознавець, **репресований** XXIV — 175; XXVI — 363

Молік Зигмунд (1930-2010) актор театру Ґротовського XXIII — 167, 172

Моліна Тірсо де (1579-1648) драматург, богослов XXV — 510, 511

Молодід Тетяна, філолог XXIV — 422

Молотов (*Скрябін*) **Вячеслав** (1890-1986) партійний і державний діяч XXII — 215, 394, 395, 406, 522, 537, 539, 544, 562, 567, 568, 580, 587, 592, 596, 606, 607, 611, 615, 616, 623, 624, 635; XXIII — 273, 563; XXIV — 343; XXV — 17, 20, 109, 110, 340; XXVIII — 45, 149, 270, 272, 273, 336; XXIX — 582

Молотова Світлана (1926-1986) його дочка, історик XXV — 110

Молчанов Микола (1925-1990) дипломат, письменник XXVIII — 616

Мольєр (*Жан Батист Поклен*) (1622-1673) драматург, актор XXI — 170, 413, 447, 614; XXIII — 19, 57, 62, 76, 116, 133, 184, 340, 347; XXIV — 222, 457; XXV — 172, 233, 245; XXVI — 28, 40, 65, 98, 165, 328, 424; XXVII — 240, 466, 539, 555, 614, 671; XXVIII — 115, 133, 134, 184, 310, 333, 392, 393, 414. 444, 491, 492, 611, 637; XXIX — 7, 8, 11-17, 23, 26-31, 36, 39, 86, 97-99, 104, 148, 152, 181, 206, 207, 236, 263, 306, 309, 311, 345, 406, 407

Мольнар Ференц (1878-1952) драматург XXVI — 327, 328, 400, 403; XXVII — 56, 57, 104, 144, 207, 214-217, 368, 456, 466, 467, 471, 481, 552; XXVIII — 96, 97, 280, 281, 599; XXIX — 32, 39, 189, 321

Момот Іван (1905-1931) письменник XXVII — 81

Монахов, полковник КГБ XXVII — 327

Моне Клод (1840-1926) художник-імпресіоніст XXII — 497

Мономах Володимир (1053-1125) Великий князь київський XXIII — 565, 566, 582; XXVI — 208; XXIX — 697

Монро Мерилін (*Норма Джин Бейкер*)[58] (1926-1962) кіноактриса, співачка, поп-ідол, **покінчила життя самогубством** XXVIII — 512, 614

Монтан Ів (*Іво Ліві*) (1921-1991) кіноактор XXIII — 396; XXX — 24

---

[58] У 1951 р. познайомилася з Джоном Кеннеді. Дослідники стверджують, буцімто він був таємним чоловіком Мерілін. Весь цей час вона вела щоденник, в який заносила уривки розмов з Кеннеді. Цей щоденник зник після смерті Монро.
Померла Мерілін Монро в Каліфорнії від смертельної дози снодійного. Існує п'ять версій причини її смерті: вбивство, здійснене спецслужбами за наказом братів Кенеді; вбивство, здійснене мафією; передозування наркотиків; самогубство; трагічна помилка лікаря акторки, який виписав їй не ті ліки. Через декілька років після смерті кінозірки, електрик виявив в її будинку сліди підслуховуючих пристроїв в усьому приміщенні від ванни до горища.

Монтень Мішель де (1533-1592) філософ, письменник XXVII — 333

Монтескьє Шарль Луї (1689-1755) письменник, просвітитель XXV — 143; XXVII — 357; XXVIII — 546

Монтерлан де Анрі (1896-1972) письменник XXIII — 531; XXIX — 78, 111

Монюков (*Франке*) Віктор (1924-1984) режисер XXIV — 73, 285

Монюшко Станіслав (1819-1873) композитор XXVIII — 312

Мопасан Гі де (1850-1893) письменник XXIII — 27; XXIV — 262, 278, 279, 445; XXVIII — 147

Мор Томас (1478-1535) письменник, державний діяч XXIII — 115, 237; XXIV — 220

Моргенштерн Януш (1922-2011) режисер XXI — 423

Мордвинов Микола (1901-1966) актор XXVI — 42; XXVIII — 584

Мордкін Михайло (1880-1944) артист балету, хореограф XXIV — 174, 291; XXVI — 365; XXVII — 53

Мордовець Данило (1830-1905) історик, письменник XXV — 217; XXVI — 85

Моріак Клад (1914-1996) письменник XXX — 123

Моріак Франсуа (1885-1970) письменник XXVI — 397; XXVII — 476

Моріц Карл-Філіп (1756-1793) письменник, мистецтвознавець XXIII — 257;

Моріц Саксонський (1696-1750) граф, маршал Франції, полководець XXIV — 220

Моріц Юнна (1937 р.н.) поетеса XXIV — 432, 440; XXV — 411; XXVI — 253; XXIX — 81, 330

Мороз Валентин *(молодший)* (1962 р.н.) син В. Мороза, **дисидент** XXVII — 260

Мороз Валентин *(старший)* (1936 р.н.) історик, **дисидент, репресований** XXI — 606; XXII — 108, 119, 535; XXIV — 131; XXV — 273, 302, 457; XXVI — 103, 104, 116-119, 138, 67, 171, 179, 207, 211, 212, 200, 288, 289, 322-327, 341-346, 396, 408, 426, 429, 431, 445-468, 479-521; XXVII — 33, 144, 222, 249, 259, 260, 264-269, 271; XXVIII — 46-64, 90, 150, 156-178, 185, 186, 189-202, 205, 206, 226, 510, 518-520, 529; XXIX — 100, 141, 165, 193, 222, 315, 336, 400, 583, 585; XXX — 13

Мороз (*Левтерова*) Раїса (1938 р.н.) вчителька, **дисидентка,** дружина В. Мороза

XXVI — 345, 346; XXVII — 260; XXIX — 91, 400

Мороз Михайло (1904-1992) художник XXVIII — 164

Мороз Яків, репресований, звільнився у 1937 р., емігрував XXVIII — 30-32

Мороз-Стрілець Тамара (1905-1994) письменниця, дружина Гр. Косинки XXI — 563

Морозов Георгій (1920-2012) психіатр XXVI — 355; XXIX — 431

Морозов Михайло (1897-1952) літературознавець, театрознавець XXVIII — 143

Морозов Савва (1862-1905) фабрикант, меценат, **покінчив життя самогубством** XXIV — 119; XXVI — 20

Моруа Андре (*Еміль, Ерзог*) (1885-1967) письменник XXVIII — 615; XXIX — 457

Моряков Валерій (1909-1937) поет, перекладач, **розстріляний** XXIV — 29

Москаєв М.О., льотчик-винищувач XXIX — 703

Москаленко Анатолій (1962 р.н.) режисер XXI — 308, 333

Москаленко Михайло (1948-2006) перекладач XXII — 199

Москвин Іван (1877-1946) актор, режисер XXI — 527; XXII — 395; XXIII — 148; XXV — 488; XXVII — 261; XXVIII — 665

Мотиль Володимир (1927-2010) кінорежисер XXVI — 67, 206

Мотрошилова Неллі (1934 р.н.) доктор філософії XXVIII — 415

Моцар Тетяна (1943 р.н.) театрознавець XXVII — 117, 118

Моцарт Вольфганг Амадей (1719-1787) XXII — 164; XXIII — 210; XXVIII — 458

Мочалов Павло (1800-1848) актор XXVII — 118, 367; XXVIII — 533, 684; XXIX — 16

Мрачковський Сергій (1888-1936) більшовик, **розстріляний** XXII — 614

Мрожек Славомир (1930 р.н.) прозаїк, драматург XXI — 184-186; XXVII — 272; XXIX — 21, 149

Мстислав (*Скрипник*) (1898-1993) церковний і громадський діяч. Архиєпископ, пізніше Митрополит і Патріарх УАПЦ XXI — 313, 314, 357; XXVI — 178

Мстислав II Ізяславович (?-1170) князь Волинський і князь Київський XXI — 293

Мудрий Василь (1893-1966) журналіст, політичний діяч XXII — 369; XXVIII — 391

Муженко Тамара (1939 р.н.) актриса Мінського ТЮГ XXIV — 165, 288

Мужук Леонід (1946 р.н.) кіносценарист XXVI — 320; XXVII — 37

Музика Ярослава (1898-1973) художник, **репресована** XXIV — 75; XXIX — 356

Музичка Андрій (1886-1966) критик XXIV — 265; XXVII — 611

Музичко Олександр (1977 р.н.) історик XXIX — 688

Музіль Микола (1839-1906) актор XXVIII — 669

Мулерман Вадим (1938 р.н.) співак XXVI — 127

Мультатулі (*Едуард Деккер*) (1820-1887) письменник XXVIII — 310

Мур Томас (1779-1852) поет XXI — 18

Муравйов Михайло (1880-1918) політичний авантюрист XXIV — 49; XXVI — 138; XXVIII — 594

Муралов Микола (1877-1937) політичний діяч, **розстріляний** XXIV — 304

Муратов Ігор (1912-1973) поет XXII — 199; XXIV — 166, 458; XXV — 44, 48, 591; XXVI — 351, 352; 612

Муратова Кіра (1934 р.н.) кінорежисер XXVIII — 582

Мурашко Олександр (1875-1919) художник, **вбитий** XXIV — 389; XXVIII — 464

Мурашко Павло (1939 р.н.) філолог, **репресований** XXII — 68, 114, 232; XXIV — 21, 22, 27, 153, 253, 254; XXIX — 422, 493

Мурина Тамара (1946 р.н.) актриса XXI — 56

Мурнау Фрідріх Вільгельм (1888-1931) кінорежисер XXX — 133

Мусієнко Віктор (1908-1962) актор XXVI — 389

Мусіна-Пушкіна Дарія, дружина В. Чернявського XXVI — 214

Муссінак Леон (1890-1964) письменник XXVIII — 615

Муссоліні Беніто (1883-1945) диктатор Італії, **страчений** XXIV — 344; XXV — 428, 443, 459, 461, 467; XXVI — 17; XXVIII — 282, 416; XXIX — 507

Муссоліні Беніто Альбіно (1915-1942) син Муссоліні, помер у божевільні XXV — 462

Мусоргський Модест (1839-1881) композитор XXII — 164, 468

Мусрепов Габіт (1902-1985) письменник XXIII — 232

Мусянович Ярослав (1915-1999) доктор, відомий

громадський діяч, масон з Паризької ложі «Голос України» XXI — 314, 355, 357

Муцій (*Публій*) Сцевола (180-115 до н.е.) речник, правник XXVI — 181

Мушинка Микола (1936 р.н.) фольклорист, **репресований** XXV — 181

Мушкетик Юрій (1929 р.н.) письменник XXV — 603; XXVI — 7; XXIX — 47

Мюзам Еріх (1878-1934) поет, драматург, публіцист, **загинув** у концтаборі XXII — 123, 124, 135

Мюллер Генріх (1900-1945) групенфюрер СС XXVIII — 45

Мюнцер Томас (1488-1525) проповідник, богослов, **страчений** XXVII — 238

Мюссе Альфред де (1810-1867) драматург XXI — 422; XXIII — 222; XXIX — 26, 616

Мягкий Віктор (1918-1982) театральний діяч XXVII — 71

Мясковський Миколай (1881-1950) композитор XXVI — 397; XXVII — 476

Мясников (*Мясникян*) Олександр (1886-1925) партійний діяч, **загинув в авіакатастрофі** XXII — 587; XXV — 41; XXIX — 196

Н

Н'єпс Жозеф (1765-1833) винахідник фотографії XXIV — 466

Навіль П'єр (1904-1993) соціолог XXX — 100

Наврозова-Бонді, актриса XXVIII — 287

Навроцький Олександр (1823-1892) письменник XXIX — 199

Нагібін Юрій (1919-1994) письменник XXIX — 330

Нагнибіда Микола (1911-1985) поет XXVII — 79, 352

Надарая Сардіон (1903-?) комендант тюрми в Грузії, кат, засуджений на 10 років, звільнений 1965 р., не реабілітований XXVII — 326

Надеждін Микола (1804-1856) критик, філософ XXVII — 251

Надь Імре (1896-1958) голова Ради Міністрів Угорщини, **розстріляний** XXII — 215

Назаренко Олексій, робітник, **дисидент,** політв'язень XXI — 59

Назаренко Олесь (1930 р.н.) **репресований** XXIV — 131

Назарчук Микола, актор, **загинув на фронті** XXVII — 572

Наке П'єр Відаль (1930-2006) історик, публіцист XXVI — 254

Наливайко Северин (?-1596) козацький отаман, **страчений** XXVII — 294

Нанейшвілі Віктор (1878-1940) політичний діяч, **розстріляний** XXI — 397

Нанейшвілі Віра (?-1937 р.н.) дружина Віктора Нанейшвілі, розстріляна XXI — 397

Нанейшвілі Марія (1907-1993) дочка В. Нанейшвілі, дружина О. Косарєва, **репресована** XXI — 397

Нансен Фрітьйоф (1861-1930) полярний дослідник, громадський діяч XXVIII — 395; XXIX — 616

Наполеон I (*Бонапарт*) (1769-1821) імператор Франції XXII — 148, 151, 264, 491, 529; XXIII — 531, 578; XXIV — 220, 377, 462, 467; XXV — 428; XXVI — 293, 375, 627; XXVII — 271; XXVIII — 282, 416, 456; XXIX — 525; XXX — 111

Наполеон III (*Луї Наполеон Бонапарт*) (1808-1873) імператор Франції, племінник Наполеона I XXVI — 664

Нарбут Георгій (1886-1920) художник-графік XXIII — 156; XXIV — 74; XXV — 226; XXVI — 373; XXVIII — 20, 169, 555; XXIX — 275

Нарбут Данило (1916-1998) художник, **репресований** XXI — 566

Наріманов Наріман (1870-1925) **загинув в аероката-строфі** як одна з перших жертв Сталіна XXV — 41

Насер Гамаль Абдель (1918-1970) президент Єгипту XXV — 19, 20

Науменко Володимир (1852-1919) літературознавець XXVII — 540

Наумов Володимир (1927 р.н.) кінорежисер XXI — 132, 447; XXVI — 10, 319; XXVIII — 280

Наумов Кость, директор театру XXVII — 486

Нахуцрішвілі Георгій (1902-?) драматург XXV — 370; XXVI — 308

Неборак Віктор (1961 р.н.) поет XXI — 625

Невський Олександр (1221-1263) князь XXIX — 425

Недашківська Раїса (1943 р.н.) актриса театру і кіно XXVI — 320

Недбайло Петро (1907-1974) юрист XXI — 314, 356, 357

Недзвідський Андрій (1908-1984) літературознавець XXIV — 62-65; XXVIII — 556

Недобора Владислав (1933-2008) інженер, **дисидент, репресований** XXIX — 583

Неєр Каспар (1897-1962) сценограф XXVII — 442

Нежданова Антоніна (1873-1950) співачка (лірико-колоратурне сопрано) XXIX — 451

Незлобін Костянтин (1857-1930) антрепренер XXVII — 452

Нейгауз Генріх (1888-1964) піаніст, **репресований** XXVII — 231; XXVIII — 136

Некрасов Віктор (1911-1987) письменник XXI — 302, 315, 571, 614; XXII — 178, 233-236, 297, 399; XXIII — 15, 111, 531; XXIV — 158, 329, 350, 353, 408; XXV — 232, 260, 432; XXVI — 46, 122, 144, 203; XXVII — 263, 264, 285, 289, 502; XXVIII — 64, 563; XXIX — 66, 139, 171, 248, 432, 498, 506, 593, 601

Некрасов Микола (1821-1877) поет XXI — 558; XXV — 263; XXVI — 169, 193; XXVIII — 308; XXIX — 601, 671

Некрасова Анна (1913-2004) режисер ЦДТ XXI — 41, 43, 55; XXII — 393; XXIII — 209; XXV — 33; XXVII — 208, 213

Некрич Олександр (1920-1993) історик, доктор наук XXII — 38, 115; XXIII — 182; XXIV — 118; XXV — 17, 18, 22, 480, 481; XXVI — 424; XXVII — 541; XXVIII — 266-280; XXIX — 484

Неллі Володимир (*Неллівлад*) (1895-1980) режисер XXIX — 239

Нельсон Гораціо (1758-1805) адмірал XXIII — 59

Немирович Іван (1928-1986) письменник XXII — 22

Немирович-Данченко Володимир (1858-1943) XXI — 486, 527; XXII — 554; XXV — 568; XXVI — 241; XXVII — 187, 452; XXVIII — 136, 224, 665, 677

Немоляєва Світлана (1937 р.н.) актриса театру ім. Маяковського XXI — 193; XXIV — 437; XXVI — 53

Ненашев Володимир (1923 р.н.) режисер, поет, перекладач XXIX — 241, 405, 450, 456

Непомнящий Валентин (1934 р.н.) літературознавець, пушкініст XXIX — 239

Нероденко Володимир (1933-2006) етнограф (КТМ) XXIV — 316; XXIX — 79; XXX — 31

Нерон Тіберій Клавдій (42 до н.е – 37 н.е.) римський імператор XXV — 464; XXIX — 158

Нерсесова Флора (1944-?) театральний педагог XXV — 291, 541; XXVI — 211, 310

Нерсесян Рачія (1895-1961) актор XXVIII — 639

Неру Джавахарлал (1889-1964) прем'єр-міністр Індії, сподвижник М. Ганді, **вбитий** XXVI — 195

Нестеров Михайло (1862-1942) художник XXVI — 72

Нестор літописець (1056-1114) чернець Києво-Печерської лаври XXIX — 35

Неуважний Флоріан (1929-2009) літературознавець XXII — 413; XXIX — 270

Нехода Іван (1910-1963) поет XXVII — 83

Нечаєв Сергій (1847-1882) нігіліст, проповідник терору, **репресований** XXIX — 295

Нечай Данило (1612-1651) військовий діяч XXVII — 224

Нечерда Борис (1939-1998) поет XXII — 541; XXIV — 365; XXVI — 231; XXVII — 680

Нечкіна Міліца (1901-1985) історик, академік XXI — 396

Нечуй-Левицький (*Левицький*) **Іван** (1838-1918) письменник XXI — 36; XXIII — 572; XXVIII — 310, 554

Нещадименко Харитина (*Рита*) (1890-1926) актриса «Березоля», **покінчила життя самогубством** XXII — 124, 303; XXIII — 125, 127; XXV — 438; XXVII — 22

Неізвестний Ернст (1925 р.н.) скульптор XXIV — 414

Нижанківський Остап (1863-1919) диригент, композитор, **розстріляний поляками** в Стрию XXV — 343

Нижник Ігор (1935 р.н.) поет XXVIII — 629

Никитенко Олександр (1804-1877) критик, літературознавець, цензор XXI — 580

Никифор з Криниці (*Дровняк*) (1900-1968) художник-примітивіст XXI — 18; XXII — 408, 414, 437-448, 563

Николаєв Юрій (1901-1985) історик, академік XXI — 16

Николаєва Ганна (1922-2003) актриса XXIX — 85

Николишин[59], громадський діяч XXIII — 578

Никон (*Рождественський*) (1851-1919) богослов, державний і церковний діяч, розтерзаний натовпом у Троїце-Сергіївській Лаврі, де й похований XXVII — 394

Ничка Григорій (1892-1981) адвокат, поручник УПА, театральний діяч XXVII — 36; XXIX — 633

[59] Автор книжок «Націоналізм в літературі на Східних Українських землях» (Париж, 1938) і «Культурна політика большевиків і царський культурний процес» (1947)

Нівинський Ігнатій (1880-1933) художник театру XXIX — 152

Нікеєв Володимир (1936 р.н.) театрознавець XXVI — 244

Нікитинський, провокатор у справі В. Буковського XXIX — 70

Нікіташко С., треба — **Нікіташенко Северин,** перекладач XXII — 481

Нікітенко Валерій (1940 р.н.) актор XXIX — 190

Нікітенко Олександр (1804-1877) історик літератури, цензор XXIII — 387

Нікітченко Віталій (1908-1992) голова КГБ УРСР XXII — 222; XXV — 73; XXVI — 120, 202, 213,259, 288, 341, 426; XXVIII — 525

Нікіщіхіна Єлизавета (1941-1997) актриса XXI — 193; XXV — 292, 508; XXVI — 222, 294, 394; XXVII — 141, 216, 389, 456, 471, 673; XXVIII — 131

Ніковський Андрій (1885-1942) громадський діяч, літературознавець, **репресований** XXII — 329, 338, 343-345, 348-351, 362, 381, 383; XXV — 211, 386-409; XXVI — 374, 673; XXVIII — 20, 22, 26

Ніколаєв Андріян (1929-2004) космонавт XXVII — 323

Ніколаєв Леонід (1904-1934) убивця С. Кірова, **розстріляний** XXII — 573, 606, 607, 613

Ніколаєв Олексій (1931-2003) композитор XXV — 646

Ніколаєва (*Волянська*) Галина (1911-1963) письменниця XXII — 70

Ніколаєвський Борис (1887-1966) історик, політичний діяч XXVIII — 592

Ніколаєнко Галина (1909-1992) викладач марксизму-ленінізму, парторг театрального інституту в Києві XXV — 488; XXVI — 5, 47

Нікольсон Вільям (1872-1949) художник-гравер XXIX — 162

Ніксон Річард (1913-1994) 37-й президент США XXIX — 66, 249, 252, 259, 311, 394, 468, 486, 500

Нікулін Юрій (1922-1997) актор XXI — 193

Нікуліна Галина (1947 р.н.) актриса XXIX — 189

Ніл Патриція (1926-2010) актриса XXVIII — 512

Нірод Федір (1907-1966) театральний художник XXVII — 481

Ніцше Фрідріх (1844-1900) поет, філософ XXI — 22; XXIII — 528; XXIV — 78, 401; XXV — 84; XXVII — 216, 536, 537, 544, 559, 570; XXIX — 115, 596; XXX — 88

Ніщинський Петро (1832-1896) композитор, філолог XXIX — 224

Нобель Альфред Бернхард (1833-1896) хімік, інженер, засновник премії, винахідник динаміту XXVI — 351; XXVII — 497, 498, 501; XXVIII — 55; XXIX — 662

Новаківський Олекса (1872-1935) художник XXVIII — 164

Новинська Віра (1900-1982) актриса XXVII — 183

Новицький Микола (*Іона Вочревісущий*), критик, **репресований** XXV — 194

Новицький Михайло (1892-1964) шевченкознавець, **репресований,** в'язень Соловків XXVIII — 22

Новиченко Леонід (1914-1996) літературознавець, критик, академік XXI — 159; XXII — 217, 409, 478, 513, 516; XXIV — 225; XXV — 9; XXVI — 511; XXVII — 467, 484, 485; XXVIII —107-109, 528, 618; XXIX — 175, 199, 324

Новіков Євгеній (1931 р.н.) актор ЦДТ XXII — 393, 431; XXIV — 103

Новікова Віра (1918-1972) літературознавець XXVIII — 614

Новіна (псевдонім *А. Луцкевича*) **Антон** (1884-1942) літературознавець, **репресований** XXIV — 140

Новожилова Галина (1922 р.н.) актриса ЦДТ XXV — 353, 515

Новоселицька Лілія (*Шошана*) (1920-1998) театрознавець XXIV— 93, 94; XXV — 277, 289, 290; XXVII — 113; XXVIII — 601; XXIX — 258

Новоселицька Ніна (1926 р.н.) театрознавець XXI — 282, 283, 303-335, 441, 562; XXII — 504; XXIII — 62, 241-243; XXIV — 94, 106, 127, 128; XXV — 277, 566; XXVI — 8, 83, 102, 438; XXVIII — 102, 443, 508, 600; XXIX — 258, 259, 283

Новосельський Марко (1900-1937) скульптор, **розстріляний** XXII — 281, 282

Новотний Антонін (1904-1975) генсек ЦК КПУ XXII — 404; XXIV — 318

Ногін Віктор (1878-1924) партійний діяч XXVIII — 560

Нодзакі Іосіо, літературознавець, професор XXVII — 558, 683, 686, 687; XXVIII — 613; XXIX — 487, 488

Ножкін Михайло (1937 р.н.) актор, бард XXII — 572

Нора П'єр (1931 р.н.) історик XXVI — 254

Норвід Ципріян (1821-1883) поет XXVII — 256

Норд Бенедикт (1901-1965) режисер XXI — 530

Норштейн Юрій (1941 р.н.) кіномультиплікатор XXVI — 98

Нотман (*Енрітон*) **Генріх** (1889-?) режисер XXVIII — 290

Нудьга Григорій (1913-1994) письменник, фольклорист, літературознавець XXI — 428, 516-525

Нумеров Борис (1891-1943) геофізик, астроном, **розстріляний** XXVI — 312

Нурмсаар Хейно (1934 р.н.) слюсар на флоті, **розстріляний** XXVI — 507

Нусінов Ілля (1920-1970) драматург XXII — 391, 392; XXIII — 249, 540; XXIV — 359, 360; XXV — 13, 432, 433; XXVI — 143, 144, 203; XXVIII — 416, 538; XXIX — 330

Нусінов Ісаак (1889-1950) критик, літературознавець, батько І. Нусінова, **репресований,** помер у тюрмі XXIII — 540; XXIV — 359, 360

Нуширван Справедливий, міфологізований цар з династії Сасанидів VI ст. XXIX — 126

Ньютон Ісаак (1643-1727) фізик XXVII — 20; XXVIII — 138, 141

Нюї Леконт дю (*Жан-Жюль Антуан Леконт дю Нюї*) (1842-1923) сходознавець, художник, скульптор XXVII — 450

Нятко (*Табачникова*) **Поліна** (1900-1994) актриса XXI — 527; XXIII — 241, 242, 246; XXIV — 279

О

О'Нейль (*О'Ніл*) **Юджін Гладстон** (1888-1953) драматург XXV — 517

Обаль Петро (1900-1987) художник XXIV — 74. 75

Обдула (*Абдулевський*) звинувачений у справі СВУ XXII — 372, 375

Оберучев Костянтин (1867-1929) полковник XXVI — 38

Обломієвська Л., актриса театру Курбаса, дружина А. Ірія, **репресована** XXII — 124

Образцов Сергій (1901-1992) актор, режисер лялькового театру XXI — 36; XXVI — 220; XXVII — 10; XXVIII — 679

Образцова Єлена (1939 р.н.) співачка XXVI — 166

Образцова Ольга, перекладач, критик XXV — 321

Обручев Володимир (1836-1912) публіцист, **репресова-**

ний (втім, після каторги дослужився до генерала) XXI — 581, 582, 583

Обюртен Віктор (1870-1928) письменник XXII — 478, 619

Ованесов Віталій (1940-2013) актор XXI — 134; XXIX — 85

Овідій Публій (43 до н.е. - біля 18 н.е.) поет XXVIII — 16, 20, 32

Овод Неллі (1924-2002) театрознавець XXIII — 267

Овсяников Михайло, педагог, фізик (Херсон) XXIX — 658

Овчаренко Федір (1913-1996) хімік, академік АН УРСР, секретар ЦК КПУ з ідеології XXI — 23, 24, 37, 43, 119, 130, 155-159, 228, 326, 420, 494; XXII — 60, 218; XXIII — 7, 546, 555-557; XXIV — 127-129, 131, 142, 394; XXV — 140, 172, 259, 563; XXVI — 232, 391, 392; XXVII — 117, 143, 467, 485; XXVIII — 109, 110, 528, 602; XXIX — 442, 452, 480, 523, 590

Овчаров Григорій (1904-1993) літературознавець, **репресований** XXII — 230

Огарьов Микола (1813-1877) критик XXI — 560; XXIX — 292

Огієнко Іван (1882-1972) мовознавець, історик, митрополит Іларіон XXV — 194; XXVI — 315; XXVIII — 546

Оглоблін Володимир (1915-2005) режисер XXI — 215, 305; XXV — 243, 590; XXVI — 91, 92, 241, 442

Огурцов Ігор (1942 р.н.) **дисидент,** засновник ВСХОН, **репресований** XXIV — 324; XXV — 448

Одіберті Жак (1899-1965) письменник XXIII — 529

Одноволов Н.Д., ст. лейтенант львівського УКДБ XXV — 68

Ожешко Еліза (1841-1910) письменниця XXVIII — 310

Озеров (*Гольдберг*) Лев (1914-1996) поет XXI — 120; XXII — 94, 541; XXIII — 292; XXIV — 105, 307; XXV — 9, 11, 81, 182, 299, 330, 432, 592; XXVI — 69, 205, 227, 336, 337, 447; XXVII — 317; XXVIII — 150, 230, 252, 415, 461, 462; XXIX — 17, 81, 101, 253, 259, 324, 335, 442, 443, 522, 523

Озеров Владислав (1769-1816) драматург XXVIII — 672

Озерова Калерія (1918-2012) співробітник «Нового мира», редактор XXI — 317; XXVI — 218

Ойстрах Давид (1908-1974) скрипаль XXIV — 126

Оклер Мішель (1922-1988) актор XXIII — 58, 61

Оксіюк Петро (1896-1960) ботанік XXIV — 422

Оксман Юліан (1895-1970) літературознавець XXVI — 351, 352

Окуджава Булат (1924-1997) поет, бард XXI — 564; XXIII — 237; XXIV — 53, 464; XXV — 109, 234, 237; XXVI — 46-48, 67; XXVII — 223; XXX — 23

Окуджава Михайло (1887-1937) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 594; XXIV — 464

Окуджава Шалва (1901-1938) батько Б. Окуджави, директор заводу, **розстріляний** XXVIII — 136

Окуневська Тетяна (1914-2002) кіноактриса, **репресована** XXVI — 384

Олбі Едвард (1928 р.н.) письменник XXVIII — 501-503; XXIX — 178

Олдрин Едвін (1930 р.н.) астронавт США XXIII — 549

Олдрідж Айра (1805-1867) актор XXII — 77

Олег (*Віщий*) (?-912/22) князь київський, засновник Київської Русі XXIII — 339; XXIV — 310

Олександр Македонський (356-323 до н.е.) XXII — 622

Олександр II (1818-1881) імператор Росії XXVIII — 583; XXIX — 288-292

Олександр III (1845-1894) імператор Росії XXVI — 664

Олексенко Степан (1941-2006) актор XXVI — 412

Олексій Михайлович (1629-1676) цар Росії XXIX — 291, 434

Олененко Юрій (1934-2010) міністр культури XXX — 10

Оленін Борис (1903-1961) актор XXVI — 42

Олесь (*Кандиба*) **Олександр** (1878-1944) поет XXIII — 125, 127, 298; XXVI — 197, 416, 486; XXVII — 24, 45, 121, 153, 182, 200, 234, 494, 514, 698, 699; XXVIII — 310, 348, 349, 437, 544, 547, 548, 622

Олеша Юрій (1899-1960) письменник, сценарист XXII — 164; XXV — 235; XXVII — 28, 456

Олицька Катерина (1900-1974) політв'язень, **репресована** XXIX — 46, 430

Олів'є Лоренс (1907-1989) актор, режисер XXIII — 145; XXV — 497; XXVIII — 511; XXIX — 346

Олійник Борис (1935 р.н.) поет XXI — 119, 171-173, 177; XXII — 288; XXIV — 105; XXV — 538; XXVI — 410; XXIX — 315, 345, 593, 659

Олійник Віталій[60], мистецтвознавець XXII — 75-92

Олійник Микола (1923-1997) письменник XXIX — 209

Олійник Степан (1930 р.н.) доктор політології, полковник армії США XXVII — 335

Олійників Олег (1938 р.н.) письменник XXVII — 37-43

Ольга (бл. 890-969) княгиня, дружина князя Ігоря XXII — 96, 97; XXIII — 589; XXVIII — 382, 383

Ольгерд Гедимінович (у хрещенні **Дмитро**) (1305-1377) Великий князь Литовський XXIII — 333

Ольжич (*Кандиба*) **Олег** (1907-1944) поет, археолог, лідер ОУН(М), син Олександра Олеся, **замордований у гестапо** XXIII — 565

Ольшанський Йосиф (1918-2004) драматург, кіносценарист XXVII — 213; XXVIII — 265

Ом Георг Симон (1789-1854) фізик XXVIII — 139

Омельченко Віра, викладач театрального інституту, дружина Г. Епіка XXVII — 620

Омельчук Олексій (1911-1981) актор XXIII — 63

Онассіс (*Кеннеді*) **Жаклін** дружина Дж. Кенеді (1929-1994) XXVIII — 614

Онацька Віра (1897-1968) актриса театру Л. Курбаса, громадська діячка, режисер XXIII — 125

Онацький Євген (1894-1979) політичний діяч, дипломат XXIII — 578

Оно Йоко (1933 р.н.) художник, дружина Джона Леннона XXIV — 404

Онуфрієв, працівник Держплану УРСР, звинувачений у справі СВУ XXII — 375; XXII — 375

Опалінський Казімеж (1890-1979) актор XXI — 423

Опанасенко Володимир (1937-2000) режисер XXVI — 308; XXVII — 57, 231-233, 489; XXIX — 409

Опорков Геннадій (1936-1983) режисер XXIX — 185-188, 205, 206, 236

---

60 Це був цікавий і, на жаль, забутий краєзнавець і дослідник театру («Руська бесіда», окремо — Глібов, Старицький та ін.) Уже в 60-х роках він, за свідченням Р. Пилипчука, був пенсійного віку, і пішов з життя десь після 1972 року. В. Олійник жив у Кам'янці-Подільському. Підготував до друку монографію про М. Старицького для «Дніпра», але її так і не було видано. Опікувалась ним зокрема й онука М. Старицького Ірина Стешенко. Фактично він єдиний довів, що М. Старицький був першофундатором українського професійного театру. У «Радянському літературознавстві» (травень 1967 року) була його стаття «Чи був М. П. Старицький в еміграції?», а в збірці праць Подільської історичної краєвої конференції (1969) надруковано його доповідь «Старицький і Поділля». (Л.Т.)

Оппенгеймер Якоб Роберт (1904-1967) фізик-атомник XXII — 326; XXV — 419; XXVIII — 142; XXVIII — 116

Оранжиреєва (*Розен*) Антоніна[61] (?-1960) географ, перекладач XXIX — 450

Оранський (*Гершов*) Віктор (1899-1953) композитор XXVII — 565

Орахелашвілі Мамія (1881-1937) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 589

Орвелл Джордж (*Ерік Артур Блер*) (1903-1950) письменник XXII — 180; XXVII — 252; XXVIII — 335; XXIX — 317, 318, 593; XXX — 16

Орджонікідзе Зінаїда (1894-1960) дружина С. Орджонікідзе, **репресована** XXII — 635

Орджонікідзе Серго (*Григорій*) (1886-1937) політичний діяч, **покінчив життя самогубством** XXI — 35; XXII — 395, 396, 482, 484, 587, 588, 600, 614, 624, 635; XXIV — 464; XXVI — 66; XXIX — 526

Орел Лідія (1937 р.н.) етнограф XXIV — 156; XXV — 260; XXIX — 254

Орехов Василь (1896-1990) громадський діяч, видавець XXVII — 502

Орешкевич Федір (1872-1932) співак (тенор) XXIII — 130

Орлай Іван (1771-1829) лікар, педагог, літератор із Закарпаття (Орлаі де Карбі), виїхав 1790 р. до Росії, вчитель М. Гоголя XXIII — 382

Орленев Павло (1869-1932) актор XXVIII — 658

Орлик (*Герцик*) Анна, дружина Пилипа Орлика XXVI — 307

Орлик Григорій (1702-1759) син Пилипа Орлика, граф, маршал Франції XXVI — 305, 307, 314

Орлик Петро, журналіст з Дніпровська, переведений в газету «Известия» XXV — 518, 525, 561; XXVII — 478

Орлик Пилип (*Филип*) (1672-1742) гетьман України, автор першої української Конституції XXII — 532; XXV — 446; XXVI — 305, 314

Орлівна Галина (1895-1955) письменниця, актриса, дружина Клима Поліщука XXII — 474; XXIX — 633

Орлов Василій (1896-1974) актор XXIV — 57, 58

Орлов Володимир (1930-1999) дитячий поет, драматург, ав-

---

61 Одна з найближчих подруг А. Ахматової, якій поетеса присвячувала вірші, – приставлена стежити за нею.

тор «Євгенія Сазонова» XXII — 229, 297

Орлов Микола, актор (1930 р.н.) XXI — 56

Орлов Наум (1924-2003) режисер XXIII — 25, 28, 65, 80-82, 117, 153, 225; XXIV — 35, 47, 71; XXV — 232, 233

Орлов Олександр (*Фельдінг Лейба*) (1895-1973) чекіст XXII — 606

Орлов Сергій (1908-1937) композитор, **розстріляний** XXV — 343

Орлова Віра (1918-1993) актриса XXIV — 437; XXV — 642

Орлова Любов (1902-1975) актриса XXVI — 150, 294, 295

Орлова Марина (1924-2006) актриса XXVI — 21, 83; XXIX — 174

Орлова Наталія (1939 р.н.) актриса XXVII — 456

Орловський Володимир (1842-1914) художник XXVI — 72

Орнальдо (*Смирнов*) **Микола**[62] (1883-?) лікар, гіпнотизер, артист цирку XXIV — 323

Орочко Анна (1898-1965) актриса XXIX — 151

Ортега-і-Гассет Хосе (1883-1955) філософ XXIII — 111, 584, 585

Орф Карл (1895-1982) композитор XXII — 465

Осадча Катерина (1983 р.н.) тележурналістка XXIX — 672, 679

Осадчий Михайло (1936-1994) журналіст, **дисидент, репресований** XXI — 290; XXII — 219; XXVI — 324, 325, 445, 518; XXVIII — 522, 584; XXIX — 48, 82, 167, 223, 229, 355, 591

Осборн Джон (1929-1994) драматург XXIV — 430; XXIX — 45

Освальд Лі Харві, вбивця Джона Кеннеді (1939-1963) XXI — 416; XXIV — 453; XXV — 606-612

Осецька Агнешка (1936-1997) поетеса, драматург XXVIII — 359

Осика Леонід (1940-2001) кінорежисер (КТМ) XXIV — 47, 60; XXVII — 66, 116; XXVIII — 559

Осинський Збігнев (1939 р.н.) театрознавець XXV — 634

Осипов Володимир (1938 р.н.) **дисидент, репресований** XXVII — 659, 661

Оскілко Володимир (1892-1951) вчитель, **застрелений** агентом НКВД XXII — 358

Особік Володимир (1943-1997) актор XXIX — 192, 193

---

62 Співпрацював з НКВД, приятелював з М. Тухачевським, дочка Антоніна — дружина В. Абакумова. Таємниче зник в 30-і роки.

Осокін Михайло (1903-1995) композитор XXI — 385; XXIII — 98; XXV — 441; XXVII — 565; XXIX — 307

Осоргін Михайло (1878-1942) письменник XXIX — 152

Остапчук Дмитро (1900-1939) вчитель, закатований в НКВД XXII — 517

Остафійчук Іван (1940 р.н.) художник XXIV — 74; XXIX — 87, 277

Остерва Юліуш (1885-1947) режисер XXVI — 367-369; XXVII — 262

Остін Джейн (1775-1817) письменник XXX — 117

Острик Михайло (1927-1987) критик XXVIII — 526

Островитянов Костянтин (1892-1969) економіст XXII — 524

Островська Раїса (1906-1992) дружина М. Островського XXVIII — 335

Островський Арсеній (1897-1989) перекладач XXII — 324, 620, 651; XXVI — 403

Островський І., журналіст XXV — 521, 522, 563

Островський Микола (1904-1936) письменник XXI — 307; XXIII — 116, 260; XXV — 565; XXVIII — 228, 260, 334, 427; XXIX — 84

Островський Олександр (1823-1886) драматург XXIII — 19, 46, 47, 222, 226; XXIV — 232, 286; XXV — 254, 488, 509, 639, 640, 643; XXVI — 301, 350; XXVII — 381; XXVIII — 673; XXIX — 86, 282, 393

Остроградський Михайло (1801-1862) математик XXIX — 439, 566

Острозький Василь (?-1461) князь, меценат XXVIII — 547

Остужев (*Пожаров*) Олександр (1874-1953) актор XXIV — 35; XXVIII — 533

Осьмачка Тодось (1895-1962) письменник XXI — 564, 614; XXIV — 274, 462; XXV — 382; XXVI — 56

Отвей (*Отуей*) Томас (1651-1685) драматург XXIX — 614

Отколенко Рудольф (1941 р.н.) актор, драматург XXVIII — 419

Отроковський Володимир (1892-1918) історик літератури XXVIII — 548, 549

Отрощенко Валентина (1948 р.н.) поетеса XXI — 107, 109, 282, 325, 326, 363, 368, 481, 482

Отрощенко Сергій (1910-1988) художник XXIII — 236; XXIV — 130

Оттен Карл (1889-1963) поет, драматург XXIX — 471

Охлопков Микола (1900-1967) режисер XXI — 111; XXII —

553; XXIII — 124, 544; XXIV — 402; XXV — 568; XXVI — 52, 130-138, 153; XXVIII — 224, 225, 679

Охлупін Ігор (1938 р.н.) актор XXI — 193; XXIV — 437; XXV — 537, 564, 642, 647; XXVI — 53; XXVII — 516

Охорович Юліан (1850-1917) фізик XXVIII — 140

Охріменко Микола (1895-1979) учений-винороб XXV — 585; XXVI — 406

Охрімович Василь (1914-1954) діяч ОУН, **розстріляний** XXVII — 249

Оцепка Теофіл (1863-?) художник-примітивіст, містик XXII — 437-439, 445-448, 563

Очкін Олексій (1922-2003) кінорежисер, письменник XXV — 533; XXVI — 122, 124

Ошеровський Матвій (1920-2009) режисер, учень М. Крушельницького XXIV — 94

Оя Бруно (1933-2002) актор XXI — 424

Оякяер Вальтер (1923 р.н.) композитор, альт-саксофоніст, джазмен XXII — 465

П

П'янов Володимир (1921-2006) письменник XXI — 159; XXVI — 235

П'ятаков Георгій (*Юрій*) (1890-1937) політичний діяч, **розстріляний** XXII — 629, 630; XXIII — 556

Павел Йозеф, міністр юстиції ЧССР XXII — 109, 111; XXIII — 44

Павленко (*Танюк*) Галина (1930-2009) вчителька, сестра Л. Танюка XXI — 561; XXII — 312, 313, 389; XXIII — 78, 79, 83, 117, 120, 121, 154, 203, 216, 273; XXIV — 20, 227, 230, 452; XXV — 280-282; XXVII — 511, 696; XXVIII — 212, 213; XXIX — 176, 218, 259, 260, 308, 333, 395, 397, 656, 663-665

Павленко Алек (1960 р.н.) син Г. Павленко XXIII — 216; XXIX — 259, 333, 396, 656

Павленко Віта (1967 р.н.) дочка Г. Павленко XXIII — 78-80, 203, 216; XXV — 281, 283; XXIX — 259, 260, 333, 395, 656

Павленко Оксана (1895-1991) художник XXVIII — 463-466, 468, 470, 488

Павленко Олег (1933-1989) голова колгоспу на Чернігівщині XXII — 313; XXIII — 79, 121,

215, 216; XXIV — 230; XXV — 282; XXVII — 511; XXVIII — 213; XXIX — 259, 395, 656

Павленко Петро (1899-1951) письменник XXI — 339, 422

Павленко Сергій (1955 р.н.) історик, журналіст, племінник Л. Танюка XXII — 389; XXIII — 15, 16; XXIX — 396

Павленков Флорентій (1839-1900) видавець XXVIII — 501; XXIX — 529

Павлинчук Валерій (1937-1968) фізик, **дисидент** XXIV — 331

Павличко Дмитро (1929 р.н.) поет XXI — 72, 167, 494, 496; XXII — 288, 397, 477, 517; XXIV — 105, 408, 418; XXV — 331, 518, 538, 563, 595; XXVI — 189, 190, 231, 253, 321; XXVII — 484; XXVIII — 106, 109, 166-169, 185, 515, 520, 526; XXIX — 91, 119, 175, 203, 248, 315, 348, 442, 593

Павличко Соломія (1958-1999) літературознавець XXVI — 684

Павліченко Людмила (1916-1974) снайпер XXII — 248

Павлов Віктор (1940-2006) актор XXIX — 607

Павлов Володимир (1915-1993) перекладач у Сталіна, дипломат XXVIII — 270

Павлов В.Н. (?-1925) загинув як жертва Сталіна XXV — 41

Павлов Іван (1849-1936) фізіолог, академік XXIV — 314

Павлов Платон (1812-1895) професор, історик, організатор недільних шкіл у Києві, **репресований** за участь у вечорі, присвяченому М. Михайлову XXI — 580

Павлова (*Гилевич*) Дора (1925-1986) письменниця XXIII — 85

Павлова Тетяна (1932-1985) театрознавець XXIII — 153; XXVI — 169, 233, 260, 261, 306; XXVII — 261; XXIX — 32, 51, 144, 216, 507

Павловська Зінаїда, актриса XXIV — 162-164

Павлушков Микола[63] (1907-1937) очільник СУМу, **розстріляний** у Сандармосі XXII — 329, 357, 363, 381, 384

Павлюк Н., літературознавець XXIX — 199

Павлюк Сергій (1978 р.н.) режисер XXI — 610

Паганіні Ніколо (1782-1840) скрипаль, композитор XXVIII — 282

---

63 Племінник Сергія Єфремова, виказав тайник з його «Щоденником», визнав на процесі СВУ все, аж до того, щозаснував СУМ. Антоненко-Давидович писав, що Павлушков «якщо й вірити всім його свідченням, виглядав на суді, як оперетковий ватажок — без війська й однодумців». Це не врятувало його від загибелі — розстріляли у Сандармосі в один день з Курбасом і Кулішем.

Падалка Іван, художник (1894-1937) **розстріляний** XXI — 44; XXII — 378; XXVIII — 166, 463, 489

Падерін Іван (1918-1988) письменник XXV — 533

Падун-Лук'янова Леся (1924-2002) **дисидентка** XXVIII — 359

Пажес Мадлен, кохана Аполлінера XXII — 160

Пажитнов Леонід (1930-1997) філософ XXII — 430

Паламар Арсен (1936 р.н.) журналіст XXIX — 691, 693

Паламарчук Дмитро (1914-1998) перекладач, **репресований** XXVII — 275; XXIX — 348

Палах Ян (1948-1969) студент, **покінчив життя самоспаленням** на знак протесту проти окупації Чехословаччини XXIV — 100, 429; XXVIII — 135

Паливода Іван (1885-1985) художник, політичний діяч XXI — 352

Палієвський Петро (1932 р.н.) критик XXIV — 262, 263, 274; XXV — 183, 447; XXVI — 60

Палій Олександр (1974 р.н.) історик XXIX — 695

Панадіяді Мірра (*Марсель*) театральний художник XXII — 298

Панас Анатолія (1943 р.н.) поетеса, **репресована** XXVI — 511

Панібудьласка Володимир (1929-2011) історик XXIX — 198

Панкок Отто (1893-1966) художник XXIV — 450, 451

Панкратова Анна (1897-1957) історик, академік XXII — 524, 546

Пансо Вольдемар (1920-1977) режисер XXIX — 8, 37, 216

Панч (*Панченко*) **Петро** (1891-1978) письменник XXI — 158; XXII — 409; XXVII — 79, 81, 83, 160

Панченко Тамара (1936 р.н.) архітектор XXIX — 88

Паньківський Кость (1897-1973) політичний діяч, правник XXVII — 364; XXVIII — 616

Паньківський Северин (1872-1943) XXIX — 270

Паньоль Марсель (1895-1974) драматург XXV — 615

Папа Пій XI Аброджіо Даміано (1857-1939) XXVIII — 361

Пападопулос Георгіос (1919-1999) прем'єр-міністр Греції, голова хунти «чорних полковників» XXV — 459

Папазян Ваграм (1888-1968) актор XXIV — 35; XXVIII — 639

Папарук (*Тичина*) **Лідія** (1900-1975) дружина і секретар П. Тичини XXVI — 56

Папатанасіу Аспасія (*Анфіса*) (1918 р.н.) актриса XXIX — 249

Паперний Зиновій (1919-1996) письменник, доктор філологічних наук XXVIII — 213-219

Параджанов Сергій (*Параджанян Саркіс*) (1924-1990) кінорежисер, **репресований** XXI — 421, 571; XXII — 217, 407, 409; XXIII — 94, 103; XXIV — 396; XXV — 534; XXVI — 10, 305; XXVII — 54, 66, 116; XXVIII — 190-196, 205, 206; XXIX — 273, 279

Параконьєв Костянтин (1920-1989) актор XXIX — 145

Парвус (*Гельфанд*) **Олександр** (*Ізраїль*) (1867-1924) політик, соціал-демократ, меншовик XXII — 429

Паронян Акоп (1843-1891) драматург XXVIII — 645

Парра Олександр (*Алек*) (1943 р.н.) актор XXI — 304, 306, 307, 312, 313, 333, 335, 441, 491; XXII — 312, 418, 434-436, 480, 505; XXIII — 106, 107, 109, 114, 118, 156, 157, 227, 240, 250; XXIV — 60, 91, 108, 113, 114, 277, 406, 446; XXV — 248, 367, 593; XXIX — 85, 482, 490, 524

Парфанович Софія (1898-1968) письменниця XXV — 228

Пархоменко Геннадій (1938 р.н.) філософ XXV — 28, 29; XXVI — 141, 166

Пархоменко Михайло (1910-1983) літературознавець XXVI — 151, 241, 403, 405; XXVII — 24, 25, 51, 52, 104, 148, 174, 185, 186, 188, 190, 195-201, 472, 484-486, 514, 685, 686; XXIX — 486

Паскаль Блез (1623-1662) математик, філософ XXV — 356; XXVII — 529, 560; XXVIII — 138

Пассендорфер Єжі (1923-2003) режисер XXI — 423

Пастернак Борис (1890-1960) поет XXI — 111, 327, 328; XXII — 95, 147, 244; XXIII — 8, 263, 554; XXIV — 18, 33; XXV — 287, 346, 430, 432, 433, 448, 501; XXVI — 396, 397; XXVII — 94, 142, 475, 476, 484, 497, 498, 500, 506, 509; XXVIII — 132, 246, 607; XXIX — 101, 665

Пастернак Леонід (1862-1945) художник, батько Б. Пастернака XXVI — 72

Патик Володимир (1929 р.н.) художник XXI — 353; XXIII — 236; XXIV — 74

Патока Зазар, писар, ув'язнений на Соловках XXVIII — 221

Патолічев Микола (1908-1989) партійний діяч XXII — 546

Патон Борис (1918 р.н.) академік, президент АН УРСР XXI — 44; XXV — 548; XXVI — 288; XXVII — 117

Патон Євген (1870-1953) академік АН УРСР, мостобудівничий XXI — 620

Паукер Анна (1893-1960) політична діячка Румунії XXVII — 386

Паунд Езра (1885-1972) поет XXVII — 234

Паустовський Костянтин (1892-1968) письменник XXIII — 259-263; XXIX — 680

Пахльовська Оксана (1956 р.н.) письменниця, культуролог, дочка Л. Костенко XXIX — 355

Пацаєв Віктор (1933-1971) космонавт, загинув XXVII — 571

Пацаль Андрій (?-1963) вчитель української мови, бандурист, **репресований** XXIX — 658

Пацаль Святослав, його син XXIX — 658

Пачовський Василь (1874-1942) поет XXII — 13, 133; XXIII — 125; XXVII — 653

Пачулія Григорій (1904-?) нарком НКВД Абхазії, арештований 1955 року, звільнений 1977 без реабілітації XXVII — 16

Пашенна Віра (1887-1962) актриса XXI — 577, 578

Пашко Атена (1932-2012) поетеса, громадська діячка, дружина В. Чорновола XXII — 108; XXVIII — 522; XXIX — 75, 77, 165, 224, 225, 380, 297, 298, 492

Пашкова Лариса (1921-1987) актриса XXV — 533

Пащенко Андрій, секретар Дніпропетровського обкому партії з ідеології XXV — 30

Пащенко Микола (1916-1995) композитор XXVIII — 641

Пеленський Зиновій (1890-1943) громадський діяч XXVIII — 372, 395-397, 402

Пелех Мирослава (1926 р.н.) **репресована** XXV — 116

Пелех Яків, батько Мирослави, служив у Петлюри XXV — 116

Пелісьє Жан (1883-1939) дипломат, журналіст XXV — 300, 347-349

Пен де Хуай (1898-1974) маршал, **репресований** XXVIII — 427

Пендерецький Кшиштоф (1933 р.н.) композитор XXIV — 473

Пенже Робер (1920-1997) драматург-авангардист XXIII — 529

Пенна Сандро (1906-1977) поет XXIX — 277

Пенсон Борис (1947 р.н.) художник, **репресований** XXVI — 444

Пеппер Джон (*Погані Йозеф*) (1886-1938) комуніст, **розстріляний** XXII — 243

Первомайський Леонід (*Гуревич Ілля*) (1908-1973) поет XXI — 401, 404; XXII — 477; XXV — 181; XXVIII — 117, 127, 135, 206, 207, 223, 224, 483, 488, 609; XXIX — 88, 160, 523

Первухін Михайло (1904-1978) політичний діяч XXII — 546

Перегуда Олександр (1893-1969) кінорежисер XXII — 123-125, 478, 480; XXIII — 56, 149; XXV — 532; XXVIII — 614

Перельмутер Вадим (1943 р.н.) поет XXIV — 438; XXVI — 83, 337, 338; XXVII — 78, 261; XXVIII — 213, 469, 598; XXIX — 468, 507

Перепадя Анатоль (1935-2008) перекладач XXI — 404; XXIV — 279; XXIX — 268

Перепелиця Петро (1917-2005) театрознавець XXIII — 193-199, 202-206; XXIV — 109; XXV — 278, 279, 530; XXVIII — 532; XXIX — 392, 611

Перепечко Марек (1942-2005) актор XXI — 423

Перетц Володимир, академік літературознавства XXVIII — 547, 549, 551, 552

Перец Маркіш Давид (1895-1952) письменник, **репресований** XXVIII — 446, 447

Пестель Павло (1793-1826) декабрист, полковник, **страчений** XXIX — 114

Пестови, Валерій і Віктор, робітники, **репресовані** XXVIII — 532

Петефі Шандор (1823-1849) поет, **загинув** XXI — 405; XXII — 226, 396; XXVII — 58-62; XXVIII — 203, 280, 281; XXIX — 263, 566

Петіпа Віктор (1878-1933) актор XXVII — 183

Петкявічюс Вітаутас (1930-2008) письменник XXI — 134

Петлюра Симон (1879-1926) політичний діяч УНР, **застрелений** агентом НКВД ГПУ С. Шварцбардом XXI — 154, 241-243, 247, 252, 254, 255, 257-262, 304, 305, 361, 501, 502, 525, 526; XXII — 133, 335, 337, 343, 347, 358, 368, 602; XXIII — 90, 289-298; XXIV — 464; XXV — 299, 300, 347-349; XXVI — 197; XXVII — 363, 450; XXVIII — 348, 594; XXIX — 112-121, 672; XXX — 27

Петрарка Франческо (1304-1374) поет XXII — 58

Петрашевський Михайло (1821-1866) громадський діяч, **репресований** XXVIII — 584

Петренко І. (псевдонім *І. Гайдаєнка*) (1914-1994) письменник XXVII — 332

Петренко-Федишин Ірина (1928 р.н.) художник, мистецтвознавець, США XXVIII — 143

Петрицький Анатоль (1895-1964) живописець і театральний художник XXI — 44, 197, 564, 566, 574; XXII — 110, 652; XXIII — 75, 140, 156-158, 252, 287; XXIV — 150, 203, 204; XXVI — 31, 37, 240, 363, 420; XXVII — 25, 84, 85, 97, 296, 514; XXVIII — 489; XXIX — 258, 366

Петро I (1672-1725) цар XXI — 395, 442, 621; XXIV — 240, 307, 329; XXV — 504, 525; XXVI — 109, 307, 504, 627; XXVII — 41, 484, 663; XXVIII — 191, 464, 465; XXIX — 159, 290, 291, 435, 566, 567, 697

Петров Андрій (1919-1990) актор ЦТСА XXIX — 85

Петров Антон[64] (?-1861) селянин, **розстріляний** XXI — 583

Петров Віктор[65] (псевдоні-

[64] У І половині квітня 1861 р. в с. Бездна Саського повіту Казанської губернії відбувся виступ селян. Антон Петров витлумачив на свій лад царське «Положенння» й очолив бунт. Уряд ввів туди військо під командою Апраксіна, який дав наказ стріляти в селян. Антон Петров вийшов уперед з царським «Положенням» на голові — його схопили й розстріляли. Звідси — фраза про «кров мученика». (Л.Т.)

[65] Постать загадкова й амбівалентна. Емігрант, автор антибільшовицьких книжок, викривач радянського терору і талановитий письменник; , літературознавець і радянський розвідник.

Народився в Катеринославі. У 20-30 роки суміщав глибокі наукові праці з літературною творчістю. З 1927 р. очолював Етнографічну комісію Всеукраїнської академії наук. Був близький до українських неокласиків – Зерова, Рильського, Филиповича.

У 1938 р. В. Петрова заарештовано, але за два тижні відпущено. У 1941 р. Петрова разом з іншими працівниками Академії наук евакуювали до Уфи. Незабаром туди прийшла машина, котра вивезла вченого у невідомому напрямку. А за деякий час він раптом опинився в окупованому німцями Харкові, потім у Києві. Редагував журнал «Український засів», дозволений німецькою цензурою.

У 1944 р. став професором філософії Мюнхенського університету.

У 1949 р. В. Петров зник. Ходили чутки в емігрантських колах, що його викрали і вбили бандерівці. Лише через сім років після тих подій емігрант археолог М. Міллер випадково знайшов інформацію про В. Петрова у радянському довіднику «Археология в СССР». З того часу стає очевидним факт взаємостосунків Петрова з органами радянської розвідки. Але лишилися загадками природа тих стосунків; причина, чому спецслужби не ліквідували професора, чому його не репресували за антирадянську книгу про діячів «розстріляного Відродження».

За спогадами колег В. Петрова, їм доводилось чути його власні розповіді про розвідницьку діяльність. Нібито завданням Петрова було очолити український уряд (якби німці бажали його створити), і навіть ліквідувати Гітлера (подробиць Петров не розповідав, але казав, що це завдання було пов'язане з с. Вінницею, де, як відомо, був бункер фюрера, куди він приїздив під час війни).

З постаттю Петрова пов'язують, зокрема, порятунок від Голокосту караїмів. За спогадами, він зміг переконати німецьку окупаційну владу, що караїми – не євреї, посилаючись на їхнє хазарське походження і ту обставину, що в Російській імперії караїми, на відміну від євреїв, могли отримувати дворянські титули.

Можливо, остаточна відповідь про завдання В. Петрова-розвідника зберігається в архівах СБУ, але вони досі засекречені.

ми *Домонтович, Віктор Бер*) (1894-1969) письменник XXVII — 246; XXVIII — 17, 18, 21, 22, 541-557

Петров (*Катаєв*) **Євгеній** (1902-1942) письменник XXIX — 280

Петров Лев (1924-1970) зять М. Хрущова, письменник XXVII — 347

Петров Михайло (1937-2005) актор Мінського ТЮГ XXIV — 161, 164, 288

Після вивезення з Мюнхена Петров майже рік жив у Москві в надзвичайно тяжких побутових умовах, без постійної роботи. Згодом йому дозволили повернутися до Києва, де він улаштувався молодшим науковим співробітником Інституту археології без врахування його наукового ступеню. Знайти цю роботу допомогла довідка про те, що в роки війни він був «бойцом партизанского отряда им. Берии». А відновити докторський ступінь не допомогло навіть сприяння старого друга, Максима Рильського.

Ходили чутки, що Петров «відбив» дружину у Миколи Зерова і «посадив» свого друга і колегу, що арешти неокласиків — справа і його рук, що сама Софія (дружина М. Зерова) — теж «агент». Ці звинувачення потрапили навіть до солідних праць відомих вчених. Петров і Софія Федорівна побрались після 35 років знайомства — у 1957 р.

З 1956 р. Петров очолював архів Інституту археології. У 1966 р. у віці 72 р. В. Петров подав до захисту кандидатську дисертацію «Мова. Етнос. Фольклор». Рішенням вченої ради йому було присвоєно одразу ступінь доктора філологічних наук.

Петров Федір (1876-1973) партійний діяч XXII — 326; XXVIII — 278

Петрова (*Крушельницька*) **Євгенія** (1902-1989) актриса XXI — 561; XXII — 314; XXIII — 280; XXVI — 243; XXVII — 258, 572; XXVIII — 102; XXIX — 191

Петрович С.О., білоруський театрознавець, згодом — заступник міністра культури XXIV — 160-164, 284-288

Петровський Андрій (1869-1933) актор, режисер XXVIII — 289, 658

Петровський Григорій (1878-1958) партійний діяч XXII — 394, 631; XXVI — 113

Петровський Леонід (1933 р.н.) історик, правозахисник XXIV — 385; XXV — 17; XXVIII — 277, 280

Петровський Федір (1890-1978) античник, перекладач, **репресований** XXV — 585

Петроній Арбітр (14-46) автор «Сатирикона» XXII — 163

Петрусенко Оксана (1900-1940) співачка XXVI — 423

Петрусявічус Альгірдас, політв'язень, **репресований** XXVI — 483

Петухов Олексій (1940 р.н.) актор XXIX — 336

Печеніжський Микола (1925-1998) драматург XXI — 215

Печковський Микола (1896-1966) співак XXVIII — 681

Печніков Геннадій (1926 р.н.) актор, режисер ЦДТ XXIII — 25, 26

Пивоваров Микола (1910-1986) літературознавець, викладач XXII — 502

Пилипенко К., XXIX — 637

Пилипенко Наталя (1898-1973) актриса школи Л. Курбаса (США) XXIV — 117, 200, 208, 280; XXIX — 360, 633

Пилипенко Сергій (1891-1934) письменник, чоловік Наталі Пилипенко, **розстріляний** XXII — 223, 474; XXIV — 370, 372; XXV — 380; XXVII — 103, 297

Пижова Ольга (1894-1972) актриса XXI — 576

Пилипчук Ростислав (1936 р.н.) театрознавець XXI — 99, 416-419; XXII — 76, 230-232, 318; XXIII — 202, 269; XXV — 372, 489; XXVII — 22, 349; XXIX — 208

Пимоненко Микола (1862-1912) художник XXIII — 156, 157; XXVI — 72

Пир'єв Іван (1901-1968) кінорежисер XXV — 53

Пиріг Любомир (1931 р.н.) лікар, академік (КТМ) XXIX — 88; XXX — 34

Пирогов Микола (1810-1881) хірург XXI — 620

Писанка (*Писанко*) Руслана (1965 р.н.) актриса, телеведуча XXIX — 682

Писарєв Дмитро (1840-1868) критик XXI — 559, 560, 578-590

Писарєв Сергій (1902-1979) правозахисник, двічі **репресований** XXIX — 314

Піаф Едіт (1915-1963) співачка XXIII — 532; XXV — 534, 535

Пігулович Зінаїда[66] актриса й режисер з режисерської лабораторії Л. Курбаса XXII — 124, 133, 299, 300, 308; XXIII — 280; XXIX — 57

Підгайний Семен (1907-1965) історик, письменник, **репресований** XXII — 474, 475; XXVII — 680, 682; XXVIII — 30, 117

Підгорний Микита (1931-1982) актор XXV — 137; XXVIII — 649; XXIX — 248, 467

Підгорний Микола (1903-1988) державний діяч XXI — 26, 315; XXII — 19; XXV — 22; XXVII — 278

Підмогильний Валер'ян (1901-1937) письменник, **розстріляний** XXII — 223, 409; XXIV — 101, 366; XXVII — 247

[66] В 1930 р. пішла з «Березоля», знімалась у кіно.

Підсуха Олександр (1918-1990) письменник XXV — 423; XXVII — 142-144, 703, 705; XXVIII — 9, 337; XXIX — 231

Пізіс Філіпо де (*Луїджі Філіпо Тібертеллі*) (1896-1956) художник, письменник XXIX — 277

Пій IX Папа Римський (1792-1878) XXII — 148

Пікассо Пабло (1881-1973) художник XXI — 455, 614; XXII — 147, 153, 155, 497; XXIV — 441, 450; XXV — 73, 502, 503; XXVIII — 192, 593

Піксанов Микола (1878-1969) літературознавець XXI — 396

Пікулева Галина, мистецтвознавець XXIX — 147

Піллер Ян (1922-1995) профспілковий лідер XXII — 340

Пілсудський Юзеф (1867-1935) XXII — 344, 353, 358, 370; XXIII — 9; XXIV — 393

Пільгук Іван (1899-1984) письменник XXIX — 669

Пільняк Борис (*Вогау*) (1894-1938) письменник, **розстріляний** XXV — 42, 339; XXVIII — 24, 25

Пільчевська Світлана, редактор XXIX — 611

Піменов Володимир (1905-1995) театральний критик XXI — 191, 527-539; XXV — 98

Піменов Револьт (1931-1990) математик, історик, **дисидент, репресований** XXVI — 386, 426

Піменов Юрій (1903-1977) художник XXIV — 437; XXV — 640; XXIX — 219, 593

Пінгірян Гаяне[67], історик XXIX — 200, 201

Пінігін Володимир (1941 р.н.) художник XXI — 186

Пінський Леонід[68] (1906-1981) мистецтвознавець, **репресований** XXV — 592; XXVI — 144; XXVII — 217; XXVIII — 136; XXIX — 175, 330

Пінчевський Мар (1930-1984) перекладач XXII — 411, 481, 502, 503

Піотровський Борис (1908-1990) директор Ермітажу XXV — 32

Піранделло Луїджі (1867-1936) письменник, драматург XXI — 218; XXIII — 160, 530; XXIV — 374; XXVIII — 512

Піросмані(*швілі*) **Ніко** (1862-1918) художник-примітивіст XXVI — 310

Пісарро Каміль (1831-1903) художник XXII — 497

---

67 Вчилась і жила в Харкові, потім переїхала до Єревану. Розробляла, зокрема, тему «Київ і вірмени».

68 Доніс на Пінського Яків Ельсберг (1901-1976), лауреат Сталінської премії, виключений 1962 року із Спілки як донощик.

Піскатор Ервін (1893-1966) режисер XXI — 192; XXV — 307; XXVII — 171; XXVIII — 75, 84

Піскун Іван (1910-1990) театрознавець, директор театрального інституту в Києві, **репресований** 1939 р. XXIII — 256, 272; XXV — 496; XXVII — 25, 229, 464; XXIX — 191

Піскунов Володимир (1925 р.н.) критик XXIV — 227

Пітоєва Кіра (1939 р.н.) мистецтвознавець XXVI — 358, 359, 438; XXVII — 104, 105, 114, 115, 138, 282; XXVIII — 470

Пітт Вільям Старший (1708-1778) дипломат XXIII — 578

Піфагор (бл. 580 до н.е.-бл. 500 до н.е.) математик XXII — 264; XXVI — 235, 262

Піцишина Ольга (1946 р.н.) актриса XXV — 88; XXIX — 401

Плавт Тит Макцій (бл. 250 — 184 до н.е.) римський комедіограф XXVII — 55; XXVIII — 318

Плаксій Борис (1937-2012) художник КТМ XXI — 155

Планк Макс (1858-1947) фізик XXVIII — 115, 158

Планшон Роже (1931-2009) режисер XXIII — 55-62, 76

Платон Афінський (бл. 427-347 до н.е.) філософ XXIII — 204, 237; XXIV — 376; XXV — 580; XXVII— 529, 531, 535, 536, 620; XXVIII — 95, 122, 186; XXIX — 616, 692

Платонов (*Климентов*) Андрій (1899-1951) письменник XXI — 72, 317; XXIV — 366; XXV — 615; XXVI — 62; XXVIII — 246; XXIX — 265, 517-522

Плахотнюк Микола (1936 р.н.) **дисидент,** КТМ XXVI — 104-116, 445, 454, 463, 464; XXVIII — 55; XXIX — 44, 226, 379-383

Плахтін Іван (1907-1985) письменник XXVIII — 471, 472

Плачинда Сергій (1928-2013) письменник XXV — 489

Плейден Анні, кохана Аполінера XXII — 150

Плесецький Лев, актор, один з основоположників Молодого театру VI XXII — 589, 593

Плетньов Аркадій (1908-1978) театрознавець XXIV — 279; XXV — 302-317; XXIX — 214, 243

Плетньов Дмитрій (1871-1941) лікар-терапевт, **розстріляний** XXII — 635

Плеханов Георгій (1856-1918) філософ-марксист XXII — 327, 559, 641; XXV — 270, 421; XXVII — 521; XXVIII — 514, 586-591, 673; XXIX — 672

Плетньов Петро (1792-1865) поет, критик XXIII — 325

Плісецька Майя (1925 р.н.) балерина XXVI — 385

Плотін (205-270) античний філософ XXIV — 311; XXVII — 529

Плохотнюк Ганна (1942 р.н.) актриса XXI — 83; XXV — 88

Плошевський Владислав (1853-1892) актор XXIV — 69

Плужник Євген (1898-1936) поет, **репресований,** помер на Соловках XXI — 563, 572, 573; XXII — 95, 109; XXIII — 93; XXIV — 462; XXVI — 177; XXVII — 514; XXVIII — 29, 30, 32, 113, 527, 539; XXIX — 315, 316, 361-363, 367, 634

Плутарх (бл. 45-127) письменник, історик XXIV — 390, 391, 442, 448; XXV — 580; XXVIII — 306

Плучек Валентин (1909-2002) режисер XXIII — 15; XXIV — 433; XXVI — 227; XXIX — 79, 177, 661

Плющ Євген, предок Л. Плюща, ув'язнений у Шлісельбурзькій фортеці XXVI — 625

Плющ Леонід (1939 р.н.) математик, **дисидент, репресований** XXII — 23; XXIII — 554-557; XXIV — 156, 317-358, 360; XXV — 73, 301; XXVI — 99, 139, 429, 616-645; XXVIII — 565; XXIX — 44, 141, 193, 430-432, 505; XXX — 13

Плющ Микола, дід Л. Плюща, **репресований** XXVI — 625

Пнін Іван (1773-1805) поет, син кн. Репніна XXVII — 479

Побєдоносцев Костянтин (1827-1907) державний діяч, обер-прокурор Синоду XXVII — 105, 283, 574, 691; XXVIII — 585, 586

По Едгар (1809-1849) письменник, драматург XXII — 164; XXIV — 145; XXX — 91

Погодін (*Стукалов*) Микола (1900-1962) драматург XXII — 70; XXV — 495; XXVII — 400, 527; XXVIII — 116, 117, 228; XXIX — 38, 149, 336

Погодін Михайло (1800-1875) історик, публіцист, видавець XXIII — 387

Погодін Радій (1925-1993) письменник XXI — 340

Погосян, лікар ЦК, учасник вбивства Фрунзе XXV — 42

Погружальський Віктор (1925 р.н.) палій бібліотеки XXIV — 239-251; XXVII — 340

Под'япольський Григорій (1926-1976) **дисидент, репресований** XXIV — 333; XXVI — 154

Подвойський Микола (1980-1948) політичний діяч XXIX — 567

Подоляк Б. (один з псевдонімів ***Григорія Костюка***) (1902-2002) критик і літературознавець із США, член «Пролітфронту» XXVII — 449

Подольський, працівник Наркомзему, звинувачений у справі СВУ XXII — 375, 376

Подорожній Лесь (1902-1984) актор, школи Л. Курбаса, **репресований** XXI — 575; XXVI — 318

Пожарський Дмитрій (1578-1642) керівник народного ополчення XXVII — 393

Поздеєв Юрій (1930-1994) адвокат, правозахисник XXIII — 91

Позерн Борис (1882-1939) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 610

Позичанюк Йосип (1913-1944) полковник УПА, член Проводу ОУН. Загинув у бою із загоном НКВД XXIII — 565

Покальчук Володимир (1897-1982) філолог, батько Юрія та Олега Покальчуків, **репресований** XXII — 413; XXIV — 17; XXVI — 43

Покальчук Юрій (1941-2008) письменник XXVI — 69, 74, 83, 146-149; XXVII — 284, 527, 683, 685; XXIX — 312; XXX — 79

Покаржевський Борис, тоді начальник Управління Культури Москви XXIX — 331

Покотило Михайло (1906-1971) актор XXIV — 395; XXVI — 679; XXIX — 214

Покрасс Дмитро (1899-1978) композитор XXVI — 125

Покровська Алла (1937 р.н.) актриса XXVI — 290

Покровський Борис (1912-2009) режисер опери XXV — 28

Покровський Дмитро (1944-1996) композитор XXIX — 79, 80

Покровський Михайло (1868-1932) історик XXIX — 696

Пол Пот (*Салот Сар*) (1925-1998) лідер червоних кхмерів XXII — 622; XXIX — 507

Полан Жан (1884-1968) письменник, есеїст, член Французької Академії XXVII — 412

Поланський Роман (1933 р.н.) кінорежисер XXV — 81

Полевой Микола (1796-1846) перекладач, драматург XXVIII — 672

Полежаєв Георгій (1900-1986) режисер XXI — 536

Полєвой (*Кампов*) **Борис** (1908-1981) письменник XXII — 273

Полєнов Василь (1844-1927) художник XXVI — 72

Полєнова Олена (1850-1898) сестра В. Поленова XXIV — 68

Ползунов Іван (1728-1766) шахтар, винахідник XXIX — 567

Поливанов Костянтин (1904-1983) фізик, електротехнік XXV — 432, 433

Поливанов Михайло (1930-1992) фізик XXV — 432, 433

Полінська Віра (1913-1994) актриса XXV — 87; XXIX — 402

Поліцеймако Марія (1938 р.н.) актриса XXIII — 184

Поліщук Валер'ян (1897-1937) письменник, **розстріляний** XXII — 472-474; XXIV — 133, 134; XXVII — 76, 79, 81

Поліщук Клим (1891-1937) письменник, **розстріляний** XXII — 474, 475; XXVII — 81; XXVIII — 29

Поліщук Люцина-Електра (1927 р.н.) дочка Валеріана Поліщука XXII — 472

Поліщук Марко Реон, син В. Поліщука, **загинув на фронті** XXII — 473

Полковников Дмитрій[69], актор театру ББК у Медвежогорську, **репресований** XXV — 437

Положій Георгій (1914-1968) математик XXIV — 156

Полоз Михайло (1891-1937) державний діяч, **розстріляний** XXIV — 49; XXVIII — 32; XXIX — 667

Полонський Вячеслав (1886-1932) письменник XXVIII — 614, 615

Полотай Михайло (1897-1993) бандурист XXVII — 352

Полторацький (*Озеров*) Олекса (1905-1977) письменник XXI — 574; XXII — 18, 22, 109, 127, 173, 218-225, 233-236, 410, 541; XXIII — 89; XXIV — 76, 89, 100, 101, 105; XXV — 260, 381; XXVI — 10, 33, 183, 419, 420; XXVII — 326; XXIX — 369, 378, 385

Полудень Микола (1921-2006) генерал-майор КГБ XXIV — 121; XXIX — 224, 386

Полусмакова (*Полусмак*) Ликера (1840-1917) наречена Т. Шевченка XXI — 311

Полупарнев Володимир (1920-1992) актор XXII — 390, 405

Поль Олександр (1832-1890) археолог, меценат XXV — 526

Польгар Альфред (1875-1955) драматург XXI — 547; XXIX — 431

Поляков Анатолій (1922-2005) театрознавець XXI — 12, 37

Полянський Дмитро (1917-2003) партійний діяч XXVI — 60; XXVII — 659

Пом'янський Левко, письменник XXII — 278-288

---

69 Дані про нього недоступні. Я знайшов Полковникова Дмитра Петровича (1876-1937) в списку людей, які були репресовані у Томській області в 1931 році. Можливо, мова йде про одну й ту ж особу.

Помпіду Жорж (1911-1974) президент Франції XXVIII — 342

Пономаренко Євген (1909-1994) актор, НА СРСР XXI — 128, 341, 527; XXVII — 22; XXIX — 576

Пономаренко Пантелеймон (1902-1984) партійний діяч XXII — 546; XXIV — 23, 25

Пономарьов Борис (1905-1995) партійний діяч XXIX — 272, 248

Пономарьова Марія, лікар, дружина П. Корнієнка XXIX — 659

Попель Світлана, науковець XXI — 31

Поплавський Михайло (1949 р.н.) ректор університету культури XXI — 610; XXIX — 682

Попов Андрій (1918-1983) актор, режисер, син режисера О. Попова XXIV — 139; XXVIII — 331; XXIX — 85

Попов Валерій (1939 р.н.) письменник XXIV — 10

Попов Іван (1886-1957) письменник XXI — 470

Попов Олександр (1891-1958) професор, педагог, організатор освіти XXV — 662; XXVIII — 141

Попов Олексій (1892-1961) режисер Театру Армії XXIII — 135, 544; XXIV — 402; XXVI — 241; XXVIII — 224, 225

Попов Микола (1871-1949) режисер XXVIII — 289

Попова Людмила (1931 р.н.) актриса XXII — 67; XXIII — 217; XXV — 51; XXVII — 26; XXIX — 214, 236, 243, 405, 408, 457, 458

Попова Марія (1896-1981) боєць чапаєвської дивізії, прототип «Анки-кулеметниці» XXIV — 463

Попович Євген (1930-2007) перекладач XXI — 404; XXII — 312; XXIII — 106, 117; XXIV — 60, 407; XXV — 337; XXVIII — 207, 224; XXIX — 348

Поповський Марк (1922-2004) письменник XXIX — 330

Поповський Олександр (1897-1982) письменник XXVII — 158, 162, 183, 200; XXVIII — 73, 77

Попогребський Петро (1937 р.н.) кіносценарист XXVII — 434-437

Порайко Василь (1892-1938) воєначальник, потім — прокурор УРСР, **розстріляний** XXVIII — 296

Порш Микола (1879-1944) політичний діяч, член РУП і УСДРП XXI — 241, 242, 253; XXIX — 119, 120

Поскрьобишев Олександр (1891-1965) помічник Сталіна XXII — 396, 562; XXVIII — 294

Поспєлов Петро (1898-1979) історик, партійний діяч, редактор «Правди» з 1940 по 1949 рр. XXII — 396; XXV — 301; XXVII — 325

Постишев Павло (1887-1939) партійний діяч, **розстріляний** XXI— 33, 154; XXIV — 194, 196-199; XVII — 76; XXVIII — 227, 371, 373, 476

Постовалов Сергій (1907-1983) кандидат у члени ЦК КПРС XXV — 21

Постоловська Тетяна (1899-1938) дружина П. Постишева, **розстріляна** XXII — 423

Постоловський Михайло, політичний діяч, **розстріляний** в 1937 р. XXV — 602, 612

Поступальський Ігор (1907-1989) письменник XXIV — 364

Потебня Олександр (1835-1891) філолог XXIV — 418, 424

Потешер Моріс (1867-1960) театральний діяч XXIII — 127

Потічний Петро (1930 р.н.) професор, історик (Канада) XXVII — 249

Потоцький Павло (1857-1938) мистецтвознавець, **репресований** XXI — 563; XXII — 386, 399, 423, 474, 562, 614; XXVI — 391

Потоцький Станіслав Ревера (1579-1667) магнат, воєвода XXI — 523

Потрєсов Олександр (1869-1934) один із засновників РСДРП XXII — 559

Потт(е)шер Моріс (1867-1960) драматург, театральний діяч XXVI — 377

Потьомкін Григорій (1739-1791) державний діяч XXVII — 292; XXIX — 657

Починок Люба, актриса «Нового театру» в Нью-Йорку XXV — 252

Поюровський Борис (1933 р.н.) театрознавець XXI — 168, 495, 499; XXII — 13-17, 66; XXIII — 117, 118, 121, 152; XXIV — 75; XXV — 100, 291, 435-439, 538; XXVI — 139, 168, 214; XXIX — 189

Превер Жак (1900-1977) поет XXI — 448-467, 472; XXV — 85

Предславич Леонід, актор і режисер театру школи Л. Курбаса XXIII — 125-127

Преображенський Петро (1894-1941) історик, **розстріляний** XXII — 565

Пржевальський Микола (1839-1888) мандрівник XXIX — 188

Пригара Марія (1908-1983) письменниця XXI — 352

Придаткевич Роман (1895-1980) композитор, скрипаль XXVI — 244

Призван-Соколова (*Вейсбрем*) Марія (1909-2001) актриса БДТ XXI — 127

Приймаченко (*Примаченко*) Марія (1908-1998) художник XXI — 564; XXII — 563, 564; XXIII — 150; XXVII — 346

Приймаченко Федір (1941-2008) художник, син М. Приймаченко XXII — 564

Прилюк Дмитро (1918-1987) письменник XXI — 603

Примаков Віталій (1898-1937) воєначальник, **розстріляний** XXII — 284; XXIX — 567

Притика Олекса (1932 р.н.) лікар, **дисидент, репресований** XXVIII — 584

Приходько Антон[70] (1891-1938) головний суддя на процесі СВУ, **розстріляний** XXII — 346, 361, 382, 385

Пришедько Григорій (1927-1978) художник (КТМ) XXIV — 130

Прістлі Джон Бойнтон (1894-1984) письменник XXIII — 556; XXIX — 325

Пріцак Омелян (1919-2006) історик, тюрколог XXVII — 249

Прокопенко І. М., актриса XXIX — 401

Прокопович Вячеслав (1881-1942) політичний діяч XXI — 241, 503; XXII — 363, 364; XXIII — 294

Прокопович Феофан (1681-1736) церковний діяч XXIX — 439

Прокоф'єв Сергій (1891-1953) композитор, піаніст, диригент XXII — 158, 464-466; XXVII — 397; XXVII — 476, 565; XXIX — 255

Прокоф'єв Сергій (1891-1953) композитор XXVII — 488

Прокоф'єва Софія (1928 р.н.) дитяча письменниця XXIV — 161

Пронелі (*Кіпшидзе*) Олександр (1862-1916) письменник, історик, етнограф XXI — 294, 297; XXIV — 473

Прохоров Олександр (1916-2002) фізик, академік, лауреат Нобелівської премії XXIX — 394

Проців Михайло (?-1962) **розстріляний** XXI — 415

Проців Федір, репресований в 60-і роки XXI — 415

Прудников Алесь (1910-1944) поет, **репресований,** загинув потім на фронті XXIV — 29

Прудніков Павло (1911-2000) поет, **репресований** XXIV — 29

[70] Вироки у справі СВУ винесено було до дня народження Леніна. А розпочато процес – 9.03.1930, у день народження Тараса Шевченка. Ідеологи комунізму любили символіку… (Л.Т.)

Прудон П'єр (1809-1865) соціаліст, анархіст XXVII — 541

Прус Болеслав (1847-1912) письменник XXVI — 416; XXVIII — 311

Пруслін Наум (1877-1943) композитор XXIX — 648

Пруст Марсель (1871-1922) письменник XXIII — 580, 581; XXIV — 365; XXVI — 55; XXVII — 560; XXVIII — 615; XXX — 91, 114, 116, 118, 119, 120

Прут Йосиф (*Оня*) (1900-1996) драматург XXI — 231; XXV — 645; XXIX — 17, 253, 495

Прюдом Сюллі (1839-1907) письменник XXVII — 497

Прядко Володимир (1942 р.н.) скульптор, монументаліст КТМ XXI — 35, 36, 137, 155, 565; XXIV — 156; XXVI — 408

Пряженківська Тетяна, актриса, перша виконавиця ролі Наталки-Полтавки XXI — 293

Пуанкаре Раймон (1860-1934) французький державний діяч, президент Франції XXVIII — 348

Пугач Володимир (1939 р.н.) XXI — 230, 280-283, 319-326, 364-366, 483; XXIII — 153

Пугачов Омелян (1740 чи 1742-1775) провідник повстання, **страчений** XXI — 191, 229, 230, 329; XXII — 540; XXVIII — 184; XXIX — 159

Пудовкін Всеволод (1893-1953) кінорежисер XXVI — 131, 134; XXIX — 171

Пузіков Олександр (1911-1996) літературознавець XXVI — 8; XXIX — 17

Пулюй Іван (1845-1918) фізик XXI — 614; XXIV — 462; XXVIII — 140

Пульвер Макс (1889-1959) драматург XXI — 542

Пульхрітудова Єлизавета (1931-1992) літературознавець XXVI — 11

Путінцев Микола (1911-2000) педагог, зав. літ. частиною ЦДТ XXVI — 17

Путов Валерій (1954 р.н.) генерал-полковник XXIV — 180

Пухов Георгій (1916-1998) енергетик, академік XXIV — 327

Пуччіні Джакомо (1813-1864) композитор XXVI — 229

Пушкін Олександр (1799-1837) поет, **застрелений** XXI — 54, 100, 113, 119, 130, 190, 309, 311, 397, 398, 405, 396, 404, 559, 560, 585, 623; XXII — 226, 289, 325, 391, 519, 555; XXIII — 64, 104, 137, 187, 192, 206, 322, 323, 340, 356, 364, 383, 389, 391, 540, 588; XXIV — 18, 72, 351, 360; XXV — 174, 264, 387, 441, 489, 504, 515, 539, 582, 583, 586, 635, 639; XXVI — 17,

18, 78, 130, 134, 157, 193, 221, 226, 240, 393, 400, 403, 416, 423, 424, 436, 567; XVVII — 58, 61, 89, 119, 275, 277, 419, 491, 539, 701; XXVIII — 32, 69, 184, 203-205, 243, 265, 308, 335, 467, 497-500. 520, 567, 596, 599, 637, 654, 667, 670, 671, 673, 676, 683, 688, 691; XXIX — 14, 84, 85, 158, 203-205, 307, 440, 458, 488, 500, 567; XXX — 7

Пушча Язеп (1902-1964) письменник, **репресований** XXIV — 31

Пфемферт Франц (1879-1954) журналіст, експресіоніст, критик ленінізму XXIX — 471

Пчілка Олена (*Косач Ольга*) (1869-1903) письменниця, мати Лесі Українки XXIV — 277, 230-236, 467; XXVII — 351, 352, 611; XXVIII — 310

Пчолкін Леонід (1924-2004) кінорежисер XXVII — 116

Пшавела Важа (1861-1915) письменник — 166

Пшибишевський Болеслав[71] (1892-1937) музикознавець, **розстріляний** XXV — 437

Пшибишевський Станіслав (1868-1927) письменник XXIII — 277; XXVIII — 311

Пяткявічус Вітас (1930-2008) письменник XXVI — 393

Пятницький Осип (1882-1939) більшовик, **розстріляний** XXVIII — 616

Р

Раабе Вільгельм (1831-1910) письменник XXX — 91

Рабинович Ісаак (1894-1961) художник XXIV — 172

Рабічев (*Зайденшнер*) **Наум** (1898-1938) партійний діяч, **розстріляний** XXIX — 61

Рабле Франсуа (1494-1553) письменник XXI — 405; XXIII — 529; 563; XXIV — 221; XXVIII — 343; XXIX — 575

Равель Моріс (1875-1937) композитор XXI — 196

Равенських Борис (1914-1980) режисер XXIII — 152, 206; XXIV — 36, 95; XXV — 79, 357, 371; XXVI — 131, 157, 226, 241,

[71] Син польського письменника Станіслава Пшибишевського, народився у Берліні. Під час війни вивезений в Орськ, одружився з дочкою царського підполковника Емілією Нідеккер, що стало йому одним з обвинувачень. У Москві викладав у Комуністичному університеті національних меншин, з 1929 по 1931 рр. — директор Московської консерваторії. Звинувачений у гомосексуалізмі, потрапив у театр ББК в Медвежогорську. Звільнений, потім був знову арештований 1.03.1937 року і розстріляний у Москві в серпні 1937 року як «шпигун» і «терорист». З 1937 по 1945 рр. сиділа в таборах і його дружина (1946 р. померла).

243, 244, 246, 316, 320; XXVII — 107, 207; XXVIII — 222, 258, 331, 638; XXIX — 84

Равицький Микола (1921-1997) режисер XXIX — 145

Радек (*Собельсон*) Карл (1885-1939) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 429, 629, 630, 640; XXIII — 12, 556; XXVI — 126

Радзивіл Януш (1612-1655) гетьман Литовський XXVII — 354

Радзивіловський, фотограф у Златополі XXVIII — 19

Радзивіловський Платон (*Поля*), його син, учень М. Зерова XXVIII — 19

Радзінський Едуард (1936 р.н.) драматург XXII — 66; XXIV — 170, 171, 392, 459; XXV — 48

Радзієвський Павло, XXIV — 319, 321, 322

Радіге Реймон (1903-1923) письменник XXX — 104

Радічков Йордан (1929-2004) письменник XXV — 615

Радіщев Олександр (1749-1802) письменник XXVIII — 467

Радов (*Вельш*) Георгій (1915-1975) журналіст XXV — 503

Радовська Ізабелла (1909-1999) викладач у театральному інституті XXI — 417, 590; XXIII — 321, 392

Радомисленський Євгеній (1935 р.н.) режисер XXV — 514, 537

Радченко Андрій (1900-?) економіст, професор XXVII — 44, 49

Радченко Я., автор наклепницької статті «Апостол і його штандарти» XXIX — 221

Радчук Федір (1899-1986) актор школи Курбаса XXI — 203; XXII — 124, 290; XXV — 178, 665; XXVI — 683; XXVII — 103, 695; XXIX — 63, 634, 650

Раєвський Олександр (1795-1868) полковник XXVII — 89

Разін Степан (1630-1671) провідник повстання, **страчений** XXVII — 643; XXIX — 435

Райзман Юлій (1903-1994) кінорежисер XXVIII — 539

Райк Ласло (1909-1949) політичний діяч, **страчений** XXV — 40

Райкін Аркадій (1911-1987) артист естради XXI — 601; XXVI — 178; XXVIII — 426, 430-434

Райкін Костянтин (1950 р.н.) актор, режисер, син Аркадія Райкіна XXIX — 192

Райніс Яніс (1865-1929) поет XXVII — 349

Райх Бернгард (1892-1972) режисер, критик, **репресований** XXIX — 545

Райх Зінаїда (1894-1939) актриса, дружина Ф. Мейєрхольда, по-звірячому **вбита** XXIII — 280

Райт Френк (1867-1959) архітектор XXIV — 409-413

Раков Олександр (1885-1919) герой громадянської війни XXIII — 186

Раковський Христіан (1878-1941) політичний діяч, **розстріляний** XXI — 264, 266; XXII — 641; XXIV — 49; XXV — 212; XXVI — 312; XXVIII — 478; XXIX — 551

Ракоші Матіас (1892-1971) генсек ЦК КП Угорщини, **репресований** XXII — 243; XXVII — 386

Ральцевич Василь (1893-1936) філософ, **розстріляний** XXII — 524

Рамакрішна (1836-1886) реформатор індуїзму, містик XXVI — 616

Раневська Фаїна (1896-1984) актриса XXIV — 57, 111, 399; XXVI — 21, 22; XXVII — 213, 256; XXVIII — 265, 285, 286; XXIX — 335

Рапп Ірина, правозахисник XXIV — 157

Расін Жан (1639-1699) драматург, поет XXI — 21, 303, 304, 333, 426, 436, 440, 491, 508-515; XXIV — 62; XXV — 350; XXVI — 152; XXVIII — 512; XXIX — 13; XXX — 86

Раскат Михайло (1901-1981) історик XXVIII — 274

Раскольников (*Ільїн*) Федір (1892-1939) політичний діяч XXIII — 182, 554; XXVI — 327; XXIX — 421-426

Распутін Валентин (1937 р.н.) письменник XXVI — 227

Рассел Бертран (1872-1970) математик, філософ XXII — 53, 102, 104, 264-266; XXIII — 556; XXIX — 231

Ратнер Семен (?-1941) адвокат на процесі СВУ, **розстріляний** XXII — 360

Рауд Крістіан (1865-1943) естонський художник XXII — 464

Рафаель Санті (1483-1520) художник XXI — 560; XXVII — 579

Рахманов Леонід (1908-1988) драматург XXV — 254

Рахманний (*Олійник*) Роман (1918-2002) публіцист XXVI — 321, 322; XXVII — 519, 523; XXIX — 581-583

Рачада (*Зайцев*) Іван (1909-1993) драматург XXI — 469; XXIII — 226; XXVII — 114, 233; XXVIII — 425

Рачук Микола (1941 р.н.) поет XXIX — 627

Рашидов Шараф (1917-1983) перший секретар ЦК КП Узбекістану, письменник XXIX — 249

Ребет Дарія (1913-1992) громадська діячка, дружина Л. Ребета XXVII — 361

Ребет Лев (1919-1957) публіцист, діяч ОУН, **вбитий** агентом НКВД XXVII — 343, 358-364

Ребро Петро (1932 р.н.) поет XXVIII — 108

Ревуцький Аврам (1889-1946) міністр єврейських справ УНР XXIII — 294

Ревуцький Валеріян (1911-2010) театрознавець XXIV — 201; XXV — 239; XXVII — 113

Ревуцький Левко (1889-1977) композитор XXI — 44

Ревюк Омелян (1887-1972) громадський діяч XXVIII — 409

Реддавей Пітер, журналіст, політолог, професор університету Дж. Вашингтона XXVII — 345; XXVIII — 48-50; XXIX — 505

Реденс Станіслав (1892-1940) діяч ВЧК ОГПУ НКВД, **розстріляний** XXVII — 76

Редер Еріх (1876-1960) гросс-адмірал XXVIII — 271

Резерфорд Ернест (1871-1937) фізик, лауреат Нобелівської премії XXVIII — 141

Резніков П. (див. Суслов Онисим) режисер, антрепренер XXII — 88, 372-375

Резнікович Михайло (1938 р.н.) режисер XXI — 193; XXV — 508, 517; XXVIII — 131, 133; XXIX — 85, 86

Резунова Людмила (1938-2010) мистецтвознавець XXIII — 153; XXIX — 490, 491

Рейнгардт Макс (1873-1943) режисер XXI — 7, 196, 208; XXII — 120, 619; XXIII — 74, 77, 146; XXIV — 216, 218; XXV — 279, 307; XXVI — 365; XXVII — 118, 152, 460; XXVIII — 84; XXIX — 215, 471

Рем Ернст Юліус (1887-1934) поплічник Гітлера, знищений ним під час «ночі довгих ножів» 30 червня 1934 року XXII — 615, 616; XXIV — 221

Ремарк Еріх (*Пауль*) Марія (1898-1970) письменник XXI — 602; XXII — 409; XXV — 27; XXVI — 63; XXVIII — 285

Рембо Артюр (1854-1891) поет XXII — 147, 150; XXV — 11; XXVIII — 203; XXX — 85, 88, 89, 92, 103, 104

Рембрандт (1606-1669) художник XXII — 164; XXIII — 257

Ремізова Олександра (1903-1989) актриса, режисер XXIX — 151

Ренан Ернест (1823-1892) письменник, історик XXVI — 187

Ренар Жюль (1864-1910) письменник XXV — 180; XXX — 113

Реннер Карл (1870-1950) австрійський соціал-демократ XXII — 326

Рентген Вільгельм (1845-1923) фізик XXVIII — 140

Ренуар Огюст (1841-1919) художник XXII — 497

Реньяр Жан Франсуа (1655-1709) драматург XXVIII — 491

Реомюр Рене Антуан (1863-1757) природознавець XXVI — 60

Репін Леонід (1937 р.н.) письменник XXIV — 409-413

Репке Вільгельм (1899-1966) економіст XXII — 102, 105

Репнін Микола (1734-1801) генерал-фельдмаршал XXVII — 479

Реріх Костянтин (1837-1900) правник XXVI — 85

Реріх Микола (1874-1947) філософ, художник театру XXVI — 84, 85; XXVIII — 469, 616

Рехельс Марк (1915-1975) режисер XXIII — 191; XXIV — 61, 285-287; XXV — 83; XXVIII — 224, 225

Рец Жан-Франсуа (1613-1679) кардинал, політик XXII — 292

Рецептер Володимир (1935 р.н.) актор БДТ XXI — 127

Решетников (*Решетченко*) Анатолій (1923 р.н.) актор XXIX — 85, 461, 462

Решетовська Наталія (1919-2003) дружина О. Солженіцина XXIII — 229

Рєзанов Володимир (1867-1936) літературознавець, звинувачений у націоналізмі, звільнений з роботи XXIII — 196

Рєзніков, один із засуджених у справі СВУ XXII — 372-375

Рєпін Ілля (1844-1930) художник XXI — 516-518, 520, 526, 561; XXII — 59; XXIV — 151; XXV — 263, 386; XXVI — 75; XXVIII — 182; XXIX — 439

Рєпін Ілля Васильович, племінник художника XXI — 516-520, 526, 561

Рєпніна Варвара[72] (1808-1891) княжна XXI — 309; XXIII — 387

Рибак Натан (1912-1978) письменник XXI — 158; XXIV — 329; XXVI — 156; XXVIII — 107; XXIX — 175, 203, 442, 443

---

[72] Дочка генерала-губернатора князя Миколи Рєпніна-Волконського і княгині Варвари з Розумовських.
Була знайома з Миколою Гоголем і написала про нього спогади. Під час перебування Тараса Шевченка в Яготині 1843 року закохалася в поета. Історію своїх взаємин з Шевченком висвітлила в просторому листі до свого вихователя Ейнара та в безіменній повісті, що являють собою важливі документи до психологічної характеристики Шевченка та його біографії.
Шевченко присвятив княжні Репніній поему «Тризна». Під час заслання поета Рєпніна клопоталася про полегшення його долі і листувалася з ним, доки їй це не було заборонено урядом.

Рибаков Юрій (1931-2006) театральний критик XXI — 130, 229, 420; XXIV — 33, 61, 418, 451; XXV — 97, 98

Рибчинський Юрій (1945 р.н.) поет XXI — 561; XXII — 171, 172, 316, 317, 506; XXV — 410, 422

Рижов Микола (1900-1986) актор XXI — 341

Рижкова (*Нестерова*) Генріетта (1934 р.н.) актриса XXV — 292, 508; XXVI — 222, 294; XXVII— 215, 216, 222, 365, 402, 456, 480, 674; XXVIII — 97; XXIX — 406, 545

Риков Олексій (1881-1938) партійний діяч, **розстріляний** XXI — 397; XXII — 240, 328, 583, 584, 394, 395, 401, 485, 486, 493, 494, 539, 568, 569, 573, 578, 606, 610, 629, 630, 633, 641, 643, 647; XXIV — 304; XXVIII — 617; XXIX — 424, 578

Риленков Микола (1909-1969) поет XXIV — 364

Рильський Богдан (1930-1991) син М. Рильського, директор музею XXIV — 23

Рильський Максим (1895-1964) поет, академік XXI — 42, 109, 174, 401, 405, 561, 563, 601, 602; XXII — 69, 223, 224, 477, 478; XXIII — 88, 89, 193, 197, 200-202, 264, 266; XXIV — 16, 23, 256, 264, 303, 364, 368; XXV — 309, 311, 313-315, 432; XXVI — 39, 45; XXVII — 83, 129, 160, 176, 179, 277, 380, 665; XXVIII — 22, 24-26, 68, 282, 539, 578, 612, 613, 623; XXIX — 211, 354, 433, 666; XXX — 29, 30

Римаренко Януш (1929-2006) розвідник, правник XXVIII — 64

Римський-Корсаков Микола (1844-1908) композитор XXI — 576; XXII — 462

Риндін Вадим (1902-1974) художник театру XXIV — 397, 399

Рискулов Турар (1894-1938) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 569

Ріббентроп Іоахим фон (1893-1946) нацист, **страчений** XXII — 406; XXIII — 273; XXV — 17; XXVIII — 45, 149

Рібера (*Спаньолетто*) Хусепеде (1591-1652) художник XXVI — 72

Рівера Прімо де Мігель (1903-1936) диктатор Іспанії XXIV — 221

Ріго Еміль, політичний діяч Празької весни XXII — 340

Рід Майн (*Рід Томас Майн*) (1818-1883) письменник XXVIII — 533

Різників (*Різниченко*) Олекса (1937 р.н.) поет, **дисидент, репресований** XXVIII — 584; XXIX — 314, 379, 505

Різниченко Василь (1892-1938) історик, краєзнавець, бджоляр, **розстріляний** XXVI — 314

Рільке Райнер Марія (1875-1926) поет XXII — 95; XXIII — 533; XXIV — 18, 255, 450; XXV — 658; XXVI — 209; XXVIII — 230, 231, 427, 458; XXIX — 353, 474

Ріпко Олексій (1907-1983) режисер XXI — 406, 469; XXV — 87, 261; XXVI — 308; XXVII — 57, 228

Річардсон Ралф (1902-?1983) актор, режисер XXVIII — 511, 512

Річицький Андрій (*Пісоцький Анатоль*) (1882-1937) критик, політичний діяч, **розстріляний** XXIX — 667

Рішельє (*Арман Жан дю Плессі*) (1585-1642) кардинал XXIII — 578; XXIV — 220

Роберт Чарлз (1860-1934) письменник-натураліст XXVII — 208; XXVIII — 261

Робесп'єр Максиміліан (1758-1794) один з лідерів французькоїреволюції,**страчений** XXI — 125; XXII — 264, 397, 491; XXIV — 220, 305; XXV — 650; XXVI — 627

Робсон Поль (1898-1976) співак (бас) XXVI — 37; XXIX — 675

Роговцева Ада (1937 р.н.) актриса XXI — 313; XXII — 541; XXIX — 85, 466, 467, 517

Родіонов Борис (1912-1987) начальник управління культури Москви XXI — 135; XXV — 100, 565; XXVI — 156, 157, 220-222

Родін Микола (1924 р.н.) письменник XXV — 499, 500

Родіна Тетяна (1914-1989) театрознавець XXIV — 44

Роден Огюст (1840-1917) французький скульптор XXII — 282; XXIX — 20

Родос Борис (1905-1956) слідчий НКВД, садист, **розстріляний** XXIV — 467

Рождественський Роберт (1932-1994) поет XXII — 430; XXVIII — 258

Рожинський Роман, актор театру Л. Курбаса XXII — 319

Розанов Василь (1856-1919) філософ XXIII — 394, 395; XXVII — 568; XXVIII — 120, 187, 188; XXIX — 696

Розанова (*Синявська*) **Марія** (1930 р.н.) мистецтвознавець, журналістка XXVIII — 505

Розенгольц Аркадій (1889-1938) нарком, **розстріляний** XXII — 629, 641

Розенфельд Стівен (1932-2010) журналіст (США) XXVII — 337

Розенталь Едуард (1928 р.н.) публіцист, соціолог XXI — 330, 331, 338

Розенталь Марк (1906-1975) філософ XXII — 524

Розенфан, треба — Озанфан Амеде (1886-1966) художник, мистецтвознавець XXII — 497

Розов Віктор (1913-2004) драматург XXI — 78, 469; XXII — 74, 617, 618; XXIII — 25, 29, 62, 66, 81, 115, 204, 225, 256; XXIV — 242; XXV — 351, 356, 357, 436, 515; XXVI — 164, 165, 221; XXVIII — 413

Розстальний Віталій (1939-2005) актор XXVI — 259; XXIX — 401, 409, 410

Розумний Ярослав (1925-2013) літературознавець, доктор філософії XXVII — 249; XXVIII — 47

Розумовська Юлія, балетмейстер, дружина В. Василька XXIX — 184

Ройє Жан, рецензент поезій Апполінера XXII — 158

Рокосовський Костянтин (1896-1968) маршал, **репресований** XXII — 633; XXIII — 260; XXV — 528; XXVI — 276

Роллан Ромен (1866-1944) письменник XXI — 60; XXII — 123, 272; XXIII — 296, 556, 562; XXV — 493, 494; XXVIII — 675, 694; XXIX — 422

Ромадін Микола (1903-1987) художник, академік XXIX — 80

Ромадін Михайло (1940-2012) художник театру і книги, його син XXIX — 80, 81

Романенко Олександр (1895-1992) актор школи Курбаса XXI — 565, 574; XXIII — 9; XXVI — 142; XXIX — 286; XXIX — 412, 4754 XXX — 30

Романицький Борис (1891-1988) актор, режисер XXI — 81, 470; XXV — 89

Романов Борис (1942 р.н.) актор XXVI — 299; XXVII — 141, 215, 216, 255, 272, 261, 367, 445, 447, 448, 456, 457, 471, 480, 527, 540; XXVIII — 131, 218, 333, 434, 444, 461, 540, 585, 599; XXIX — 17, 268, 279, 329, 371-373, 406, 545, 672

Романов Михайло (1896-1963) актор XXI — 193; XXIII — 124; XXIV — 24, 429, 462; XXIX — 258, 576

Романов Михайло (*Кроткий*) (1613-1645) цар, засновник династії XXIII — 339; XXVII — 367

Романов Пантелеймон (1884-1938) письменник XXV — 12, 13

Романовський Віктор (1890-1971) історик, архівіст XXVIII — 551

Романченко Олександра, вчителька з Полтавщини XXIX — 681

Романюк Василь (*патріарх Володимир*) (1925-1995) релігійний діяч, Патріарх Київської і Всієї Руси-України УПЦ КП, **дисидент, репресований, вбитий** XXII — 106-108; XXVI — 104, 116, 212, 396, 454, 462, 463; XXVIII — 50, 57, 59, 63, 90, 202; XXIX — 379

Романюк Танасій, брат В. Романюка, **розстріляний** 15-річним у рідному селі XXVIII — 60

Романюк Тарас (1958 р.н.) син В. Романюка XXVIII — 60

Ромен Жюль (1885-1972) письменник XXII — 156; XXVII — 498

Ромм Анна (1913-1984) літературознавець XXIV — 57

Ромм Володимир (1934 р.н.) адвокат, захищав дисидентів, емігрував XXVI — 101, 304

Ромм Михайло (1901-1971) кінорежисер XXIII — 110; XXIX — 23

Романушко Марія (1950 р.н.) поетеса XXV — 521

Ромашин Анатолій (1931-2000) актор, **загинув** XXI — 193; XXII — 67; XXIV — 437; XXV — 537; XXVI — 53; XXVII — 290; XXIX — 219, 451

Россельс Володимир (1914-1999) перекладач XXV — 330; XXIX — 32

Россі Ернесто (1827-1896) актор XXVIII — 692

Россіхіна Ольга, редактор видавництва «Мистецтво» XXII — 325; XXIV — 121; XXVIII — 127

Ростан Едмон (1868-1918) поет, драматург XXVII — 395; XXIX — 26

Ростовський Дмитрій (1651-1709) мислитель, митрополит XXVIII — 490

Ростопчина Євдокія (1811-1858) графиня, поетеса, перекладач XXIII — 325

Ростоцький Болеслав-Норберт (1912-1981) театрознавець XXVII — 51; XXVIII — 281

Ростропович Мстислав (1927-2007) віолончеліст, диригент, правозахисник XXII — 428; XXVI — 396-398; XXVII — 475-478

Ротару Софія (1947 р.н.) співачка XXIX — 682

Ротенштейн Анатолій (1926-1992) режисер школи м. Крушельницького XXI — 471

Роттердамський Еразм (1469-1536) богослов, гуманіст, сатирик XXIV — 221, 222; XXVIII — 427, 468

Рохлін Євген (1913-1995) музикант XXIX — 143. 145

Рощин (*Гібельман*) Михайло (1933 р.н.) драматург XXIX — 101, 105

Рубан Василь (1942 р.н.) письменник, **дисидент, репресований** XXIX — 46

Рубенс Пітер Пауль (1577-1640) художник XXI — 18

Рубі (*Рубінштейн*) Джек (1911-1967) убивця Лі Харві Освальда XXV — 611

Рубінер Людвиг (1882-1920) письменник XXIX — 471

Рубінштейн Антон (1829-1894) композитор, піаніст XXVII — 678

Рубльов Андрій (бл. 1360/70-1427) іконописець XXV — 14; XXVII — 263, 477; XXIX — 80

Рубцов Микола (1936-1971) поет, **загинув** XXVII — 77, 78

Рубчак Богдан (1935 р.н.) поет XXVII — 249; XXVIII — 47; XXIX — 141

Рубчак Іван (1874-1952) актор, режисер XXI — 408, 413; XXIII — 25; XXVIII — 533; XXIX — 10, 632, 633

Рубчаківна Ольга (1903-1981) актриса, дружина Г. Юри, дочка І. Рубчака XXI — 531; XXVII — 21; XXIX — 364, 633

Рубчакова (*Косак*) Катерина (1881-1919) актриса, співачка, театральний діяч XXIII — 25, 277; XXVI — 417

Руданський Степан (1933-1973) письменник XXI — 524; XXIX — 442

Руденко Микола (1920-2004) письменник, **дисидент, репресований** XXVI — 63, 64, 430; XXIX — 91

Руденко Роман (1907-1981) генеральний прокурор XXIV — 464

Рудик Петро, репресований XXVIII — 428

Рудницька Мілена (1892-1976) журналістка, громадська діячка XXVIII — 372, 402

Рудницький Костянтин (*Лев*) (1920-1988) критик, історик театру XXI — 29, 362; XXII — 8, 430, 518; XXIII — 15, 62, 116, 149, 217; XXIV — 35, 44, 116, 139, 403; XXV — 172, 236, 258, 293, 353; XXVI — 340; XXVII — 50, 51, 191, 201, 205; XXVIII — 284, 286, 327, 416, 558; XXIX — 51, 63, 101, 141, 168, 169, 432, 481, 482, 496, 597, 614, 616

Рудницький Михайло (1888-1975) письменник, професор Львівського університету XXI — 409, 410; XXIII — 562-564; XXIV — 105; XXVII — 707; XXVIII — 111, 186, 284-294

Рудницький Степан (1877-1937) географ, академік, **розстріляний** XXVIII — 29

Рудницький Ярослав (1910-1995) славіст, мовознавець XXI — 442-444

Ружевич Тадеуш (1921 р.н.) поет-драматург XXV — 615; XXVIII — 229, 569, 570

Ружинський, лейтенант УКГБ XXIX — 494

Рузвельт Едіт Керміт, журналістка з «Вашингтон-Пост» XXVIII — 51, 53

Рузвельт Теодор (1858-1919) 26-й президент США XXVI — 669, 671

Рузвельт Франклін (1882-1945) 39-й президент США XXI — 361; XXII — 532

Рулін Петро (1892-1940) театрознавець, **розстріляний** XXIII — 196; XXVIII — 22

Румянцев Олексій (1905-1993) редактор «Правди» XXII — 612; XXVI — 202

Рундт Артур, директор театру Фольксбюне XXVII — 441, 442

Рунін (*Рубінштейн*) **Борис** (1912-?) письменник XXIX — 9

Русев Іван (1928-2011) театрознавець XXVI — 316

Русин Іван (1937 р.н.) геофізик, КТМ, **дисидент, репресований** XXII — 106-108; XXIV — 21; XXIX — 43

Русинов Іван, актор театру, **репресований** XXV — 437

Русланова Лідія (1900-1973) співачка (контральто), репресований XXVI — 384

Русов Олександр (1847-1915) етнограф, статистик, громадський діяч XXII — 78, 80; XXVII — 540

Русова (*Ліндфорс*) **Софія** (1856-1940) педагог, громадська діячка XXII — 363; XXVII — 540

Русовський Анатолій (1927-2012) актор XXIV — 59

Руссо Анрі Жюльєн Фелікс (1844-1910) художник-примітивіст XXII — 155, 437; XXV — 143, 615

Руссо Жан-Жак (1712-1778) філософXXIII — 297; XXVI — 81; XXVII — 227; XXVIII — 615

Руставелі Шота, XXI — 292; XXIV — 183-187

Рустам (*Рустамзаде*) **Сулейман** (1906-1989) письменник, ретроград XXV — 479

Рутківський Володимир (1937 р.н.) письменник XXIX — 679

Рухимович Мойсей (1889-1938) нарком, **розстріляний** XXII — 395

Ручимський Г., актор XXIV — 163

Рюрик (830-879) вождь загону варягів, закликаний ільменськими словенами й братами Синеусом і Трувором у 862 р.

княжити у Новгороді XXIII — 339

Рюмін Михайло, директор театру XXIX — 320-325, 508

Рюмін Михайло (1913-1954) слідчий, садист, **розстріляний** XXI — 34; XXII — 637

Рютін Мартем'ян (1890-1937) більшовик, опозиціонер, **розстріляний** XXII — 581

Рябокляч Борис, студент, КТМ XXI — 556, 566

Рябухіна Ася (1896-1979) **репресована,** дружина М. Металлікова, працювала в апараті Леніна, була засуджена до 5 років, відсиділа 15 років XXVIII — 294

Рязанов Давид (1870-1938) марксист, **репресований** XXVI — 64

Ряшенцев Юрій (1931 р.н.) поет XXIV — 284, 390

С

Саба Умберто (1883-1957) поет XXVIII — 628

Саблін Володимир (1872-1916) видавець, перекладач, лікар XXVI — 155

Саблін Юрій (1897-1937) комдив, **розстріляний** XXVIII — 271

Сабрехтс Гуго, фламандець XXIX — 70

Сабуров Максим[73] (1900-1977) партійний діяч XXII — 546

Сабуров Олександр (1908-1974) генерал-майор військ НКВД XXV — 110

Саванаролла Джіроламо (1452-1498) домініканський чернець, страчений XXV — 615

Савельєв Максиміліан (1884-1937) партійний діяч, редактор «Правди» при Мехлісові, академік, **розстріляний** XXII — 484

Савенко Анатолій (1874-1922) публіцист, чорносотенець XXIX — 475

Савицький Олександр, помічник режисера в «Березолі» XXIX — 643

Савич Юрій (1944 р.н.) актор XXV — 322

Савіна Ія (1936-2011) актриса XXV — 639; XXVI — 11; XXIX — 596

Савіна Марія (1854-1915) актриса XXVII — 381

Савінков Борис (1879-1925) есер, арештований ГПУ, **покінчив життя самогубством** XXII — 352

[73] 1957 року підтримав групу Маленкова, Кагановича, Молотова у боротьбі проти Хрущова.

Савватій (?-1435) преподобний, засновник Соловецького монастиря XXIII — 341

Савченко Віктор (1938 р.н.) письменник, **дисидент** XXVI — 100, 105

Савченко (*Картамишева*) Лідія (1936-2011) актриса XXI — 193; XXV — 292; XXVI — 294, 299, 394, 395; XXVII — 216, 389, 402; XXIX — 101, 545

Савченко Ігор (1906-1950) кінорежисер XXV — 426

Савченко Микола (1890-?) актор «Березоля» XXII — 124

Савченко Яків (1890-1937) поет, критик, **розстріляний** XXII — 127-134; XXIV — 135-138, 259, 265, 274

Сагайдачний (*Конашевич-Сагайдачний*) Петро, гетьман України (?-1622) XXI — 367, 480; XXVI — 266, 267; XXVII — 293, 294

Сагайдачний Петро (1898-1975) журналіст (США) XXIII — 289-297

Сагателян Михайло (1927-1988) журналіст XXV — 604-613

Сагатовський (*Мавренко-Котол*) Іван (1882-1951) театральний діяч XXVII — 53

Сад де, маркіз (1740-1814) письменник XXII — 156; XXIII — 159; XXX — 118

Садо Михайло (1934-2010) сходознавець, **дисидент, репресований** XXIV — 324

Садовська Марія (1855-1891) актриса, співачка XXV — 95; XXVII — 229

Садовський (*Тобілевич*) Микола (1856-1933) актор, режисер XXI — 195, 241, 253, 285, 296, 299, 407, 430, 437, 438, 567; XXII — 82-92, 425; XXIII — 25, 288; XXIV — 212; XXV — 93, 438; XXVI — 31, 71, 91, 367, 373, 441; XXVII — 150-152, 176-229, 451; XXVIII — 24, 314, 625, 651; XXIX — 270, 404, 459, 460, 475, 489, 603, 632

Садовський Валентин (1886-1947) юрист, політичний діяч XXI — 241, 253

Садовський Михайло (1908-?) український художник з Австралії XXIV — 317; XXVII — 392

Садовський Пров (1818-1872) актор XXIX — 16

Садок-Баронч (1814-1892) історик, фольклорист XXIX — 202

Садуль Жорж (1904-1967) історик кіно XXVIII — 615

Саєнко Юрій (1912-?) перекладач XXIV — 144-148

Сайко Наталія (1948 р.н.) актриса XXVII — 258

Саксаганський (*Тобілевич*) Панас (1859-1940) актор

XXI — 437, 526; XXII — 80, 88, 92; XXIII — 17, 25; XXIV — 215, 233; XXV — 31, 95, 490; XXVI — 28, 175, 383; XXVII — 150, 229; XXIX — 475

Сакулін Павло (1868-1930) літературознавець XXIV — 264; XXVIII — 24, 623

Салазар Антоніу ді Олівейра (1889-1970) президент Португалії, диктатор XXV — 460

Салант Микола (1915-1992) актор ЦДТ XXVI — 222, 443; XXVIII — 444; XXIX — 545

Салинський Афанасій (1920-1993) драматург XXIII — 230; XXV — 511

Саліковський Олександр (1866-1925) громадський діяч, журналіст XXII — 344

Салтиков-Щедрін Михайло (1826-1889) письменник XXI — 590; XXIII — 388; XXIV — 246; XXVI — 115; XXIX — 253

Сальвіні Томмазо (1829-1915) актор XXI — 413; XXVIII — 537, 665, 692; XXIX — 22

Сальмон Андре (1881-1975) поет XXII — 146, 152, 156

Самарін Роман (1911-1974) професор, ортодокс XXV — 434; XXVI — 352

Самарін Юрій (1819-1876) публіцист, філософ XXIII — 325, 396

Самійленко Володимир (1864-1925) письменник XXI — 429; XXII — 424; XXVI — 175; XXVIII — 310, 545

Самійленко Поліна (1888-1984) актриса школи Курбаса XXI — 556, 574; XXII — 218, 311, 459, 478, 480, 506, 650; XXIII — 69, 97, 106, 116, 149, 241, 246; XXI — 109, 207; XXV — 277, 367, 529, 530; XXVI — 31, 142, 144, 418; XXVII — 49, 185, 190, 196; XXVIII — 532, 534, 570; XXIX — 341, 344, 364, 389, 632, 633

Самовидець[74] літописець XXVIII — 16, 551

Самойлов Володимир (1924-1999) актор XXV — 537, 643

Самойлов Євгеній (1912-2006) актор XXIV — 437

Самойлов (*Кауфман*) Давид (1920-1990) поет XXIX — 81, 330

Самоненко Федір (1883-1938) видавець, перекладач, **розстріляний** XXVIII — 547

Самчук Улас (1905-1987) письменник XXIII — 561, 566-568, 596

Санд Жорж (*Аврора Дюдеван*) (1804-1876) письменниця XXIII — 346; XXVIII — 311

---

74 Очевидно, автор літопису — Ракушка-Романовський Роман (1623-1703) військовий діяч, походженням з реєстрових козаків.

Сандлер Леонід (1937 р.н.) музикознавець, телевізійник XXIV — 239, 432, 440; XXV — 80, 356, 600; XXIX — 611

Сандрар Блез (*Заузер*) (1887-1961) поет XXII — 147, 152, 157; XXVII — 272; XXIX — 81

Санін (*Шенберг*) **Олександр** (1869-1956) режисер XXVIII — 663

Сапарова-Абашідзе Марія (1860-1940) актриса XXI — 297

Саппак Володимир (1921-1961) критик XXIX — 8

Сар'ян Мартірос (1880-1972) художник XXVIII — 593; XXIX — 625

Сарбей Віталій (1928-1999) історик XXIX — 199, 200

Сарду Віктор'єн (1831-1908) драматург XXI — 438; XXIV — 80

Сароян Вільям (1908-1981) драматург XXIII — 103; XXIV — 330

Сарро Наталі (*Наталі Черняк*) (1900-1999) письменник XXX — 115, 117

Сарсе Франциск (1827-1899) театральний критик XXV — 96

Сартаков Сергій (1908-2005) письменник XXV — 297

Сартр Жан Поль (1905-1980) письменник XXI — 194, 331; XXII — 542; XXIII — 7, 48, 76, 95, 398, 531, 583; XXIV — 12, 13, 392, 445; XXV — 106, 233, 326, 502, 503; XXVII — 318, 365; XXVIII — 423; XXIX — 26, 108, 149, 263; XXX — 15, 104-109, 112, 114, 115

Сатановський Леонід (1932 р.н.) актор XXI — 193; XXV — 292; XXVI — 220-222, 299, 301, 303; XXVII — 140, 141, 215, 216, 222, 255, 261, 263, 272, 280, 365, 367, 445, 447, 456, 457, 480, 674, 682, 688; XXVIII — 96, 97, 131, 218, 424. 521, 540, 571, 585; XXIX — 17, 133, 143, 266, 273, 311, 312, 331, 332, 373, 406, 407, 508, 545, 661

Сатуновський Ян (1913-1982) поет XXIX — 133-135

Сат-Ок[75] (*Султанович Станіслав*) (1920-2003) письменник XXVII — 207; XXVIII — 261

Сафонов Володимир (1940 р.н.) актор XXVIII — 260

Сафонов Григорій (1904-1972) генеральний прокурор СРСР XXVIII — 448

Сахаров Андрій (1921-1989) фізик, академік, правозахисник, **репресований** XXI — 138; XXII — 24-57, 108, 109, 115, 217, 229, 389, 392, 398, 399,

[75] Син польки Станіслави Суппатович, засланої 1905 року на Чукотку, і вождя індіанського племені на Алясці. Арештований гестапо, втік з Освенцима, після чого арештований НКВД.

404, 534, 535, 550; XXIII — 183; XXIV — 348, 383, 386, 387, 461; XXV — 16, 18, 22, 115, 120-135, 298-300, 323, 346, 419; XXVI — 27, 117, 201-205, 254, 425-431, 469-475; XXVII — 133, 252, 326, 357, 369-375, 383, 389, 446, 447, 457, 655, 657, 661, 693; XXVIII — 117, 142, 211, 226, 254, 469, 470, 509, 605-607, 609; XXIX — 66, 93, 171, 189, 262, 317, 330, 336, 435, 431, 503, 511, 594, 628; XXX — 13

Сахаров Дмитрій (1957 р.н.) син академіка А.Д. Сахарова XXV — 53

Сахарова (*Вихирєва*) Клавдія (1919-1969) дружина А. Сахарова XXVIII — 609

Сахарова Єлена, балерина, дружина А. Парри XXIX — 490

Сахарова Любов (1949 р.н.) дочка академіка А.Д. Сахарова XXV — 53

Сахарова Тетяна (1945 р.н.) дочка академіка А.Д. Сахарова XXV — 53

Сахновський-Панкеєв Володимир (1927-1979) театрознавець XXII — 8; XXIII — 123, 152, 209; XXIX — 141

Сахновський Василь (1886-1945) режисер, театрознавець XXV — 569; XXVIII — 136, 681

Сац Наталя (1903-1993) режисер музичного театру, **репресована** XXI — 380; XXIX — 218

Саченко Михайло (1951-2006) поет, кінорежисер XXIX — 348

Сварожич (*Турусов*) Костянтин[76] (1883-1937) актор, **репресований** XXV — 437

Св. Афанасій Великий (298-373) один з грецьких батьків церкви XXVIII — 37

Св. Мефодій Патарський, ранньохристиянський мученик, 312 року страчений XXVIII — 119

Сварник Іван (1921-1988) письменник XXVIII — 458

Свашенко Семен (1904-1969) актор XXV — 532; XXVI — 29, 33; XXVII — 102, 103, 572

Сведенборг Еммануїл (1688-1772) теософ, містик XXIX — 473

Свердлін Лев (1901-1969) актор XXIX — 86

Свердлов Андрій (1911-1969) син Я. Свердлова, полковник

---

76 Театральний псевдонім Костянтина Георгійовича Турусова із Спаська Тамбовської губернії. Людина високої культури, він починав як актор МХТ, перейшов разом із своїм товаришем, актором М. Церетелі до Камерного Театру Таїрова, де грав провідні ролі й режисирував; потім працював у Дитячому театрі Натілії Сац. Арештований 1934 року, потрапив у театр ББК в Медвежогорську, де працював з Л. Курбасом. Повернувся з підірваним здоров'ям у Спаськ в серпні 1937 року, де й помер у грудні того ж року.

НКВД, на побігеньках у Берії XXIV — 118, 119; XXVII — 327; XXVIII — 513-515

Свердлов Яків (1885-1918) більшовик XXI — 561; XXII — 58, 644; XXIII — 128; XXIV — 61, 118-121; XXV — 328; XXVI — 250; XXVIII — 494, 513-515

Свердлова Віра (1913-?) дочка Я. Свердлова XXIV — 118

Сверстюк Євген (1928 р.н.) літературний критик, КТМ, **дисидент, репресований** XXI — 120, 561; XXII — 9, 233-236; XXIV — 21, 243-251, 326, 354; XXV — 113, 175, 330; XXVI — 187, 323, 406, 407, 465, 476-479; XXVII — 14, 506, 686; XXVIII — 226, 516; XXIX — 43, 49, 100, 141. 194, 379, 400, 505, 528, 584, 590, 593, 594, 625; XXX — 20, 25

Светлов (*Шенкман*) Михайло (1903-1964) поет XXII — 471; XXV — 235; XXVII — 126; XXVIII — 295, 334

Светов (*Фрідлянд*) Фелікс (1927-2002) письменник, **дисидент, репресований** XXIII — 321; XXVIII — 295

Свидницький Анатоль (1834-1871) письменник XXVIII — 22

Свиридов Георгій (1915-1998) композитор XXV — 108, 109

Свистун Василь (1893-1964) адвокат (США) XXII — 332

Свистун Пантелеймон (1890-1938) державний діяч, київський голова з 1925 по 1927 рр., **розстріляний** XXVIII — 294

Свистунова Ася (1934-2013) актриса XXIX — 241

Свідзінський Володимир (1885-1941) поет, живцем спалений чекістами XXVIII — 614

Свірський Григорій (1921 р.н.) письменник, **дисидент,** емігрант XXII — 44

Світак Іван (1925-1994) філософ критик XXII — 114; XXIII — 95

Світлична Леоніда (*Льоля*) (1924-2003) КТМ, дружина Івана Світличного XXI — 31, 414, 441, 561, 562; XXII — 61, 106, 109, 417, 475; XXIII — 208, 227, 246-248, 252; XXIV — 32, 60, 103; XXV — 35, 37, 40, 257; XXVI — 172; XXIX — 49, 89-92, 329, 355; XXX — 19

Світлична Надія (1939-2006) КТМ, сестра І. Світличного, правозахисниця, **репресована** XXII — 8, 106, 107, 216, 430; XXIII — 151, 208; XXIV — 157; XXV — 240; XXVI — 333, 406; XXVIII — 335, 338; XXIX — 49, 194, 379, 505, 629; XXX — 30, 35

Світличний Іван (1928-1992) літературний критик, **дисидент**, КТМ, **репресований** XXI — 29-36, 54, 70, 72, 75, 76, 101, 120, 114, 157, 281, 290, 315, 362, 421, 489, 491, 561-563, 566, 571; XXII — 22, 61, 70, 105-113, 171, 215, 229, 230, 398, 399, 418, 475, 535, 563, 601, 618; XXIII — 108, 111, 151, 158, 191, 208, 227, 234, 237, 246-248, 252, 325; XXIV — 21, 27, 30, 32, 36, 60, 74-76, 96, 101, 103, 121, 123, 130-132, 158, 277, 318, 361, 366, 382, 395, 406; XXV — 35, 37, 40, 113, 115, 246, 248, 260, 300, 362, 386, 585; XXVI — 47, 81, 86, 99, 102, 118, 139, 162, 170-172, 183, 200, 202, 208, 231, 323, 341, 409, 427-429, 445; XXVII — 14, 260, 269, 368, 431, 433, 485, 655, 686; XXVIII — 101, 102, 150, 175, 178-183, 210. 335, 425, 515, 517, 558, 559, 570; XXIX — 35, 43-45, 48, 89-92, 141, 142, 157, 168, 170, 173, 175, 181, 193, 194, 257, 272, 315, 326-329, 355, 379, 398-400, 431, 432, 442, 494, 505, 580, 584, 590, 591, 609, 624-629; XXX — 13, 19, 20, 22, 25-27, 31, 32

Свіфт Джонатан (1667-1745) письменник XXI — 590; XXII — 162, 187; XXIII — 388; XXIV — 364; XXVIII — 530

Свобода Йозеф (1920-2002) театральний художник XXII — 170, 216, 227

Свобода Людвиг (1895-1979) генерал, президент ЧССР XXI — 147-149; XXII — 227; XXIII — 239; XXIV — 346; XXVI — 148

Свобода Мірек, його син, **закатований гестапо** 1942 р. XXI — 148

Свободін Олександр (1922-1999) театральний критик XXII — 289; XXVII — 489; XXIX — 107, 144

Свободіна (*Зенкевич*) Софія (1894-1970) перекладач XXIX — 169

Святополк-Мирський Петро (1857-1914) державний діяч XXVII — 578

Святослав Великий (942-972) князь Київський XXII — 96, 97; XXIII — 339, 342; XXIV — 310

Себрехт Фрідріх (1888-1956) письменник XXI — 549

Сев Моріс (1501-1560) поет XXX —130

Севастьянов Віталій (1935-2010) космонавт XXVII — 323

Северов Петро (1910-1992) письменник XXVII — 94

Северянин (*Лотарев*) Ігор (1887-1941) поет XXIV — 364; XXVIII — 146, 147; XXIX — 665

Севрук Вацлав (1937 р.н.) **репресований** (психлікарня), 1974 р. емігрував до США XXIX — 193

Севрук Галина (1929 р.н.) КТМ, художник XXII — 23, 219; XXIV — 32, 103, 104, 155; XXVI — 408; XXVIII — 464; XXIX — 355; XXX — 25, 30

Сегеді Ірина, критик XXVIII — 281

Седляр Василь (1899-1937) художник, **розстріляний** XXI — 44; XXVIII — 166, 463. 465, 469, 489

Сейфуліна Лідія (1889-1954) письменниця XXII — 133; XXVIII — 655

Секерський Альбін (1920-1989) письменник XXV — 615

Селезненко Леонід (1934-1993) хімік XXII — 218; XXV — 353, 363, 373; XXVI — 95, 172, 304, 305; XXVII — 284, 285; XXVIII — 67, 102, 209, 230, 254; XXIX — 44, 46, 192, 379, 398, 399, 505, 528

Селін (*Луі Детуш*) (1894-1961) письменник XXX — 83, 112

Селінджер Джером Девід (1919-2010) письменник XXI — 71

Селівановський Олексій (1900-1938) критик, **розстріляний** XXIV — 134

Сельвінська Тетяна (*Тата*) (1927 р.н.) театральний художник XXI — 101; XXV — 441; XXVI — 154, 158; XXVII — 541, 578; XXIX — 178

Сельвінський Ілля (*Карл*) (1899-1968) письменник XXI — 133; XXVIII —672, 678

Семдор (*Гольдштейн*) **Семен** (*Семен Дорошенко*) (1888-1938) актор, режисер XXIII — 69, 70

Семенко Михайль (1892-1937) поет, **розстріляний** XXII — 473; XXIII — 288, 289; XXIV — 195, 205, 206; XXV — 661; XXVI — 367, 380; XXVII — 81, 90; XXVIII — 539

Семенов Володимир (1911-1992) дипломат XXII — 546

Семерджієв Іван (?-1937) особистий лікар Н. Лакоби, **розстріляний** XXIV — 466

Семикіна Людмила (1924 р.н.) художник-шістдесятниця й майстриня українських народних строїв, КТМ XXI — 561; XXII — 23, 219; XXIII — 191; XXIV — 104, 155, 317; XXV — 260; XXVI — 333, 393, 408, 411; XXVII — 14; XXVIII — 102, 178-183. 185, 526, 559; XXIX — 49, 89, 256, 320, 326-329; XXX — 25, 30

Семичастний Володимир (1924-2001) партійний діяч XXII — 45; XXIII — 16; XXIV — 388; XXVI — 27

Семковський (*Бронштейн*) Семен (1882-1937) філософ, **розстріляний** XXVII — 647; XXVIII — 294

Семко-Козачук Семен (1889-1938) економіст, **розстріляний** XXVIII — 29

Семушкін Анатолій (1898-1938) секретар С. Орджонікідзе, **розстріляний** XXIV — 464, 467

Сенатович Оксана (1941-1997) поетеса XXI — 107, 110, 281, 321, 322, 365, 484; XXV — 434; XXIX — 87

Сенека Луцій Анней (бл. 4 р. до н.е. — 65 р. н.е.) XXI — 219, 220; XXIII — 275; XXIV — 17, 42; XXVIII — 438; XXIX — 161

Сензюк Петро (1928-2007) художник XXVI — 37

Сеник Ірина (1926-2009) поетеса, **дисиденка, репресована** XXVIII — 578, 579; XXIX — 46, 77, 330

Сеник Омелян (1891-1941) один з провідників ОУН XXVII — 364

Сенкевич Генріх (1846-1916) письменник XXVIII — 311

Сенліс де Серафіна (1864-1942) художник-примітивіст XXII — 437

Сенченко Іван (1901-1975) письменник XXII — 223; XXIV — 123, 396; XXVII — 84-88, 484

Сенюк Ольга (1929 р.н.) перекладач XXI — 404; XXIX — 348

Сен-Жон Перс (*Алексі Леже*) (1887-1975) поет, дипломат, лауреат Нобілевської премії XXI — 308, 333; XXII — 200

Сент-Бев Шарль Огюстен де (1804-1869) літературознавець XXI — 21; XXIII — 395

Сент-Екзюпері Антуан де (1900-1944) письменник XXI — 217

Серафимович (*Попов*) Олександр (1863-1949) письменник XXIII — 260; XXIV — 119

Сербин Роман (1939 р.н.) історик (Канада) XXVII — 249

Сербинюк Юрій (1887-?) громадський діяч, посол, **репресований** XXVIII — 372, 403

Сербський Володимир (1858-1917) основоположник судової психіатрії в Росії XXIV — 356; XXV — 551, 555; XXVI — 12-15, 355

Серван-Шрайбер Жан-Жак (1924-2006) історик XXV — 416-421

Сервантес Сааведра Мігель де (1547-1616) письменник XXI — 98, 102, 404; XXII — 164; XXIII — 357, 392, 563, 580;

XXIV — 41, 221, 388 XXV — 361, 364; XXVI — 281, 363; XXVII — 205, 217, 240, 391; XXVIII — 311, 643; XXX — 12

Сергадеєв, полковник, начальник слідчого відділу львівського КДБ XXIII — 158

Сергеєв Артем (*Федір*) (1883-1921) партійний діяч XXIX — 196

Сергеєва Інна (1933 р.н.) журналістка XXI — 284, 327, 399-405, 418; XXIV — 140, 225; XXV — 261, 362, 373, 374

Сергієнко Григорій (1921 р.н.) історик XXIX — 199

Сергієнко Олесь (1932 р.н.) **дисидент** (КТМ), **репресований,** син О. Мешко XXVI — 407, 445, 454, 481, 482; XXIX — 46, 505

Сергій (1857-1905) Великий князь, загинув від бомби Каляєва XXVII — 577, 578

Сергій Радонежський (бл. 1321-1391) церковний діяч XXII — 516

Сердюк Зіновій (1903-1982) перший секретар ЦК КП Молдови XXV — 22

Сердюк Лесь ***(молодший)*** (1940-2010) актор XXI — 441; XXIII — 105, 221, 241, 246, 253; XXIV — 108; XXV — 367; XXIX — 38, 47, 490

Сердюк Лесь ***(старший)*** (1900-1988) актор школи Л. Курбаса XXI — 203, 437-439, 535, 575; XXII — 124, 290, 291, 652; XXIII — 99, 281; XXIV — 33, 95, 211, 444; XXV — 349, 665; XXVI — 29, 30, 142, 242, 243, 246, 402, 422, 438, 442, 683; XXVII — 7, 22, 25, 26, 30, 53, 104, 112, 113, 169, 174, 190, 191, 196, 331, 489, 491, 578; XXVIII — 600; XXIX — 38-40, 46-48, 63, 178, 341, 365, 370, 391, 410, 650

Сердючка Вєрка (*Данилко Андрій*) (1973 р.н.) актор XXIX — 683

Серов Валентин (1865-1911) художник XXI — 396; XXVIII — 666

Серов Володимир (1910-1968) художник XXIV — 414

Серов Іван (1905-1990) перший голова КГБ СРСР XXII — 546; XXVIII — 44

Серов Олександр (1954 р.н.) співак XXI — 619; XXII — 100

Серхан Серхан (1944 р.н.) палестинський терорист, вбивця Роберта Кеннеді, ув'язнений пожиттєво XXI — 416

Серьогін Володимир (1922-1968) полковник, космонавт, **загинув в автокатастрофі** разом з Ю. Гагаріним XXI — 152

Сеченов Іван (1829-1905) фізіолог XXIX — 525

Сечин Василь (1926 р.н.) театрознавець XXIV — 32, 33, 51, 52, 71, 139, 390; XXV — 517; XXVII — 488

Сєрова Валентина (1917-1975) актриса XXVI — 294

Сиваченко Микола (1920-1988) літературознавець XXVI — 149

Сидоренко Євгенія (1893-?) актриса Молодого Театру Курбаса XXII — 124; XXVII — 53

Сидоров Євген (1938 р.н.) літературний критик XXV — 332

Сидоров Олексій (1891-1978) мистецтвознавець, академік XXVI — 144

Сидорова Емма, актриса XXI — 193

Сидорчук Володимир (1941 -?) актор XXI — 555

Сизов Микола (1916-1996) діяч кіно, письменник XXV — 540, 565; XXVI — 215-221, 227; XXIX — 152

Сизоненко Олександр (1923 р.н.) письменник XXI — 67

Сикейрос Давид (*Альфаро*) (1896-1974) художник XXVI — 261

Силантьєв Юрій (1919-1983) диригент XXIX — 236

Силенко Лев (1921-2008) засновник РУНВіри XXIX — 690, 692

Сильвестров Валентин (1937 р.н.) композитор XXI — 139; XXIV — 473; XXV — 118; XXIX — 255, 350

Симаченко Параска, солістка Хору Верьовки XXVI — 172

Симашкевич Міліца (*Майя*) (1900-1976) художник театру XXI — 203; XXII — 298; XXVI — 81, 82

Симиренко Володимир (1891-1943) селекціонер, двічі **репресований** XXVII — 248

Симов Віктор (1858-1935) художник театру XXII — 462

Симон Жюль (1814-1896) філософ, політичний діяч XXII — 491

Симоненко Василь (1935-1963) поет XXI — 110, 281, 283, 305, 325, 408, 480, 561-563, 596, 597; XXII — 111; XXIV — 123, 355; XXV — 198; XXVI — 119, 181, 182, 190, 344; XXVII — 75; XXVIII — 118, 170, 335, 519; XXIX — 93, 129, 144, 254, 441, 444; XXX — 13, 20, 25, 37

Симонов Євген (1925-1994) режисер, син Рубена Симонова XXI — 339, 425; XXII — 294; XXV — 532, 533, 591; XXVI — 165; XXVIII — 488; XXIX — 84

Симонов Костянтин (1915-1979) поет XXI — 187; XXII — 313; XXIII — 531; XXVI — 336; XXIX — 519

Симонов Микола (1901-1973) актор XXI — 526

Симонов Рубен (1899-1968) режисер XXI — 527; XXIII — 124; XXIV — 393; XXVI — 134; XXIX — 134

Симонян Кирило[77] (1918-1977) хірург, професор XXIII — 229

Сингаївський Микола (1936 р.н.) поет XXI — 352

Синельников Микола (1855-1939) режисер, антрепренер XXVII — 452

Синиченко Олекса (1931 р.н.) перекладач XXI — 292-299; XXVI — 146

Синиця Григорій (1908-1996) художник XXIV — 130; XXX — 24

Синьйоре Симона (*Камінкер*) (1921-1985) актриса XXIX — 247

Синьяк Поль (1863-1935) художник, неоімпресіоніст — 497

Синявський Андрій (1925-1997) літературознавець, письменник, **дисидент, репресований** XXI — 13, 16, 101, 121, 329, 358; XXII — 45, 47, 391; XXIII — 553, 554; XXIV — 30, 320, 334, 384, 395 ; XXV — 24, 137, 235, 275, 346, 448, 485, 539; XXVI — 59, 164, 165, 353, 396, 447; XXVII — 685; XXVIII — 237, 239-243, 247, 249, 252,333, 505, 568, 597, 598, 605, 695; XXIX — 111, 330; XXX — 8

Синявський Олекса (1887-1937) мовознавець, діалектолог, **розстріляний** XXVI — 396; XXVIII — 135

Сирбу Штефан, режисер XXIX — 457

Сирцов Сергій (1893-1937) більшовик, опозиціонер, **розстріляний** XXII — 577-581

Ситник Костянтин (1926 р.н.) академік XXVIII — 226

Ситник Олег (1935-2006) редактор XXI — 489; XXVI — 69

Сич Михайло (1941 р.н) поет XXI — 107, 110, 322, 367

Сібеліус Ян (1865-1957) композитор XXII — 470

Сігаль Олександр автор статті в «Народному слові» за 5.07.1917, Петроград XXVIII — 587, 589

---

[77] Існував донос Солженіцина-Вєтрова на К. Симоняна (див. кн. Ржезача) чи це була «операція» КГБ, пов'язана з «нестандартною орієнтацією» К. Симоняна, ще треба з'ясувати.

Сідур Вадим (1924-1986) скульптор XXII — 602

Сільоне (*Силоне*) Ігнаціо (1900-1978) письменник XXII — 102, 103, 237-244, 527; XXIII — 568

Сікорський Ігор (1889-1972) авіаконструктор XXI — 621

Сімашкевич Микола (1875-1938) член Центральної Ради, **розстріляний** XXVIII — 20

Сімович Василь (1880-1944) мовознавець XXV — 198

Сінклер Ептон Білл (1878-1968) письменник XXII — 133, 141, 303; XXIII — 22, 562, 563; XXV — 261; XXVI — 33; XXVII — 157; XXVIII — 77, 84, 534; XXIX — 390, 391

Сіренко Володимир (1931 р.н.) поет XXV — 520

Сірко Іван (нар. між 1605/1610-1680) кошовий отаман XXI — 426, 517, 520-522; XXV — 524, 525; XXVI — 113; XXVII — 293

Січинський Денис (1865-1909) композитор XXVIII — 312

Січинський Мирослав[78] (1887-1979) XXIII — 15; XXIX — 119

Скаба Андрій (1905-1986) ідеолог КПУ XXI — 23, 32, 37, 57, 157, 228, 406, 572; XXII — 23, 60; XXIII — 7, 208; XXIV — 155, 306; XXV — 9, 178, 562, 597; XXVII — 341, 388; XXVIII — 603; XXIX — 82, 480, 551, 651

Скалій Раїса (1938 р.н.) театрознавець XXIV — 94, 95, 149; XXV — 257, 377; XXVI — 28-35, 95; XXVII — 109, 113, 463-465; XXIX — 55-65, 88, 142, 193, 245, 275, 281, 459-467, 489

Скаррон Поль (1610-1660) поет, драматург XXIX — 99

Скарятін Володимир, публіцист, редактор кріпосницької газети «Весть» XXI — 585

Скибенко Анатолій (1924-1981) актор XXVI — 401, 403; XXVII — 481

Скліфосовський Микола (1836-1904) хірург XXIX — 439, 525

Склодовська-Кюрі Марія (1867-1934) фізик XXV — 420; XXVIII — 141

Склянський Ефраїм (1892-1925) військовий колега Троцького, загинув як жертва Сталіна XXV — 41

Скляренко Володимир (1907-1984) режисер театру Курбаса XXI — 45, 48, 203; XXII — 459; XXIII — 10; XXIV — 189, 204; XXVII — 7, 184, 708; XXVIII — 129; XXIX — 57, 63, 65, 639, 640

Скляренко Семен (1901-1962) письменник XXII — 224; XXX — 28

78 Застрелив 12 квітня 1908 року у Львові галицького українофоба Анджея Потоцького.

Скоблін Микола[79] (1894-?) генерал-майор, агент ГПУ XXIV — 341

Скобцева (*Бондарчук*) Ірина (1927 р.н.) кіноактриса XXI — 130

Сковорода Григорій (1722-1794) філософ, поет XXI — 47, 568, 570; XXII — 164, 205, 532; XXIII — 566; XXV — 40, 207, 215, 222, 227, 548; XXVI — 185, 373-375, 502; XXVII — 205, 557; XXVIII — 158, 467; XXIX — 20, 575, 692

Сковорода Савва, батько Г. Сковороди XXIX — 575

Скорик Лариса (1939 р.н.) архітектор XXIX — 679

Скорик Мирослав (1938 р.н.) композитор XXI — 139; XXVIII — 175, 192

Скорик Михайло (1940 р.н.) журналіст XXIV — 157; XXV — 519

Скорик Михайло (1895-1981) журналіст, батько Мирослава Скорика, **репресований** XXII — 136

Скоропадський Павло (1873-1945) гетьман XXI — 154, 252, 253, 271, 502; XXII — 337; XXIX — 121

Скоропис-Йолтуховський (1880-1950) політичний діяч XXI — 241, 242

Скороход Анатолій (1930-2011) математик, **дисидент** XXII — 23; XXIV — 156

Скотт Вальтер (1771-1832) письменник XXVIII — 592

Скофілд Пол (1922 р.н.) актор XXV — 496; XXIX — 45, 46

Скраубе Вацлав, актор XXVII — 140, 215, 261, 272, 367, 448, 456, 466, 471; XXVIII — 99; XXIX — 279, 406

Скрипник Микола (1872-1933) політичний діяч, нарком освіти, **покінчив життя самогубством** XXI — 154, 501; XXII — 22, 386, 399, 577, 581, 591-593; XXIV — 134, 196, 197, 244; XXV — 190-195, 526, 528; XXVI — 23-25, 28, 197, 317, 376, 430, 527; XXVII — 36, 76, 80, 384, 522; XXVIII — 9, 369, 409, 474-483, 613; XXIX — 7, 8, 196, 201, 248, 563, 571

Скріб Ежен (1791-1861) драматург XXVIII — 97

Скрябін Олександр (1872-1915) композитор XXII — 462; XXVIII — 289, 684

Скуба Микола (1907-1939) поет, **репресований** XXVIII — 135

Скуїнек Кнут (*Кнутс Скуєнієкс*) (1936 р.н.) латвійський поет, **репресований** XXVI — 516

[79] Викритий, втік в Іспанію, після чого зник.

Скульський Григорій (1912-1987) письменник XXI — 101

Скунць Петро (1942-2007) поет XXII — 541

Скуратов-Бельський Малюта (?-1573) опричник Івана IV XXII — 604; XXIV — 76

Скуратовський Вадим (1941 р.н.) літературознавець XXVIII — 207

Слабиняк Георгій (1907-1976) актор XXV — 639

Слабченко Михайло (1882-1952) історик, юрист, **репресований** XXII — 384; XXVIII — 29; XXIX — 688, 689

Слабченко Тарас (1904-1937) історик культури, арештований на процесі СВУ 1929 р, вдруге — арешт у жовтні 1937 р. і розстріл XXII — 384

Славін Лев (1896-1984) драматург XXIX — 330

Славіна Зінаїда (1941 р.н.) актриса XXIII — 184; XXVIII — 331; XXIX — 103

Славінський Максим (1868-1945) поет, політичний діяч XXI — 241; XXV — 585

Славутич (*Жученко Григорій*) Яр (1918-2011) поет, перекладач XXIII — 600; XXVII — 249; XXVIII — 47

Сладкопєвцев Володимир (1876-1957) актор, письменник XXVI — 363

Сланський (*Зальцман*) Рудольф[80] (1901-1952) діяч робітничого руху, **страчений** XXIV — 340

Слєпков Олександр (1899-1937) більшовик, опозиціонер, **розстріляний** XXII — 581

Сліпий Йосиф (*Сліпий-Коберницький-Дичковський*) (1892-1984) першоієрарх УГКЦ XXVI — 178

Слісаренко (*Снісар*) Олекса (1891-1937) письменник, **розстріляний** XXII — 382, 384, 385; XXVII — 45, 81, 682; XXVIII — 29

Слісаренко Федір, український історик у Празі XXII — 363

Сліченко Микола (1934 р.н.) співак, актор і керівник театру «Ромен» XXII — 433; XXV — 236

Слободян Валентина (1937 р.н.) кінознавець XXVI — 433-435

Словацький Юліуш (1809-1849) драматург XXI — 185, 336; XXIII — 158, 169; XXV — 233, 621, 629; XXVI — 416; XXVIII — 311; XXIX — 357

Слонимський Михайло (1897-1925) письменник XXVII — 28

Слуцький Борис (1919-1986) поет XXV — 600; XXVI — 355; XXVII — 275

---

80 «Процес Сланського» як акт радянського антисемітизму (Л.Т.)

Сльозкін Лев (1920-2012) історик XXVIII — 275

Смаль-Стоцький Роман (1883-1969) мовознавець, політичний діяч XXI — 444

Смелков Юлій (1934 р.н.) театральний критик XXII — 66

Смерека (*Баглій*) Антоніна (1892-1981) актриса «Березоля» XXII — 124; XXIII — 125, 127, 129

Смеречинський Сергій (1892-1954) мовознавець, **репресований** XXVIII — 135

Сметана Бедржих (1824-1884) композитор XXII — 468, 470

Смехов Веніамін (1940 р.н.) актор XXIII — 184; XXIX — 601

Смирнов Андрій (1905-1982) дипломат XXII — 546

Смирнов Анатолій (1925-2009) історик XXIV — 179

Смирнов Лев (1928 р.н.) поет XXIX — 598

Смирнов Олександр (1877-1938) політичний діяч, **розстріляний** XXII — 395, 577, 581, 614

Смирнов Олексій (1890-1942) актор, режисер XXIII — 130; XXV — 549

Смирнов Сергій (1912-1993) поет XXVIII — 247-249

Смирнова Аріадна (1922 р.н.) театральна діячка XXVIII — 530; XXIX — 267, 332

Смирнова-Іскандер Олександра (1896-2000) актриса, режисер XXIII — 130, 325

Смирнова-Россет Олександра (1809-1882) письменниця-мемуаристка XXIII — 325

Смірдін Олександр (1795-1857) книгопродавець, видавець XXVII — 43

Сміян Сергій (1925 р.н.) режисер XXV — 542, 590; XXVI — 259, 354, 413; XXVII — 67, 481; XXIX — 307, 315, 336

Сміттен, із секретаріату Сталіна, помічник Поскрьобишева XXII — 396

Смоленчук Микола (1927-1993) театрознавець, **репресований** XXVIII — 306

Смогитель Вадим (1939 р.н.) композитор XXI — 155; XXV — 363; XXVI — 75, 408; XXVIII — 102; XXIX — 79, 355

Смоктунович Михайло (1899-1942) батько І. Смоктуновського, загинув на фронті XXIX — 123

Смоктуновський (*Смоктунович*) Іннокентій (1925-1994) актор XXIX — 176

Смолич Олена (1917-1989) дружина Ю. Смолича XXI — 56,

70; XXII — 409; XXIII — 46, 47; XXVIII — 611, 613; XXIX — 352

Смолич Юрій (1900-1976) письменник, критик XXI — 228, 304, 305, 328, 559, 561; XXII — 324, 409, 478, 620, 648, 650; XXIII — 46, 80, 99, 102, 275, 282, 285, 286; XXIV — 33, 49, 61, 86, 125, 195, 242, 368-382; XXV — 136, 178, 367, 381, 496, 592, 660, 664; XXVI — 33, 163, 208, 340, 403, 404, 410, 421, 422; XXVII — 49, 52, 88, 149, 161, 170, 191, 194, 452, 453, 484, 507, 572-578; XXVIII — 102, 437, 482, 528, 611-613; XXIX — 119, 158, 281, 339, 341, 349, 355, 358, 392, 431, 432, 442, 468, 503, 590, 594, 634, 648, 681; XXX —13

Смольський Григорій (1893-1985) художник XXVIII — 164

Смоляницький Сергій, журналіст XXI — 55, 56

Смородін Віктор (1914-1990) кінооператор XXII — 610

Смотрицький Мелетій (1578-1633) філолог, церковний діяч XXVIII — 547

Смрковський Йозеф (1911-1974) політичний діяч XXII — 109; XXIII — 43, 44, 78

Смуул Юхан (1922-1971) письменник, драматург XXI — 101; XXII — 460, 461; XXIII — 137; XXV — 493; XXVI — 219, 226; XXVIII — 425; XXIX — 123

Снежневський Андрій (1904-1987) психіатр від КГБ, садист XXV — 534; XXIX — 171, 431, 516

Снєгірьов Гелій (*Євген*) (1927-1978) письменник, кінорежисер, **репресований, загинув** XXI — 309, 310; XXVII — 66

Снєгирьов Михайло (1891-1933) пілот, **загинув** XXVII — 88, 89

Снєгов Олексій[81] **(*Йосиф Фалікзон*)** (1898-1989) більшовик, 15 років Гулагу XXVII — 688, 689; XXVIII — 278-280

Собінов Леонід (1872-1934) співак XXV — 263

Собко Вадим (1912-1981) письменник XXI — 536, 537; XXII — 409; XXIV — 17; XXIX — 175, 203

Соболев Всеволод (1939-2011) актор XXIII — 184

Соболев Юрій (1887-1940) театрознавець XXI — 549-552

Соболєв Леонід (1898-1971) письменник XXV — 499, 500

Соботович Володимир (1937-1973) письменник XXV — 603

Соважо Жак, лідер французьких студентів XXVIII — 342

Соколов Григорій (1904-1972) генерал-лейтенант НКВД XXVI — 285

---

81 Родом з Києва, був членом ЦК КП(б) У в 1930 році. 1967 року був виключений з партії за активну десталінізацію.

Соколов Дмитро (1907-1989) театрознавець XXI — 417; XXV — 489

Соколов Микола (1906-1981) режисер XXIX — 85, 459

Соколов Сергій, актор ЦДТ XXII — 393, 405

Соколовський Олексій (1884-1959) ґрунтознавець, академік XXII — 385

Сокольников (*Бриліант*) Григорій (1888-1939) більшовик, **розстріляний** XXII — 629; XXIII — 556

Соколянський Іван (1889-1960) професор, дефектолог, **репресований** XXV — 662

Сократ (470-399 до н.е.) філософ, **отруєний** XXIV — 449; XXV — 587; XXVI — 161, 373, 400; XXVIII — 122

Сокульський Іван (1940-1992) поет, **дисидент, репресований** XXIV — 157; XXV — 260, 301, 520, 521, 561; XXVI — 100, 105-107, 109, 112, 113, 115, 304

Сокульський Арнольд (1938 р.н.) історик, краєзнавець XXVII — 73

Солдатенко Іван (1931-1991) комсомольський діяч XXV — 31, 90, 488; XXVI — 65; XXVII — 478; XXVIII — 110

Соленик Карпо (1811-1850) актор XXV — 491

Солженіцин Ісай (1991-1918) офіцер, батько О. Солженіцина, загинув на полюванні XXIX — 52, 53

Солженіцин Олександр (1918-2008) письменник, Нобелівський лауреат, **репресований** XXI — 70; 139; XXII — 44, 127, 221, 392, 398, 399, 550; XXIII — 16, 228-232, 260-263, 557; XXIV — 341, 383, 390; XXV — 24, 135, 236, 275, 276, 287, 288, 457; XXVI — 27, 227, 321, 341, 351, 353, 384, 397, 398, 431, 438; XXVII — 326, 475-478, 496-506, 511, 514, 659, 661; XXVIII — 55, 107, 256, 257, 333, 346, 413, 597, 606-609; XXIX — 50-55, 181, 317, 336, 354, 531, 595; XXX — 13

Солженіцин Семен, дід О. Солженіцина XXIX — 54

Солженіцина (*Щербакова*) Таїсія (1895-1944) матір О. Солженіцина XXIX — 52, 53

Солженіцина-Загоріна Ксенія, двоюрідна сестра О. Солженіцина XXIX — 54

Солнцева Юлія (1901-1989) кіноактриса XXVI — 276, 277, 283, 285; XXVII — 703; XXVIII — 9, 194, 337

Соловей Елеонора (1944 р.н.) літературознавець XXVI —

169, 170; XXVII — 283, 285, 683, 685; XXVIII — 67, 230, 254, 255, 530, 531, 618; XXIX — 140, 238, 239, 246, 247, 314, 312

Соловей Оксана (1919-2004) мистецтвознавець, перекладач, США XXV — 457

Соловйов Сергій (1820-1879) історик XXVI — 487; XVII — 499; XXVIII — 159; XXIX — 553

Соловйов-Сєдой Василь (1907-1979) композитор XXVI — 121

Соловйова (*Базилевська*) Інна (1927 р.н.) театрознавець XXII — 289; XXIX — 330

Соловцов (*Федоров*) Микола (1857-1902) антрепренер XXIII — 21; XXIV — 173; XXV — 321

Сологуб (*Тетерников*) Федір (1863-1927) поет XXIV — 473; XXV — 265

Солодкевич Борис, поет XXVIII — 19

Солодовніков Олександр (1904-1990) директор театру XXI — 425; XXIV — 226, 229, 238, 444; XXV — 137, 275

Соложенкіна Світлана (1940 р.н.) поетеса XXVIII — 530

Соломенцев Михайло (1913-2008) партійний діяч XXIX — 248, 249, 272

Соломон (965-928 р. до н.е.) цар Іудеї XXIX — 483

Соломченко Олекса (1920-2002) мистецтвознавець XXVII — 578

Солоніцин Анатолій (1934-1982) актор XXVII — 263; XXIX — 508-510

Солонович Євгеній (1933 р.н.) перекладач XXV — 410

Солоухін Володимир (1924-1997) письменник XXV — 523; XXIX — 679

Сольц Арон (1872-1945) більшовик, запроторений у психлікарню XXII — 396, 482

Сорано Даніель (1920-1962) актор XXVII — 208, 209; XXVIII — 262

Сорока Богдан (1940 р.н.) художник, син М. Сороки XXVIII — 255; XXIX — 277

Сорока Михайло[82] (1911-1971) український повстанець, **репресований,** помер в ув'язненні XXVIII — 255

Сорока Петро (1891-1948) актор, режисер, **репресований** XXIX — 634

Сорокін Валентин (1936 р.н.) поет XXIV — 119, 120

Сорпен П'єр, історик XXVI — 254

Сосницький Іван (1794-1872) актор XXII — 612

---

82 Член ОУН, більш як 30 років був в'язнем радянських таборів, організатором руху спротиву в'язнів «ОУН-Північ»

Сосновський Лев (1886-1937) публіцист, автор провокативних статей, **розстріляний** XXII — 186

Сосновський Михайло (1919-1975) публіцист XXI — 357

Сосюра Володимир (1897/98-1965) поет XXI — 12; XXIII — 574; XXIV — 255; XXV — 526, 528, 596, 597; XXVII — 81-87

Софокл (бл. 496-406 до н.е.) XXI — 196, 546; XXVII — 24, 153, 186, 410, 442, 444; XXVIII — 80-83; XXIX — 391

Софронов Анатолій (1911-1990) драматург XXI — 420; XXII — 70; XXIII — 89; XXV — 354; XXVI — 53; XXVII — 16, 313, 508; XXIX — 155, 267

Спартак (?-71 р. до н.е.) вождь повстання рабів XXVI — 429

Сперанський Михайло (1772-1839) державний діяч, реформатор XXVII — 38

Сперантова Валентина (1904-1978) актриса XXI — 41, 43, 134, 139, 170, 382, 383; XXII — 67, 236; XXIV — 19, 36, 45, 56, 75, 91; XXV — 73, 290, 321, 322, 534-536, 564, 566; XXVI — 157, 168, 438, 443, 444; XXVII — 213; XXVIII — 265, 515; XXIX — 204

Спетару Дан (1939-2004) співак XXVI — 228

Спиненко Василь (1946 р.н.) робітник, **репресований** XXVIII — 531

Спиридонов Іван (1905-1991) секретар Ленінградського обкому КПРС, який запропонував винести тіло Сталіна з Мавзолею XXV — 22

Спиридонова Марія (1884-1941) політичний діяч, есерка, **розстріляна** XXV — 508; XXVI — 312; XXVII — 216

Спицький Василь (1918-2005) історик XXV — 376; XXVIII — 603

Спичак Анатолій (1938 р.н.) в'язень колонії XXI — 564

Спіноза Барух (1632-1677) філософ XXIV — 450

Спіцин Олександр (1858-1931) археолог XXIX — 695

Срезневський Ізмаїл (1812-1880) філолог, письменник XXV — 93; XXVII — 41

Ставцева Світлана (1940 р.н.) художник XXII — 68, 72, 73, 167, 181, 182; XXV — 67; XXVI — 128, 147, 257, 263, 299, 303, 328; XXVII — 141, 456, 465, 539; XXVIII — 133, 485, 611; XXIX — 88, 185, 189, 622

Стадник Йосип (1876-1954) актор, режисер, театральний діяч, **репресований** XXVI — 244, 416; XXVIII — 313, 325, 436; XXIX — 10

Стадникова Софія (1888-1959) актриса, співачка (сопрано) XXIV — 200, 207

Стаднюк Іван (1920-1994) письменник XXV — 264

Стайнбек (*Стейнбек*) Джон (1902-1968) XXIII — 555

Сталін (*Джугашвілі*) Йосип (1878/79-1953) XXI — 154, 228-231, 264, 291, 329, 360, 396-398, 413, 444, 563, 572, 575, 611; XXII — 36-40, 46, 51, 64, 103, 112, 114, 240-246, 250, 253-263, 266, 272, 273, 309, 325-327, 394-404, 410, 422, 429, 477, 482-494, 519-532, 537-550, 559-562, 565-569, 572-616, 621-647; XXIII — 37, 110, 182, 183, 229, 237, 262, 263, 345, 557, 585, 589, 595; XXIV — 23, 24, 50, 72, 87, 88, 121, 149, 174, 183, 221, 227, 229, 241, 247, 320, 329, 335, 340, 341, 343, 383, 384, 386, 414, 462, 465, 466, 472; XXV — 17, 40-42, 72, 110, 137-139, 145, 146, 155, 216, 217, 227, 263, 301, 338-340, 344, 346, 375, 425, 428, 429, 443, 447, 468, 472, 473, 481, 482, 507, 565; XXVI — 17, 24, 27, 44, 57-59, 64, 80, 122, 126, 127, 218, 250, 262, 272, 275, 292, 293, 312, 330, 353, 384, 423, 424, 487, 490, 491, 494, 496, 497, 502, 504, 505, 507, 526, 560, 586, 622, 623, 628, 629, 646, 647, 654, 666, 671, 673, 681; XXVII — 21, 74, 142, 249, 253, 266, 271, 324, 325, 371, 384, 385, 401-403, 419, 478, 502, 505, 522, 562, 653, 659, 663, 688, 689; XXVIII — 9, 43-46, 59, 155, 170, 176, 177, 200, 204, 211, 233. 248, 260, 267-279, 282, 332, 334, 336, 370, 371, 373, 376, 405, 415, 428, 429, 445-449, 457, 462, 464, 477, 484, 537, 579, 591, 594, 602, 617; XXIX — 8, 64, 86, 119, 130, 134, 244, 271, 318, 396, 421-426, 481, 485, 507, 536, 550, 557, 560, 567, 569, 571, 578-582, 608, 700, 707; XXX — 16, 18, 20, 21

Стампфль Станіслав (1919-1980) письменник XXV — 615

Станіслав, Київський князь, розбитий Гедиміном в 1321 р. в битві на р. Ірпінь, згодом князь Рязанський XXIII — 332

Станіславський (*Алексєєв*) Костянтин (1863-1938) актор, режисер XXI — 193, 197, 200, 203, 208, 214, 216, 218, 222, 226, 228, 285-287, 408, 411-414, 486, 527; XXII — 460-463, 468, 469; XXIII — 25, 72, 135, 214, 281, 545; XXIV — 111, 112, 140, 176, 431; XXV — 50, 246, 291, 306, 307, 488, 508, 509, 637, 540, 559, 567, 586, 652, 619,

620, 633; XXVI — 129, 148, 152-154, 194, 207, 211, 214, 216, 217, 224, 225, 242, 249, 250, 253, 301, 313, 316, 347, 356, 400, 403-405, 413, 443; XXVII — 7, 28, 77, 104, 154, 166, 187, 207, 225, 256, 261, 262, 274, 333, 406, 410, 413-416, 452, 455, 539, 553, 673, 677; XXVIII — 75, 84, 96. 131, 134, 218, 224. 281, 433, 443, 512, 539, 579, 580, 599, 600, 655-659, 665, 668, 669, 677-680, 683, 688, 691; XXIX — 12, 16, 17, 26-30, 38, 39, 145, 149, 150, 152, 189, 237, 331, 337, 359, 371, 372, 406, 407, 525, 526, 613, 6144 XXX — 6

Станіславський Микола (1905-1970) режисер XXIII — 208, 284; XXVI — 422

Станішевський Юрій (1936-2009) театрознавець XXI — 417; XXV — 488, 490, 495; XXVI — 7; XXIX — 666, 669

Станкевич Владислава (1891-1960) дружина Я. Купали XXIV — 25

Станкович Євген (1942 р.н.) композитор XXI — 139

Старинкевич Єлизавета (1890-1966) літературний критик XXI — 389

Старицька Марія (1865-1930) актриса, режисер, дочка М. Старицького XXVI — 71; XXVII — 49; XXIX — 365, 439

Старицька-Черняхівська Людмила (1868-1941) драматург, **репресована** XXI — 304, 491; XXII — 79, 309, 329, 383, 413; XXIII — 196, 206; XXIV — 17; XXV — 74-78, 93, 278; XXVI — 71; XXVII — 653; XXVIII — 26; XXIX — 209, 276, 348, 365

Старицький Михайло (1840-1904) письменник XXI — 195, 294, 295, 298, 299, 410, 413, 437, 533; XXII — 78-92, 133, 284; XXIII — 116, 194, 195, 198; XXIV — 180-182, 231, 234, 235; XXV — 78, 95, 278; XXVI — 72, 144, 147, 259; XXVII — 150, 611; XXVIII — 77, 312, 631; XXIX — 209, 439

Старіков Ігор (1943-1992) актор XXIX — 85

Стасів Ірина (*Калинець*) XXVIII — 503-505, 518-520; XXIX — 46

Стасов Володимир (1824-1906) мистецтвознавець XXII — 460

Стасова Олена (1873-1966) партійний діяч XXVIII — 617

Стах Петро (**псевдонім** *С. Черкасенка*) XXVII — 665

Стаханов Олексій (1905-1977) шахтар XXVI — 317

Стахів Володимир (1910-1971) політичний діяч XXVII — 383-388

Стаценко Ігор (1918-1987) генерал-майор ракетних військ XXVI — 129, 132; XXVII — 72-74, 326, 346

Сташинський Богдан (1931 р.н.) агент НКВД, вбивця С. Бандери XXI — 361; XXVII — 343, 357-364

Стебницький Петро (1862-1923) письменник, публіцист XXVIII — 555

Стебляк Елеонора (1940 р.н.) артистка балету XXVII — 488

Стебун (*Кацнельсон*) Ілля[83] (1911-2005) літературознавець XXII — 223, 224; XXIII — 89; XXIV — 100, 101; XXVIII — 449

Стельмах Богдан (1943 р.н.) поет XXVII — 57

Стельмах Володимир (1907-1974) театрознавець XXVII — 229

Стельмах Леся (1927-1989) дружина М. Стельмаха XXIX — 324

Стельмах Михайло (1912-1983) письменник XXI — 50, 434, 469; XXIV — 166, 242, 458; XXV — 30, 32-34, 259, 351, 520, 560, 561; XXVI — 113, 511; XXVII — 262; XXVIII — 108, 109, 413, 538, 580; XXIX — 158, 256, 270, 323-325, 520, 593, 594; XXX — 13, 37

Стельмах Омелян (1898-1937) начальник розвідуправління ЧА, **розстріляний** XXVIII — 296

Стельмах Ярослав (1949-2001) драматург, **загинув в автокатастрофі** XXIX — 324

Стельмашенко Олекса, поет, художник XXVII — 579

Стен Ян (1899-1937) прибічник М. Бухаріна, з ним **розстріляний** XXII — 580

Стендаль Фредерік (1783-1842) письменник XXV — 333; XXVII — 560; XXVIII — 311, 685; XXX — 111

Степаков Володимир (1912-1987) зав. відділом пропаганди ЦК КПРС, дипломат XXII — 570

Степаненко Аркадій (1889-1938) діяч доби Центральної Ради, **розстріляний** XXII — 372, 377

Степаненко (*Корольова*) Римма (1923-?) режисер, виключена з партії і звільнена з роботи за постановку п'єси М. Стельмаха «Кум королю» XXIV — 157, 239, 390; XXV — 29-34, 242, 259, 261, 520, 559; XXVI — 258; XXVII — 489

83 Ортодоксальний погромник і «борець з українським націоналізмом». 1949 року Микола Руденко з ризиком для себе захищав його від звинувачень у «космополітизмі». 1977 року Стебун допоміг посадити Миколу Руденка на сім років таборів і п'ять років заслання.

Степанківський Володимир (1885-1957) політичний діяч, журналіст XXI — 241, 242

Степанков (*Волощук*) Кость (1928-2004) актор XXI — 45, 48

Степанова Ангеліна (1905-2000) актриса МХАТ XXI — 42, 43, 284

Степанова Галина (1912-2007) актриса ЦДТ XXI — 42; XXII — 392

Степняк-Кравчинський Сергій (1851-1895) революціонер-народник XXVI — 506

Степун Федір (1884-1965) філософ, історик, соціолог XXI — 394

Стерлін Рафаїл (1918-1992) хімік, чоловік І. Луначарської XXVI — 426; XXIX — 17

Стерн Анатоль (1899-1968) письменник XXII — 148, 411, 481

Стефаник Василь (1871-1936) письменник XXI — 612; XXIII — 285; XXIV — 183, 258, 261, 264, 266; XXV — 38, 219; XXVII — 431; XXVIII — 310; XXIX — 307, 231, 440

Стефаник Юрій (псевдонім — *Ю. Гаморак*) (1909-1985) громадський діяч, письменник, син В. Стефаника, емігрант XXIV — 183

Стеценко Кирило (1882-1922) композитор XXVII — 155; XXIX — 649

Стеценко Леонід, актор XXIX — 665

Стецький Олексій (1896-1938) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 396, 548, 565, 568

Стешенко Іван (1873-1918) літературознавець, громадський діяч, застрелений XXVII — 454, 455, 540; XXX — 29

Стешенко Ірина (*Орися*) (1898-1987) актриса театру Л. Курбаса, перекладач, онука М. Старицького XXI — 11, 22, 23, 29, 33, 113, 128, 147, 154, 155, 203, 282, 303, 309, 327, 332-335, 350, 351, 404, 417, 421, 436, 439-441, 488-491, 505, 556, 561, 563, 564, 574; XXII — 23, 72, 100, 109, 112, 166, 173, 215, 218, 294, 311, 312, 317-323, 418, 434-436, 478-481, 504-506, 563, 601, 618, 651; XXIII — 8, 9, 14, 26, 27, 47,50, 52, 58, 62, 67-77, 83, 96, 97, 99-109, 111, 113, 114, 118, 120, 124-130, 133-150, 153-158, 205-208, 226, 227, 239-255, 259, 274-289; XXIV — 54, 59-61, 77, 81, 83, 86, 91, 92, 97, 100, 103, 150, 151, 154, 180-218, 227, 276-280, 264, 295, 403-408, 415-417, 427, 428, 442, 474; XXV — 54, 55, 57-59, 64, 65, 69, 70, 74, 79, 101, 103, 119, 139, 149, 170-172, 179, 240-249, 251, 257-261, 273, 275,

290, 328-337, 351, 352, 364-369, 371, 376, 384, 385, 494, 531, 558, 593-595, 660-665; XXVI — 8, 29, 33, 47, 60, 64, 86, 71-74, 76, 91, 95, 139, 147, 163, 168, 170, 172, 298, 301, 302, 347, 395, 407, 419, 422, 438, 441; XXVII — 13, 49, 50, 52, 62-66, 99-103, 107, 113, 185, 190, 191, 226, 296, 316, 328-331, 349, 458-460, 693-698, 705-711; XXVIII — 100, 101, 110-113, 224, 436-439, 489, 506-508, 556, 557, 559, 561-563, 570, 571; XXIX — 34, 35, 184, 245, 265, 338-351, 368-370, 482, 488, 610, 614; XXX — 29, 31

Стешенко Оксана (1873-1941) письменниця XXIX — 210

Стілик Лідія (1938 р.н.) актриса XXIX — 241

Стіль Андре (1921-2004) письменник XXI — 402

Стоковський Леопольд (1882-1977) диригент XXII — 407

Столбунський, слідчий-садист XXVII — 326

Столетов Олександр (1839-1896) фізик XXVIII — 140

Стольная Віра (1920-2006) редактор видавництва «Искусство» XXII — 325

Стоппард Том (1937 р.н.) драматург XXI — 192

Сторі Джеймс, літературознавець (США) XXVII — 348, 552; XXIX — 25

Стороженко Олекса (1805-1874) письменник XXI — 294; XXV — 526, 528

Стоян, посол Угорщини в Берліні XXVIII — 268

Стоянов (*Злататров*) Людмил (1886-1973) письменник XXVI — 247

Страбон (63-20 до н.е.) історик XXII — 321; XXIII — 147

Стравінський Ігор (1882-1971) композитор XXI — 196, 614; XXIII — 556; XXIV — 473; XXVII — 565; XXVIII — 523; XXIX — 80

Страдіварі Антоніо (1644-1737) майстер струнних інструментів XXIV — 127, 395

Страсберг Лі (1901-1982) режисер XXVIII — 512

Страшимиров Антон (1872-1937) драматург XXVI — 247

Стрелкова Євгенія (1899-1987) актриса театру Л. Курбаса, дружина Б. Балабана XXIII — 118; XXV — 438, 601; XXVI — 29, 33, 162

Стрелкова Марія (1908-1962) актриса, дружина М. Романова XXIX — 258

Стреллер Джорджо (1921-1997) режисер, театральний діяч XXIII — 50; XXVIII — 422, 423

Стрельніков Борис (1923-1980) журналіст XXVII — 345

Стрельніков Іван (1939-1969) ст. лейтенант, загинув під час сутички на півострові Даманському XXIV — 178

Стрепетова Поліна (*Пелагея*) (1850-1903) актриса XXV — 644; XXVII — 381

Стрельська (*Старова*) **Варвара** (1838-1915) актриса XXVII — 381, 382

Стржельчик Владислав (1921-1995) актор БДТ XXI — 127

Стригун Федір (1939 р.н.) актор, режисер XXI — 83, 313, 470; XXV — 39; XXVI — 259; XXVII — 57, 228; XXIX — 401, 404, 409, 411, 413, 452

Стрільцов Михась (1937-1987) поет XXVII — 275

Стріндберг Август (1849-1912) драматург XXVI — 50, 54, 55; XXVII — 118; XXVIII — 311

Строєва Мар'яна (1917-2005) критик XXI — 37; XXII — 66; XXIII — 8; XXIV — 35, 44, 45, 47, 51, 83, 138; XXVII — 51, 148, 191, 201; XXIX — 143

Строката (*Строкатова, Караванська*) **Ніна** (1926-1998) мікробіолог, **дисидентка, репресована** XXVI — 100, 102, 260, 344, 445, 454, 629; XXVII — 234, 322; XXVIII — 424, 503-505, 520, 584; XXIX — 44, 49, 72, 73, 165, 224-226, 379, 382-384, 494, 505

Строкач Тимофій (1903-1963) військовий, міністр внутрішніх справ УРСР XXVI — 158

Струве Петро (1870-1944) економіст XXII — 326

Струк Данило (1940-1999) літературознавець XXVII — 249; XXVIII — 47

Струкова Тетяна (1897-1981) актриса XXI — 382; XXII — 67; XXV — 73, 290, 321, 322; XXVI — 155, 168, 410; XXVIII — 484; XXIX — 204

Струмилін С. академік XXX — 22

Струтинський Валентин (1924 р.н.) перекладач XXV — 603

Струхманчук Яків (1884-1938) художник, **розстріляний** XXIII — 126

Студинський Кирило (1868-1941) літературознавець, академік, **репресований** XXVIII — 324, 391

Ступак Борис (1938 р.н.) вчитель XXI — 601-626; XXIX — 671-709

Ступак Галина (1957 р.н.) вчителька XXI — 618

Ступак Наталя (1988 р.н.) художниця, поетеса XXI — 618

Ступак Ярослав (1943 р.н.) письменник, **дисидент** XXIV — 104; XXV — 361, 363, 603; XXVI — 166-170, 339; XXIX — 91, 355, 593, 624, 629

Ступка Богдан (1941-2012) актор XXI — 313, 470; XXIV — 91; XXV — 51, 517; XXVII — 57, 489; XXIX — 191, 401, 412, 413, 452, 463-465, 593

Ступницький Петро (1785-1855) літописець Гуцульщини XXVIII — 157

Ступніков Ігор (1932 р.н.) театрознавець XXV — 83

Стуруа Вано (1870-1931) партійний діяч XXVI — 66

Стуруа Єлена викладач театрального інституту XXVI — 65, 66

Стус (*Попелюх*) Валентина (1938 р.н.) дружина В. Стуса XXV — 353

Стус Василь (1938-1985) поет, КТМ, **дисидент, репресований,** вбитий у таборі XXI — 72, 120, 121, 291; XXII — 60, 111, 112, 168, 169, 217-225, 436, 535, 541; XXIV — 7, 100, 101, 123, 131, 132, 154, 155, 366; XXV — 113, 114, 337, 388, 344, 345, 352, 353, 409; XXVI — 99, 167-172, 179, 200, 341-343, 407, 408, 429; XXVII — 14, 55, 144, 472; XXVIII — 102, 209, 230, 427, 458, 461, 462, 503-505, 516, 558; XXIX — 43, 91, 194, 253, 299, 315, 348, 379, 400, 505, 431, 590, 594, 5994 XXX — 10, 13, 26

Стус Дмитро (1966 р.н.) літературознавець, син В. Стуса XXIX — 680

Суворін Олексій (1834-1912) публіцист, видавець XXI — 408

Суворов Олександр (1730-1800) фельдмаршал XXV — 525; XXVIII — 64; XXIX — 425, 657

Сугак Олександр, музейний працівник (раніше — КГБ) XXVII — 327

Судоплатов Павло (1907-1996) генерал-лейтенант, чекіст, убивця, **репресований** XXIV — 464

Сук Вячеслав (1861-1933) диригент XXVI — 36

Сукарно Ахмед (1901-1970) президент Індонезії XXVI — 195, 196

Сулержицький Леопольд (1872-1916) режисер XXVII — 9; XXIX — 613

Сулима Іван (?-1635) гетьман нереєстрового козацтва, **страчений** у Варшаві XXVII — 293

Сулимов Володимир (1936 р.н.) актор XXII — 395

Сулимов Данило (1890-1938) голова Раднаркому РСФСР, **розстріляний** XXII — 581

Суліван (*Саллівен*) Артур (1842-1900) композитор XXIX — 630

Сумбаташвілі Йосип (1915 р.н.) театральний художник XXII — 295

Сумбаташвілі (*Сумбатов-Южин*) Олександр (1857-1927) актор XXIV — 93

Сун Ят-Сен (1866-1925) китайський революціонер XXIV — 69; XXVI — 195

Суріков Василь (1848-1916) художник XXV — 535

Суркіс Григорій (1949 р.н.) політичний діяч XXI — 616

Суровцова Надія (1896-1985) громадська діячка, **репресована** XXVIII — 346-359, 393; XXIX — 356, 430, 431; XXX — 13

Сусанін Іван (?-1613) селянин з Костроми, народний герой XXVI — 370; XXVII — 54

Сусленський Яків (1929-2009) учитель, журналіст, правозахисник, **репресований** XXVI — 351

Суслов Михайло (1902-1982) політичний діяч XXI — 37, 315; XXII — 61, 82, 84, 546; XXIII — 89; XXVI — 217; XXVII — 661, 683; XXVIII — 331, 448; XXIX — 101, 249

Суслов (*Резніков*) Онисим (1857-1929) актор, антрепренер XXI — 298; XXII — 82, 84

Сутнер (*Зутнер*) Берта фон (1843-1914) баронеса, письменниця, пацифістка, лауреат Нобелівської премії миру XXVIII — 349

Сухаревська Лідія (1909-1991) актриса XXV — 513, 538

Суховій (*Суховієнко*) Петро (1645-після 1672) гетьман XXI — 426

Сухово-Кобилін Олександр (1817-1903) драматург XXIX — 281-283

Суходольський Олексій (1863-1936) актор, режисер, антрепренер XXI — 298; XXII — 82, 84; XXIII — 195

Сухомлинський Василь (1918-1970) педагог XXIII — 188

Сушко Роман (1894-1944) один з провідників ОУН, **загинув** XXVII — 364; XXIX — 119, 120

Сцерські Станіслав (1939-1983) актор театру Гротовського XXIII — 172

Сцібор-Рильський Олександр (1928-1983) поет, кінорежисер XXI — 423

Сціборський Микола (1898-1941) політичний діяч, **застрелений** XXVII — 363

Сябро Михайло, професор, звинувачений у справі СВУ XXII — 372, 374

Сяо Сянь Шен (X ст.) «Книга времен» XXVIII — 6

Сярев Андрес (1902-1970) актор, режисер XXIX — 216

Т

Т'єр Адольф (1797-1877) історик, політичний діяч XXI — 467; XXII — 491; XXIV — 220; XXVIII — 617

Табаков Олег (1935 р.н.) актор, режисер XXI — 157; XXVI — 69, 290, 294, 316, 319

Табачник Дмитро (1963 р.н.) політичний діяч XXI — 616, 617

Табідзе Галактіон (1892-1959) поет, брат Т. Табідзе XXVIII — 136

Табідзе Тициан (1895-1937) поет, **розстріляний** XXVIII — 136

Таболов Костянтин, секретар райкому партії в Саратові, **розстріляний** 1937 р. XXII — 547

Тагор (*Тхакур*) **Рабіндранат** (1861-1941) письменник XXI — 76, 146, 283, 303, 327, 567, 568, 570; XXII — 408; XXIII — 62, 137, 187; XXV — 55; XXVIII — 424, 427, 469, 561, 609, 696-734; XXIX — 574; XXX — 12, 15

Таїров (*Корнбліт*) **Олександр** (1885-1950) режисер XXI — 48, 170, 197, 203, 329, 412, 576; XXIII — 25, 545; XXIV — 112, 192, 397-402, 431. XXV — 24, 196, 232, 292, 586; XXVI — 30, 150, 164, 375; XVII — 7, 96, 166, 171, 187; XXVIII — 225, 489, 371, 679, 680; XXIX — 187

Тайга Микола (1918-?) соловчанин, автор спогадів про Є. Плужника, **репресований** XXVIII — 30; XXIX — 361-363

Тайлер Джеральд, президент АСІТЕЖ XXI — 372

Такідзава Осама (1906-2000) актор XXVI — 388, 389

Таль Михайло (1936 р.н.) гросмейстер XXVIII — 282, 283

Тальгеймер Август (1884-1948) німецький марксист, один із засновників КПГ XXII — 484

Тальмі Леон (1893-1952) журналіст XXVIII — 446, 447

Тальников (*Шпитальников*) **Давид** (1882-1961) театрознавець XXIX — 242

Тамберг Ейно (1930-2010) композитор XXII — 465

Тамерлан (*Тімур*) (1333-1405) XXIV — 42

Тамм Ігор (1895-1971) академік, фізик-теоретик XXIII — 110; XXVI — 254

Таммур Ільмар (1921-1989) актор, режисер XXIX — 216

Танхіль-Танхілевич Павло (1893-?) чекіст, який за наказом Л. Троцького застрелив Щорса XXVIII — 337

Танюк Микола (1936-1998) брат Л. Танюка, **репресований** XXI — 561; XXII — 24; XXIII — 86, 220; XXIV — 15, 16, 17, 20, 41, 50, 82, 452; XXVI — 43; XXVII — 353, 355, 696; XXVIII — 115, 212, 393, 561; XXIX — 176, 308, 401

Танюк Наталя (*Кенігфест-Алексєєва*) (1900-1969) вчителька, мати Л. Танюка, **репресована** XXI — 103, 104, 132, 133, 146, 147; XXII — 136; XXIII — 80, 83, 89, 113, 215; XXIV — 14-19, 38; XXVI — 35-39, 43; XXIX — 236, 536

Танюк Оксана (1964 р.н.) театрознавець XXI — 17, 103, 104, 113, 121, 130, 137, 182, 188, 349, 350, 353, 496, 507, 617; XXII — 13, 67, 71, 100, 125, 129, 136, 142, 165, 166, 173, 215, 312, 313, 431, 435, 585, 317, 398; XXIII — 46-48, 67, 78, 79, 83, 85, 87, 110, 117, 150, 203, 215-217, 235, 258; XXIV — 8, 15, 32-36, 48-52, 59, 61, 67, 73, 77, 82, 92-98, 116, 133, 139, 150, 227, 242, 315, 441; XXV — 79, 80, 90, 103, 112, 119, 275, 280, 281, 332, 354, 363, 368, 372, 564; XXVI — 85, 96, 97, 116, 161, 169, 295, 302-306, 310, 311, 315, 317, 394; XXVII — 52, 54, 56, 111, 112, 130, 138, 139, 225, 259, 261, 403, 509, 526, 527, 670, 686; XXVIII — 101, 126, 154, 212, 258, 392, 412, 516, 568; XXIX — 33, 37, 42, 44, 107, 112, 176, 181, 214,232, 242, 247, 259-261, 263, 283, 305, 308-315, 333, 395-398, 405, 408, 458, 469, 610, 656, 657

Танюк Степан (1901-1982) учитель, батько Л. Танюка, репресований XXI — 103, 104, 561; XXII — 136; XXIII — 60, 87-91, 113, 117, 149; XXIV — 18, 452; XXV — 596; XXVI — 35, 43, 44, 301, 142, 143; XXVII — 353, 511, 696; XXVIII — 114, 115, 392, 393, 560; XXIX — 176, 218, 236, 237, 308, 397

Таранушенко Стефан (1889-1976) мистецтвознавець, етнограф XXI — 563; XXIII — 252; XXV —376; XXVI — 144

Тарасов Микола, представник СРСР в ООН XXIX — 592

Тардьє Жан (1903-1995) поет, драматург XXIII — 529

Тарівердієв Мікаел (1931-1996) композитор XXIV — 392; XXVI — 328

Тарковський Андрій (1932-1986) кінорежисер XXVII — 54, 116, 477; XXIX — 80, 330; XXX — 23

Тарковський Арсеній (1907-1989) поет XXVII — 231

Тарнавський Юрій (1934 р.н.) письменник XXV — 117; XXIX — 349

Тарновський Василь, етнограф, громадський діяч, родом з Качанівки (1810-1866) XXI — 517

Тарновський Василь ***(молодший)*** (1838-1899) колекціонер старожитностей XXII — 78, 79

Тарновський Микола (1895-1984) поет XXVIII — 355

Тарсіс Валерій (1906-1983) письменник-сатирик, співпрацював з НКВД і КГБ, запроторений у 1962 р. до психлікарні, позбавлений громадянства СРСР XXI — 328, 329

Тартаковський Ісидор (1922-2000) директор театру XXVI — 139, 167-169

Таруц Іван (1898-1938) чекіст з Лохвиці, замордований як «польський шпигун» XXV — 344

Татлін Володимир (1885-1953) художник, бандурист XXIV — 441

Татьяничева Людмила (1915-1980) поетеса XXV — 500

Таубін Юрій (1911-1937) поет, **розстріляний** XXIV — 31

Таурін Франц (1911-1994) письменник XXV — 499, 500

Тацит Публій Гай Корнелій (бл. 58-бл. 117) історик XXII — 162

Твардовський Олександр (1910-1971) поет XXII — 542; XXIII — 88, 231, 232; XXV — 297, 432, 433, 562; XXVI — 254; XXVIII — 598, 607, 608, 611; XXIX — 704

Твен Марк (1835-1910) XXVII — 610; XXVIII — 207

Твердохлебов Андрій (1940-2011) фізик, правозахисник XXV — 120-124; XXVI — 426, 469-475; XXVIII — 509

Твердохліб Іван (1899-1986) актор XXIX — 234

Тевосян Іван (1902-1958) нарком XXII — 546

Тейлор Мік (1949 р.н.) гітарист XXIV — 432, 440; XXV — 50

Тейт Шарон (1943-1969) кіноактриса, по-звірячому **вбита** бандою Менсона XXV — 81

Текнеджанц Симон (1900-1919) герой громадянської війни, **загинув** XXIX — 197

Телегін Костянтин (1899-1981) генерал-лейтенант XXVIII — 276

Теллер Едвард (1908-2003) фізик XXV — 419

Тельман Ернст (1986-1944) партійний діяч, убитий в Бухенвальді XXII — 239-241, 527

Тельнова Р.П., доцент, викладач медінституту яка осквернила пам'ятник Т. Шевченкові в Києві, XXVI — 113; XXVII — 519; XXVIII — 177

Тельнюк Станіслав (1935-1990) поет, критик, **загинув** XXII — 95-100, 105, 232, 322; XXI — 128; XXIV — 429; XXVI — 56; XXVII — 327; XXVIII — 527

Тельпуховський Борис, генерал-майор, історик XXVIII — 266, 276

Теляковський Володимир (1860-1924) театральний діяч XXVIII — 286, 678

Темкін Раймонда (1911-2010) старійшина французької театральної критики XXV — 634

Тен (*Хомичевський*) Борис (1897-1983) письменник, поет, перекладач, **репресований** XXI — 404; XXII — 199

Тен Іполіт (1828-1893) філософ, естетик XXII — 191, 192

Тендряков Володимир (1923-1984) письменник XXV — 500 XXVI — 254

Тенін Борис (1905-1990) актор XXV — 513

Теннесі Уїльямс (1911-1983) драматург XXI — 487; XXIV — 176

Теодорович Іван (*Іоанн*) (1875-1937) митрополит УПЦ у Канаді XXII — 332

Тер-Ваганян Вагаршак (1893-1936) партійний діяч, літератор, **розстріляний** XXII — 614; XXIX — 197

Тереза (*Матір Тереза*) (1910-1997) лауреат Нобелівської премії XXVII — 557

Терен Віктор (1941 р.н.) поет XXII — 199

Терентьєва (*Новосядлова*) Нонна (1942-1996) актриса XXIX — 85

Теренцій Публій (бл. 195-159 до н.е.) комедіограф XXVIII — 318; XXIX — 215

Терех Олександр (1928-2013) перекладач XXI — 404

Терехова Маргарита (1942 р.н.) актриса театру і кіно XXVI — 295

Терещенко Маргарита (1928 р.н.) режисер XXI — 129; XXIV — 95; XXV — 435; XXVI — 243, 245; XXIX — 191, 285, 602

Терещенко Марко (1894-1982) режисер XXI — 575; XXIII — 288; XXIV — 204, 216; XXV — 177; XXVI — 31, 318; XXVII — 182, 188

Терещенко Микола (1898-1966) поет XXI — 401; XXII — 477; XXV — 179

Терів Андре (1891-1967) критик XXX — 114

Терниченко Аристарх (1886-1927) агроном XXVII — 45

Тернюк Петро (1908-1982) театральний критик, **репресований** XXIII — 72; XXV — 495

Террі Еллен Аліс (1847-1928) актриса XXIII — 144

Тескова Анна (1872-1954) письменниця, подруга М. Цветаєвої XXV — 318

Тесла Нікола (1856-1943) конструктор, винахідник XXVIII — 140

Тетмайєр-Пшерва Казимир (1863-1940) поет, письменник XXVIII — 311

Теумін Емілія (1905-?) редактор, **репресована** XXVIII — 446, 447

Теуш Веніамін (1898-1973) науковець, **репресований** XXIII — 231

Тиглій Леся (1946 р.н.) поетеса XXI — 107, 109, 281, 324, 363, 369; XXV — 434

Тиктор Іван (1896-1982) український діяч, видавець XXVIII — 62

Тимонішин Антон (1921-1969) режисер XXIX — 102

Тимофеєва Людмила (1934 р.н.) актриса XXIV — 163

Тимошенко Клеопатра, актриса, дружина І. Юхименка XXVIII — 538

Тимошенко Семен (1895-1970) маршал СРСР XXVIII — 270

Тимошенко Юлія (1960 р.н.) політичний діяч, **репресована** XXI — 607; XXIX — 672, 693

Тимошенко Юрій (*Тарапунька*) (1919-1986) артист естради XXI — 534; XXVIII — 426

Тимченко Євген (1866-1948) перекладач, академік, **репресований** XXVIII — 147

Тимчук Леонід (1935 р.н.) **репресований** XXVII — 326; XXVIII — 503-505

Тинянов Юрій (1894-1943) письменник XXV — 264, 265

Титаренко Надія (1903-1976) актриса XXI — 203; XXII — 124, 303; XXIII — 241; XXVII — 572, 695, 708; XXIX — 601, 630

Титаренко Сергій, один з фундаторів видавництва «Слово» XXVIII — 551

Титов Герман (1935 р.н.) космонавт XXVII — 323

Титов Лев, режисер XXIX — 242, 457

Тихвінський Володимир (1924-1988) драматург XXVI — 151

Тихий Олекса (1927-1984) вчитель, **дисидент, репресований** XXIX — 433-449, 453, 479

Тихомиров Микола (1859-1930) інженер-ракетчик XXVIII — 276

Тихонов Микола (1896-1979) поет XXIII — 540; XXIV — 69, 360

Тихонравов Михайло (1904-1974) ракетник XXVII — 323

Тиціан (1477-1576) художник XXIX — 542

Тичина (*Папарук*) Лідія (1900-1975) дружина і секретар П. Тичини XXII — 199

Тичина Євген (?-1955) брат поета XXII — 542

Тичина Михайло, брат поета XXII — 542

Тичина Павло (1891-1967) поет, академік XXI — 429, 494, 498, 567-570; XXII — 199, 211, 424, 477-499, 542; XXIII — 73, 88, 90, 107, 286; XXIV — 17, 69, 123, 198, 225, 256; XXV — 9, 204-229, 386-409; XXVI — 56, 181, 182, 192, 373, 374, 379, 380; XXVII — 13, 78-83, 91, 613; XXVIII — 26, 539, 563, 616; XXIX — 17, 235, 478, 610; XXX — 30

Тишлер Олександр (1898-1980) художник театру XXV — 317; XXIX — 81

Тищенко Зіновій (18900-1941) комбриг, **розстріляний як «націонал-фашист»** XXV — 344

Тищенко-Сірий Юрій (1880-1953) видавець, письменник XXVII — 450

Тіберій Клавдій Нерон (42 до н.е.-37 н.е.) римський імператор XXII — 162

Тіппіт Дж. Д., поліцейський, застрелений Освальдом 1963 року XXV — 610-611

Тісо Йозеф (1887-1947) теолог, президент Словакії, **страчений** XXIV — 344

Тіто Йосип Броз (1892-1980) XXII — 293, 534; XXIII — 95, 554; XXV — 110; XXVI — 504; XXIX — 87, 398, 488

Тітов Володимир (1938 р.н.) XXI — 607

Тітов Герман (1935-2000) космонавт XXI — 15, 139

Ткаченко Михайло (1879-1920) адвокат, політичний діяч XXI — 253

Ткаченко Семен (1901-1968) театральний діяч XXV — 108; XXVI — 65; XXVII — 54; XXIX — 334; XXX — 32

Ткаченко Юлія (1928-2008) актриса, його дочка XXVII — 67

Ткачиков Ігор, архітектор, КТМ XXI — 558, 559

Ткачов Петро (1844-1886) критик, ідеолог народництва XXV — 421

Ткачук Роман (1932-1994) актор XXVIII — 258

Ткачук Ярема політв'язень XXVI — 515

Тобілевич (*Карпенко-Карий*) Іван (1845-1907) драматург XXII — 79, 80, 287; XXIV — 183, 460

Тобілевич Богдан (1920-2002) архітектор, онук І. Карпенка-Карого XXII — 88

Тобілевич Софія (1860-1953) актриса, фольклористка, дружина І. Карпенка-Карого XXII — 86; XXVII — 229

Товбін Євген, художник театру, **загинув** під Ленінградом XXII — 298; XXIX — 63

Товкач Костянтин (1882-?) священик УАПЦ, **репресований,** загинув у таборі XXII — 332

Товстоніс Л. М., бібліограф XXIII — 269-271

Товстоногов Георгій (1913-1989) режисер XXI — 76, 123, 124, 216; XXII — 8, 66, 466, 550; XXIII — 135, 189, 204, 225, 226; XXIV — 46, 126, 171, 427, 428; XXV — 48, 79, 249, 293, 537; XXVI — 67, 90, 157; XXVII — 213, 274, 396; XXVIII — 224, 225, 265, 280, 281, 426; XXIX — 128, 141, 142, 177, 231, 329, 625

Товстоногов Олександр (*Сандро*) (1944-2002) режисер, син Г. Товстоногова XXIX — 192, 407, 592

Товстуха Євген (1934 р.н.) лікар XXII — 396 XXVI — 403

Тогобочний (*Шоголів*) Іван (1862-1933) актор, драматург XXI — 299; XXVIII — 631

Тодоров Петко (1879-1916) письменник XXVI — 247

Тойнбі Арнольд (1852-1883) англійський історик XXIX — 275

Токар Хаїм (1889-1965) журналіст XXIX — 604-607

Токаревська Ніна (1888-1963) вчителька, свідок у справі СВУ XXII — 365

Токаржевський-Карашевич Ян (1885-1954) дипломат УНР XXIII — 294

Токарська Валентина (1906-1996) актриса, **репресована** XXVI — 384

Толкунов Лев (1919-1989) редактор «Известий» XXIII — 30-43

Толлер Ернст (1893-1939) драматург, покінчив життя самогубством XXI — 204; XXII — 123, 132, 136; XXIII — 17, 18; XXIV — 135-138; XXVIII — 84; XXIX — 470

Толмазов Борис (1912-1985) актор XXV — 538; XXVI — 403; XXIX — 85

Толмачів-Піддубний (1886-1937) політичний діяч, **розстріляний** XXVIII — 348

Толмачов Володимир (1887-1937) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 581

Толок Анатолій (1939 р.н.) режисер XXIX — 459

Толочко Петро (1938 р.н.) археолог, академік XXIX — 529

Толстіков Василь (1917-2003) секретар Ленінградського обкому КПРС XXI — 76; XXVII — 396; XXIX — 236

Толстой Лев (1828-1910) письменник XXI — 64, 516; XXII — 468; XXIII — 103, 325, 578, 583; XXIV — 263, 461; XXVI — 9, 290, 370, 627; XXVII — 152, 229, 392, 398, 399, 497, 560, 710; XXVIII — 310, 583, 675, 676, 689; XXIX — 39, 263, 451; XXX — 12, 134

Толстой Олександр (1801-1873) обер-прокурор Синоду, граф, у домі якого помер М. Гоголь XXIII — 325, 397, 532

Толстой Олексій (1817-1875) поет, драматург XXIX — 146

Толстой Олексій (1882-1945) письменник XXIV — 285, 307; XXV—263;XXVII—393;XXVIII—25, 520, 579, 589; XXIX — 159, 371, 632

Толчанов (*Толчан*) **Йосиф** (1891-1981) актор XXIX — 151

Толченова (*Дацюк*) **Ніна** (1912 р.н.) критик XXIX — 155

Тольятті Пальміро (1893-1964) керівник італійської компартії XXII — 239-243, 527

Тома Аквінський (1225-1274) філософ XXVII — 529; XXVIII — 207

Томсон Джозеф Джон (1856-1940) фізик XXVIII — 140

Томсон Уїльям (*лорд Келвін*) (1824-1907) фізик XXVIII — 141

Томський (*Єфремов*) **Михайло** (1880-1936) **покінчив життя самогубством** XXII — 325-328, 394, 395, 401, 485, 490, 520, 539, 568, 573, 583, 584, 610, 641; XXVI — 293

Тонюк Параска Купріяновна, XXVI — 143

Тонюк Самійло Кузьмович, XXVI — 143

Тонюк Теодор (1919 р.н.) дядько Л. Танюка (США) XXVI — 44, 143

Тоом Андрій (1942 р.н.) математик, син Леона Тоома XXIV — 432

Тоом Леон (1921-1969) перекладач, **покінчив життя самогубством** XXIV — 432-436; XXV — 146, 411

Тоом Лідія (1890-1976) перекладач XXIV — 433

Топорков Василій 1889-1970) актор XXVIII — 512; XXIX — 16

Торез Моріс (1900-1964) генсек ФКП, **репресований** XXIII — 529

Торрічеллі Еванджеліст (1608-1647) гідродинамік XXVIII — 138

Торквемада Томас (1420-1498) засновник інквізиції XXVIII — 166, 583

Торміс (*Рихович*) Вельо (1930 р.н.) естонський композитор XXII — 464

Торо Генрі Девід (1817-1862) письменник XXI — 281; XXVIII — 238, 239

Торошелідзе Малакія (1880-1938) письменник, **розстріляний** XXII — 590; XXVIII — 136

Торрез Анрі (1891-1966) письменник, адвокат XXIII —294

Тото (*Антоніо Вінченцо Стефане Клемене*) (1898-1967) актор, комік XXVIII — 431

Трапезніков Сергій (1912-1984) партійний діяч XXII — 40, 57; XXIV — 388; XXV — 301; XXVI — 201, 202, 205; XXVII — 16, 325, 326

Трезвинський Юрій (1886-?) вчитель, **репресований** у справі СВУ XXII — 365

Трен Альбер, один з лідерів ФКП XXII — 242

Треньов Костянтин (1876-1945) драматург XXI — 577; XXV — 590; XXVIII — 228

Трепов Дмитрій (1855-1906) генерал-губернатор Петербурга («патронов не жалеть») XXVII — 574; XXIX — 525

Третяков Сергій (1892-1937) драматург, **розстріляний** XXVII — 24; XXVIII — 204

Трифонов Юрій (1925-1981) письменник XXV — 500

Тріоле Ельза (1896-1970) письменниця XXI — 38; XXV — 502; XXVI — 209

Тронько Петро (1915-2011) історик, академік XXI — 128, 130, 167; XXVII — 73

Трофимов Микола (1920-2005) актор БДТ XXVI — 303; XXVIII — 281

Троцький (*Бронштейн*) Лев (1879-1940) XXI — 264, 501, 619; XXII — 237-242, 244, 256, 266, 309, 325, 327, 328, 395-399, 401, 483, 487-494, 519, 520, 525, 526, 527, 530, 531, 568, 572-575, 588, 606, 608, 609, 612, 638; XXIII — 292; XXIV — 88, 121, 304-306, 314, 332, 335, 336, 388, 464, 462; XXV — 20, 41, 105, 299, 339, 423; XXVI — 126, 127, 262, 293, 330; XXVII — 19, 271, 401, 661; XXVIII — 332, 337, 445, 457; XXIX — 424, 471, 507; XXX — 16

Трощинський Дмитро (1749-1829) державний діяч, ме-

ценат української культури XXIII — 382

Трубецька Марія (1897-1976) художниця-бойчукістка XXIX — 276

Трубецькой Іван (1667-1750) генерал-фельдмаршал XXVII — 479

Трумен Гаррі (1884-1972) 33-й президент США XXII — 397; XXVI — 282

Труш Іван (1869-1941) художник XXVI — 72; XXIX — 375

Трясило Тарас[84] (?-?) гетьман нереєстрових козаків XXVII — 293, 294

Тувім Юліан (1894-1953) поет XXIII — 253; XXV — 615; XXIX — 49, 229

Тугай Жанна (1937 р.н.) актриса XXI — 471

Туган-Барановський Михайло (1865-1919) економіст XXII — 326; XXVI — 560

Туган-Мірза-Барановський Олександр (1847-1884) військовий письменник XXI — 522

Тулін Борис (1938 р.н.) графік XXI — 107

Тулуб Зінаїда (1890-1964) письменниця, **репресована** XXI — 111

Туманова Валентина (1932 р.н.) актриса ЦДТ XXI — 55, 170

Тупікін Анатолій (1938 р.н.) апаратник Ленінградського обкому ВЛКСМ XXIV — 8

Тур Юрій (1937 р.н.) театральний художник XXIV — 47, 161; XXVI — 101, 128, 140; XXIX — 542-544

Тургенєв Іван (1818-1883) письменник XXI — 123, 425, 560; XXIII — 233, 347, 398; XXIV — 18, 472; XXVI — 627; XXVII — 348; XXVIII — 311, 598, 616; XXIX — 440

Туркало Кость (1892-1979) член УНР, **репресований**, вижив, емігрант XXII — 384

Туркельтауб Ісаак (?-1938) театрознавець, **розстріляний** XXII — 143, 144; XXVII — 189

Турпін (*Терпін*) Бен (1869-1940) актор XXVIII — 431

Турмович Віктор, актор XXIV — 149, 161, 164, 288

Туровська Майя (1924 р.н.) кінознавець XXVIII — 614

Турчак Стефан (1938-1988) диригент XXIV — 469-471; XXVII — 488

Турчин Валентин (1931 р.н.) фізик, кібернетик, **дисидент** XXII — 127; XXIII — 110; XXV — 419; XXVI — 254; XXVII — 326, 369; XXVIII — 509

---

84 Очолив 1630 року повстання проти Речі Посполитої.

Турчинська Агата (1903-1972) письменниця XXVIII — 428

Туссен Люка (1879-1932) товариш Аполлінера XXII — 149

Тухачевський Михайло (1893-1937) військовий діяч, маршал, **розстріляний** XXI — 35, 329; XXII — 629, 637; XXIV — 323, 341, 471; XXV — 339, 423; XXVIII — 273, 275, 334; XXIX — 425

Тухикян Левон (1931-2009) актор, режисер, письменник XXIX — 417

Тютчев Федір (1803-1873) російський поет XXI — 309; XXIII — 325

Тютюнник Григір (1931-1980) письменник, **покінчив життя самогубством** XXI — 70, 436; XXIV — 367, 394-396; XXV — 442; XXVIII — 413, 580; XXIX — 520, 593

Тютюнник Юрко[85] (1891-1929) військовий діяч, **розстріляний** XXII — 345-347, 350

Тягнибок Олег (1968 р.н.) політичний діяч XXI — 607; XXIX — 672

Тягно Борис (1904-1964) режисер XXI — 203, 538; XXII —124, 133, 299, 301, 304, 308; XXIII — 241; XXV — 71, 247; XVI — 29, 32; XXVIII — 78, 79; XXIX — 57, 60, 63, 391

Тяшабаєв Джур, журналіст XXIX — 577

У

У Тан (*Маха Тхрай Ситху У Тхант*) (1909-1974) бірманський дипломат, третій Генеральний секретар ООН XXVI — 130; XXVII — 249; XXVIII — 46, 53

Уайльд Оскар (1854-1900) поет, драматург XXIII — 535-538; XXIV — 151; XXVI — 369; XXVIII — 530, 680; XXIX — 178

Убожко Лев (1933-2003) інженер, **дисидент, репресований** XXVI — 423

Уборевич Ієронім (1896-1937) командарм, **розстріляний** XXII — 629; XXIV — 471

Уваров Сергій (1786-1855) міністр народної освіти, президент Петербурзької академії наук XXIII — 387

---

85 Особа цілком легендарна. Генерал-хорунжий армії УНР, очолив Зимовий похід на більшовиків (1919-1920), після розгрому очолив штаб у Польщі, де готував II Зимовий похід, який завершився трагедією під Базаром. 1923 року чомусь виїхав до СРСР, де викладав у школі Червоних Старшин і працював у ВУФКУ (разом з М. Йогансеном зробив сценарій до фільму О. Довженка «Звенигора»). Автор численних спогадів під псевдонімом «Юртик». Але з початком тероризму повірив радянській владі, але був арештований, катований і розстріляний.

Уварова Ірина (1932 р.н.) мистецтвознавець XXVII — 192; XXIX — 90, 190, 314

Угланов Микола (1886-1940) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 394, 395, 401, 485, 539, 583, 610

Удовенко Геннадій (1931-2013) дипломат XXIX — 699

Удовиченко Олександр (1887-1975) генерал армії УНР, віце-президент УНР в екзилі (1954-1961) XXIII — 296

Уеббер Ллойд (1948 р.н.) композитор XXVIII — 440

Уеллс Герберт Джордж (1866-1946) письменник XXI — 569, 570, 572; XXIII — 552

Ужвій Наталя (1898-1986) актриса XXI — 79, 527, 535, 565, 574; XXII — 285, 506, 585; XXIII — 99, 269, 281; XXIV — 113, 198; XXV — 334, 665; XXVII — 25, 96, 103, 107, 393, 458, 459, 486, 577, 695; XXVIII — 336, 557, 560, 562; XXIX — 63, 184, 191, 285, 412, 413, 634

Узлов Владислав, робітник, **репресований** XXVIII — 532

Уїльямс Теннессі (1911-1983) драматург XXIII — 103, 76, 239

Уїтмен Волт (1819-1892) поет XXI — 281; XXII — 95, 147; XXIII — 147; XXIV — 36; XXV — 263; XXVI — 88

УкраїнкаЛеся(*Косач-Квітка Лариса*) (1871-1913) поетеса, драматург, громадський діяч XXI — 30, 109, 196, 400, 409, 410, 413, 441, 470, 483, 573; XXII — 147, 174, 436, 619; XXIII — 62, 129, 578; XXIV — 79, 169, 222, 233-235, 303, 365, 460; XXV — 55, 57, 202, 278, 299, 542, 559, 584; XXVI — 182, 193, 232, 304, 320-322, 332, 339, 354, 356, 367, 370, 377, 395, 401; XXVII — 15, 24, 37, 105, 125-130, 140, 144, 152-154, 176, 186, 200, 201, 204, 207, 271, 277, 296, 328, 351, 352, 368, 481, 486, 591, 611-665; XXVIII — 19, 88, 89, 155, 310, 312, 438, 441, 520, 533, 547, 635-654; XXIX — 40, 85, 88, 193, 208-212, 296, 307, 312, 313, 348, 355, 366, 367, 401-404, 440, 459-467

Уїльямс Теннессі (1911-1983) драматург XXV — 651

Уланова Галина (1909-1998) балерина XXIII — 145

Ульбріхт Вальтер (1893-1973) політичний діяч XXI — 227; XXVII — 263, 386

Ульманіс Карліс (1877-1942) президент Латвії XXIV — 342

Ульріх Василь (1889-1951) юрист, голова Військової колегії Верховного Суду XXII — 638; XXIV — 50, 472

Ульянов Дмитро[86] (1874-1943) брат В. Леніна XXIV — 332

Ульянов Михайло (1927-2007) актор XXVII — 116

Ульянов Олександр (1866-1887) народник XXI — 125

Ульянова Марія (1835-1916) мати В. Ульянова XXIV — 59

Уманський Моріц (1907-1948) театральний художник XXII — 396; XXIX — 258

Уманцева Юлія (1894-?) дружина М. Хвильового XXVI — 544

Уно Дзюкіті (1914-1988) керівник трупи «Мінгей», актор, режисер XXVI — 388

Унру(г) Фріц фон (1885-1970) драматург XXI — 548; XXVI — 378; XXIX — 470, 472, 473

Уразов Ізмаїл (1896-1965) літератор, юрист, театральний діяч XXVII — 420-427

Урбан VIII (*Маффео Барберіні*) (1568-1644) папа XXVIII — 74, 104

Урбанський Євгеній (1932-1965) актор, **загинув на кінозйомці** XXVII — 367; XXVIII — 131

Урицький Мойсей (1873-1918) більшовик, **застрелений** XXII — 396, 429

Усенко Павло (1902-1975) поет XXII — 280, 281, 288; XXVII — 81

Успенський Гліб (1843-1902) письменник XXIV — 78

Успенський Олександр (1902-1940) нарком НКВД, **розстріляний** XXVIII — 44

Устинов Лев (1924-2009) драматург XXI — 470; XXVI — 414

Утехін Микола (1940 р.н.) критик XXIV — 8-12

Утєнін Віктор, режисер XXIX — 212-214, 232-236, 240-244, 404-408, 455-458, 575

Утмазян Артур (1948 р.н.) актор XXIX — 415-420

Утьосов (*Вайсбейн*) **Леонід** (1895-1982) співак XXI — 619

Уфлянд Володимир (1937-2007) поет XXIV — 10, 11

Ухарова Тетяна (1946 р.н.) актриса XXVII — 141, 677; XXVIII — 413, 565; XXIX — 107, 373

Ушаков Костянтин (1908-1985) театральний діяч XXV — 356

Ушаков Микола (1899-1973) поет, перекладач XXVI — 25

Ушаков Федір (1744-1817) адмірал XXIX — 657

86 Який був за однією з версій коханцем Ф. Каплан.

Ф

Фадеєв Олександр (1901-1956) письменник, **покінчив життя самогубством** XXI — 305, 318; XXII — 273; XXV — 564, 565, 645; XXVIII — 228; XXIX — 177, 371, 426-429, 522

Фадеєва Єлена (1914-1999) актриса XXIV — 59

Фатеєва Наталія (1934 р.н.) актриса XXVI — 228

Федін Костянтин (1892-1977) письменник XXV — 297; XXVI — 225; XXVII — 504-508

Файко Олексій (1893-1978) драматург XXVIII — 687

Файнберг Віктор (1933 р.н.) філолог, **дисидент,** запроторений у психлікарню XXII — 229, 431, 432; XXIII — 91, 93; XXIV — 348

Файнберг Олександр (1939-2009) поет XXIX — 70

Файнштейн (*Ратова*) **Дебора** (1899-1982) студійка в театрі Л. Курбаса XXII — 201-213, 389; XXIV — 330

Фалес із Мілета (640-564 до н.е.) XXVIII — 137

Фальк Роберт (1886-1958) художник XXIV — 414; XXVIII — 593

Фальківський (*Скрипаль-Міщенко*) **Олесь** (1891-1934) письменник, **розстріляний** XXIV — 101

Фальківський (*Левчук*) **Дмитро** (1898-1934) поет, **розстріляний** XXII — 223; XXVIII — 28

Фарадей Майкл (1791-1867) фізик XXVIII — 140, 141

Фаст Говард (1914-2003) письменник XXII — 102, 103, 273

Фащенко Василь (1929-1999) критик XXIV — 258-274

Февральський Олександр (1901-1984) театрознавець XXVIII — 284, 288, 327

Феделеш Кирило (1881-1949) письменник, **репресований** XXII — 517

Федін Костянтин (1892-1977) письменник XXII — 542; XXIII — 230; XXIX — 371

Федорів Роман (1930-2001) письменник XXVIII — 107

Федоров Василій (1891-1971) режисер XXI — 529

Федоров Володимир (1925-1998) письменник XXV — 500

Федоров Микола (1828-1903) філософ XXVIII — 187, 188

Федоров-Ровенський Олексій (1901-1989) керівник партизанського руху XXII — 169

Федорович Тарас (**див.** *Трясило*) XXVII — 294

Федорцева (*Сабат*) Софія (1900-1988) актриса «Березоля» XXI — 203, 332, 351, 441, 575; XXII — 290, 505; XXIII — 26, 27, 101, 102, 249, 274, 286; XXIV — 114, 183, 185, 199, 202, 207; XXV — 245, 660; XXVI — 683; XXIX — 191, 214, 341, 342, 344, 346, 347, 364, 490, 576, 645

Федорцева Володимира, дочка С. Федорцевої XXIII — 96, 101

Федорців Федь (1889-1930) журналіст, громадський діяч XXII — 370

Федорчук Віталій (1918-1992) голова КДБ України XXVI — 259, 345, 391, 426; XXVII — 14, 143; XXVIII — 516; XXIX — 248, 480

Федотов Георгій (1886-1951) філософ XXIV — 360-363, 387

Федотов Іван (1881-1951) театральний художник XXI — 551

Федотова Гликерія (1846-1925) актриса XXVIII — 669

Федченко Павло (1920-2002) літературознавець XXV — 260

Федь Микола (1928 р.н.) критик XXV — 495

Федькович Юрій (1834-1888) письменник XXVIII — 310, 311

Фейгенберг Євгенія (1904-1938) дружина М. Єжова, **покінчила життя самогубством** XXI — 14

Фейєрбах Людвиг (1804-1872) філософ XXI — 560; XXVII — 560; XXVIII — 209, 512, 513

Фейхтвангер Ліон (1884-1958) письменник XXI — 393; XXII — 272, 404; XXIII — 556; XXVI — 153, 154, 293; XXVII — 562

Фелліні Федеріко (1920-1993) кінорежисер XXII — 147, 460; XXIII — 134, 153; XXIV — 396; XXV — 27; XXVI — 51; XXIX — 181

Фельдман Олексій (1938 р.н.) театральний критик XXIX — 483

Фельдман Олексій (1881-1960) отоларинголог, **репресований** у «справі лікарів» XXI — 35

Фельзенштейн Вальтер (1901-1975) актор, режисер XXI — 487; XXIV — 176

Феогност (?-1353) митрополит XXIX — 696

Феодор Іоанович (1557-1598) цар, останній з Рюриковичів XXIX — 88, 101, 146, 147, 192, 193

Феопемпт (?-1051) митрополит київський XXIV — 309

Ферма П'єр (1601-1665) фізик XXVII — 203; XXVIII — 142

Фермі Енріко (1901-1954) фізик XXVIII — 142

Фермо Мішель (1921 р.н.) драматург XXV — 83

Фернандель (1903-1973) актор XXVIII — 431

Ферон Бернар, оглядач «Ле Монд» XXIX — 585
Фет (*Шеншин*) Афанасій (1820-1892) поет XXI — 309; XXV — 264
Фетісов Олександр (1912-1991) громадський діяч, **репресований** XXV — 447
Фефер Іцик (1900-1952) письменник, **розстріляний** XXVIII — 415, 445-447
Фехтер Шарль Альбер (1823-1879) актор XXIII — 148
Фещенко Петро (1922-1992) генерал КГБ XXIII — 182
Филипович Афанасій (1596-1645) ієромонах, літописець XXV — 414
Филипович Олександр, син Павла Филиповича XXVIII — 15
Филипович Павло (1891-1937) поет, перекладач, **розстріляний** XXIV — 254-257, 389; XXVIII — 19, 21, 22, 24, 25, 27-32, 546, 548, 550, 555; XXIX — 211
Филипчак Іван (1871-1945) письменник, етнограф, **репресований** XXII — 146
Фізер Іван Михайлович (1925-2007) літературознавець, член НТШ XXVII — 249; XXVIII — 47
Філарет (*Дроздов*) (1782-1867) митрополит Московський і Коломенський, богослов, поет, філософ XXIII — 398
Філатов Володимир (1875-1956) офтальмолог XXI — 307
Філатов Леонід (1946-2003) актор XXVI — 407, 411
Філін Федот (1908-1932) лінгвіст XXIV — 36
Філіпп Анн (1917-1990) дружина Ж. Філіпа XXVIII — 615
Філіпп Жерар (1922-1959) кіноактор XXIV — 72
Філіпенко Аркадій (1912-1983) композитор XXIX — 255
Філлер Вітольд (1931-2009) театрознавець XXI — 300, 335
Філозов Альберт (1937 р.н.) актор XXI — 193; XXVI — 294, 299
Філонов Павло (1883-1941) художник XXIX — 450
Філянський Микола (1873-1938) геолог, письменник, **розстріляний** XXVI — 367; XXVII — 200; XXVIII — 544
Фіницька Зоя (1931 р.н.) критик, редактор XXVIII — 67
Фінінберг Езра (1889-1946) поет XXVII — 7
Фінкельштейн Мордух (*псевдонім Мартич Юхим*) (1910-1981) письменник XXIV — 330
Фінн (*Фінн-Хальперін*) Костянтин (1904-1975) письменник XXII — 14
Фіно Жан (*Фінкельгауз*) (1858-1922) письменник XXVII — 450

Фіркс Федір (1812-1872) барон, публіцист XXI — 579-590
Фішбейн Мойсей (1946 р.н.) поет XXI — 616
Фішер Боббі (*Роберт*) (1943-2008) шахіст, чемпіон світу XXVIII — 283
Фішер Ганс Вольмер (1876-1945) драматург XXI — 547
Флавій Йосиф (37-100) історик XXII — 245
Флемінг Ян (1908-1964) письменник, автор Джеймса Бонда XXIX — 511
Флетчер Джон (1579-1625) драматург XXV — 509, 510
Флобер Гюстав (1821-1880) письменник, драматург XXVIII — 311; XXIX — 265; XXX — 92-95, 106, 111, 128, 129
Флойд Девід, журналіст «Дейлі телеграф» XXII — 63-65
Флоренський Павло (1882-1937) філософ, богослов, **розстріляний** XXVIII — 95
Флис Володимир (1924-1987) композитор XXV — 342
Флис Іван (1922 р.н.) адвокат, громадський діяч (США) XXVII — 249
Флішаровський Роман, журналіст XXVII — 355, 356
Фолкнер Вільям (1897-1962) письменник XXVII — 498; XXX — 116
Фольварочний Василь (1941 р.н.) драматург XXIV — 428
Фляшен Людвік (1930 р.н.) театрознавець XXV — 618, 621, 629, 630, 632, 634
Фоменко Петро (1932-2012) режисер XXI — 15, 301, 375, 425; XXIV — 297; XXV — 447; XXVI — 165
Фомиця Таісія (1938 р.н.) інженер XXVI — 678-685; XXIX — 663-670
Фоміна Юлія (1907-1997) актриса театру Л. Курбаса XXII — 290; XXIX — 667
Фонвізін Денис (1744-1792) драматург XXI — 438; XXVIII — 204, 672; XXIX — 569
Фор Поль, поет (1872-1960) XXII — 152, 154; XXIX — 615
Форсель Вілхо, перекладач, ув'язнений за перехід кордону, помер у віці 49 років XXVI — 517
Фор-Фав'є Луїза (1871-1961) письменниця, критик XXII — 158
Форд Генрі (1863-1947) інженер-винахідник, бізнесмен XXIV — 280
Фореггер (*Грейфентурн*) **Микола** (1892-1939) режисер, балетмейстер XXI — 231
Форш Ольга (1873-1961) письменниця XXII — 249; XXIX — 184

Фос де Ян (1615-1667) драматург, театральний діяч XXIII — 147

Фосколо Ніколло Уго (1778-1827) поет, філолог XXVI — 195

Фотієва Лідія (1881-1975) секретарка Леніна XXII — 588

Фофанова Маргарита (1883-1976) партійна діячка XXII — 326

Фрадкін Ілля (1914-1993) літературознавець XXVII — 470; XXVIII — 74

Фрадкін Марк (1914-1990) композитор XXI — 535

Франк Анна (1929-1945) єврейська дівчинка, жертва нацизму, автор «Щоденника Анни Франк» XXVI — 520

Франк Сезар (1822-1890) композитор XXIII — 210

Франклін Бенджамін (1706-1790) фізик, дипломат, журналіст XXVIII — 138

Франко Зиновія (1925-1991) літературознавець XXII — 230; XXIV — 131, 155, 350; XXVI — 323, 396, 454, 463, 464; XXVIII — 55; XXIX — 46, 141, 175, 192-195, 204, 226, 381-384, 399, 431, 503-505, 528, 590

Франко Іван (1856-1916) письменник XXI — 12, 196, 197, 307, 339, 361, 409, 413, 447, 484, 501, 537, 527, 529, 533, 534, 549, 551, 612; XXII — 174, 218, 388, 436, 616, 650; XXIII — 22, 68-71, 237, 256, 282, 291; XXIV — 71, 169, 350, 451, 457; XXV — 38, 47, 302, 304, 305, 493, 542, 548, 590; XXVI — 44, 111, 178, 245, 246, 311, 322, 370, 412, 413, 416, 417, 421; XXVII — 12, 14, 15, 37, 44, 45, 49, 50, 67, 82, 117, 120-123, 126, 152, 160, 186, 202, 204, 330, 345, 452, 486, 492, 494, 522, 563, 598, 696, 697; XXVIII — 19, 84, 134, 308, 310, 313, 324, 535, 545; XXIX — 102, 195, 211, 214, 240,296, 307, 365, 369, 389, 393, 460, 478, 503-505, 630, 632-636, 659, 662; XXX — 31

Франко Петро (1890-1941) педагог і письменник, син І. Франка, **розстріляний** XXIX — 192

Франко Франциско (1892-1975) каудільо Іспанії XXVII — 143; XXIX — 87, 204

Франс Анатоль (1844-1924) письменник XXIII — 316; XXIX — 90

Франциск Ассізький (1181-1226) святий, засновник чернечого закону францискаців XXI — 85; XXIII — 539; XXVI — 368; XXVII — 710; XXIX — 264, 265

Франческа да Ріміні (1255-1285) **вбита** XXVIII — 345

Фредерік-Леметер (1800-1876) актор XXV — 86

Фредро Олександр (1793-1878) драматург XXI — 422; XXVI — 63; XXVIII — 312

Фрейд (Фройд) Зігмунд (1856-1939) психіатр XXIV — 401; XXV — 135; XXVII — 550, 561, 568, 569, 605, 608; XXVIII — 145; XXIX — 352, 665; XXX — 15, 115, 116

Фрейденберг (1876-1975) (генерал Анрі) XXI — 259

Фрейліх Семен (1920-2006) кінознавець XXVII — 192

Френель Огюст Жан (1788-1827) оптик XXVIII — 139

Френкель Михайло (1937 р.н.) художник театру XXVI — 308, 359; XXVII — 121, 235, 493, 527; XXVIII — 64, 65, 413, 457, 431, 599; XXIX — 79, 144, 145, 371, 372

Френкель Ян (1920-1989) композитор XXV — 108; XXVI — 121; XXVIII — 460

Френкель Нафталій (1883-1960) кримінальний злочинець, ув'язнений, потім — чекіст, засновник ГУЛАГу XXVIII — 336

Фрід Григорій (1915-2012) композитор, **репресований** XXIX — 219

Фрідлянд Григорій (*Цві*) (1897-1937) історик, перший декан істфаку МДУ, **розстріляний** XXVIII — 295

Фрідман Жорж (1902-1977) соціолог, філософ XXVI — 254

Фрідман Н., режисер XXIX — 547

Фрідріх II Великий (1712-1786) король Прусії XXIV — 220; XXX — 15

Фріш Макс (1911-1991) драматург XXI — 36; XXIII — 7; XXVII — 128, 466-471; XXIX — 270, 271

Фролов Геннадій (1937 р.н.) актор XXVI — 290

Фролькіс Володимир (1924-1999) геронтолог, академік XXIX — 510, 511

Фрунзе Михайло (1885-1925) політичний діяч XXII — 328; XXIV — 333; XXV — 41, 42, 339; XXVI — 625; XXVIII — 273

Фрунзе Тетяна (1920 р.н.) хімік, його дочка XXV — 339, 340

Фрунзе Тімур (1923-1942) льотчик, син М. Франка XXV — 339, 340

Фуджіта Леонард (1886-1968) художник XXII — 225

Фукідід (бл. 460-бл. 400 до н.е.) античний мислитель XXII — 566

Фуко Мішель (1926-1984) філософ, теоретик культури XXV — 326

Фукс Георг (1886-1949) театральний діяч XXII — 120; XXV — 306

Фуллер Томас (1608-1661) священик XXIV — 39

Фурастьє Жан (1907-1990) економіст, соціолог XXV — 323

Фуркруа Антуан Франсуа (1755-1809) хімік, політичний діяч XXVIII — 139

Фурер Веніамін (1904-1936) партійний діяч, **розстріляний** XXV — 612

Фурманов Дмитро (1891-1926) письменник XXI — 121; XXIV — 463; XXIX — 71

Фурцева Катерина (1910-1974) міністр культури СРСР, **закінчила життя самогубством** XXI — 76, 113, 564; XXIII — 29; XXIV — 89; XXV — 33, 498; XXVII — 16, 398; XXIX — 100, 141; XXX — 22

Фурцева Світлана (1942-2005) дочка К. Фурцевої XXVI — 17

Фучик Юліус (1903-1943) журналіст, **страчений гестапо** XXII — 96; XXV — 361

Х

Хаварівський Володимир (1939 р.н.) тележурналіст XXVIII — 66

Хадика Володимир (1905-1940) поет, **репресований** XXIV — 31

Хайдеггер Мартин (1889-1976) філософ XXVIII — 144, 151, 189; XXX — 104

Хайєт Михайло (1904-1957) слідчий, садист XXIII — 93

Хайченко Григорій (1923-1984) театрознавець XXVII — 52, 148, 168, 174, 192, 193

Хайям Омар (1048-1131) поет XXVII — 92

Хакслі Джуліан (1887-1975) письменник XXV — 504

Халатов (*Поросенков*) Віктор (1901-1969) актор XXIX — 576

Халимоненко Григорій (1941 р.н.) перекладач, сходознавець (КТМ) XXIV — 152, 390, 442, 446; XXV — 67, 362, 363, 368-370, 375; XXVI — 20, 156, 166, 200, 337, 339, 353; XXVII — 54, 55; XXVIII — 559; XXIX — 89, 239

Халютіна Софія (1875-1960) актриса МХАТу XXVI — 37

Хамаза Інна (1931 р.н.) працівник мінкультури СРСР XXIV — 226, 227, 239; XXVI — 157, 168

Ханджян Агасі (1901-1936) політичний діяч, **розстріляний** XXIV — 464; XXVIII — 136

Ханенко Михайло (1620-1680) гетьман України XXI — 426; XXV — 414

Ханум Тамара (1906-1991) актриса XXIX — 578

Ханушкевич Адам (1924 р.н.) актор, режисер XXV — 249

Харитонов Леонід (1930-1987 актор) XXIX — 88

Харлампович Костянтин (1870-1932) історик церкви XXI — 519

Хармс (*Ювачев*) **Даниїл** (1905-1942) письменник, **розстріляний** XXV — 615; XXIX — 133, 450

Хартвіг Юлія (1921 р.н.) поетеса, есеїстка, перекладач, автор книги про Аполлінера XXII — 161

Харченко Василь (1910-1971) режисер XXV — 490

Харчук Борис (1931-1988) письменник XXI — 353; XXII — 23, 179

Хас Войцех Єжи (1925-2000) режисер XXI — 423

Хатаєвич Мендель (1893-1937) другий секретар ЦК КП(б)У, **розстріляний** XXIX — 497

Хаустов Віктор (1938 р.н.) **дисидент** XXII — 45; XXIII — 315

Хачатурян Арам (1903-1978) композитор XXV — 540; XXVI — 397; XXVII — 476

Хачикян Левон (1918-1982) історик XXIX — 200, 201

Хват Олександр (1907-1990) слідчий НКВД, садист XXV — 439

Хвильовий (*Фітільов*) **Микола** (1893-1933) письменник, **покінчив життя самогубством** XXI — 12, 23, 40, 41, 57, 70, 104-107, 228, 389-393, 411, 499, 500, 590, 612; XXII — 409, 471, 535; XXIII — 11, 65, 286, 289, 594; XXIV — 17, 23, 65, 102, 123, 129, 193, 196, 205, 261, 365-367, 372-374, 388, 396; XXV — 7, 68, 185-189, 195, 197, 203, 218, 230, 234, 378-383, 435, 436-439, 442, 594, 597, 662, 663; XXVI — 24, 59, 339, 407, 522-585; XXVII — 13, 51, 117, 160, 223, 247, 277, 384, 521, 522, 705; XXVIII — 23, 27, 64, 226, 369, 408, 436, 472-482, 574-576; XXIX — 324, 610, 667, 670

Хвиля (*Олінтер*) **Андрій** (1898-1937) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 386; XXIV — 50; XXVII — 80, 647; XXIX — 82

Хейне Альберт (1867-1949) керівник Бургтеатру XXVII — 441

Хейфец Леонід (1934 р.н.) режисер XXI — 192, 362, 425; XXII — 18, 200; XXV — 447; XXVI — 131, 165, 227; XXVIII — 118, 224; XXIX — 281

Хейфец Семен (1926-2012) адвокат, захищав дисидентів XXVI — 385-387

Хейфлик (*Гейфлик*) **Ленарг** (*Леонард*) (1928 р.н.) мікробіолог (США) XXIX — 512-515

Хелемський Яків (1914-2003) поет, перекладач XXIX — 523

Хемінгуей Ернест (1899-1961) письменник XXI — 71, 174, 571, 602, 607; XXV — 420, 651; XXVII — 95; XXVI — 86; XXIX — 45; XXX — 116

Хижняк Антон (1907-1993) письменник XXX — 28

Хижняк Зоя (1939 р.н.) актриса XXI — 555

Химич Юрій (1928-2003) художник, КТМ XXV — 352; XXIX — 312, 314, 315

Хитров Володимир, журналіст XXIV — 180

Хитрук Федір (1917-2012) мультиплікатор XXVI — 98

Хитько Володимир (1914-1984) художник, різьбяр XXII — 281, 282

Хікмет Назим (1902-1963) поет, репресований XXIV — 170, 276, 459; XXV — 48, 146, 493, 494; XXVIII — 578

Хітаров Рафаель (1901-1938) комсомольський діяч, **розстріляний** XXII — 580

Хлєбніков Велімір (1885-1922) поет XXI — 625; XXVIII — 246, 694; XXIX — 80

Хлібцевич Євфросина (1920-2004) театрознавець XXIII — 268, 271; XXV — 489

Хлопуша (*Соколов Опанас*) (1714-1774) соратник Пугачова, **страчений** XXI — 230

Хмелевський Тадеуш (1927 р.н.) режисер XXI — 336

Хмелецький Юрій (1932 р.н.) художник, режисер XXVI — 220-222, 301; XXVIII — 333

Хмелик Олександр (1925-2001) драматург XXIX — 407

Хмельницька (*Чаплинська*) **Гелена** (?-1651) дружина Б.Хмельницького, **вбита** XXIX — 357

Хмельницький Богдан Зіновій (1595-1657) гетьман України XXI — 154, 439, 529, 538; XXII — 12, 168, 169; XXIII — 555, 578; XXIV — 329; XXV — 311, 414; XXVI — 38, 265, 266, 271, 275; XXVII — 37, 41, 45, 46, 54, 106, 291, 519, 564, 619; XXVIII — 474; XXIX — 235, 357, 393, 434

Хмельницький Борис (1940-2008) актор XXIX — 156

Хмельницький Іван (1742-1794) письменник, доктор філософії XXVII — 37

Хмельницький Микола (1791-1845) драматург, державний діяч XXVII — 36-43

Хмурий (*Бутейко*) Василь (1896-1940) мистецтвознавець XXIII — 140; XXV — 40

Хоггарт Вільям (1697-1764) художник XXII — 140

Ходасевич Володимир (1886-1939) поет XXVII — 94; XXVIII — 132

Ходжа Енвер (1908-1985) диктатор Албанії XXVII — 386

Ходжаєв Файзулла (1896-1938) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 629, 641, 644

Хойнацька Ядвіга (1905-1992) актриса XXI — 336

Холл Гесс (1910-2000) генсек КП США XXIII — 261

Холодний Григорій (1886-1938) міністр освіти УНР, директор Інституту української мови, **розстріляний** XXII — 332, 363

Холодний Микола (1939-2006) поет XXI — 602; XXII — 219; XXIV — 154; XXVI — 172-179, 201, 287, 320, 435, 436; XXVIII — 197, 524-529; XXIX — 46, 379, 505, 527-529

Холодний Петро, доктор («Червоний хрест») XXVIII — 351

Холодов Юхим (1915-1981) театрознавець XXVIII — 258; XXIX — 86

Холоубек Густав (1923-2008) актор XXI — 423

Хом'як Катерина (1922 р.н.) актриса XXV — 87; XXIX — 402, 404, 412

Хом'як Ростислав, критик, асистент директора «Нового театру» у Нью-Йорку XXV — 169; XXVII — 335, 347; XXVIII — 47; XXIX — 580

Хом'якович Омелян, **репресований** в 60-х роках XXI — 415

Хома Ігор (1929-1984) засновник українського джазу XXVII — 57

Хоменко Іван (1919-1968) письменник XXIV — 238, 239

Хомишин Григорій (1867-1947) єпископ, **репресований** XXVIII — 362

Хомський Павло (1925 р.н.) режисер XXIII — 117; XXVII — 213; XXVIII — 265

Хорава Акакій (1895-1972) актор XXIV — 35, 186

Хорват Еденфон (1901-1938) драматург XXVII — 60

Хоткевич Володимир (1913-1982) фізик, ректор ХДУ, син Гната Хоткевича XXVII — 48

Хоткевич Гнат (1877-1938) письменник, етнограф, **розстріляний** XXI — 196, 502; XXV — 342; XXVII — 33-36, 44-49, 152, 351; XXVIII — 313

Хохліков Юрій (1937-2000) актор XXIX — 187, 188

Хохлов Костянтин (1885-1956) режисер XXIX — 85, 258

Хохлов Микола (1919-1985) дипломат, письменник XXVIII — 616

Хоххут Рольф (1931 р.н.) драматург XXIII — 7; XXV — 504

Хо-Ші-Мін (*Нгуєн*) (1890-1969) президент Північного В'єтнаму XXV — 141-167

Храбровицький Даніїл (1923-1980) кіносценарист XXIX — 517, 523, 524

Храбровицький Олександр (1912-1989) письменник XXIX — 524

Хреннiков Тихон (1913-2007) композитор XXIX — 256

Хрєнов Микола (1942 р.н.) кінознавець XXIX — 51, 495, 496

Христич Йован, сербський критик і драматург XXV — 615

Христос Ісус, XXI— 361, 581; XXIII — 165, 168, 169, 173, 335, 345, 378, 386, 395, 399, 566, 588; XXIV — 111, 307, 311, 313, 320, 399, 465; XXV — 394, 415, 629, 632; XXVI — 19, 54, 225, 293, 389, 618; XXVII — 50, 113, 142, 203, 238, 242,448, 499, 530, 579, 591, 609, 615, 657, 670, 691; XXVIII — 90, 152, 153, 164, 173, 186, 187, 203, 343, 362, 383, 440, 457, 491, 498, 499, 534, 611; XXIX — 7, 32, 245, 365, 595, 690

Христюк Павло (1880-1941) громадський діяч, **репресований,** помер на засланні XXVIII — 348, 575

Хруцький Сергій (1885-1954) учитель, посол до Сейму від Волині XXVIII — 380

Хрущов Микита (1894-1971) політичний діяч XXI — 42, 228, 301, 360; XXII — 39, 64, 103, 244, 255, 260, 273-277, 398, 402, 406, 542, 546, 573, 606-609, 613-616, 629, 632-637; XXIII — 8, 16, 235, 237, 554; XXIV — 177, 179, 241, 245, 332, 341, 383, 414, 434, 435, 465; XXV — 20, 25, 31, 52, 109, 110, 137, 217, 276, 338, 345, 346, 375, 418, 447, 471, 474, 597, 551, 597; XXVI — 14, 26, 27, 44, 127, 130, 267, 268, 271-275, 278, 359, 517, 618, 629, 654, 669; XXVII — 73, 347, 402, 508, 653, 659, 689; XXVIII — 43-45, 59, 155, 170, 210, 212, 260, 267, 448, 466, 469, 514, 593, 596; XXIX — 324, 397; XXX — 21, 22, 29

Хрущов Сергій (1935 р.н.) публіцист, син М. Хрущова, емігрував XXVIII — 469

Худадов В., тюркський історик XXIX — 198

Худяков Сергій (1902-1950) воєначальник XXII — 284

Хургін Ісайя (1887-1925) дипломат, **загинув в аерокатастрофі** як одна з перших жертв Сталіна XXV — 41

Хухашвілі Георгій (*Гігла*) (1925-2003) драматург XXV — 370

Хуцієв Марлен (1925 р.н.) кінорежисер XXX — 23

Хшановський Збігнев (1935 р.н.) режисер, директор Польського народного театру у Львові XXI — 184-187

Хюбнер Зігмунд (1930-1989) польський театральний режисер XXVI — 63

Ц

Цанєв Стефан (1936 р.н.) поет XXI — 12, 37; XXV — 82, 104

Царинник Марко (1944 р.н.) письменник XXIX — 141

Царинник Ольга, філолог XXI — 364, 369, 483

Царьов Михайло (1903-1987) актор, директор Малого театру XXI — 35, 111; XXII — 200, 295, 296; XXV — 350; XXVI — 320; XXVII — 393; XXX — 6,7

Цвейг Стефан (1881-1942) письменник, драматург **покінчив життя самогубством** XXIII — 580; XXV — 27

Цветаєва Анастасія (1894-1993) письменниця, сестра М. Цветаєвої XXIX — 458

Цветаєва Марина (1892-1941) поетеса, **покінчила життя самогубством** XXI — 405; XXII — 95; XXIII — 8; XXIV — 18, 144; XXV — 318, 320, 354, 355, 357, 448; XXVII — 231; XXVIII — 246, 672; XXIX — 251, 252

Цветков Всеволод (1918 р.н.) актор XXIX — 664, 665

Цвігун Семен (1917-1982) заступник голови КГБ СРСР, **покінчив життя самогубством** XXIX — 67

Цвілик Павлина (1891-1964) керамістка XXVII — 579

Цвіркунов Василь (1917-2000) директор кіностудії ім. О. Довженка, чоловік Ліни Костенко XXIV — 96, 144; XXV — 101, 118, 119, 139, 169, 172, 246, 259, 384, 385, 603

Цегельський Лонгин (1875-1950) дипломат, громадський діяч XXIX — 110

Цезар Гай Юлій (102-44 до н.е.) римський диктатор XXI — 584; XXII — 109; XXIX — 419

Целевич Юліан (1843-1892) педагог, історик, культурний діяч XXVIII — 159

Целіковська Людмила (1919-1992) кіноактриса XXI — 117, 137; XXVI — 294

Цельсій Андерс (1701-1744) астроном, фізик, метеоролог XXVI — 60

Ценін Сергій (1884-1964) актор XXIV — 399

Центилович К.Ф., референт Наркомзему, звинувачений у справі СВУ XXII — 375, 372

Церетелі Акакій (1840-1915) письменник XXI — 293, 297

Церковер Едуард (1932-1995) журналіст XXV — 649-651

Цесляк (*Чесляк*) Ришард (1937-1991) актор XXIII — 170

Цибенко Петро (1949 р.н.) політичний діяч XXIX — 707

Цибульський Збігнєв (1927-1967) кіноактор XXI — 423

Цибульський Наполеон Никодем (1856-1919) енцефалограф XXVIII — 141

Цинкутіс Збігнев (1938-1987) актор, **загинув в автокатастрофі** XXIII — 172

Циранкевич Юзеф (1911-1989) прем'єр-міністр Польщі XXVI — 425

Цицерон Марк Тулій (106-43 до н.е.) політичний діяч, речник, письменник XXIV — 132; XXVIII — 582

Ціолковський Костянтин (1857-1935) XXVIII — 141

Цмокаленко Дмитро (1922-2007) письменник XXII — 506-515; XXV — 98

Цончев Дончо (1933 р.н.) поет XXI — 52

Цорхибел (*Цергібель*) Карл (1878-1961) соціал-фашист, макабричний голова берлінської поліції XXI — 40

Цофф Отто (1890-1963) драматург XXI — 5494 XXIX — 471

Цуканов Федір, дніпропетровський журналіст, сталініст, наклепник XXVI — 106, 107, 110, 111

Цукерман Борис (1927-2002) фізик, **дисидент** XXIII — 30-43; XXVI — 469-475; XXVII — 326

Цулукідзе Олександр (1876-1905) революціонер, літературознавець XXIX — 530

Ч

Чаадаєв Петро (1794-1856) філософ, **репресований** XXVII — 144, 250, 254, 419, 420; XXIX — 296

Чабаненко Іван (1900-1972) театральний діяч XXIV — 242; XXV — 170; XXVI — 401; XXIX — 334

Чавчавадзе Ілля (1837-1907) письменник, **застрелений** агентом охранки XXI — 294

Чаговець Всеволод (1877-1950) театрознавець, журналіст XXIX — 242

Чайка Ніна (1944 р.н.) філолог, перша дружина В. Яворівського XXIV — 142, 144, 225, 394

Чайківський Андрій (1857-1935) письменник XXVIII — 310

Чайковський Борис (1925-1996) композитор XXVII — 477

Чайковський Дмитро (1923 р.н.) режисер XXVII — 235, 246

Чайковський Модест (1850-1916) лібретист XXVI — 85

Чайковський Петро (1840-1893) композитор XXII — 566; XXV — 337, 526, 528; XXVI — 281; XXVII — 235; XXVIII — 312

Чаковський Олександр (1913-1994) редактор «Литературной газеты» XXII — 127, 229; XXV — 484, 485; XXVII — 326

Чалий Богдан (1924-2008) письменник XXI — 352

Чалідзе Валерій (1938 р.н.) юрист, правозахисник XXIII — 43; XXV — 124-135; XXVI — 166, 254, 385-387, 426, 469-476; XXVII — 369, 449, 515; XXVIII — 505, 509; XXIX — 70, 594

Чалмаєв Віктор (1932 р.н.) критик XXV — 447

Чан-Кай-ші (1887-1975) голова Гоміндану в Китаї XXII — 111, 241; XXIV — 344; XXV — 155

Чапаєв Василь (1887-1919) учасник громадянської війни, командир дивізії, **загинув** XXI — 121; XXIV — 462, 463; XXV — 339; XXVIII — 334, 336

Чапек Карел (1890-1938) письменник XXI — 597-600

Чапленко (*Чапля*) Василь (1900-1990) письменник, **репресований** XXV — 185-234; XXVII — 401; XXVII — 450

Чаплигін Сергій (1869-1942) гідродинамік, академік XXIII — 43

Чаплін Микола (1902-1938) генсек ЦК ВЛКСМ, **розстріляний** XXII — 580

Чаплін Чарльз Спенсер (1889-1977) кіноактор, кінорежисер XXII — 158, 395; XXIII — 145, 576; XXVIII — 433, 435, 6874 XXX — 133

Чапський Юзеф (1896-1993) художник, письменник XXII — 115

Чарнецький Степан (*Тіберій Горобець*) (1881-1944) поет, театральний діяч, режисер XXIII — 196

Чарот Михась (*Михайло Кудзелька*) (1896-1938) поет, **розстріляний** XXIV — 23

Чарський (*Чистяков*) Володимир (1834-1910) актор XXVII — 392

Чаушеску Ніколає (1918-1989) правитель Румунії, **розстріляний** XXII — 534; XXVII — 383, 386, 388

Чеботарьов Дмитро (1908-2005) геронтолог, академік XXI — 44; XXIX — 514-516

Чемберлен Невілл (1869-1940) прем'єр-міністр Англії XXIV — 204

Чемерис Валентин (1936 р.н.) письменник XXIV — 157; XXV — 520, 521; XXVI — 454

Чемерис Павло, музейник XXVIII — 202

Чендей Іван (1922-2005) письменник XXIV — 105; XXVII — 114; XXVIII — 107, 175, 205

Чеповецький Юхим (1919 р.н.) дитячий письменник, живе в США XXI — 352

Чепурін Юрій (1914-2003) драматург XXV — 503

Чепцов Олександр (1902-1980) юрист, голова Військової Колегії ВР СРСР XXVIII — 446, 448

Черві Джіно (1901-1974) актор XXI — 487; XXIV — 176

Череватенко Леонід (1938 р.н.) поет, мистецтвознавець (КТМ) XXI — 404, 437, 491, 563, 573; XXII — 504, 541; XXV — 49, 120, 247, 275, 331, 363, 368, 538, 541, 593, 602, 603; XXVI — 7, 95, 405, 406, 439; XXVII — 44, 67, 143, 275; XXVIII — 461; XXIX — 158, 276, 348, 429, 578, 661; XXX — 16

Чередниченко Дмитро (1935 р.н.) поет, перекладач (КТМ) XXII — 436; XXV — 441; XXVI — 152; XXVII — 541, 578, 579

Черемшина (*Семанюк*) Марко (1874-1927) письменник XXVII — 91; XXVIII — 22, 310; XXIX — 444

Черіковер Ілля (1881-1943) історик, сіоніст, **репресований** XXIII — 294

Черкасенко Спиридон (1876-1940) письменник XXV — 278; XXVII — 653; XXIX — 485

Черкасов Микола (1903-1966) актор XXII — 604

Черкашин Роман (1906-1993) актор і режисер школи Курбаса, педагог XXI — 575; XXVI — 32, 33, 419, 420, 683; XXVII — 25; XXIX — 191, 286, 665, 666

Черкашина Марина (1938 р.н.) мистецтвознавець XXVI — 677

Чернець Василь (1933 р.н.) науковець XXIX — 91

Чернишевський Микола (1828-1889) письменник, публіцист XXI — 126, 559, 560, 578; XXII — 554; XXIV — 199; XXV — 217, 227; XXVI — 241, 243, 399, 503, 627; XXVII — 247; XXVIII — 613; XXIX — 567

Чернишов Андрій (1920-1991) критик XXIV — 230-236

Чернік Олдріржіх (1921-1994) діяч Празької весни XXII — 109, 340; XXIII — 44, 78, 239

Чернов (*Малошийченко*) Леонід (1899-1933) письменник XXIV — 371

Чернов Михайло (1891-1938) партійний діяч, **розстріляний** разом з М. Бухаріним XXII — 629

Чернова Наталя (1937 р.н.) мистецтвознавець XXVI — 316; XXVII — 487

Чернуха Борис (1937 р.н.) студент XXVI — 38

Чернявський Володимир, літератор, емігрував до Ізраїлю XXV — 334, 355, 369; XXVI — 140, 142, 151-154, 160, 162, 204, 205, 214; XXVII — 282; XXVIII — 14

Чернявський Микола (1868-1946) письменник, **репресований** XXI — 499, 500; XXIV — 261; XXVIII — 631

Черняк, з Харківського ГПУ XXVIII — 357

Черняхівський М. І., диригент у трупі Старицького XXII — 86

Черняхівська-Ганжа Вероніка (1900-1938) поетеса, **розстріляна** XXV — 78; XXIX — 365

Черчіль Вінстон (1874-1965) державний діяч XXI — 535; XXII — 397, 532; XXVI — 517; XXVIII — 271, 530

Честертон Гілберт Кіт (1874-1936) письменник, філософ XXIII — 575; XXVII — 88

Чехов Антон (1860-1904) письменник XXI — 189, 196, 428, 610, 614, 621; XXII — 39, 423; XXIII — 48, 62, 277, 540, 554; XXIV — 258, 263, 274, 320, 359, 457; XXV — 109, 263, 495, 631, 651; XXVII — 118, 152, 205, 597; XXVIII — 24, 130, 204, 311, 491, 552, 655, 657, 669, 673-675, 682, 688; XXIX — 39, 128, 149, 231, 266, 307, 391

Чехов Михайло (1891-1955) актор XXI — 527, 576-578; XXIV — 111-113, 433; XXV — 71, 274, 502; XXVI — 152, 153; XXVII — 9, 10, 14, 171, 256, 261; XXVIII — 285, 486, 661; XXIX — 390

Чехович Мирон (1894-?) **репресований** XXV — 379

Чеховський Володимир (1876-1937) історик, **розстріляний** у Сандармосі XXII — 328-333, 347, 383; XXVIII — 26

Чеховський Микола (1878-?) військовий аташе, брат В. Чеховського, **репресований** XXII — 332, 383

Чечетов Михайло (1953 р.н.) політичний діяч XXI — 619

Чжоу Ень-Лай (1898-1976) прем'єр КНР XXIV — 179

Чиж Володимир (1855-1922) психіатр XXIII — 345, 346, 378, 391-397

Чижевський Олександр (1897-1964) геліобіолог, **репресований** XXVII — 418

Чижова Ірина (1929 р.н.) майстер художнього читання, дружина Б. Поюровського XXII — 14; XXIII — 118, 152

Чикаленко Євген (1861-1929) громадський діяч XXI — 241, 606, 611; XXII — 364; XXVI — 20; XXVII — 231, 540; XXIX — 689

Чингіз Хан (1155-1227) засновник Монгольської імперії XXII — 485; XXVII — 562; XXIX — 171

Чириков Євген (1864-1932) драматург XXVI — 416; XXVIII — 321

Чирков О. С. (1941 р.н.) завуч вечірньої школи Горлівки XXVIII — 68-85, 102-104, 230, 254

Чистякова Валентина (1900-1984) актриса, дружина Леся Курбаса XXI — 79, 203, 206, 212, 535, 565, 575; XXII — 124, 459, 472, 585; XXIII — 63, 125-130, 275, 276, 278, 280, 288; XXIV — 107, 110, 195, 224, 400; XXV — 268, 355; XXVI — 31, 162, 241, 382, 681, 682; XXVII — 7, 22, 30, 96, 98, 100, 102, 103, 106, 113, 169, 191, 196, 485, 572, 578, 694, 695; XXVIII — 463; XXIX — 56, 63, 242, 243, 405, 456, 457, 663-669

Чичерін Борис (1828-1904) юрист, філософ XXI — 580

Чичерін Георгій (1872-1936) нарком закордонних справ XXI — 257, 264; XXIX — 471

Чичибабін Олександр (1871-1945) хімік, академік, емігрант XXIX — 426

Чичибабін (*Полушин*) Борис (1923-1994) поет, **репресований** XXVIII — 295

Чичкевич Михайло, студент XXVIII — 352

Чіаурелі Михайло (1894-1974) кінорежисер, шанувальник Берії XXVIII — 375

Чіладзе Тамаз (1931 р.н.) драматург XXV — 370; XXVI — 166

Чіхладзе С. (?-1937) **розстріляний** у справі «Б. Мдівані — М. Окуджава» XXVIII — 136

Чкалов Валерій (1904-1938) льотчик, **загинув** XXIV — 126; XXVIII — 607

Чмихало Євгенія (1929-?) комсомольський працівник,

проректор театрального інституту, мистецтвознавець, виступала як журналістка під псевдонімом *Ганна Квасик* XXI — 156, 189, 421; XXIII — 63; XXVII — 25, 52

Чокано Хосе Сантос (1875-1934) поет XXI — 177

Чорний (*Глікберг*) Саша (1880-1932) поет XXVII — 477

Чорнобривцева Ольга, секретар Житомирського обкому КПУ з ідеології XXI — 140

Чорновіл (*Антонів*) Олена (1937-1986) дружина В. Чорновола, **загинула** XXI — 121, 122, 561; XXII — 106, 108, 110, 114, 115

Чорновіл В'ячеслав (1937-1999) політичний діяч, **репресований**, підступно **вбитий** XXI — 27, 28, 36, 120-122, 159, 160, 289, 292, 315, 354-356, 361, 563, 574; XXII — 21, 62, 93, 94, 107-109, 174-179, 219-222, 225, 233-235, 417, 418, 535, 536; XXIV — 7, 14, 74, 131, 158, 324, 365, 382; XXV — 68, 115, 169, 371, 444, 457; XXVI — 10, 62, 99, 167, 208, 212, 260, 323, 396; XXVII — 260,326, 336, 337, 340, 345, 485, 518; XXVIII — 50, 52, 63, 150, 186, 226, 335, 424. 503-505, 515, 516, 522, 531, 563; XXIX — 162-168, 170, 181, 194, 221-230, 259, 297-303, 315, 336, 375-386, 400, 431, 491-494, 528, 546-571, 580, 581-586, 591, 594, 661; XXX — 11-13

Чорновіл Валентина (1948 р.н.) громадський діяч, сестра В. Чорновола XXIX — 492, 493

Чорновіл Тарас (1964 р.н.) син В. Чорновола XXI — 121; XXII — 107; XXVIII — 531

Чубай Григорій (1949-1982) поет, **дисидент, репресований** XXVI — 396, 445, 454; XXVII — 471, 472; XXVIII — 57; XXIX — 44, 144. 228-230, 300, 505, 594

Чубар Влас (1891-1939) партійний діяч, **розстріляний** XXII — 394, 578, 631; XXIV — 467; XXV — 213, 227; XXVI — 317; XXVII — 647; XXIX — 567, 579

Чубаров Рефат (1957 р.н.) політичний діяч XXI — 619

Чубач Ганна (1941 р.н.) письменниця XXI — 335

Чуковська Лідія (1907-1996) письменниця, **дисидентка** XXIII — 182; XXV — 264, 287, 501, 503; XXVIII — 236, 470; XXIX — 81, 330

Чуковський (*Корнейчуков*) Корній (1882-1969) письменник XXI — 55; XXIII — 262; XXIV — 258; XXV — 262-268;

XXVI — 180; XXIX — 178, 330, 625

Чубинський Павло (1839-1884) етнограф XXII — 77, 78

Чудов Михайло (1893-1937) партійний діяч, **розстріляний** у справі «Ленінградського центру» XXII — 610

Чумак Василь (1901-1919) поет, **розстріляний** денікінцями XXII — 211

Чумак Роберт (1927-1984) актор ЦДТ XXI — 170; XXV — 322

Чупірчук Іван, будівничий церкви 1735 року у Космачі. **репресований** XXVIII — 159, 160

Чупринка Григорій (1879-1921) письменник, **розстріляний** XXIV — 123; XXVI — 367; XXVIII — 544, 547, 548

Чурбанов Юрій (1936-2013) державний діяч, **репресований** XXVII — 322

Чуркін Микола (1869-1935) збирач білоруських народних пісень XXIII — 98

Чухрай Григорій (1921-2001) кінорежисер XXI — 132, 567; XXVI — 10; XXIX — 139, 140

Чхаїдзе Василій (1905-1986) актор театру і кіно XXVI — 301

Чхан Михайло (1926-1987) поет XXV — 521

Чхеїдзе Давид (1892-1974) актор, театральнй діяч XXI — 297

Ш

Шабатура Стефанія (1938 р.н.) художниця, **репресована** XXVI — 445, 454; XXIX — 46, 78, 87, 301, 379

Шабліовський Євген (1906-1983) директор інституту літератури ВУАН, шевченкознавець, **репресований** XXVIII — 29

Шабуров Микола, робітник, **репресований** XXVIII — 532

Шагайда (*Шагадин*) Степан (1896-1938) актор «Березоля», **розстріляний** XXII — 124, 132; XXVI — 433; XXVII — 578

Шагал Марк (1887-1985) художник XXI — 614; XXII — 147, 153; XXVIII — 593

Шагінян Маріетта (1888-1982) письменниця XXIV — 364; XXVIII — 334

Шайда Галина (1923-2003) актриса XXIV — 159; XXIX — 412

Шакуров Сергій (1942 р.н.) актор XXVIII — 131, 218, 333, 434, 599; XXIX — 9, 100, 107, 132, 143, 311, 373, 408

Шаламов Варлам (1907-1982) письменник, **репресований** XXV — 53; XXIX — 519, 526

Шалва Еліава (1883-1937) більшовик, **розстріляний** XXVIII — 136

Шалевич Вячеслав (1934 р.н.) актор XXI — 13

Шаля (*Шаль*) Іван (1893-1937) професор української мови, **розстріляний** XXVIII — 29

Шаляпін Федір (1905-1992) кіноактор, син Ф. І. Шаляпіна XXIII — 141; XXIV — 180-182; XXV — 28, 69, 96, 183, 568; XXVIII — 659

Шамота Микола (1916-1984) літературознавець, академік XXII — 9, 12, 22, 23, 217, 224; XXVI — 11, 187, 341; XXVIII — 109

Шапіро Адольф (1939 р.н.) режисер XXII — 74; XXIX — 666

Шаповал (*Сріблянський*) Микита (1882-1932) громадський діяч, письменник XXI — 140, 253, 254, 260, 292; XXIII — 295, 598; XXV — 106; XXVIII — 449-460

Шаповал Микола (1886-1948) політичний діяч, генерал-хорунжий XXIII — 294-296

Шаповалов Віталій (1939 р.н.) актор XXVII — 257-260

Шаповалов Володимир (1935 р.н.) актор XXVIII — 331

Шапорін Юрій (1887-1966) композитор XXVI — 281

Шапошникова Людмила (1895-1937) дружина М. Чудова, **розстріляна** XXII — 610

Шапошникова Алла, секретар МГК КПРС з ідеології XXI — 135

Шапюї Габріель (1546-1611) письменник, історик XXIX — 98

Шарангович Василь (1897-1938) **розстріляний** у справі Рикова-Бухаріна XXII — 641, 644, 645, 647

Шарапов-Антонов Юрій (1920-2005) історик, журналіст XXVIII — 513

Шаріпов Адій (1912-1993) письменник XXIII — 232

Шарко Зінаїда (1929 р.н.) артистка БДТ XXI — 127

Шатилов Микола (1939 р.н.) поет, перекладач XXVIII — 107

Шатобріан Франсуа Рене де (1768-1848) поет XXIII — 340; XXX — 91

Шатров (*Маршак*) Михайло (1932-2010) драматург XXII — 200; XXVI — 126, 388, 389; XXVII — 116, 689; XXVIII — 413; XXIX — 188, 3304 XXX — 10

Шатуновський Ілля[87] (1923-2009) журналіст XXV — 108

Шаумян Степан (1878-1918) більшовик, **розстріляний** XXIX — 196, 526, 527

[87] Постать у журналістиці майже непристойна. Син репресованого, пішов в услугу владі й ГБ, писав промови вождям, фейлетони про «шпигунів», на його совісті доля Едуарда Стрельцова, Єсеніна-Вольпіна, Марка Бернеса, Людмили Гурченко.

Шах-Азізов Костянтин (1903-1977) директор ЦДТ XXI — 15, 17, 22-25, 41, 98, 113, 114, 134, 136-138, 156, 168, 170, 183, 188, 191, 216; XXII — 8, 15, 18, 225,295-297, 325, 390-394, 495, 518, 519; XXIII — 25, 26, 61, 64, 80, 103, 154, 188, 189, 192, 209, 225, 233; XXIV — 19, 20, 28, 72, 89, 91, 126, 127, 229; XXV — 30, 79, 292, 293, 351, 385, 434, 441, 458; XXVI — 18, 155, 165, 214, 218-222, 227, 393; XXIX — 218, 481, 484

Шах-Азізова Тетяна (1937 р.н.) театрознавець, дочка К. Шах-Азізова XXII — 225; XXIV — 127; XXVI — 28

Шаховський Семен (1909-1984) літературознавець XXII — 222, 513

Шаховськой Олександр (1777-1846) драматург XXVII — 40; XXVIII — 672

Шацкін Лазар (1902-1937) діяч юнацького комуністичного руху, **розстріляний** XXI — 397; XXII — 238, 580

Шацька Ніна (1940 р.н.) актриса XXVII — 258

Шашкевич Маркіян (1811-1843) письменник XXI — 111

Шварц Гаррі, журналіст (США) XXVII — 338, 339

Шварц Діна (1921-1998) театрознавець XXII — 8; XXIII — 225; XXV — 79; XXIX — 329

Шварц Євгеній (1896-1958) драматург, сценарист XXI — 192; XXIV — 285, 286; XXVIII — 515

Шварцбурд Самуїл (1886-1938) агент ГПУ, убивця С. Петлюри XXI — 261, 361, 502, 503; XXIII — 291-295

Швачко Олексій (1901-1988) кінорежисер XXVIII — 614; XXIX — 344

Швейцер Альберт (1875-1965) філософ, теолог, лауреат Нобелівської премії XXVIII — 205; XXIX — 264, 283, 284

Швейцер Михайло (1920-2000) кінорежисер XXV — 507; XXVI — 203

Шверник Микола (1888-1970) політичний діяч XXII — 568; XXVIII — 448

Швестка Олдріх (1922-1983) журналіст, редактор газети «Руде право» XXII — 340

Швець Ганна, музейний працівник XXVII — 30, 554

Швець Іван (1901-1983) академік, ректор КДУ XXIV — 155; XXV — 12; XXVI — 477

Шебалін Віссаріон (1902-1963) композитор XXVI — 397; XXVII — 476; XXVIII — 690

Шевель Георгій (1919-1989) дипломат, партійний діяч XXII — 506-515; XXV — 562

Шевельов (*Шерех*) Юрій (1908-2002) лінгвіст, літературознавець XXI — 614; XXIII — 558-600; XXIV — 78, 79, 122, 125; XXV — 385; XXVI — 81; XXVII — 235, 249; XXVIII — 47; XXIX — 6624 XXX — 13

Шевельов Арнольд (1928-2009) партійний діяч, історик XXV — 140, 141, 172

Шевирьов Степан (1806-1864) редактор журналу «Московитянин» XXIII — 397

Шевцов Іван (1920-2013) письменник, ортодокс XXV — 264

Шевченко Володимир (1920 р.н.) актор XXVIII — 225

Шевченко Валентина (1935 р.н.) державний діяч XXVI — 69

Шевченко Ігор (1922-2009) історик-візантолог XXIV — 207

Шевченко Йона (1887-1940) театральний критик, **репресований** XXII — 123-125; XXIV — 211; XXV — 316

Шевченко Тарас (1814-1861) XXI — 12, 154, 166, 196, 197, 293, 294, 305, 309-312, 361-363, 469, 480, 483, 497, 500, 501, 532, 561, 566, 579, 602, 606, 608, 611; XXII — 85, 96, 147, 164, 174, 207, 286, 289, 290, 344, 362, 365, 413, 436; XXIII — 22, 73, 125, 130, 271, 295, 323, 324, 339, 340, 352, 386, 392, 565, 566, 578, 596; XXIV — 18, 79, 122, 123, 141, 154, 156, 181-183, 209, 237, 234, 240, 241, 247, 249, 250, 251, 260, 270, 292, 295, 325, 326, 441, 457, 462, 466; XXV — 6, 68, 90, 174, 207, 216, 217, 227, 242, 243, 263-268, 270, 304, 305, 311, 380, 382, 405, 432, 439, 489, 491, 492, 520, 525, 526, 539, 542, 548, 590; XXVI — 6, 31, 85, 86, 92, 95, 113, 114, 116, 175, 178, 182, 187, 193, 195, 196, 252, 258, 259, 262, 291, 299, 361, 362, 364, 370, 377, 390-392, 416, 424, 428, 430, 440, 457-478, 487, 580, 679-683; XXVII — 6, 14, 45-47, 55, 82, 89, 126, 153, 155, 174, 186, 187, 196, 198, 202, 204, 277, 292, 467, 541, 558, 579, 643, 648, 667, 687, 705, 714, 715; XXVIII — 84, 88, 112, 204, 205, 308, 310, 310, 456, 467, 531, 533, 535, 574, 596, 615, 626; XXIX — 41, 49, 63, 65, 66, 81, 125, 181, 211, 240, 254, 263, 280, 304, 306, 307, 338, 354, 391, 405, 440, 439, 458, 475, 488, 552, 566, 567, 680; XXX — 12, 16, 26

Шевченко Федір (1914-1996) історик XXIX — 199

Шевчук Валерій (1939 р.н.) письменник XXI — 70, 72446, 491, 618; XXII — 217; XXIII — 116, 118; XXIV — 274, 367; XXV — 367, 373-375, 422, 442; XXVI — 69, 169, 226; XXVIII — 413, 580, 600; XXIX — 497, 686

Шевчук Володимир (1931 р.н.) майор КГБ, потім генерал-майор XXIV — 27, 28

Шедо-Феротті (***Федір Фіркс***) (1812-1872) барон, публіцист XXI — 579-590

Шейко Микола (1939 р.н.) режисер XXI — 575; XXII — 67, 73, 74; XXIII — 51, 80; XXIV — 116, 117; XXV — 249; XXIX — 666

Шейна Ян, генерал, 1968 р. емігрував на Захід XXIV — 319

Шейнін (псевдонім – ***Ширяєв***) **Семен,** журналіст, XXIV — 156; XXV — 518, 563

Шекспір Вільям (1564-1616) XXI — 64, 98, 102, 132, 189, 197, 311, 413, 422, 438, 443, 445, 470, 597; XXII — 119, 124, 315, 382, 387, 465, 471, 553, 594, 618, 622; XXIII — 10-12, 48, 115, 139, 142, 152, 392, 540, 563, 580; XXIV — 17, 35, 39-42, 54, 107, 127, 215, 359, 374, 457; XXV — 14, 72, 74, 233, 236, 237, 327, 490, 496; XXVI — 40, 139, 146, 148, 251, 252, 340, 416, 424; XXVII — 20, 24, 62, 207, 226, 391, 393, 484, 496, 531, 542, 560, 706; XXVIII — 79, 80, 84, 144, 174, 183, 185, 206, 224, 261, 311, 312, 332, 441, 467, 491, 492, 512, 596, 625, 626,670, 674, 676, 684; XXIX — 10, 47, 49, 59, 107, 109, 149, 152-157, 175, 203, 215, 231, 263, 270, 320-325, 391, 393, 407, 427, 569, 576, 603; XXX — 86, 134

Шекспір Френк, директор ЮСІА (США) XXIX — 587, 588

Шелепін Олександр[88] (1918-1994) державний діяч XXII —

[88] Вчився у Мосповському інституті історії, філософі і літератури, хоча й не закінчив його: пішов по партійній лінії. Працював у міськкомі комсомолу, і на початку війни йому було доручено підбирати комсомольців для роботи в тилу вермахту. В числі відібраних Шелепіним була і знаменита школярка Зоя Космодем'янська. Саме на загибелі дівчини Шелепін зробив свою кар'єру. Сталін особисто зацікавився, хто відшукав Зою і просив звернути на нього увагу. Почалося карколомне підвищення Шелепіна, яке призвело до того, що він став майже третім наступником самого Сталіна. Перший секретар ЦК ВЛКСМ, Голова КДБ СРСР і, нарешті, кандидат в члени Президії і секретар ЦК КПРС. Організував відставку Хрущова, сподіваючись стати Генеральним секретарем СРСР. Але нібито «тимчасово» цю посаду отримав Брежнєв. У 1967 р. Брежнєву остаточно набридає Шелепін в якості «любимца партии» і він скидає «залізного Шуріка» на непрестижну посаду голови ВЦСПС. З того часу кар'єра Шелепіна пішла донизу.

293; XXIII — 16; XXIV — 388; XXV — 137; XXVI — 27; XXIX — 397

Шелер Макс (1874-1928) філософ, соціолог XXIII — 572

Шелест Віталій (1940 р.н.) фізик-теоретик, син П. Шелеста XXVII — 357

Шелест Петро (1908-1996) секретар ЦК КПУ XXI — 119, 139, 157-167, 227, 283, 292, 326, 327, 358, 361, 493, 494; XXII — 22, 218, 390, 506, 516; XXIII — 7, 95, 208; XXIV — 122, 350; XXV — 12, 73, 169, 562; XXVI — 120, 148, 205, 212, 392, 426; XXVII — 72-77, 117, 142, 143, 254, 255, 278, 325, 326, 336-339, 356, 357, 388, 507; XXVIII — 100, 105, 107, 108; XXIX — 133, 335, 394, 413, 438, 455, 468, 480, 505, 529, 581-587; XXX — 13

Шеллер Макс (1874-1928) філософ XXVII — 560

Шеллі Персі Біші (1792-1822) поет, **загинув** XXV — 69; XXVII — 58

Шеман Вільгот (1924-2006) письменник, кінорежисер XXVI — 52

Шемердяк Ганна (?-1982) дружина Антоненка-Давидовича, **репресована** XXVI — 8

Шемякін Іван (1921-2004) письменник XXIV — 285

Шенберг Арнольд (1874-1951) композитор XXIV — 435, 473

Шенберг Девід (1911-2004) фізик XXIX — 495

Шеньє Анрі (1762-1794) поет, страчений якобінцями XXII — 161

Шенрок Володимир (1853-1910) історик літератури XXIII — 346, 382, 384, 391

Шепілов Дмитро (1905-1995) політичний діяч XXV — 110

Шепітько Лариса (1938-1979) кінорежисер, **загинула в автокатастрофі** XXV — 33

Шептицький Андрей (1865-1944) митрополит, граф XXV — 68; XXVIII — 361, 362, 372

Шервуд Едді (18715-1963) письменник, священник-протестант XXVIII — 379

Шеремет Микола (1906-1986) поет XXI — 447

Шереметьєва-Дашкевич Людмила (1946-2005) журналістка, **дисидентка** XXVI — 344; XXVIII — 520

Шерідан Річард (1751-1816) драматург XXVIII — 491

Шерстньов Юрій (1941 р. н.) актор XXI — 193; XXV — 508; XXVI — 299; XXVII — 674

Шестаков Віктор (1898-1957) художник XXVIII — 682

Шестов Лев (*Іегуда Лев Шварцман*) (1866-1938) філософ XXIII — 528; XXVII — 535, 550; XXVIII — 64

Шестопал Матвій (1917-1986) науковець, публіцист, етнограф XXIX — 556

Шеффер Богуслав (1929 р.н.) польський композитор, драматург XXIV — 473

Шеффер Нінель (1925-2012) актриса XXIV — 19

Шик Отто (1919-2004) економіст, художник XXII — 115

Шило Іван, журналіст з Дніпропетровська, сталініст XXVI — 108, 112, 113

Шило Костянтин (1880-193?) педагог, **репресований** у справі СВУ XXII — 363

Шиманов Геннадій (1937 р.н.) публіцист XXV — 447, 448

Шимановський Кароль (1882-1937) композитор, піаніст XXVII — 231

Шимеліович Борис (1892-?) лікар XXVIII — 446, 447

Шиндлер Антон (1790-1864) музикант, письменник, друг Бетховена XXIV — 415

Шинкіна Клавдія (1925 р.н.) актриса XXI — 193; XXVI— 677I

Ширвіндт Олександр (1934 р.н.) актор, режисер XXIII — 184

Ширинський-Шихматов Олександр (1822-1884) князь XXIV — 240

Ширма Григорій (1892-1978) диригент, збирач білоруських пісень, **репресований** XXIII — 98

Шифрін Ніссон (1892-1961) художник театру XXIV — 222, 389

Шифферс Євген (1934-1997) режисер XXVIII — 225

Шиханович Юрій (1933-2011) математик, правозахисник, **репресований** XXII — 430

Шишов Іван (1938 р.н.) поет XXVI — 162

Шіллер Леон (1887-1954) режисер XXI — 230, 402, 422, 425, 586; XXII — 619; XXIII — 257, 546, 563; XXV — 622

Шіллер Фрідріх (1759-1805) поет XXIV — 41, 205, 217, 396; XXVI — 301, 370; XXVII — 59, 62, 379, 469, 717; XXVIII — 311, 425, 493

Шкаравський Фауст (1897-1975) анатом, який досліджував труп Гітлера XXV — 465

Шкірятов Матвій (1883-1954) партійний діяч, один з організаторів сталінських репресій XXII — 396, 482, 624; XXVIII — 446, 448

Шкловський Віктор (1893-1984) письменник XXI — 564; XXV — 39; XXVI — 276; XXVIII — 615, 637

Шкляїв Валентин (1895-1942) художник театру Курбаса, **загинув** XXI — 203; XXII — 298, 301, 304; XXVII — 577

Шкодін Михайло, театральний діяч XXVIII — 530, 566, 567-569; XXIX — 78, 99

Школьник Аркадій (1916-1986) драматург, **репресований** XXI — 78; XXIV — 168, 457; XXV — 46, 259; XXIX — 47

Шконда Михайло, слідчий, капітан УКГБ XXV — 561; XXIX — 624-629

Шкрібляки — Юрій (1822-1884)**, Василь Юрійович** (1856-1928)**, Микола** (1858-1920), **Федір** (1893-1960)**, Василь Миколайович** (1900-1976) родина народних майстрів гуцульського різьблення XXVII — 579

Шкурупій Гео (1903-1937) поет, **розстріляний** XXIV — 205; XXVIII — 29

Шлапак Дмитро (1923-1995) літературознавець XXV — 498

Шлегель Фрідріх (1772-1829) поет, філософ XXIII — 396

Шлезінгер Володимир (1922-1986) актор XXV — 533; XXVI — 165

Шлемкевич Микола (1894-1966) філософ, публіцист XXIII — 568

Шліхтер Олександр (1868-1940) економіст, партійний діяч, **розстріляний** XXVII — 80

Шльонська Олександра (1926 р.н.) актриса XXI — 423

Шльосберг (*Сліозберг*) Генріх (1863-1937) юрист XXIII — 294

Шмаїн Лія, дружина Х. Шмайна XXIX — 337, 482

Шмаїн Ханан (1902 р.н.) режисер, учень Леся Курбаса. Емігрував до Ізраїлю, дата смерті невідома XXI — 136, 203; XXV — 601; XXVI — 32, 162, 205; XXVII — 99, 102, 103; XXIX — 337, 482, 488

Шмельов Федір (1899-1979) генерал-полковник XXV — 548

Шмигелювна Тереза (1929-2013) актриса XXI — 336, 422, 423

Шмідт Артур (1895-1987) генерал Вермахту XXIX — 140

Шмідт Василь (1886-1940) державний діяч, **розстріляний** XXII — 395, 584

Шмідт Дмитро (1896-1937) більшовик, комбриг, **розстріляний** XXIX — 608

Шмідт Петро (1867-1906) лейтенант, керівник Севастополь-

ського повстання 1905 р., **страчений** XXIV — 113, 359; XXIX — 524

Шміт Федір (1877-1937) мистецтвознавець, **розстріляний** XXVII — 382

Шнітке Альфред (1934-1998) композитор XXI — 139; XXII — 67; XXIV — 239, 438, 473; XXV — 27; XXVI — 340; XXVIII — 133, 458; XXIX — 255

Шнітке (*Катаєва*) Ірина, піаністка, дружина Альфреда Шнітке XXIII — 16

Шовкун Віктор (1940 р.н.) перекладач XXIX — 89-93

Шолом-Алейхем (*Рабінович*) (1859-1916) письменник XXI — 607; XXV — 548; XXVI — 156; XXIX — 393

Шолохов Михайло (1905-1984) письменник, Нобелівський лауреат XXI — 67; XXII — 542; XXIII — 260; XXV — 116, 264, 501; XXVI — 353, 396; XXVII — 400, 475, 497, 498, 506, 509; XXVIII — 232-254, 423, 597, 695; XXIX — 111

Шолохов-Синявський Георгій (1901-1967) письменник XXVI — 62

Шопен Фредерік (1810-1849) композитор XXII — 205; XXV — 430; XXVI — 435, 436; XXVIII — 312

Шопенгауер Артур (1788-1860) філософ XXVII — 222

Шопкін Матей (1938 р.н.) поет XXI — 24, 52, 54

Шостакович Дмитро (1906-1975) композитор XXI — 111; XXII — 464, 465; XXIII — 262; XXIV — 473; XXV — 264; XXVI — 281, 397; XXVII — 476, 477; XXVIII — 184; XXIX — 255

Шоу Бернард (1856-1950) драматург XXI — 189; XXII — 272; XXIV — 457; XXVI — 155, 502; XXVII — 24; XXVIII — 283, 534, 667, 669; XXIX — 10, 189, 190

Шофел Вільям, представник США в ООН XXIX — 588

Шпаліков Геннадій (1937-1974) сценарист, **покінчив життя самогубством** XXVI — 10

Шпачек Йозеф (1927-2004) політичний діяч XXII — 340

Шпеєр Альберт (1905-1981) рейх-міністр озброєнь, особистий архітектор Гітлера XXVIII — 45

Шпенглер Освальд (1880-1936) філософ XXV — 183; XXVII — 270

Шпет Елеонора (1905-1976) театрознавець XXV — 116, 432, 433

Шпулер Бертольд (1911-1990) сходознавець XXII — 492

Шраг Микола (1894-1970) економіст XXVIII — 348

Шрагін Борис (1926-1990) філософ, правозахисник, **дисидент** XXII — 430; XXV — 236, 360; XXVIII — 150; XXIX — 498

Шредер-Девріент Вільгельміна (1804-1860) трагедійна актриса опери (сопрано) XXIII — 547

Штайн Вільм, дописувач з Одеси XXVIII — 400

Штайнер (*Штейнер*) Рудольф (1861-1925) антропософ XXI — 568, 577; XXIII — 27, 28, 154; XXIV — 112, 113, 146, 433; XXV — 27; XXVI — 141, 153, 373; XXVII — 10, 13; XXVIII — 489

Штауффенберг Клаус Шенк фон (1907-1944) барон, полковник, **страчений** за замах на Гітлера XXIX — 484

Штейн Олександр (1906-1993) драматург XXIII — 81

Штерн Ліна (1878-1968) академік XXVIII — 446, 447

Штернгейм Карл (1878-1942) письменник XXIX — 472

Штеменко Сергій (1907-1976) воєначальник XXIV — 384; XXV — 18, 19

Штемлер Ілля (*Ізраїль*) (1933 р.н.) письменник, драматург XXII — 499, 500

Штогаренко Андрій (1902-1992) композитор XXIX — 255

Штогрин Дмитро (1923 р.н.) доктор філософії XXVIII — 47

Шток Ісидор (1908-1980) драматург XXI — 471; XXII — 70; XXIX — 468

Штрамм Август (1874-1915) драматург, **загинув** у Росії XXI — 544, 545; XXIX — 470, 473

Штраус Оскар (1870-1954) композитор XXVIII — 312

Штраус Ріхард (1864-1949) композитор XXV — 406

Штраух Максим (1900-1974) актор XXIV — 437; XXV — 515

Штроугал Любомир (1924 р.н.) діяч Празької весни XXIII — 239; XXVI — 148

Шуб Анатолій[89], журналіст з «Вашінгтон-Пост» XXVII — 345, 524

Шуберт Франц (1797-1828) композитор XXIII — 210

Шуварська Надія, балетмейстер XXI — 574

Шуган Ігор, актор «Нового театру» у Нью-Йорку XXV — 252

Шукшин Василь (1929-1974) письменник, актор, кінорежисер XXIX — 128

Шуленбург Фрідріх-Вернер фон дер (1875-1944) дипло-

[89] Син відомого троцькіста Давида Шуба (1887-1973).

мат, посол Німеччини, **страчений** XXV — 17; XXVIII — 270, 271

Шульгін Василій (1878-1976) монархіст XXI — 550; XXII — 364; XXVII — 573; XXIX — 572

Шульгин Олександр (1889-1960) політичний діяч XXI — 241; XXIII — 294, 296, 297

Шульгин Яків (1851-1911) історик, культурний діяч, батько О. Шульгина XXIII — 296

Шульженко Борис (1919-1970) другий секретар ЦК ЛКСМУ, потім — заступник голови КГБ України XXVI — 489; XXVIII — 528

Шульц Йоган (1882-1967) працівник Бразильської амбасади у Москві XXII — 471, 476; XXV — 66

Шуман Роберт (1810-1856) композитор XXVIII — 312

Шумило Наталя, доктор філології XXVIII — 67

Шумило Микита (1903-1982) письменник XXI — 404; XXIV — 273; XXVIII — 67

Шумицький Микола (1889-1982) політичний діяч, архітектор XXIII — 294, 298

Шумський Олександр (1890-1946) нарком освіти, **репресований** XXIV — 49, 414; XXIX — 667

Шумський (*Чесноков*) Сергій (1820-1878) актор XXIX — 16

Шумський Юрій (*Шомін*) (1887-1954) актор XXI — 527, 529; XXVI — 317, 586; XXIX — 576

Шумук Данило (1914-2004) політв'язень, **репресований** XXVI — 407, 515; XXIX — 44, 49, 379, 529; XXX — 26

Шумяцький Борис (1886-1938) начальник головного управління кінопромисловості, **розстріляний** XXVIII — 294

Шупта Дмитро (1938 р.н.) поет XXI — 107, 108, 281, 323

Шурупов Володимир (1936-1992) актор, **репресований** XXIV — 392

Шустер Савік (1952 р.н.) тележурналіст XXIX — 675

Шустов, профессор-лісовод, звинувачений у справі СВУ XXII — 378

Шутов Іван (1908-1978) письменник XXVII — 92

Шухевич Роман (1907-1950) генерал-хорунжий УПА, вбитий НКВД XXII — 95; XXVIII — 255

Шухевич Юрій-Богдан (1933 р.н.) політичний діяч, **дисидент, репресований** XXI — 361; XXII — 433; XXVI — 344; XXVIII — 52, 520; XXIX — 379, 505

Шюре Едвард (1841-1929) письменник XXVI — 142

Щ

Щасна Нінель (1933-2013) художник, архітектор XXIV — 51

Щеглов Лев (1923 р.н.) режисер XXIII — 209, 218

Щедрін Борис (1939 р.н.) режисер XXIII — 66; XXIV — 392; XXV — 71

Щедрін Родіон (1932 р.н.) композитор XXVI — 384, 385

Щекін-Кротова Тетяна, актриса ЦДТ, потім секретар райкому партії у Москві XXII — 433

Щепкін Михайло (1788-1863) актор XXI — 532; XXIV — 58; XXV — 95, 491, 492; XXVII — 118; XXVIII — 492, 497, 657; XXIX — 15, 16

Щепкіна-Куперник Тетяна (1874-1952) перекладач XXI — 330; XXIX — 265

Щепотьєв Володимир (1880-1937) композитор, фольклорист, **розстріляний** XXV — 342

Щербак Ірина, тітка О. Солженіцина XXIX — 51-55

Щербак Юрій (1934 р.н.) письменник XXI — 72

Щербаков Валентин (1937-1994) керівник літсекції Ленінградського клубу «Росія» XXIV — 8-12

Щербаков Костянтин (1938 р.н.) театральний критик XXIX — 177, 483

Щербаков Олександр (1901-1945) політичний діяч XXII — 546; XXVIII — 44

Щербаков Петро (1929-1991) актор XXVI — 290

Щербина Георгій (1929 р.н.) критик XXVII — 487; XXIX — 86

Щербицький Валерій (1946-1991) син В. Щербицького XXVII — 357; XXVIII — 617

Щербицький Володимир (1918-1990) генсек ЦК КПУ XXI — 44; XXV — 518, 563; XXVII — 254, 278, 655; XXVIII — 105, 617; XXIX — 248, 249, 335, 413, 468

Щоголів Яків (1823-1898) поет XXVIII — 22, 554

Щолоков Микола (1910-1984) міністр внутрішніх справ СРСР, **покінчив життя самогубством** XXIII — 541

Щорс Микола (1895-1919) військовий діяч, **застрелений** агентом Троцького XXI — 167, 525, 526; XXII — 284; XXIV — 462; XXV — 339; XXVIII — 335, 336, 337; XXIX — 145, 333

Щукін Анатолій (1916-1983) актор ЦДТ XXV — 515

Щукін Борис (1894-1939) актор XXI — 527; XXVIII — 183, 666

Щупак Самійло (1895-1942) критик, **репресований**, помер у засланні XXIV — 259, 261, 265, 267; XXVII — 247

Щурат Василь (1871-1948) письменник XXVIII — 391

Щусь Оксана (1931 р.н.) історик XXIX — 197

Ю

Юдін Павло (1899-1968) філософ сталінського вишколу, академік XXII — 489, 519, 520, 525, 538, 546, 627

Южин-Сумбатов (1857 1927) актор, театральний діяч XXI — 197, 284; XXVIII — 664

Юзефович Йосип (1900-?) історик XXVIII — 445, 447

Юзовський Йосиф (*Юзеф*) (1902-1964) театральний критик XXII — 14

Юзвенко Вікторія, мистецтвознавець, славістка XXIII — 201

Юленборг Карл (1679-1746) лідер партії «ковпаків» у Швеції, згодом – канцлер XXVI — 314

Юнг Карл Густав (1875-1961) психіатр XXII — 536; XXVI — 292, 393; XXIX — 179-183; XXX — 13, 15, 91

Юнг Томас (1773-1829) фізик, лікар, астроном XXVII — 561, 605, 606; XXVIII — 139

Юницький Анатолій (1912-1976) актор XXI — 448

Юр'єв Флоріан[90] (1929 р.н.) художник, архітектор, музикант, майстер виготовлення скрипок XXVII — 346; XXVIII — 681

Юр'єв Юрій (1872-1948) актор XXVII — 178; XXVIII — 681

Юра Гнат (1888-1966) актор і режисер XXI — 191, 197, 408, 411, 413, 527-534, 538, 549, 559, 574; XXIII — 68-71, 75, 76, 116, 127, 282, 306; XXIV — 191, 204, 455; XXV — 69, 106, 177, 178, 229, 305, 488, 665; XXVI — 31, 318; XXVII — 15, 24, 49, 160, 161, 186, 187, 229, 331, 451, 481; XXVIII — 112, 534, 535; XXIX — 184, 303, 307, 365, 370, 389, 453, 632, 633, 641

Юра-Юрський Олександр (1895-1968) актор XXIX — 632, 633

Юрський Сергій (1935 р.н.) артист XXIX — 8

Юренев Ростислав (1912-2002) кінознавець XXVI — 56; XXVIII — 615

Юренева (*Шадурська*) **Віра** (1876-1962) актриса XXIV — 173, 290, 291; XXVI — 367

---

90 Син репресованого князя Іллі Захар'їна-Юр'єва, засланого до концтабору.

Юринець Володимир (1891-1937) філософ, **розстріляний** XXVIII — 294

Юркевич Лев (1884-1917) політичний діяч XXI — 241; XXVI — 488

Юркевич Памфил (1826-1874) філософ XXVIII — 209

Юрчак Василь (1876-1914) актор XXVII — 105; XXVIII — 533; XXIX — 393

Юрчакова Ганна (1879-1965) актриса школи Л. Курбаса XXVI — 30, 416, 417

Юрченко Віталій (*Карась-Глинський Юрій*) (1900-1943) **репресований,** помер на еміграції XXII — 474, 475

Юрчишин Володимир (1935 р.н.) графік XXI — 344; XXIV — 143

Юрчук Василь (1921-2001) історик XXI — 138

Юрчук М. (псевдонім, нерозшифрований) XXI — 138

Юткевич Сергій (1904-1985) кінорежисер XXVI — 98; XXIX — 394

Юферов М. Т., полковник, заступник начальника КГБ по Одеській області XXIX — 73

Юфіт Анатолій (1892-1943) театрознавець XXI — 192

Юхименко Іван (1904-1985) режисер XXVIII — 532, 533

Юхимович Василь (1924-2002) поет XXVIII — 527, 537

Юхновський Ігор (1925 р.н.) фізик, академік, політик XXX — 11

Юшпанов Микола (1896-1946) мовознавець, член-кореспондент АН СРСР, африканіст, уніфікатор абетки, інтерлінгвіст, **розстріляний** XXVIII — 294

Ющенко Віктор (1954 р.н.) Президент України XXI — 607; XXIX — 693, 708

Я

Яблонська Галина (1928 р.н.) актриса XXI — 533; XXVI — 243

Яблонська Марина (1938-1980) актриса, письменниця XXIV — 437; XXV — 357, 644

Яворівський Володимир (1942 р.н.) письменник XXI — 398, 433-437, 426, 433-437, 484, 485, 506, 623; XXII — 231, 409; XXIV — 142-145, 224, 225, 394, 395, 425; XXV — 262; XXVI — 336; XXVII — 262; XXVIII — 166, 580, 601

Яворівський Святослав (1964 р.н.) син Яворівського В. XXI — 484; XXIV — 225

Яворницький Дмитро (1855-1940) історик, археолог XXI — 517, 518, 520-522, 526; XXV — 524, 526, 528; XXVIII — 219, 220, 221, 222; XXIX — 565

Яворов (*Крачолов*) Пейо (1878-1914) поет XXVI — 247

Яворський Матвій (1884-1937) історик, академік, **розстріляний** на Соловках XXVIII — 29

Ягайло (1351-1434) князь Польський і Литовський XXIII — 333

Ягнич Ігнацій (1838-1923) філолог, археолог, палеограф XXVIII — 323

Ягода Генріх (1891-1938) чекіст, **розстріляний** XXII — 38, 590, 605-607, 612-615, 608, 623, 629, 637, 641; XXV — 41; XXVI — 24; XXVIII — 357

Яголковські Антоні (1931-1981) актор театру Гротовського XXIII — 172

Ягуш Генріх, голова суду над Сташинським XXVII — 358; XXVIII — 44

Язиков Микола (1803-1847) поет XXIII — 390, 397

Якимович Тетяна (1905-1989) літературознавець XXIII — 527-534; XXIV — 83, 430

Яків I Стюарт (1566-1625) король Англії XXIV — 39

Якір (*Савенкова*) Валентина, дружина П. Якіра, **репресована** XXVIII — 210

Якір Євгеній, син Моріса Якіра, емігрував до Ізраїлю XXVIII — 210; XXIX — 572

Якір Ірина (1948-1999) історик, **дисидентка** XXIV — 329; XXVIII — 210

Якір Йона (1896-1937) командарм, **розстріляний** XXI — 198; XXII — 422, 423; XXIII — 180, 183, 546, 555, 556; XXIV — 16, 323, 471; XXVII — 76; XXVIII — 212, 275, 296; XXIX — 185, 608

Якір Моріс (1902-1937) брат Йони Якіра, **розстріляний** XXVIII — 296

Якір Петро (1923-1982) історик, правозахисник, **репресований** XXI — 28, 29; XXII — 21; XXIV — 321. 322, 329, 330, 331, 348, 353, 356, 358, 383; XXV — 16, 17, 19, 21-23; XXVI — 154, ; XXVII — 661; XXVIII — 210-212, 226, 275, 503-505; XXIX — 42, 49, 92, 192, 248, 413, 414, 431, 572, 595, 608

Якобсен Альфред, драматург XXI — 546

Якобсон, професор з ФРГ XXVIII — 279

Якобсон Павло (1902-1979) психолог XXVII — 403-417

Яковенко Валентин (1859-1915) літератор і земський статистик XXI — 309, 311

Яковенко Григорій (1895-1940) письменник, **розстріляний** XXVI — 569

Яковлев Юрій (1928-2013) актор XXV — 533; XXIX — 84

Яковченко Микола (1900-1974) актор XXI — 571

Якубовський Андрій (1941 р.н.) театрознавець XXI — 218-226; XXVIII — 260

Якубський Борис (1889-?) літературознавець, залишився за німецької окупації в Києві, дальша доля невідома XXVI — 318; XXVII — 665; XXVIII — 22, 547

Якубовський Фелікс (1902-1937) критик, **розстріляний** XXIV — 261, 265, 166; XXIX — 607

Якутович Георгій (*Юрій*) (1930-2000) художник XXVIII — 192; XXIX — 277

Яловий Михайло (*Шпол Юліан*) (1895-1937) письменник, **розстріляний** XXV — 597, 662; XXVI — 575

Ямамото Кендзо (?-1939) японський комуніст, **розстріляний** XXII — 309

Ян Тамара (1922 р.н.) письменниця, драматург XXIII — 209, 210, 215

Яната Олександр (1888-1938) ботанік, **репресований**, загинув на Колимі XXVIII — 29

Янг Джон (1960 р.н.) астронавт XXIX — 271

Янів Володимир (1907-1991) громадсько-політичний діяч XXIII — 297

Янівський Богдан-Юрій (1941-2005) композитор, піаніст XXI — 80; XXIX — 401, 412, 413

Янковський Михайло[91], директор театру ім. Комісаржевської XXII — 499, 503; XXIII — 225

Янович (*Курбас*) Степан (1862-1908) актор, батько Л. Курбаса XXIII — 25, 275; XXVIII — 304, 306

Яновичева (*Курбас*) Ванда (1867-1950) актриса, мати

---

91 «Тогдашний директор, человек необычайно образованный, бывший зэк, лагерная судьба которого имела поистине королевский размах. По поручению НКВД он, знаток иностранных языков, был переправлен через всю Сибирь под Хабаровск, чтобы развлекать умными разговорами высокопоставленного помещика – китайсокого императора Пу И двенадцатого фдинастии Цин (емо посвящен фильм Бертолуччи «Последний император»). И привил император Пу И русскому интеллигенту любовь к философии Конфуция и заодно к красивой жизни» (П. Виноградова «Герои и бунты иных измерений». «Санкт-Петербургские ведомости» №18 2.02.2012).

Л. Курбаса XXI — 195; XXIII — 125, 127, 275, 276, 278, 288; XXIV — 193; XXV — 269; XXVI — 682; XXVIII — 305

Яновіц Ганс (1890-1954) кінорежисер XXVII — 449

Яновський Віктор (1891-1938) правник, професор, **розстріляний** XXV — 85

Яновський Георгій (1924-2006) син Віктора Яновського, кардіолог XXV — 85

Яновський Юрій (1902-1954) письменник XXI — 40, 568; XXII — 223; XXIV — 205, 395; XXV — 203, 442, 662, 663; XXVI — 276, 284; XXVII — 83, 86, 231, 247, 658, 712; XXVIII — 24, 563; XXIX — 231, 589

Янсон Микола (1882-1938) більшовик, **розстріляний** XXII — 396, 482

Янукович Віктор (1950 р.н.) Президент України XXI — 607, 621; XXIX — 680, 693, 694

Янушкевич Михайло (1946 р.н.) актор XXV — 508, 516; XXVII — 141; XXVIII — 131, 218, 333, 444, 585; XXIX — 7, 100, 107, 311, 373, 406

Яншин Михайло (1902-1976) актор, режисер XXVIII — 539

Яременко Василь (1895-1976) актор XXI — 470; XXIX — 462, 576

Яременко Василь (1932 р.н.) літературознавець (КТМ) XXIV — 96

Яринич Володимир (1938-1968) поет, **покінчив життя самогубством** XXIII — 63

Ярон Григорій (1893-1963) артист оперети XXV — 331, 332

Ярослав Мудрий (980-1054) великий князь Київський XXI — 529; XXII — 426, 427; XXIV — 308, 309, 310, 437; XXV — 285, 311, 335; XXVI — 241, 242; XXIX — 191

Ярославський (*Губельман Мінео*) Омелян (1878-1934) більшовик, «викривач» релігії XXII — 396, 482, 575; XXIII — 560

Ярошевський Богдан[92] (1869-1914) письменник, громадський діяч XXIX — 123

Ярошенко Володимир (1891-1936) драматург, **розстріляний** XXII — 301; XXIV — 205

Яснов Михайло (1906-1991) голова президії ВР РСФСР XXVIII — 232

Ятковський Юрій (1924 р.н.) режисер XXIX — 310

Яхимович Іван (1931 р.н.) вчитель, голова колгоспу, **дисидент, репресований** XXIV — 334, 335. 353, 383

---

92 Відомий, зокрема, тим, що 1914 року став ініціатором висунення М. Грушевського на Нобелівську премію.

Яценюк Арсеній (1974 р.н.) політичний діяч XXI — 607; XXIX — 672, 673

Яцків Михайло (1873-1961) письменник XXIV — 262; XXVIII — 310, 311

Ячмінський Володимир (1936 р.н.) актор XXI — 313; XXVIII — 281

Яшин (*Попов*) Олександр (1913-1968) письменник XXIII — 15

Ященко Леопольд (1928 р.н.) музикознавець, фольклорист, **дисидент** XXII — 23, 217; XXIV — 155; XXV — 260; XXIX — 79, 194, 253-258

Ящишин Оксана, дружина Р. Корогодського XXVIII — 521

Довідка з інтернету про Шварцбарда Самуїла:

Шварцбард був завербований в ЧК ще в Одесі, звідки мусив утекти в Париж від помсти за свої звірства. У Парижі його й розшукав опікун від Блюмкіна з наказом легалізуватись і чекати розпоряджень. Крамничка Шварцбарда стала явкою для чекістів з числа комуно-анархістів, у колі яких на той час почався розкол – на більшовицькі й антибільшовицькі симпатії. 1925 року розпорядження прийшло, і завдання своє він під виглядом атентату виконав. Процес над Шварцбардом СРСР та комуністи Франції перетворили на тріумф більшовиків (Див. між іншим – Луї Арагон «Я славлю ГПУ»).

Після розстрілу Блюмкіна над Шварцбардом нависла небезпека. За нез'ясованих обставин гинуть двоє його найближчих поплічників. 1934 року у Москві розстрілюють Петра Аршинова (Маріна), який мав дотичність до справи Шварцбарда-Петлюри. До Шварцбарда починає негативно ставитись анархо-комуніст Волін (Всеволод Ейхенбаум, 1882-1945, брат відомого російського лінгвіста Бориса Ейхенбаума). Шварцбард одержує розпорядження ліквідувати анархіста Олександра Беркмана, популярного своїми антибільшовицькими публікаціями. Невідомо, виконав Шварцбард це розпорядження чи смерть Беркмана в 1936 році справді була самогубством. Відомо тільки, що Шварцбард потрапляє до списку «особливо небезпечних закордонних троцькістів». Але йому вдається втекти від своїх опікунів до США, а потім до Африки. Там його й знаходять люди Дугласа (псевдо майора НКВД, керівника зовнішньої розвідки СРСР Сергія Шпігельгласа).

Ліквідацію надто балакучого й норовистого агента було обставлено як раптовий серцевий напад, у що мало хто повірив: 50-річний Шварцбард ніколи не мав проблем із серцем, а розтину тіла не робили. Самого Дугласа арештовують того ж таки 1938 року й розстрілюють (1940).

Можна припустити, що до цих останніх оборудок мав відношення Н. Ейтінген, на якого Лубянка поклала відповідальність за план підготовки вбивства Троцького й за знешкодження всіх, хто міг про цей план знати. Відомо, що Меркадер лагодив свого годинника у паризькій майстерні-крамничці Шварцбарда…

Жан Сарман

Ма-Муре

Комедія на 2 дії, 11 картин

Переклав з французької Лесь Танюк

1971 р.

ДІЮТЬ:

Ма-Муре
Антуан
Фердинандо
Орас
Альфонс
Армандина – дружина Антуана
Елоїза
Еспрі
Гійом
Лоран
Леонард
Марі-Жозеф
Жізель
Естель
Ле-Жуа
Ежені
Франкер
Граціелла
Клоунесса
П’єр Муре
Жерар
Санай
Дружина П’єра
Дружина Ораса
Дружина Альфонса
Вікторина
Кузина
Кюре
Нотаріус

Дія перша

Перша картина

Муніципалітет. Темно. Музика. Дівочий хор.
На кону члени муніципальної ради Жерар і Санай та брати Муре

Санай. Мсьє Антуане, ми дуже хотіли б дійти згоди. Дівчатка з нашої школи вивчили пісеньку на честь бабусі Муре.

Жерар. Ну то що ж, мсьє Антуане? Де ми ставимо трибуну?

Антуан. Панове, я не мер міста Сен-Віо.

Альфонс. Антуане, ми хочемо знати твою думку. До бабусиного ювілею лишилося вісім днів.

Антуан. Я звичайний виборець. Я звичайний громадянин. І навіть не член муніципальної ради.

Фердинанд. Муніципалітет прийшов засідати до тебе.

Антуан. Муніципалітет ніколи не пропустить нагоди випити за мій рахунок. Вирішуйте самі. Я умиваю руки.

Фердинанд. Ні, ти послухай, Антуане! Це важливо! Ми маємо гідно відзначити 100-річчя нашої бабусі. Про неї пишуть столичні газети! Здумайте лишень – найстаріша француженка, 147 дітей і нащадків!

Антуан. Гійом!

Виходить Гійом, забирає тацю.

Я не можу вам нічого сказати. Робіть усе самі, як знаєте. Якщо ви не заперечуватимете, – я дуже втомився, панове, – піду покимарю.

Жерар. Послухайте, пане мер! Лишилося вісім днів до святкування. Треба щось вирішити з трибуною. Тесля мав би починати роботу!

Фердинанд. Авжеж! Ми згодні. Звісно, трибуна, поза сумнівами, буде навпроти мерії. Серце міста – мерія! Отже, церемонію почнемо з мерії? Еге ж?

Орас. Так... на перший погляд... так...

Усі. Так, так...

Жерар. Згода! *(Піднесли келихи)*

Фердинанд. Пан міністр і пан префект зроблять нам ласку і вшанують своїм візитом. Ми приймемо їх у мерії як слід, потім вони зійдуть на трибуну, – музика, виступи. *(Оплески)*.

Антуан. Атож... Музика, виступи... Вони зійдуть на трибуну – і пошиються в дурні. І зможуть пограти там у доміно. Якщо захочуть...

Жерар. Мсьє Антуане! Поясніть!

Антуан. Я кажу: на трибуну бабуся не підніметься. Ноги її там не буде.

Фердинанд. Дозволь...

Антуан. Ви погано знаєте бабцю. Крапка і квит!

Фердинанд. Мер має право все-таки сказати...

Антуан. Говорити можна тільки тоді, коли знаєш, що й для чого верзеш...

Фердинанд. Бабуся Муре належить усім Муре. Вона, сказати б, родинне майно.

Антуан. Гадаєте, я сперечатимуся з ледарем, у якого проблеми з головою?

Орас. Ти задалеко зайшов, Антуане!

Альфонс. Антуане! Так не можна!

Антуан. Я звертаюсь не до мера, а до пана Фердинанда Муре! І висловлююсь не як виборець, а як двоюрідний брат цього пана і як голова родини Муре.

Фердинанд. Вибач, але голова родини Муре все-таки бабуся. Не можна її забувати, якщо мова про її свято. Звичайно, у неї не всі вдома, часом вона сходить з рейок...

Антуан. Ви чуєте, як він говорить про свою бабусю! Не будь мене, він запхав би її до старечого притулку!

Альфонс. Пробі, Антуане...

Антуан. Прикро чути, коли ображають бідолашну стошестирічну стареньку.

Фердинанд. Голова родини... А дядько Еспрі? Її син?

Антуан. Полковник? Йому б тільки полювати на звіра й ловити рибу, а людство хай собі провалиться хочу у пекло. Нарешті, йому 80, його капітал – у нашій справі, і він мені не заважає.

Альфонс. То де ми ставимо трибуну?

Антуан. Навпроти моїх воріт.

Альфонс, **Орас**, **Санай**. Що? Як?

Антуан. І я вам скажу, чому. Прошу всіх сісти. Що святкують вісімнадцятого? Кого міністр нагородить орденом?

Жерар. Нашу найстарішу.

Орас. Найстарішу француженку.

Антуан. Так от! Найстаріша француженка, передовсім глава родини Муре, шановна вдова засновника «Білого барана».

Орас. Можна мені?

Антуан. Ні.

Орас. Але я...

Антуан. Ні. Або трибуна стоятиме біля «Білого барана» – або ви святкуватимете ювілей без столітньої. Ви змусите мене замкнути її на ключ і пояснювати, що вона хвора і що емоції можуть її вбити.

Жерар. Послухайте, мсьє Антуане...

Антуан. Ви переконані, що я позичу вам бабусю? А гості мера гулятимуть під вікнами мерії й віднесуть свої гроші до іншої забігайлівки, о-ла-ла! У мене дванадцять вітрин, – усе розбе-

руть, як гарячі пиріжки! Дванадцять вітрин, не рахуючи помосту, який я зведу. Три франки за місце! Я розміщу двісті глядачів! Коли треба пошанувати вік, родину, чесноту й працю – я роблю все на широку ногу!

Жерар. Он воно що! Тепер зрозуміло, куди ви хилите!

Фердинанд. От! Я про це не подумав... Авжеж, законні інтереси бізнесу...

Санай. Перевага завжди у одних і тих же.

Антуан. Ви про що?

Санай. Нічого, нічого.

Антуан. Ну то як? Де буде трибуна?

Жерар. Навпроти «Барана».

Фердинанд. Без опозиції? Всі згодні?

Всі піднесли келихи

Санай. Гаразд! Про трибуну ми більше ані слова.

Фердинанд. Ще одне. Ми говорили з директором одного цирку, що працює в нашій окрузі.

Санай. О-о! Давно сюди не проїздив цирк!

Фердинанд. «Професор Маркус»..., Маркус, його леви й бенгальські тигри»... Подивіться, навіть у кольорі!

Альфонс. Мужчина помітний!

Санай. А дівчинка?

Жерар. О! Це наїзниця?

Альфонс. Погляньте, які литки!

Жерар. Як на мій смак, надто тонкі!

Фердинанд. Не гаймо часу, друзі! На мене чекає моя аптека. Ну то ми даємо дозвіл циркові дати виставу в п'ятницю й суботу – на майдані?

Альфонс. Стоп! Стоп! Це ж випадає на ювілей!

Жерар. Ніби збігається...

Санай. Забагато розваг на один раз.

Фердинанд. То, що переносимо цирк?

Жерар. Так. Переносимо.

Антуан. Ну все, я пішов на свою кухню! З мене годі!

Жерар. Чому ви сердитесь, мсьє Антуан?

Антуан. Якого дідька «Білому баранові» робити солодке життя для всієї округи, якщо банда нікчемних кретинів постійно заважає моїм планам!

Альфонс. Антуане...

Антуан. Мені потрібен кортеж із смолоскипами, каруселі з дерев'яними кониками й балаганом! Я хочу, щоб був цирк – у суботу й неділю... Мені потрібен бал на всю ніч, доки музики не луснуть із своїми трубами. Або я влаштую собі канікули, запхаю бабусю в поїзд і справлятиму свято в іншому місті.

Санай. Але для чого тобі так багато розваг?

Антуан. І вони керують містом! Тому що, панове, якщо є цирк і ярмарок, та замість того, щоб приїхати сюди лише для промов та офіціозу, люди приїдуть на цілий день заради цирку! І замість того, щоб повернутися після церемонії додому, всі залишаться у Сен-Віо. Вони будуть пити й жерти, і знову пити й жерти. Я все передбачив, подвоюю кількість ліжок у себе й позичаю у жителів.

Жерар. Ви й наживетесь!

Антуан. А Ескал, який торгує м'ясом? А бакалея Жерара не наживеться? Ні?

Жерар. Пардон!

Антуан. Годі базікати. Я хочу, щоб навіть повії Сен-Віо мали прибуток.

Фердинанд. У нас їх нема.

Антуан. О-о, муніципалітет має гідного себе мера!

Фердинанд. Послухай, я твій двоюрідний брат!

Антуан. Я звертаюсь не до двоюрідного брата, а до мера! Нема повій? То будуть, я про це подбав. Закриємо пошту, школу – і вперед!

Жерар. Це неофіційне свято. Чиновники заперечуватимуть.

Антуан. Світ став би дибки, якби чиновники відмовились погуляти. Аптека працюватиме.

Жерар. Аптека Муре.

Антуан. Нема іншої аптеки! Я дбаю і про тих, хто переп'ється й обжереться. Хіба вони мусять здихати без допомоги, без касторки і соди?

Фердинанд. Без нашатирю!

Антуан. Ви завжди знайдете родину Муре на шляху людяності.

Жерар. Усі знають, що Муре вміють облаштовувати свої справи. Але не можна бути таким жадюгою!!!

Антуан. Жадюгою? Ти чуєш, Фердинанде? Орасе, Альфонсе, ви чуєте?

Жерар. Все на користь «Білого барана»!

Антуан. Саме так! Ліквідуйте «Білого барана», і ви можете стерти з мапи Франції Сен-Віо. Якщо в Сен-Віо все добре, то лише тому, що там є Муре. Скажу одвертіше. Що тут було до нашого діда Елуа? Двісті чи триста задів у гною, тупаків, які й уяви не мали про рахунок у банку. Ми – Муре! – принесли сюди вміння робити гроші!

Фердинанд. Справді.

Альфорс. Ніхто того не заперечує, Антуане!

Орас. Звичайно...

Антуан. Я не соромлюсь сказати, що наша родина – клан феодалів, хоч ми й республіканці. І на наш рахунок ніхто нічого не скаже – жодного скандалу, жодної слабинки.

Жерар. О, ми це добре знаємо!

Антуан. Дім Муре з чистої бронзи без жодної шкарубини.

Санай. Ну, добре! І про цирк ми більше не сперечаємось.

Антуан. Красно всім дякую.

Фердинанд. Сеанс закінчено.

Антуан. Вина більше нема. У тебе, дядечко Жераре, надто велика любов до пляшки. Кланяйтесь домашнім.

Санай і Жерар ідуть.

Гійоме! Принеси нам аперитив. Отож до справи, друзі. Ось ми й самі, родиною.

Входить Гійом.

Ну й бовдури у тебе в муніципалітеті.

Фердинанд. Вони кращі представники наших співгромадян! Між нами, Антуане, ти вдаєшся до недоречних виразів. Ти мене принижуєш!

Антуан. Тобі не звикати. Ти завше був рюмсою: «Мамо, він мене вдарив!» Квач!

Фердинанд. Дякую!

Альфонс. У такій родині, як наша, якщо кожен раз переживати образи – не було б родини!

Фердинанд. Так, але ти мене принижуєш перед моїми підлеглими. Я все-таки мер Сен-Віо.

Антуан. Уже п'ять поколінь поспіль обирають на мера Сен-Віо одного з Муре. І завжди «Білий баран» ліпив такого мера, якого примушував танцювати під свою дудку.

Альфонс. І це само собою зрозуміло.

Орас. Тебе щось тривожить, Антуане?

Антуан. Фрази.

Альфонс. Які фрази?

Антуан. На ювілейній церемонії звучать фрази. Я думаю про те, що скаже стара.

Орас. Ви хочете змусити її говорити?

Антуан. Ти хочеш, аби приїжджі подумали, що наша бабця – німа?

Альфонс. Свого часу язичок у неї був добре підвішений.

Антуан. Хтось мав би її вишколити. Вклав би їй у голову, що саме вона має сказати. Тези. Нашій обжорці триста років. І як

доказ, що в ній добре годують, ми демонструємо стошестирічну бабусю, у якої всі вдома, і яка, зрозуміло, завсідниця нашого закладу.

Фердинанд. Та ж усі знають, що їй не дають нічого, крім молочного супу – ввечері.

Антуан. Тим паче потрібен чоловік, який зміг би знайти до неї підхід.

Гійом. Учитель.

Антуан. Ні. Він зробить з цього політичну проблему. А якщо стошестирічна стара, не доведи Боже, заговорить про політику, всі зразу збагнуть, що її вишколили.

Фердинанд. Я можу підказати їй пару фраз.

Альфонс, Антуан. Ні.

Орас. Ні. А чому не кюре?

Фердинанд. Нам бракувало тут лише кюре!

Антуан. А справді, чом би йому не втрутитись, вона його парафіянка.

Фердинанд. Отже, сюди припреться кюре?

Антуан. Так, любий, ми приймемо тут кюре з усіма належними йому почестями. Молодець Орас. Не люблю сутан, але ставлюсь до них з повагою.

Входить Армандина.

Армандина. Антуане! Щойно телефонували Пенсолі й забронювали дві кімнати на п'ятницю й суботу. Я загнула їм подвійну ціну. Вони мають чим заплатити. (Сіла).

Антуан. Свято буде на всі сто. Ось як я бачу церемонію. На подіумі-трибуні в кріслах усі офіційні персони: міністр, префект, мер, уся банда і я. Ну й, звісно, найстаріша! На сходах – родина – прошу встати! - згрупована, як почесний караул. Це добре. Круто. Те, що треба. Можна сісти. Та я бачу й інше! Бо я люблю молодість, весняний промінь, напіврозквітлу троянду, конвалії і веселощі – звісно, не пересолені. Навколо найстарішої бачу я

молоді пари...

Орас. Які пари?

Антуан. Дай договорити: Естель з Лораном, Жізель з Леонардом і Марі-Жозеф з Гійомом. І знаєте, як я їх бачу? У костюмах часів молодості нашої старої. Візьмемо їх напрокат і зробимо фото. Як гуляти то гуляти! Для рідні залишиться пам'ять... Я вже не кажу про ті світлини, що ми їх продамо.

Фердинанд. Він ні про що не забув! (Оплески).

Орас. То це будуть офіційні заручини?

Антуан. Саме так.

Альфонс. З приводу мого Леонарда й його Жізелі – не бачу перешкод. Вони чекають весілля, як посуха дощу.

Антуан. Тоді все гаразд.

Орас. Але поруч з цією парою є й інші – чи варто поспішати?

Музика.

Гійом. Мсьє Ле-Жуа.

Входить мсьє Ле-Жуа.

Антуан. Мсьє Ле-Жуа? Як ся маєте? Ви сам-один?

Ле-Жуа. Ще чтверо їдуть за мною. Я з друзями з Тулузи. Я сказав, що у вас роблять тушковану баранину краще, ніж у Тулузі.

Антуан. Побачимо, побачимо... Стіл на п'ять персон для мсьє Ле-Жуа!

Армандина. Мсьє Ле-Жуа, як почувається мадам?

Ле-Жуа. Дякую. Поки що дайте нам пляшечку мускату.

Антуан. Пляшечку мускату.

Армандина. Пляшечку мускату.

Гійом. Пляшечку мускату.

Ле-Жуа. Ну й спека! (П'є). Так... Як там наша славетна бабуся? Як ся має Ма-Муре?

Антуан. Чудово. Привезіть її сюди.

Ле-Жуа. То що нового? Урочистості в неділю?

Антуан. І не кажіть, мьє Ле Жуа! Я б хотів маленького свята в інтимному колі. Зачинити «Білого барана», випити за здоров' бабусі між собою, і під три чорти комерцію! Але мої родичі вирішили все масштабно! А міністр попросив поставити трибуну навпроти мого дому!

Музика. Ввозять Ма-Муре.

Всі. Люба, свята жінка.

Ма-Муре мугикає пісеньку.

Армандина. Ні, ви тільки подивіться на неї!

Всі цілують руку Ма-Муре.

Елоїза. Їй захотілося спати. Вона змерзла.

Ма-Муре. Змерзла? Так, змерзла.

Ле-Жуа. Хочете йти спати, бабусю?

Ма-Муре. Спати, спати.

Ле-Жуа. В цей час діти вже сплять.

Ма-Муре. Діти? Діти сплять.

Армандина. Але спершу поїмо супчику.

Ма-Муре. Супчик? Супчик, супчик.

Антуан. Вона ще багато пам'ятає. Бабусю, хто у нас бачив війну?

Ма-Муре. Я пам'ятаю Кримську війну. Пу-пу-пу!

Ле-Жуа. А іншу, трансвальську... Ото була справжня війна!

Антуан. Благаю, не треба про війну, бо вона ще й на святі заговорить на цю тему. Мсьє кюре навчить її, що треба говорити. А якщо бабуся добре вивчить урок. Вона одержить два супчика, три супчика.

Ма-Муре. Я не дуже люблю розмочений хліб, внучку...

Всі сміються.

Армандина. Добре, вона одержить апельсинчик.

Ма-Муре. Де моя грілка, Елоїзо?

Елоїза. Надворі липень, матусю.

Ма-Муре. Липень? Так, липень. Тоді поїхали далі.

Антуан. Як же це, бабуню? Хіба не кажуть «до побачення» гостям?

Елоїза. Вона стомилась. Час їсти супчик. На вас чекає супчик, матус.

Ма-Муре. До побачення.

Всі. Браво!

Армандина. Мсьє Ле-Жуа! Прошу.

Мсьє Ле-Жуа йде.

Антуан. Армандино! Для мсьє Ле-Жуа після тушкованої баранини подай раків і рибні галушки.

Армандина. Галушок уже мало.

Антуан. Заміси розміром з мій кулак хлібної м'якушки з молоком і рештками телячих мізків, що їх не доїли вдень клієнти.

Армандина. Я хотіла віддати їх котові.

Антуан. Кіт одержить те, що залишиться від галушок.

Армандина йде.

Орасе, що ти там говорив про інші пари?

Орас. Я тобі казав, чи варто поспішати з цими двома весіллями?

Антуан. Якими весіллями?

Орас. Твоєї Естелі з Лораном і Марі-Жозеф з твоїм Гійомом.

Фердинанд. Зрештою можна дати їм ще трохи часу.

Антуан. Ці одруження у традиціях сім'ї. Так було вирішено під час їхнього народження.

Орас. Можна помилитись, почуття не підвладні наказам.

Антуан. Почуття? Гійоме!

Сів. Входить Гійом.

Гійоме, як на тебе діє Марі-Жозеф? Якби не повага до батька і родинний обов'язок, ти став би чекати весілля, щоб задерти Марі-Жозеф спідницю десь у тихому куточку?

Гійом сміється.

Іди, розумнику, йди. В чому-чому, а в почуттях я добре орієнтуюсь.

Гійом виходить.

Фердинанд. У чому ти тільки не орієнтуєшся?!

Антуан. А для Естелі Лоран чи інший? О-ла-ла!

Орас. Ти про дещо забуваєш.

Антуан. Ти про сиріт. Довго вони заважатимуть нашим родинним справам? Чого ще Лоранові треба? Панові, якому дозволили вчитись.

Орас. От і пошлемо його на два-три роки до Парижа!

Антуан. До Парижа? А хто за ним наглядатиме в Парижі? Ти? А раптом він там закохається? Розумієш?

Орас. Розумію. Не кричи так.

Антуан. Закохається в жінку. Розумієш?

Орас. Розумію. Але не кричи так.

Антуан. Зробить їй дитину й одружиться! Частина статків Муре піде в руки випадкової жінки. О-ла-ла! Ні, Він залишиться під наглядом «Білого барана»! а з Естель йому нудно не буде! Тепер про Марі-Жозеф. То мій Гійом не має щастя їй подобатись?

Орас. Коли Гійом її притискає, вона нагадує мені овечку, якій стрижуть вовну. Не думаю, що вона про нього мріє. Серце – делікатний організм. Поговори з Армандиною.

Антуан. Армандино!

Входить Армандина.

Ходи-но сюди, Армандино. Сядь отут. Скажи-но Орасові, ти мріяла про мене до одруження?

Армандина. Не пригадую. Здається, мене це не дуже обходило. Мені сказали: ти для Антуана, Антуан для тебе. Не треба було шукати. Хоч на тому спасибі.

Антуан. І спробували б ми сперечатись! Дід Елуа поставив би все на своє місце! О-ла-ла! А, чорт! Бабусю! Ваш чоловік був справжній мужчина? Га?

Ма-Муре. Так.

Армандина виходить.

Альфонс. Ну що ж! Ми всі згодні! Одружимо дітей, і хай вони роблять нам маленьких Муре.

Антуан. І зроблять! Га, бабусю? Ви не згодні?

Ма-Муре. Півень-недоріка
Вперто кукуріка
В курки думки не питає
Вірить – сам все добре знає.

Фердинанд. До побачення. Антуане.

Антуан. До побачення.

Фердинанд. Якщо людина з цирку зайде до тебе – ось маєш дозвіл. Сам його й заповни.

Антуан. Гаразд.

Фердинанд. Напиши його справжнє ім'я, а не циркове.

Антуан. Добре, добре. Вітай своїх.

Альфонс і Фердинанд виходять.
Антуан киває пальцем Орасові. Музика.

А-а-а! Ось і весна! Гійоме, молодь!

Входять Гійом, Леонард, Лоран, Естель,
Жізель, Марі-Жозеф.

Армандина. Естель, буду щаслива, якщо ти зволиш мені допомогти *(Іде)*.

Антуан. Допомогти? Чекай! Вона лише про це й думає. Скажіть, діти, почуття і все таке кружать вам голову. То ж уперед до заручин! І що раніше, то краще! (До Естель). Не захоплюйся! Сміливіше, Гійоме?

Музика.

Армандина. Антуан! Антуане!

Антуан виходить. З'являється Маркус.

Маркус. Добридень

Орас. Доброго дня.

Дівчата сміються.

Маркус. Здорові були, дівчата!

Естель, Жізель. Здрастуйте *(Сміються)*

Маркус. Можна подумати – ви на мене чекали?

Гійом. Це ви людина з цирку?

Маркус. Так.

Гійом. Я так і подумав. *(Сміх).*

Орас. Вас влаштовує дати у нас виставу в суботу й у неділю?

Маркус. Так.

Орас. Ви ніколи не проїздили через Сен-Віо?

Маркус. Скажіть. У вашій окрузі є такі собі Муре?

Орас. Гадаю, є...

Маркус. Мій дід, який помер дуже старим, якось мені сказав: «Якщо ти колись проїздитимеш через Сен-Віо в Ретській області, спитай, чи є там нацвинтарі могила мадам Муре. Я навіть записав на папірці – Селіна Муре. Якщо є, зайди час сходити на її могилу.

Орас. Чому він вас про це просив?

Маркус. Старече дивацтво.

Орас. Бабуся жива. (Музика) Ось вона, озирніться.

Ма-Муре. Хто це такий?

Елоїза. Матінко, це людина з цирку.

Ма-Муре. А-а... Цирк. Я бачила... Що він робить у цирку? Ходить догори ногами?

Гійом. Ні, він показує звірів.

Дівчата. Звірів показує, бабусю.

Ма-Муре. А-а... добре... добре...

Антуан. А ось і ви, мсьє... Е-е-е... Маркус. Мер передав мені для вас дозвіл. Залишається тільки вписати ваше ім'я та прізви-

ще. Бажано справжнє. Бо професор Маркус – схоже на прізвище факіра.

Маркус. Франкер... Жак.

Антуан. Франкер.

Ма-Муре. Як ти сказав?

Антуан. Не хвилюйтесь, бабусю...

Ма-Муре. Він сказав – Франкер?

Антуан. Це його прізвище. Мсьє зветься Франкер

Ма-Муре. Франкер...

Антуан. Підпишіть отут. Склянку вина?

Маркус. Спасибі.

Антуан іде. Виходить і Орас.

Ма-Муре. Франкер...

Маркус. Мадам...

Ма-Муре. А батько в тебе є?

Маркус. Загинув. Падіння з трапеції.

Ма-Муре. Як його звали?

Маркус. Леотардо. Тобто Люсьєн Франкер.

Ма-Муре. А дід у тебе є?

Маркус. Помер двадцять років тому. Люди вашого часу добре його знали. «Олександр, що рве ланцюги».

Ма-Муре. Елоїзо, де моя грілка?

Елоїза. Я вже сказала. Зараз липень.

Ма-Муре. Так... І мені анітрохи не зимно, Елоїзо. Він справді сказав «Франкер»?

Елоїза. Так, так, він сказав «Франкер».

Ма-Муре. До зустрічі, мій Франкере.

Маркус. До зустрічі, мадам.

Ма-Муре. Я піду у твій цирк. Піду, бо це моє свято. Так, піду. І ти побачиш, як я люблю цирк, як я плескатиму в долоні. *(Плескає в долоні).*

Антуан. Що ви робите, бабусю? Збережіть ваш запал для церемонії. Спокій!

Ма-Муре. Ти любиш танці, мій Франкер?

Антуан. Що з вами? Ви втратили голову? Везіть її спати.

Ма-Муре увозять.

Поївши супчику, вона стає анархісткою.

Іде.

Друга картина

Вечір. На сцені Маркус. Входить Марі-Жозеф.
З вікна другого поверху виглядають Естель і Жізель.
Сміються.

Маркус. Ваші подружки – по-дурному сміються.

Марі-Жозеф. Це мої кузини.

Маркус. Вони забагато сміються, ваші кузини.

Марі-Жозеф. Вони завжди сміються, коли не знають, що їм робити або чогось не розуміють.

Маркус. І часто вони сміються?

Марі-Жозеф. Майже завжди.

Маркус. Як вас звуть?

Марі-Жозеф. Ту, яка багато сміється, звуть Жізель.

Маркус. А вас?

Марі-Жозеф. Та, яка менше сміється – Естель.

Маркус. Вродливі дівчата, але забагато сміються. Вони не дуже розбірливі? Га?

Марі-Жозеф. Я – Марі-Жозеф.

Маркус. Гарне ім'я.

Марі-Жозеф. Вдома мене звуть Фіфіною.

Маркус. Я б назвав вас Жозі. Коли вас вітають з іменинами? На день святої Марії чи святого Жозефа?

Марі-Жозеф. Мене не вітають. Іноді прабабуся – коли згадує мій день народження. Я народилась 19 вересня.

Маркус. Вересень. У вересні я буду на півдні. У Провансі, а може, на Корсіці – у вересні.

Марі-Жозеф. Скільки країн ви бачили...

Маркус. Так.

Марі-Жозеф. Вони люті? Ваші звірі?

Маркус. Раз на раз не приходиться.

Марі-Жозеф. Коли вони гарчать, що ви робите?

Маркус. Стріляю в повітря з револьвера.

Марі-Жозеф. Це справляє на них враження?

Маркус. Це справляє враження на публіку! Постріл з револьвера не лякає тигра, коли він не в настрої.

Марі-Жозеф. А що його лякає?

Маркус. Погляд.

Марі-Жозеф. О... Так? Ви дивно дивитесь на дівчат.

Маркус. Дивно?

Марі-Жозеф. Вони так кажуть.

Маркус. Хто? Кузини?

Марі-Жозеф. Так. Їм так здається.

Маркус. А ви? Як на вас дивиться ваш коханий?

Марі-Жозеф. У мене його нема.

Маркус. Нема?

Марі-Жозеф. Ну... є... мій кузен.

Маркус. Він у вас закоханий?

Марі-Жозеф. Так. Ми маємо побратися.

Маркус. Ви його не кохаєте? То нащо ж виходити заміж?

Марі-Жозеф. Так було вирішено.

Маркус. Не поспішайте. З'явиться інший.

Марі-Жозеф. Ні, це неможливо. У нас у родині одружуються лише між собою.

Маркус. І жінки щасливі?

Марі-Жозеф. Багато хто дожив до глибокої старості. Вже пізно. На добраніч.

Маркус. На добраніч.

Марі-Жозеф. Ви повернетесь?

Маркус. З цирком.

Марі-Жозеф. Через вісім днів?

Маркус. Може, раніше. Я, мабуть, приїду сюди завтра, – прогуляти мого коня.

Марі-Жозеф. Завтра я пратиму білизну на річці.

Маркус. Це далеко звідси?

Марі-Жозеф. Там... За школою... Близько.

Маркус. Ви будете зі своїми кузинами?

Марі-Жозеф. Вони радо лишають роботу мені. На добраніч. *(Музика).*

Маркус. На добраніч.

Музика

Третя картина

Перед «Білим бараном»

Антуан. Порятуй мене від них, Орасе! Погуляй з ними, вигадай якісь ігри. Я більше не можу! Цілий день у мене на шиї сто сорок сім Муре. Фердинанде, я одержав телеграму від Ернестини, вона приїздить поїздом о четвертій – я зовсім забув про неї з усіма її дітлахами. Розташуй їх де-небудь.

Фердинанд. Де?

Антуан. У тебе, якщо хочеш.

Фердинанд. Я вже поселив у себе сімнадцять родичів!

Антуан. Посели в богадільню або в школу. Вони не звикли до розкошів.

Фердинанд. Може саме тому не слід дати їм відчути, що вони бідні родичі.

Ануан. Я люблю й поважаю родину в цілому. Але не маю часу опікуватися кожним окремо. Послухай, Альфонсе, скажи своїй жінці, щоб мерщій сіла в автобус і поїхала до Жерве позичити в нього сотню келихів.

Альфонс. Вона готується до примірки сукні.

Антуан. Хай приміряє в автобусі! Що таке?

П'єр Муре. Гарна погода, Антуане, чи не так?

Антуан. Так, так, Леонарде, біжи до Ланделя.

П'єр. Як на мене, за п'ять років тут багато що змінилось

Леонард. І що сказати?

Антуан. Так, так... Ти йому скажеш, що не вистачає...

П'єр. Особливо біля пошти.

Антуан. Саме так.

Леонард. Чого не вистачає?

Антуан. Бракує ще трьох козлів для великого столу.

П'єр. То що ж змінили біля пошти?

Антуан. Пофарбували поштову скриньку *(До Леонарда)* Швидше – одна нога тут – друга там.

П'єр. О-о! От воно що?

Антуан. Досі марудишся з однією гірляндою? Не поспішай, синку, інша робота не втече. Оце і вся твоя діяльність. О... пробачте, ви підстерігаєте дичину? Мабуть, мсьє полює на наїзницю? Браво! Перекинути жінку краще, ніж перекинути чарку. Це девіз чоловічої половини роду Муре! Розважайся!

Антуан іде. Наїзниця, Лоран і Гійом теж виходять.
Входять Маркус, Естель, Жізель.

Естель. Фіфіно! Ну й гаряче – піт пройняв. Фіфіно, допоможи нам розібрати куплене.

Входить Марі-Жозеф, збирає покупки.
Входить Гійом.

Гійом. Отже, взавтра ви покажете нам ще ту роботу! Ваші звірі дикі – чи з розплідника?

Маркус. Ви побачите звірів, яких я сам ловив у Сіамі й на Суматрі.

Гійом. Якби довелось так далеко їхати, щоб знайти собі бабу, не часто б ви женилися, га, Фіфіно?

Марі-Жозеф іде геть.

Дівчина перша кляса! Хоча й трохи жердина...

Маркус. Мені здається, вона вам не до пари.

Гійом. Хто?

Маркус. Ваша наречена.

Гійом. Чому? Дівчисько ще комизиться, але ми з неї зробимо, що треба. Кожному потрібна своя дресура. Га? Моє вітання! *(Іде).*

Входять Естель, Жізель.

Естель. Ви дивитесь на дім?

Жізель. Якщо хочете, ми вам покажемо кімнати.

Естель. Так, але зараз вони всі зайняті. Отам кімнати тата й мами... Тут бабусина. А поруч кімната Марі-Жозеф. Їй повезло, їй вже дали кімнату, яку вона поділить з Гійомом.

Жізель. Нам не так повезло, але у нас все-таки затишно, – скажи, Естель?

Естель. Наші кімнати з того боку – бачите?

Жізель. Наші вікна виходять на балкон. Приємно, бо вночі ми виходимо подихати.

Естель. І небезпечно... Якось уночі один хлопець здерся на балкон. Це не важко, по уступах в цеглі. Зручніше, ніж сходи... Отож влітку я лишаю своє вікно розчиненим.

Жізель. Я теж. Якщо хто хоче побачити мене роздягнутою, може залізти вгору по гліциніях. Бачите, які міцні гілки? Часто я саме так вертаюся додому.

Маркус *(підводиться).* Добре, маленькі. Вас прийдуть відвідати. *(Іде).*

Естель. Якщо він прийде до мене сьогодні вночі, ти нічого не скажеш?

Жізель. Він прийде?

Естель. Я не знаю.

Жізель. А якщо він влізе в моє вікно, ти теж нічого не скажеш?

Естель. Ні. Зате коли він піде, ми розповімо, як було.

Жізель. Звичайно.

Естель. Буде що згадати після весілля.

Темно.

Четверта картина

Кюре. Нарешті, люба Ма-Муре, ми підійшли до кінця нашої маленької промови, лишилося зовсім нічого. Мадам Муре! *(Чути хропіння)*. Мадам Муре! Мадам Муре! Ще одне крихітне зусилля, щоб гарненько запам'ятали останню фразу... Ми.

Ма-Муре. Ти втомив мене, кюре.

Входять Еспрі й Вікторина.

Хто там прийшов?

Еспрі. Це ми.

Ма-Муре. Це ви? Сідайте!

Кюре. А... Мадам Муре приймає гостей!

Ма-Муре. Ще не народився той, хто дасть мені спокій!

Кюре. Та це ж ваша своячка. Мадемуазель Вікторина і ваш син Еспрі.

Ма-Муре. Еспрі! Чому ж ти не скористаєшся святом, щоб оженитися?

Еспрі. Я вже двічі вдовів, мамо.

Ма-Муре. Знаю, знаю... Леонита і Жільберта. Я віддавала перевагу Жільберті – кривонога, але не кривоязика. Ти вибери наречену середнього віку, приблизно твоїх років.

Еспрі. Вона наставлятиме мені роги, мамо...

Ма-Муре. Ну і що? Це тебе розважить.

Кюре. Мадам Муре!

Ма-Муре. Не люблю, коли мої родичі нічим не зайняті. Цей себе нічим не обтяжує.

Еспрі. Я вийшов у відставку двадцять років тому...

Ма-Муре. Нічого не вдієш, тепер у драгуни беруть лише дітей. Ти добре сидиш, Вікторино?

Вікторина. Так, так.

Ма-Муре. Тим краще. Принаймні я тебе не бачу.

Кюре. Скоро ми святкуватимемо сторіччя мадемуазель Вікторини.

Вікторина. Я ще маю час. Мені щойно пішов дев'ятий десяток.

Кюре. Боже мій, їй пішов лише дев'ятий десяток! Скільки, мабуть, у вас спогадів! Скільки ви можете розповісти одна одній!

Ма-Муре. Є, є, але не розповідаємо. Я не дуже люблю своячку.

Кюре. Треба любити всіх людей, мадам Муре.

Ма-Муре. Ти сімнадцятий кюре, який мені це торочить. Невелика ж у вас фантазія.

Кюре. Ну зробіть останнє маленьке зусилля. Ще зовсім трохи – і на сьогодін вистачить. «Ми перенесли чимало лихого...»

Ма-Муре. Оце істинна правда...

Кюре. Повторіть, Ма-Муре. «На нашу долю випало...»

Ма-Муре. «На нашу долю випало чимало злигоднів». Це правда, що цирк розташувався на майдані Т'єра?

Кюре. Про цирк потім. «На нашу долю випало чимало злигоднів. Знаючи, що Бог посилає їх нам...»

Ма-Муре. «Бог посилає їх нам». Еге ж, злигоднів він нам не шкодує.

Кюре. Мадам Муре! Мадам Муре!

Ма-Муре. Чим він їх годує, своїх звірів – Франкер?

Кюре. Про звірів потім.

Ма-Муре. Потім?

Кюре. «Знаючи, що Бог посилає їх нам... і справедливо воздає кожному...»

Ма-Муре. «Справедливо воздає кожному...»

Кюре. І на завершення фраза, яку ви добре знаєте. «Все це... все це...» Ой, забув...

Ма-Муре. «Все це я до того, щоб сказати вам – ми завжди жили душа в душу, і наша родина може високо тримати голову!»

Кюре. Блискуче!

Ма-Муре. Так... Так... «Наша родина може високо тримати голову!» Ось що я їм скажу!

(Жбурляє в кюре подушку).
Входить Елоїза.

Елоїза. Ну що таке, матусю?!

Кюре. Чудово, бабунечко. Ми вивчили нашу маленьку промову і прочитаємо її, як дорослі. І я вже бачу, як багато очей зволожаться слізьми.

Ма-Муре. Чому? Це не похорон.

Елоїза. Від хвилювання, матусю! Дитя Сен-Віо й найстаріша з усіх французів! Увесь Сен-Віо ридатиме!

Ма-Муре. Маю тобі сказати, любий, що в нашій окрузі завжди невистачало розваг. Елоїзо, це Фіфіна там на леваді під яворами?

Елоїза. Здається, вона. Гуляє і в'яже.

Ма-Муре. Вчора вона когось чекала. Когось, хто прийшов.

Елоїза. Свого Гійома.

Ма-Муре. Ні.

Елоїза. А кого ж, матінко?

Ма-Муре. Свої таємниці я тримаю при собі.

Елоїза. Звідси ви не можете бачити. Ви ж знаєте, що у вас поганий зір.

Ма-Муре. День на день не випадає, доню... Так... Так... «Усе це я до того, щоб сказати вам – ми завжди жили душа в душу, наша родина може високо тримати голову!» Ти ще тут?

Кюре. Мадам Муре, нам ще слід подумати, що ви скажете цій братії з газет. Так! Було б дуже зворушливо, якби наша ювілянтка після свого виступу сама попросила б усіх піти на цвинтар.

Ма-Муре. Ти хочеш, щоб я врізала дуба у день свого ювілею, кюре?

Кюре. Та ні, бабунечко, ви лише попросите їх пройти на могили всіх наших... Ви ж, мабуть, багатьох втратили?

Ма-Муре. Ого!

Кюре. Ви скажете: «Я віднесу їм квіти й помолюсь на їхніх могилах».

Ма-Муре. Чому на могилах? Було б сумно вважати, що вони там досі б'ють байдики, чекаючи, доки хтось виллє глек води на їхній пагорбок з левконіями... Їх там давно нема.

Кюре. Авжеж. Вони біля Творця. Тобто, я сподіваюся, ви провели їх на цвинтар?

Ма-Муре. Я їх туди провела, та не там залишила. Не знаю, де вони. Є такі, котрих ніде нема. Але ті, кого я любила... бо й серед Муре були ті, кого я любила...

Кюре. Всіх!

Ма-Муре. Ні. Не всіх! Декого! Їх я на цвинтарі не шукаю. Вони в моєму серці – і ніде більше.

Кюре. Колись і вас не стане, бабунечко, а цвинтар залишиться.

Ма-Муре. Туди покладуть мої старечі кістки. Але це ще не доказ, що я там буду. Залишусь у серці того, кому була дорога.

Елоїза виходить ліворуч.

Кюре. До побачення, мадам Муре.

Ма-Муре. Вітання домашнім!

Кюре. До побачення, мадам!

Вікторина. Мадемуазель.

Кюре. Мадемуазель Вікторино... На все добре. Мсьє Еспрі.

Еспрі. Кроком, риссю, галопом, в атаку!

Кюре. Не турбуйтесь.

Кюре виходить праворуч.

Еспрі. Цей бовдур закусив вудила і зараз вріжеться у виноградник. Натуж вудила! Скрути йому морду!

Ма-Муре. Ти граєшся у солдатики, синку? Ти ловив сьогодні вранці щуку?

Еспрі. Ні, мамо, вода була надто прозора.

Ма-Муре. Ти не дуже балакуча, Вікторино.

Вікторина. Мені нічого сказати.

Ма-Муре. Тим краще. Ти йдеш до цирку?

Вікторина. Це не для мого віку.

Ма-Муре. А я йду.

Еспрі засурмив.

Вікторина. Еспрі, ти гратимеш цей марш на ювілеї твоєї матері?

Еспрі. А що?

Вікторина. Ну й музика! Ха-ха-ха! Добре, що це не моє свято. До речі, моя люба, не так уже й важко дожити до ста років, коли з тобою всі так панькаються. (Плаче).

Ма-Муре. Хочеш вкусити – а зубів нема. Стара шкапа...

Еспрі знову сурмить. Темно.

П'ята картина

Річка. Темно. Хор.

Марі-Жозеф. Це на честь бабуні.

Маркус. Нічого для неї не шкодують!

Марі-Жозеф. В окрузі всі дуже раді. Кожен вважає, що це його свято. Завтра не вистачить канав для п'яниць і затишних куточків для закоханих...

Маркус. Словом – банкет на всю губу!

Марі-Жозеф. О, для мене свято вже скінчилося.

Маркус. А... А хіба воно для вас почалося раніше?

Марі-Жозеф. У мене було інше свято.

Маркус. Я зробив вам боляче, Жозі? Мені рідко випадають вісім днів перепочинку. І ці вісім днів були для мене наче канікули в рідному селі. Я завжди згадуватиму Сен-Віо й містечко, де перуть білизну за школою. Ми більше не побачимось, Жозі?

Марі-Жозеф. Сьогодні ввечері я побачу вас у цирку... Завтра, може, віддалік. Буде свято, штовханина. А позавтра вранці ви поїдете?

Маркус. Я думатиму про вас. Побачивши вас, я подумав, що ми були сусіди і що хвіртки наших батьків були поруч.

Марі-Жозеф. Тим краще. Вам буде що згадувати.

Маркус. Ви ні на кого не схожі...

Марі-Жозеф. Ви, мабуть, зустрічали багато ні на кого не схожих дівчат?

Маркус. Мною цікавляться тільки легковажні, а для серйозних я просто перехожий... Хто зі мною поїде?

Марі-Жозеф. Вам потрібна смілива дівчина, яка поїхала би з вами, ні про що не питаючи...

Маркус. Такої я не зустрічав.

Марі-Жозеф. Дівчатка скоро вийдуть зі школи. Я маю йти.

Маркус. Жозі, завтра ви не зможете вирватись?

Марі-Жозеф. Це буде неможливо.

Маркус. А сьогодні вночі?

Марі-Жозеф. Теж ні. Ви знаєте, що подобаєтесь Естель і Жізель? Якщо це вас розважить, вони були б згодні. Але поїхати з вами – ні! Їм забракло б сміливості. Потихеньку, вночі. Мимохідь, щоб ніхто не знав... вони лише на це й чекають. Я нікому не розповім.

Маркус. Чом ви плачете, Жозі?

Музика.

Марі-Жозеф. Мені не позичати сміливості, щоб поїхати. Але я вже не можу. Вони мене не пустять...

Маркус. Ну звичайно, звичайно... викиньте мене з голови.

Марі-Жозеф *(виходить і повертається).* Послухайте... Ви спитали – «Сьогодні вночі?» Так, сьогодні вночі, якщо хочете... *(Втікає).*

Музика. Проходять дівчатка з піснею.
Маркус іде за ними.

Шоста картина

Журналіст

Входить Гійом, будить сплячих Еспрі й Вікторину

Еспрі. Кроком, риссю, галопом, рубай, коли!

Армандина. Бабусю, журналіст з газети «Паризька луна».

Входить Антуан.

Антуан. Проходьте, проходьте.

Входять Журналіст, Фердинанд і Гійом.

Журналіст. *(До Вікторини)* Ця сторічна?

Вікторина. Ні, вона – он! Я ще молода! *(Сміх)*

Антуан. Ні, ні.

Фердинанд. Ось вони обидві. Найстаріша і її своячка. Можна сказати, дві сестрички.

Армандина. Й обидві ласунки, особливо бабуся Муре.

Журналіст. Дві старі, але древніша – оця?

Ма-Муре. Так, це вона! Тобі поталанило, хлопче, її побачити.

Журналіст. І їй сто шість років? Вона чудово виглядає!

Ма-Муре. Намагаюсь не викликати огиди в людей.

Фердинанд. Вона у нас здорова.

Антуан. Вона в нас бадьоренька, весела.

Армандина. Знаєте, ми її добре годуємо...

Ма-Муре. Все одно не продасте – зубів бракує.

Журналіст. Жодних хвороб, мадам?

Ма-Муре. Колись був нежить.

Журналіст. Нежить.

Ма-Муре. Не пиши – обійшлося. От у неї була віспа, завжди лишає слід.

Вікторина. Бреше вона, бреше.

Журналіст. Отже, вона народилась за часів Луї-Філіпа? І ви його бачили?

Ма-Муре. Він приїздив до Сен-Віо. Це я піднесла йому квіти – тоді я була найменьшенька. Селіна завжди на почесному місці.

Журналіст. А імператора Наполеона III ви бачили?

Ма-Муре. І його бачила... В Тюільрі. Я з ним розмовляла. Я приїздила в Париж – попросити про дещо.

Антуан. Ні. У неї все змішалось. Краще запитайте в неї...

Фердинанд. Бабусю, ви нічого не пам'ятаєте.

Армандина. Бабуся, ви нічого не пам'ятаєте.

Ма-Муре. Я не пам'ятаю? Ну якщо вони кажуть, – отже, не пам'ятаю. Але я бачила імператора. Їх було двоє. Маленький сидів за столом, а високий, вродливий, у кірасі – стояв. Я люблю височеньких чоловіків... «Сір» – звернулась я до високого.

Але він зробив знак, і я зрозуміла, що маленький і був більший. З виду він був нічого... Хоч не на мій смак, з борідкою, трохи схожий на мого бідолашного чоловіка. Це мене заспокоїло... і розчарувало.

Журналіст. Що він вам сказав?

Ма-Муре. Він сказав, що я гарна жінка. Він мав кепський колір обличчя. Жовтий, як церковний віск. Мені хотілося сказати: «Сір, імператор, ви б простежили за своїм шлунком». Але я не сказала, – після сороківки буваєш сором'язливою.

Журналіст. Ще що-небудь для нашої газети.

Ма-Муре. Е-е, я не читаю газет.

Вікторина. У неї занадто слабкий зір.

Антуан. Вікторино!

Гійом виводить Вікторину.

Армандина. Вона втомилась.

Журналіст. Я дуже радий, що побачив найстарішу. Мені Казали, – завтра на бенкеті її запитають про секрет її здоров'я й бадьорости.

Ма-Муре. Я знаю, що треба сказати... У мене гарна пам'ять.

Фердинанд. Буде вся родина. Здумайте лишень, яка для неї радість! П'ять поколінь.

Ма-Муре. Так, але Луізетки не буде. Ох і гарна була дівка! Шкода, що пішла в проститутки! Я її любила, але вона не приїде, бо захворіла. Дівчинці під шістдесят. Їй паралізувало ноги. «Все це я до того, щоб сказати вам – ми завжди жили душа в душу, і наша родина може високо тримати голову!»

Всі йдуть, крім Ма-Муре й Елоїзи.

Армандина. Ви що, з'їхали з глузду, матінко моя? Хіба можна таке розповідати першому-ліпшому стрічному?

Ма-Муре. Так, моя люба, ви цілком маєте рацію.

Армандина. Ви гадаєте, вам до лиця у вашому віці так хуліганити?

Ма-Муре. У будь-якому віці можна прокинутись, внученько... Елоїзо. Наштукатур мене для цирку!

Армандина. Цирк? Ви збожеволіли! Гарненький у вас буде вигляд завтра!

Ма-Муре. Не знаю, що буде завтра, але сьогодні ввечері я дивитимусь Франкера.

Армандина. О шостій вам дадуть кашу, і після того ви підете спати.

Елоїза. Щоб позавтра бути свіжою і бадьорою, матінко.

Ма-Муре. Елоїзо, дай мені сукню і капелюшок – той, на якому фіалки й незабудки.

Елоїза виходить.

Ти тут, Еспрі, ти йдеш зі мною. Ти ж любиш коней і музику.

Еспрі. Так, мамо! Відставити! Вільно, розійдись!

Армандина. Бабунечко, майте ж розум, вас поведуть до цирку іншим разом!

Ма-Муре. Уже тридцять років сюди не приїздив цирк. Я не маю часу більше чекати. А потім – це вже не буде цирк Франкера.

Армандина. Він вам замакітрив голову своїми ботфортами...

Ма-Муре. Не ботфортами, внучко, не ботфортами...

Армандина. Спатоньки, спатоньки...

Ма-Муре. Не чіпати мене! Що це таке? У сто шість років я що, не маю права на маленькі примхи?

Входить Елоїза.

Армандина. Антуане! Антуан!

З'являється Антуан.

Вона хоче йти в цирк! Ми ніяк не можемо її уговкати!

Антуан. Бабусенько, бай-бай!

Ма-Муре. З ким ти розмовляєш, шмаркачу!

Антуан. Що?

Ма-Муре. Це моє свято чи твоє? Чому я повинна менше веселитись, ніж інші? Ви хочете мене показувати як двоголового барана? У мене лише одна голова, але вона ще добре тримається на в'язах! Сьогодні ввечері я йду до цирку! А завтра відкрию бал з тими, хто мені подобається!

Армандина. Вона заслуговує на те, щоб їй дати різок!

Еспрі. Як, чорт забирай?! Грім і блискавка! Сто тисяч дияволів!..

Антуан. Тепер почав другий... Прикуси язика, Армандино! Бабусю, ви ж не хочете зіпсувати ваше свято?

Ма-Муре. На кухню, хлопчисько! За касу – Армандино! Я йду в цирк! Елоїзе, ти підеш за моїм вбранням чи хочеш, щоб я пішла за ним сама?

Елоїза йде. Входить Гійом.

Гійом. Батьку, приїхали кузени з Брессуара.

Антуан. Іду. Хай робить, що хоче. Іди до каси, Армандино.

Армандина вибігає.

Бабуню, ви не зможете завтра встати. А якщо ви помрете в цирку?

Ма-Муре. Краще я помру там, ніж у тебе, бо я не люблю вашої забігайлівки, в ній тхне протухлим м'ясом.

Антуан. Бабуню, благаю вас...

Ма-Муре. Якщо ти будеш перечити, я не вийду до кузенів з Брессуара. Я їх теж не дуже люблю. Отак!

Антуан іде, повертається Елоїза з сукнею.

Вона ще нічого, ця сукня. Добре збереглась. Еспрі, постарайся не спати в цирку. Треба все роздивитись. Це третій цирк, який я побачу. У першому був Олександр, – «що рве ланцюги». Поправ мені трохи волосся, Елоїзо. Я хочу навести марафет. Дай мені руку, Еспрі. І тримайся прямо, хлопчику, ти перестаєш за собою стежити. До цирку!

Музика. Еспрі теж сурмить. Ма-Муре, Еспрі й Елоїза виходять.

Сьома картина

Цирк. Музика. Темно.
Клоунесса Ша-Ю-Као і хлопці-циркачі готуються до виходу.

Входить Лоран. Кахикає...

Ша-Ю-Као. У-у-у. (Сміється).

Лоран. Доброго вечора, мадам!

Ша-Ю-Као. Добгого вечога, добгого вечога.

Лоран. Мені потрібна мадемуазел Граціелла.

Ша-Ю-Као. Мадемуазель Граціелла! Там! (*Входить Граціелла)* Мадемуазель Граціелла – краща наїзниця нашого цирку.

Граціелла. А ви не йдете дивитись виставу?

Лоран. Іду... я...

Ша-Ю-Као. Іду-іду-іду.

Граціелла. Чому ви так дивитесь на мене? Я вам подобаюсь?

Ша-Ю-Као. Франкер!

Прохід Франкера. Хлопчики подають йому хлист. Франкер бігає з хлопчиками, потім обійняв Ша-Ю-Као, поцілував Граціелу й зникає разом з хлопчиками-уніформістами.

Лоран. А дресирувальник Маркус часто вас так цілує?

Граціела. Не треба ревнувати, вродливий хлопчику. Крихітне безумство між колегами у вечір переаншлагу, коли всі задоволені... або у вільний день... а потім – до побачення... Ти їдеш у Лондон, а я в Алжир. Може десь зустрінемось наступного літа...

Ша-Ю-Као. Адью, мсьє.

Граціелла. Я знала одного маленького сором'язливого повітряного гімнаста. Схожого на чарівнгого птаха. Коли зустріла його знову, він був каліка. Він грав на віолончелі ногами. Невда-

ле падіння! Тепер ви розумієте, що означає поцілунок людини, яка щодня ризикує життям?!

Лоран. Я знаю, що таке страждання!

Граціелла. Ви дуже милий, але навіщо страждати? Я ж не всіх примушувала страждати. Ви дуже милий. У вас вигляд ображеного хлопчика. Чи не так?

Лоран. Так. Може бути.

Граціелла. Ну, скажіть що-небудь.

Лоран. Я вас кохаю! Коли ви поїдете, я відчую себе страшенно самотнім.

Сміх Ша-Ю-Као.

Боже, який жах!

Граціелла. То їдьмо зі мною! Я не знаю, куди ми їдемо, але байдуже – дорога. Бачите, я не заморочена складністю жінка...

Лоран. На все життя!

Граціелла. Не задавайте дурних запитань. Буде велике кохання чи маленька прогулянка; для хлопчика, який ніколи не залишав рідної домівки, все-таки краще, ніж нічого.

Ша-Ю-Као. Все-таки краще, ніж нічого.

Лоран. Звичайно... Я вам вдячний...

Граціелла. Ні! Ти подумай, гарненько подумай. Ти маєш час до завтра. А поки що я чекатиму на тебе за церквою після вистави.

Лоран. О! Дякую вам!

Ша-Ю-Као. Дякую вам!

Музика. Танок Граціелли.

Граціелла. До зустрічі! Ти славний. Армане, сідлай Матадора!

Йде, за нею вибігає Лоран.

Восьма картина

Візит Франкера. Вводять Ма-Муре.
Входить Елоїза з лампою в руці.

Ма-Муре. Це було так давно, але я все, геть усе пам'ятаю.

Елоїза. Ну що таке, матінко?

Ма-Муре. Нічого.

Елоїза. Ви знову розмовляєте самі з собою?

Ма-Муре. Так, я завжди розмовляю сама з собою, коли мені нудно.

Елоїза. Вас розтривожив цирк!

Ма-Муре. Де він спить, Франкер?

Елоїза. Не знаю, мабуть, в одному з фургонів...

Ма-Муре. Фургони... Скільки обертів за рік роблять їхні колеса!

Елоїза. Та вже спіть! Надобраніч! Ні про що не думайте, помоліться Богу!

Ма-Муре. От-от, він мене приспить.

Елоїза. Надобраніч!

Ма-Муре. Надобраніч. Надобраніч.

Елоїза. Доброї вам ночі.

Ма-Муре. Доброї ночі.

Елоїза. Матінко...

Елоїза виходить. Музика. З'являється Маркус

Ма-Муре. Це ти, Франкере? Бачиш, я думала про тебе. Вночі я майже не сплю.

Маркус. Але я... Даруйте... я...

Ма-Муре. Це дуже люб'язно з твого боку, що ти прийшов мене відвідати. Давно вже заради мене не здирались на балкон. Давненько... підійди, голубчику. Сідай.

Маркус. Вибачте, це помилка!

Ма-Муре. Ти не до мене йшов?

Маркус. До вас, до вас. Але я вас побачив і тепер зникаю...

Ма-Муре. Ти боїшся, що нас почують? Вони знають, що я вночі розмовляю сама з собою собі на втіху. Ти просто не підвищуй голосу – я добре чую. Сідай! Я тобі кажу! Ти завдав корму своїм звірям?

Маркус. Так... Так...

Ма-Муре. Твої люди сплять у фургонах?

Маркус. Так... Так...

Ма-Муре. Там краще. Тут вони не знайшли б місця. Це родина забабахала всю округу. Повилізали звідусіль як мокриці після дощу. Тобі там незручно. Сідай, як слід. Сядь, я кому сказала!

Маркус сідає на сходинку.

Бабуся в тебе ще є?

Маркус. Її вже нема.

Ма-Муре. Вона померла раніше за свого чоловіка?

Маркус. О, так!

Ма-Муре. А йому було скільки. Коли він вмер?

Маркус. Не знаю, це було років двадцять тому.

Ма-Муре. Він лишився сам-один? Без дружини? Скільки він мав дітей?

Маркус. Був тільки мій батько.

Ма-Муре. А онуки – були?

Маркус. Звичайно, були, якщо я тут!

Ма-Муре. Скільки вас було?

Маркус. Четверо.

Ма-Муре. Де вони?

Маркус. Загинули на війні, лишивсь я один.

Ма-Муре. На війні я втратила двадцять три, молодих і середнього віку. Двадцять три – це вийде полк?

Маркус. Відділення. Ну, добраніч *(Підводиться).*

Ма-Муре. Відділення. Мені подобається твій цирк. Я знайшла в ньому того, який рве ланцюги – найчарівнішого з людей, яких я коли-небудь зустрічала.

Маркус. Олександра? Діда Франкера?

Ма-Муре. Так... Так...

Маркус. Ви його знали за часів вашої молодості?

Ма-Муре. Його справжнє ім'я було Франсуа.

Маркус. Ви його добре знали?

Ма-Муре. Чи назвала б я його на ім'я, якби не знала?

Маркус. Одного разу він розповідав мені про вас.

Ма-Муре. А я ні з ким про нього не говорила. Не було нагоди! Дивись! Це його портрет! Його не видно, але я його сюди повісила.

Маркус. Мадам Муре! *(Цілує їй руку).*

Ма-Муре. Франсуа Франкер! Гарно звучало! Він проїздив – як і ми проїздили. Його бачили в окрузі, які тебе бачать *(Сміється).* А я тоді була в розквіті сил. Незаміжня.

Маркус. Не так голосно, мадам!

Ма-Муре. Які гулянки ми влаштовували по неділях, після вечері в лузі, на вітряку! Хлопці й дівчата, у схованки!.. І всюди Селіна... Селіна сюди! Селіна туди! Селіна...

Маркус. Не хвилюйтесь, мадам Муре!

Ма-Муре. Був день, коли ми закидали хлопців перезрілими грушами. І день, коли я залізла на липу, а двоє під деревом розхитували драбину... кінець червня. Гарно пахло...

Маркус. Я здогадуюсь, мадам Муре.

Ма-Муре. Ти здогадуєшся. А вони **відчували**... Липа солодко пахне... А потім вересень... У потічку рукою брали форель. Селіна тоді... Селіна до заміжжя лише й хотіла жити.

Маркус. Гадаю, стосовно довгого життя...

Ма-Муре. Га... Синку. Я прожила на черствому хлібі. І саме тоді з'явився Франкер.

Маркус. І...?

Ма-Муре. Він увійшов у моє серце... Досі з нього не вийшов.

Маркус. Він з'явився й поїхав?

Ма-Муре. Ми кілька разів погуляли разом увечері.

Маркус. В цілому... це була... невинна історія?

Ма-Муре. (погрожує) Іди спати.

Маркус. Надобраніч, мадам.

Дівочий сміх. Маркус повертається.

Ма-Муре. Це дівчата дихають свіжим повітрям на балконі. Вони, можливо, чекають когось сьогодні вночі...Мовчиш. Франкере? Заради якої з них ти прийшов? Не думаю, що ти здирався вночі на другий поверх, щоб нанести мені візит ввічливості. Ну, то до кого ти прийшов? Відповідай.

Маркус. Жозі.

Ма-Муре. Жозі?

Маркус. Марі-Жозеф.

Ма-Муре. Ти мені подобаєшся, синку. Це найкраща. Свіжа, немов роса. Тоді йди! А я тебе тут затримую. Іди.

Маркус. Я лише хотів попрощатися з нею. І щоб вона більше не думала про мене.

Ма-Муре. Чому – прощатись?

Маркус. Цирки кочують.

Ма-Муре. Це не причина. Забери її з собою.

Маркус. Що? Так, так, мадам...

Ма-Муре. Не говори зі мною, як з божевільною.

Маркус. Я вже не юнак. Я надто старий для неї.

Ма-Муре. Він такий же дурень! Він мені казав те ж саме, залишаючи мене в моєму селі.

Маркус сів.

Ви надто молоді, а я в літах. А скільки йому було років, коли він помер?

Маркус. Не знаю... Вісімдесят...

Ма-Муре. Так от! Я вже старша за нього на 26 років, а досі почуваюсь, коли згадую його, свіжою й теплою, наче дика гвоздика. Ото вже мені молодь – вона сміє говорити про вік!..

Маркус. Не можу ж я її забрати – від родини, від жениха.

Ма-Муре. Її Гійом! Тьху... Не вартий її підошви! Це ніщо! Знаєш, що станеться? Те, що сталося з Франкером і зі мною... Так, так. Я вже була одружена кілька років з Муре. Щасливою не була. Довелось поїхати в Париж, мені треба було побачити імператора.

Маркус. Імператора?

Ма-Муре. Це історія, якої тут не люблять згадувати. Вийшовши від імператора, я собі сказала: «Ти повернешся додому... і коли знову вирвешся? Іди, зустрінься з Олександром. Я бачила його ім'я на афіші. Він мені сказав: «Це ви?» Я йому сказала: «Так, це я! Тільки сьогодні я вже не полохливе дівча. Прийшла власною волею». Він ще сумнівався... Думав про сьогодні, про завтра. «Я одружений. Нещасливий зі своєю дружиною... Якби можна було все почати спочатку!» – «Ну то почнімо!» – Не можу зважитись». Цей красень, такий величезний про людське око, у вишневому трико й срібних браслетах, був майстер рвати ланцюги, але в себе вдома виявився не годен розірвати й мотузки...»

Маркус. Ну, до побачення. Я мушу йти.

Ма-Муре. Якщо тобі ніколи одружуватись, хай буде як є. Поїде кохання. Серце до серця. За цілковитої свободи. Візьми її для себе! Я даю її тобі!

Маркус. Ну, ну, мадам...

Ма-Муре. Забери її від Муре, Франкере! Я їх не люблю! Вони напринджені пустодзвони. Це не французи, не люди, в жилах яких тече гаряча кров! Це «Муре»! вони переконані, що мають право нищити поривання сердець! Вони тримали мене наче рос-

лину з пустелі, котрій не треба води, щоб вижити. Я не люблю їх! Вони не моєї крові...

Маркус. Вас почують.

Ма-Муре. Не кожного дня моє свято... І ти з'явивсь у високих ботфортах і з хлистом. Браво! Добре, синку, постав усе на своє місце! Дай трохи справжньої крові моїй фальшивій родині.

Маркус обійшов навколо Ма-Муре. Сів.

Тьху... Я спатиму. Завтра я їм штовхаю спіч. Треба подрімати.

Маркус іде.

Куди ж ти? Праворуч... друге вікно... Чому ж ти втікаєш? Не валяй дурня, як твій дід. Франкере! Франкер!

Елоїза. Ви говорите... говорите. Можна подумати – джміль б'ється об віконне скло.

Ма-Муре. Я молилась.

Елоїза. Бог не глухий, матінко!

Ма-Муре. Тим гірше для нього!

Елоїза. Спіть. *(Іде).*

Музика. Темно. Дівочий хор.

Дія друга.

Дев'ята картина

Одягання. Дами підшивають спідницю на Ма-Муре, бабусю підтримують правнучки Естель і Жізель.

Армандина. Естель, Жізель, чого ви на ній повисли, – бабусю, стійте прямо.

Клотильда. Бабусенко, серденько.

Агнесса. Потерпіть трошки.

Фелічіта. Ми теж втомились, бабусю.

Іжені. Спекотно, бабусю.

Армандина. Елоїзо, треба було одягти на неї корсет. Вона б його витерпіла. Принаймні трималась би прямо.

Ма-Муре. Я триматимусь прямо, внучко. Бо в нашій родині завжди жили душа в душу, високо тримаючи голову.

Бабуся підскакує.

Армандина. Ви не припинете, – Естель. Жізель?

Естель. Це вона мене штовхнула.

Армандина. Ви трясетеся, немов цесарки. Не виспались, чи що?

Естель. Навпаки. Нас ніхто сьогодні не потривожив. Чи не так, Жізель?

Жізель. Ну, спати ми спали гарно. (Сміються).

Армандина. Цить!

Елоїза. Все. Готово. Погляньте на неї.

Ежені. Невже це бабуся Муре?

Клотильда. В яку гарну сукню ми її вбрали!

Фелічіта. Який чудовий у неї вигляд.

Ма-Муре. Цить! Я давно не дитина! А ви тут розвоювались.

Ежені. Які там уже ваші роки?!

Елоїза. Гляньте, матінко, який гарний корсаж! Це на нього пан міністр пришпилить орден.

Усі хором. Орден, сам пан міністр!

Армандина. Снідати будете сьогодні чи завтра? Фелічіта, Ежені, тьотю, кузино, – ходімо.

Клотилда. Пора, бабусю.

Всі. Ми пішли підкріпитись. (Ідуть).

Елоїза. Сідайте, матусю, вони вас замучать.

Ма-Муре. Іди й ти, Елоїзо.

Елоїза йде.

Ти засмучена, Марі-Жозеф... Підійди. Сядь.

Марі-Жозеф сіла.

Сьогодні вночі я бачила сон (музика), вікно було розчинене. Увійшов Маркус. «Я прийшов до своєї коханої», – сказав він.

Естель. Якби він увійшов до мене, я б його вигнала.

Жізель. Я теж! Довго б він у мене не засидівся!

Ма-Муре. А я не вигнала! Він мене обійняв, і серце затріпотіло так, ніби жимолость розквітла в моїй кімнаті.

Жізель. Я гукнула б на поміч, я збудила б увесь дім!

Естель. В сім'ї з цим не жартують, бабусю...

Ма-Муре. А ти що скажеш, Фіфіно?

Входить Гійом.

Гійом. А каву з молоком хто мені подасть? А стрічку до костюма хто пришиє?

Естель і Жізель. Ходімо, ходімо. *(Втікають з Гійомом).*

Ма-Муре. Сумуєш? Ці двоє на нього чекали, а він приходив до тебе.

Марі-Жозеф. Не знаю.

Ма-Муре. А я знаю. Я ще маю дещо в голові, попри вік. Ти його чекала. Га? Жозі?

Марі-Жозеф. Бабуню, чому – Жозі?

Ма-Муре. Він дав тобі це ім'я. То ти закохана? Так само, як і я?!

Марі-Жозеф. Ви?

Ма-Муре. Колись... Але й досі не минуло. То це Франкер?

Марі-Жозеф. Бабунечко, це кохання прийшло випадково.

Ма-Муре. Дівчинко моя, якби не було випадків, мало чого не сталося б у житті. Ти маєш валізу, Жозі?

Марі-Жозеф. Маю.

Ма-Муре. Ти здатна покласти туди сукню, пару туфель і трохи пристойної білизни? Ти зумієш все гарненько запакувати? Залиш місце для невеличкої коштовності, яку я тобі подарую... І для мого старого гострокутного чіпця! Нехай хоч він поподорожує!

Марі-Жозеф. Але для чого?

Ма-Муре. Щоб поїхати.

Марі-Жозеф. Куди? Коли?

Ма-Муре. Що раніше – то краще.

Марі-Жозеф. *(підводиться)* Але бабусю, я наречена.

Ма-Муре. Послухай-но, що я тобі скажу. *(Стукають)*. Ось вони! Іди, дівчино, лаштуйся в дорогу. Я візьмуся за твої справи.

Марі-Жозеф іде.

Минуле мені набридло, але для майбутнього я ще маю голову на плечах. *(Стукають)*. Хто там?

Музика. Входять дівчатка.
За ними проходять усі по сцені.

Десята картина

Ювілей.

Орас. Сідайте дорогенька бабусю!

Всі. Сідайте, сідайте.

Ма-Муре. Я сяду не тому, що втомилась. Я хочу випити вишнівки. Якщо ще хто не проти – прошу!

Армандина. Залишимо її трохи відпочити. Старі пляшки не варто надто струшувати.

Агнеса Муре. Яке свято, тітонько!

Дружина П'єра Муре. Ну й ну! Скажіть, бабусю... Після такого...

Ма-Муре. Після такого залишається тільки цвинтар.

Всі. Та ви що?

Ма-Муре. Налий мені вишнівки, Елоїзо.

Армандина. Жодної вишнівки!

Входить Антуан.

Ти чуєш, Антуане? Вишнівки!

Антуан. Вишнівки? Ви що, з глузду з'їхали? Відправите її на той світ. Не сьогодні!

Входить фотограф.

Не тут. Ви нам зробите фото разом з міністром, з префектом на банкеті, коли бабуся говоритиме промову.

Фотограф. Я хотів би зняти найстарішу в інтимній обстановці, оточену ріднею.

Антуан. Добре. Отже, згуртуймось.

Ма-Муре. А де Франкер?

Антуан. Що?

Ма-Муре. Франкер!

Антуан. Він у клітці з тиграми...

Ма-Муре. Пошли за ним.

Антуан. Навіщо?

Ма-Муре. Бо я хочу бачити його на картині.

Антуан. Будьте свідками – вона сходить з рейок. Робіть швидше.

Ма-Муре. Якщо Франкер не прийде, я прикрию обличчя хусткою, як свята Вероніка.

Армандина. Вона не знає, що вигадати!

Орас. Пошліть по дресирувальника.

Альфонс. Він тут. Сидить у бесідці.

Антуан. Піди по нього, Гійоме. Якщо не захоче йти, дай йому десять франків. Чи запроси поснідати. Покінчимо з цим.

Гійом умить зникає.

Армандина. Ну що, бабусю, ви задоволені?

Ма-Муре. Дуже задоволена. Це моє свято.

Фотограф. Все дуже добре, але, може, краще поставити з кожного боку найстарішої цих чарівних костюмованих молодих людей?

Фердинанд. Ідіть. Діти.

Антуан. Сюди, Фіфіно, біля свого Гійома.

Ма-Муре. Я не хочу, щоб їх ставили поруч.

Антуан. Вони жених і наречена!

Ма-Муре. Я не хочу, щоб їх оженили!

Армандина. У середині жовтня, доживете ви до весілля чи ні, ми їх оженимо.

Ма-Муре. Їх не оженять. Бо вони не підходять одне одному. Не бери її під руку! Це право жениха, якого я їй обрала!

Фердинанд. Що вона сказала?

Антуан. *(фотографові)* Трохи зачекайте там...

Фотограф виходить.

Ви закінчили жартувати?

Ма-Муре. Ні, цього весілля не буде.

Фердинанд. Вона втрачає голову.

Ма-Муре. У неї є хтось інший, кому я віддаю її з повною довірою.

Елоїза. Іде, йде Франкер.

Входить Франкер.

Антуан. Послаб мені краватку, Армандино...

Фердинандю. Без сварок між чужими. *(Підходить до Маркуса)* Ми вас потривожили. Примха нашої любої бабусі.

Армандина. Ми любимо наших старих. Прощаємо їм усі їхні примхи.

Ма-Муре. Франкере, шкодую, що ти не вбраний у свій чудовий костюм. Стань біля мене. Отут.

Фердинанд. Не силкуйтесь зрозуміти, це дурощі.

Армандина. У неї не всі вдома.

Ма-Муре. Візьми під руку Марі-Жозеф. Не червоній, Жозі. Підійди сюди, Елоїзо. Ти славна дівчина. Інші можуть ставати, де хочуть. Не біда, якщо когось не буде видно.

Антуан. Леонарде, фотографе.

Входить фотограф.

Фотограф. Мадам, приберіть перо. Підсуньтеся трохи праворуч, прошу. Мадам. Не опускайте голови. Всі дивляться на мене. Усмішка! Спокій! – рахую до трьох. Раз, два, три... Дякую. *(Іде).*

Антуан. Мсьє Маркус. Вас не затримують.

Ма-Муре. Що ти робиш, Фіфіно? Ти маєш право стояти під руку з твоїм женихом. Ось людина, якій я тебе призначаю. Ти нічого не маєш проти цього? Я віддаю тобі Жозі. Одружитесь, коли буде вільний час.

Гійом. Та ви що, стара?

Антуан. Іди, розпорядись про питво.

Гійом. Пробачте, я хочу сказати, що моя наречена...

Антуан. Спочатку коньяк для пана міністра.

Гійом. О-ла-ла!.. Тату! Я кажу, що моя наречена...

Антуан. Іди!

Гійом виходить.

Ма-Муре. Береш ти мою внучку за дружину, Франкере?

Франкер. Беру!

Ма-Муре. Ти згодна вийти за Франкера, Жозі?

Марі-Жозеф. Я згодна.

Ма-Муре. Ну от, справу зроблено! Дай нам вишнівки, Елоїзо! *(Переходять до столу).*

Антуан. Пардон, вибачайте, мсьє, але стара пані надто захопилась. Бачу. Ви й самі розумієте, що це жарт. Нам було б дуже почесно віддати дівчисько професору-дресирувальнику, але в сім'ї одружуються між собою, і вона вийде заміж за свого кузена.

Ма-Муре. Це саме те, що я сказала: Жозі вийде за Франкера. Він має стільки ж прав, як і твій Гійом.

Фердинанд. Бабусю, ви втрачаєте голову!

Ма-Муре. Анітрохи! Я сповна розуму. Франкер має право на Жозі. Бо Франкер однієї з нею крові. Вони двоюрідні брат і сестра.

Арманда. Що вона каже?

Ма-Муре. Я кажу, що Франкер мав діда – іншого Франкера. Олександра, «який розриває ланцюги». А Фіфіна – внучка мого сина Каміла-моряка. А Каміла-Моряка, мого сина, я народила від Олександра, «який розриває ланцюги». Здається, просто?

Альфонс і Орас. Ви збожеволіли!

Ма-Муре. Нітрохи. У мене добра пам'ять.

Всі сміються.

Фердинанд. Як вона вміє жартувати! Га?

Орас. Вона така кумедна, наша бабуся.

Входить Елоїза.

Ма-Муре. Вони не хочуть мені вірити. Бо мені сто шість років... вони ніяк не можуть вбити собі в голову, що колись і мені було тридцять п'ять. Так, я мала сина від Олександра Франкера. Вродливий був мужчина.

Сміх. Оплески.

Антуан. Але де? Коли?

Ма-Муре. Хіба тобі не розповідали, що я їздила в Париж у сімейних справах? Так от, у Парижі цей вродливий мужчина з цирку зробив мені маленького Франкера. Тепер ти розумієш, мій Франкере, чому я люблю цирк?

Антуан. А ви чого тут? Не бачите, що ми з'ясовуємо наші проблеми, між собою?

Гійом. Я його викину!

Маркус. Я не звик поступатися місцем, коли йдеться про моїх предків. А ти не лякай, бо як випущу на тебе моїх тигрів!

Гійом. Чорт забирай, я піду по жандармів!

Фердинанд. Ти збожеволів!

Альфонс. Без скандалу! Чуєш?

Орас. Залишайся тут, бовдуре!

Ма-Муре. Сідай, Франкере. У мене ти – вдома.

Антуан. То ви обдурили діда Елуа?

Фердинанд. Ви зрадили цю чесну людину?

Ма-Муре. Це було не вперше.

Антуан. Ви мали інших коханців?

Вікторина. Ну, стара, вивалюй все!

Ма-Муре. Мушу сказати, що в мене їх було доста!

Армандина. Хай замовчить!

Вікторина. Хвойда! Я завжди говорила, що вона – хвойда! Гірша від Луїзетки.

Ма-Муре. Брехня! Спочатку я була сповнена кращих намірів. Але він бачив у мені лише в'ючну тварину і стару в тридцять років... Праці я не боялась Ви це добре знаєте. Та коли з ранку

до вечора переш, штопаєш шкарпетки, витираєш соплі дітям, латаєш штани, готуєш суп, тримаєш ручку за Муре, який не вмів писати, не кажучи вже про рахунки – він не вмів рахувати! – іноді мені так була потрібна щира ласка! Якщо Муре й носив роги, то сам у тому винен!

Фердинанд. Ви ганьбите нашого діда Елуа!

Ма-Муре. Я не зганьбила його імені – я навіть врятувала його честь.

Антуан. Позаяк тепер уже більше не говорять про вашого діда... ви можете піти.

Ма-Муре. Залишайся із своєю нареченою, Франкере! Знайомся з цією родиною!

Армандина. Вона хоче поглумитися з родини!

Ма-Муре. Не з родини! З Муре! Бо родина Муре, де зійшлися 147 однієї масті, щоб збивати копійку і стежити, щоб жодне су не закотилося до сусіди; родина Муре, де простягають одне одному руку лише для того, щоб чужий не доведи боже не потрапив до їхнього хороводу; родина, де кожен ладен вчепитися іншому в горлянку... Я кажу, що така родина – не родина! Вона ганьбить справжні родини. Родина – це не лише ім'я, це – серце! А я ніколи на бачила вашого серця. Я тобі не розповіла, франкере, для чого я поїхала в Париж побачитись з імператором? Через дезертира. Брат мого чоловіка був дезертир.

Фердинанд. Це неправда!

Ма-Муре. Ні, правда. Він не хотів убивати невинних людей – старих, жінок, дітей. І він утік, і його визнали за дезертира. Якби його можна було гільйотинувати під іншим прізвищем, вони самі допомогли б катові! Тоді я й поїхала в Париж і виблагала йому прощення. Отож без дезертира тебе б, Жолі, тут не було. Як не було б і нікого з нащадків Каміла-Моряка. Отож ви двоюрідні брат і сестра, і ваш шлюб буде в дусі родини.

Антуан. З кого тут знущаються? Цього не буде!

Ма-Муре. Не буде?

Армандина. Ні, не буде!

Всі. Ні! Не буде!

Ма-Муре. Не буде?.. Вертайся до себе в цирк, Маркусе. Піднімись до себе в кімнату, Жозі. Я скажу лише два слова, і буде по-моєму. У матінки Муре голова на місці. Поцілуйтесь, діти. З вас буде гарна пара, я вас благословляю.

Армандина. Вона сміє благословляти!

Вікторина. Благословляти – ця стара хвойда!

Всі. Хвойда!

Ма-Муре. Так, я така!

Антуан. Пане Маркусе – геть!

Франкер виходить.

Альфонс. Негідник.

Входить Гійом.

Гійом. Батьку, сюди йдуть міністр і префект.

Антуан. Що? Ну добре, поговоримо про це завтра... Встати, стара! І посміхайтесь! Поправте на ній чепчик, і хай усміхається, чорт забирай, хай усміхається!

Вікторина. Хай посміхається! Стара хвойда!

Антуан. Наркотик і спати.

Армандина. Встати!

Всі хором. Встати!

Армандина. Ви чуєте, що вам кажуть?

Ма-Муре. Чую, але з місця не зрушу.

Армандина. А... не зрушите?

Орас. Обережно, Армандино, ви її зламаєте.

Ма-Муре. Я не зрушу з місця. Доки не побачусь з нотаріусом.

Антуан. Осляча башка!

Фердинанд. Вона зіпсує нам усе свято!

Ма-Муре. Жозі поїде зі своїм Франкером!

Антуан. Ні!

Ма-Муре. Так! І не як жебрачка! Їй віддадуть спадок її батьків.

Антуан. О! Стара стерва!

Ма-Муре. Нехай нотаріус уладнає цю справу!

Антуан. Гроші Марі-Жозеф не вийдуть з рук Муре.

Ма-Муре. Вона забере з собою свою частину.

Армандина. Ви хочете вбити «Білого барана»?

Ма-Муре. Ця тварина живуча! Отже, вирішено?

Антуан. Ну, добре! Годі! Посміялись. Марі-Жозеф переступить цей поріг лише для того, щоб вийти заміж за Гійома. А до того я триматиму її під замком, і якщо треба – на ланцюгу.

Ма-Муре. Тоді я дещо скажу при всіх. Це буде повчально!

Вікторина. Вона скаже!

Антуан. Вона нічого не скаже!

Ма-Муре. Якщо мені нічого сказати, я не піду на моє свято.

Антуан. Побачимо, як ви відмовитесь, коли по вас прийдуть пан міністр і префект.

Ма-Муре. Префект може мене нести на спині, якщо захоче. А я скажу всім, що мене привели силоміць. А коли пан з Парижа спитає, що мене зберегло – молочний суп чи лікарняне вино, – я скажу йому, щó мене зберегло і щó мені допомогло жити. Дивитись, як ви квохчете, надимаючись з пихи, – а я ж знаю, що ви від різних півнів...

Альфонс. Ми не всі – нащадки Муре?

Ма-Муре. З п'ятьох моїх синів четверо були не від мого чоловіка. Це все, що я можу сказати.

Антуан. Котрий?... Котрий був від Елуа?

Ма-Муре. Не тривожся, твій батько був від Елуа. Старша гілка – як ти кажеш.

Антуан зі своєю родиною йде.

Леонард. Чиїм сином був мій дід? Дуже хотілося б знати.

Альфонс. Цікаво, цікаво знати. Від кого був його дід – мій батько?

П'єр. Від кого ви мали мого батька?

Орас. А ми? Від кого ми?

Еспрі. Дайте їй спокій. Ви бачите, я не розпитую про свою матір.

П'єр. Ви не цікаві.

Підходить Еспрі, чоловіки відходіть від Ма-Муре.

Ма-Муре. Ти був тут, Еспрі? Було б краще, якби ти, синку, цього не чув.

Орас. То що ж, ми більше не одна родина, мої бідолашні друзі?

Альфонс. Між нами нема нічого спільного?

Ма-Муре. А я? ви ж все-таки всі від мене.

Орас. Ви? Вас ми не рахуємо.

Ма-Муре. Якщо я не до рахуби, чого ж ви мене посадили на трибуну?

Орас. Який оригінальний феномен!

Ма-Муре. Бачиш, Еспрі. Як мало чого залишилось від ста шести років важкого життя.

Вікторина. Вона сміє розтуляти рота, ця беззуба!

Ежені. Їй не сором було всіх нас дурити 106 років.

Клотильда. Жах!

Селестина. Ганьба!

Агнеса. У такий день, як сьогодні!

Ежені. Перед молоддю.

Всі лаються і кричать на Ма-Муре. Входить Антуан.

Антуан. Мовчати, пташник! Мовчати! Я нікому тут не дозволю ображати мою бабусю і мого дідуся!

Орас. Ми не заперечуємо твого предка. Ми його тобі залишаємо.

Альфонс. Все життя ми піддавались йому через нашу слабину.

П'єр. Хай він обійдеться без нас, а ми без нього якось проживемо!

Фердинанд. Він нас гнітив, розпоряджався нами, як хотів... во ім'я чого?

Орас. Він нас затиснув, скрутив, зв'язав...

Альфонс. Він водив нас на шнурку і тримав під своєю опікою.

Орас. І який він був задоволений собою! Удавав з себе володаря!

П'єр. Папа Римський із Сен-Віо!

Альфонс. Нащадок Магомета!

Антуан. Повстання пігмеїв! Я позбавлю вас своєї підтримки, і ви здохнете! І я буду милуватися вашими дурнуватими фізіономіями, без імені й родини. Ви навіть не знаєте, від кого ви... і ніколи не довідаєтеся, бо...

Входить Гійом.

Гійом. Батьку, міністр уже в бенкетній залі.

Антуан. Чи не правда, моя чудова старенька? Це ваш секрет, моя дорогенька бабусенціє, тільки ваш? Вони кусають собі лікті, допитуючись, від кого вони, але ви їм не скажете, гарненька моя бабусю?!

Ма-Муре. Скажу. Я їм скажу на банкеті, коли всі зійдуться – гості. Родина, село. Хай чує кожен. Ходімо!

Всі. О, ні! Тільки не це!

Альфонс. Тільки без скандалу!

Орас. Тільки не перед чужими!

Фердинанд. Ось бачите, друзі, що ми стоїмо всі як один проти чужих. Бо існують інтереси Муре... Спадок Муре, місце Муре під сонцем – і честь Муре! Цього не можна чіпати. Отож без фальшивого самолюбства: те, чим ви живете – це традиції Муре. Знищіть їх – і ви станете втраченими душами.

Всі. Браво! *(Оплески).*

Антуан. Я нікого не зневажаю! Кому першому?

Орас. Не можна забувати про нашу єдність і взаємовиручку.

Антуан. Ну, інцидент вичерпано. «Білий баран» знову на коні. Лишаємось Муре, як раніше.

Всі. Муре! Муре!

Антуан. А тепер скажіть що-небудь бабусі. Це її свято.

Дружина Альфонса. Ми не сердимось на вас, бабуню!

Ма-Муре. Дякую!

Орас. Звісно, ми їй пробачаємо.

Дружина Ораса. Вона добродушна!

Ма-Муре. Дякую!

Альфонс. Могли ж у неї бути маленькі помилки?

Його дружина. В кого їх нема?!

Ма-Муре. Дякую.

Антуан. Я її поцілую, мою бабуню. Вона любить свого Антуана. Свого Тантошу. Як вона його називала в дитинстві.

Входить Армандина.

Армандина. Антуан!

Антуан. Ну, ходімо на банкет. Там тільки й чекає міністр на нашу любу бабусю.

Ма-Муре. Я чекаю нотаріуса.

Антуан. Старий верблюд! Ви не хочете йти?

Ма-Муре. Хочу. Але якщо не побачусь з нотаріусом, тоді все розповім!

Антуан. Ви вперлися рогом.

Ма-Муре. Вперлась, як осел головою в мур. Мені нема чого берегти, хлопче! Я вже завершую свою подорож!..

Антуан. Що робити?

Альфонс. Я вважаю, для честі імені...

Орас. Бо ми все-таки ходимо під його прапором...

Фердинанд. Наша думка: не виносити сміття з хати.

Антуан. Вирішили! Скатертиною дорога, Марі-Жозеф! Не треба паршивої вівці. Тіштеся, стара!

З'являється нотаріус.

Ботеро. Добридень, мсьє Антуан!

Антуан. Добридень, мсьє Ботеро. Мсьє Ботеро, після банкету ви складете шлюбний документ на прохання нашої любої найстарішої... Формальність.

Ма-Муре. Мсьє Ботеро.

Ботеро. Я весь увага!

Ма-Муре. Складіть негайно шлюбний контракт між Марі-Жозеф і Франкером і додайте, що Марі-Жозеф одержує весь спадок своїх батьків. Елоїзо, проведи Франкера й Жозі до контори мсьє Ботеро.

Ботеро. До ваших послуг, мадам Муре.

Ботеро й Елоїза виходять.

Антуан. Будьте ласкаві тепер підвестись.

Ма-Муре. Тепер із задоволенням. Еспрі, подай мені руку, сину!

Музика. Всі виходять. На сцені Антуан. Входить Гійом.

Гійом. Батьку, всі вже там, крім тебе.

Антуан. Іду! Я ніколи не поступався, ніколи! Це стоїть мені поперек горлянки, ніби я проковтнув носовика.

Вікторина (вдарила по голові подушкою Антуана й, виходячи) Гірше за Луїзетку.

Одинадцята картина

Ма-муре в кріслі, закинувши голову. Еспрі дивиться, як спить його мати.

Еспрі. Як було страшно, коли вона, уся зблiднувши, впала.

Елоїза. Її день скінчився.. Подумай, як давно він почався і який він був довгий.

Еспрі. У моєму віці важко втрачати матір. Не чекаєш, не готовий. Я не заважаю?

Елоїза. Ні, ти добра, любляча тінь.

Еспрі. З синів лишився тільки я. Вони блакитні чи зелені? Мамині очі?

Елоїза. Я не знаю...

Еспрі. А... треба подивитись.

Ма-Муре прокидається.

Карі, вони карі.

Ма-Муре. Що карі?

Еспрі. Я ніколи не помічав. У тебе карі очі, мамо!

Ма-Муре. То й що? Ти любиш блакитні, ловеласе?! Про що ти думаєш? У тебе вигляд, ніби ти щось загубив. А де Франкер? Він ще не приходив?

Елоїза. Ні, не приходив.

Ма-Муре. Погода гарна, та надто гаряче. Піди, полови рибу.

Тихо стукають у двері.

Це ти, Франкере?

Лоран. Ні, ні. Це я, бабусю.

Ма-Муре. Це ти, внучку?

Лоран. Добридень, бабусю.

Ма-Муре. Ти прийшов попрощатися зі мною перед від'їздом із своєю наїздницею?

Лоран. Я прийшов поцілувати вас за Жозі й Франкера.

Ма-Муре. Вони не прийдуть?

Лоран. Хотіли прийти. Жозі просила мене...

Ма-Муре. Чому вони не прийдуть?

Лоран. Дядько Антуан їх не пустив.

Ма-Муре. Так, він все одно помстився мені! Вони дозволили, щоб у них перед носом зачинили двері?

Лоран. Франкер розсердився, та Жозі його стримала. Вона не хотіла галасу перед від'їздом, боялась вас підвести. *(Хоче йти).*

Ма-Муре. А ти коли їдеш, внучку?

Лоран. Я не їду, бабусю.

Ма-Муре. Чому?

Лоран. Не хочу лишати вас, бабусю.

Ма-Муре. Кому ти брешеш? Мені чи собі? Вона недостатньо гарна, твоя красуня? Ти залишаєшся на припоні?

Лоран. Мені не завжди буде двадцять років.

Ма-Муре. Та ти скоро станеш старим дідуганом.

Лоран. Бабусю, але...

Ма-Муре. Іди! Я гадала, ти гарної породи.

Лоран. Бабуню!

Ма-Муре. Не треба мені тут Муре! Чуєш? Не треба «Білого барана!» Іди!

Еспрі. Відставити, кругом, руш!

Елоїза. Іди, іди, Лоране!

Лоран іде

Ма-Муре. Еспрі. Ти мене не розпитував, хоч ти в такому віці, коли час усе знати. Мої походеньки... мої гріхи... їх не було. Це радше як у театрі – я сама собі давала вистави. Вигадувала, розповідала собі казки.

Еспрі. І не було людини з цирку?

Ма-Муре. Був, синку, був. Це була єдине кохання в моєму житті! Не таке вже це було й свято для нас. На грудях одне одного. Ми так плакали того дня!

Гуркіт за сценою.

Що там таке? Що вони роблять? Га? Відповідай!

Елоїза. Зачиняють віконниці.

Ма-Муре. Вони зачиняють віконниці. Я ще не вмерла!

Елоїза. Антуан наказав позачиняти віконниці у всьому домі.

Ма-Муре. А... ха-ха... Він не хоче, щоб дім бачив, як від'їздить цирк.

Еспрі. Ви, там! Багато собі дозволяєте! Я зараз відпрасую ваші зади батогом! Нікчемні барани!

Ма-Муре. Вони не посміють забрати це від мене. *(Музика).* Ось! Ось! Я бачу! Добре... Добре бачу... Ходіть-но сюди, Елоїзо, Еспрі! Іди, хлопчику. Ось фургони й клітки з тиграми. Звірі Франкера... Його родина з Жозі. Лоран зі своєю наїзницею. Браво, хлопчику, браво! Коні... Чудові коні... Їх багато, вистачить на ескадрон. Чом ти плачеш, Еспрі?

Еспрі. Коні...

Ма-Муре. Поїдь з ними. Тобі дадуть одного з них...

Еспрі. Я не втримаюсь у сідлі, мамо!

Ма-Муре. Хлопчисько! Ось вони обидвоє, дивись! Вони прощаються зі мною, не забули мене... До побачення, Жозі! До побачення, Франкере! Ти знаєш. Я б з «ним» теж тоді поїхала... але він злякався... Щасливої дороги! Я почуваюся зовсім легкою. Це моє справжнє свято! Я – теж рушаю в дорогу. Я теж...

Кінець.

ДОДАТОК

P. S.

Згодом, уже на посаді голови Комітету ВР з питань культури, я через депутатський запит одержав і копію Вироку Івану Світличному (суд 25-27 квітня 1973 року). Це 27 сторінок тексту, тобто він повніший, ніж касаційна ухвала, яка в основному повторює старе. Іншими словами, Судова колегія **переписала** Вирок, не розглянувши по суті **жодного адвокатського клопотання**. А щоб виглядало хоч трохи інакше, там, де було «на протязі», замінювали на «протягом», замість «У 1964 р. С. одержав» – «у тому ж році одержав…»

У двох місцях касації суд визнав недоведеним, що Св-й нібито передав документи М. Гориню, оскільки це не доведено…

Але, звісно, це не вплинуло на вирок – він залишився незмінний.

Справа № 16к 731

Вирок ухвалено за головуванням тов. Цупренка П. Г.

Доповідач т. Вронський А. С.

УХВАЛА

ім'ям Української Радянської Соціалістичної Республіки

Судова колегія в кримінальних справах Верховного суду
Української Радянської Соціалістичної Республіки
в складі:

Головуючого т. Кухаря А. В.

Членів суду тт. Вронського А. С. і Кузьмичевої Л. Ф.

За участю пом. прокурора УРСР тов. Аржанова П. С.

та адвоката т. Діденка В. В.

розглянула в судовому засідання 5 липня 1973 року кримінальну справу за кас. скаргами засудженого Світличного І. О. та в його інтересах адвоката Діденко В. В. на вирок судової колегії в кримінальних справах Київського обласного суду від 27 квітня 1973 року, яким –

СВІТЛИЧНИЙ Іван Олексійович, 20 вересня 1929 року народження, уроженець села Половинкіно Старобільського району Ворошиловградської області, українець, безпартійний, з вищою освітою, ніде не працював, раніше не судимий, засуджений –

за ч. 1 ст. 62 КК УРСР до семи років позбавлення волі у виправно-трудовій колонії суворого режиму з засланням на п'ять років.

Заслухавши доповідача члена суду Вронського А. С., пояснення адвоката Діденка В. В. в підтримання касаційних скарг, висновок пом. прокурора УРСР Аржанова П. С. про залишення касаційних скарг без задоволення, а вирок суду щодо Світличного – без зміни, Судова колегія, перевіривши матеріали справи, –

УСТАНОВИЛА :

Світличний визнаний винний в тому, що він, мешкаючи в м. Києві, під впливом ворожих націоналістичних переконань протягом 1962-1972 років з метою підриву і ослаблення радянської влади систематично проводив антирадянську агітацію і пропаганду шляхом виготовлення, зберігання і розповсюдження документів антирадянського наклепницького змісту, в яких порочив радянський державний і суспільний лад.

Так, в 1962 році Світличний одержав від мешканця м. Києва Антоненка-Давидовича Б. Д. рукописний документ Самброса антирадянського змісту під назвою «Щаблі (мій шлях до комунізму)», в якому під виглядом «спогадів» зводиться злісний наклеп, що порочить радянський державний і суспільний лад та політику КПРС і Радянського Уряду і став його поширювати

серед своїх знайомих, прізвища яких відмовився назвати і зберігав його до дня вилучення в 1965 році.

Протягом 1963-64 років Світличний скуповував у різних осіб антирадянську літературу, яку зберігав та розповсюджував серед своїх знайомих.

Так, у м. Львові він купив у гр. Драган Г. І. та іншої не названої ним особи журнали «Український засів», «Табор» (5 номерів за 1934, 1937 і 1938 роки), «Літературно-науковий вісник» (93 номери за 1923-1938 роки), «Термінар-1939», книжки – «Курс історії України» Д. Дорошенка, «Сучасні проблеми економіки України», «Скоропадщина» С. Доленго, «Кобзар і кобзарі», «Українські січові стрільці», «Берестейський мир», і підшивку газети «Народна справа».

Тоді ж купив у мешканця м. Києва Радзіховського Я. Р. журнали «Записки наукового товариства ім. Шевченка» (18 номерів за 1922-1937 роки).

В 1964 році з книжками «Курс історії України» та «Скоропадщина» ознайомив жителя м. Києва Череватенка Л. В.

У книжці «Курс історії України» фальсифікуються історичні події, пов'язані з встановленням Радянської влади на Україні, порочиться політика КПРС та Радянського уряду; відновлення Радянської влади після розгрому Денікіна наклепницьки характеризується як «нова московська окупація» України.

Книжка «Скоропадщина» своїм змістом спрямована на згуртування сил націоналістичної еміграції під гаслом «Самостійної України». В ній зводиться наклеп на Радянську владу і міститься заклик до боротьби з нею.

Світличний серед знайомих, яких не назвав, розповсюджував також книжку «Берестейський мир», написану в день 10-річчя з дня укладення ганебної угоди представниками Центральної Ради з австро-німецькими імперіалістами.

В цій книжці міститься наклеп на дії уряду РРФСР, Уряду УРСР та їх представників.

В 1964-1965 роках Світличний поширював серед своїх знайомих, яких не назвав, журнал «Український засів», який видавався українськими буржуазними націоналістами в тимчасово окупованому м. Харкові в 1942 році.

В цьому журналі вихваляються німецькі загарбники, які нібито принесли «визволення» Україні, водночас в них зводяться злісні наклепи на Радянську владу.

В 1964 році Світличний одержав від не названої ним особи два машинописні примірники частини антирадянської статті «Останній твір М. Хвильового», яка була надрукована в журналі «Український засів», і зберігав їх у себе до дня вилучення в 1965 році.

У 1964 році Світличний одержав він Антоненка-Давидовича і зберігав вірші Б. Катриченка антирадянського наклепницького змісту під назвами «Лист у невідоме», «Апеляція до майбутнього», «Бранка», «Хутір Михайлівський», які були вилучені в нього в 1965 році.

У тому ж році Світличний одержав від не названих ним осіб вірші антирадянського змісту анонімних авторів під назвою «На актуальну тему», в якому наклепницьки змальовується життя Радянського народу, робиться заклик до боротьби проти Радянської влади та Уряду, то такий, що починається словами «Піднявшись, падають вожді, неначе акції на біржі…», в якому зводяться наклепницькі вигадки на радянський державний і суспільний лад, національну політику і колгоспне життя нашої країни.

З метою розповсюдження дав переписати цього листа своїй сестрі Світличній і зберігав ці листи до дня їх вилучення у 1965 році.

У 1954 році Світличний одержав від свого знайомого Мамайсура Б. С. машинописні тексти його віршів антирадянського змісту. Тоді ж, з метою їх поширення записав їх зміст на магнітну плівку, серед них «Вожді», «Скарги», «Хом», «По-Леніну»,

«Демонстрація» і інші, в яких спотворено змальовується життя радянських людей, опорочуються наші державні економічні плани, соцзмагання, революційний порив робітничого класу в революції 1917 року і святкові демонстрації в сучасний період. Машинописні тексти цих віршів зберігав до дня їх вилучення в 1965 році, а записи на магнітну стрічку розповсюджував, знайомлячи з їх змістом Мовчана та інших, шляхом програвання стрічки на магнітофоні, і зберігав у себе до дня вилучення в 1972 році.

В другій половині 1964 року Світличний одержав від не названої ним особи статтю під назвою «З приводу процесу над Погружальським», в якій зводяться наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад, і наприкінці того ж року ознайомив з нею Доценко Р. І.

Восени 1964 року Світличний одержав від свого знайомого, якого не назвав, копію антирадянського програмного документа невідомого автора під назвою «Стан і завдання українського визвольного руху» («Неповні тези для обговорення»), в якому зводиться злісний наклеп на радянський державний і суспільний лад, політику КПРС. Містяться заклики до боротьби за так звану «Самостійну Україну», ліквідацію існуючого в СРСР державного і суспільного ладу шляхом легальних і нелегальних форм боротьби. Робляться установки на виховання кадрів, які б здійснювали таку боротьбу.

В цьому документі підкреслюється, що тактично найновішим є гасло боротьби під виглядом так званої «демократізації СРСР» і що під цим гаслом треба розгортати так званий «український визвольний рух». Згодом цей документ Світличний повернув особі, від якої одержав його.

Тоді ж, восени 1964 року від особи, яку не назвав, Світличний одержав так зване «клопотання» засудженого за антирадянську діяльність Караванського і розповсюджував його серед осіб, назвати яких відмовився, а також зберігав у себе вдома

три примірники до дня їх вилучення в 1965 році. В згаданому документі зводиться наклеп на існуючий в нашій країні державний і суспільний лад та національну політику КПРС і Радянського Уряду, на братню дружбу радянських народів.

Наприкінці 1964 року Світличний одержав від жителя м. Києва Череватенка Л. В. книжку під назвою «Махно» Ю. Петровича, видану в м. Львові в 1935 році, в якій зводиться наклеп на більшовизм, Червону Армію, російський народ, вихваляється контрреволюційна бандитська діяльність Махно і зберігав його до дня вилучення в 1965 році.

Тоді ж в кінці 1964 року Світличний одержав від Франко З. Т. три номери антирадянського націоналістичного журналу «Сучасність», який видається в Мюнхені антирадянським, націоналістичним виданням і ці журнали розповсюджував, даючи їх читати мешканцю м. Києва Доценку Р. І. і мешканцю м. Львова Осадчому М. Г. В цьому журналі з буржуазно-націоналістичних позицій робляться злісні наклепи на радянський державний і суспільний лад.

В 1963 році Світличний в м. Києві познайомився з громадянкою США Смішкевич Роксаною, яка перебувала в Радянському Союзі у складі персоналу американських виставок «Технічна криза США» і «Засоби зв'язку США», та домовився з нею про постачання йому літератури, яка видається за кордоном українською мовою..

На протязі 1964 року Світличний одержав від Смішкевич, або від неї через інших осіб ряд книг і збірок антирадянського змісту, які видані закордонними націоналістичними видавництвами, зберігав їх у себе та розповсюджував серед своїх знайомих. Зокрема, в 1964 році Світличний одержав від Смішкевич через не названу ним особу журнал антирадянського змісту «Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка», виданий в 1962 році в Парижі-Чикаго, у вигляді «Збірника про пошану українських вчених, знищених більшовицькою Москвою». Ав-

тори вміщених в збірнику статей намагаються обілити українських буржуазних націоналістів, при цьому вдаються до злісних наклепів проти КПРС, яка нібито проводить політику «знищення української культури». В збірці робляться заклики до боротьби за так звану «самостійну Україну».

Цю збірку Світличний зберігав, а потім весною 1965 року передав її через Доценко Гориню Б. М.

Тоді ж, в 1964 році Світличний одержав від Смішкевич через не названу ним особу книгу антирадянського змісту «Сучасна література в УРСР» І. Кошелівця (видавництво «Пролог» 1964 р.), в якій зводиться наклеп про те, що Україна в складі СРСР нібито перебуває в «колоніальному становищі», українська культура, зокрема література, начебто зазнає гоніння та переслідується. З націоналістичних позицій фальсифікується творчість радянських письменників і весь український літературний процес. Цю книжку Світличний зберігав у себе і ознайомив з її змістом Сандурського і Доценка, а потім передав через не названу особу Антоненко-Давидовичу.

Восени 1964 року Світличний одержав від Смішкевич книжки антирадянського змісту під назвами «Історія української літератури» (Нью-Йорк, 1964р.), Родзикевича, «Із під світу», Т. Осьмачки (Нью-Йорк, 1964 р.), та «Українська літературна мова, її виникнення й розвиток» В. Чапленка (Нью-Йорк, 1962 р.). Не дивлячись на те, що всі ці видання зводять наклеп на нашу державу, її лад і діяльність державних органів, Світличний зберігав їх до часу вилучення в 1965 році і знайомив з ними своїх однодумців, прізвища яких не назвав.

В цьому ж 1964 році Світличний одержав від Смішкевич через не названу ним особу книжку антирадянського змісту «Море житейське» О. Васильєвої (Нью-Йорк, 1962 р.) і статтю наклепницького характеру «Українська православна церква і екуменічний рух» М. Коршана.

В книжці «Море житейське» автор, описуючи події під час другої світової війни та наголошуючи на трагедії України, ототожнює німецьку окупацію з Радянською владою, яка нібито чинила терор проти українського народу. В статті «Українська православна церква й екуменічний рух» містяться наклепницькі вигадки націоналістичного спрямування, під виглядом заклику до об'єднання Української православної церкви, робиться наклеп на радянський державний та суспільний лад і пропагується ідея створення так званої «Соборної самостійної України». Цю книгу і статтю Світличний зберігав у себе до дня їх вилучення в 1965 році.

Восени 1964 року Світличний одержав від Смішкевич книжку антирадянського змісту «Панорама найновішої літератури в УРСР» І. Кошелівця («Пролог», 1963 р.), в якій зводяться наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад. Робиться спроба звести наклеп на політику КПРС і Радянського Уряду в галузі культурного будівництва. Зберігав цю книжку і давав читати своїм знайомим, яких не назвав.

В 1964 році Світличний одержав від Смішкевич через неназвану ним особу книгу антирадянського змісту під назвою «Вивід прав України» Б. Кравців (Нью-Йорк). Зберігав її у себе і давав читати різним особам.

В цій книжці надруковані «Універсал і платформа» так званої Української Головної Визвольної Ради 1944 року з закликом до боротьби проти СРСР за так звану «самостійну» Україну та ряд інших статей антирадянського, націоналістичного спрямування.

У грудні 1964 року Світличний одержав від Смішкевич книжку антирадянського змісту «Енциклопедія українознавства», в якій робляться наклепи на існуючий в нашій країні державний та суспільний лад, вихваляється діяльність закордонних націоналістичних центрів. Цю книжку Світличний зберігав у себе і давав читати Череватенку і Доценку.

На початку 1965 року Світличний одержав від Смішкевич через не названих ним осіб документи антирадянського змісту під назвою «документи українського комунізму» («Пролог», 1962 р.), «Україна і українська політика Москви», М. Прокопа («Сучасна Україна», Мюнхен. 1956 р.), «Українські культурні діячі УРСР 1920 – 1940р. р.» В. Петрова («Пролог» 1959 р.).

В передмові до брошури «Документи українського комунізму» доводиться, що комуністична ідеологія нібито ворожа українському народові, що «програма КПРС, це програма нового рабства». Вказується, що згаданий документ «буде корисним для тих, хто в радянських умовах не складе зброї і веде боротьбу проти здійснення нової програми КПРС».

В документі «Україна і українська політика Москви» розглядаються події на Україні і в СРСР в період 1931-1941 р. р. Автор зводить злісні наклепи на державний і суспільний лад СРСР, грубо фальсифікуючи історичні факти, намагається довести, що Україна нібито являє «колонію російського імперіалізму». Автор вбачає ідеалом суспільно-політичного успіху на Україні так звану «самостійну» Україну на капіталістичних засадах.

В брошурі «Українські культурні діячі Української РСР» 1920–1940 роки», автор тенденційно підібраними матеріалами намагається довести, що соціалізм нібито є ворог культури і прогресу. Ці документи Світличний зберігав, а потім передав своїм знайомим, яких не назвав.

Тоді ж, на початку 1965 року, Світличний одержав від не названих осіб документи антирадянського змісту під назвою «Промова Дуайта Ейзенхауера, 34-го президента США, при відкритті пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні в суботу 27-го червня 1964 року», в якій містяться злісні наклепи на існуючий в нашій країні державний і суспільний лад, комуністичне будівництво, тощо! Фотокопії статті «Відкритий лист до письменниці Вільде», автором якого є український буржуазний націоналіст Рахманний. В цій статті зводяться злісні наклепи на радянську

дійсність, політику КПРС і радянського уряду щодо національного питання.

Світличний ці документи зберігав у себе вдома, а потім передав своїм знайомим, яких не назвав.

Навесні 1965 року Світличний від неназваної ним особи одержав машинописний текст документу антирадянського змісту під назвою «Відповідь українців, що живуть у США, на листа українських радянських діячів культури», в якому зводяться наклепницькі вигадки на державний та суспільний лад в СРСР, на КПРС та її національну політику. Цей документ Світличний зберігав у себе до дня його вилучення в 1965 році.

В першій половині 1965 року Світличний від особи, яку він не назвав, одержав машинописний документ антирадянського змісту під назвою «Що таке український націоналізм», в якому вихваляється антирадянська діяльність буржуазних націоналістів, робляться наклепницькі вигадки щодо розв'язання національного питання в СРСР, зберігав його у себе, робив літературну правку і передав особі, яку не назвав.

У 1965-1966 роках Світличний одержав від Дзюби І. М. й іншої, не названої ним особи, документи наклепницького змісту у вигляді машинописних текстів промов Дзюби 15 січня 1965 року на вечорі, присвяченому 30-річчю від дня народження В. Симоненко, та 29 вересня 1966 року на неофіційному мітингу в Бабиному Яру, в яких зводяться наклепницькі вигадки на радянський державний та суспільний лад і національну політику Радянського Уряду. В них стверджується, що в нашій країні нібито занепадає та вироджується мораль і громадське життя, теорія нібито відірвана від реальності та практики громадського життя, що в нашій країні мають місце факти «штучного підживлення антисемітизму».

В 1965 р. Світличний два примірники тексту виступу Дзюби на вечорі пам'яті В. Симоненко розповсюдив – поштою направив мешканцю м. Львова Косіву М. В., а також передав один

громадянину Канади Колясці І. В. та зберігав у себе до дня вилучення в 1972 році.

В 1965 році Світличний одержав від Холодного М. К. вірші наклепницького змісту «Сьогодні у церкві коні», «Дядько має заводи і фабрики», «В чиїх вертепах тільки ми не грали», «Як вам живеться, вуйче», та інші, в які вніс корективи літературного характеру, організував розмноження на друкарській машинці і розповсюджував серед осіб, яких не назвав, а частину машинописних та рукописні тексти зберігав до дня вилучення їх в 1965 році.

В цих віршах зводяться наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад.

Як зазначив суд у вироку, за вчинення наведених злочинів Світличний був заарештований у вересні 1965 року і оскільки він свою вину не заперечував та каявся, що більше не буде займатися подібною діяльністю, справа відносно нього була переведенням закрита.

Не дивлячись на це, Світличний не припинив своєї злочинної діяльності.

Так, в 1966-68 роках Світличний, від не названих осіб, одержав вірші антирадянського змісту під назвою «Піднімайтесь всі, хто чесні» і «До совісті віку» та зберігав їх до дня обшуку в 1972 році.

У вірші «Піднімайтесь всі, хто чесні» наклепницьки замальовується життя Радянської України, робиться спроба довести, що в нашій країні нібито існують безпідставні переслідування громадян, міститься заклик до боротьби проти існуючого в СРСР державного і суспільного ладу.

У вірші «До совісті віку» автор зводить наклеп на радянський державний і суспільний лад, наклепницьки змальовує нашу дійсність.

В той же час Світличний одержав від не названої ним особи документ антирадянського, націоналістичного змісту під на-

звою «В масках епохи» В. Хмурого, Ю. Дивнича і Е. Блакитного, в якому під виглядом дослідження творчості актора Гірняка зводяться злісні наклепи на діяльність Комуністичної партії та Радянського Уряду.

В 1967 році Світличний від не названої ним особи одержав скарги засуджених за антирадянську діяльність Лук'яненка, Кандиби та інших, систематизував їх, організував друкування і написавши до них передмову наклепницького змісту поширив серед знайомих, а також надіслав у різні офіційні органи.

У передмові до цих документів: робиться спроба показати, що на Україні начебто існують беззаконні переслідування громадян; беруться під захист особи, засуджені за антирадянську діяльність; стверджується, що під час розслідування справ слідчі і судові органи вдаються до незаконних методів слідства і фальсифікації.

У заяві Кандиби наклепницьки стверджується, що Радянська Україна нібито знаходиться в «підневільному ярмі».

Згаданий документ потрапив за кордон і в 1968 році був опублікований націоналістичним видавництвом «Сучасність» в Мюнхені, під назвою «Українські юристи під судом КДБ», а згодом був передрукований видавництвами Англії та США і використовується в проведенні ворожої пропаганди проти Радянського Союзу.

З приводу виготовлення цього документа Світличний мав розмову з Дзюбою, у якого під час обшуку в 1972 р. вилучено один примірник такого документу, а в 1967 році ознайомив з ним Франко З. Шість примірників – частину тексту і передмови Світличний зберігав у себе і вони вилучені в 1972 році. Один примірник передмови з рукописним доповненням і правками в тому ж році вилучені в сестри Світличного.

В 1967 р. Світличний через не названу ним особу одержав від Гориня М. М., який перебував тоді в ув'язненні, документи антирадянського змісту у вигляді заяви на адресу депутата Вер-

ховної Ради СРСР О. Гончара та під назвою «З приводу статті К. Гжибовського». В заяві зводиться злісний наклеп на Радянську дійсність. В статті «З приводу ст. К. Гжибовського» автор намагається реабілітувати націоналістичну контрреволюцію січових стрільців, вихваляє антирадянську діяльність контрреволюційних сил на Україні, робить спробу довести , що український народ нібито поневолений. Ці документи Світличний зберігав у себе до дня їх вилучення в 1972 році.

В той же час Світличний від не названої особи одержав машинописний текст оповідання під назвою «Вустина смерть», у якому містяться наклепи на державний і суспільний лад, наклепницьки змальовується життя колгоспників як «злиденне безправне і безпросвітне», і зберігав його до дня вилучення в 1972 році.

В другій половині 1968 року Світличний одержав через свою сестру Світличну Н. О. від раніше двічі судимого за антирадянську діяльність та засудженого в 1972 році втретє за таку ж діяльність Шумука Д. Л. документ антирадянського змісту, що починається словами: «дорогі друзі», в якому викладаються міркування та настанови з питань боротьби проти Радянської влади.

В ньому містяться заклики до інтелігенції перейти на легальний шлях боротьби проти існуючого в країні державного та суспільного ладу, який він називає «чорними силами реакції». Радить до цього закріплюватися у всіх ланках культури, мистецтва, літератури і науки. Примірник цього документу, переписаний сестрою, Світличний зберігав до дня вилучення в 1972 році.

В 1968 році Світличний, дізнавшись, що Шумук ще під час перебування в місцях ув'язнення писав «спогади», які в нього були вилучені адміністрацією колонії, заохочував його відновити ці записи, пообіцявши свою допомогу щодо редагування.

Після цього, з 1969 року до дня арешту Світличний одержував від Шумука по частинах ці «спогади» під назвою «Оповідання про пережите» антирадянського наклепницького змісту і реда-

гував їх стилістично і щодо змісту, радив, щоб автор ширше подавав фактичний матеріал, опис і психологічний стан людей, та організував розмноження його через своїх знайомих Антонюка і Селезненка.

Примірник частини цих спогадів Світличний зберігав у себе, і його було вилучено під час обшуку в 1972 році.

Восени 1968 року Світличний одержав від мешканця м. Львова Осадчого М. Г., судимого за антирадянську діяльність, документ наклепницького змісту під назвою «Більмо», відредагував його і дав поради авторові щодо подальшої роботи над ним.

Одержавши весною 1969 року вдруге вже перероблений примірник цього документа, Світличний з ним ознайомився і через свою сестру організував розмноження його на друкарській машинці, а тоді розповсюдив – один примірник передав сестрі, один надіслав до редакції журналу «Дніпро», а інші повернув авторові.

Потрапивши за кордон, цей документ широко використовувався буржуазною пропагандою в підривній роботі проти СРСР.

В 1966–1969 роках Світличний одержав від Холодного М. К. машинописні тексти його віршів, які зброшурував в нелегальні збірки «Крик з могили» і «Вибрані поезії», а потім розповсюджував їх. Два примірника збірки «Крик з могили», Світличний у 1969 році дав мешканцю м. Києва Бондарчуку В. Г, а третій примірник та один примірник збірки «Вибрані поезії» зберігав у себе до дня вилучення в 1972 році.

В ці збірки ввійшли вірші «Привид», «Товаришам з тюрми», «Монолог І. Франка», «Собаки», «Колгоспівські частівки», «Сьогодні у церкві коні ночують і воду п'ють» та інші, в яких зводиться наклеп на радянський державний та суспільний лад.

На початку березня 1969 року Світличний одержав від свого знайомого фотокопію антирадянської книги А. Авторханова

«Технология власти», в якій фальсифікується історія КПРС, зводиться наклеп на діяльність КПРС та Радянського Уряду по комуністичному будівництву, на зовнішню та внутрішню політику Радянської держави, фальсифікується положення наукового комунізму, пропагуються контрреволюційні теорії та зберігав його у себе, а також розповсюджував. Частину першу фотокопії цього документа йому згодом повернули і він передав її своєму двоюрідному братові Світличному І. В., щоб передати іншій особі, але останній не встиг виконати це прохання і згадана частина документа була вилучена під час обшуку в 1969 році.

Наприкінці 1969 року Світличний одержав від Гориня Б. М. рукопис і три примірники машинописного тексту його наклепницького змісту документу «І я тобі свій дух причалю», в якому під виглядом висвітлення творчості Осадчого вихваляється антирадянська дійсність, порочиться радянський державний і суспільний лад.

На протязі 1960–1971 років Світличний одержував від мешканця м. Києва Стуса В. С. його вірші антирадянського наклепницького змісту під назвою: «Ось вам сонце…», «Колеса глухо стукотять…», «Марко безсмертний…», «Їх було двоє…», «Напередодні свята…», «Сьогодні свято…», «В період розгорнутого…», «Не можу я без посмішки Івана…», «Звіром вити, горілку пити…», «Дождь нам…», «Отак живу, як мавпа…», «Розмова…», «Балухаті мистецтвознавці…», «Якийсь це час…», «Ідуть три циганки…», «У Мар'їнці стоять кукурудзи…», в яких зводить наклеп на заходи КПРС і Радянського Уряду, пов'язані з святкуванням 100-річчя з дня народження засновника Радянської держави, на радянську соціалістичну демократію, на радянський державний лад.

Ці і інші вірші Стуса Світличний одержував як у вигляді нелегальних збірок під назвою «Веселий цвинтар» і «Зимові дерева», а також окремо.

Світличний організовував друкування п'яти примірників цих віршів, а потім передав їх Стусу, залишивши собі один примірник.

В 1971 році він дав Франко З. читати збірку «Зимові дерева» а з окремими віршами знайомив різних осіб, яких не назвав.

В 1970–1971 роках Світличний із збірки «Зимові дерева» вибрав окремі вірші і зробив з них добірку, після чого повернув Стусу збірку та зберігав у себе разом зі збіркою «Веселий цвинтар» і новою складеною ним збіркою віршів Стуса, що починається словами «Самота – самоти…». Ці збірки зберігав у себе дома до дня їх вилучення в 1972 році.

В 1971 році Світличний ознайомився у не названої ним особи з антирадянським документом В. Мороза «Хроніка опору», зробив з нього виписки і зберігав їх у себе. В тому ж році із змістом згаданого документа ознайомив Антонюка Зіновія.

В липні 1970 року Світличний одержав від Осадчого М. Г. збірку його віршів антирадянського змісту під назвою «К ос єго», в якій пропагується ідеологія українського буржуазного націоналізму, робляться наклепницькі вигадки, що порочать радянський, державний і суспільний лад. В тому ж році він давав цю збірку читати Боднарчуку, а потім зберігав її у себе на квартирі до дня її вилучення в 1972 році.

В тому ж 1970 році Світличний одержав від не названої ним особи машинописний текст документа В. Чорновола під назвою «Що і як обстоює Б. Стенчук», в якому, захищаючи ворожі положення документа Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація», автор зводить наклеп на радянський державний і суспільний лад, фальсифікує процес комуністичного будівництва в СРСР і стверджується, що на Україні нібито проводиться політика «національного погромництва» тощо.

Цей документ Світличний зберігав до дня вилучення в 1972 році.

Наприкінці 1970 року Світличний одержав від Рубана В. Ф. машинописний текст його твору під назвою «Помирав уражений проліском сніг», в якому містяться злісні наклепи на радянську дійсність, національну політику КПРС та Радянського уряду, дискредитуються державні установи та організації, а також автор намагається довести необхідність заміни існуючого ладу шляхом повстання.

В 1971 році Світличний цей документ передав Дзюбі І. М.

В період 1970-1971 років Світличний одержав від Калинця І. М. збірки його віршів під назвою: «Підсумовуючи мовчання», «Спогади про світ», «Вікно для княжни».

В збірці «Підсумовуючи мовчання», яка присвячена засудженому за антирадянську діяльність В. Морозу, у циклі «Тренос» автор оплакує Мороза та інших, висловлює почуття ненависті не тільки до радянського суспільного ладу, адміністративних органів, але й до самої Радянської України.

В збірці «Віно для княжни» вихваляється діяльність осіб, що виступають проти Радянської влади, проповідується націоналістична ідеологія.

У циклі «Пригублення розгубленості» збірки «Спогад про світ» проводиться ідея створення так званої «самостійної» України, робиться заклик змінити існуючий на Україні державний і суспільний лад, «визволити» Україну.

Ці збірки Світличний зберігав у себе до дня їх вилучення в 1972 році.

В 1970–1971 роках Світличний одержав від Сверстюка Є. О. його документи наклепницького змісту під назвами: «Остання сльоза», «На мамине свято», «Іван Котляревський сміється» і зберігав їх до дня вилучення в 1972 році.

На прохання Світличного останні два твори були віддруковані на його друкарській машинці сестрою Світличного Н. О.

В документі «Остання сльоза», автор відриваючи творчість Т. Г. Шевченка від соціального грунту й конкретно-історичної

дійсності, з буржуазно-націоналістичних позицій тлумачить його твори, переносить висловлену в них картину порядків, насаджених царизмом на радянську дійсність, висловлює ідеї, спрямовані на підрив дружби українського і російського народів.

В творі «На мамине свято» наклепницьки стверджується, що соціалізм, який по конституції проголосив рівноправність жінки з чоловіком, фактично нібито ще більше пригнобив жінку і зробив її більш нерівноправною, ніж вона була до революції.

В творі «Іван Котляревський сміється» автор зводить злісні наклепи на радянський державний та суспільний лад, на братню дружбу українського і російського народів.

На початку 1971 року Світличний одержав під Плюща Л. І. машинописні тексти документів антирадянського змісту під назвою «Обмолвки реакции» і «Наследники Сталина» та зберігав їх у себе на квартирі до дня їх вилучення в січні 1972 року.

В цих документах під виглядом аналізу творів Кочетова «Чего же ты хочешь? и Шевцова «Во имя отца и сына» зводиться злісний наклеп на існуючий в нашій країні державний і суспільний лад, на політику КПРС в галузі національних, культурних і міжнародних відносин.

В документі «Обмолвки реакции», крім того, міститься заклик до боротьби з існуючим в нашій країні державним і суспільним ладом.

Влітку 1971 року Світличний одержав від Осадчого М. Г. машинописний текст наклепницького документа під назвою «Шестидесяті роки нашого століття» і зберігав його у себе на квартирі до дня вилучення в 1972 році.

В цьому документі під виглядом аналізу віршів А. Пашко наклепницьки стверджується про нібито існуючі незаконні переслідування українців, що українська нація нібито пригноблена. З ворожих позицій замальовується положення сучасної України в складі СРСР.

В першій половині 1971 року Світличний одержав від особи, яку не назвав, документ під назвою «Слово нації», в якому зводяться наклепницькі вигадки, що порочать державний і суспільний лад, національну політику КПРС та Радянського Уряду, відстоюється шовіністично расистські концепції. За своїм змістом цей документ спрямований на підрив національної єдності радянського народу.

На прохання Світличного на його друкарській машинці було виготовлено два примірники цього твору, з яких один Світличний взяв собі, а другий – особа, яка його друкувала та зберігав його до дня вилучення в 1972 році, маючи намір написати на нього і розповсюдити «відповідь». Згодом з цим твором ознайомив Антонюка.

В той же час переписав так звані «замечания» на документ «Слово нації» під назвою «Меланхолические предварительные замечания первопечатника» антирадянського змісту і зберігав його до дня вилучення в 1972 році.

В тому ж 1972 році Світличний одержав від Стуса В. С. документ під назвою «Феномен доби», редагував його і давав поради і зауваження автору, щодо переробки цього документу. Перероблений варіант Стус знову приніс Світличному, і він був вилучений у нього в 1972 році. В цьому документі під виглядом дослідження творчості П. Тичини читачеві нав'язуються антирадянські, націоналістичні погляди і уявлення щодо оцінки творчості поета, робиться спроба довести шкідливість принципу партійності в літературі, нав'язуються спотворені погляди на колективізацію сільського господарства, зводяться наклепи на політику КПРС та Радянського Уряду.

Тоді ж, в 1971 році Світличний одержав від не названої ним особи 16 та 17 номери нелегального журналу «Хроника текущих событий», в яких вміщені статті із злісними наклепами, що порочать радянський державний та суспільний лад, стверджується, що в Радянському Союзі нібито відсутні політичні свободи, не-

винно переслідуються радянські люди. Ці номери журналу Світличний зберігав деякий час, давав для ознайомлення Плющу, а потім повернув тій же не названій ним особі.

У грудні 1971 року Світличний одержав від Стуса В. С. наклепницького змісту документ, написаний ним у вигляді листа до ЦК КП України та Президії спілки письменників України, в якому порочиться державний і суспільний лад, наклепницьки змальовується становище сучасної української літератури. Цей документ Світличний давав читати Франко З. Т. і зберігав у себе до 1972 року.

У зв'язку з поширенням за кордоном наклепницьких вигадок про нібито існуючу в СРСР політику «русифікації» і про так звану «опозицію» до цієї політики, одним з авторитетів якої вважався Світличний, до нього приїздили різні іноземці, щоб сконтактуватися і обмінятися інформацією щодо антирадянської діяльності закордонних націоналістичних організацій та такої ж діяльності окремих осіб в СРСР, а також одержати наклепницьку інформацію для використання її в підривній роботі проти СРСР.

Світличний декого з іноземців інформував про долю осіб, засуджених за антирадянську діяльність, місця їх перебування, виготовлення та розповсюдження антирадянської літератури та інші відомості і одержував від них грошу, або речі для засудження та їх родин. Для тієї ж мети одержував кошти з так званої «громадської каси», яку вела Франко З. Т.

Так, в липні 1970 р. Світличний в м. Києві зустрівся з громадянином США Григорчуком, який перебував на Україні, під виглядом туриста, по завданню одного з керівників антирадянської молодіжної націоналістичної організації «Пласт» і збирав інформацію для використання її в підривній діяльності проти СРСР.

Під час зустрічі Світличний інформував Григорчука про наявність в обігу нелегальної літератури, в тому числі твори Сверстюка «Іван Котляревський сміється», про місця перебування засуджених за антирадянську діяльність Мороза, Каравансько-

го та інших, повідомив хто має звільнитися з ув'язнення і інші дані. Згодом одержав від Григорчука як подарунок, шерстяний светр.

Влітку 1970 року в м. Києві Світличний зустрівся з громадянином США, причетним до діяльності, ОУН ЗЧ Реймаровичем Зеноном і обмінявся з ним інформацією про доцільність друкування за кордоном літератури, яка нелегально поширюється «самвидавом». Тоді ж Світличний розповів йому про долю осіб, засуджених за антирадянську діяльність.

В листопаді 1971 року Світличний в м. Києві під час зустрічі з громадянкою Канади Ключко-Франко Г. І. інформував її про долю звільненого з місць ув'язнення Шухевича-Березінського Ю. Р. – сина одного з колишніх керівників оунівського підпілля, а також про Строкатову – дружину засудженого за антирадянську діяльність Караванського. Тоді ж одержав від Ключко 300 крб. для осіб, засуджених за антирадянські злочини.

Навесні 1970 року Світличний, знаючи про видання нелегального антирадянського журналу «Український вісник», серед своїх знайомих з'ясовував, де можна придбати цей журнал, щоб передати Коцуровій Ганні на її прохання. Згодом Антонюк З. П. передав фотоплівку з текстом згаданого журналу Коцуровій. Остання вивезла її до ЧССР, а потім плівку було переслано на Захід, де «Український вісник» було видано в націоналістичній пресі і він використовувався в ідеологічній боротьбі проти СРСР. Цими діями Світличний сприяв в нелегальній передачі антирадянського документу за кордон.

В 1971 році Світличний передав фотоплівку з текстом так званого «Словника рим» Коцуровій Ганні, автором якого є засуджений за антирадянську діяльність С. Караванський.

Частину фотоплівки Коцурова вивезла за кордон, а частину передала 1 січня 1972 року в м. Києві емісару ЗЧ ОУН бельгійцю Добошу, який мав намір вивезти її на Захід з метою використання в проведенні антирадянської діяльності.

31 грудня 1971 року і 1 січня 1972 Світличний в м. Києві зустрівся з громадянином Бельгії Добошем Ярославом, що прибув до СРСР з завданням ЗЧ ОУН, з метою зібрати інформацію для використання її в підривній роботі проти СРСР.

Під час цих зустрічей Світличний інформував Добоша про осіб, заарештованих і засуджених за антирадянську діяльність: Шухевича, Березінського, Резнікова, Притику, Строкатову, Караванського, Мороза та інших, про обставини арешту декого з цих осіб, розповів про розповсюдження на Україні антирадянських та наклепницьких документів «Більмо» Осадчого, «Дорога на Голгофу» Сокульського, так званого «Українського вісника» та інших, про доцільність вивезення за кордон так званого «Словника рим» Караванського та іншу інформацію, від свого імені радив звернуться у м. Львові до Чорновола за останнім випуском «Українського вісника», щоб вивезти його за кордон. Тоді ж одержав від Добоша 40 крб.

Засуджений Світличний в касаційній скарзі не заперечує, що він займався виготовленням, розповсюдженням та зберіганням різних документів та літератури, яка містить в собі наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад, однак стверджує, що окремі його дії не вірно розцінені судом.

Зокрема, засудження доводить, що у ряді випадків органи попереднього слідства і суд його особисті пояснення витлумачили однобічно і тому невірно зроблений у вироку висновок про те, що він поширював спогади Самброса «Щаблі», книжку «Берестейський мир», твори Мамайсура, статті «Промова Дуайта Ейзенхауера» та «Відкритий лист до письменниці Вільде», статтю «Що таке український націоналізм», ряд віршів М. Холодного, скарги Лук'яненка, Кандиби та інших та його передмова до них, повість «Більмо» Осадчого, фотокопію книги Авторханова «Технология власти», знайомив Плюща зі змістом 16 та 17 номерів журналу «Хроника текущих событий», статтями «Хроніка опору» В. Мороза та «Слово нації» давав знайомитися З. Анто-

нюку та іншим. Просить виключити з вироку вказівку про те, що він займався розповсюдженням названих документів.

Засуджений в скарзі також доводить, що по справі не доведено і він особисто не підтверджував, що в 1965 році одержав від Смішкевич через не названих ним осіб книжки антирадянського характеру під назвою «Документи українського комунізму», «Україна і українська політика Москви « та «Українські культурні діячі УРСР 1920–1949 р. р.» та що ці книжки передавав своїм знайомим, яких не назвав та просить виключити з вироку і цю вказівку.

Вважає, що при редагуванні творів М. Осадчого «Більмо», В. Стус «Феномен доби» та спогадів Д. Шумука «Оповідання про пережите» він не вносив в них антирадянський зміст, а намагався пом'якшити їх спрямованість. В період знайомства та зустрічі з іноземцями ніяких серйозних антирадянської спрямованості питань не обговорював. Просить врахувати наведене, що він засуджує свої дії, як помилкові, внести відповідні зміни до вироку та по можливості пом'якшити покарання.

Адвокат Діденко В. В. в касаційній скарзі просить вирок відносно Світличного змінити, врахувавши, що злочин він вчинив вперше, в переважній більшості епізодів визнав себе винним і кається, та що його вина в тому, що розповсюджував клопотання засуджених за антирадянську пропаганду Караванського і інших засуджених, організував передачу Коцуровій фотоплівки з антирадянським змістом журналу «Український вісник», що передав за кордон зі своєю передмовою скарги засуджених за антирадянську діяльність Лук'яненко Кандиби і інших, а також, що одержав від Гориня Б. М. рукопис його твору «І я тобі свій дух причалю», не доведена, пом'якшити покарання.

Касаційні скарги підлягають задоволенню частково.

Вина засудженого Світличного в тому, що він з метою підриву Радянської влади на протязі 1962–1972 років систематично виготовляв, зберігав і розповсюджував різні документи, що

порочать радянський державний і суспільний лад, а так само з цих міркувань мав зустрічі з іноземцями, доведено крім його особистих пояснень на попередньому слідстві і в суді про обставини вчинення злочину і визнання себе винним в цілому ряді епізодів, показами свідків про антирадянську діяльність Світличного, речовими доказами, висновком експертиз та іншими матеріалами справи, яким суд дав вірну оцінку.

Так, засуджений Світличний, будучи допитаний на попередньому слідстві і в суді по суті пред'явленого йому обвинувачення і, визнаючи себе частково винним, показував, що в більшості своїй факти виготовлення, зберігання і розповсюдження документів, що порочать радянський державний і суспільний лад мали місце. Дав докладні пояснення про обставини вчинення злочину.

Даючи показання про мету і обставини вчинення злочину після 1966 року (тобто після звільнення його з-під варти за антирадянську діяльність до 1966 року) Світличний пояснював, що згадану злочинну діяльність він проводив на ґрунті незадоволення станом радянського, державного, суспільного та культурного будівництва, вважаючи, що демократія в нашій країні начебто «обмежена», а в галузі культури вона нібито «зовсім занепала».

Про спрямованість дій Світличного на підрив і ослаблення Радянської влади свідчить зміст документів, які були вилучені у нього під час обшуку, в окремих з яких містяться прямі заклики до боротьби проти існуючого в СРСР державного і суспільного ладу.

Про це також свідчать і ті обставини, що Світличний не тільки сам займався злочинною діяльністю, але й заохочував інших осіб до написання антирадянської літератури, давав їм поради з приводу цього, обговорював зміст та редагував документи такого спрямування, тощо. Підтримував зв'язки з особами, засудженими за антирадянську діяльність, подавав їм моральну

і матеріальну допомогу, зустрічався з емісарами антирадянських, націоналістичних організацій, інформував їх про виготовлення антирадянської літератури та повідомляв дані, які за кордоном використовувалися в антирадянській наклепницькій пропаганді.

Твердження засудженого Світличного в касаційній скарзі про те, що під час зустрічі з іноземцями він не був обізнаний, що вони є емісарами закордонних антирадянських націоналістичних організацій та, що розмова з ними відбувалася на теми, що не можна віднести до антирадянської діяльності, не ґрунтуються на матеріалах справи.

Так, засуджений Світличний, будучи допитаний 16 лютого 1973 р. (т. 3, с. с. 337) показав, що 31 грудня 1971 року він зустрівся з Добошем Ярославом, який, приїхав як турист. При зустрічі Добош, йому Світличному, розповів, що він з Бельгії і має відношення до діяльності за кордоном української націоналістичної еміграції. В цих переказах Світличний визнав, що він інформував Добоша про осіб і місце їх перебування, заарештованих і засуджених за антирадянську діяльність, повідомив про розповсюдження антирадянських документів. Обговорював доцільність публікації окремих творів в націоналістичній пресі. Визнавав, що він дав раду Добошу, до кого слід звернутися у м. Львові, щоб одержати «Український вісник» і, після цієї розмови Добош дав йому 40 крб.

Під час цього допиту Світличний визнав і факт зустрічі з іноземцями Рейнаровичем, Зеноном, Григорчуком та Ключко-Франко й обмін з ними питаннями на антирадянську тему.

Про антирадянську спрямованість зустрічей Світличного з іноземцям свідчать і покази свідків Франко З. Т., Селезненка та інші матеріали справи.

Не можна погодитися з доводами в скаргах про те, що по справі не доведено, що Світличний поширював такі антирадянські документи як спогади Ю. Самброса «Щаблі», віршів Мамай-

сура, статті «Промова Дуайта Ейзенхауера», «Відкритий лист до письменниці Вільде», «Що таке український націоналізм», віршів Холодного, скарг Лук'яненка, Кандиби та інших, повісті М. Осадчого «Більмо», творів: В. Мороза «Хроніка опору» та «Слово нації», Д. Шумука «Оповідання про пережите», В. Стуса «Феномен доби» та словника Караванського.

Суд вірно оцінив зібрані по справі докази в цій частині звинувачення та обґрунтовано прийшов до висновку, що засуджений Світличний своїми діями приймав заходи до поширення цих документів наклепницького характеру, з метою опорочити радянський державний і суспільний лад.

Не заперечував вини в цьому і засуджений Світличний, будучи допитаним на попередньому слідстві і в суді.

Вірно суд прийшов до висновку, що засуджений Світличний лише з метою поширення наклепницьких вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад, редагував твори повість М. Осадчого «Більмо», спогади Д. Шумука «Оповідання про пережите», і статтю В. Стуса «Феномен доби».

Світличний не заперечує самого факту редагування цих творів.

Як встановлено по справі, то і після редагування згаданих творів Світличним їх антирадянський наклепницький напрямок не змінився, що спростовує твердження в скаргах про відсутність в діях Світличного при редагуванні творів М. Осадчого «Більмо», спогадів Д. Шумука «Оповідання про пережите», статті В. Стуса «Феномен доби» мети поширення вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад.

Проте, Судова колегія вважає, що по справі не зібрано достатню кількість доказів вини Світличного в поширенні книги «Берестейський мир» і книги Авторханова «Технология власти» та 16 і 17 номерів журналу «Хроника текущих событий».

Як видно з вироку, судова колегія в кримінальних справах Київського обласного суду, стверджуючи про доведеність вини

Світличного в тому, що він не тільки зберігав згадані твори антирадянського змісту, але і розповсюджував їх, послалися лише на його покази на попередньому слідстві і в суді.

Між тим з протоколу судового засідання (т. 10 с. с. 281, 303, 304, 312) видно, що засуджений Світличний в розповсюдженні цих, антирадянського змісту творів винним себе не визнавав і дав пояснення, які не були спростовані судом.

Також не доведено, що засуджений Світличний своїми діями сприяв в нелегальній передачі за кордон через гр. ЧССР Коцурову Ганну фотоплівки з текстом нелегального журналу «Український вісник». Засуджений Світличний винним себе в цьому не визнав.

Будучи допитаною в суді, Коцурова показала, що фотоплівку з текстом журналу антирадянського змісту «Український вісник» вона одержала від Антонюка.

Сам Антонюк в судовому засіданні не допитаний і в нього не з'ясовано, за чиєю пропозицією він передав цю плівку Коцуровій, чи може це його особиста ініціатива.

Не зібрано достатню кількість доказів, що Світличний одержав книги антирадянського змісту під назвою «Документи українського комунізму», «Україна і українська політика Москви» та «Українські культурні діячі УРСР 1920–1940 р.р.» від Смішкевич. Суд обґрунтував це виключно на його особистих показах.

Проте, як видно з протоколу судового засідання (т. 19, с. с. 228), Світличний не визнавав, що названі документи він одержав від Смішкевич. Оспорює цю обставину він і в касаційній скарзі.

Інших доказів про те, що ці документи Світличний одержав від Смішкевич, по справі немає.

При наявності таких доказів по справі Судова Колегія вважає необхідним виключити з вироку висновки про те, що Світличний займався розповсюдженням творів антирадянського змісту під

назвою «Берестейський мир», «Технология власти» Авторханова, 16 і 17 номерів журналу «Хроника текущих событий», сприяв в передачі Коцуровій фотоплівки журналу «Український вісник» та що антирадянські книги під назвою «Документи українського комунізму», «Україна і українська політика Москви», «Українські культурні діячі УРСР 1920–1940 р. р.) одержав від Смішкевич.

Інші дії засудженого по характеру злочинного зв'язку з Смішкевич судом оцінені вірно.

Будучи допитаним на попередньому слідстві та в суді, Світличний визнав, що він після знайомства в 1963 році з гр. США Смішкевич Роксаною, домовився з нею про постачання йому літератури, яка видається за кордоном українською мовою, що після цього протягом 1964–1965 років одержав від неї особисто та через інших осіб ряд книг і збірок антирадянського змісту, що видавалися закордонними націоналістичними організаціями, зберігав їх у себе та розповсюджував серед своїх знайомих.

Про те, що Світличний з метою проведення антирадянської пропаганди давав знайомитися з цими творами своїм знайомим, підтвердили в судовому засідання свідки Сандурський, Франко, Горинь, Доценко та інші.

Антирадянський зміст творів одержаних Світличним від Смішкевич стверджується і висновком експертиз.

При наявності таких доказів по справі суд зробив обґрунтований висновок, що Світличний з метою підриву Радянської влади виготовляв, зберігав і поширював різні документи, що порочать державний і суспільний лад.

Такі дії Світличного за ч. I ст. 62 КК УРСР кваліфіковані вірно і покарання йому суд призначив з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпечності вчинених злочинів та даних про його особу, яка характеризується з негативного боку.

Так, з матеріалів справи видно, що Світличний за антирадянську діяльність в 1965 році був притягнутим до кримінальної відповідальності.

Оскільки він визнав себе винним і запевнив, що подібною діяльністю більше займатися не буде, справа відносно нього переведенням буде закрита.

Однак, як видно з матеріалів справи Світличний з цього для себе певного висновку не зробив, а продовжив злочинну діяльність.

Тому підстав для пом'якшення йому покарання немає.

Виходячи з наведеного та керуючись ст. ст. 363, 354 КПК УРСР Судова Колегія в кримінальних справах Верховного суду УРСР, –

УХВАЛИЛА:

Касаційні скарги засудженого Світличного І. О. та в його інтересах адвоката Діденко В. В. частково задовольнити, вирок судової колегії в кримінальних справах Київського обласного суду від 27 квітня 1973 року відносно Світличного І. О. змінити, виключити з вироку вказівку про те, що Світличний займався розповсюдженням творів антирадянського змісту, під назвою: «Берестейський мир», «Технология власти» Авторханова, 16 і 17 номери журналу «Хроника текущих событий», сприяв в передачі Коцуровій фотоплівки з текстом журналу «Український вісник», що антирадянські документи під назвою «Документи українського комунізму», «Україна і українська політика Москви» та «Українські культурні діячі УРСР 1920–1940 р. р.» одержав від Смішкевич.

В решті касаційні скарги залишити без задоволення, а вирок суду відносно Світличного Івана Олексійовича – без змін.

Головуючий	Кухар
Члени суду	Вронський, Кузьмичева
Згідно: член Верховного суду УРСР	Вронський

По суті Ухвали:

Спогади Самброса потрактовано як «документ – злісний наклеп». До антирадянської літератури віднесено «Записки НТШ», «Літературно-науковий вісник», «Курс історії України» Д. Дорошенка, текст М. Хвильового і навіть брошура «Кобзар і кобзарі».

Антирадянські вірші – В. Стуса, Б. Мамайсура, М. Холодного, І. Калинця, журнали «Сучасність», Тодось Осьмачка… Словом, все, що українське – «від лукавого», націоналізм.

До чорного списку потрапив навіть Йосип Гірняк – він у мене в «Щоденнику», де багато такого, навіть з Іванового «реєстру», за що я загримів би так само надовго…

Цікаво, чи вилучили – Авторханова, «Хроніку» і «Укр. вісник»?

Але – антирадянський «документ» – навіть «Словник рим» Караванського!

Окремо – про фарс з Добошем..

Авжеж, нашим нащадкам слід уважно читати такі «документи». Без них нашої доби не осягнеш.

РОСТИСЛАВ ПЛЯТТ.
Народный артист СССР

Разговор о профессии

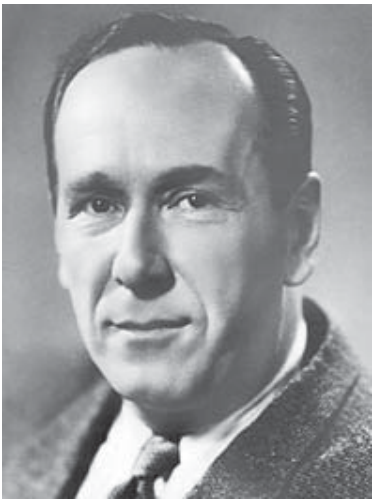

СОВРЕМЕННЫЙ АКТЕР – ЭТО ПРЕЖДЕ ВСЕГО ХОРОШИЙ АКТЕР

Я живу театром. И в этой области для меня мелких вопросов нет. Но, ограниченный пространством, я вынужден чего-то важного коснуться совсем бегло.

Итак, мое первое театральное впечатление?

Цирк и … Шаляпин!

Когда мне было лет десять, мачеха взяла меня с собой в оперу Зимина на «Фауста». Все время на протяжении оперы я чувствовал себя как-то тревожно, очевидно, меня беспокоил гений Шаляпина. Я многого не понимал тогда, но с каждым появлением громадной фигуры его в оранжевом костюме у меня замирало сердце и я тянулся к сцене, чувствуя, что там, за рампой, происходит что-то великое. Это было какое-то неосознанное потрясение искусством, когда я впервые почувствовал, что театр – это очень серьезное дело, если вот так играть.

Ну, а решение стать актером пришло ко мне в момент, который я Вам сейчас опишу. Как, очевидно, у многих, «отравление» театром совершалось в школьном драмкружке. Мне, четырнадцатилетнему, досталась роль семидесятилетнего ге-

нерала. Отчетливо помню: я в состоянии экстаза; мой нос облеплен громадным куском гуммоза и напоминает – я это вижу в зеркало – увесистую спелую сливу; мои юные челюсти зияют дырами, так как часть зубов замазана черным гримом, что дает мне право шепелявить; я облачен в ватную толщинку – слоновьи ноги, висячее брюхо… Словом, я уже не я, а кто-то другой. Боже, какое блаженство! И дело тут не только в лицедействе, манящем многих мальчишек, а именно в том, что я буду представлять кого-то другого! Мог ли я думать тогда, что при этом впадаю в методическую ересь, как примерно через полвека назовут стремление актера к физическому перевоплощению адепты актерского самовыражения?!

Моя творческая судьба складывалась довольно благополучно. Я много играл, и большей частью роли, которые любил. Считаю своим творческим счастьем, что судьба связала меня с актерских пеленок до сегодняшнего дня с Юрием Александровичем Завадским. Наконец, я систематически был хвалим театральной прессой. Меня это не портило, потому что сам то я отлично помнил, что многое мне, как говорится, сходило с рук. В этих случаях я воспринимал очередные одобрения как дымовую завесу, за которой можно успеть починить, если возможно, неудавшуюся роль.

А вообще то актеров, целиком довольных своей судьбой, нет. Я в этом убежден. Бывает ведь так, что самый аккредитованный актер ежевечернее идет в театр, как на голгофу, настолько не мил ему его текущий репертуар. Мне повезло и тут: почти все играемые сегодня роли я люблю. Это Раевич в «Шторме», Шоу в «Милом лжеце», режиссер Небогатов в «Аплодисментах» А. Штейн и его же писатель в «Поющих песках» и, наконец, нежно мною любимый старик Купер в спектакле «Дальше – тишина». Но есть три роли, которые я обычно вспоминаю как любимейшие, и все они, увы, почти тридцатилетней давности! Это фон Ранкен в «Днях нашей жизни» (ростовская постановка 1938 года) Аркадий Бурмин в симоновском «Парни из нашего города», сыгранные в Московском театре Ленинского комсомола в 1941 году, и Тапер – персонаж из чеховского

одноименного рассказа, включенного в вечер памяти Чехова в театре Моссовета в 1944 году. Вот такого «романа» с ролью, который возникал с каждой из трех названных, у меня не было с тех пор, и, хотя по возрасту мне пора бы уже уняться, я все жду такого вот потрясения.

На вопрос, что в вашей профессии Вам дороже всего, я обычно отвечаю банальной фразой: сиюминутность общения со зрителем. Возможность расшевелить что-то в его душе, заставить его задуматься над чем-то стоящим выше быта. Убежден, что для этого актер должен быть вооружен хорошей современной ролью. Поэтому фраза, которую так часто я и мои коллеги обоего пола произносим устно или в печати: «мечтаю о хорошей роли моего современника» – не парадные слова, а крик души! Каждый актер, который хоть раз испытал радость общения со зрителем, говоря ему со сцены о чем-то для него, зрителя, насущно-важном, кровном, сегодня близком, поймет меня. Я лично испытываю нечто подобное на хороших спектаклях «Шторма», ощущал это же на премьере «Парня из нашего города», когда впервые в советском театре вышли на сцену современные военные герои Халхин-Гола, и особенно в роли Васина в симоновских же «Русских людях». Нам в тогдашнем Московском театре драмы довелось первыми в стране сыграть эту пьеса весной 1942 года. Объяснять ли сейчас как мне, актеру, надо было произносить предсмертные слова Васина: «Слава русскому оружию!»? Вы просто вспомните тогдашнюю карту фронта…

Сейчас много говорят и пишут о том, что же такое «современный актер». Стыжусь, что на этот вопрос у меня нет точного ответа. Зато у меня есть точное ощущение печатной и словесной путаницы, написанной и наболтанной по этому поводу.

Может быть, для того, чтобы поближе подобраться к истине, выразимся так: современный актер – это прежде всего хороший актер. Или даже повысим прилагательное: отличный актер, первоклассный актер. Я знаю, что уже набросаны приметы современного актера. Это сдержанность эмоций, тихая речь, лишенная декламационности, способность к самовыражению,

изменяемость внутренняя с отказом от атрибутов внешней театральности и т.д. Все это звучит вполне достойно, но как быть, если актеру с перечисленными качествами доведется встретиться с ролью, образом, наделенными свойствами совершенно полярными?! Очевидно, верный себе, такой актер подчинит роль своему современному стилю, и поклонники этого стиля объявят его решение роли современным и новым. Однако в этом случае может попросту не состоятся его встреча с образом, а актерская «безобразность», широко распространенная сейчас, как раз и беспокоит меня. Мои оппоненты тут же скажут, что ценнее всего в современном театре – полностью выявленная личность актера, а не то, как он загримирован, как выстроил роль пластически, какую речевую характерность нашел. Но почему обязательно противопоставлять одно другому? А если в нем будет и то, и другое? Роль ведь станет богаче, не так ли? Я мог бы сослаться на плодотворный опыт лучших работ такого, например, разнообразного актера как Н. Гриценко, но меня тут же обвинят в приверженности к старой гвардии. И поэтому я в который уж раз – это стало моим штампом – привлекаю в союзники актера совершенно не моего поколения – Сергея Юрского. Вспомните его Дживолу в «Карьере Артура Уи», его старика из грузинской комедии, его Полежаева, его Генриха – это все образно выстроенные роли с точной и острой характерностью, не самодовлеющей, а подчиненной внутреннему смыслу данных образов.

Я безусловно могу согласиться вот с чем: играя в хорошей современной пьесе, актер будет современным лишь в том случае, если он точно слышит свое время, чувствует ритм эпохи, если ухо у него открыто в мир. Но опять-таки мне кажется, что за хорошим актером это значилось всегда – умение ощущать свою эпоху. И, конечно, актер должен быть способен на эмоциональный взрыв, ибо надо помнить, что и в современном мире люди иногда страдают громко. У меня до сих пор стоят в ушах два крика. Знаменитый крик Остужева – Уриэля Акосты, крик, начинавшийся где-то за кулисами, затем исполински выраставший уже на сцене и тут же затухавший. И… Крик А. Дмитриевой

в финале Розовского «Дня свадьбы», спектакле поставленном А. Эфросом в театре Ленинского комсомола, тем самым Эфросом, которого упрекали, подчас справедливо, в увлечении тихим голосовым режимом на сцене. Вот вам разные масштабы, разные эпохи, разные эстетические системы, но в обоих случаях то потрясение, которое одинаково сильно пронзает зрителя, когда перед ним до дна раскрывается человек.

Считают, что у современного актера должна быть своя актерская тема. Я боюсь этого понятия. Знаю, что иметь свою тему модно, да, очевидно, это и действительно хорошо. Знаю и часто читал, как критики наделяют актера своей темой (хотя сам он этого может быть, и не подозревает) и выискивают ее в его творчестве, но… Мне лично свою тему предлагает образ, который мне предстоит воплотить.

Считаю, что именно сейчас очень актуален разговор об актерской технике. Потому что сегодня на сцене допустима и плохая дикция, и слабое владение телом, и непоставленное дыхание. Я даже слышал от молодого актера, которому предлагали заняться голосом, такую фразу: «Теперь это не нужно». Просто беда! Это опять издержки неправильно понимаемого «современного стиля»: дескать, какой есть голос, таким и пробормочу положенный текст. Но как, скажем, пианисту необходим ежедневный тренаж, необходим он и актеру. У меня вошло в привычку перед очередным спектаклем мысленно проверять роль и повторять текст, хотя я всю жизнь любил делать вид, что мне все дается без труда.

Я знаю, есть актеры с настолько развитой саморежиссурой, что режиссер либо мешает им, либо вообще не обязателен. Я лично без режиссера существовать не могу, и соответственно складываются мои отношения с режиссурой. Мне ближе тип режиссера талантливого и инициативного – качества, очень необходимые для этой профессии. Сказанное не значит, что я то самое пресловутое «тесто», которое предлагает режиссеру: «Ну, лепи из меня!». Совсем нет. На режиссерскую инициативу я отвечаю инициативой актерской и стараюсь не оставаться в долгу. Меня очень будоражат инте-

ресные режиссерские «манки» и образные предложения – это разжигает мою фантазию. Никогда не боялся режиссерского деспотизма: если деспот талантлив, его деспотия меня обычно раскрепощает. Предпочитаю я тем не менее режиссуру не диктующую, а подводящую к результату незаметными подсказами. Таков Юрий Александрович Завадский. И когда я написал, что многолетний контакт с ним – для меня творческое счастье, я не делал комплимент учителю, а говорил сущую правду. Юрий Александрович соединяет в себе все необходимое для актера.

Не могу не помянуть добрым словом и других режиссеров, с которыми меня сводила благосклонная ко мне судьба. Пребывание в Московском театре имени Ленинского комсомола берсеневского периода очень многому меня научила. С. Гиацинтова, И. Берсенев, С. Бирман – имена, которым я низко кланяюсь. То, что Серафима Германовна Бирман сегодня уже не действует в театре, я ощущаю как личную боль. И периодически хожу к ней на поклон, что бы приникнуть хоть на время к немеркнущему блеску ее фантазии, неукротимому ее темпераменту и театральному фанатизму, который до сих пор бурлят в ней, заслоняя болезни и годы.

И в заключение вопрос, заслуживающий специальной статьи, – об отношении актера к критике.

К хорошей критике я лично отношусь, как к кислороду, к плохой – негодующе. Однако прежде всего замечу: критика обязана существовать. А сегодняшние «зоны молчания» после очередной премьеры наводят на мысль, что она перестала существовать как постоянно действующий фактор.

Каждый спектакль – плод коллективного труда – требует отклика. С высоких, принципиальных, партийных позиций! Отклика положительного или отрицательного. Но требует! Это нужно актерам, режиссуре, наконец, зрителю. О том, что рецензия обязана быть художественно интересной, я уже не говорю, была бы хоть! Ну, это я уж так, с досадой…

30 марта 1973 года *Москва*

«Советская культура»

Зміст

Жизнь без купюр 5

Олексій ЗАРЕЦЬКИЙ Алла ГОРСЬКА і
початки Клубу Творчої Молоді «Сучасник»
(Розділ з біографічного нарису про Аллу Горську) 18

Еміль Золя
СВЯТО У КОКВІЛІ 38

ЖАН-ЛУЇ КЮРТІС 77

ПОКАЖЧИК 136

Жан Сарман
МА-МУРЕ 432

ДОДАТОК 491

Ростислав Плятт
СОВРЕМЕННЫЙ АКТЕР – ЭТО ПРЕЖДЕ
ВСЕГО ХОРОШИЙ АКТЕР 521

Літературно-художнє видання

ТАНЮК Лесь Степанович

ТВОРИ

ЩОДЕННИКИ
без купюр

В 60-и томах

XXX том

(довідковий)

Відповідальний редактор	*Л. Фурта*
Редакційна група	*В. Скачко*
	Т. Сінькова
Комп'ютерна верстка	*Л. Фурти*
Дизайн обкладинки	*П. Фурти*

Підписано до друку 25.03.2014. Формат 84х108/32. Папір офсетний.
Гарнітура Miriad Pro. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 27,73. Обл.-вид. арк. 29,1.
Наклад 500 прим. Замовлення №14-07

«Альтерпрес», 01025 Київ, вул. В. Житомирська, 28.
Свідоцтво про реєстрацію ДК №177 від 15.09.2000 р.

Надруковано в ТОВ «Альтерпрес», 04112 Київ, вул. Шамрило, 23